

WIDENER

HN NVNB %

Icon P 204.2

Harvard College Library

BOUGHT WITH GIFTS RECEIVED
THROUGH THE COMMITTEE
APPOINTED BY THE BOARD
OF OVERSEERS TO VISIT THE
DEPARTMENT OF ECONOMICS

DE ECONOMIST.

DE ECONOMIST

OPGERICHT DOOR

MR. J. L. DE BRUYN KOPS.

REDACTIE:

J. D'AULNIS DE BOURQUILL, N. P. VAN DEN BERG.
G. M. BOISSEVAIN H. GOEMAN BORGESIOUS,
A. D. VAN ASSENDELFT DE CONINGH, H. B. GREVEN,
R. MACALESTER LOUP, M. MEES, F. S. VAN NIEROP,
J. K. W. QUARLES VAN UFFORD.

1893.

EERSTE DEEL.

'S-GRAVENHAGE. — H. L. SMITS
1893.

Econ P 204.2

HARVARD COLLEGE LIBRARY
GIFT OF THE
OVERSEERS COMMITTEE
TO VISIT THE
DEPARTMENT OF ECONOMICS

Aug 31, 1929

INHOUD.

JAARGANG 1893.

EERSTE DEEL.

	Pag.
<u>De Muntconferentie te Brussel. Door G. M. Boissevain</u>	<u>1</u>
<u>Een Centrale Raad van Handel en Nijverheid. Door W. J. Roelfsema Hzn.</u>	<u>31</u>
<u>Eenige opmerkingen over het Ontwerp op de Bedrijfs- en Beroepsbelasting. Door Mr. J. Baron d'Aulnis de Bourouill</u>	<u>43</u>
<u>Is Emigratie van Nederlandsche Landbouwers naar Suriname gewenscht? Door Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford</u>	<u>78</u>
<u>„Acht Uur werk”. Door Mr. H. B. Greven.</u>	<u>109</u>
<u>Letz over Gemeentebelastingen. Door Mr. M. Mees</u>	<u>144</u>
<u>De Toestand der Geldmarkt in 1892. Door G. M. Boissevain</u>	<u>153</u>
<u>De Immigratie en Emigratie te Amsterdam. Door Mr. F. S. van Nierop</u>	<u>189</u>
<u>Een Belangrijk Debat in het Lager-Huis. Door G. M. Boissevain</u>	<u>220</u>
<u>Handels-Overzichten. Door Mr. N. P. van den Berg</u>	<u>242</u>
<u>De Belasting op Bedrijfs- en andere Inkomsten. Door Mr. M. Mees</u>	<u>283</u>
<u>De Agrarische Partij in Duitschland. Door F. B. Löhuis</u>	<u>306</u>
<u>Java's Suikerindustrie. Door Dr. H. J. E. Peelen</u>	<u>359</u>
<u>De Partij van Orde. Door W. J. N. Landré</u>	<u>404</u>
<u>Een steeds dringender Eisch. Door Dr. C. A. Verriijn Stuart</u>	<u>439</u>
<u>De Belastinghervorming in Pruissen. Door Mr. H. N. Mees</u>	<u>456</u>

Koloniale Kroniek, Koloniale Literatuur.

Pag.

De Minahassa-zaak en literatuur er over. — Voltocliëing van het groot werk: „Midden-Sumatra. Reizen en onderzoekingen der Sumatra-Expeditie". DE CLERCQ en SCHMELTZ, Nieuw-Guinea en THOMSON, British New-Guinea. Deel Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford	312
---	-----

Nieuwe Uitgaven.

The journal of Political Economy. Chicago, December 1892. Door Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford.	264
--	-----

Economische kroniek.

Herziening der Personeele Belasting. — Kolonisatie in Suriname. — Toestand der Postspaarbanken in Europa op 31 December 1891. — Woning der Emigranten. — Ontwikkeling der Duitse Beerindustrie. — Socialisten-Congres.	92
--	----

Sociale toestanden in het Noorden. — Bond van Agrariers. — Britsche scheepvaart. — Een departement van Arbeid. — Een reusachtig kartel	267
--	-----

Gezondheid en veiligheid der arbeiders. — Voorkoming van ongelukken. — Arbeiderswoningen. — De werkstaking in Lancashire. — De Fransche Spaarkassen. — Verzekering tegen werkloosheid. — Agrariers in Duitschland	340
---	-----

De economische toestand van Friesland. — Rykspostspaarbank. — Werkliedenverzekering. — Voorkoming van ongelukken. — Pruisische vermogensbelasting. — Duitse leening. — Op afbetaling. — Engelsche financiën. — Strike der dokwerkers. — Het Fransche budget	417
---	-----

Het Nut en de sociale quaestie. — Pensioenvereniging voor werklieden. — Beperking van arbeidstijd. — De strike der dokwerkers. — Vrouwen- en kinderarbeid. — Enschede's katoennijverheid. — Portugeesche schuld	482
---	-----

Jaarbericht van de firma M. en R. de Monchy over 1892. — Consulaire Verslagen, Buenos Aires, Melbourne, Peking. — Verhooging der belastingen van het inkomend recht op ruwe suiker in Italië. — Russische petroleumindustrie te Baku. — Nieuwe wetsontwerp op de landverhuizing in Duitschland. — Internationaal congres over Zeerecht te Genua. — Shipping federation 97

Organisatie van het Consulaatwezen. — Voorzorgsmaatregelen tegen Cholera. — Aanstande wijziging van de wetgeving op den suikeraccijns. — Opbrengst der Rijksmiddelen gedurende 1892. — Consulaire Verslagen, Hamburg. — Englands in- en uitvoerhandel in 1893. — Uitvoer van landverhuizers naar Amerika. — Scheepsbouw in Engeland in 1892. — Protectie van den scheepsbouw in Frankrijk. 177

Vereeniging «Het Buitenland». — Vergelijkende Staat der Nederlandsche koopvaardijvloot op 31 December 1891 en 31 December 1892. — Invoer van granen in Duitschland. — In- en uitvoerhandel der Vereenigde Staten in 1892. — In- en uitvoeren van Frankrijk in 1892. — Gedrukte toestanden van den handel in Frankrijk. — Oorzaken van den tegenstand der vrachten. — Jaarverslag van de Kamer van Koophandel te Bremen. — Wijziging van de Wet op de gesubsidieerde Stoomvaartlijnen in Duitschland. 273

Bedrijfsbelasting. — Ontwerp van wet houdende bepalingen op de fabrieks- en handelsmerken. — Overeenkomst met de Nederlandsche Handelsmaatschappij. — Verbetering van het vaarwater op Lek en Nederrijn. — Wettelijke maatregelen tot wering der Cholera. — Mailcontracten. — Rijnvaart. — Zweedsche houthandel in 1892. — Norddeutsche Lloyd. — Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaart-Maatschappij. . . . 349

Mailcontracten. — Wetsontwerp op het faillissement en de surseance van betaling. — Ophoefing van het verbod van invoer van vee uit Nederland en Duitschland en België. — Verbindingsbaan tusschen de stations Maas en Delftsche Poort te Rotterdam. — Sanitaire conferentie in Dresden. — Reorganisatie van het consulaatwezen. — Jaarverslag der kamer van koophandel te Hamburg. — Uitvoeren uit Amsterdam naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. — In- en uitvoer op Java en Madura in 1892 428

Nadere bepalingen omtrent den accijns op de suiker. — Aanneming van de wetsontwerpen tot bekrachtiging eener overeenkomst met de Nederlandsche Handelsmaatschappij, en tot verhooging van de Indische Begroting voor 1893 ten behoeve van den aanleg van een Spoorweg van Probolinggo naar Panaroekan en ten behoeve van de Solo-Vallei. — Bankcrisis in Australië. — Noorsche houthandel in 1892. — In- en uitvoerhandel van Duitschland in 1892. 492

Economische Nalezingen en Berichten.

	<u>Pag.</u>
<i>Protest van hen, die blik gebruiken in de Vereenigde Staten, tegen het Mac-Kinley tarief</i>	107
<i>Het Panama schandaal te Parijs.</i>	107
<i>Carlisle, Minister van Financiën in de Vereenigde Staten.</i>	186
<i>Professor Molengraaff over West-Indische toestanden</i>	186
<i>Goud en Zilver</i>	280
<i>De Clercq's Ethnographische beschrijving van de West- en Noordkust van Ned. Nieuw-Guinea</i>	436
<i>De Nederlandsche en de buitenlandsche industrie</i>	500
<i>Uitbreiding van den handel tusschen Nederland en Zuid-Afrika.</i>	500
<i>Consulaten</i>	501

VERBETERINGEN.

Op pag. 98, regel 10 v. b. *staat*: boekweit, *lees*: tarwe.

pag. 286. noot 2^e regel van onder:

in dat artikel moest echter NIET verwezen zijn naar art. 1a.

lees: in dat artikel moest dan echter niet verwezen zijn naar art. 1d.

De bedoeling van hetgeen ik diâr gezegd heb, is deze. De belastingplichtige moet onder zijn inkomsten opgeven de *onverschuldigde* toelage die hij ontvangt van een *buitenlands* gevestigd persoon, omdat *buitenlands* gevestigden vrij zijn van de Vermogensbelasting. Maar die vrijstelling is gegeven, niet alleen aan de in art. 1d. genoemde Nederlandsche *ambtenaren* die in het buitenland wonen, maar aan *iedereen* die in het buitenland woont. *Daarom* moest in de wet niet verwezen zijn naar genoemd artikel. M. MEES.

pag. 288, regel 13 van boven, *staat*:

»waarde, becijferd volgens art. 7 der Bedrijfs-belasting.»

lees: »waarde becijferd volgens art. 7^e der Vermogensbelasting.

pag. 294 5^e regel van boven:

staat: »zij worden nu belast met 10 pCt.»

lees: »zij worden nu belast over 10 pCt.»

DE MUNTCONFERENTIE TE BRUSSEL.

Onder de gedelegeerden die geroepen waren op de den 22sten November l.l. te Brussel geopende muntconferentie hunne regeeringen te vertegenwoordigen, zullen er wel niet velen geweest zijn die groote verwachtingen hadden van hetgeen 't hun gegeven zou zijn daar tot stand te brengen.

Schier algemeen werd vóór de bijeenkomst reeds in tijdschriften en dagbladen als om strijd betoogd, dat de Conferentie onmachtig zou blijken tot eenige uitkomst te geraken. Vooral de tegenstanders van het bimetallisme beijverden zich hiervan de overtuiging ingang te doen vinden. En waar niet, als bij deze schrijvers het geval was, de wensch moeder was der verwachting, daar getuigden de beoordeelingen toch ten minste van groote moedeloosheid of onverschilligheid.

Het was inderdaad ook volkomen onmogelijk dat deze conferentie tot de oplossing der muntquaestie kon leiden.

De Conferentie van 1881, waar toch het bimetallisme door verschillende sprekers met zoo groot talent werd verdedigd, was desniettemin onmachtig gebleken om de denkbeelden der voorstanders van die leer te doen zegevieren. En de oppositie van verscheidene regeeringen, waarop haar werk was afgestuit, bleek nog steeds even sterk te zijn. Maar dit niet alleen. De toepassing van het internationale bimetallisme zou in 1881 een betrek-

kelijk gemakkelijke zaak geweest zijn. Doch door hetgeen sedert voorviel, t. w. door de steeds aanzienlijker geworden daling van den goudprijs van het zilver, waren daaraan thans zeer groote moeilijkheden en bezwaren verbonden.

Trouwens de samenstelling der Brusselsche Conferentie zelve droeg het bewijs in zich, dat van haar geen groote daden te wachten waren en allermint een bimetallieke conventie uit haar geboren kon worden.

Niet alleen dat van de groote Europeesche Staten Duitschland en Oostenrijk aan hunne gedelegeerden den last hadden gegeven alleen kennis te nemen van wat verhandeld zou worden en zich van iedere deelneming aan de werkzaamheden te onthouden, maar zelfs de positie van de Engelsche en de Fransche gedelegeerden was in het wezen der zaak geen andere.

De Engelsche delegatie toch was samengesteld uit de meest heterogeene bestanddeelen, aan de uitersten waarvan zich bevonden: eenerzijds de heer Bertram Currie, een der meest bekende goud-monometallisten, anderzijds Sir William Houldsworth, een der leiders en steunpilaren van de bimetallisten in Engeland. Welke nu ook de persoonlijke verdiensten waren der Engelsche gedelegeerden, en deze waren inderdaad van alle vijf zeer groot, zoo spreekt het van zelf dat als éénheid hun optreden zonder kracht was.

Uitnemend, wat betreft de persoonlijke bekwaamheden der gedelegeerden, was ook Frankrijk vertegenwoordigd. Maar klaarblijkelijk was ook aan deze delegatie opgedragen zich tot het aannemen eener afwachtende houding te beperken. En daar de houding van Frankrijk tevens meer of min toongevend was voor de andere Staten der Latijnsche Unie, was dit van zooveel te meer beteekenis.

Trouwens België, de gastheer der Conferentie en welks eerste minister, de heer Beernaert, geacht wordt persoonlijk een bimetallist te zijn, was even als Engeland

door vijf gedelegeerden vertegenwoordigd, waarvan slechts één een voorstander was van het bimetallisme.

En eindelijk de Vereenigde Staten van Amerika, het land dat het initiatief had genomen tot de samenkomst der Conferentie. Wat deze delegatie betrof, zoo was hare samenstelling ten opzichte van de bekwaamheden en het persoonlijk gezag harer leden ook weder voortreffelijk, maar de Regeering die de gedelegeerden afvaardigde was op het oogenblik dat de Conferentie bijeenkwam reeds feitelijk gevallen, terwijl echter hare opvolgster door de keuze van Cleveland als aanstaande President der republiek wel werd aangewezen, doch het bestuur nog niet had overgenomen en dan ook harerzijds geen nieuwe instructies had kunnen geven.

Doch ondanks dit alles heeft de Conferentie niet zonder vrucht gearbeid. Waar, nadat zij uiteen ging, in enkele organen der pers het tegenovergestelde is beweerd, zoo is dit alleen toetschrijven, of wel aan onbekendheid met haar werk, waarvan de dagelijksche dagblad-telegrammen een zeer onvolledig verhaal hebben gegeven en dat slechts door de raadpleging van het officieele verslag der zittingen beter gekend kan worden; of wel aan moedwil of vooroordeel van hen wier inzichten door de nitkomsten der Conferentie in het ongelijk zijn gesteld.

Het was de stellige meening van de groote meerderheid der leden der Conferentie dat deze, zoo ze al geen tastbaar resultaat verkreeg, wat ook niet mogelijk was, toch een degelijken grondslag heeft gelegd waarop kan worden voortgebouwd. Haar besluit om zich niet te ontbinden, doch alleen hare zittingen tot een later tijdstip te verdagen, was geen bloote formaliteit, maar een ernstige daad en het noodwendige uitvloeisel van den gang van zaken.

Natuurlijk echter dat het zal afhangen van de besluiten der vertegenwoordigde regeeringen en voornamelijk van enkele dezer, van hen wier houding van overwegend

gewicht is, of aan den wensch der gedelegeerden al of niet gevolg kan worden gegeven. Aan die regeeringen, niet aan de gedelegeerden zelfden, is het te beslissen of hun werk zal worden voortgezet dan wel afgebroken.

Dat niettegenstaande de in vele opzichten ongunstige omstandigheden de Conferentie niet onverrichter zake is uiteengegaan, is te danken aan twee oorzaken. Aan den practischen geest die schier alle gedelegeerden bezielde en aan ééne omstandigheid, die aan een gunstig verloop der beraadslagingen toch is ten goede gekomen.

Men was algemeen doordrongen van de overtuiging dat over bimetallisme en monometallisme in theorie weinig of geen nieuws meer te zeggen viel. Het academisch debat over het onderwerp mocht beschouwd worden als uitgeput. En de voor- en nadeelen van het in practijk brengen van het stelsel onder de bestaande omstandigheden behoefden thans niet uitvoerig behandeld te worden, daar immers hieraan voor het oogenblik niet te denken viel.

Intusschen kon uit den aard der zaak het onderwerp toch niet geheel buiten beschouwing blijven, al was het alleen omdat de Amerikaansche gedelegeerden van hunne zijde geen ander voorstel aan de Europeesche Staten konden doen dan zich met hen in een bimetallieke unie te vereenigen. Voorts was men telkens, zij het geheel onwillekeurig, wel genoodzaakt op het onderwerp terug te komen in verband met de algemeene beschouwingen.

Een regelmatig debat over het vraagstuk is evenwel niet gevoerd. En het was meer de vraag of men hetgeen in elk geval over het onderwerp gezegd moest worden, zou laten vooraf gaan aan, of volgen op de eigenlijke beraadslagingen der Conferentie, dan wel wanneer men op de discussie over het vraagstuk reël zou ingaan. Nu eens scheen de meening boven te drijven dat het 't nuttigst

zou zijn het punt van het bimetallisme voor zooveel noodig maar eerst af te handelen, dan weder de tegenovergestelde meening. En het gevolg is geweest, dat feitelijk er geen reële verdeeling van de onderwerpen van het debat heeft plaats gevonden.

De eigenlijke beraadslagingen hebben intusschen slechts geloopt over dit punt: wat, buiten toepassing van het internationale bemetallisme, gedaan kon worden om aan het zilver een grootere plaats terug te geven in den algemeenen geldomloop dan die welke dit metaal daarin tegenwoordig inneemt, zij het dan ook slechts als voorloopigen maatregel en zonder vooruit te loopen op hetgeen dan later zou moeten volgen.

Het zoeken was een middel te vinden waarover bimetallisten en monometallisten het eens konden worden, ten einde eene handeling in die richting aan de verschillende regeeringen voor te stellen.

En in dit opzicht nu was het dat de omstandigheden medewerkten met hen die dezen weg wilden opgaan.

De dreigende gevaren namelijk van den overgang van Britsch-Indië tot den gouden standaard, op welke wijze dan ook, en van de staking der tegenwoordige zilverinkopen door de Vereenigde Staten, waren argumenten ten nadeele van de voorstanders der handhaving van het statu quo, waarvoor deze wel zwichten moesten. Zoolang van de zijde der bimetalisten er, hoe herhaaldelijk ook, op gewezen is dat de bestaande munttoestand, behalve wegens zijn directe nadeelen, veroordeeld moest worden nog bovendien omdat die op den duur onhoudbaar was en van het eene oogenblik op het andere tot vermeerdering der bestaande moeilijkheden kon leiden; zoolang was het doenbaar tegenover die waarschuwingen de struisvogel-politiek te volgen. Maar nu eindelijk eenige der lang voorspelde gevolgen in werkelijkheid voor de deur bleken te staan, nu moest men zich wel gewonnen geven.

Het is gebleken dat reeds vóór den aanvang van de zittingen der Conferentie de aangewezen President en Secretaris-Generaal, de heeren Montefiore Levi en G. de Laveleye, de eerste monometallist, de laatste bimetallist, er op bedacht waren geweest aan de beraadslagingen die wending te geven welke zij ten slotte ook genomen hebben.

Dadelijk in zijn openingsrede ter eerste zitting stelde de President de benoeming voor van enkele commissien, die het noodige voorbereidende werk moesten verrichten ten einde het debat op dien weg te leiden. En ook de Minister Beernaert had in de door hem gehouden redevoering op de benoeming van dergelijke commissien gezinspeeld.

De vergadering was evenwel voor het meerendeel door het voorstel verrast en ging er toen niet op in.

In de volgende bijeenkomst was echter de toestand veranderd. Klaarblijkelijk was de tusschentijd benut voor voorbereidende besprekingen — een deel der werkzaamheden bij zulke conferentien, waarvan naar buiten niets blijkt, maar dat toch mogelijk nog het allergewichtigste is — en het terrein was nu beter geprepareerd.

In deze zitting zouden de Amerikaansche gedelegeerden hunne formeele voorstellen aanbieden. Ze waren reeds vóór de zitting gedrukt en werden daar, bij monde van den Senator Allison, eenigszins nader toegelicht.

Ze kwamen neder op het volgende:

1° Een motie, waarin de wenschelijkheid werd uitgesproken van de vermeerdering van het gebruik van het zilver in den geldomloop van de verschillende landen.

2°. Een voorstel tot onderzoek van verschillende middelen van andere zijden aan de hand gedaan om dit doel te bereiken, waarbij genoemd werden het voorstel van den heer Moritz Levy in de Conferentie van 1881, en het bekende voorstel van Prof. Soetbeer; terwijl tevens de Delegatie met nadruk hare bereidwilligheid te kennen

gaf om andere soortgelijke voorstellen, die aan de Conferentie mochten worden aangeboden, tot een punt van ernstige overweging te maken, en zij haar wensch te kennen gaf om de behandeling van dergelijke voorstellen te doen voorafgaan aan haar eigen voorstel.

3°. Dit voorstel t. w. een internationale overeenkomst om aan beide het goud en het zilver in een vast te stellen waardeverhouding weder volle betaalkracht toe te kennen en in verband hiermee de bestaande beperkingen voor de vrije zilver-aanmunting op te heffen.

Er volgde aanstonds een debat naar aanleiding van de in de eerste plaats voorgestelde motie.

Men had die eigenlijk kunnen beschouwen als een parafraze van de bewoordingen waarop de uitnodigingen voor de Conferentie waren geschied en waaromtrent dan ook geen stemming meer noodig was, daar de aanwezigheid der verschillende gedelegeerden daarop reeds het antwoord gaf. Maar van eenige zijden werd er een beteeckenis aan geleycht van wijdere strekking en werden daarom bezwaren opgeworpen tegen de stemming. Onder deze omstandigheden was het wel het best niet op deze aan te dringen, en bleef die op het voorstel van den Voorzitter dan ook rusten.

Inmiddels was echter door een der Engelsche gedelegeerden, den heer Alfred de Rothschild, een voorstel bij het Bureau ingebracht. Juist een voorstel van zoodanige strekking als waarop de Amerikaansche gedelegeerden gedoeld hadden, toen zij hadden voorgeslagen dat dergelijke voorstellen het allereerst in behandeling genomen zouden worden.

Er werd alsnu besloten dit voorstel te doen drukken en ronddeelen en daarmee was de tweede zitting ten einde.

Toen twee dagen later de derde zitting geopend was, toen vooral bleek het nog nader dat de particuliere besprekingen vruchten hadden gedragen.

Het was de heer Raffalovich, gedelegeerde van Rusland

maar in deze alleen uit zijn eigen naam sprekende, die, terwijl hij het juist geweest was die het voorstel van den voorzitter ter benoeming van commissien van onderzoek ten eerste had bestreden, nu aanbeval het voorstel-Rothschild ten fine van voorloopig onderzoek te verzenden aan eene commissie, die tevens belast zou zijn de voorstellen Levy en Soetbeer te overwegen en aan welke ook eventueel later inkomende voorstellen verzonden zouden worden.

En ondersteund door de heeren Van den Berg en De Osma, een der Spaansche gedelegeerden, werd het voorstel nu met algemeene stemmen aangenomen.

Het voorstel van den heer De Rothschild is hierop door de commissie met den voorsteller zelf uitvoerig behandeld. Tevens werd het al dadelijk door de andere leden der Conferentie ernstig besproken. Maar niet alleen door deze; het werd aanstonds ook door de pers en voornamelijk door de Engelsche en eenige Fransche bladen het onderwerp gemaakt hunner beschouwingen.

Over het geheel werd het echter door bedoelde bladen zeer slecht begrepen of althans in een onjuist daglicht geplaatst.

Voor een deel ten minste, had de voorsteller zelf hieraan voornamelijk schuld. Zijn eigenlijke voorstel was zeer weinig uitgewerkt en in de toelichting werd wel de noodzakelijkheid betoogd, dat er iets gedaan zou worden in de richting waarin het voorstel zich bewoog, maar dit op zich zelf niet nader verklaard noch ook aangegeven wat daarvan de vermoedelijke uitwerking zou zijn.

Door den commissorialen arbeid is voor een deel te gemoet gekomen aan hetgeen in deze aan het voorstel ontbrak. En zeker zou dit verder het geval zijn geweest door de behandeling in de zittingen der Conferentie, indien niet de uitslag van het onderzoek der Commissie ware geweest, dat van hare dertien leden slechts zes

zich verklaard hadden ten gunste van onderwerping van het voorstel aan hunne respectieve regeeringen en dit ook nog slechts onder voorbehoud, dat in de Conferentie zelve het voorstel een voldoende meerderheid zou verwerven. Feitelijk was door den uitslag dezer stemming in de Commissie het lot van het voorstel beslist, en is het dientengevolge ook niet meer in zijn bijzonderheden in de Conferentie behandeld.

Maar wat was nu eigenlijk het voorstel-Rothschild?

Gelijk het in de Commissie door den heer De Osma nader werd geredigeerd, hield het in: dat, onder voorwaarde dat de Vereenigde Staten van Amerika hunne tegenwoordige zilver-inkoopen zouden blijven voorzetten en dat in Britsch-Indië en Mexico de Munten geopend zouden blijven voor de vrije zilver-aanmunting, de Europeesche Staten zich zouden verstaan om te samen jaarlijks hunnerzijds een bedrag van dertig millioen onzen zilver (voor circa 5.000.000 pd. st.) te koopen;

de verhouding waarin de verschillende Europeesche Staten aan die inkooppen zouden deelnemen, zou door onderlinge overeenkomst moeten worden vastgesteld;

de wijze waarop de inkooppen zouden geschieden, zou door ieder Staat voor zich bepaald worden;

de gekochte bedragen zilver zouden in ieder land aangewend worden tot aanmunting naar de wetten des lands: het zou de onderscheidene Staten vrij staan het zilver feitelijk tot het verrichten van nieuwe aanmuntingen te gebruiken, of wel daartegen onder een of anderen vorm billetten uit te geven;

de overeenkomst zou worden aangegaan voor vijf jaar; de verplichte aankooppen zouden gestaakt worden zoodra de zilverprijs te Londen een overeen te komen maximum zou overtreffen (door den heer De Rothschild was voor dit maximum voorgesteld 43 pence), tenzij alsdan overeengekomen werd dit maximum te verhoogen, en terwijl, dit niet geschiedende, de inkooppen hervat zouden worden bij latere daling onder het oorspronkelijke maximum.

Om nu dit voorstel naar waarde te beoordeelen, moet men zich wel rekenschap geven van hetgeen door den heer De Rothschild beoogd werd.

Zelf monometallist en het binetallisme inzonderheid voor Engeland verwerpende, was hij echter doordrongen van de nadeelige gevolgen der daling van den goudprijs van het zilver. Die daling beschouwde hij op haar zelve als een oorzaak waardoor het zilver meer en meer als ruilmiddel wordt uitgestooten, zooals Europa thans voor het gevaar staat dat de Vereenigde Staten hun zilveraankopen zullen staken en Britsch-Indië tot den gouden standaard overga.

Toch zouden het niet de tegenwoordige productie-cijfers der edele metalen en de vooruitzichten dienaangaande zijn, welke voor een verdere daling van den goudprijs van het zilver behoeven te doen vreezen. Volgens den heer De Rothschild — gelijk naar de meening van andere bevoegde beoordeelaars — doen de berichten uit de onderscheidene mijndistricten vooreerst veeleer vermindering der zilverproductie en vermeerdering der goudproductie verwachten dan het tegenovergestelde.

Daarom scheen het alleen noodig, dat een einde kome aan de verdere uitstooting van het zilver uit den geldomloop. Door de daling te stuiten moest dit mogelijk gemaakt worden. En als middel werd hiertoe aanbevolen, dat de Europeesche Staten jaarlijks voor een zeker bedrag aan zilver uit de markt zouden nemen. Zij konden dit doen door, voor dat bedrag, aan het metaal meer plaats te geven onder de binnenlandsche circulatiemiddelen.

De te verrichten aankopen zouden niet zijn van speculatieven aard. Het betrof daarbij slechts een vorm waardoor de verwezenlijking van het doel verzekerd werd.

Duidelijkst gaf de heer De Rothschild zijne meening betreffende de eigenlijke beteekenis van zijn voorstel aan, door er op te wijzen dat Engeland in verband met de uitvoering daarvan het zilver wettig betaalmiddel moest

maken tot een bedrag van 5 pd. st. in plaats van tot een bedrag van slechts 2 pd. st. zooals thans het geval is.

De bedenkingen waarop echter het voorstel bij het commissoriaal onderzoek gestuit heeft, waren in hoofdzaak de volgende.

Dat door de gewenschte zilver-inkooopen geen zekerheid werd verkregen voor de bereiking van het doel. Wel zou eenige meerdere vraag voor zilver ontstaan, maar die vraag zou nooit verder gaan dan een beperkt bedrag. Het zou ook slechts een éézijdig ingrijpen zijn in de verhouding tusschen vraag en aanbod. Om dit doeltreffend te maken, moesten ook — zoo werd van enkele zijden opgemerkt — maatregelen genomen kunnen worden ter regeling van de productie. En hierbij kwam nog, dat juist de voorgestelde vorm der inkoop van zilver voor regeeringsrekening om verschillende redenen meer afkeuring dan goedkeuring vond.

Maar vooral gold het bezwaar dat de samenwerking, die van de onderscheidene Europeesche staten verlangd werd, voor dezen een zeer verschillende beteekenis zou hebben. Engeland b.v. kon gemakkelijk er toe overgaan aan het zilver een grootere plaats toetekennen in den geldomloop, inaar voor Frankrijk en de andere landen der Latijnsche Unie, ook voor Nederland, was de positie een geheel andere.

Bij de besprekingen die in de zittingen der Conferentie zelve toch nog gevolgd zijn over het voorstel of over het rapport der Commissie, zijn de genoemde bezwaren en voornamelijk ook het laatstgenoemde nog verder uitgekomen.

Daarbij kwamen er echter ook nog andere.

Reeds dadelijk verklaarde de heer Strachey, een der gedelegeerden van Britsch-Indie, dat hij bij zijne Regeering het in overweging nemen van het voorstel-Rothschild alleen dan zou hebben kunnen steunen, indien het de algemeene goedkeuring had kunnen verwerven

en daardoor de groote waarschijnlijkheid van de uitvoering verkregen ware. Door geen voorstel, waarvan dit niet gezegd kon worden, zou de Indische regeering zich, zij het slechts tijdelijk, kunnen laten weerhouden van te doen wat in het bijzonder belang van het land onder de bestaande omstandigheden wenschelijk zou worden geacht.

En in de volgende vergadering kwam naast deze verklaring die te staan van de Amerikaansche gedelegeerden, van wie ditmaal de heer Mc. Creary de woordvoerder was — een bijzonderheid niet zonder belang, omdat de genoemde behoort tot de Democratische partij en tot de bijzondere vrienden van den nieuw gekozen President, den heer Cleveland — inhoudende dat de Europeesche samenwerking tot het ophouden van den goudprijs van het zilver, als bedoeld in het voorstel-Rothschild, door de Vereenigde Staten onvoldoende geacht moest worden om de handhaving der tegenwoordige zilverinkooopen te verzekeren.

Hierdoor was de genadeslag aan het voorstel gegeven, dat dan ook door den heer De Rothschild werd ingetrokken.

Intusschen waren aan de Commissie ook de voorstellen Moritz Levy en Soetbeer tot onderzoek in handen gesteld en het Rapport behandelde ook deze.

Het voorstel-Soetbeer was dadelijk op zij gezet, wat geen bevreemding kan wekken. Het doel van den algemeen betreurden geleerde, die aan de kennis der feiten op muntgebied zulke ongeëvenaarde diensten heeft bewezen, was voor het zilver meer plaatsruimte te maken in de binnenlandsche circulatie der verschillende landen. Hij wenschte dit te bereiken door een algemeene vermunting van de pasmunt, voor deze een waardeverhouding tegenover het goud van 1:20 aangenomen wordende, en het bedrag, waarvoor die nieuwe pasmunt wettig betaalmiddel zou zijn, hooger gesteld wordende dan voor de

tegenwoordige pasmunt gebruikelijk is. De opoffering, welke alle Staten zich voor die vermunting zouden moeten getroosten, was echter letterlijk zonder eenige compensatie. En wat nog meer zegt, tegenover de meerdere vraag naar zilver, die eenerzijds het gevolg ware geweest, zou anderzijds gestaan hebben de noodzakelijkheid van totale ontmunting van het grootste deel der zilveren munt, die nu nog bestaat in de landen waar deze volle betaalkracht heeft. Het eerste gevolg zou dan ook geweest zijn: niet reactie der daling van den goudprijs van het zilver, maar integendeel vernieuwde voortzetting van deze.

Het zoogenaamde voorstel-Moritz-Levy, maar waarvan de oorspronkelijke ontwerper eigenlijk is de heer De Thoerner, gedelegeerde van Rusland in de Conferentie van 1881, was eenvoudiger en doeltreffender. Het beoogde alleen de terugtrekking uit den geldomloop van alle goudstukken van een minder bedrag dan 20 frs. of de daarmee overeenstemmende waarde, alsmede van alle billeten van lager bedrag dan het genoemde, met uitzondering van dezulken welker dekking uit zilver bestaat.

Genoegzaam eenstemmig had de Commissie zich vóór dit voorstel verklaard.

Uit het weinige dat daarover verder gesproken werd, is evenwel spoedig gebleken dat met dit voorstel men niet ver zou komen.

Frankrijk is een der landen waar in stukken van 10 francs nog vrij wat goudgeld in omloop is — frs. 700 miljoen volgens de raming van den heer De Foville. Maar — zeide de heer Tirard, de eerste gedelegeerde van Frankrijk — gesteld dat de Fransche regeering besloot om die muntstukken in te trekken, voor zooveel ze door zilvergeld vervangen zouden moeten worden zou hieruit toch geen nieuwe zilver-aanmunting voortvloeien, maar zou eenvoudig de Fransche Bank een deel van haar tegenwoordigen zilvervoorraad in omloop brengen.

En zoo verklaarde eveneens de heer Simonelli, een der gedelegeerden van Italie, voor zijn land, dat de terugtrekking der daar in omloop zijnde biljetten van frcs. 10 en 5, te zamen hedragende fr. 396 millioen, geen nieuwe zilveeraanmunting zou veroorzaken, daar die alsdan in den binnenlandschen geldomloop vervangen zouden moeten worden door het bestaande Italiaansche zilvergeld dat thans buiten de grenzen des lands circuleert.

Eindelijk wat betreft Engeland, zoo had reeds voor de terugtrekking van het voorstel-Rothschild Sir Rivers Wilson, die met Sir Charles Fremantle in de Engelsche delegatie meer bepaaldelijk de Engelsche regeering vertegenwoordigde, te kennen gegeven dat deze zeker nooit tot de intrekking der halve sovereigns zou overgaan, tenzij in verband met andere maatregelen waarin voor Engeland daar tegenover een vergoeding zou bestaan.

Door deze onderscheidene verklaringen is feitelijk ook het voorstel-Levy van de baan geschoven, al werd het formeel niet afgedaan.

De laatstgemelde verklaring van Sir Rivers Wilson dient intusschen nog nader besproken te worden. Bij deze gelegenheid had namelijk de spreker ook voor zich en zijn mede-gedelegeerde Sir Charles Fremantle het voorstel-Rothschild verworpen. Hij had daarbij voorop gesteld, dat zij beiden de zuivere monometallistische leer zijn toegedaan en voor hun land geen ander muntstelsel denkbaar achten dan dat van den enkelen gouden standaard. Hiermede achtten zij in beginsel de voorstellen-Rothschild en Levy, waarvan wellicht één geheel te maken ware geweest, niet onvereinigbaar. Doch dan alleen hadden zij aan de mogelijkheid der uitvoering kunnen denken, wanneer die voorstellen algemeene instemming hadden gevonden.

Veelal heeft men in de Conferentie den indruk gehad dat deze verklaring, al werd het niet uitgesproken, niet

weinig heeft bijgedragen tot de intrekking door den heer de Rothschild van zijn voorstel zoodra, wat onmiddellijk daarna geschiedde, de Amerikaansche gedelegeerde, de heer Mc. Creary, had gesproken.

Het werd hier en daar in de gesprekken na afloop der zitting zelfs te kennen gegeven, dat men niet vrij was van de gedachte alsof men hier eenigermate met een frontverandering van de Engelsche regeering te doen had. Wie dus spraken gingen uit van de veronderstelling, dat in het voorstel-Rothschild men niet alleen een individueel voorstel van een der Engelsche gedelegeerden had te zien, maar veeleer een «*ballon d'essai*» waarmee, had het daaraan ten grondslag liggende denkbeeld algemeene instemming kunnen vinden, de Engelsche regeering zich gaarne vereenigd zou hebben, om op die wijze het gevaar af te keeren van de staking der zilver-aankopen door de Vereenigde Staten, alsmede dat van aan Britsch-Indië de sluiting der Munt voor de vrije zilver-aanmuntung te moeten toestaan.

Het kan ook niet ontkend worden, dat op die wijze de Engelsche Regeering zich op een gemakkelijke wijze gered zou hebben uit de moeielijkheden, die de toestand van het oogenblik voor Engeland medebrengt.

Maar is deze lezing de ware, dan schijnt inderdaad de Engelsche regeering weder dezelfde fout te hebben begaan als in 1881, d. i. het te veel op de anderen te hebben willen laten aankomen om een gezamenlijk werk te verrichten, hoezeer ook het belang van Engeland daarbij waarlijk niet op den achtergrond staat. En niet onaardig legde dan de heer Tirard de hand op een der wondeplekken van het Engelsche voorstel toen hij, in de zitting van 10 December voor de tweede maal het woord voerende, zeide wel te hebben willen weten welk deel der zilver-aankopen tot een gezamenlijk bedrag van 125 millioen francs 's jaars de heer De Rothschild aan Engeland had toegedacht en of niet weder Frankrijk

het leeuwenaandeel in den gezamenlijken last voor zijne rekening had moeten nemen.

Dan hoe dit zij, zooveel is zeker dat het allen schijn had, alsof de eigenlijke Engelsche regeerings-gedelegeerden, nu het voorstel-Rothschild bleek te moeten vervallen, zorgden door een frontverandering hunne positie te dekken en den indruk wilden wegnemen van bereid te zijn geweest tot het doen van ook maar eenige concessie, welke later als een wapen tegen hen gebruikt had kunnen worden.

Het moge hier de plaats geacht worden ter bespreking van de houding, die de Nederlandsche gedelegeerden tegenover het voorstel-Rothschild en in het algemeen in de Conferentie hebben aangenomen.

Men kent in hoofdzaak de instructien, die hun door de Regeering waren gegeven, uit hetgeen dienaangaande door den Minister van Financien is medegedeeld in zijn Memorie van Antwoord op Hoofdstuk VII B.

»Den afgevaardigden is vrijheid gegeven om te verklaren — zoo schreef de Minister — dat Nederland, evenals in 1881, bereid is tot eene Bimetallieke Unie toe te treden, mits geen ongunstiger verhouding tusschen goud en zilver daarbij wordt aangenomen dan de thans hier te lande geldende; mits bovendien Engeland toetrede; mits ook onder de bepalingen dezer Unie de verplichting voorkome, aan al de centrale banken der contracteerende landen opgelegd, om goud en zilver tot vaste prijzen te koopen. Daar intusschen zeer weinig uitzicht bestaat op het tot stand komen eener Unie op deze grondslagen, is den afgevaardigden tevens aanbevolen om het, zoo mogelijk, daarheen te leiden, dat de vraag aan de orde gesteld en ernstig behandeld worde: welke middelen zijn aan te wenden om, zoolang geen blijvende oplossing der

muntquaestie te verkrijgen is, de nadeelen aan den bestaanden toestand verbonden, te verminderen.»

Welnu, de bespreking der voorwaarden waarop een Bimetallieke Unie thans tot stand kon komen, is een punt dat in de Conferentie niet aan de orde is gekomen. Geheel de quaestie, of aan het tot stand komen eener dergelijke Unie gedacht kon worden, is letterlijk buiten het debat gebleven. Hierover was men het algemeen eens, dat in deze bijeenkomst der Conferentie daarop geen uitzicht bestond.

Van zelf moesten dus de Nederlandsche gedelegeerden, wat dit onderwerp betreft, er zich toe bepalen om, waar de gelegenheid zich daartoe voordeed, de theorie van het bimetallisme te verdedigen, de stelling te bepleiten dat alleen in dergelijke Unie de radicale en afdoende oplossing der quaestie gelegen kan zijn, en de redeneeringen te weerleggen van hen die de tegenovergestelde richting waren toegedaan of die beweerden, dat de bestaande stand van zaken bevredigend is en geen dergelijke oplossing vereischt wordt.

Zij hebben niet verzuimd in dien geest hun stem te doen hooren naast die van de Amerikaansche gedelegeerden en verder voornamelijk van Sir William Houldsworth, Sir Guildford Molesworth en den heer Allard.

Op meer direct practisch terrein konden zij zich echter bewegen voor zoover het betrof uitvoering te geven aan het tweede gedeelte hunner lastgeving. En het was vooral in verband met dit punt, dat al dadelijk het voorstel-Rothschild al hun aandacht moest trekken.

Men geve zich wel rekenschap van den bestaanden toestand. Zoo beknopt mogelijk geschetst, komt deze op het volgende neder.

Dat de overgang van verschillende Europeesche landen tot den gouden standaard en de sluiting van alle Munten in Europa, alsook in de Vereenigde Staten van Amerika, voor de vrije zilver-aanmuntung, aan het zilver in Europa

en de Vereenigde Staten de stelling heeft ontnomen van naast het goud dienst te doen als internationaal ruil- of betalingsmiddel. Dat dit metaal zelfs niet meer als zoodanig gebruikt kan worden tusschen het Oosten, waar het nog altijd het ruilmiddel is, en de landen met gouden standaard, hoeveel zilver deze ook nog in den binnenlandschen geldomloop gebruiken, omdat het in deze landen thans niet circuleert op zijn metaalwaarde maar op de waarde der nominale verhouding tot het goud waarop het oorspronkelijk in omloop is gebracht. Dat dientengevolge de goudprijs van het zilver hoe langer zoo meer achteruit is gegaan en de waardeverhouding tusschen de beide metalen een volkomen onzekere is geworden.

En verder, dat deze toestand, wat aangaat hare nadeelige gevolgen op het verkeer tusschen de goud- en de zilverlanden, laatstelijk zoo ernstig is geworden, dat Britsch-Indië nu ook tot den gouden standaard wenscht over te gaan. Alsmede dat de Vereenigde Staten, die jarenlang zijn doorgestaan met de opname van zilver als teekenmunt, hiermede niet verder kunnen voortgaan zonder de handhaving van het goud als standaardmunt in gevaar te brengen, en daarom bedacht zijn op de staking dier zilverinkopen.

Eindelijk, dat de goudbehoefte van het tijdperk van welks aanvang de tegenwoordige toestand dagteekent, een tijdperk van nu reeds bijkans twintig jaar, niet alleen tengevolge heeft gehad de daling van den goudprijs van het zilver, maar een verhooging der waarde van het goud in vergelijking met die van alle andere waren, wat op handel en nijverheid en in het algemeen ten opzichte der maatschappelijke welvaart een hoogst nadeeligen invloed heeft uitgeoefend. Terwijl tevens daaruit is voorgevloeid een voortdurende vraag naar goud aan de geldmarkt, waardoor aldaar telkens op nieuw de normale gang van zaken dreigt gestoord te worden. Een vraag, gevoeliger

zelfs dan absoluut noodwendig ware omdat de bezitters van goud het meer vast houden dan hun dadelijke behoeften meebrengen, vreezende het later niet weder te kunnen bekomen.

En nu is Europa er aan bloot gesteld al de nadeelige gevolgen van dien toestand dubbel zwaar te zullen gevoelen, indien ten opzichte van Britsch-Indië en de Vereenigde Staten het tot de gezegde beslissingen komt, omdat alsdan andermaal de vraag naar goud zal toenemen.

Het radicale geneesmiddel is van zelf aangegeven. Het is dat aan het zilver zijn oude plaats in het wereld-verkeer teruggegeven worde, wat, zoo als de zaken nu staan, alleen kan geschieden door het tot stand komen eener internationale bimetallieke unie.

Zou er evenwel niet een middel gevonden kunnen worden om, bij gebreke aan radicale genezing, de nadeelen van den bestaanden toestand toch eenigszins te verminderen?

Inderdaad valt het niet te loochenen, dat dit zoo is. En ook ten opzichte van dat middel is de weg van zelf aangewezen.

Het bestaat eenvoudig hierin, dat, voor zooveel het goud niet een noodwendig bestanddeel moet uitmaken van het ruilmiddel in een land met het oog op de mogelijke behoeften voor het internationale verkeer, het vervangen worde door zilver.

Geen andere was de strekking van het voorstel van den heer De Rothschild.

Het lag dan ook voor de hand dat de Nederlandsche gedelegeerden, tegelijk dat zij dadelijk den voorsteller wezen op de bezwaren die de toepassing van zijn stelsel zou vinden omdat de bijzondere stand van zaken in de verschillende landen, op welker samenwerking werd gerekend, daartoe meer of min ernstige beletselen zou opleveren, toch een ernstig onderzoek van het voorstel moesten aanbevelen.

Het zou nader blijken of de bezwaren te bovenge-

komen konden worden en toch de grondslag van het plan behouden blijven en tot uitwerking komen kon. Maar het voorstel bewoog zich toch in ieder geval in een goede richting. En het viel niet tegen te spreken, dat, indien het middel gevonden kon worden om de goudbehoefte van Europa te verminderen door een nieuwe zilver-opname, daardoor een meerdere vastheid van den goudprijs van het zilver zou ontstaan, waarin Britsch-Indie een aanleiding moest vinden om bij zijn tegenwoordig muntstelsel te volharden, alsmede dat dan in de Vereenigde Staten het gevaar der goud-wegvloeiing zou afnemen en diensgevolge ook aldaar de zilverinkoopten konden worden voortgezet.

Doch zou het Rothschildsche hulpmiddel in de practijk goed werken, dan moest het vast staan dat men de gezegde uitkomst verlangde, en alle middelen die daartoe konden medewerken moesten tevens worden aangewend. Het moest het algemeene zoeken worden om het aanwezige goudgeld zooveel als mogelijk voor het internationaal verkeer, niet alleen beschikbaar te hebben, maar ook werkelijk beschikbaar te stellen.

Vandaar dat dadelijk bij zijne aanbeveling om het voorstel-Rothschild tot het onderwerp te maken van een nauwgezet onderzoek, de heer Van den Berg de aandacht vestigde op de verschillende bankpolitiek die gevolgd wordt, aan de ééne zijde door de Nederlandsche Bank, aan de andere zijde door de meeste andere continentale banken en voornamelijk door de Fransche Bank.

Zal, bij een geldomloop bestaande ten deele uit goud en ten deele uit zilveren teekens, het goud voor het internationaal verkeer beschikbaar zijn, zoo moeten de circulatie-banken dit zooveel doenlijk tot zich trekken. Doch zij moeten dit doen om het vrijgevig af te staan voor den uitvoer naar het buitenland wanneer de stand der wisselkoersen dergelijken uitvoer noodzakelijk maakt, en altoos — 't spreekt vanzelf — zoolang het totaal der

geldmiddelen dien uitvoer veroorlooft, terwijl wanneer dit niet het geval is door disconto-verhooging en dergelijke middelen op de wisselkoersen de noodige invloed uitgeoefend moet worden. Zij moeten het daarentegen niet doen om, trots dat de natuurlijke loop van zaken gouduitvoer zou vereischen, dit metaal dan toch vast te houden en hun bezit te verdedigen door alleen zilver los te laten en voor goud een premie te vragen, waardoor de wisselkoersen hun normale uitwerking verliezen.

Op de discussie van dit punt is de Conferentie niet ingegaan. Alleen de heer Raffalovich heeft het met een enkel woord aangeroerd, zich daarbij een voorstander verklarende van de denkbeelden door den heer Van den Berg uiteengezet en er op wijzende dat ook Léon Say in deze aan onze zijde staat.

De heer Tirard heeft in een zeer belangrijk betoog wel verklaard hoe de tegenwoordige bankpolitiek in Frankrijk samenhangt met de algemeene toestanden des lands, maar het beginsel der zaak is door hem niet besproken.

Voorts verviel door het terugnemen van het voorstel-Rothschild ook de practische aanleiding om het debat over het onderwerp in de aangegeven richting voort te zetten. Dat alleen reeds ten opzichte eener wijziging der continentale bankpolitiek — zonder dat het in verband zou staan met meer ingrijpende maatregelen — niet veel, of zeggen wij gerust, niets te wachten is, dit toch was reeds genoegzaam gebleken.

Intusschen is het noodig bij het hier laatst behandelde onderwerp nog even stil te staan.

In het nummer van 24 December l.l. van de Engelse *Economist* komt een hoogst belangrijk correspondentie-artikel voor van de hand van den heer S. B. Zeveijnd, den tegenwoordigen president van de Java-Bank.

De geachte schrijver beroept zich op de ervaring van Nederland en Java om voor Britsch-Indie den overgang

aan te bevelen tot den gouden standaard met uitsluitend zilveren teekenmunt als circulatiemiddel.

Mijns inziens komen bij de overweging van dezen maatregel voor Engelsch-Indië meerdere gezichtspunten in aanmerking dan die in het gemelde stuk behandeld zijn. Ik noem slechts de vraag, of voor Britsch-Indië het nadeel van een apprecieerenden muntstandaard wel voldoende wordt opgewogen door het voordeel van een vasten wisselkoers met Engeland, waarbij ook gelet moet worden op den levendigen handel van Britsch-Indië met andere zilverlanden; voorts de vraag, welke de invloed zou zijn in Britsch-Indië van de losmaking der waarde van het zilvergeld van de handelswaarde van het ongemunte metaal; eindelijk de verhouding met de Native States ten opzichte der muntrechten.

Dit alles kan hier evenwel buiten beschouwing blijven.

Maar wat ik niet voorbij kan gaan zonder er tegen op te komen, is dat de heer Zeverijn de door hem aanbevolen muntregeling klaarblijkelijk aanbeveelt als een normale oplossing der muntquaestie voor Britsch-Indië, ja het wenschelijk noemt dat dergelijke muntregeling de algemeene werd, ziende hij daarin het middel om aan den betrekkelijken overvloed van het zilver en aan de goudschaarschte een einde te maken, en achtende hij het eigenlijk vreemd dat de Munten voor vrije aanmunting voor het publiek openstaan; dat hij dan ook ten slotte den door hem aanbevolen maatregel een heroiek d. i. een doortastend middel noemt.

In tegenoverstelling der meening van den heer Zeverijn kan ik, in al wat gedaan is of verder gedaan worden zou in de door hem aangegeven richting, wel een hulpmiddel zien om de nadeelen van den bestaanden toestand te verzachten, maar ook niets meer dan dat. En ik wijs er uitdrukkelijk op dat door de Nederlandsche gedelegeerden in de Brusselsche muntconferentie in geen anderen geest gesproken is. Ik vertrouw ten stelligste

te kunnen verzekeren, dat de heer Van den Berg over dit punt niet anders deukt dan ik.

Eene vermeerdering van het gebruik van het zilver als teekenmunt moge onder de bestaande omstandigheden waar het uitvoerbaar is, een hulp- of tijdelijk redmiddel wezen, een gezonde toestand wordt daardoor niet geboren.

Een der eerste eischen van een goed muntwezen is, dat — met uitzondering van de pasmunt, die slechts tot een zeer beperkt bedrag mag worden uitgegeven — 's lands munten in geen andere waardeverhouding staan tot de koopwaren in het algemeen dan het metaal waaruit ze bestaan na ontmunting. Daarom moet dan ook de vervaardiging der standaardmunten niet een rijkszaak wezen, maar moet de Munt voor een iegelijk openstaan.

Waar dit de toestand niet is, is die ongezond, in strijd met de theorie, met de leer van het muntwezen, en zijn daaraan onderscheidene gevaren verbonden. Toch moge men — nog eens zij het gezegd — met den linkenden standaard tijdelijk vrede hebben, de uitbreiding van dien toestand zelfs als hulpmiddel, om erger kwaad te voorkomen, aanbeveling verdienen; maar nooit worde het anders beschouwd dan als een toestand die geduld moet worden en waaromtrent het streven moet blijven, dien, zoo spoedig mogelijk, door normale verhoudingen te doen vervangen *).

(*) In verband met hier boven behandelde onderwerp kan het nuttig geacht worden een enkel woord te zeggen over de artikelen, die de heer Ottomar Haupt laatstelijk voor en tijdens de Conferentie in enkele buitenlandsche bladen geschreven heeft, alsook in een onzer binnenlandsche financiële bladen, zich daarbij klaarblijkelijk ten doel stellende den munttoestand van Nederland in een zoo ongunstig mogelijk daglicht te plaatsen.

Ik wensch mij hierbij evenwel tot twee opmerkingen te bepalen.

De eerste is, dat de heer Haupt bij zijn beschouwingen geen rekening houdt met den juiste stand van zaken. Zoo is, om één punt te

Nadat het voorstel-Rothschild was ingetrokken en ook het voorstel-Levy feitelijk was afgedaan, is er een eind

noemen, de wet van 1884 dan eens door hem geheel geignoreerd, dan weder onjuist geïnterpreteerd.

De tweede is een vraag, t. w. welke waarde te hechten is aan de redeneeringen van den schrijver, wanneer men maar eenvoudig let op het afwisselende daarvan van den eenen dag op den ander?

Zoo werd in een artikel van hem in *The Financial Times* dd. 11 October de munttoestand van Nederland onder de somberste kleuren voorgesteld wegens de verhouding tusschen de gouden munt en de zilveren teekennunt. In hetzelfde blad dd. 18 October werd echter door hem voor Britsch Indië den overgang aanbevolen tot den gouden standaard geheel sonder gonden munt, enkel met zilveren teekennunt. In een brief dd. Parijs 19 October kwam de schrijver op dit onderwerp terug en verdedigde hij nader zijne aanbeveling, zich daarbij nu bepaald beroepende op de muntregeling in Nederland. In het blad van 14 November was het nogmaals hetzelfde betoog en de heer Haupt verhaasde er zich over, waarom toch Engeland zou weigeren het voorbeeld van Nederland te volgen. In het blad van 19 December andermaal een brief van denzelfden schrijver over hetzelfde onderwerp, en daarin leest men o. a. de volgende zin „De zilveren munt in Nederland is steeds slechts tot een gering bedrag gedekt geweest door een goud reserve bij de Nederlandsche Bank, en toch heeft de regeling door dit land gevolgd tot beden *nimmend gewerkt* (and yet the system adopted by that country has so far worked perfectly well) zelfs toen de goudvoorraad wegsmolte tot een bedrag van slechts weinig meer dan vijf millioen”.

Een tweede voorbeeld.

In „de Financier” van den heer Pik dd. 30 November l.l. zegt de heer Haupt dat de wet van 1884 een doode letter is gebleven en verwijt hij het aan de Nederlandsche regeering, dat zij in 1890 geen gebruik heeft gemaakt van de rijking van het zilver om tot een verkoop van dit metaal over te gaan. Waarbij hij vergeet dat de voorwaarden, waaronder volgens de wet van 1884 zilver verkocht mag worden, nog nooit bestaan hebben en ook in 1890 niet bestonden. Maar nu verder. In 1890 schreef de heer Haupt eene brochure „La Hanse de l'Argent et l'Emprunt Indien 4½ pCt. en rontjes” ter aanbeveling eener speculation in dat fonds omdat, naar zijne meening, het zilver zeker op 59 zou stijgen. En in die brochure verwees hij er naar, dat er in België van gesproken werd — de koers was toen 54 — om zilver te ontmunt en te verkoopen, en de raad van den heer Haupt was toen: verkoop geen zilver. Men zou op dien verkoop, schreef hij, nog altijd 14 pCt. verliezen, en zilver ging „sonder eenigen twijfel” op 59.

gemaakt aan de discussien die tot eenig dadelijk practisch resultaat konden leiden.

Nog werden bij de Commissie aanhangig gemaakt een voorstel van den heer Tietgen, gedelegeerde van Denemarken, een van Sir William Houldsworth, en een van den heer Allard, de eenige der gedelegeerden van België die een voorstander is van het bimetallisme.

Verder dan tot een voorloopig rapport over deze voorstellen kwam het echter niet. Ze waren, althans de twee laatst genoemden, slechts in de allerlaatste dagen van het samenzijn der Conferentie naar de Commissie verzonden.

Het voorstel-Tietgen betrof de aanmunting van zilveren specien, die aangemunt zou worden op den grondslag der tijdelijke marktwaarde van het zilver en die, naar des voorstellers meening, dientengevolge in het internationaal verkeer gebruikt zouden kunnen worden. Om aan het gronddenkbeeld vast te houden, zoude echter herhaaldelijk vermunting noodig zijn. Naar het oordeel van al de leden der Commissie werd hierdoor het plan onuitvoerbaar. De heer Tietgen, die Brussel reeds verlaten had, gaf schriftelijk zijn bereidwilligheid te kennen de bedoelde voorwaarde te laten vallen, maar tot nader overleg was er toen geen tijd meer. Gevraagd mag het worden wat, bij het wegvallen van de gewraakte bepaling, er eigenlijk van het plan overbleef.

Het voorstel-Houldsworth was eigenlijk de wederopvatting van een plan, dat in 1826 door den bekenden Engelschen minister Huskisson is ontworpen, om bij de toenmalige goudschaarschte aan het zilver weder een plaats te geven onder de circulatiemiddelen in Engeland, met behoud nochtans van het goud als eenige standaardmunt. De uitvoering van dit plan onder de tegenwoordige omstandigheden zou tot doel hebben een internationale bimetallieke unie mogelijk te maken door de toetreding van eenige der contracteerende partijen op voorwaarden,

die hunnerzijds wel in het wezen der zaak zouden neerkomen op toepassing van het bimetallisme doch onder vormen, waardoor aan enkele bezwaren zou worden tegemoet gekomen.

Als zoodanig verdient dit voorstel zeker alle aandacht. Maar voorshands was het zonder directe beteekenis.

Het voorstel-Allard eindelijk was in hoofdzaak het opnemen van het vroegere Windomsche plan op de uitgifte van zilver-certificaten, maar thans als internationale certificaten. Ten opzichte van het doeltreffende van dergelijke uitgifte, alsmede van de moeilijkheden daaraan verbonden, juist doordat er een internationale uitgifte van gemaakt zou worden, zijn dadelijk ernstige bezwaren in het midden gebracht, die het den voorsteller niet aanstonds gelukte te weerleggen.

Naar aanleiding van dit voorstel werden in den boezem der Commissie ook nog andere vormen van zilver-certificaten besproken, alsmede van certificaten die zouden uitgegeven kunnen worden tegen een depot ten deele in zilver en ten deele in goud. Het bleef dienaangaande evenwel tot zeer voorloopige besprekingen.

Intusschen was nu in de zittingen der Conferentie zelve het eigenlijke voorstel der Amerikaansche gedelegeerden, het vormen eener bimetallieke unie, het formeele punt aan de orde geworden.

Maar, als reeds hierboven gezegd is, feitelijk was dit debat niets anders dan de voortzetting der reeds te voren aangevangen discussien en leidde het ook hoegenaamd tot geen conclusiën.

Allcen gaf het gelegenheid aan den Amerikaanschen gedelegeerde, Senator Jones, om in een zeer doorwrochte redevoering, die voor een goed deel van den tijd twee zittingen vulde, de muntpolitiek van de Vereenigde Staten te verklaren en te verdedigen.

De spreker trad hierbij in zeer belangrijke theoretische beschouwingen en voor menig een die de redevoering met

aandacht leest, zal het een opmerkelijke ontdekking zijn te bemerken, dat deze Amerikaansche staatsman, die — volkomen ten onrechte — in Europa zoo herhaaldelijk is voorgesteld als slechts een verdediger te zijn van de bijzondere belangen der eigenaren van zilvermijnen, integendeel een man is bij wien de algemeene belangen de eenige beweegredenen zijn van zijn streven en wiens overtuigingen gegrond zijn op een zeer ruime kennis en ernstige overweging van hetgeen de mannen der wetenschap over het onderwerp hebben geschreven, echter aangevuld door hetgeen hijzelf heeft waargenomen. Inzonderheid zij de aandacht gevestigd op het gedeelte van de redevoering van den heer Jones waarin hij het verband behandelt van de muntquaestie en de sociale belangen. Hoogst belangrijk zijn verder in het tweede gedeelte zijner redevoering de mededeelingen omtrent den toestand en de vooruitzichten der zilverproductie in Amerika.

Wat echter ongelukkig de lezers niet kunnen genieten, dat waren eenige schitterende improvisaties, waarmee de spreker nu en dan zijn te voren gereed gemaakte redevoering afbrak om enkele punten nader toe te lichten uit den schat zijner persoonlijke ervaringen.

Intusschen, zooals ze voor mij liggen en eerstdaags algemeen verkrijgbaar zullen zijn, mogen de gezegde redevoering en die der andere woordvoerders van de Amerikaansche Delegatie, en met name de eigenlijke redevoeringen van de heeren Allison, Mc. Creary en Andrews, aan alle belangstellenden in het onderwerp ten zeerste worden aanbevolen. Ze doen in meer dan één opzicht een belangrijk licht opgaan over den stand van zaken in de Vereenigde Staten, en duidelijk komen er de ware beweegredenen van de Amerikaansche muntpolitiek van den laatsten tijd in uit.

Ze mogen ook te denken geven. Te denken over de houding van Europa, dat nu reeds zoo lang geweigerd

heeft gehoor te geven aan de roepstem van Amerika om zich te vereenigen ter oplossing der muntquaestie. Te denken over de gevolgen voor Europa zelf, indien men in die weigering nog langer blijft volharden.

En naast de redevoeringen van de Amerikaansche gedelegeerden, wensch ik die van de Indische gedelegeerden en daaronder vooral die van Sir Guildford Molesworth, die van Sir William Houldsworth en de beide redevoeringen van den heer Allard te noemen en daarop de aandacht te vestigen.

Er blijft ten slotte de vraag te stellen, welke de eigenlijke beteekenis en de werkelijke uitkomst zijn geweest van de Brusselsche muntconferentie?

Ik zie die voornamelijk in het feit dat daar vereenigd waren een aantal personen van de meest uiteenlopende richtingen en zienswijzen, maar van welke men mag getuigen, dat ze over het geheel mannen waren die door hun positie en door hun kennis alleszins bevoegd waren om over het onderwerp dat hen bijeen bracht een oordeel uit te spreken. En ziet, door den loop die het debat heeft genomen, zijn het niet geweest theoretische beschouwingen waarmede zij zich in hoofdzaak hebben bezig gehouden. Maar de vraag die het geheele debat, van het begin tot het einde, heeft beheerscht, is geweest: of de algemeene munttoestand bevredigend te achten is, dan wel voorziening en wijziging vereischt.

En op die vraag is dit het antwoord geweest, dat allen — op geheel enkele uitzonderingen na — eenstemmig hebben gezocht naar een middel om den toestand te verbeteren.

De uitzonderingen waren de Duitsche en Oostenrijksche gedelegeerden. Tengevolge der hun gegeven instructien konden zij aan dat onderzoek geen deel nemen. Maar hunne verklaringen in de laatste zitting hebben toch

het bewijs geleverd, dat ook van de zijde hunner regeeringen en hunnerzijds het kwaad wordt erkend.

De uitzondering was verder één der Engelsche gedelegeerden, de heer Bertram Currie. Dezen mag men echter dankbaar zijn dat hij zijn standpunt onverholen heeft verklaard. Uit ieder zijner woorden bleek het enge gezichtspunt van den City-banker.

Uitdrukkelijk is het verder gebleken dat onder de monometallisten er ook niet één is geweest die heeft beweerd, dat het goud-monometallisme, zelfs alleen maar in Europa, consequent doorgevoerd kon worden. Ook zelfs de heer Currie niet. Hij hield vast aan den gouden standaard als de toekomstmunt, maar deze, desnoods zonder gouden munt in omloop: «L'Étalon d'or, même au besoin sans circulation d'or.»

Met opzijde zetting van weerszijden van alle leerstellige vooringenomenheid heeft de Conferentie het gezegde middel gezocht, en is ze telkens op dit zoeken teruggekomen.

Met groote welsprekendheid is in de voorlaatste zitting dit streven uiteen gezet en het nut daarvan aangetoond door den Spaanschen gedelegeerde, den heer De Osma, een nog jeugdige staatsman die door zijn persoonlijke talenten en bijzondere takt zich de algemeene achting en een grooten invloed in de Conferentie verworven heeft. En inderdaad is door dit optreden der Conferentie, al werd het gewenschte middel niet gevonden, een zeer belangrijk werk verricht.

Men is intusschen uit elkander gegaan in de hoop, dat alsnog men tot de verlangde verstandhouding zal komen.

Ik zal op de gebeurtenissen niet vooruit loopen en de vraag niet behandelen, of het mogelijk is dat deze wensch inderdaad nog tot vervulling kome.

Dit alleen wil ik nog bijvoegen, dat ook naar mijne overtuiging er, zoo als Sir William Houldsworth het in de vijfde zitting zeide betreffende het voorstel van den heer De Rothschild, in deze nooit van iets anders sprake

zal kunnen wezen dan van een tijdelijk hulpmiddel onder de bestaande omstandigheden. « Uit den aard der zaak » moet het blijvende en afdoende middel een ander zijn. Toch zou ook de genoemde spreker hebben willen meewerken tot het tot stand brengen van zulk een hulpmiddel voor het oogenblik, omdat men voorshands daarmede mogelijk al tevreden zou moeten wezen. Maar het zij dan, voegde hij bij, voor niet te langen tijd, alleen voor een of twee jaar. Indien in zoodanigen tusschentijd, dus besloot de heer Houldsworth zijn redevoering, wij niet verstandig genoeg zijn een deugdelijk wetenschappelijk muntstelsel aan te nemen, dan zullen wij daarna door de logica der gebeurtenissen er wel toe gedrongen worden.

Het moge geschieden dat — met of zonder omweg — Europa, terwijl het nog tijd is en zonder die harde noodzakelijkheid, er toe kome zich met Amerika te verstaan omtrent de door den laatstgenoemden spreker gewenschte oplossing!

G. M. BOISSEVAIN.

EEN CENTRALE RAAD VAN HANDEL EN NIJVERHEID.

In Mei 1891 werd door den toenmaligen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, den heer Havelaar, aan verschillende Kamers van Koophandel en Fabrieken een concept-besluit voor de oprichting van een Centralen Raad van Handel en Nijverheid aangeboden met het verzoek, over dit voorloopig ontwerp haar gevoelen te willen mededeelen, en den minister in kennis te stellen met de opmerkingen, waartoe de lezing der verschillende artikelen mocht hebben aanleiding gegeven.

De algemeene indruk, welke 's ministers voornemen bij de officieele handelsorganen maakte, was niet een onverdeeld gunstige. Van verschillende zijden werden betuigingen van ingenomenheid ontvangen, doch tegelijk ontbrak het niet aan op- en aanmerkingen, die niet slechts het wezen der zaak, maar ook de wijze van uitvoering betroffen. Trouwens het plan tot het in 't leven roepen eener meer algemeene vertegenwoordiging van handel en nijverheid, dan het zeventigtal kamers van K. en F. vermag aan te bieden, was niet nieuw, en reeds in 1878, kort na de instelling van het departement van waterstaat, handel en nijverheid, was bij de regeering dezelfde vraag in overweging genomen, en toen door vier van de vijf kamers welker oordeel uitgelokt werd, gunstig ontvangen. Dat echter destijds aan het voornemen der regeering geen uitvoering werd gegeven, vond zijn oorzaak in de omstandigheid, dat staande de behandeling van het onderwerp eene kabinets-verwisseling plaats greep en, gelijk

meer gebeurt, de nieuw optredende minister goedvond deze erfenis van zijn voorganger niet te aanvaarden.

«Gelijk meer gebeurt,» zeg ik, en het is al zeer toe-
vallig dat een zelfde reden als in 1878 ook ten vorigen
jare weder het goede voornemen der regeering in duigen
deed vallen. De ministeriele crisis na de zomer-verkie-
zingen van 1891 ontnam den heer Havelaar de gelegen-
heid, deze door hem opgezette taak tot uitvoering te
brengen. En nu op dit oogenblik, d. i. ruim een jaar
daarna, het nieuwe ministerie hoegenaamd niets liet
verluiden over eene centralisatie van de handels- en nij-
verheidsvertegenwoordiging, mag men het er voor houden,
dat het Ontwerp-Havelaar al weder tot de geschiedenis
behoort.

De redenen, welke den tegenwoordigen minister van W.,
H. en N. er toe geleid hebben den arbeid van zijn voor-
ganger te laten rusten, zijn niet bekend geworden. Doch
welke die zijn mogen: het feit zelf, dat eene belangrijke
verandering in den werkkring der kamers van K. en F.
niet tot uitvoering heeft mogen komen, mag ten eerste
betreurd worden door allen, die prijs stellen op eene
vruchtdragende uiting der handels-vertegenwoordiging;
het ter zijde gelegd ontwerp zou daartoe zeer zeker
krachtig hebben bijgedragen.

Rekening houdende met de groote werkzaamheid, die
het tegenwoordige ministerie ontwikkelt, kwam het mij
geraden voor, thans nog eens de aandacht te vestigen
op het ontwerp-Havelaar, na te gaan wat het toezegde,
en wat er billijkerwijs van verwacht kon worden. Het
onderwerp is voor 't oogenblik van de baan, maar is
daarom niet minder actueel.

Volgens het ontwerp-Havelaar zou de centrale raad
van handel en nijverheid bestaan uit dertien leden, van
welke elf zouden worden gekozen door de gezamenlijke
kamers van K. en F. van iedere provincie, terwijl de
Kamers van Amsterdam en Rotterdam mede ieder ee

lid zouden hebben aantewijzen. De vraag, in hoeverre op de wijze van samenstelling alsmede op den werkkring van den C. R., gelijk het ontwerp die regelt, aanmerkingen zouden zijn te maken, kan hier rusten blijven. Over den weg, langs welken men komt tot de vorming van een C. R., kunnen de gevoelens uiteenloopen; hoofdzak is, dat er een raad in 't leven geroepen wordt. Daarom is het vooral van belang nategaan, welke gedachtengang den heer Havelaar geleid heeft bij het samenstellen van zijn ontwerp. Laat ons dus zien wat de toelichting, welke dat ontwerp vergezelde, daaromtrent zegt.

Nadat de minister met enkele woorden herinnerd heeft aan de in 1878 mislukte poging tot het verkrijgen eener meer algemeene vertegenwoordiging van handel en nijverheid, vervolgt hij:

„De door haar (d. i. de toenmalige regeering) erkende behoefte aan eene meer algemeene vertegenwoordiging van den handel heeft zich echter ook aan den ondergeteekende doen gevoelen. Indien de regeering een advies noodig heeft over zaken, den handel betreffende, moet zij of wel alle kamers daarom verzoeken, of wel bepalen welke kamers tot het indienen daarvan zullen werden uitgenoodigd. Het eerste is, tenzij in zaken, waaremtrent het vaststaat dat het geheele land er bij betrokken is, noodeloos omslachtig en leidt veelal tot het uithrengen der meest verschillende adviezen. De keus evenwel tusschen de verschillende kamers is, behalve wanneer het zuiver locale belangen geldt, niet altijd gemakkelijk. Voor zooveel daartoe echter werd overgegaan, was zij niet altijd van willekeur vrij te pleiten. Eene centrale vertegenwoordiging van de handelsbelangen zou aan dit bezwaar te gemoet kunnen komen.

„Daarvoor pleit bovendien deze overweging, dat door raadpleging van de verschillende kamers aan de regeering veelal geheel uiteenloopende adviezen werden ingediend, als gevolg van het ontbreken van gemeenschappelijk overleg. Op dit laatste moet de nadruk gelegd worden. Want niet hierin ligt het bezwaar, dat de regeering verschillende adviezen ontvangt, hetgeen ook zal kunnen gebeuren indien eene

„centrale vertegenwoordiging tot stand komt, maar hierin, dat sints tijds door de kamers, welke geheel zelfstandig adviseeren, een advies wordt gegeven, dat geheel anders zou geweest zijn, indien daaraan onderling overleg tusschen de kamers ware voorafgegaan. Thans wordt het advies der kamers veelal ingegeven uitsluitend door het locale handelsbelang van de plaatsen die zij vertegenwoordigen. De regeering echter heeft voortdurend het algemeen belang in het oog te houden. Voor de beantwoording van de vragen, welke dat belang betreffen, is zij zonder advies. De onderzinking trouwens heeft de behoefte aan zoodanig gemeenschappelijk overleg bij meer dan eene gelegenheid aangetoond. De bedoelde onderlinge raadpleging der kamers van koophandel, welke over het voorstel der toenmalige regeering beraadslaagden, strekt daarvan tot bewijs. Misschien zal men daartegen aanvoeren, dat eene organisatie, ten einde eene blijvende samenwerking tusschen de organen van handel en nijverheid te verzekeren, niet wordt vereischt, omdat zoo vaak dit voor eene bepaalde aangelegenheid noodig is, sommige kamers op eigen initiatief of op dat van den Minister tot het plegen van overleg bij elkander kunnen komen. Hiertegen moet echter worden opgemerkt, dat daardoor het bovenbedoelde bezwaar omtrent de keus tusschen de verschillende kamers niet zou zijn opgeheven, maar bovendien dat er vragen zijn van algemeen commercieel belang, welke periodiek terugkeeren.”

Op dit betoog zal wel niets zijn afdingen. De regeering, advies over zaken van handel en nijverheid wenschende uittelokken, ziet zich voor tweeerlei moeielijkheid geplaatst. Vooreerst dient vastgesteld, of alle kamers van K. en F. zullen worden uitgenoodigd van advies te dienen, dan wel of men kan volstaan met dat van sommige harer. Beide wijzen van handelen hebben haar schaduwzijde. Er behoort inderdaad zoowel moed als tact toe om de adviezen, die van een zeventigtal lichamen zijn ingekomen — adviezen, niet slechts uiteenlopend van richting, maar die ook in den vorm de grootst denkbare schakeering vertoonen — door te lezen niet alleen, maar daaruit dan ook eene bruikbare conclusie saam te trekken. Daardoor zal er onwillekeurig, en allicht meer dan wenschelijk is,

op gelet worden wie de kamers zijn, die in de eene of andere richting zich hebben uitgesproken; misschien zal het gevoelen der kamer eener belangrijke handels- of fabrieksplaats meer gewicht in de schaal leggen dan dat van de vertegenwoordiging eener plaats van minder beteekenis, al is deze laatste in menige zaak even bevoegd tot het geven van inlichtingen en belangrijke wenken.

Doet daarentegen de regeering, om aan de hier geschetste moeielijkheid te ontkomen, eene keus uit de kamers en noodigt zij eenige harer uit, dan bleek, gelijk het ontwerp-H. zegt, dat die keus niet altijd gemakkelijk of van willekeur vrij te pleiten was. Ook langs dezen weg mag dus geen verbetering verwacht worden.

Zeide ik, dat op des Ministers betoog m. i. niets valt afteedingen, zoo wensch ik deze verklaring terstond aanvullen door als mijne meening uittespreken, dat aan genoemd betoog nog wel een en ander kan worden toegevoegd. Want behalve ten aanzien van de adviezen, welke door de regeering worden ingewonnen, laat ook in ander opzicht de vruchtbaarheid der K. van K. en F. te wenschen over. Een aanzienlijk deel toch van den arbeid dier lichamen wordt vertegenwoordigd door de ongevraagde adviezen, die in den vorm van adressen zoowel tot de uitvoerende als tot de wetgevende macht gericht worden.

Bij art. 2 van het Reglement voor de Kamers van K. en F. (koninklijk besluit van 9 November 1851, Staatsblad n°. 142) wordt sub 1° als bestemming der kamers opgegeven:

„Aan het Algemeen Bestuur en aan de Provinciale en Gemeentebesturen, binnen welker gebied zij gevestigd zijn, hetzij op daartoe haar te kennen gegeven verlangen, hetzij uit zich zelve, inlichtingen te geven, adviezen uit te brengen of voorstellen te doen over onderwerpen, den handel of het fabriekswezen betreffende.”

Van deze bevoegdheid nu tot het nemen van initiatief wordt een ruim gebruik gemaakt. Talrijk zijn de adressen, nu door deze, dan door gene kamer bij ministers of

Staten-Generaal ingediend, adressen, die hoofdzakelijk gericht zijn tegen bestaande wetten en besluiten, of in eene beoordeeling tredende van wets-ontwerpen, of wel trachtende de noodzakelijkheid van nieuwe wettelijke bepalingen te betoogen. Doch het indienen van een adres, zonder meer, wordt door de kamer die aldus handelende optreedt, dikwijls niet voldoende geacht; overtuigd als zij is van de juistheid en billijkheid harer opmerkingen, wenschen of begeerten, zoekt zij steun bij hare zusters. Afdrukken van het adres worden aan alle, of wel aan sommige kamers van K. en F. toegezonden met de uitnoodiging om door het indienen van een adres van adhaesie of wel van eene zelfstandige nota, de goede zaak te helpen bevorderen. Deze wijze van handelen, hoe prijzenswaardig in zich zelve, heeft echter de schaduwzijde, dat ze den arbeid der kamers in hooge mate vermeerdert. Een adres, 't welk met verzoek om ondersteuning is ingekomen, wordt gewoonlijk gesteld in handen van het bureau der kamer of wel van een bepaaldelijk daarvoor aangewezen commissie. Heeft deze, wat bij eene consciensieuze behandeling van zaken veelal onvermijdelijk is, een schriftelijk rapport over het ingekomen adres uitgebracht, zoo wordt dit in de vergadering der kamer aan de orde gesteld en daarover een besluit genomen. Indien dit de strekking heeft, het adres voor kennisgeving aantenemen, dan is de zaak daarmee uit; wordt daarentegen tot ondersteuning besloten, zoo vorderen de redactie van die adhaesiebetuiging, benevens de goedkeuring daarvan door de geheele kamer, al weder eenigen arbeid.

Nu zou dit alles geen bezwaar opleveren, ware het niet dat het meerendeel dier adressen, met den aanleve hunner bewijzen van ondersteuning en adhaesie-betuiging geenerlei effect sorteerden, maar kennelijk in den stroom der vele en velerlei verzoeken, die tot de regeering gericht worden, verdwijnen.

Ik heb gemeend goed te doen door eens nategaan, hoe ten deze de ervaring was der Kamer van K. en F., van welke ik de eer heb deel uit te maken — die te Groningen —, en het is mij duidelijk gebleken, dat die ervaring niet zeer beïnvloedend mag heeten voor de adresseerende kamers. In het tiental jaren, loopende van 1881 tot en met 1890, werden der Groninger Kamer niet minder dan 116 adressen van zusterkamers aan de regeering, met verzoek om ondersteuning toegezonden. Gaarne zou ik hier eene lijst van de bij die adressen behandelde zaken inlasschen — al ware het slechts om den lezer een denkbeeld te geven van de veelsoortigheid der onderwerpen, die door de Kamers van K. en F. ter hand genomen worden, en tevens om te doen zien, hoeveel dringende zaken op afdoening wachten — wanneer ik niet vreezen moest, te veel van de goedwilligheid der redactie te vergen.

En welk was nu het effect door die 116 adressen verkregen?

Voor zoover ik kan nagaan is in ruim dertig ¹⁾ gevallen door de regeering gevolg gegeven aan het verlangen, 't welk in het adres was uitgedrukt. Echter dient hierbij in het oog gehouden te worden, dat onder het ruim dertig tal gevallen van succes medegeteld zijn niet minder dan acht adressen, die tegen het wetsontwerp-Bahlmann gericht waren. De verhouding wordt daardoor alweer niet gunstiger; nauwelijks een vijfde (± 25 van de 116) der adressen heeft doel getroffen.

Ik aarzel niet, zulk een uitkomst weinig beïnvloedend te vinden voor hen die, vaak met groote toewijding, en meestal met opoffering van tijd en arbeidskracht, welke

¹⁾ Waar enkele adressen de bevordering van belangen van meer lokalen aard ten doel hadden, was het mij niet altijd mogelijk, om te sporen of hun streven al dan niet met goeden uitslag bekroond werd; van daar dat ik spreek van „ruim dertig.“ In het allergunstigste geval wordt het geen 40.

aan eigen bedrijf ontwoekerd moet worden, de taak aanvaarden tot het brengen van verbetering in de maatschappelijke verhoudingen, die handel en nijverheid beheerschen. Daarom ook behoort centralisatie van krachten, gelijk het ontwerp-H. bedoelt, met instemming begroet te worden, allereerst wel door de leden der kamers van Koophandel en Fabrieken. Het lijdt toch geen twijfel, dat de instelling van een centraal handelslichaam aan het thans bestaand gebruik, om bij het indienen van adressen aan de regeering den steun der zuster-kamers interooopen, een einde maken zal, dit gebruik althans grootendeels zal doen verminderen. Zeker, het recht der kamers van Koophandel en Fabrieken om tegenover de regeering haar meening in adresvorm uittespreken, behoort onverkort te blijven, doch als zij de door haar voorgestane belangen gewichtig genoeg oordeelen, om een meer algemeen optreden der handelsvertegenwoordiging te wettigen, dan ligt het, dunkt mij, voor de hand, dat zulks behoort te geschieden door aan te kloppen bij den centralen raad. Is dit lichaam te overtuigen van het gewicht der zaak, dan zal zijn optreden beter doel treffen, meer gewicht in de schaal leggen, dan de adhaesie-adressen van eenige kamers doen.

Om kort te gaan: de wijze, waarop de verschillende kamers van Koophandel en Fabrieken thans voeling onder elkander houden, is omslachtig en toch gebrekkig; centralisatie door den hier bedoelden raad is het middel tot verbetering. Het optreden van eene enkele kamer in zaken van algemeen belang zal, al wensch ik haar recht daarop geheel intact te laten, dan zelden meer noodig zijn; den leden der kamers zal onnoodige arbeid en teleurstelling gespaard blijven. De centrale raad worde de spreekbuis, die de verschillende uitingen verzamelt tot één krachtige stem.

Nog een tweede motief gold in het ontwerp-H. voor het in 't leven roepen van een centralen raad. De laatste

zinsnede van het straks door mij aangehaalde deel der toelichting leidde dit motief reeds in; tot goed begrip der zaak zij het mij vergund, die zinsnede hier op nieuw af te schrijven en daarna te vervolgen:

„maar bovendien dat er vragen zijn van algemeen commercieel belang, welke periodiek terugkeeren.

„Als zoodanig kan hier o. a. genoemd worden het belang, dat de handel heeft om geregeld bij de vaststelling van de dienstregelingen op de spoorwegen gehoord te worden, waartegen zich tot dusverre bezwaren van practischen aard verzetten.

„Het zenden toch van de ontwerp-dienstregelingen ter advies aan de onderscheidene kamers van koophandel zou groot oponthoud veroorzaken en weinig nut opleveren, want zonder technische toelichting is het onderzoek van de dienstregelingen meestal onvruchtbaar en voor eene juiste kritiek de beoordeeling in haar geheel onmisbaar. Een zoodanig oordeel nu kan van elke kamer van koophandel in het bijzonder niet verwacht worden.

„Het ligt dan ook in de bedoeling om den centralen handel-raad in de maanden April en Augustus meer bijzonder tot raadpleging van spoorweg-aangelegenheden met den raad van toezicht op de spoorwegdiensten te doen samenkomen en hem de ontwerp-dienstregeling, onderscheidelijk voor den zomer en den winter, ter beoordeeling voor te leggen.

„Maar ook voor andere corporatiën of personen zal het ter behoorlijke vervulling hunner taak wenschelijk zijn door middel van eene blijvende vertegenwoordiging in persoonlijke aanraking te komen met hen, die de behangen van handel en nijverheid vertegenwoordigen.

„Dit geldt niet het minst van de directiën der maatschappijen aan welke de bediening van ons spoorwegnet is toevertrouwd, alsmede van die regeeringsambtenaren, aan welke een werkkring is toegewezen, die geheel of gedeeltelijk op het gebied van handel en nijverheid ligt. Want hoeveel waarde aan het geschreven gevoelen zij te hechten, nog beter kan door het gesproken woord en de mondelinge wisseling van gedachten misverstand worden voorkomen. Misverstand, eenzijdig omtrent hetgeen handel en nijverheid behoeven, en anderzijds omtrent hetgeen van regeeringswege uitvoerbaar is.”

Terwijl dus in den aanhef van de toelichting in algemeene trekken gewezen wordt op de werkzaamheid, die voor een centralen raad zal zijn weggelegd, wordt hier die arbeid reeds met name genoemd.

Zoo zal in de eerste plaats de handel gekend worden in de samenstelling der spoorweg-dienstregelingen. En noodig is dit zeker. Eenige jaren gelegen mocht het der Groninger kamer gelukken, nu en dan tijdig inzage te verkrijgen van de eerstvolgende nieuwe dienstregeling, en werd haar aldus de gelegenheid opengesteld tot het maken van opmerkingen.

In den laatsten tijd echter wordt de nieuwe dienstregeling enkele dagen vóór de inwerkingtreding publiek gemaakt, en hoe onzinnig de daarin aangebrachte wijzigingen zijn mogen, er valt aan die eenmaal vastgestelde cijfers niets meer te veranderen. Zoo werd bij den zomerdienst van 1891 het belangrijk personenverkeer tusschen Groningen en Arnhem op waarlijk onverantwoordelijke wijze gefnuikt door de veranderingen en vertragingen, welke in den loop der treinen waren gebracht. Toch, ondanks de krachtigste vertoogen, bleef die regeling gehandhaafd tot aan het intreden van den winterdienst, toen alle treinen gelukkig weder op den ouden, goeden voet geregeld werden.

Nu is het spoorweg-verkeer in het maatschappelijke leven een zoo groote factor geworden, dat men de beteekenis van de dienstregeling kwalijk overschatten kan. Handel en nijverheid in de eerste plaats zijn onafgebroken onder den invloed eener meer of minder goede exploitatie, en het ligt dus voor de hand, dat de kamers van Koophandel en Fabrieken zich in hooge mate belangstellend toonen, en dan ook gewoonlijk niet stilzitten, waar zij meenen dat tegen haar belang gehandeld wordt. 't Moet erkend worden, dat die lichamen zich in deze materie ook niet altijd hebben weten te vrijwaren voor overdrijving, en hunne aanmerkingen op de dienstregeling

wel eens aan billijkheid te wenschen overlieten, doch dit neemt niets af van het feit, dat de vaststelling van den treinenloop thans plaats vindt buiten medewerking van den handel, en daarom aan eenzijdigheid lijdt.

Het ontwerp-H. beoogde ten dezen een groote stap in een goede richting. In Duitschland bestaat trouwens reeds langen tijd eene samenwerking als de hier bedoelde: Ausschüsse uit de Handelskammer ontvangen daar te bekwaamer tijd de spoorweg-dienstregelingen ter beoordeeling. Aan hunne adviezen wordt een willig oor geleend, want de regeering is overtuigd dat deze wel overwogen zijn, terwijl de samenstelling van zulk een Ausschuss den waarborg geeft, dat rekening wordt gehouden met de eischen van den dienst over het geheele rijk.

Voor ieder, die niet vreemd is aan den tegenwoordigen werkkring der Kamers van Koophandel en Fabrieken in Nederland, zal het boven twijfel zijn dat, gelijk ook in de bovenaangehaalde toelichting wordt aangegeven, er nog in verschillende richting nuttige arbeid voor een centralen raad te vinden zal zijn. Zoo wil het mij schijnen — om bij een enkel voorbeeld te blijven — dat zulk een lichaam, hadde het reeds in den winter van 1890—91 bestaan, van grooten dienst geweest ware in het constateeren van feiten en het zoeken van verbetering tijdens de noodlottige opeenhooping van vrachtgoederen aan verschillende onzer spoorwegstations.

Zoo — om een onderwerp van geheel anderen aard aan te roeren — meen ik, dat een centrale raad nieer eenheid dan er thans bestaat zou kunnen brengen in de jaarlijksche Verslagen der Kamers, bepaaldelijk wat betreft de levering van statistische cijfers; het is mijne overtuiging dat dergelijke verzamelingen, mits door ééne leidende gedachte bestuurd, eene veel hoogere beteekenis verkrijgen kunnen dan ze thans bezitten.

De tegenwoordige Minister van Waterstaat, Handel

en Nijverheid vindt hier een dankbare, door zijn ambtsvoorganger reeds behoorlijk voorbereide maatregel ter uitvoering gereed liggen. Zou het niet ernstige overweging verdienen, dat in beginsel zoo gezonde ontwerp-Havelaar weder eens ter hand te nemen en, met of zonder correctie, alsnog tot besluit te verheffen?

Groningen, Oct. 1892. W. J. ROELFSEMA HZN.

N A S C H R I F T.

Op een schrijven aan Z. Ex. den heer Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid; den 1en September j.l. door de Kamer van koophandel en fabrieken te Groningen afgezonden, en het verzoek inhoudende om alsnog overtegaan tot de instelling van een Centralen Raad van Handel en Nijverheid, gewerd genoemde kamer onder datum van 31 October 1892 het volgende antwoord:

„Naar aanleiding van Uw nevenvermeld schrijven heb ik de eer U medetedeelen, dat door mij aan het door mijnen ambtsvoorganger ontworpen plan tot oprichting van een Centralen Raad van Handel en Nijverheid geen verder gevolg is gegeven o. a. met het oog op het door den Minister van Financien ingediende wetsontwerp betreffende eene bedrijfs- en beroeps-belasting.

„De intrekking der patentbelasting, welke met eene aan- neming van dat wetsontwerp samengaat, zal eventueel eene herziening noodig maken van de grondslagen, waarop de samenstelling der kamers van koophandel en fabrieken berust. Vermits nu deze kamers naar het door mijnen ambtsvoorganger ontworpen plan, als kiescolleges voor den Centralen Raad zouden optreden, zal eerst zekerheid moeten zijn verkregen omtrent de wijze waarop de kamers van koophandel zullen worden samengesteld, alvorens omtrent de oprichting van den Centralen Raad eene beslissing kan worden genomen.”

Groningen, 21 Nov. 1892.

W. J. R. HZN.

EENIGE OPMERKINGEN OVER HET ONTWERP OP DE BEDRIJFS- EN BEROEPSBELASTING.

Wie met aandacht kennis neemt van het onthaal, hetwelk aan het bovengenoemde Wetsontwerp in de dagbladen en in de handelskringen is te beurt gevallen, kan niet nalaten zich rekenschap te geven van de bezwaren tegen de poging der Regeering om eene belasting op de werkelijke inkomsten uit arbeid de plaats te doen innemen van onze gebrekkige patentwetgeving. De grieven schijnen mij geen van allen van principieelen aard. In de dagbladders hebben zij, naar ik meen, meestal betroffen hetzij de hoogte van het voorgestelde tarief, hetzij de vrijstelling van den landbouwenden stand, hetzij de belasting van openbare ambtenaren en van gepensionneerden. Gelijk natuurlijk is, hebben vooral de belangen, welke meenden gevaar te loopen, zich gehaast hun klachten te uiten. Het is evenwel blijkbaar dat voor zoover onze wetgevende macht aan die klachten zou willen te gemoet komen, zulks door de inlassching of de wegneming van eenige bepalingen geschieden kan, terwijl voor het overige het Ontwerp zou kunnen gelaten worden in zijn geheel.

Eene meer principieele kritiek daarentegen heeft mijn geachte Leidsehe ambtgenoot Dr. P. van Geer geleverd in de Vragen des Tijds van 1 Dec. jl. Het is bekend dat ZEd. sedert jaren over ons belastingwezen, en speciaal over inkomstenbelastingen, opstellen heeft openbaar gemaakt van zeer wetenschappelijke beteekenis.

Bijzonderlijk aan de wiskunstige zijde der vraagstukken, welke bij de tarieven van inkomstenbelastingen ter sprake behooren te komen, heeft hij zich laten gelegen liggen. En nu is hij op grond van berekeningen over de voorgestelde tarieven, geraakt tot een over hunne samenstelling ongunstig oordeel. In drie opzichten zouden, meent hij, die berekeningen zeer vreemde uitkomsten doen zien. Het Regeeringsstelsel, hetwelk voor de inkomsten, welke gedeeltelijk uit arbeid gedeeltelijk uit vermogen voortvloeien, een tarief voorstaat, dat niet gevonden wordt door de eenvoudige optelling van hetgeen voor ieder inkomenselement afzonderlijk zou verschuldigd geweest zijn, zou leiden tot rekenkunstige gevolgen, welke de theoretische onhoudbaarheid en de praktische onbruikbaarheid der geheele belastingtheorie zouden bewijzen. In de tweede plaats heeft de schrijver te vergeefs gezocht naar eene wet, een verband in de door den Minister voorgestelde progressie. In de derde plaats zou in de voorgestelde tarieven opgesloten liggen dat voor het onbelaste deel van het inkomen, het zoogenaamde bestaansminimum, geen standvastig bedrag aangenomen is. Dat bedrag zou zeer belangrijk verschillen, zoowel wanneer de inkomsten worden geput uit verschillende bronnen (arbeid, vermogen, of arbeid en vermogen te zamen), als wanneer, bij gelijke bron, hun geldelijk bedrag verschilt. Mijn Leidsche ambtgenoot acht door zijne berckeningen omtrent het voor levensonderhoud aangenomen bedrag «zoo klaar als de dag» bewezen, «dat «de hier voorgestelde progressiereksen niet deugen, dat «het aangenomen stelsel theoretisch onvoldoende en praktisch onhoudbaar is.» Ook zou de nieuwe belasting in haar geheel veel zwaarder drukken dan noodig. Immers het fiscaal doel kan, naar zijne meening, voorloopig wel geen ander zijn, dan een aequivalent te vinden voor de patentbelasting, en nu zou eene vergelijking met de kahieren der inkomstenbelasting in de gemeente Leiden

het recht geven om de opbrengst van het ontworpen tarief veel hooger te schatten dan dit equivalent. De Staat zou dus in het bezit komen van geldsommen, op welke waarschijnlijk de Ministers van Oorlog en Marine haastig de hand zullen leggen, gebruik makende van de afwezigheid eener andere bepaalde bestemming.

Ziedaar in het kort den hoofdinhoud van het artikel in de Vragen des Tijds. Prof. van Geer houde mij ten goede, dat ik het met dien hoofdinhoud zeer oneens ben. Zijne beschuldigingen schijnen mij, voor zoover zij betrekking hebben op de samenstelling der tarieven, te berusten op miskenning van de economische overwegingen, van welke de Minister is uitgegaan. En zijne berekeningen over het bestaansminimum gaan in mijn oog uit van een onjuiste onderstelling.

Het is mijn voornemen een en ander aan te toonen.

Mijn doel echter is niet enkel het leveren eener anticritiek. In menig opzicht mag en behoort men het wetsontwerp te verdedigen, want het is zorgvuldig bewerkt en aan de onderscheiden bepalingen is veel nadenken besteed, en toch, — men kan, dunkt mij, niet ongevoelig zijn voor de van talloze zijden vernomen klacht, dat het ontwerp zeer gecompliceerd is, en dat het tal van fictiën bevat, door welker toepassing men telkens en telkens in strijd zal geraken met de naakte, nuchtere waarheid van het werkelijke leven. Alle verbeteringen moeten naar mijn overtuiging, gericht zijn op vereenvoudiging en op het vermijden dier wettelijke onderstellingen omtrent feiten. Het is daarom mijn streven geweest op te sporen aan welken gedachtengang de belangrijkste complicatiën en de meeste fictiën haar oorsprong hebben ontleend. Bleek immers die gedachtengang juist, dan zou men bij die gebreken des ontwerps zich moeten nederleggen, immers hen moeten beschouwen als onafscheidelijk verbonden aan een logisch uitgewerkte bedrijfsbelasting. De oude patentbelasting zou dan behalve

op haar onmiskenbaar voordeel, dat zij geen onderzoek eischt naar het intiemste handelsgeheim van ieder koopman, ook nog zegevierend kunnen wijzen op de mismaaktheid van hare mededingster. Was daarentegen het gronddenkbeeld, hetwelk van deze ingewikkelde regelingen en fictiën de moeder is geweest, wel degelijk vatbaar om uit het ontwerp te worden gelicht, dan zou men kunnen komen tot een eenvoudiger geheel en hiervan minder bezwaren in de toepassing kunnen verwachten.

Gelukkig nu, is dit laatste, naar mij voorkomt, wel degelijk het geval. Een aantal complicatiën schijnen mij hierdoor te zijn ontstaan dat aan het oorspronkelijk denkbeeld eener zuiver persoonlijke belasting niet streng is vastgehouden en dat gepoogd is in menig opzicht eene zakelijke belasting aan eene persoonlijke vast te koppelen. Het beginsel van belasting naar den welstand of naar de draagkracht brengt uit zijn aard mede, dat alleen fysieke personen als belastingplichtig worden beschouwd. Het ontwerp daarentegen heeft ook Rechtspersonen willen treffen, en zich dientengevolge begeven in een zeer lange reeks van fictiën omtrent de personen, door wie een bedrijf wordt uitgeoefend, de plaats waar zij zulks doen, den omvang hunner winsten. En werd hiermeê de Rechtvaardigheid gebaat? Neen, want juist die fictiën veroorzaken dat fysieke personen, van wier welstand dan toch ten slotte de gevorderde bedragen moesten ahangen, dubbele belasting zullen betalen of de vrijstelling verbeuren, op welke zij, naar het beginsel der wet, wegens hun gering inkomen aanspraak hebben.

Aan de andere zijde is de Regeering in hare poging om tusschen de vermogensbelasting en die op de bedrijven een goed verband te brengen op een enkel punt, naar mij voorkomt, wat al te consequent geweest, en is zij hierdoor er toe gekomen om de onderstelling, welke zij voor dit verband noodig had, namelijk dat elk vermogen een rente van vier pCt. oplevert, zóo ver door te zetten, dat deze

tot onrechtvaardigheid, en dit verband tot administratieve bezwaren leidt, van welke mag worden gevraagd of zij wel in verhouding staan tot het geringe fiscaal voordeel, hetwelk van een strenge doorvoering des verbands mag worden verwacht. Zou het derhalve geen overweging verdienen deze onderstelling niet langer vol te houden, dan om overwegende redenen noodig is? Bedrieg ik mij niet, dan zal mijn geachte Leidsche leermeester in de mathesis, hoewel hij bij mij geen instemming kunne vinden met zijne aanvallen op het ontwerp, deze mijne pogingen om den weg aan te wijzen, langs welken verbetering zou kunnen worden bereikt, in alle opzichten billijken. Want al is ZEd. geen voorstander van het ministerieele stelsel van splitsing der inkomens uit vermogen en uit arbeid, hij draagniettemin aan de ondernomen belastinghervorming een goed hart toe, in zooverre hij verklaard heeft zich in verbetering der voorstellen van harte te zullen verheugen.

Volgens art. 10 der wet op de Vermogensbelasting en art. 8 van het wetsontwerp op de bedrijfs- en beroepsbelasting ¹⁾ zullen in het geheel drie tarieven worden toegepast al naarmate men te betalen heeft enkel over zijn vermogen, of enkel over inkomen uit arbeid, of over een gemengd inkomen. Het voor de gemengde inkomens bestemde tarief is berekend door eene eigenaardige combinatie der beide andere, welke niet mogelijk is indien men niet eerst het vermogenstarief tot een inkomsten-tarief herleidt. Bij deze herleiding gaat de Regeering van de onderstelling uit, dat elk belastbaar en elk vrijgesteld vermogen een inkomen van vier ten honderd verzekert. De genoemde artikelen nu bepalen alleen de wijze, op welke de aanslagen worden berekend. Eerst wanneer men de berekening, voor welke de grondslagen in die artikelen zijn aangeduid, voor inkomsten van verschillend

¹⁾ Deze artikelen zijn achter dit opstel vermeld.

bedrag tot stand brengt, komen de eigenlijke tarieven aan het licht. Doordrongen van de onmisbaarheid dier berekeningen, wil men de tarieven, welke zullen worden toegepast, overzien, heeft Prof. van Geer, — daarbij ook de 28 opcenten in aanmerking nemende, welke voorgesteld worden op alle heffingen krachtens het Ontwerp der bedrijfsbelasting, — de volgende tarieven berekend voor zekere inkomens uit arbeid (tarief A), voor dezelfde inkomens uit vermogen, naar den rentevoet van 4 pCt., (tarief B) en voor dezelfde inkomens, indien deze voor de helft uit arbeid en voor de helft uit vermogen worden verkregen:

Inkomen.	Verschuldigde belasting:		
	tarief A.	tarief B.	tarief C.
ƒ 600	ƒ 1.28	ƒ 6.25	ƒ 1.28
700	3.84	9.37	3.84
800	7.68	12.50	7.68
900	10.24	15.63	10.24
1000	14.08	18.75	14.08
1200	20.48	25.00	21.61
1600	30.72	37.50	32.98
2000	40.96	50.00	44.35
3000	66.56	81.25	72.78
4000	92.16	112.50	101.20
5000	117.76	143.75	129.63
6000	143.36	175.00	158.05
7000	168.96	206.25	186.48
8000	194.56	237.50	214.90
9000	235.52	287.50	258.68
10000	276.48	337.50	302.47
20000	686.08	837.50	747.10
40000	1505.28	1837.50	1656.70
60000	2324.48	2837.50	2566.30
80000	3143.68	3837.50	3475.90
100000	3962.88	4837.50	4385.50
200000	8058.88	9837.50	8933.50

Uit deze kolommen blijkt, dat wie ƒ 10.000 inkomen heeft, waarvan de helft uit arbeid en de andere helft uit vermogen voortvloeit, ƒ 302.47 zal moeten betalen,

alzoo meer dan wanneer de aanslag berekend was door bloote optelling van een afzonderlijken aanslag over f 5000 arbeidsinkomen en van een tweeden aanslag over f 5000 vermogensinkomen. Die optelling immers zou gegeven hebben f 261.13, nl. f 117.76 + f 143.36. Is nu deze bijzondere verhooging, in geval van combinatie, ongerijmd? Mij dunkt neen. Indien men enkel tot eene optelling zich had bepaald, zou iemand die f 10.000 inkomen uit arbeid verdient meer hebben moeten betalen (nl. f 276.48) dan hij, die hetzelfde inkomen althans voor de helft uit vermogen verwerft en die mitsdien zich in grooter draagkracht verheugt. ¹⁾ Het Regeeringsvoorstel is een gevolg van de progressie in de tarieven A en B. Over een tweemaal grooter inkomen zal men meer dan het dubbele betalen, derhalve over een inkomen, dat uit twee elementen bestaat, ook meer dan over ieder element afzonderlijk. De voorstelling van mijn Leidschen ambtgenoot, dat men thans over de vermogenshelft minder betaalt dan over de arbeidshelft, — en dit noemt hij «de ongerijmde uitkomst» der tarieven, — is zekerlijk juist uit arithmetisch oogpunt, maar wordt daarbij niet uit het oog verloren, dat die arbeidshelft niet op zich zelf mag worden beschouwd, en dat zij juist omdat zij met een ander inkomen gecombineerd optreedt, hooger wordt belast? De progressie, — men vergeete zulks niet, — rust op overwegingen van economischen aard. Wanneer men deze overwegingen billijkt, althans haar niet bestrijdt, zal het, geloof ik, niet gelukken in tarief C een

¹⁾ Niet elke optelling echter leidt tot dit resultaat. Zoo moet voor een arbeidsinkomen van f 8000 betaald worden f 294.56, alzo toeh minder dan wanneer men de afzonderlijke aanslagen over f 4000 arbeidsinkomst en f 4000 vermogensinkomst eenvoudig bij elkaar telt (f 92.16 + f 112.50 = f 204.66). De reden van deze ongelijkheid in de uitkomsten ligt in de vrij zwakke progressie, welke de Benthamache progressie in de hoogere getallen, — in casu tot aan f 8000, — pleegt te veroorzaken.

arithmetische fout van eenig belang te ontdekken. Indien ik aan het einde van dit opstel het waag eene wijziging van dit tarief in overweging te geven, geschiedt zulks dan ook om andere gronden dan van rekenkunst.

Te vergeefs wordt verder, zoo klaagt de geachte schrijver in de Vragen des Tijds, gezocht naar eene wet, een verband in de aangenomen progressie. En met deze tweede grief betreden wij het terrein eener netelige vraag, welke echter, hoe men ook denke over het antwoord dat zij ontvangen moet, in geen geval schijnt te mogen leiden tot de slotsom, dat wegens het ontbreken van hetgeen een mathematicus hier met een wet, een verband bedoelt, de voorgestelde progressie moet worden veroordeeld. Evenals de verschuldigde bedragen zelve, moet ook de progressie, welke uit de wettelijke grondslagen van het tarief voortvloeien zal, door berekening worden gevonden. Prof. van Geer heeft zich de moeite dier berekening getroost en heeft de uitkomsten verkregen, welke in de hiervolgende tabel worden medegedeeld. Daarbij neme men in aanmerking dat de 28 opcenten op de bedrijfsbelasting zijn medegeteld, dat de percentage der vermogensbelasting weder steunt op de onderstelling van een rentevoet à 4 pCt., en dat in tabel C de berekening is gemaakt voor die gemengde inkomens, welke voor de helft uit arbeid voor de andere helft uit vermogen ontstaan. Omtrent deze derde kolom kan men weder hetzelfde opmerken, als toen het gold enkel de verschuldigde bedragen aan te wijzen: hare getallen zijn tusschen die der beide voorgaande ingelezen en zij zullen meer de eerste of de tweede kolom naderen naarmate het element van arbeidsinkomst een gewichtiger of een minder gewichtige plaats dan dat van inkomen uit vermogen inneemt.

Inkomen.	Percentage der belasting volgens		
	tarief A. (arbeid)	tarief B. (vermogen)	tarief C. (gemengd)
600	0.21	1.04	0.21
700	0.55	1.34	0.55
800	0.96	1.56	0.96
900	1.15	1.74	1.15
1000	1.41	1.88	1.41
1200	1.71	2.08	1.80
1600	1.92	2.34	2.06
2000	2.05	2.50	2.22
3000	2.22	2.71	2.43
4000	2.30	2.81	2.53
5000	2.35	2.88	2.59
6000	2.39	2.92	2.63
7000	2.41	2.95	2.66
8000	2.43	2.97	2.69
9000	2.62	3.20	2.86
10000	2.77	3.38	3.03
20000	3.43	4.19	3.74
40000	3.76	4.60	4.14
60000	3.87	4.73	4.27
80000	3.93	4.80	4.35
100000	3.96	4.84	4.39
200000	4.03	4.92	4.47
Grens	4.10	5	4.55

De beginselen en bedoelingen, op welke deze progressie steunt, zijn blijkens de gewisselde stukken en de beraadslagingen over de Vermogensbelasting, alsmede blijkens de Memorie van toelichting op het aanhangige wetsontwerp, de volgende:

1. Als bestaansminimum is aangenomen een inkomen van f 400, of, indien iemand geen ander inkomen heeft dan uit vermogen, een kapitaal van f 10.000.
2. Men zou, bij alle inkomens of bij alle vermogens dit bestaansminimum aftrekkende, en overigens een gelijk percentage toepassende, wel eene progressie hebben verkregen, de zoogenaamd Benthamsche, doch die progressie is geoordeeld niet sterk genoeg te zijn. Ware het doel geweest eene inkomstenbelasting in te

voeren ter vervanging van alle andere bestaande heffingen, een *impôt unique* alzoo, dan zou men met dezen enkelen aftrek van een bestaansminimum bij alle inkomens en met toepassing overigens van een gelijk percentage hebben kunnen volstaan. Doch de degressieve druk, welken de verteringsbelastingen in het Nederlandschen stelsel geacht worden op de ingezetenen uit te oefenen, wilde men compenseeren door in de nieuwe directe heffingen een bijzondere progressie aan te brengen boven die, welke uit de toepassing der methode van Bentham volgt ¹⁾. Daartoe stelde men een nieuwe klimming der percentage vast bij vermogens van f 200.000, en is in het aanhangige ontwerp die klimming bepaald bij arbeidsinkomsten van f 8000 ²⁾.

3. Het cijfer der klimming bij het laatstbedoelde punt

¹⁾ Art. 8 van het Ontwerp der bedrijfsbelasting stelt als normale percentage vast eene som van f 2 (plus 28 opcenten) over elke som van f 100 waarmede een inkomen het bedrag van f 400 te boven gaat. Zoodoende zou men echter enkel de Benthamsche progressie verkregen hebben. Bedragen de inkomsten meer dan f 8000, zoo is verschuldigd eene vaste som van f 152 (nl. 2 pCt. van f 7600) en f 3.20 voor elke geheele som van f 100, waarmede de zuivere baten het bedrag van f 8000 te boven gaan, — een en ander te vermeerderen met de opcenten.

Deze klimming bij f 8000 is ook voor gemengde inkomens vastgehouden, volgens art. 8 letter B van het Ontwerp.

²⁾ In de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Vermogensbelasting leest men:

„Voor hem (den Minister) is progressie bij de inkomstenbelasting „eenvoudig een middel om te komen tot belasting naar evenredigheid „van het draagvermogen in het geheele samenstel der belastingen. Naar „dit denkbeeld is de progressie hier ingericht. Van ieders inkomen „strekt een sekere som ter voorziening in het onmisbare, en die som „moet onbelast blijven: van daar de voorgestelde aftrekking van f 10.000, „waaruit reeds eenige progressie, die zelf in den beginne zeer sterk „is, volgt. Voorts houden de verteringen, dus ook de verteringsbelas- „tingen, nooit met het inkomen gelijken tred. Dit wijst op de nood- „zakelijkheid van een correctief, welk correctief verkregen wordt door „rijzing in den voet van heffing.” Alzoo: geen gelijke procentage, ook al wordt overal een gelijk bestaansminimum afgetrokken.

werd bepaald door «opportunisme», in verband ook al met de opbrengst, welke men wilde verkrijgen ¹⁾.
 4. Overigens gold als beginsel, dat de progressie niet verder zou gaan dan tot een bepaalde grens.

Men kan nu tegen dezen gedachtengang aanvoeren, dat het punt van aanvang en de werkelijke omvang van de degressieven druk der verteringsbelastingen alles behalve nauwkeurig waren onderzocht en dat derhalve het daartegen in een bepaald progressie-cijfer gezochte correctief niet van willekeur is vrij te pleiten; men kan in de tweede plaats een opportunisme, hetwelk de cijfers der progressie mede laatbepalen door den wensch om ruimte te openen voor de afschaffing van andere belastingen, een bedenkelijk staatsbeginsel noemen; — maar in welk opzicht tegen de Regeeringsvoorstellen als grief zou mogen worden aangevoerd dat in hun progressie geen w e t o f v e r b a n d te ontdekken valt, kan ik mij alleen beseffen door mij te stellen op het eigenaardig, abstract rekenkundig standpunt, uit hetwelk mijn Leidsche ambtgenoot de tarieven beoordeeld heeft.

Dit standpunt is dat van de theoretische econonisten, die bij een algemeene en éenige inkomsten-belasting zich de vraag hebben gesteld, naar welke formule de tarieven moeten worden berekend. Schrijvers als Mr N. G. Pierson, Mr. Cohen Stuart, Mr. Treub en eindelijk ook Prof. van Geer hebben dat vraagstuk verschillend beantwoord. ²⁾ Doch

¹⁾ Zie het debat in de Tweede Kamer St.-Gen. van 12 Juli 1892 (Handelingen bl. 1235 en volg.)

De Minister sprak: „Opportunisme zal bij de samenstelling van geen „enkel tarief te ontgaan zijn. Maar het opportunisme mag alleen bestaan „in de toepassing der theorie, niet in het gemis van alle theorie. Bij „de onvolledigheid onzer statistische kennis, zullen wij hier altijd zoekend en tastend onzen weg moeten vinden.”...

²⁾ Mr. N. G. Pierson (Leerboek der Staath. (1890) II. bl. 471 jo. bl. 461 en 462) is in abstracto een voorstander van de Benthamsche methode; Mr. Treub (Ontwikkeling en Verband van de Rijk-, Provinciaal- en Gemeentebelastingen van Nederland, 1885, bl. 522) stelt eene combinatie voor van meetkundige reeksen voor de inkomens en van arith

wie ziet niet in, dat aan de toepassing in de praktijk van elk antwoord, hetwelk gegeven is, de bodem ontzinkt, zoodra men niet te doen heeft met een *impôt unique*, doch met een inkomstenbelasting, welke in een bestaand stelsel van belastingen geschoven wordt en hiermede een geheel moet vormen? De rijzing in den voet van heffing bij de inkomens van f 8000 moet natuurlijk geheel vallen buiten alle *a priori*, in abstracto beraamde formules. De eisch, dat de Regeeringsvoorstellen aan eenige formule moeten voldoen, schijnt mij één van beide te zijn: of een miskenning van den abstracten en theoretischen aard der onderzoekingen uit welke die eisch is voortgekomen, of een miskenning van den concreten en practischen aard, welken Regeeringsvoorstellen behooren te bezitten.

Van geen geringer misverstand getuigt de derde griet in de Vragen des Tijds van Dec. jl. De schrijver aldaar heeft gepoogd uit de voorgestelde tarieven te berekenen, welk bedrag van vrijgesteld bestaansminimum aan hen ten grondslag zou liggen, indien men tot de cijfers dier tarieven geraakt ware door een gelijk percentage toe te passen op alle inkomens zonder onderscheid, na hen met dat bedrag te hebben verminderd. Kan het ons, nu wij weten dat er van de heffing eener onveranderlijke percentage geen sprake is, wel verwonderen dat deze berekening tot het oogenschijnlijk vreemde resultaat heeft geleid van een onstandvastig bestaansminimum? Wanneer zij alleen ware gemaakt voor inkomens, bij welke de rijzing in den voet van heffing nog niet begonnen is, nl. voor inkomens van f 8000 en minder, dan zou zij

metrische in de percentage; Mr. Cohen Stuart (Bijdrage tot de theorie der progressieve inkomstenbelasting, 1889, bl. 108) vereenigt zich op arithmetische en economische gronden in hoofdzak met de progressie van Mr. Treub; Prof. van Geer (Vragen des Tijds, 1889, bl. 318 jo. 396) is voor een formule, corresponderend aan den dalenden tak eene logarithmische lijn. De lezers zullen mij het over deze theorieën te schrijven hoofdstuk te dezer plaatse, naar ik hoop, wel willen schenken.

hebben doen ontdekken, dat het bestaansminimum het standvastig bedrag is van f 400, — een uitkomst trouwens, welke men te voren had kunnen voorzien, daar immers tot de inkomens toe het tarief naar dezen in art. 8 voorgeschreven grondslag zelven was opgebouwd. Door de berekening echter uit te strekken over inkomens van hooger dan f 8000.— en door de uiterste grens der progressie aan te nemen als ware zij het voor alle inkomens toegepast percentage, heeft men het verschil in de voor verschillende inkomens ontworpen percentage over het hoofd gezien.

De overige bezwaren van mijn Leidschen ambtgenoot betreffen eer het algemeen financieel beleid der Regeering. Slechts één bezwaar wil ik, alvorens tot mijn eigen bedenkingen tegen sommige onderdeelen van het ontwerp over te gaan, onder de aandacht mijner lezers brengen, omdat het samenhangt met het stelsel eener gesplitste inkomstenbelasting en juist deze samenhang door velen, welke het bezwaar plegen op te werpen, uit het oog wordt verloren. Het voorgestelde tarief der bedrijfsbelasting zou, meenen zij, te hoog zijn en met het oog op de behoeften der schatkist en in verband met het tarief der vermogensbelasting. Zij wenschen tusschen het eerst- en het laatstgenoemde tarief een belangrijker verschil. Zij vragen alzoo nog belangrijker afwijking van het stelsel der Engelsche Income-tax, bij welke over alle inkomens, onverschillig uit welke bron zij voortvloeien, eenzelfde percentage geheven wordt, en daarentegen toenadering tot de praktijk der Zwitsersche kantons, wier tarieven op de inkomsten uit vermogen aanzienlijk, soms viermaal, hooger zijn dan die op de inkomsten uit arbeid, een feit, bij hetwelk men echter niet mag uit het oog verliezen dat de grondbelasting aldaar in het tarief der vermogensbelasting begrepen is.

Naar mijne meening verdient het in het algemeen de

voorkeur zooveel mogelijk het Engelsche stelsel te volgen.

De grootere draagkracht, welke de inkomens uit vermogen bezitten, kan door bijzondere kapitaalsbelastingen worden getroffen. Reeds Mr. N. G. Pierson verdedigde in zijn Leerboek der Staathuishoudkunde (II, blz. 546) de Engelsche inkomstenbelasting tegen het verwijt, dat zij het inkomen uit vermogen en het inkomen uit arbeid naar denzelfden maatstaf treft, met de opmerking dat de inkomstenbelasting aldaar niet de eenige belasting is, en dat het successierecht enkel het vermogen treft. Zullen onze vermogensbelastingen, en hiertoe reken ik het successierecht, de grondbelasting en de mutatierechten, van alle welke men de totaalopbrengst voortaan kan schatten op circa 26 millioen guldens 'sjaars, niet zwaar genoeg zijn om als een billijk correctief te gelden tegen een eventueele gelijkheid van maatstaf, welke bij de beide deelen der inkomstenbelasting mocht worden aangelegd? Stelt men de vermogensbelasting en de bedrijfsbelasting ieder op een opbrengst van 9 millioen gulden, dan zou het vermogensbezit in Nederland toch nog ongeveer 4 maal meer betalen dan het inkomen uit arbeid. Ik wil hierover niet twisten, daar ik mij niet in staat gevoel de meerdere draagkracht van een vermogensinkomen tegenover een arbeidsinkomen onder de cijfers te brengen, welke voor eene absoluut juiste aanwijzing der ware verhouding zouden kunnen doorgaan. Evenmin wil ik thans uitvoerig aantoonen, dat het verschil tusschen des Ministers tarief voor de bedrijfsbelasting en het percentage der vermogensbelasting in werkelijkheid grooter is dan de eenige bladzijden te voren medegedeelde kolommen aangeven, omdat de daar onderstelde rentevoet van vier procent hooger is dan de werkelijke. Doch wat ik wel wil releveeren is dit, dat eene goede techniek in de splitsing een gewichtige afwijking tusschen beide maatstaven niet wenschelijk maakt. Een der belangrijkste middelen van

contrôle, welke aan de ambtenaren voor de heffing van inkomstenbelasting ter beschikking staan, zal altijd wel zijn dat zij te rade gaan met den voet van leven, welken ieder belastingplichtige zich veroorlooft. Doch aan dat middel wordt een goed deel van zijne kracht ontnomen, wanneer talrijke personen, tengevolge van een lichtere heffing op de inkomsten uit arbeid, hun verteringen doen voorkomen als enkel of grootendeels uit arbeidsinkomsten bekostigd, en dus bij voorkeur hun vermogensinkomsten voor de schatkist verborgen houden. Aan hen, die gemengde inkomens bezitten, welker gesplitste aangifte grootendeels aan hun eigen oordeel moet worden overgelaten, wordt alzoo de gelegenheid geopend om, door te hooge aangifte van het éene element en te lage van het andere, een premie te genieten, welke grooter is naarmate de tarieven voor de beide elementen meer verschillen. Hun weelderigen voet van leven rechtvaardigen zij gemakkelijk door te wijzen op hun arbeidsinkomen, en hiermede wordt de controle over hun vermogen afgeweerd. Van de zeer zware ontduiking der vermogensbelastingen in de Zwitsersche kantons is de in dit opzicht gebrekkige regeling aldaar waarschijnlijk een der oorzaken. De Memorie van Toelichting van het aanhangige ontwerp heeft in § 5 er reeds op gewezen, dat wanneer eenmaal het totaalinkomen vaststaat, een te lage schatting van het vermogensinkomen opgewogen wordt door de te hoogere schatting van het bedrijfsinkomen, «zoodat het een het ander compenseert»; doch men zal wel toegeven, dat deze compensatie te minder volledig zal zijn, naarmate op beide elementen meer ongelijke maatstaf van heffing wordt toegepast.

Al wilde men dus de zeer gewaagde schatting, welke Prof. van Geer op grond der kohieren van de Leidsche inkomenbelasting ten aanzien van de vermoedelijke opbrengst der bedrijfsbelasting gemaakt heeft, geheel beaamen, en derhalve met hem tot de slotsom komen dat de beide

nieuwe middelen van inkomst aan de schatkist eenige millioenen meer verzekeren, dan de opbrengst der afgeschatte belastingen bedragen heeft, dan zou daaruit de wenschelijkheid van verlaging ten aanzien van het ééne deel nog niet voortvloeien.

Voor het batig saldo der belastinghervorming zou, meen ik, nog wel een goed gebruik kunnen worden gevonden, en zoo neen, dan zou men ook kunnen geraken tot het inzicht, dat het tarief der beide deelen onzer inkomstenbelasting hooger is gesteld dan noodig.

Ik zal thans van de opmerkingen, welke de heer van Geer heeft gemaakt, afscheid nemen. Voor hen, die de beginselen van het Ontwerp der bedrijfsbelasting willen kennen, zijn die opmerkingen stellig zeer leerzaam, want zij prikkelen tot onderzoek ¹⁾.

II.

In den aanvang van dit opstel deelde ik mijn meening mede, dat het mogelijk zou zijn om in het Ontwerp der bedrijfsbelasting een belangrijke verbetering aantebrengeu door den wensch te laten varen om Rechtspersonen te treffen en door alzoo uitsluitend fysieke personen aan den belastingplicht te onderwerpen. Men zal, naar ik thans hoop aan te toonen, hiermede niet alleen vereenvoudiging kunnen aanbrengen, maar ook iets kunnen bereiken hetgeen nog veel gewichtiger is, namelijk veel nader komen tot het doel der belastinghervorming: heffing naar den welstand. Immers door den belastingplicht uittestrekken tot Rechtspersonen heeft het wetsontwerp zich niet gehouden van het strenge persoonlijk karakter, het-

¹⁾ In het pasverschenen nummer van Januari 1893 der Vragen des Tijds heeft de ingenieur A. E. Rahusen op nagenoeg dezelfde gronden die opmerkingen bestreden. Zijn opstel kwam mij onder de oogen, toen het mijne werd gedrukt.

welk de Nederlandsche inkomstenbelasting behoort te bezitten en, blijkens de vrijstelling van bestaansminimum en de progressie zoowel bij de vermogens- als bij de bedrijfsbelasting, ook werkelijk bedoelt. Eenmaal op dien zijweg, is het Ontwerp geraakt in een netwerk van fictiën over de personen, die een bedrijf uitoefenen, over de pluats, waar zij «geacht» worden dit te doen, over den omvang van hun winst, en is, tegenover het gronddenkbeeld dat iemands arbeidsinkomen één ondeelbaar geheel uitmaakt, zelfs hier en daar een splitsing van der ingezetenen bedrijf in afzonderlijke handelsoperatiën ingevoerd, met het doel om de operatie op zich zelve naar haar winst te treffen. Door dit laatste is, daar het de mogelijkheid beneemt om de uit andere operatiën geleden verliezen in rekening te brengen, het doel van Belasting naar den Welstand genist.

Artikel 2 van het Ontwerp bevat de fictie, welke tot de meeste der hier genoemde gevolgen heeft geleid. Daar worden »voor de toepassing dezer wet met personen gelijk gesteld:» »Gemeenten, en andere »Staatsrechtelijke lichamen, die een bedrijf uitoefenen, »naamlooze vennootschappen, coöperatieve en andere »vereenigingen, instellingen, administratiën van inschrijving op de Grootboeken der Nationale Schuld of van »effectenbezit, onverminderd de belastingplichtigheid uit »eigen hoofde van hunne bestuurders of boekhouders, »commissarissen, gecommitteerden en beambten wegens »de winsten en belooningen, die zij als zoodanig genieten.»

Het eenvoudigste voorbeeld aan hetwelk men deze »gelijkstelling met personen» kan toetsen schijnt mij de Naamlooze Vennootschap. Ter wille van de juridische constructie van een aantal zich hier voordoende verhoudingen tusschen aandeelhouders, bestuur, enz. hebben de rechtsgeleerden hier een Persoon, — een Rechtspersoon, — gefingeerd in tegenstelling met de natuurlijke, in levenden lijve zich op dezen aardbodem bevin-

dende personen. Maar in economischen zin, dit is in *rerum natura*, is de vennootschap geen denkend, handelend, geen bedrijf-uitoefenend wezen. Er wordt gewerkt door de bestuurders, boekhouders, commissarissen en al die anderen, welke het artikel met uitvoerigheid opnoemt. De aandeelhouders verstrekken enkel het kapitaal. Zij staan in dit opzicht geheel met de obligatiehouders gelijk. Hun belastingplicht behoort, evenals die der obligatiehouders, geregeld te worden bij de vermogensbelasting. De meer of min gunstige uitslag hunner kapitaalverstrekking weerspiegelt zich in de handelswaarde der aandelen en komt dus bij de aangifte van het vermogen in tel. Het voorstel nu in het Ontwerp, om die kapitaalwinst te treffen, komt neder op een belasting, bij welke met den persoonlijken welstand des aandeelhouders geen rekening gehouden wordt, geen rekening met zijn arbeidsinkomen of met zijn verliezen elders, een dubbele belasting bovendien ten aanzien van zijn aandeel, omdat dit reeds in de vermogensbelasting valt.

Dezelfde fictie, als welke art. 2 uitspreekt ten aanzien van Rechtspersonen, vinden wij een enkel maal in het ontwerp ook ten aanzien van fysieke personen, nl. commanditaire vennoten en aandeelhouders in reederijen. Zoo zegt Art. 1 § 1: «Ook hij, die als commanditair «vennoot voor de uitoefening van een bedrijfskapitaal «heeft verstrekt, wordt geacht dat bedrijf uit te «oefenen.» Derhalve: de man, die kapitaal verstrekt onder beding dat hij een evenredig aandeel zal verkrijgen in de winst, wordt geacht een bedrijf uit te oefenen; doch wie kapitaal verstrekt onder beding, dat hij zal verkrijgen een winst, evenredig met het kapitaal zelf, de obligatiehouder alzoo, valt niet onder de bedrijfsbelasting. Van waar deze onderscheiding? Mij dunkt, beider plaats zij onder de vermogensbelasting aangewezen. Wel is waar heeft men in de Memorie van Antwoord over de Vermogensbelasting (bl. 29, ad art. 7, F) kunnen

lezen: »Rechten op winstaandeelen worden niet als vermogen beschouwd. Anders zou de bedrijfsbelasting ten aanzien dier winstaandeelen een dubbele belasting doen ontstaan»... doch is deze uitspraak wel juist geweest? Rechten op winstaandeelen zijn Vermogensrechten, en het eigenaardige van deze is juist dat zij op geld waardeerbaar zijn. Waarom zou de commanditaire vennoot zijn gestort kapitaal niet kunnen aangeven naar de waarde, die er aan moet worden toegekend? Omdat het niet verhandelbaar is? Maar hoe dan met incurante fondsen en allerlei andere vorderingen? De moeilijkheid der schatting verleide niet tot stelselloosheid. Want wat men nu door een fictieve berekening de «winst» van den commanditair zal noemen, — over die berekening straks, — zal worden belast ondanks zijn verliezen elders, zonder rekening van winsten op andere zaken, zonder te vragen of hij arm is of rijk, in één woord zonder rekening met zijn persoonlijken welstand, naar den trant eener zakelijke heffing, kortaf, evenals voor de winst van een aandeelhouder, met het hoogste recht à 3.2 pCt., alsof die winsten altijd werden genoten door personen met een grooter inkomen dan f 8000. Dit alles is de bedoeling van het Ontwerp.

In de Memorie van Toelichting de motieven dezer regeling zoekend, vindt men in § 4 het volgende: »Het doel dezer regeling zal worden ingezien, zoodra men nagaat, ten eerste hoezeer de invordering der belasting daardoor wordt vereenvoudigd, ten tweede hoeveel ontduiking van belasting op deze wijze voorkomen wordt. »Door bijvoorbeeld de commanditaire vennooten in ondernemingen rechtstreeks te willen treffen, zou men verplicht zijn om die commanditair en te sporen en in een groot aantal gevallen zou dit stellig niet gelukken; zij kunnen voor een deel in het buitenland wonen»... Eenvoudig is het zonder twijfel. De heffing der Engelsche incometax door korting op de coupons bij de uitbetaling

is ook eenvoudig, evenals elke heffing van inkomsten bij de bron; doch het wordt onmogelijk hierbij met persoonlijke omstandigheden rekening te houden. Alvorens trouwens te bepalen waar de bedoelde personen moeten worden belast, worde beslist of zij in 't geheel wel in de bedrijfsbelasting behooren bij te dragen.

Deze primaire vraag wordt in de Memorie van Toelichting aangeroerd met verwijzing naar eene theorie. In § 2 van dat stuk leest men, dat het doel des ontwerps is «zuivere ondernemerswinst» te treffen. Deze Memorie toch blijkt, bij aandachtige lezing, elk winstaandeel, hetwelk grooter is dan 4 ten honderd van het kapitaal, te beschouwen als vatbaar voor een ideële splitsing in twee deelen, waarvan het één den naam moet dragen van «rente», en het andere den naam van «winst.» «Het begrip ondernemerswinst moge in de wetenschap, gelijk neder economisch begrip, tot veel verschil van meening hebben aanleiding gegeven; voor den man der praktijk is het een volkomen klaar begrip. Geen koopman of fabrikant die boek houdt, zal op de vraag, hoeveel in een gegeven jaar zijn winst boven 4 pCt. van zijn kapitaal bedroeg, het antwoord behoeven schuldig te blijven.»

Ontvangt men hiermede meer licht? Het gold te weten waarom hetgeen een kapitalist meer verwerft dan 4 pCt. uit een kapitaal, dat door een ander tot een bedrijf wordt aangewend, zal worden belast als ware het geen vermogensinkomen, maar als ware het bedrijfswinst; en het antwoord is nu dit, dat ieder wel kan uitrekenen of hij meer dan 4 pCt. ontvangt. Met allen eerbied voor de begrippen van de mannen der praktijk, waag ik de meening te uiten dat, indien het hier nooit iets anders gegolden had dan deze cijfervraag, ook voor de wetenschap het begrip van «ondernemerswinst» niet verborgen zou gebleven zijn. Maar het begrip is metterdaad voor de wetenschap veel minder verborgen dan voor de mannen der praktijk: de moeilijkheid is juist deze dat, al kan men het

begrip in theorie wel omschrijven, het in de praktijk zwaar valt de winst te onderscheiden van den concreten rentevoet, d.i. van die kapitaalrente, onder welke in iedere bepaalde onderneming mede eene vergoeding voor het risico van kapitaalverlies begrepen is. De «ondernemerswinst» zou, volgens de theorie, analoog zijn met de grondrente: het bijzondere voordeel, 't welk sommige ondernemingen genieten, dank zij de bijzondere gunstige omstandigheden van blijvenden aard onder welke zij gedreven worden, en door welke zij in zekere mate buiten de vrije mededinging staan. Dit begrip is helder genoeg, in theorie namelijk. Maar de praktijk? Een vennootschap keert 9 pCt. dividend uit: welke aandeelhouder zou durven beweren, dat hier 5 pCt. zuivere winst is behaald, plus 4 pCt. rente, en dat hij niets te danken heeft aan tijdelijk gunstigen loop van zaken, 't volgend jaar misschien door den ongunst der tijden gekenterd? En juist, waar de algemeene opinie in de handelswereld inderdaad de aanwezigheid dier «zuivere winst» onderstelt, daar komt de handelswaarde van het aandeel te stijgen boven pari, en wordt derhalve die winst in de vermogensbelasting getroffen ¹⁾). Iedere poging dus om die «winst» te belas-

¹⁾ Het beste voorbeeld van „ondernemerswinst” levert in Nederland de Nederlandsche Bank. Haar aandeeleu geven ciren 8 pCt. dividend. Maar daar men dit hooge dividend toeschrijft aan eene exceptioneel gunstige positie van blijvenden aard (wettelijk monopolie!) staan die aandeeleu dan ook genoteerd à ± 220 pCt. De koper maakt dus ciren 3½ pCt. rente.

Men stelle nu hier tegenover den koers van andere aandeeleu, b.v. die der Delimaatschappij. Welk deel van het ontvangen dividend moet beschonwd worden als „rente”, welk deel als „ondernemerswinst”, welk deel als „vergoeding voor risico” zal zelfs voor den meest geroutineerden tabaksmakelaar een moeilijk vraagstuk zijn. De publieke opinie, — dat is de opinie van de heeren A, B, C enz. — geeft, wel is waar, op dat vraagstuk een antwoord, hetwelk blijkt uit de beursnotering. Maar hoe dikwijls blijkt niet later, dat deze opinie zich heeft vergist?

Een ander voorbeeld zijn de dividenden op niet volgefontreerde aandeeleu van assurance maatschappijen. In deze is steeds een groot deel begrepen als vergoeding voor het risico der eventuele bijstorting.

ten als ware zij arbeidsinkomen loopt op dubbele belasting uit, of op belasting van hen, die recht hebben op vrijstelling.

Daar de Regeering in haar Toelichting deze onbillijke consequentiën der poging om de «ondernemerswinst» te treffen erkent, vraagt men zich af of er niet nog een ander theoretisch motief is, hetwelk haar tot zoo belangrijke uitzonderingen op de beginselen der belastinghervorming bewogen heeft? In de Toelichting is het niet aangeduid. Maar ik geloof het te hebben opgespoord. Het is een eigenaardige meening omtrent de vraag, wie een bedrijf uitoefent. De Minister schijnt werkelijk van oordeel te zijn, dat een aandeelhouder een bedrijfsuitoefenend mensch is. Dit blijkt uit zijn Leerboek der Staathuishoudkunde. «Sommige schrijvers», — lezen wij daar (I. bl. 218) over ondernemerswinst — «hebben «geweigerd de winst een belooning van arbeid te noemen «omdat dikwijls winst wordt genoten door personen, die «geen arbeid hebben verricht: bijvoorbeeld door de aandeelhouders eener naamlooze vennootschap, die hooge «dividenden geeft. In die gevallen echter laten de ondernemers hun werk verrichten door derden, wien zij een «gedeelte hunner winst uitkeeren, hetzij in den vorm «van vast loon, hetzij in dien van tantièmes, hetzij in «beide vormen». Ziehier, wat ik beschouw als de kern des geschils. Mag men in dezen gedachtengang, zich beperken tot de vennootschappen, welke hooge dividenden uitkeeren? Waarom immers oefent dan de aandeelhouder, die 2 pCt. dividend krijgt, geen bedrijf uit? Maar ik laat dit daar. In de voorstelling zelve steekt iets vreemds. Zoo zou men ook van een grondeigenaar, die zijn land verhuurt, kunnen zeggen dat hij zijn werk door een pachter laat verrichten en dat hij dus landbouwondernemer is. Zoo is dan een rustig rentenier in den Haag tegelijkertijd spoorwegexploitant in Californie, tabaksplanter in Deli, diamantdelver in Transvaal, zee-

kapitein in een stoomvaartonderneming. Zoo is dan ieder kapitalist een persoon, die soms honderde bedrijven uitoefent; want ieder die geld uitleent, wordt belanghebbende bij den uitslag van het met dat geleende geld verricht werk. Zoo kan men de verhouding tusschen Kapitaal en Arbeid in het algemeen als eene Samenwerking, eene Co-operatie voorstellen, en vermits dus het kapitaal «werkt» blijkens het woord «samen-werking», — het geheele vermogensbezit op nieuw in de bedrijfsbelasting aanslaan, zeggende dat het uit zijn Werk een arbeidsinkomen verkrijgt.

Men hoede zich tegen deze in de Economie veel voorkomende verwatering van begrippen. Daaruit ontstaat, gelijk de jurist Kuntze aanvoerde tegen Dankwardt's «Nationalökonomische-civilistische Studien», geen vaste spijs. De taal des dagelijkschen levens leidt hier zeer licht op een dwaalspoor.

Welnu, het is, meen ik, omdat de fiscus zich liet leiden door deze theorie van niet-arbeidende bedrijfsuitoefenaars, dat hij in eene moeielijkheid kwam. Hoe toch deze lieden op te sporen? Wie een bedrijf uitoefent beweegt zich, maakt leven, stalt uit, doet leveringen, zoekt klanten, heeft een werkplaats, spreekt, adverteert. Hij loopt in het oog. Hier echter, bij deze stille arbeiders, niets van dat alles. En zoo wist de fiscus wel niet anders te doen dan de kapitalisten te belasten «bij »de bron» hunner winst, den commanditair op het kantoor van den werkenden vennoot, de aandeelhouders op het kantoor der directie, de deelhebbers in de reederij bij den boekhouder, de gemeentenaren, die in stille gas vervaardigen, bij den gemeente-ontvanger. En zoo volgde verder een lange reeks van onderscheidingen, onderstellingen en bedrijfs-splitsingen.

Van de belasting, aan welke Rechtspersonen als gelijkgesteld met uitoefenaars van bedrijven zullen worden

onderworpen, kan ik niet afstappen zonder nog een enkel woord te wijden aan de houding, welke de fiscus denkt aan te nemen jegens die Staatsrechtelijke lichamen, bij name die gemeenten, «welke een bedrijf uitoefenen». De Memorie van Toelichting noemt van zoodanig bedrijf als voorbeelden de gemeentelijke gasfabrieken en de stadsreinigingsdienst, wanneer deze zich uitstrekt tot het bewerken en verkoopen van faecaliën. Uitdrukkelijk vermeldt zij zelfs, dat ook wanneer zoodanig bedrijf van publiekrechtelijken aard is, het niet valt in te zien, waarom het, bij afwerping van winst, onbelast zou moeten wezen. Gaarne geef ik toe dat, wanneer het Rijk overgaat tot belasting van de Gemeenten als Rechtspersonen, de tot eindeloos debat aanleiding gevende vraag of het bedrijf wordt uitgeoefend krachtens publiek-, dan wel krachtens privaatrecht over den belastingplicht niet mag beslissen. Maar wat bij de bedrijfsbelasting hierover wel mag beslissen is dan toch in de eerste plaats wel deze andere vraag, of de gemeente winst behaalt. Nu heeft, in den zin van het Ontwerp, eene Gemeente gewoonlijk vele en velerlei bedrijven tegelijkertijd. De Gemeente is onderwijzer, veiligheids-verschaffer, stratenmaker, armverzorger. De verliezen, welke zij jaarlijks op al deze ondernemingen lijdt, benevens de jaarlijksche rente wegens haar schuldenlast, zal zij mogen aftrekken van de winst op de gasfabriek en op de mestvaalt. Zullen er dan wel «winsten» zijn? Gelukkig, af en toe misschien wel. Want de gemeente oefent ook nog het bedrijf van «belastingheffer» uit, en zoo verkrijgt zij mogelijk een batig saldo op haar winst- en verliesrekening. Het Rijk zal alzoo zijn belasting over die eindsaldo's moeten berekenen, namelijk over de helft (art. 5: «gelden als zuivere baten... 1. voor de ondernemingen van staatsrechtelijke lichamen de helft der zuivere baten...»), en hierover heffen f 2.— van iedere honderd gulden, zonder aftrek van «bestaansminimum» maar dan ook zonder

progressie, want, zoo lezen wij in de Toelichting op art. 8 «bedrijven, uitgeoefend door Staatsrechtelijke lichamen, »kunnen niet wel anders dan met het laagste recht gestroffen worden.»

Men beschuldige mij niet van het Ontwerp te interpreteren buiten zijn kennelijke bedoeling. De bedoeling is, dat een ieder zijne verliezen met zijne winsten kan verrekenen. Het tegendeel zou trouwens een vreemde belasting naar den welstand leveren. De Memorie van Antwoord op het vermogens-ontwerp vermeldt uitdrukkelijk «dat de patentbelasting met verliezen geen rekening houdt, de bedrijfsbelasting daarentegen, zooals »van zelf spreekt, dit wel degelijk zal doen.» Art. 10 van het bedrijfsontwerp voorts bepaalt: «Wie voor meer dan »één bedrijf belastingplichtig is, wordt voor het gezamenlijk bedrag zijner winsten of belooningen aangeslagen»¹⁾. Een stelsel van verrekening alzoo, in den vollen zin des woords. Zelfs hij die als landbouwer verliezen lijdt, zal die verliezen in aftrek mogen brengen van winsten, die hij in een ander bedrijf, b.v. veehandel, verwerft. Immers het ontwerp neemt wel aan dat een landbouwer als zoodanig nooit winst behaalt, doch de stelling, dat hij nooit verlies lijdt, heeft het niet opgenomen. ²⁾).

¹⁾ Deze redactie schijnt een reminiscenz van de patentwet. Immers men is niet belastingplichtig „voor een bedrijf”, doch voor het saldo van winst, nit zijn arbeid als ondeelbaar geheel voortgevoeld.

²⁾ Ik zal de laatste zijn om van deze niet-opneming aan het Ontwerp een grief te maken. Integendeel. Zoo nit iets de zorgvuldige Redactie van het Ontwerp blijkt, dan is het wel uit de manier, op welke de landbouwers aan de bedrijfsbelasting worden onttrokken. Hoe lichttoch ware in deze materie een verkeerde vorm gekozen! Stond er: „de landbouwers worden geacht geen bedrijf nit te oefenen”, — dan zouden zij nooit hunne bedrijfsverliezen hebben kunnen imputeeren aan winsten, elders behaald. Ware gescreven; „de landbouwers zijn vrijgesteld”, men ware in strijd gemaakt met art. 175 der Grondwet: „Geen privilegiën worden op het stuk van belastingen verleend.” Men had ook kunnen bepalen: „De Nederlandse landbouwers worden voor de toepassing dezer wet gelijkgesteld met hen, die in het buitenland

Zal men misschien de vraag of eene Gemeente een bedrijf uitoefent, doen afhangen van des gemeenteraads bedoeling om winst te behalen? Zoo ja, dan zal het bedrijf van belastingheffing wel in alle gemeenten het belastingplichtig bedrijf bij uitnemendheid zijn. De winst uit gasfabrieken is dikwijls een belasting op het Gas genoemd (o. a. door Mr. Pierson, Leerboek II, 540). Men zij trouwens met die «bedoelingen» voorzichtig. De gemeenteraad kan beweren ook door de heffing van schoolgelden een winstje na te jagen, en wat zijne bedoeling is, zal wel enkel van den raad zelven afhangen.

Nog één argument is gebezigd om Rechtspersonen te treffen: de wenschelijkheid om buitenlanders, die aan ondernemingen in Nederland kapitaal hebben verstrekt, in onze staatslasten te doen bijdragen. Met hun kapitaal wordt hier gewerkt, en dus moeten zij betalen zoodra zij meer ontvangen dan 4 pCt. dividend — zoo kan men de bedoeling des ontwerps in korte woorden weergeven. Van een belasting naar den welstand is hier geen spoor meer. Eischt de consequentie niet dat men verder ga? Met het kapitaal van buitenlandsche obligatiehouders wordt hier evenzeer gewerkt als met dat van aandeelhouders. Voor de hulp hunner kapitalen mogen wij dankbaar zijn. Mij wil het voorkomen, dat men de poging om vreemde kapitalisten aan onze bedrijfsbelasting te onderwerpen slechts dan kan toejuichen, indien men de stelling onderschrijft, dat zij een bedrijf uitoefenen, en hieraan vervolgens de fictie toevoegt, dat zij zulks doen op Nederlandsch grondgebied.

„wonen en die enkel daar hun bedrijf uitoefenen”; maar dan waren zij misschien weder vrij geweest van alle andere bedrijven, die zij wel eens uitoefenen, gelijk veehandel, vetweiderij, paardendressuur, enz., voor welke men hen in de bedrijfsbelasting zou willen aanslaan. Door alles tot een rekenkunstige onderstelling omtrent de winst te berleiden is in het Ontwerp het beoogde doel getroffen midden in het wit.

Dit brengt mij van zelf tot een andere bepaling in het ontwerp, in welke een dergelijke fictie ontrent de p l a a t s, waar een bedrijf is uitgeoefend, met ronde woorden is uitgesproken. Zij is art. 1 § 4: «Buitenlands gevestigde ondernemers die herhaaldelijk stoffen of kleedingstukken, sieraden, meubelen, speelgoed, voedings- en genotmiddelen en andere dergelijke artikelen in koop toezenden aan niet daarin handeldrijvenden hier te lande, worden geacht hier te lande een bedrijf uit te oefenen.» En ook hier volgt belasting naar een mechanische winstberekening (art. 5, h), naar een tarief zonder verband met den werkelijken welstand van den getroffene (3.2 pCt.) en met een vrij zwak stelsel van aansprakelijkheid.

Is bescherming tegen de buitenlandsche concurrentie het doel? De toelichting doet zulks vermoeden. Doch dan ware het wellicht consequenter alle invoeren in Nederland te belasten met den vollen druk, dien het geheele belastingstelsel op onze ingezetenen uitoefent, met 10 à 12 pCt. bijvoorbeeld, en dezen maatstaf aan te wenden op de vermoedelijke winst, die de buitenlander op zijn invoer behaalt. Zou men voorts de fictie niet tot alle importeurs zonder onderscheid moeten uitbreiden? Mag het immers van de vraag, of de geadresseerde de genotmiddelen «en andere dergelijke artikelen» zelf geniet of weder verkoopt, afhangen of de afzender moet geacht worden hier of ginds zijn bedrijf uit te oefenen? Indien bescherming onzer nijveren het doel is in dezen zin, dat zij niet bij buitenlanders behooren te worden «achtergesteld,» — ik bezig dezen term als de gebruikelijke onzer winkeliers, hoewel ik de «achterstelling» niet kan toegeven, — dan zou men, schijnt mij, ook in een ander opzicht, dit doel moeten nastreven. Men belaste dan onze nijveren niet wegens hunne ondernemingen in den vreemde (art. 1, § 1, letter b). Immers zij ontmoeten daar de buitenlandsche belastingen, staan er in elk geval met hun mededingers op één lijn, en ware het dan geen «achter-

stelling» hen hier een extra-belasting over de gindsche ondernemingen te doen betalen? De voorstanders van differentieele tarieven zullen, vrees ik, iedere poging om de fiscale voorwaarden onder welke de voortbrenging in verschillende landen plaats heeft, te egaliseeren, met vreugde begroeten. Reeds vroeger hebben de duitsche protectionisten zich met kracht op de duitsche belastingen, op den dienstplicht enz. beroepen, toen het gold nieuwe invoerrechten in het duitsche Rijk tot stand te brengen.

De slotsom uit mijn betoog der voorgaande bladzijden is deze. Ik zou het een belangrijke verbetering achten indien werd afgezien van elke poging om vreemde of nederlandsche kapitalisten (onder het sustenu, dat zij, hoewel niet arbeidende, toch een arbeidsinkomen verwerven) met de bedrijfsbelasting te treffen, en indien ook werd afgezien van de poging om lieden, die zich niet bevinden op Nederlandsch grondgebied, door eene fictie naar dat gebied over te plaatsen. Het geheele in talrijke artikelen en onderdeelen van artikelen neêrgelegde samenstel van regelen, dat uit deze pogingen is voortgevloeid, kan dan worden gemist, en men zal, naar mij toeschijnt, zoodoende teruggekeerd zijn tot het gronddenkbeeld: een persoonlijke belasting naar den welstand der ingezetenen.

III.

Met dezen terugkeer tot de grondgedachte van de ondernomen hervorming zouden zeker niet alle fictien uit het ontwerp verdwenen zijn, doch ten minste die welke op zijn techniek den meesten invloed hebben uitgeoefend. Er is nog éene, welke wegens haar samenhang met de techniek mijne aandacht getrokken heeft.

Men kan toegeven, dat de samensmelting van de tarieven der vermogensbelasting en der belasting op in-

komens uit arbeid tot een gemengd geheel een logische noodzakelijkheid is zoodra men te doen heeft met een inkomen, dat uit beide bronnen wordt geput. En deze samensmelting zal wel moeielijk anders kunnen plaats hebben dan door de vermogensbelasting met behulp van een wettelijke onderstelling nopens den rentevoet tot een inkomstenbelasting te herleiden. Zij is vooral noodig wanneer iemand zoowel van de eene als van de andere belasting vrijstelling zou genieten omdat ieder element van zijn inkomen op zich zelf binnen de grenzen van het «onmisbare» valt, terwijl toch beide elementen te samen zijn inkomen boven dit peil doen klimmen. Ook het belang van de schatkist eischt wegens de talrijkheid der gevallen, waarin onverdiende vrijdom zou worden genoten, dat de combinatie hier worde gehandhaafd. Zou het bovendien goed zijn dat tal van ingezetenen, die door hun kiesrecht invloed uitoefenen op het Staatsbestuur, van zulke belangrijke belastingen als die op bedrijf en vermogen zouden zijn vrijgesteld zonder overwegenden grond? Het Ontwerp bepaalt daarom voor hen, die niet in de vermogensbelasting zijn aangeslagen omdat hun vermogen geen f13000 bedraagt, dat de zuivere baten van hun arbeid zullen worden berekend onder bijtelling van 4 pCt. van hun vermogen. Dit laatste zal moeten worden opgegeven aan de ambtenaren, aan wien de heffing der bedrijfsbelasting zal zijn toevertrouwd. Daar de fictieve renteberekening steeds over kleine sommen loopt, beweegt in deze lage kringen de afwijking van het werkelijk vermogensrevenu zich steeds binnen enge grenzen. De talrijkheid zoowel als het gering bedrag der vermogensaanslagen maken de kans gering, dat het geheim dier kleine vermogens toevallig of opzettelijk uit de kantoren van het ambtenaarspersoneel wordt verklapt.

Anders evenwel staat het gesteld met de bedoelde combinatie ten opzichte van hen, die reeds in de ver-

mogensbelasting zijn aangeslagen. Dat deze, aangezien zij reeds vrijstelling genieten over f 10.000, niet op nieuw bij den bedrijfsaanslag aanspraak kunnen maken op een aftrek van f 400, is billijk. Administratief bezwaar is hier nauwelijks aanwezig: want om hun aanslag in de bedrijfsbelasting te regelen, zonder aftrek van f 400, kunnen de ambtenaren volstaan met de wetenschap van het enkele feit, dat die belastingschuldigen reeds in de vermogensbelasting vallen. Den omvang zelven van het vermogen behoeven die ambtenaren tot dit doel niet te kennen. Maar het Ontwerp gaat verder. Het eischt dat ieder aangeslagene in de vermogensbelasting den omvang van zijn belastbaar vermogen aan de administratie der bedrijfsbelasting bekend make, opdat deze in staat zij op het bedrijfsinkomen een tarief toe te passen, hetwelk mede afhangt van het naar een onderstelden rentevoet berekend vermogensrevenu. Het is hier te doen om in de progressie voor gemengde inkomens, behalve de Benthamsche progressie, welke uit den aftrek van één bestaansminimum voortvloeit, ook nog die nieuwe rijzing in den voet van heffing in toepassing te brengen, welke zich voordoet bij de ongemengde inkomens van f 8.000.

Gaat hiermede het Ontwerp niet te ver? Om een aantal redenen van eerbiedwaardigen aard wordt door tal van personen er prijs op gesteld, dat hun vermogen niet publiek worde gemaakt. Ook de Minister van Financiën stelt voor de goede werking der hierbedoelde belastingwetten op geheimhouding prijs. En nu wordt, ter wille van een rekenkundige theorie, deze geheimhouding feitelijk aan geen geringe gevaren blootgesteld door de uitgebreidheid van het ambtenaarspersoneel, hetwelk van de vermogensaanslagen kennis bekomt. Niet alleen de controleur der bedrijfsbelasting, maar ook het ondergeschikt personeel, dat de aanslagen berekenen moet, de ontvanger, enz. het komt alles te weten wat

bij de Vermogensbelasting voorgesteld werd te zullen zijn het ambtsgeheim van den Inspecteur der Registratie! Blijft er zoodoende van de waarborgen voor het geheim veel over? Ook wordt de eene administratie afhankelijk van de aanslagen der andere, tot in de details toe. Zal uit dit laatste geen verwarring voortvloeien?

Bij de zeer vele personen, welke geen totaalinkomen hebben van f 8.000, is de vermogensaangifte aan de controleurs der directebelastingen zonder rechtstreeksch fiscaal belang. Voor een rechterlijk ambtenaar b. v. die een tractement heeft van f 3,000 is de aanslag in de bedrijfsbelasting even hoog of hij f 120,000 bezit, dan wel f 30.000; in beide gevallen wordt hem 2 pCt., plus 28 opcenten, berekend over de f 3.000. Alleen bij gemengde inkomens boven f 8.000 heeft de hier bedoelde combinatie een fiscaal resultaat.

Maar dat resultaat is metterdaad zeer gering. De bedragen, welke men verkrijgt door in de hoogere klassen de tarieven afzonderlijk toe te passen en de uitkomsten op te tellen, verschillen betrekkelijk weinig van de bedragen welke de combinatie te zien geeft. Stellen wij, dat iemand een vermogen heeft van f 500,000, en een arbeidsvermogen van f 5.000 ('t geen dunkt mij, vrij veel is, daar vermogende lieden meestal een vrij gering arbeidsinkomen verwerven), wat zal hij dan jaarlijks schuldig zijn? Hij betaalt nu, volgens het Bedrijfsontwerp en de wet van September 1892:

in de vermogensbelasting	f 837.50
in de bedrijfsbelasting (met 28 opc.) »	204.80
	f 1042.30

en daarentegen, indien men enkel rekening houdt met het feit, dat hij in de vermogensbelasting valt, doch niet met den omvang overigens van zijn vermogen:

in de vermogensbelasting	f 837.50
in de bedrijfsbelasting (met 28 opc.) »	128.00
	f 965.50

Zoo zal door iemand, die f 100.000 bezit en f 5000 arbeidsinkomen, naar de eerste berekening f 255.86, naar de tweede f 240.50 verschuldigd zijn.

Wanneer men nu in aanmerking neemt, hoe weinig van de werkelijke distributie der gezamenlijke belastingen uit statistisch oogpunt in Nederland bekend is, dan zou ik willen gevraagd hebben welk beginsel van «rechtvaardigheid» eenigermate geschonden kan heeten, wanneer deze personen f 965.50 in de plaats van f 1042.30 of f 240.50 in de plaats van f 255.86 betalen?

Het maximum van het verschil tusschen de uitkomsten van beide berekeningswijzen bedraagt 1.2 pCt. over f 8000, met opcenten, en doet zich het scherpst voor in het zeldzame geval, dat iemand een vermogen van minstens f 200.000 heeft en bovendien een arbeidsinkomen van f 8000. Deze persoon zou dan op zijn minst betalen:

in de vermogensbelasting	f 237.50
in de bedrijfsbelasting 2 pCt	- 160.—
met 28 opcenten	- 44.80
	<u>f 442.30</u>

Wat weet men nu in ons belastingstelsel, met al zijn invoerrechten, accijnsen, mutatierechten, successierechten, personeel, provinciale en gemeentelijke heffingen, ten slotte er van, of deze som te weinig is?

Men mag hierbij, dunkt mij, ook niet uit het oog verliezen dat in de voortgezette combinatie der tarieven een onderstelling schuilt, welke met het arithmetisch streven naar Rechtvaardigheid vele malen den spot drijft: de onderstelling omtrent den rentevoet. Een voorbeeld make dit duidelijk.

Onderstellen wij een persoon, die f 150.000 bezit, belegd in landerijen, nederlandsche staatseffecten, engelsche consols en fransche rente. Zijn arbeidsinkomen bedraagt f 3000. Zijne rente, zal nu wel niet meer dan 3½ ten honderd bedragen. Zijn werkelijk inkomen beloopt, naar dien rentevoet, $f 4875 + f 3000 = f 7875$. Maar

krachtens de genoemde fictie wordt zijn inkomen geschat op $f 6000 + f 3000 = f 9000$. Hield men zich aan zijn werkelijk inkomen, dan zou hij in de bedrijfsbelasting moeten betalen 2 pCt. (en 28 opc.) over $f 3000$. . . $f 76.80$;

het Ontwerp echter komt hem voor de $f 1000$, waarmede zijn ondersteld inkomen het bedrag van $f 8000$ overtreft, eene extra som vragen van 1.2 pCt. (plus 28 opc.) over $f 1000$ $f 14.16$.

Zoo komt men tot onrechtvaardige heffingen juist door de arithmetische combinatie door te voeren voor de grootere inkomens. En deze combinatie schijnt mij te bedenkelijker omdat zij wél bepaalt, dat bij het vermogensrevenu het arbeidsinkomen moet worden opgeteld, doch niet veroorlooft het vermogensrevenu met het eventueel bedrijfsverlies te verminderen. Zou het niet beter zijn, indien men eenvoudig bepaalde (in art. 8, leeter B): «Zij, die in de vermogensbelasting aangeslagen «zijn, betalen $f 2.—$ over elke som der zuivere baten. «Bedragen deze meer dan $f 8000$, zoo is verschuldigd «eene vaste som van $f 160$ en $f 3.20$ voor elke geheele «som van $f 100$, waarmede de zuivere baten het bedrag «van $f 8000$ te boven gaan»? Van de aanslagen in de vermogensbelasting zouden dan geen meerdere ambtenaren kennis behoeven te bekomen dan voor de controle over de juistheid der aangiften van bedrijfswinsten strikt noodig is. De meerdere waarborgen voor de geheimhouding zouden zich alzoo voegen bij de vermindering van de onbillijkheden, welke van berekeningen naar onderstelden rentevoet onafscheidelijk zijn. Het wil mij voorkomen, dat deze voordeelen ruim opwegen tegen het op zich zelf aantrekkelijke van een strikt arithmetische logica in de tarieven.

Met het bescheiden in overweging geven van dit denkbeeld, acht ik thans mijn taak geëindigd.

Moge het Ontwerp, na herziening van sommige zijner economische beginselen en met vermijding zooveel mogelijk

van sociale en administratieve bezwaren, spoedig tot wet worden verheven.

J. D'AULNIS DE BOUROUILL.

Wij laten hier de beide wetsartikelen volgen, uit welke de tarieven der vermogens- en der bedrijfsbelasting voortvloeien:

Art. 10 der Wet op de Vermogensbelasting luidt:

„Indien de waarde van het vermogen, overeenkomstig de vorige artikelen bepaald, minder bedraagt dan f 13000; is geen belasting verschuldigd. Is zij f 13000 of meer, doch minder dan f 14000 dan is verschuldigd f 2. Is zij f 14000 of meer, doch minder dan f 15000, dan is verschuldigd f 4. Is zij f 15000 of meer, doch niet meer dan f 200,000, dan is verschuldigd f 1.25 van elke geheele som van f 1000, waarmede zij het bedrag van f 10,000 te boven gaat. Is zij grooter dan f 200,000, zoo is een vast bedrag van f 237.50 verschuldigd, benevens 12 van elke geheele som van f 1000, waarmede de waarde van het vermogen het bedrag van f 200,000 te boven gaat.”

Art. 8 van het Ontwerp op de Bedrijfs- en beroepsbelasting luidt:

„De belasting bedraagt:

A. voor binnen het Rijk wonenden, die niet in de vermogensbelasting zijn aangeslagen:

Wanneer de zuivere baten bedragen

f 600.—	f 1.—	f 960.—	f 10.—
„ 640.—	„ 2.—	„ 1000.—	„ 11.—
„ 680.—	„ 3.—	„ 1040.—	„ 12.—
„ 720.—	„ 4.—	„ 1080.—	„ 13.—
„ 760.—	„ 5.—	„ 1120.—	„ 14.—
„ 800.—	„ 6.—	„ 1160.—	„ 15.—
„ 840.—	„ 7.—	„ 1200.—	„ 16.—
„ 880.—	„ 8.—	„ 1201.— tot en met f 2000:	
„ 920.—	„ 9.—		

f 1 van elke geheele som van f 50 waarmede zij het bedrag van f 400 te boven gaan;

f 2001 tot en met f 8000:

f 2 van elke geheele som waarmede zij het bedrag van f 400 te boven gaan.

Bedragen zij meer dan f 8000, zoo is verschuldigd eene vaste som van f 152 en f 3.20 voor elke geheele som van f 100, waarmee de zuivere baten het bedrag van f 8000 te boven gaan.

Dit tarief is mede van toepassing op hen, die zonder binnen het Rijk te wonen, hier te lande persoonlijk een bedrijf of beroep uitoefenen. Met dien verstande echter dat door dezulken, voor zoover zij geen loontrekkende arbeiders zijn in dienst van binnen het Rijk wonenden, altijd ten minste f 1 is verschuldigd.

B. voor hen, die in de vermogensbelasting zijn aangeslagen.

Indien het vermogen meer dan f 200 000 bedraagt, voor elke geheele som van f 100 der zuivere baten f 3.20.

Zij, die in de vermogensbelasting naar een bedrag van f 200,000 of minder zijn aangeslagen, zijn verschuldigd f 2 van elke geheele som van f 100 hunner zuivere baten.

Bedragen echter hunne zuivere baten, gevoegd bij vier ten honderd van hun belastbaar vermogen, meer dan f 8000 dan zijn zij over dat meerdere nog f 1.20 van elke geheele som van f 100 verschuldigd.

C. voor staatsrechtelijke lichamen,

voor coöperatieve en andere vereenigingen en

voor reederijen op aandeelen: f 2 van elke geheele som van f 100 der zuivere baten.

D. voor naamlooze vennootschappen,

voor kantoren van administratie van inschrijvingen op de Grootboeken der Nationale Schuld of van effectenbezit,

voor instellingen,

voor commanditaire vennoten,

voor deelgenooten en handelingen voor gemeene rekening, consortia en syndicaten, als bedoeld bij artikel 2, sub IV, en voor de ondernemingen bedoeld bij artikel 5, letter g—k: f 3.20 van elke geheele som van f 100 der zuivere baten.

IS EMIGRATIE VAN NEDERLANDSCHE LANDBOUWERS NAAR SURINAME GEWENSCHT ?

„Onze door de ondervinding gerechtsvaardigde opinie is, dat „alle landserhuizing van Europeanen naar tropische gewesten „om daar veldarbeid te verrichten, voor de immigranten zelfs „een ramp en voor de koloniën geen aanwinst is en slechts op „teleurstelling uitloopt.” P. M. NETSCHER.

Door een rooden draad verbonden. Armverzorging. Emigratie. Suriname. Door H. PYTTERSEN Tz., lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Den Haag 1892.

De heer Pyttersen is een gelukkig mensch.

Ware hij een gewoon sterveling geweest, zijn warm betoog om de hier en daar in Nederland bestaande werkeloosheid te verminderen en tevens eenigermate in Surinamo's behoefte aan werkkrachten te voorzien door het bevorderen van de emigratie daarheen van Nederlandsche landbouwers, ware wellicht even onopgemerkt gebleven als dat van vele andere schrijvers over dat onderwerp.

Maar — hij is lid van de Tweede Kamer onzer Staten-Generaal. En nu heeft hij den Minister van Koloniën terstond bereid gevonden zijn betoog onder de aandacht te brengen van den Gouverneur van Suriname en dezen uittenoodigen zijne immigratiedenkbelden aan het oordeel eener commissie te onderwerpen. Deze heeft zich gehaast aan dat verlangen te voldoen en in November ¹⁾ konden de dagbladen ons melden dat zoodanige commissie benoemd was.

¹⁾ Zie o. a. „Handelsblad” van 9 November.

Volgens die dagbladen is aan de commissie opgedragen „om te onderzoeken en te adviseeren of kolonisatie van Europeesche, speciaal van Nederlandsche landbouwers naar Suriname, ook uit een koloniaal oogpunt, gewenscht is, aan welke eischen behoort te worden voldaan en welke steun zou behooren te worden verleend.”

Is die commissie goed samengesteld ¹⁾, dan mogen wij dus eerlang weder oen nieuw belangrijk rapport over die reeds zooveel besproken kolonisatie-quaestie te gemoet zien.

In afwachting daarvan, wenschen wij, ten vervolge op onze stukken daarover in „de Economist” van October 1890, October en December 1891, thans weder vooral naar aanleiding der brochure-Pyttersen eenige woorden aan het kolonisatie-vraagstuk te wijden. Niet om daarover eigen wijsheid te verkoopen, maar hoofdzakelijk om, evenals we in de zoo even vermelde stukken deden, de aandacht te vestigen op hetgeen mannen van wetschap en ervaring over het gewichtig onderwerp, waarmede het wel en wee van velen gemoeid is, in het midden brachten.

Wij doen dit te eerder, en nu meer bepaald met het oog op Suriname, omdat we daardoor in de gelegenheid zijn eene ondeschied af te doen en eenige reeds lang op bespreking wachtende, aan onze West Indische koloniën gewijde geschriften, zij het dan ook slechts met enkele woorden, te vermelden.

Wat de heer Pyttersen in den aanvang zijner brochure over Armverzorging zegt, hoe belangrijk en leerzaam het ook is, zullen we thans schier geheel laten rusten, zoowel omdat we nog vrij onlangs aan dat onderwerp een paar artikels wijdden ²⁾, als omdat we thans voornamelijk de kolonisatie-quaestie wenschen te bespreken.

Met anderen, meent de heer Pyttersen, „dat onze tegenwoordige

¹⁾ Blijkens het „Handelsblad” van 1 December, heeft de heer J. H. P. von Schmidt auf Altenstadt in de „Haagsche Courant” de door dat blad ondersteunde meening geuit, dat het medisch element te weinig in die commissie vertegenwoordigd was en er op gewezen dat de Hoogleeraar Van Overbeek de Meijer, Surgeon-General-Fayer, Dr. Dumontier en anderen zoodanige kolonisatie ontraadden. De heer Pyttersen daarentegen verdedigde in de H. C. de samenstelling der commissie en wees er o. n. op dat er drie landbouwers van de oude vestiging aan de Saramacca in waren opgenomen, die sedert eene halve eeuw in de kolonie gevestigd zijn.

²⁾ Zie „de Economist” van Juni 1891 en April 1892, ook van December jl., blz. 948.

Armenwet ten eenenmale onvoldoende is om de eischen eener goede armverzorging tot hun recht te doen komen."

Het zijn echter voornamelijk de bekende treurige toestanden in Friesland, „waar een groot deel der arbeidersbevolking slechts gedurende een klein deel van het jaar werk kan vinden, voor een loon, dat onvoldoende is om in de behoefte van het gezin gedurende de overige maanden te voorzien", welke aanleiding gaven tot zijn geschrift.

„Verbetering van den tegenwoordigen toestand (zoo zegt hij p. 7) kan dáár slechts verkregen worden door wegneming, zooover dit althans mogelijk is, van de oorzaken der heerschende armoeide, d. i. onder meer van de bestaande werkeloosheid, en onder de vele daartoe aanbevolen middelen zijn er twee, welke nadere overweging verdienen: 1°. den arbeider of den minvermogene het gebruik van den grond gemakkelijk te maken, door toepassing van maatregelen in den geest van de Engelsche „Allotments Act" en de Small Holdings Bill"; 2°. door de geheel of tijdelijk tot werkeloosheid gebrachte arbeidskrachten gelegenheid te verschaffen elders werk en brood te vinden."

Op den eersten maatregel vestigde de heer Pyttersen meer uitvoerig de aandacht in de „Vragen des Tijds" van Juni 1892. Thans hespreekt hij meer bepaald „de wenschelijkheid en uitvoerbaarheid van het tweede middel", o. a. naar aanleiding van een artikel over de van staatswege gedurende eenige jaren ondersteunende emigratie uit het Groothertogdom Baden, waaromtrent belangrijke bijzonderheden worden medegedeeld.

Uit het overzicht van het voor en tegen van het in Baden toegepaste stelsel blijkt dat het slechts eenige jaren in werking was. Toen trad, met uitnemend gevolg: blz. 18, „de sociale staatkunde, met haar streven naar verbetering van de stoffelijke belangen der bevolking, door wegneming van heletselen tegen een doelmatiger gebruik van den grond en het scheppen van nieuwe bronnen van bestaan, meer op den voorgrond. De verbetering der agrarische toestanden werd ernstig ter hand genomen; de verspreiding der landhuishoudkunde bevorderd door het stichten van landbouwscholen, het stennen van vereenigingen en dergelijke; ambachtscholen, museums en modelverzamelingen werden gesticht, nieuwe bedrijven met staatshulp ingevoerd en bevorderd ¹⁾ en daar naast op strenge wijze de regeling der armverzorging ter hand genomen."

¹⁾ „Wat op dit gebied ook ten onzent zou kunnen geschieden, is door den heer Muller in de Eerste Kamer aangetoond." Daaraan wordt

Na dit te hebben vooropgezet, komt de heer Pyttersen tot het betoog, dat onder de middelen, die tot verbetering der in sommige deelen van ons land, inzonderheid in Friesland, bestaande treurige toestanden zouden kunnen leiden, „ook eene van staatswege oordeelkundig geleide emigratie der, bij de bestaande verhoudingen overtollig gebleken arbeidskrachten ernstige overweging

dan herinnerd, voegende de heer Pyttersen er nog eenige wenken bij. Eene opmerking zij ons veroorloofd. Jaarlijks kan men in de Verslagen der Maatschappij van Weldadigheid lezen welke moeite het aan het bestuur kost de onderscheiden industriën in de Koloniën beoefend, zonder te groot verlies te drijven. De moeilijkheid ligt niet, eene veeljarige ondervinding leerde ons dit, in het vinden van een nieuwen tak van industrie, doch veel meer in het vinden van genoegzaam debiet voor de producten dier industrie. Het komt ons voor dat de heeren Muller en Pyttersen zich dat debiet wat al te gemakkelijk voorstellen bij hun pleidooien voor de invoering van onderscheiden kleine industriën onder de noodlijdende plattelaudsbevolking in Friesland en andere provincien.

Wij veroorloven ons ook op het volgende te wijzen. Er is ook wel sprake van binnenlandsehe emigratie, van bevordering door de regeering van de verhuizing naar onze heidestrecken. In de avondzitting der Tweede Kamer van 13 December sprak de heer Honving over armenverzorging door werkverschaffing en beval daarvoor heide-ontginning van staats- of gemeenteswege aan. Terecht o. i. merkte daarmomtrent „Het Vaderland” van 15 Dec. in zijn „Kamer-Overzicht” op: „Tuejuiching verdient zeker het denkkeeld, om in plaats van een aalmoeswerk te verschaffen, maar hij nader onderzoek zal de economische schaduwzijde niet verborgen blijven.” Wat die schaduwzijde betreft, zij herinnerd aan G. A. de Meester's „Bedenkingen tegen het voornemen om de heidevelden door de overbevolking te doen ontginnen”. (Arnhem, 1847); aan Löhnis' ernstige waarschuwing tegen zodanige wijze van ontginning op groote schaal in zijn artikel „Ontginning van heidevelden in verband met werkverschaffing” in „de Economist” van Januari 1886, zie vooral p. 43; aan de verstandige woorden der in 1885 benoemde commissie tot het onderzoeken der mogelijkheid van heide-ontginning als middel tot werkverschaffing, die (zie Economist van 1887, p. 1151) in haar rapport schreef: „Eene heide-ontginning op groote schaal om aan de vele werklieden in den lande arbeid te verschaffen, is en nit een economisch en uit een philanthropisch oogpunt af te keuren”. Terecht dan ook o. i., gelijk trouwens van een oeconomist als Mr. N. G. Pierson niet anders te verwachten was, is door den Minister van Financiën in December jl., bij de behandeling der begroting van het Domeinfonds verklaard, dat van hem geen wetsvoorstellen zijn te verwachten om heide op groote schaal aan te koopen en tot bosch te maken.

verdient" (p. 20). Hij wijst er op dat die arbeidskrachten, door, gelijk nu het geval is, naar Noord-Amerika, Argentinië enz. niet te wijken, voor ons verloren gaan, en wenscht daarom (p. 25) eene deugdelijk ingerichte emigratio-maatschappij, die den stroom der Nederlandsche landverhuizers naar onze Oost- en West-Indische koloniën zou kunnen leiden.

Het vraagstuk der emigratie daar heen is volgens hem nog altijd eene open vraag, en de bekende mislukking der kolonisatie aan de Saramacca in 1845, van welker trenrig verloop een levenswaardig overzicht werd gegeven, pleit, volgens den schrijver, volstrekt niet tegen zulke kolonisatie wanneer zij goed geloid wordt. Het adres aan de Tweede Kamer van een viertal dier kolonisten van 31 Maart 1855 en hetgeen in het Koloniaal Verslag van 1891 over Suriname wordt medegedeeld over den toestand der kolonisten afkomstig van de in 1854 opgeheven kolonisatie aan de Saramacca, wordt dan aangehaald als bewijs dat de Nederlander in Suriname wel degelijk „landbouwen en landbouwende zijn bestaan vinden kan en dat alzoo de kolonisatie van Suriname door Hollanders mogelijk is." (blz. 35).

De heer Pyttersen haalt vervolgens tal van schrijvers aan, die vóór eene kolonisatie van Suriname door Nederlanders pleiten ¹⁾, wijst op den natuurlijken, nog in te veel opzichten onbenutten rijkdom des lands, op het weinige dat „van Regeeringswege wordt ten koste gelegd aan de ontwikkeling der koloniale hulpbronnen, aan de vermeerdering van de kennis omtrent de produkten van dit door de natuur zoo rijk gezegende land," (p. 45), op den bloei van Demarara tegenover den trenrigen toestand waarin Suriname verkeert. Onderzoeken middelen worden door hem aangegeven om tot verbetering te geraken: wegeaanleg,

¹⁾ Al wordt niet nitdrukkelijk gezegd, dat de General P. M. Netscher, de bekwame schrijver o. a. van de „Geschiedenis van Essequibo, Demerary en Berbice", tot die schrijvers behoort, toch zou, natuurlijk tegen de bedoeling van den heer Pyttersen, nit het verband waarin op blz. 38 eenige woorden uit dat werk worden aangehaald, door een oppervlakkig lezer ligt de conclusie worden getrokken dat Netscher tot de voorstanders van zoodanige kolonisatie behoort. Aangezien die conclusie onjuist zou zijn, plaatsten we eenige andere zijner woorden als motto boven dit stuk. Men kan ze lezen op blz. 417 van bedoeld werk, dat, om dit in het voorbijgaan op te merken, al behandelt het de geschiedenis van die deelen van Guiana die niet meer tot het Nederlandsch gebied behooren, toch ook voor de geschiedenis van Suriname veel belangrijks en voor het tegenwoordige tal van wenken bevat.

aanmoediging van vruchtenteelt, enz. bovenal, p. 51, aanvoer van arbeidskrachten.

Na gewezen te hebben op hetgeen in de laatste jaren is gedaan om de immigratie van onder contract werkende arbeiders uit West-Indië, Britsch-Indië en Java te bevorderen en op de bezwaren daaraan verbonden, zegt onze schrijver, p. 52: „Doch ook hierdoor wordt aan Suriname niet gegeven wat het in de voornaamste plaats behoeft: eene arbeidzame, intelligente bevolking van vrije burgers, wier belangen één zijn met die der tegenwoordige inwoners, één ook met die van het moederland. Deze kan slechts verkregen worden door de immigratie van eigen landgenooten, die genegen zijn daar een nieuw vaderland te gronden, met behoud van eigen taal, zeden en gewoonten; van menschen, die terwijl zij dáár het vrije burgerement versterken, een krachtig middel van vooruitgang en ontwikkeling vormen.”

„Ten einde aan Suriname de mogelijkheid tot het verkrijgen dezer bevolking van kleine landbouwers, kweekers, handwerkers, lieden, nijveren enz. te verzekeren, zijn evenwel twee dingen noodzakelijk: de emigrant moet niet alleen zekerheid erlangen, dat zijne toekomstige welvaart in verhouding staat tot de opofferingen, die hij zich in den eersten tijd zal moeten getroosten en tot de risico welke hij loopt, maar ook dienen de door hem verkregen resultaten, de nieuwe omstandigheden waarin hij verkeert, voldoende gunstig te zijn, om door zijn voorbeeld ook anderen tot navolgen aan te moedigen. In de tweede plaats behoort nagegaan of de uitkomsten van dien aard kunnen zijn, dat zij de uitgaven wettigen.” Daarom dient, zoo wordt verder gezegd, „een nauwgezet onderzoek omtrent alle kansen van slagen op den voorgrond te staan.” Dat tot dit onderzoek besloten is en het reeds in vollen gang is, werd boven reeds gezegd.

Wij haalden deze woorden van den heer Pyttersen aan ten einde goed te doen zien welk het eigenlijk doel van zijn emigratieplan is, en tevens dat, gelijk hij trouwens zelf zegt, daar door niet zou worden voorzien in de behoefte van de groote cultuur, van de planters, aan werkkrachten.

De heer P. spreekt vervolgens over de leiding aan de door hem voorgestane kolonisatie te geven, over de te nemen voorzorgsmaatregelen om mislukking te voorkomen, over de roeping van den staat om ten deze handelend op te treden, ook omdat de aanmerkelijke uitgaven welke voor de zaak nodig zullen zijn, niet licht door particulieren of vereenigingen zullen worden gedragen.

Goede verwachting ook uit een geldelijk oogpunt, koestert de heer P. van de toepassing van het Wakefield's-stelsel, dat in Zuid-Australië goede vruchten heeft gedragen. „Dit stelsel bestaat daarin, dat een immigratiefonds wordt bijeengebracht, waarmede de kosten der kolonisatie worden betaald; voorts dat er voor de ongecultiveerde gronden een prijs wordt vastgesteld, welke door den immigrant hetzij terstond, of langzamerhand in termijnen wordt afbetaald, welk bedrag, weder in het immigratiefonds gestort, bestemd wordt voor den aanvoer van nieuwe immigranten.”

Bij toepassing van dit stelsel zou het rationeel zijn, zegt onze schrijver, dat de kosten der immigratie worden gedragen door de kolonie, „die daarvan de voordeelen plukt, hetzij door het aangaan eener geldleening, hetzij door voorschotten van de Regering van het moederland.”

Door bevordering dezer immigratie, zoo zegt hij ten slotte, zal tweërflei doel worden bereikt. Suriname zou een nieuwe en schoone toekomst te gemoet gaan, en „aan honderden, ja duizenden verarmende landgenooten zou dáár de gelegenheid geboden worden een nieuwe toekomst te gemoet te gaan, vrij van armoede en gebrek, met welvaart in 't verschiet.”

In het hovenstaande gelooven wij een vrij volledig overzicht van den rijken inhoud der belangrijke brochure van den heer Pyttersen te hebben gegeven.

Voor hem verborgen wij ons er in dat hij de autoriteiten hier en ginds hereid heeft gevonden om, ter voldoening aan zijn verlangen, het reeds zooveel besproken kolonisatie-vraagstuk opnieuw aan een grondig onderzoek te onderwerpen. Van de uitkomsten van dat onderzoek zullen we met belangstelling kennis nemen. Maar we voorzien dat het rapport anders zal luiden dan de heer P. schijnt te verwachten en dat, mocht het al gunstig voor het plan luiden, de uitkomsten ver beneden zijne verwachting zullen blijken. Onzes inziens is het eene illusie te meenen dat Suriname immer eene Nederlandsche landbouwkolonie zou worden, dat is eene waar de Nederlandsche boer tot welvaart zou kunnen komen.

Gaarne nemen we aan dat nog eenige tien-, wellicht honderdtallen Nederlanders in Suriname met veeteelt, vruchten- en groenteteelt hun brood zouden kunnen verdienen. Maar juist op grond van hetgeen de heer Pyttersen op p. 27 mededeelt over den toestand der kolonisten afkomstig van de vroegere kolonisatie aan de Saramacca, dat o. i. meer een kwijnend voortbestaan bewijst dan een bloei gelijk men na bijna eene halve eeuw van bestaan had mogen verwachten, en op p. 41 dat Demarara, dat zich zoo

krachtig ontwikkelde, in 1891 nog slechts 92 veehouderijen telde, blijven wij betwijfelen of eene wezenlijke kolonisatie van Suriname met Nederlanders mogelijk is.

Ware zij mogelijk, wij zouden zoodanige kolonisatie van harte toejuichen en in het belang der vele Nederlandsche werkloozen, die dan in dat door de natuur zoo rijk gezegende, maar door ons zoo zeer verwaarloosd land hun brood zouden kunnen verdienen, en in het belang van Suriname, dat daardoor tot ontwikkeling zou kunnen komen. De heer Pyttersen heeft ons echter nog niet overtuigd van de mogelijkheid van zoodanige kolonisatie, of van de wenschelijkheid dat de staat zich daarmede zoude inlaten, dus de kosten en de verantwoordelijkheid daarvan op zich nemen.

Evenals in December 1891 ¹⁾, betwijfelen wij nog altijd op historische en hygiënische gronden de mogelijkheid eener wezenlijke Europeesche kolonisatie in de tropen, zelfs op de hoogvlakten ²⁾, en we herhalen: „eene kolonisatie met Nederlandsche landbouwers in Suriname zouden we zeer stellig allerminst durven aanraden.”

Wat tegen zoodanige kolonisatie onlangs in dit tijdschrift in een drietal artikelen werd aangevoerd, wordt hier natuurlijk niet herhaald. Maar ter nadere bevestiging onzer meening willen we, tegenover de autoriteiten door den heer Pyttersen vóór zijne meening aangehaald, nog eenige namen toevoegen aan „de wolke van getuigen”, waarvan in den laatsten regel van ons artikel van December 1891 sprake was.

Dat de Generaal P. M. Netscher, die evenals zijn broeder, de bekende schrijver over West-Indische toestanden, A. D. van der Gon Netscher, eenige jaren in Britsch- en in Nederlandsch-Guiana

¹⁾ Zie „Economist” p. 854.

²⁾ Dat men er in Oost-Indië evenzoo over denkt, schijnt te mogen worden opgemaakt uit de omstandigheid dat niets meer wordt vernomen over de Pijlspraak betreffende eene emigratie van Nederl. Landbouwers naar de bovenlanden van Sumatra, waarvan in „de Economist” van October 1890 sprake was. Wel vindt men in de Indische bladen en tijdschriften (z. o. n. „Ind. Gids” van Oct. en Dec. 1890 p. 1994 en 2503, Oct. 91, p. 1784, Nov. '92, p. 2203) telkens berichten betreffende de ook door ons zeer toegejuichte, door de Regeering ondersteunde vestiging van oud-Indische militairen in Java's bergstreken. Maar reeds vroeger wisten we er op dat zoo iets geheel anders is als de kolonisatie thans door den heer Pyttersen voorgestaan.

doorbracht, eene Europeesche kolonisatie dier gewesten ontraadt, is hoven reeds gezegd.

In de algemeene vergadering van het Indisch Genootschap van 15 Maart 1892 werd door Mr. J. M. Gülcher eene voordracht gehouden over „Immigratie en kolonisatie in Suriname.” Zijne derde stelling luidde: „Om redenen van moreelen aard is eene vestiging van Hollandsche landbouwers wenschelijk.” Zij werd slechts kortelijk toegelicht (zie „Handelingen”, blz. 112 en 128), o. a. met de opmerking dat het doel niet was „dat de Hollandsche landbouwers zelve den zwaren arbeid zouden verrichten.” Voor eigenlijk debat over die stelling was het dien avond te laat geworden. De voorzitter wees er op dat in het Indisch Genootschap, waar indertijd het betoog van den ondervindingrijken Indischen geneesheer Dr. C. van der Burg tegen zulke kolonisatie, althans wanneer niet aan vele, meelij te verwezenlijken eischen wordt voldaan, zooveel instemming gevonden heeft ¹⁾, daartegen waarschijnlijk een storm zou opgaan. Dr. F. A. C. Dumontier, die jaren lang als officier van gezondheid in Suriname had doorgebracht, bepaalde zich er dan ook toe te herinneren aan de vele mislukte pogingen tot zoodanige kolonisatie en er op te wijzen dat het tropisch klimaat zich daartegen verzette.

Dat Sir Wm. Moore, de gewezen chef van den geneeskundigen dienst in Britsch-Indië, hetzelfde betoogde, toonden wij aan in „de Economist” van December 1891, blz. 852.

Uit de verslagen der Berlijnsche en Londensche Hygiënische Congressen, door ons vroeger aangehaald, zou nog menig argument tegen zoodanige kolonisatie kunnen worden vermeld.

Daarentegen zou de heer Pyttersen, naast de autoriteiten door hem reeds voor zijn gevoelen aangehaald, nog kunnen wijzen op het artikel in „het Handelsblad” van 16 Nov. jl., waarin Dr. O. A. Peters, officier van gezondheid in Suriname, eene emigratie van Nederlanders naar dat land zeer mogelijk acht, blijkens den toestand waarin de overblijvenden der kolonisatie aan de Sarumacca verkeerden ²⁾, dus instemt met Pyttersen's brochure en het naar aanleiding daarvan ingesteld onderzoek; op het betoog in

¹⁾ Zie Verslag der alg. verg. van het I. G. van 13 Dec. 1887, p. 129 e. v. Dat Dr. v. d. Burg eene kolonisatie van Ned. landbouwers in onze O. en W. Ind. bezittingen nog steeds voor onmogelijk houdt, (evenzeer als de Hoogleraar van Overbeek de Meijer dit doet), werd aangetoond in „de Economist” van December 1891, p. 851.

²⁾ Wij herinneren aan het daaromtrent hierboven opgemerkte.

„de Ind. Gids” van April 1892 van Dr. P. J. A. Sluys, die, na drie jaren arts in Japan te zijn geweest, zich verklaart vóór Europeesche kolonisatie in de tropen; vooral op eene autoriteit als die van Professor Stokvis, die in de Maatschappij Diligentia te 's Gravenhage op 11 Maart 1892 eene boeiende voordracht hield over den „invloed der tropische warmte op den mensch in verband met de kolonisatie” en daarbij opnieuw zijne bekende theorie verkondigde, dat de mensch in alle hemelstreken kan leven en arbeiden. Een uitvoerig overzicht dier voordracht wordt aange troffen in de Haagsche dagbladen dier dagen en in Haaxman's bekende verzameling: „Maatschappij Diligentia. Natuurkundige voordrachten”, 20^e serie. Zijne slotsom was deze: over de al of niet wenschelijkheid dat Europeanen naar de tropen worden gezonden als kolonisten had hij niet gesproken, omdat hij de politieke en economische zijde der quaestie opzettelijk onbesproken had gelaten en de zaak alleen als beoefenaar der natuurkundige wetenschap had willen beschouwen. En dan was zijne overtuiging dat, wat de fysieke gesteldheid van den Europeaan betreft om in de tropen te leven sans esprit de retour en daar den grond te bearbeiten, deze, bij eene wijze van arbeiden zoo als die in de tropen noodzakelijk is en bij gelijke gesteldheid van den bodem als in de gematigde luchtstreken in de tropen uittekeend kan leven en werken.”

Voor den heer Pyttersen en zijne medestanders is het natuurlijk van beteekenis dat zij zich op het gezag van een man als de Amsterdamsche hoogleeraar Stokvis kunnen beroepen. Daartegenover staat echter dat een geleerde als de Utrechtsche hoogleeraar van Overbeek de Meijer en eene geheele „welke van getuigen”, door ons hierboven en in onze vroegere stukken vermeld, van eene geheel tegenovergestelde meening zijn. Dat wij, met allen eerbied voor het gevoelen van een geleerde als professor Stokvis, ons eerder aan de zijde zijner tegenstanders scharen, blijkt genoegzaam uit het bovenstaande.

Voor het oogenblik en in afwachting van het rapport der in Suriname te werk gestelde commissie wenschen wij op de zaak niet verder in te gaan.

Slechts nog dit: van harte zouden wij er ons in verheugen dat eenmaal mocht blijken dat eene flinke Europeesche kolonisatie van Suriname mogelijk ware, overtuigd dat deze krachtig tot den bloei en de ontwikkeling dier kolonie zou kunnen bijdragen. Voorshands echter en het betreurende dat het late oogenblik waarop de begrooting voor Suriname op 23 December in de

Twoede Kamer in behandeling kwam, het onmogelijk maakte de kolonisatie- en immigratie-quaestie oenigszins grondig te behandelen, blijven wij van oordeel dat, voor de ontwikkeling van Suriname meer te verwachten is van eene goede regeling der immigratie-quaestie, vooral van een ruimen aanvoer van Javanen, dan van eene kolonisatie met Nederlandsche landbouwers.

Daarover nog een enkel woord, zeer kort echter, omdat het opnieuw bespreken der Enropesache kolonisatie ons langer ophield dan in de bedoeling lag. De kolonisatie-quaestie zal echter verder ook nu en dan nog even ter sprake moeten komen.

Over de immigratie-quaestie is, ook in de laatste jaren ¹⁾, heel wat gesproken en geschreven. Wij kunnen thans weinig meer doen dan oen deel der daarover handelende geschriften vermelden, aan hen die ons hunne stukken toezonden verschooning vragende dat ze zoolang onbesproken werden gelaten.

Aan het debat over de immigratie-quaestie onlangs in het Indisch Genootschap gevoerd, werd zoo even reeds herinnerd.

De heer W. Elout van Soeterwoude, die bij dat debat ook het woord voerde, en die in 1884, na zijn verblijf in Suriname, eerst in „de Gids” van dat jaar, no. 3, zijn bezoek aan „de Surinaamsche Gondvelden” beschreef en vervolgens aan die kolonie zijn keurig, veel geprezen boekje „Onze West” wijdde, zegt daarin, p. 61, dat Suriname vóór alles behoefte heeft „aan arbeidskrachten, aan bevolking, aan nieuw bloed.” Na te hebben gewezen op de bezwaren ondervonden bij de aanvoering van Britsch-Indische en Nederlandsch-Indische koelies ²⁾, bepleit hij, p. 78, warm den aanvoer van chineesche arbeiders ³⁾.

In 1883 schonk de heer A. J. Riko ons zijn werk: „Ons rijk Suriname” (Rotterdam), dat schetsen bevat om ons land en volk te doen kennen.

¹⁾ Wat vroegere jaren betreft, moge worden verwezen naar de Kol. Kron. in „de Eeon.” van Juni 1873, April '76, November '78, Maart '80, Dec. '84, p. 1130. Z. o. Eeon. April '88, p. 258.

²⁾ Het is bekend dat sedert dien tijd goed geslaagde proeven met den aanvoer van Javanen zijn genomen.

³⁾ Nu de bezwaren tegen den aanvoer van Javanen goeddeels geweken schijnen, vertrouwen wij dat, met het oog op eene blijvende kolonisatie, de heer Elout, die trouwens in de laatste jaren meermalen vóór den aanvoer van Javanen pleitte, met ons, om licht te begrijpen redenen, Suriname liever met Javanen dan Chineezren zou zien bevolken.

Na „een woord voeraf" wordt gesproken over „Land en Stad", „Bevolking en levenswijs" ¹⁾, „de Surinaamsche inboorlingen te Amsterdam", „Plantages en cultures", „Een blik op de geschiedenis en den tegenwoordigen toestand", „Cijfers", „Suriname's toekomst." In dit laatste gedeelte, blz. 255 e. v., is sprake van kolonisatie en emigratie. De schrijver meent dat zij gevoelig kunnen samengaan en dat de Regeering zich beiden moet aantrekken. Op de vraag of kolonisatie van blanken in Suriname mogelijk is, antwoordt hij: „ontkennend, wanneer de bedoeling is van de kolonisten hoeren te maken of hen zelf veldarbeid te doen verrichten; hevestigend, wanneer men landbouwers deed overkomen, hen ter beplanting met koffie, cacao of voedingsgewassen gereed gemaakt terrein gaf en tevens aan arbeiders hielp", dus kleine plantage eigenaren van hen maakte.

Zonder verder in te gaan op hetgeen de schrijver nog tot aanprijzing van dat denkbeeld zegt, merken wij enkel op dat dit geheel iets anders is dan men gewoonlijk onder kolonisatie verstaat.

Verder is sprake van den weinig opleverenden „arbeid van vrije negers of kleurlingen", van de Chineesche arbeiders, van de Britsch-Indische koelies en worden wenken gegeven omtrent de ton hunnen behoefte te nemen maatregelen.

Mr. A. C. Wesenhagen, die na zijn terugkeer uit Suriname steeds voortgaat aan die kolonie zijne aandacht te wijden ²⁾ gaf o. a. in 1886 twee brochures uit: „Eenige beschouwingen gewijd aan de belangen der kolonie Suriname" en „De middelen, door de Staten-Generaal aangegeven tot behoud der kolonie Suriname van meer nabij beschouwd." Reeds op de eerste bladzijde van dat tweede stnk verklaart hij zich tegen den aanvoer van Chineezers.

¹⁾ Het beeld ons daarbij van de creoolsche bevolking gegeven is zeker niet fraai. Maar toch heel wat minder donker getint dan dat ons geschetst in „De Creool, Losse Schetsen uit het West-Indische Volksleven", door O. S. T., iemand die 16 jaren (als R.-K. geestelijke?) in W.-I. doorbracht (overdrnk uit „de Katholiek", dl. 6, 1891). De schrijver oordeelt zeer ongunstig over de creoolsche bevolking zoowel van Suriname als van onze W.-I. eilanden en over den toestand aldaar in het geheel.

²⁾ Zoo had hij in de „Nieuwe Rotterdamse Courant" van Januari tot Mei 1886 eene geheele reeks artikelen geschreven over den ongunstigen economischen toestand van Suriname. Wat hij daarin schreef over den aanvoer van Chineesche immigranten, gaf den heer Snelleman aanleiding een pleidooi vóór die immigratie te leveren in de „N. R. C. van 17 en 18 Juni '86.

In de eerste plaats bespreekt hij de behoefte aan vreemde arbeidskrachten, en in verband daarmede de immigratie over het algemeen en de Britsch-Indische koolie-immigratie in het bijzonder. Hij wijst vervolgens op de z. i. „bestaande mogelijkheid van vrijen arbeid in Suriname en op de noodzakelijkheid daarvan.”

Tot ons leedwezen kunnen wij thans over die belangrijke brochure niet verder uitweiden en moeten ons bepalen tot de herinnering aan het uitvoerig artikel, dat de heer S. Muller van Voorst er aan wijdde in „de Gids” van April 1887.

In datzelfde jaar had de heer Wesenhagen nog de gelegenheid de kolonisatie- en immigratie-quaestie te bespreken bij zijne uitvoerige behandeling van het laatste werk van den zoo bekenden, in October van dat jaar te Stuttgart overleden A. Kappler: „Surinam, sein Land, seine Natur, Bevölkerung und Kulturverhältnisse” (Stuttgart, 1887). Zie „Ind. Gids” van Mei '87, p. 764, vooral 787 e. v. Kappler, het is bekend, was steeds voorstander eener Europeesche kolonisatie, mits goed voorbereid en goed geleid. In zijn laatste werk beveelt hij bepaald eene staatskolonisatie aan. Mr. Wesenhagen blijft eene massale kolonisatie in hooge mate onraadzaam achten.

„De Vereeniging voor Suriname” ¹⁾, het is bekend, wendt zich van tijd tot tijd met adressen tot de Staten-Generaal of tot den Minister van Koloniën. Zoo vroeg zij op 19 April 1887 dat de

¹⁾ In vroegere jaren had deze de welwillendheid ons nog al eens stukken toe te zenden. Steeds ontbrak echter, sedert in de K. Kr. in de Econ. v. Nov. '78, p. 1050, een woord aan die Vereeniging werd gewijd, de gelegenheid er op terug te komen. Begrijpelijk wijze werd dan ook de geregelde toezending van stukken gestaakt. Het in den tekst vermelde adres van 19 April '87 en een vroeger van 9 Dec '86 werd ons echter weder toegezonden. Maar overigens vernemen wij slechts nu en dan uit de dagbladen dat de Vereeniging van tijd tot tijd tekenen van leven geeft. Bij de mindere bekendheid met en onverschilligheid van velen omtrent onze West-Indische bezittingen zou eene Vereeniging van deskundigen en belangstellenden ongetwijfeld niet kunnen stichten door licht te verspreiden. Maar daartoe behoort zij onzes inziens zich onophondelijk tot het publiek te wenden, liefst, dunkt ons, niet in een eigen orgaan dat waarschijnlijk tot een kleinen kring beperkt zou blijven, maar in een oorer groote of veel gelezen dagblad, of in het weekblad „De Indische Tolk van het Nieuws van den Dag”, dat, naar wij hopen, onder de oogen komt van allen, die in de koloniale zaken belang stellen.

emigratie van arbeiders uit den Indischen Archipel naar Suriname bevordert zou worden.

Hetzelfde werd onlangs gevraagd in „Het Nieuws van den Dag.” Men weet dat dat blad, welks talrijke lezers lang niet allen, helaas! lezers van zijne „Indische Tolk” schijnen te zijn, het nuttig heeft geacht eene rubriek „Onze Koloniën” te openen, onder welk hoofd minstens eens in de maand, n. f., een artikel, kennelijk van eene bevoegde hand afkomstig, verschijnt. In „het Nieuws” van 31 Maart, 28 en 29 April 1892 verschenen een drietal artikelen aan Suriname gewijd. Daarin was sprake van de oorzaken van den minderen bloei van Suriname in vergelijking met het aangrenzende Demerara, over de moeilijkheden met de Britsch-Indische koelies ondervonden, werd de wenschelijkheid eener immigratie van Javanen betoogd en aangegeven hoe de schrijver meende dat zij zou behooren te worden geregeld.

Hierbij moeten wij het laten:

Genoeg is ook reeds gezegd ten blijke: 1°. dat, zoo er nog steeds stemmen opgaan ten gunste eener Europeesche kolonisatie in de tropen, speciaal in Suriname, ook zeer velen zich op hygiënische en andere gronden daartegen blijven verklaren; 2°. dat de vraag om aanvoer van arbeidskrachten voor Suriname steeds eene brandende blijft en er, teneinde te gemoet te komen aan de bezwaren, ondervondene en tegemoet geziene, van den aanvoer van Britsch-Indisch of Chineesche koelies, steeds meer stemmen opgaan voor het leiden van een deel der overbevolking van Java naar Suriname.

Onzes inziens pleit inderdaad zeer veel daarvoor. De Javaan, goed behandeld en een goed loon genietend, zou er tot een betrekkelijken staat van welvaart kunnen geraken en veel eerder dan de Britsch-Indische of Chineesche koelie een blijvend element der bevolking, een wezenlijk kolonist worden, en daardoor ook na ommeekomst van zijn werkcontract tot ontwikkeling van het land bijdragen.

Eene, vooral ook in het belang van den goeden, gewilligen Javaan, goed geregelde immigratie van Javanen zouden wij een zegen voor Suriname achten. Wij verwachten daarvan veel meer voor de ontwikkeling van het rijke, maar aan schaarste van arbeidskrachten lijdende land dan van de door den heer Pyttersen en anderen voorgestane Europeesche kolonisatie.

J. K. W. QUARLES VAN UFFORD.

ECONOMISCHE KRONIEK.

HERZIENING DER PERSONEEL- BELASTING. — KOLONISATIE IN SURINAME. — TOESTAND
DER POSTPAARBAANKEN IN EUROPA OP 31 DECEMBER 1891. — WERKING DER
IMMIGRANTEN. — ONTWIKKELING DER DUITSCHE BIERINDUSTRIE. —
SOCIALISTEN-CONGRES.

In de zitting der Tweede Kamer van 19 December heeft de Minister Pierson hij de verdediging zijner begrooting naar aanleiding van een tot hem gerichte vraag medegedeeld, dat een geheele **herziening der personeele belasting** met het oog op de aanhangige kiesrechtregeling aan deze Kamer door hem niet zou worden voorgedragen. Wel verklaarde Z. Exe., die een dergelijke herziening, in verband met de reeds tot stand gebrachte en voorgedragen hervormingen op financieel gebied „een bijna onafwijsbaren eisch” noemde, de vraag te overwegen „of er niet een partieele herziening van het personeel te ontwerpen zoude zijn, die wegens haren geringen omvang in behandeling zou kunnen komen zonder in het werkplan der regeering stoornis te brengen.”

Zonder dat een bepaalde belofte hieromtrent werd afgelegd schijnt het dus in de bedoeling van den minister te liggen eerlang aan de Volksvertegenwoordiging voorstellen te doen tot gedeeltelijke herziening dezer in alle opzichten onbillijk werkende belasting.

Omtrent de **kolonisatie in Suriname** ¹⁾ schrijft de Minister van Koloniën in zijn antwoord op het voorloopig Verslag over de Surinaamsche begrooting voor 1893 o. a. het volgende: „dat de groote cultuur slechts door immigratie uit de tropen kan gebaat worden, staat ook bij mij vast. Dit neemt echter niet weg dat daarnaast een kolonisatie van Europeanen, mocht zij werkelijk mogelijk blijken, van veel nut voor de kolonie kan zijn. In de eerste plaats zou dezo het Nederlandsche element versterken, en vervolgens door de schepping van een nijveren burgerstand het aanzijn kunnen geven aan verschillende takken van handel, land-

¹⁾ Zie over dit onderwerp het uitvoerig opstel van den heer Quarles van Ufford, hiervoren opgenomen.

bouw en nijverheid die thans niet worden beoefend of in kwijnenden toestand verkeerden.

Dat de vroegere proeven een onomstootbaar bewijs zouden hebben geleverd voor de onmogelijkheid van Europeesche kolonisatie, schijnt moeilijk aan te nemen, en daarom trent acht ik het onderzoek dat thans in de kolonie wordt ingesteld, in hooge mate gewenscht.

Of een duurzame kolonisatie van Javanen mogelijk zal zijn, zal alleen de ondervinding kunnen leeren. Is zij mogelijk, dan zal zij het uitvloeisel kunnen zijn van de immigratie die thans wordt beproefd. Is het voor deze proef wenschelijk dat de Javaanache mandoor, thans op een plantage van de Nederl. Handelsmaatschappij in Suriname werkzaam, naar Java gezonden worde en is hij in Suriname te missen — wat ik niet kan beoordeelen — dan zal die maatschappij, welker factory te Batavia als emigratie-agent voor Suriname optreedt, hemzelve wel in de gelegenheid willen stellen om naar Java te gaan."

Het Bulletin de Statistique et de législation comparée van November l.l. bevatte het volgend vergelijkend overzicht van den toestand der postspaarbanken in Europa op 31 December 1891.

Staten en Süchtigjaren der Postspaarbanken.	Aantal inleggers op 31 Dec. 1891.	Bedrag van het saldo te goed der inleggers. Francs.	Gemiddeld bedrag per inlegger. Fr. c.	Aantal inleggers per 1000 inwoners.	Saldo te goed per 1000 inwoners. Fr. c.
Oostenrijk / Besparingen	847716	62104985	73.26	36.00	2598.72
(1883) Chèques	19391	93725425	4833.45	0.82	3923.20
België (1889)	572369	205533300	359.09	93.00	33493.88
Frankrijk (1882) } (incl. Algiers en Tunis)	1733764	506379931	292.05	40.82	11923.73
Hongarije / Besparingen	188660	14919817	79.07	10.78	852.95
1 Febr. 1886 Chèques	1417	8305377	5860.00		
Italië (1876)	2343568	320726570	138.62	81.00	11269.52
Nederland (1881)	349106	50668820	158.78	69.01	10911.20
Vereenigd Koninkrijk (1861)	5118395	1804521650	352.55	135.00	47628.00
Zweden	271540	22932327	84.45	57.00	4774.26

In de Ver. Staten van N. Amerika schijnt men ernst te gaan maken met de reeds herhaaldelijk besproken, en wat de Chineezzen betreft reeds ten uitvoer gelegde plannen tot **wering der immigranten**. Het heerschen der cholera geeft den wetgever een welkome aanleiding het onderwerp ter hand te gaan nemen, en een tijdelijk immigratie verbod uit te vaardigen waarop wel eens van toepassing kon blijken het „niets is zoo bestendig als het tijdelijke." Een treurig bericht voor Europa, welks overbevolking zich op

droevige wijze openbaart in de bijna onafgebroken werkeloosheid van een deel zijner bewoners ¹⁾.

In verband met de berichten uit Amerika trof ons, mede als illustratie van de wijze waarop de socialistische denkers ernst maken met het bevolkingsvraagstuk, het volgende wetsontwerp door de députés Paul Lafargue, Ferroul en Jourde ingediend bij de Fransche Kamer van afgevaardigden, en ten doel hebbende de regeling der vrouwenarbeid voor en na de bevalling en de stichting van caisses de maternité.

Art. 1. Iedere burgeres die tot de arbeidende klassen behoort, gehuwd of ongehuwd, staat onder bescherming der maatschappij van het begin der vierde maand harer zwangerschap, tot de twaalfde maand na haar bevalling, en wanneer het kind gestorven is tot de tweede maand.

Art. 2. Het bedrag aan zoodanige burgeres gedurende dezen tijd uit te keeren, bedraagt 3—6 francs per dag overeenkomstig de prijzen der levensmiddelen in de plaats harer inwoning.

Art. 3. Deze bedragen worden uitgekeerd door een caisse de maternité die in ieder arrondissement gesticht wordt en gevuld door een belasting te heffen van industrieelen en kooplieden tot een bedrag van 30 francs voor ieder kind, en 60 francs voor iedere vrouw bij hen in dienst. De Staat, het departement en de gemeente betalen ieder voor een derde het nog ontbrekende."

Een commentaar is bij deze proeve van de wijze waarop de collectivisten zich voorstellen met het volksinkomen te mogen om springen, zeker wel overbodig.

Gelijk men weet stelt de Duitsche Rijksoverheid zich voor, de jaarlijksche kosten welke door de aanneming der legerwetten zullen worden veroorzaakt, ten bedrage van 60 millioen mark te dekken, door de beursbelasting te verdubbelen, evenzoo de bieraccijns welke tevens dan voor kleine en groote brouwerijen verschillend geheven zal worden, en eindelijk de brandewijnaccijns een weinig te verhoogen waarbij tevens de bestaande privileges op dit stnk zullen worden herzien.

In Braun's Sozial pol. Centr. bl. (2^e jaargang n° 11) onderwerpt privaattoecent Dr. Jastrow deze voorstellen uit sociaalpolitisch oogpunt aan een zeer scherpe kritiek die wij nit den aard der

¹⁾ Gelijktijdig beramen Duitschland en Oostenrijk maatregelen om de emigratie tegen te gaan. Zie hierover o. a. de in deze aflevering voorkomende handelskroniek.

zaak hier niet kunnen overnemen doch waaraan wij ontleenen het volgend niet onbelangrijk overzicht van de **ontwikkeling der Duitse bierindustrie** in de laatste jaren.

Brouwerijen.		Daarvan betaalden bieraccijns.							
		Tot 15 M.	15—60 Mark.	60—300 Mark.	300—600 Mark.	600—1500 Mark.	1500—6000 Mark.	6000—15000 Mark.	Meer dan 15000 M.
1873	13564	2969	1614	3343	1673	1930	1571	299	162
1890/91	8969	1211	732	1788	1177	1606	1596	480	379

Zonder de vraag te beoordeelen welken invloed een verhooging der bierbelasting op de ontwikkeling dozer voor Duitschland zoo belangrijke industrie moet hebben, constateeren wij in bovenstaand tabelletje dat bij een belangrijke vermindering van het aantal der kleine brouwerijen, de drie grootste categorien van brouwerijen in aantal toegenomen zijn. De bierbrouwerij blijkt zich in Duitschland dus hoe langer zoo meer te concentreeren in enkele groote ondernemingen, — de bierfabriek is zegt Jastrow bezig de bierbrouwerij van den ouden stempel te verdringen.” —

Evenals in vorige jaren vergaderde op de beide Kerstdagen het nationaal **socialisten-congres**, ditmaal te Zwolle. Het revolutionaire element beheerschte de beraadslagingen en stemmingen bijna geheel, en bij vergelijking der congressen der Duitse en Hollandse sociaal-democraten is 't niet twijfelachtig waar de meeste ernst en het helderst inzicht te vinden zijn. Vooralnog kunnen onze sociaal-democraten (enkelen niet te na gesproken) zelfs niet in de schaduw staan van hun Duitse partijgenooten, met wie zij 't toch steeds meenen aan den stok te mogen hebben.

't Komt mij voor dat 't congres met zijn onpractisch strijdprogramma en dwaze beginselverklaring maar weinig zal blijken te hebben bijgedragen tot versterking der partij. De vaststelling van het strijdprogramma werd tot een volgend congres uitgesteld, wat de toepassing wel niet vertragen zal. De beginselverklaring zooals zij ten slotte werd goedgekeurd laten wij ter wille van de merkwaardigheid hier volgen.

Tot de socialistische partij behoort elkeen, die overtuigd is

1° dat ongelijkheid en ellende in de maatschappij bestaan, en daaruit moeten vordwijnen.

2° dat de sociale ongelijkheid, de ellende der groote menigte aan de ééne zijde en de bevoorrechte toestand van enkelen aan de andere, het noodzakelijk gevolg zijn der bestaande economische wanverhoudingen.

3° dat het wezen dier wanverhoudingen daarin bestaat, dat de

meerderheid des volks, de arbeidersklasse alle goederen voortbrengt, terwijl een kleine minderheid, de kapitalistische klasse, daarover beschikt en de verdeling der goederen beheerscht.

4° dat het loonstelsel is de grondslag van alle bestaande vormen van heerschappij.

5° dat deze slechts mogelijk zijn, doordat alle middelen van voortbrenging en verdeling aan de heerschende minderheid toebehooren, die als klasse in het bezit daarvan is gekomen.

6° dat de maatschappij een grondige verandering in hare verhoudingen te gemoet gaat, die daarin bestaat, dat in plaats der verschillende klassen één enkele gemeenschap tot stand komt, die in het bezit is der middelen van voortbrenging en verdeling en die deze aanwendt op planmatige, genootschappelijke wijze.

7° dat het hedendaagsche proletariaat nit de burgerlijke maatschappij op den voorgrond tredende, op den grondslag der maatschappij geen duurzame verbetering kan verwachten en dat het slechts het werk der proletariërs kan zijn, zichzelf en daardoor de geheele maatschappij te bevrijden van het juk der heerschende klasse;

8° dat de klassenstrijd dien de arbeiders klasse heeft te voeren, allereerst is een economische strijd, waaraan de strijd om politieke rechten ondergeschikt is.

9°. dat in dezen strijd de arbeiders zullen moeten strijden met alle hun ten dienste staande, wettelijke of onwettelijke, vredelievende of geweldadige middelen;

10. dat in dezen strijd de socialistten aller landen zich solidair moeten gevoelen."

Een fraai staaltje van het onder onze sociaaldemocraten geldend solidariteitsbesef gaf het congres nog, door de wenschelijkheid uit te spreken dat de partij tot niet betaling van belastingen aanmoedige, nadat door de afdeeling Drachten, die in deze het initiatief had genomen er op was gewezen dat men bij voorkeur de rijksbelastingen moest weigeren te voldoen, omdat men bij niet betaling van deze niet zooveel ongemak ondervindt als bij niet betaling der gemeente-belastingen. 't Is fraail

S.

HANDELSKRONIEK.

JAARBERICHT VAN DE FIRMA M. EN R. DE MONCHY OVER 1892. — CONSULAIRE
VERSLAGEN: BURNOS AIRRS, MELBOURNE, PERING. — VERBOOGING DER BELAS-
TING EN VAN HET INKOMEND RECHT OP RUWE SUIKER IN ITALIE. — RUS-
SISCHER PETROLEUM-INDUSTRIE TE BAKU. — NIEUW WETONTWERP OP
DE LANDVERHUUZING IN DUTSCHLAND. — INTERNATIONAL CON-
GRES OVER ZEERECHT TE GENUA. — SHIPPING FEDERATION.

Jaarbericht van de firma M. R. de Monchy over 1892. Aan het bekende jaarbericht, dat de Rotterdamsche firma M. & R. de Monchy in de eerste dagen van het jaar in de wereld zendt, is het volgende ontleend.

Een oppervlakkig beoordeelbaar zou uit onderstaande cijfers der inklaringen op Rotterdam de gevolgtrekking maken dat een tijdperk van stilstand is ingetreden.

Ingeklaard werden tot den 27n December.

	schepen	tonnenmaat	toename sedert 1887	
			aantalschepen	tonnenmaat
1887	4100	3.509.292		
1888	4380	3.784.500	7 pCt.	8 pCt.
1889	4432	3.973.200	1 „	4½ „
1890	4437	4.224.275	— „	6 „
1891	4365	4.361.419	— „	3 „
1892	4235	4.424.184 ¹⁾	— „	1½ „

Men moet daarbij echter bedenken, dat de aanvoer van granen veel kleiner was dan gewoonlijk, terwijl de cholera-epidemie, die op sommige plaatsen van Europa geheerscht heeft, op het geheele handelsverkeer een verlamdenden invloed heeft nitgeoefd. Dit deed ook zijn indruk op de geldmarkt gevoelen, welko bijna het geheele jaar rijkelijk voorzien was en tegen lage rente kapitaal beschikbaar stelde. Voor den graanhandel was 1892 een jaar van baisse in alle artikelen. Als eerste grond daarvoor geeft het

¹⁾ De juiste cijfers tot 31 December zijn:

1892	4523 schepen	3.153.009 ton
1891	4585 „	3.047.439 „
— 62 + 105.570 c. 3½ pct.		

bericht, dat, in het vooruitzicht van de inwerkingtreding van het uitvoerverbod in Rusland, reeds in 1891 de voorraden uit de uitvoerhavens van dat rijk waren overgebracht naar de landen van consumtie, alwaar geen behoefte was. Tengevolge van de hooge prijzen kocht de consumtie niet meer dan noodig was. Hierbij kwam nu dat al weldra bleek, dat de oogst in West Europa, zoo wat quantiteit als wat qualiteit betreft, bijzonder goed zon zijn, zoodat ten slotte de prijzen zoodanig terngliepen, dat zij, tegen de prijzen in Januari, voor Rogge 50 pCt., voor boekweit, mais en voergerst 35 pCt. waren gedaald. Het jaar 1893 begint alzoo met lage prijzen en flauwe stemming tegen hooge noteeringen en goede vooruitzichten begin 1892.

Consulaire Verslagen. Buenos-Aires. In zijn verslag over de eerste 6 maanden van 1892 zegt de consul-generaal, de heer P. van Riet, o. a. Er mag weder gunstiger over Argentinië bericht worden. De wending ten goede, welko zich tegen het einde des vorigen jaars openbaarde, heeft aangehouden. Voor het eerst sedert langen tijd hebben zij, die de Argentijnsche zaken optimistisch beoordeelen de meerderheid aan hunne zijde; dit is vooral het geval sedert op 12 Juni jl. de verkiezingen hebben plaats gehad met den uitslag, dat tot Staatspresident benoemd werd Dr. Luis Saenz Pena, een man, die vrij algemeen vertrouwen inboezemt. De verkiezingen hebben een kalm verloop gehad; in het begin des jaars schoen het tegendeel het geval te zullen zijn, maar de Regeering wist o. a. door afkondiging van den staat van beleg op 3 April j.l. de plannen te verijdelen, welke, naar het heette, bij eene der politieke partijen tot verstoreng der openbare orde bestonden. ¹⁾

Omtrent het gondagio wordt voorts geconstateerd dat het reusachtig is gedaald.

	Hoogste koers		Laagste koers.
October . .	1891	461	393
November . .	1891	396	349
Decemher . .	1891	386	367
Januari . .	1892	387	372
Febrnari . .	"	390	337
Maart . . .	"	351	340
April . . .	"	348	332
Mei	"	336	324
Juni	"	331	304

¹⁾ De sedert uit Argentinië alhier ontvangen telegrammen en berichten omtrent opstand tegen den President luiden minder rooskleurig.

Sedert October 1891 is het agio, blijkens deze cijfers, ruim 150 punten gevallen, hetgeen eene waardevermeerdering van den papierpeso van ongeveer f 0.25 beteekent.

Uit de jongste boodschap van den Staatspresident wordt medegedeeld, dat in 1891 de officieele waarde der uitvoeren bedroeg 104,163,151 pesos goud en die der invoeren 76,421,415, terwijl diezelfde cijfers voor het eerste kwartaal 1892 respectievelijk waren 23,875,447 en 15,751,995, hetgeen alzoo op een gunstige verhouding wijst tusschen in- en uitvoeren. Uit die afnemende invoeren trekt de President de conclusie dat consumenten groote spaarzaamheid hebben betracht en dat ook de binnenlandsche industrieën zich zeer hebben uitgebreid. Het zou echter de vraag kunnen zijn of ook het agio, dat, al is het dan ook gedaald, toch nog zeer hoog is, en het niet zeer groote vertrouwen in Europa op de toestanden in Argentinië, op die gunstige verhouding niet van grooten invloed zijn geweest. Ook de consul generaal zelf komt later in zijn rapport op tegen die beweringen van den President.

Onder een overzicht aan de in Argentinië gevestigde fabrieken vinden wij, dat door een Nederlander onlangs aldaar een lucifer-fabriek is opgericht, terwijl een ander met succes eene groote stearine kaarsenfabriek drijft.

Melbourne (n° 230). Van de hand van den consul generaal te Melbourne, Mr. J. A. de Vicq, zijn verschenen nadere mededeelingen omtrent den handel van Victoria gedurende 1891, waarin naar aanleiding van den invoerhandel aan Nederlandsche importeurs menige behartenswaardige wenk wordt gegeven. De invoer van zoogenaamde soft goods (gemaakte kleedingstukken, katoenen, linnen, wollen stukgoederen, manufacturen enz.) is in handen van enkele groote firma's. Indien prijs en kwaliteit geschikt zijn, meent de consul generaal dat er wel kans is, dat deze ook in Nederland bestellingen doen; inzonderheid vestigt hij de aandacht op den belangrijken invoer van wollen dekens. Voorts wordt gewezen op den invoer van glas en glaswaren, aardewerk en porselein, in welken handel België een aanzienlijk aandeel heeft. Van Hollandsch aardewerk werd in het afgelopen jaar een partijje ingevoerd. Hollandsche sigaren beginnen zich hoe langer hoe meer een weg te banen en reeds zijn verscheidene merken gedeponeerd; het ligt echter voor de hand dat in dit artikel zeer veel concurrentie is. Sumatra tabak wordt in kleine partijen ingevoerd; het laat zich echter aanzien, dat dit artikel weldra een con-

currentie zal ontmoeten in tabak van Fiji, waar een tabaksplantage, onder leiding van een vroegeren planter van Deli is aangelegd, welke veelbelovende resultaten schijnt op te leveren. De uitvoer van ruwe suiker van Java voor de raffinaderijen neemt gestadig toe. Gedurende de elf maanden van Juli 1891 tot Mei 1892 werden 47,838 ton ingevoerd, tegen 31,801 ton in dezelfde periode 1890—91. De invoer van kaarsen was in 1891 aanzienlijk minder dan vroeger jaren, tengevolge van de concurrentie der lokale fabrieken. Alleen Nederlandsche kaarsen van Schiedam en Gouda, benevens zeer weinige Belgische, worden thans nog ingevoerd. De consul wijst er voorts op, dat de gecondenseerde melk van de North Holland Condensed Milk Cy. te Purmerend zich naast de gevestigde merken in goede navraag verheugt. Zijns inziens is de invoer van gecondenseerde levensmiddelen uit Nederland voor uitbreiding vatbaar. Omtrent lijnolie wordt er op gewezen, dat één merk de markt beheerscht, hetwelk verpakt is in „drums”, ronde ijzeren trommels van 10 gallons, welke verpakking de in Victoria gewilde is. De consul geeft den raad die verpakking ook in Nederland te volgen. Wat over het geheel den handel met Nederland en Nederlandsch Indie aangaat, wijst de consul er op dat de oprichting van een Nederlandsch handelshuis in Australië, waarvoor naast het eenige daar thans bestaande ruimschoots plaats is, dien handel ten eerste zou kunnen bevorderen. Hiertoe is echter kapitaal noodig, daar o. a. de gewoonte in den handel is 4 maanden crediet te verleen, welke termijn dikwijls wordt overschreden, zoodat wel eenige risico wordt gelopen.

Omtrent den stand van zaken te Melbourne en min of meer in geheel Australië kan de Consul Generaal nog geen gunstig bericht geven. ¹⁾ De gevolgen der financiële crisis doen zich nog steeds gevoelen. De liquidatie der zaken van de vele gesprongen financiële instellingen is nog lang niet afgelopen, en bij liquidaties zijn arrangementen van 1 penny tot 10 sh. in het pond aan de orde van den dag. Daarbij komt de ongunstige invloed van de onzekerheid omtrent het tarief, waarop door den schrijver reeds vroeger is gewezen.

Tegenover die ongunstige berichten staat intusschen, dat de beste verwachtingen worden gekoesterd van het aanstaande (in October te openen) wolseizoen.

Peking. De consul generaal te Peking, de heer J. H. Ferguson begint zijn verslag over den handel en de scheepvaart van China

¹⁾ Het verslag is geschreven in September 1892.

over 1891 en de eerste helft van 1892 met eenige zeer belangrijke beschouwingen over de bewegingen tegen de Christenen in China. Omtrent den handel van Nederland en zijne kolonien op China wordt er op gewezen, dat vele artikelen via Engeland komen, zoodat de donane-statistieken geen betrouwbare gegevens bevatten. In al de open havens van China en in Hongkong en Macao worden de Hollandsche kazens van Edam en Gouda aange troffen. Ook ziet men in vele winkels Goudakaarsen en Hollandsche jenever, benevens likeuren der bekende merken. Omtrent de voor gebruik der Chineesche bevolking ingevoerde drilla, jeans, camlets, enz merkt de consul op, dat de Amerikaansche meer gewild zijn dan Engelsche of Nederlandsche.

De Commissioner of Customs te Swatow zegt in zijn verslag over emigratie: Minder inlandsche passagiers zijn in 1891 aangekomen en vertrokken dan in de twee vorige jaren. De gedrukte toestand der arbeidsmarkten in de Straits, Siam en Sumatra heeft ongetwijfeld op het verkeer naar het bnitenland geïnfluenceerd. Volgens opgave van de „Penang Gazette” waren in de eerste maanden van 1892 ongeveer 3000 werkelooze Chineesche koelies van Sumatra te Penang aangekomen.

Verhooging der belasting en van het inkomend recht op ruwe suiker in Italie. Bij K. B. van 21 Nov. j.l. is in Italie het invoerrecht van ruwe suiker van de tweede klasse verhoogd tot lire 80.75 per quintaal. Tot de eerste klasse behooren alle suikers, welke een graad van witheid hebben, hooger dan het monster n° 20 Hollandsche suiker, en die een polarimetrischen graad hebben hooger dan 98. Tot de eerste klasse behooren evenzoer de kunstmatig gekleurde suikers en die, welke gemengd zijn met zelfstandigheden, geeigend om den polarimetrischen graad te verlagen. Tevens wordt ook de binnenlandsche belasting verhoogd. Dit K. B. is eene zoogenaamde grendelmaatregel, dat is het treedt in werking op den dag volgende op dien, waarop het in het officieele staatsblad zal zijn afgekondigd, terwijl het later aan het Parlement zal worden aangeboden om tot wet te worden verheven. Dit laatste kan natuurlijk eenigen tijd duren en om nu te beletten, dat in den tusschentijd groote invooren plaats hebben, wordt een dergelijk K. B. terstond voorloopig uitvoerbaar verklaard. Door dezen maatregel worden de Italiaansche raffinaderijen ernstig bedreigd. Tot nog toe konden deze de concurrentie slechts volhouden doordat de productieprijs van geraffineerd, inclusief de voor ruwe suiker betaalde rechten, lager was dan de prijs

waarvoor geraffineerd inclusief de rechten van uit den vreemde ingevoerd in Italie kon geleverd worden. Na deze verhooging van het recht op ruwe suiker valt die marge weg en zal vreemd geraffineerd niet meer van de Italiaansche markt gewoerd kunnen worden, zoodat er kans bestaat dat ook onze raffinadenron in Italie een débouché zullen kunnen vinden.

Russische petroleum-industrie te Baku. De Russische petroleum-industrie aan de Kaspische Zee beleeft een tijd van zware crisis tengevolge der verbazende overproductie. De verwachting, dat de petroleumvoorraad van Baku spoedig uitgeput zou zijn is gebleken geheel onjuist te zijn. Er zijn bronnen, die tot een half miljoen pud ¹⁾ per dag geven en, wanneer een bron verdroogt, doen boringen op andere plaatsen weder overvloedige bronnen ontstaan. Om te branden schijnt Amerikaansche geraffineerde petroleum, die specifiek lichter en zorgvuldiger geraffineerd is, nog de voorkeur te genieten. De russische geeft echter uitstekende machineolie en bijprodukten. Tot nog toe staat aan de ontwikkeling der petroleumindustrie te Baku in den weg, dat er geen pijpleiding is naar Batum. De transportkosten tussehen die beide plaatsen bedragen thans 19 kopeken per pud, doch de raffinadeurs te Baku hebben in hun eigen belang het tot stand komen eener dergelijke leiding steeds weten te verhinderen. Van den uitvoer uit Batum gaat circa de helft in kisten naar het Oosten, de andere helft wordt met tankschepen uitgevoerd.

Nieuw wetsontwerp op de landverhuizing in Duitschland. Bij den Rijksdag is ingediend een wetsontwerp op de landverhuizing ten doel hebbende den grooten stroom landverhuizers, die uit Duitschland jaarlijks naar Amerika vertrekken, enigszins te beperken. Dat deze inderdaad groote verhoudingen heeft aangenomen blijkt, wanneer men ziet dat berekend wordt, dat alleen over Hamburg, Bremen en Nederlandsche havens in de laatste 12 jaren in het geheel 1.475.813 deutsche landverhuizers zijn vertrokken. Het ontwerp tracht nu zulks tegen te gaan door allerlei bezwarende bepalingen. Zoo zal ieder, die emigreeren wil moeten voorzien zijn van een kaart door zijn gemeentebestuur te verstrekken. Hij moet deze aanvragen, en alsdan wordt zijn plan om te emigreeren openlijk bekend gemaakt. Eerst vier weken daarna wordt de kaart afgegeven. De eerste 10 artikelen handelen over het ver-

¹⁾ 1 Pud = 16,38 K. G.

leenen van concessien aan de ondernemers, waaronder in de eerste plaats de groote reederijen in Hamburg en Bremen moeten worden gerangschikt. In deze havens wekte het veel ontevredenheid, dat het al of niet verleenen eener concessie alleen afhangt van de beslissing van den Rijkskanselier, zonder dat den betrokkene eenig beroep open staat. Daarbij kan volgens art. 10 het verleende verlof ten allen tijde beperkt of herroepen worden, zoodat de groote stoombootmaatschappijen geheel aan de willekeur van den Rijkskanselier zijn overgeleverd. Het verlof wordt niet verleend voor eene overtocht van uit eene buitenlandsche haven. Daardoor wordt onmogelijk de zoogenaamde indirekte landverhuizing, dat is het van uit Duitsche havens overvoeren van landverhuizers naar vreemde havens, van waar zij dan met vreemde schepen verder gaan. Dit is voor Hamburg geen onbelangrijke zaak, daar over Engeland van uit die haven in 1891 49,988, en gedurende de acht eerste maanden van 1892 31.174 landverhuizers vertrokken. Men vreest in de eerste plaats dat daardoor de vreemde emigranten van Hamburg en over Nederlandsche of Belgische havens zal geleid worden, en in de tweede plaats voor repressaillemaatregelen van Engelsche zijde. Niet zoozeer van de Engelsche Regeering, als wel van den kant der stoomboot maatschappijen, die of booten direkt van uit de Duitsche havens kunnen laten gaan, of de passageprijzen van Antwerpen enz. zoo verlagen, dat de Duitsche Maatschappijen wel gedwongen worden te volgen. Door dat verbod van vertrek uit een vreemde haven worden natuurlijk ook de Nederlandsche havens getroffen en zal wel een deel dier landverhuizers, die nu over onze havens vertrekken, dan van Hamburg of Bremen vertrekken, maar het ligt voor de hand, dat dit verbod zeer veel zal ontdoken worden. Trouwens art. 7 machtigt reeds den Bondsraad uitzonderingen toe te staan ten behoeve van Nederland en België en als motiveering daarvan wordt aangevoerd, dat de behoeften van Zuid-Duitschland dit misschien noodig kunnen maken.

In de verdere artikelen van het Ontwerp wordt de werkkring der agenten behandeld; deze wordt beperkt tot het distrikt waarin zij wonen, en ook verder worden zij gebonden aan bepalingen omtrent cautie, concessie enz.

Internationaal Congres voor zeerecht te Genua. Van de hand van den heer Leon van Peborgh, dispacheur te Antwerpen. is verschenen een verslag over de werkzaamheden van het internationaal congres voor zeerecht in het najaar te Genua gehouden. Het congres was verdeeld in vier secties, en wel:

- 1° sectie. Aansprakelijkheid van schip en reeders (credit maritime)
- 2° „ Avariën en eognossement.
- 3° „ Zeeassurantie.
- 4° „ Aanvaringen, te verleenen bijstand en hulploonen.

In die verschillende secties werden, na behandeling der rapporten conclusies aangenomen, die wij hieronder in het kort vermelden.

1° Sectie. Elk schip is een rechtspersoon met beperkte aansprakelijkheid tot het bedrag zijner waarde. De assurantiepenningen maken hiervan deel uit.

De reeder beheert en vertegenwoordigt het schip in den volsten zin des woords, en moet dan ook als zoodanig, wanneer het schip niet meer in staat is aan zijn verplichtingen te voldoen, gerechtelijke likwidatie provoceeren. Deze kan ook door een der schuldeischers worden aangevraagd.

De manschappen verbeuren hun gage, wanneer fout of verzuim hunnerzijds is geconstateerd.

Van alle voorschotten op de vracht moet aantekening gedaan worden op het cognossement.

De 2° sectie beperkte, wat avariën betreft, hare besprekingen tot het onderzoek van de wenschelijkheid eener herziening van de York—Antwerp rules en nam de conclusies der commissie van rapporteurs aan, welke strekten om de bepalingen van rule 3, 5, 9 en 18 handelende over het blusschen van brand aan boord, vrijwillige stranding, gedeelten van de lading den inventaris of der provisien als brandstof gebruikt, en de wet volgens welke een plaats waar de dispache moet worden opgemaakt, meer in overeenstemming te brengen met de praktijk. Wat betreft het formulier voor de eognossementen verklaarde zij zich voor het Hamburgsche, behoudens enkele wijzigingen omtrent de aansprakelijkheid van den reeder voor verzuimen of fouten van kapitein en scheepsvolk en in de gevallen dat de cognossementen de bepaling behelzen: maat, wicht enz. onbekend, of vrij van brekage, avarië of spillage.

In deze sectie werd ook besproken de bekende kwestie van het afgeven van één of meer verhandelbare exemplaren van het cognossement, met het oog op de misbruiken, die zijn voorgekomen, wanneer meer dan één verhandelbaar exemplaar werd afgegeven. Eene Commissie te dezer zake benoemd gaf als haar oordeel, dat slechts één exemplaar van het cognossement verhandelbaar zou moeten zijn. Met het oog op de vele praktische moeilijkheden besloot de sectie echter, alvorens eene beslissing te

nemen, het onderzoek af te wachten, dat over deze kwestie thans in Frankrijk aanhangig is.

De 3e sectie behandelde de vraag, welko regeling moot worden getroffen, wanneer verschillende verzekeringen zijn gesloten op een zelfde voorwerp tegen hetzelfde gevaar, en besloot in het algemeen, dat, als verschillende verzekeringen alle door den belanghebbende of zijn direkt gevolmachtigde zijn gesloten de eerst geslotene den voorrang zullen hebben. Indien meerdere verzekeringen zijn gesloten door verschillende personen voor rekening van wien het zal aangaan, zonder directe opdracht, en er is ook een assurantie door de persoon, die het gevaar kent en recht heeft op uitbetaling der penningen, heeft deze laatste den voorrang. De vraag of het recht van abandonnement in de wet moet gehandhaafd worden gaf aanleiding tot levondige discussien, daar er verschillende voorstanders waren van de uitsluiting van het abandonnement in geval de assuradeur bereid is het schip in zijn vorigen toestand te herstellen. Daartegenover waren er ook, welke die bevoegdheid wilden zien toegekend, wanneer het verlies $\frac{1}{2}$ of meer van de waarde bedraagt. Ten slotte werd met groote meerderheid aangenomen, dat recht van abandonnement moet gehandhaafd worden, doch beperkt tot geheele verlies van het verzekerd voorwerp. Eveneens zal dit kunnen toegestaan worden, wanneer de kosten voor onvermijdelijke herstellingen evenveel bedragen als de waarde van het verzekerde schip.

In de vierde sectie stonden aan de eene zijde zij, die de wenschelijkheid betoogden eener uniforme wet in deze materie, aan de andere zijde zij, die daarin een zeer moeilijk te bereiken ideaal zagen. Ten slotte werd met groote meerderheid de wenschelijkheid nitgesproken eener internationale rechtspleging in alle zaken betreffende aanvaringen, hulploonen enz., ten welken doeleinde zouden moeten worden ingesteld in eerste instantie arbitrale rechtbanken, met beroep op admiraliteitshoven. De eerste zouden bestaan uit twee arbiters, een door elk der partijen te kiezen uit een daartoe volgens nader te bepalen voorschriften op te maken lijst, en een derden arbiter als president, te kiezen of door partijen of anders aan te wijzen door het hoogste rechterlijk college ter plaatse. De hoven van appel zouden zijn samengesteld uit speciale vertegenwoordigers der toegetreden staten, twee voor elken staat. Voor de verantwoordelijkheid in geval van aanvaring gelden de wetten van het land, waartoe het schip behoort, dat schuld heeft. Hebben beide schuld dan wordt die geregeld *ex bono et aequo*. Overeenkomsten omtrent hulploon zijn geldig binnen

de grenzen van het gevaar, dat het schip heeft geloopt om de hulp te verleen, de verliezen, kosten en schaden waaraan het zich heeft blootgesteld, en van de waarde der geredde voorwerpen. Wanneer die overeenkomsten buitensporig zijn kunnen zij verminderd worden.

Shipping Federation. De „Shipping Gazette” van 27 December geeft in een uitvoerig eerste artikel de geschiedenis van het ontstaan der „Shipping Federation.” Die Shipping Federation is eene vereeniging van reeders, die zich verbonden om paal en perk te stellen aan den dwang uitgeoefend door de werklieden-unions. De toestand was zoo geworden dat feitelijk de union een ieder, die niet was toegetreden, belette zich te laten aanmonsteren, terwijl aan de leden verboden werd met niet-leden te varen. De Federation richtte toen „registry offices” op en gaf kaarten uit aan zeelieden, die bereid waren zich te verbinden hun contract uit te voeren overeenkomstig de Merchant Shipping Acts, en te varen met elk schip, waarvoor zij waren aangemonsterd, onverschillig of andere leden der bemanning al of niet leden waren eener „Seamen’s union.” Zij die in het bezit waren van een dergelijke kaart genoten de voorkeur bij het aanmonsteren. De unions, die hierin eene bedreiging zagen voor de tot nog toe door haar uitgeoefende willekeurige macht, trachtten nu de schepen, waarop zeelieden voeren, die een dergelijk ticket hadden, te boycotten, doch het antwoord bleef niet uit en de Federation besloot geen zeelieden meer aan te nemen, die niet bereid waren eene verklaring, gelijk vermeld, te teekenen. De Federation behield de overwinning en is nu eene macht, waarmee toekomstige agitators rekening zullen moeten houden. Er is een fonds aan verbonden waaruit aan alle zeelieden, die toe zijn getreden, volgens vaste voorschriften in geval van ongeluk bepaalde uitkeeringen worden gedaan. De werking hiervan wordt in bedoeld artikel beschreven.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

— **Protest van hen, die blik gebruiken in de Vereenigde Staten, tegen het Mac-Kinley tarief.** In dat tarief was bepaald, dat, van 1 Juli 1891 af, blik (tin-plate) een inkomend recht zou betalen van $2\frac{1}{2}$ Dollar cent per Eng. Pond; ijzeren of stalen platen, waaruit het blik vervaardigd wordt, betalen 1 Dollar cent per Eng. Pond. Verder was, door een amendement Spooner, bepaald, dat na 1 October 1897 blik vrij zou ingevoerd worden, doch niet als in een der voorafgaande 6 jaren in de Vereenigde Staten zooveel blik goproduceerd was, als gelijkstaat met $\frac{1}{2}$ de van de kwantiteit die ingevoerd werd. De fabrikanten van blik in de Vereenigde Staten hebben aan het gouvernement aangetoond, dat zij nu reeds 5 pCt. maken van de kwantiteit, die gebruikt wordt. Maar de consumenten beweren nu, dat als productie van blik ook wordt aangenomen, als de stalen platen, waaruit blik gemaakt wordt, worden ingedompeld in het preparaat, dat daarvoor noodig is. Bij die bewerking van de kwantiteit noodig voor de consumtie, krijgen slechts 1200 menschen werk, terwijl bij het vaststellen van de Mac-Kinley wet beweerd was, dat 24.000 menschen in de blik-industrie werk zouden vinden. En de consumenten beweren, dat zij tengevolge van dat tarief 10 miljoen Dollars 'sjaars meer voor hun blik moeten betalen. (Eng. Ec. Trade sup. 10 Dec. 1892.)

M. M.

— **Het Panama schandaal te Parijs.** Naar aanleiding van de omkoopertijen, die door het bestuur der Panama-maatschappij hebben plaats gehad, om de wetgevende macht gunstig te stemmen voor het toestaan van de laatste loterij-leening, is een vervolging ingesteld tegen het bestuur dier maatschappij, en tegen de afgevaardigden, die zich hebben laten omkopen. De Code Pénal be-

dreigt in art. 177 en 179 straf tegen „tout fonctionnaire public „de l'ordre administratif ou judiciaire" die geschenken heeft aangenomen om een handeling te verrichten in zijn kwaliteit, en tegen hen, die de geschenken gegeven heeft. In 1886 was door een arrest uitgemaakt dat personen, bekleed met een mandaat tengevolge van een verkiezing, niet onder dat artikel strafbaar waren. Daarom werd in 1889 een wet gemaakt, waarbij deze personen ook begrepen werden onder de strafbepaling bovenvermeld. De Panama-omkoopertijen hebben echter plaats gehad in 1888, en daar een strafwet geen terugwerkende kracht kan hebben, schijnt het dus twijfelachtig, of in dit geval wel een strafrechterlijke veroordeeling zal kunnen volgen. Dat de bedoelde personen niettemin terecht door de publieke opinie moreel gestraft zijn behoeft geen betoog.

„ACHT UUR WERK.”

De beweging ten gunste van eene wettelijke regeling van den werktijd neemt in de laatste jaren in omvang toe. Op het jongste program der sociaaldemocratische partij in Duitschland, in 1891 te Erfurt vastgesteld, staat de invoering van een normalen arbeidsdag van ten hoogste acht uren vooraan onder de eischen, die aan eene doelmatige nationale en internationale regeling der arbeidswetgeving worden gesteld. In Engeland en de Vereenigde Staten zien wij hetzelfde. De viering van den 1sten Mei zal een protest zijn tegen de weigering der regeeringen, om aan dezen eisch toe te geven, en den werkdag algemeen op acht uur vast te stellen. Tot zelfs het tot heden als bezadigd bekend staande congres der Engelsche vakvereenigingen heeft zich voor den wettelijken arbeidsdag van acht uur verklaard.

Toch zal men goed doen, de leus «acht uur werk» niet te letterlijk op te vatten. De verstandigen onder de leiders der beweging, zooals Sidney Webb en Harold Cox, de schrijvers van het uitnemende werkje *the eight hours day*, ¹⁾ zien zeer goed in, dat het plotseling algemeen verkorten van den werktijd tot acht uur de geheele nijverheid uit haar verband zou rukken, dat eene algemeene wet voor vele werkzaamheden, zooals die van zeelieden en huisbedienden, noodzakelijk eene doode letter zou blijven, en dat nergens ter wereld de wet-

¹⁾ Londen, Scott, 1891.
Econ. 1893.

gevende macht tot zoodanigen maatregel bereid zou worden bevonden.

En niet om het belang der nijverheid alleen, ook in dat der werklieden zelf wordt door voorstanders van het beginsel zulk eene algemeene regeling afgekeurd. Vrije tijd, zegt Gunton, ¹⁾ zal, evenals rijkdom, zijn bezitter tot een zegen of tot een vloek worden, naarmate hij al of niet de gave bezit, dien goed te gebruiken. Juist in die bedrijven, waarin tot nu toe het werk het zwaarst en de arbeidstijd het langdurigst is, zal men met pogingen tot verkorting het voorzichtigst moeten zijn. Plotseling inkrimpen van den arbeid tot acht uur zou, om van andere bezwaren te zwijgen, voor het karakter en de ontwikkeling der arbeiders noodlottig kunnen zijn.

Maar «acht uur» is nu eenmaal de leus, waaronder het streven naar een korteren werkdag zich uit. Velen, die om acht uur roepen, zouden reeds zeer tevreden zijn, als eene verkorting van hun dagelijkschen arbeid met één of twee uur kon worden verkregen. ²⁾ Acht uur moge het ideaal blijven, men weet, dat het nog in een ver verschiet ligt.

Er is, dunkt mij, alle reden om het verlangen van vele werklieden naar een korteren werkdag, afgezien van de vraag, hoe die moet worden verkregen, met ingenomenheid te begroeten.

Uit de zoowel elders als hier te lande gehouden enquêtes is afdoende gebleken, dat bovenmatige arbeid in sommige takken van bedrijf regel, in andere geen zeldzaamheid is. Ieder heeft vernomen van het onderzoek naar den

¹⁾ *Wealth and progress*, Londen, 1891, bl. 244.

²⁾ In 1886 verklaarden zich 16 van de 19 afdeelingen, die bij het Bestuur van het Nederlandsch Werklieden-verbond antwoord insonden op vragen betreffende „een bij de wet geregelden arbeidsdag” zich voor een wettelijken werkdag van 10 uur. Rapport, bewerkt door B. H. Heldt, bl. 23.

werktijd in de bakkerijen, voor Duitschland door Bebel ingesteld, ¹⁾ en ten onzent door de Commissie van arbeids-enquête. Dat bij de middelen van vervoer, de spoor- en tramwegen, in sommige drukkerijen en in vele winkels de werkuren onbevredigend lang zijn, vindt weinig tegenspraak meer. Het nadeel is niet enkel hierin gelegen, dat de overmatige arbeid den werkman oud doet worden vóór den tijd, dat in ongezonde bedrijven zelfs een werktijd van 8 à 10 uur den levensduur verkort, dat de vermoeidheid na den arbeid den werklieden de veerkracht ontnemt, die voor goed gebruik van den vrijen tijd, die hun rest, onmisbaar is. Ook hierop moet worden gewezen, — Göhre, de candidaat in de theologie, die onlangs een drietal maanden in eene machinefabriek te Chemnitz werkzaam was, deelt het uit eigen ervaring mede, ²⁾ — dat bij de tegenwoordige inrichting der fabrieksnijverheid velerlei arbeid door zijn drukkende eentonigheid een geestdoodend karakter heeft aangenomen; arbeid waarbij het den werkman, zelfs indien hij wilde, niet mogelijk is zich in te spannen, toe te passen wat hij geleerd heeft, waarbij hij willoos, gedachteloos, krachteloos, bv. altijd weer hetzelfde stalen plaatje op dezelfde hoogte met dezelfde handbeweging in hetzelfde tempo moet laten doorboren; arbeid, die voor een man met eenig vuur in de aderen kort en goed eene foltering moet heeten. Dergelijk werk met korte tusschenpoos een twaalfstal uren achtereenvolgens verricht, brengt bij de meesten eene mate van dofheid teweeg, die ook in de vrije uren niet verdwijnt. En ook waar de arbeid zelf niet ongezond, en meer afwisselend is, zal de lengte van den werktijd alleen er toe kunnen leiden, den werkman alle genot in den huiselijken kring onmogelijk te maken. Men denke, bv., aan het geval van de brugwachters, die des zomers

¹⁾ Zur Lage der Arbeiter in den Bäckereien, Stuttgart, 1890

²⁾ Drie maanden fabrieksarbeider. Zie Sociaal Weekblad, 1892, No. 1—4.

achtthien uren achtereen aanwezig moeten zijn, aan portiers en dergelijken. ¹⁾ Algezien van alle andere omstandigheden, waaronder de arbeid verricht wordt, zal te lange arbeidsduur op zich zelf reeds den werkmán van alle gelegenheid tot eigen ontwikkeling en tot weinig kostbaar levensgenot kunnen berooven.

Voor ieder, die in het lot van den werkmánsstand belang stelt, is er daarom alle reden om de voorstellen, die in deze toestanden verbetering trachten te brengen, ernstig te overwegen. Maar daarnevens is er een nog grooter, in den letterlijken zin van het woord algemeen belang in het spel. Binnen niet langen tijd zal het kiesrecht aan de meeste werklieden worden verleend. Hoe de belangen der gemeenschap zullen worden behartigd zal van dat oogenblik af in hunne hand liggen, want zij vormen de numerieke meerderheid. Voor wie daaromtrent allermínst gerust zijn, en tevens overtuigd, dat het algemeen kiesrecht op den duur niet te ontgaan is, — voor hen is er geen belang, dat met het oog op de toekomst onzer geheele maatschappij dringender behartiging verdient, dan de ontwikkeling van de werklieden tot mondige staatsburgers, wat zij, zoolang hun dagelijksche arbeid al hunne krachten blijft innemen, nooit kunnen worden. «We must educate our masters», die les is te lang veronachtzaamd, en intusschen hebben anderen zich met de taak belast, zaaien tweedracht en bitterheid, prikkelen de hartstochten der menigte door het uitzicht op belangrijke verbetering van hun lot bij omverwerping van de bestaande maatschappelijke orde, en doen wat zij kunnen om bij de werklieden het geloof te ondermijnen aan onbaatzuchtige werkzaamheid ten hunnen behoeve bij de bevoorrechten door ontwikkeling of fortuin. Telkens wanneer een hunner wenschen, of eischen, om hun eigen spraakgebruik te volgen, bij

¹⁾ Sociaal Weekblad, 1888, blz. 335.

iemand, die buiten de socialistische partij staat, instemming ontmoet, wordt dit hunnerzijds voorgesteld als eene concessie van kapitalisten of bourgeoisiecononisten, ingegeven door hunne vrees voor de veldwinnende democratie.

Wij mogen ons hierdoor niet laten terughouden, onpartijdig te overwegen, of door wettelijke regeling van den arbeidsduur aan de volwassen werklieden meer tijd tot ontwikkeling kan worden verzekerd, zonder algemeene belangen, of in het eind de werklieden zelf, te schaden. Hoe men ook moge oordeelen over het middel, het doel zal ieder moeten toejuichen. Weinige wetten zouden meer zegen verspreiden, wanneer zij uitwerkten wat men er zich van voorstelt.

Vermoedelijk zal bij velen eene principieele bedenking rijzen tegen staatsbemoeiing, welke ook, met den arbeid van volwassen mannen. Dat de staat zich de belangen van kinderen en jongelieden aantrekt, kunnen zij goedkeuren; verder te gaan achten zij ongeoorloofd, als een inbreuk op de persoonlijke vrijheid. — Wij mogen echter vertrouwen, dat men dit bezwaar minder hoog zal doen klinken, sedert de wetgever ook ten ontzent met bijna onverdeelde instemming den arbeidsduur van alle volwassen vrouwen in fabrieken en werkplaatsen op ten hoogste elf uur heeft bepaald. Den principieelen tegenstander, die ons het beeld voorhoudt van den vader met talrijk kroost, die in den «normalen arbeidstijd» er geen voldoende onderhoud voor verdienen kan, en wien nu door den staat zal worden belet, van zijn nog niet uitgeputte krachten winstgevend gebruik te maken, kan de vraag worden voorgelegd, waarom de persoonlijke vrijheid van dien vader meer behoort te worden ontzien, dan die van de weduwe, welke in hetzelfde geval verkeert.

Ook hebben de wetgevers, toen zij aan den arbeid van volwassen mannen grenzen stelden, zeer goed geweten, dat tengevolge van de organisatie van vele bedrijven,

b.v. van de textielindustrie, waarin jongere en oudere arbeiders samenwerken, het noodzakelijk gevolg van het verbod zou zijn de onmogelijkheid, ook de volwassenen langer in dienst te houden. Bij de debatten over de engelsche fabriekwet van 1874, bv., is dit van alle zijden toegegeven. Ook door onzen Inspecteur van den arbeid in de 1ste afdeeling is er in zijn eerste Rapport op gewezen, dat bezwaren, die zich bij de uitvoering der wet van 1889 thans nog voordoen, van lieverlede zullen verdwijnen, omdat het voor jeugdige personen en vrouwen vervroegde einde van den werktijd zal moeten leiden tot eene in menig bedrijf gewenschte verkorting ook voor de overige arbeiders.

Wanneer alzoo mocht blijken, dat de werklieden zelf eenstemmig zijn in den wensch, dat hunne vrijheid op dit punt worde verkort, zal de wetgever zich alleen op gronden van doelmatigheid, niet om hunne vrijheid ook tegen hun wil te handhaven, tegen dien eisch kunnen verzetten.

Men stelle zich juist voor oogen, wat wordt verlangd. Niet het arbeiden gedurende meer dan een zeker aantal uren zal worden verboden, maar het doen arbeiden, het in dienst nemen voor langer dan een bepaalden werkdag. De eigengeerfde boer zal zijn land mogen bewerken zoolang hij wil; den werkman, die in zijne vrije uren een lapje tuingrond bij zijne woning wil in orde houden, zal het niet worden belet, en evenmin den advocaat of geleerde om zijne studienuren te kiezen naar welbehagen. Zeker, in de meeste bedrijven is arbeid thans geheel niet mogelijk dan in het kader eener onderneming, die de onmisbare hulpmiddelen verstrekt, en waarbij men voor loon werkzaam is. Regeling der werkuren van volwassenen blijft dus een zeer ingrijpende maatregel, waaraan vele moeilijkheden zijn verbonden; zoo vele, dat men ze waarlijk niet nog grooter behoeft te doen schijnen dan zij reeds zijn, door eene on-

nauwkeurige formuleering van wat verlangd wordt.

Algemeene beschouwingen over de economische gevolgen van eene verkorting van den werkdag zijn niet zonder nut, al is men zich bewust, dat het alleen na grondig bekend te zijn geworden met de bijzondere omstandigheden van elk bedrijf in een bepaald land mogelijk is, over de wenschelijkheid van den maatregel een eindoordeel uit te spreken. Als inleiding tot de behandeling van het vraagstuk zijn zij onmisbaar, al ware het slechts om de punten aan te geven, waarop bij het nader onderzoek zal te letten zijn. Het valt zeer te waardeeren, dat bij Webb en Cox, in het boven aangehaalde werkje, niets te vinden is van de minachting voor abstract economisch onderzoek, waarop vele hunner partijgenooten roem dragen. Integendeel, zij toonen de theoretische wapenen somtijds beter te kunnen hanteeren dan economisten van professie. ¹⁾ Op enkele hunner beschouwingen, die m. i. aan bedenking onderhevig zijn, kom ik aanstonds terug.

In het oog van velen is eene algemeene verkorting van den tegenwoordigen werkdag eene utopie. Zij vreezen, dat inkrimping der voortbrenging en toenemende verarming de noodzakelijke gevolgen zouden zijn.

In vroeger en later tijd zijn reeds vele feiten uit de ervaring aangevoerd om deze bewering te weerleggen. Het gaat er echter mede als met alle bewijzen uit de ervaring, waar men met eene zeer ingewikkelde veroorzaking te doen heeft: zelden zijn aan den aanvang en aan het einde der periode, die men met elkaar vergelijkt, alle omstandigheden dezelfde gebleven, behalve deze ééne, dat de werktijd is verkort. Laat, bv. niettegenstaande de vermindering van werkuren in eene spinnerij, de lengte van het gesponnen garen per werkman per dag veeleer zijn toegenomen. Is nu niets verder veranderd, dan dat

¹⁾ Zie hante polemiek met Prof. Manro op bladz. 113, noot.

de spindels sneller omwentelen dan vroeger, dan zal men ook deze verandering onder de heilzame gevolgen van den korteren werkdag mogen rekenen, want alleen daardoor is het personeel tot nauwkeurig toezicht op sneller werkende machines in staat geworden. Maar allicht is die snellere beweging niet mogelijk geweest, dan door het gebruiken van betere grondstof; de stoommachine verbruikt meer kolen dan vroeger, de werktuigen hebben meer slijtage, enz. Reeds hier vertoont zich de invloed van den verkorten werktijd zelden zuiver, en toch zijn volgens den Zwitserschen fabriekinspecteur Schuler, die onlangs den invloed van den werktijd op de voortbrenging nauwkeurig heeft nagegaan ¹⁾, spinnerijen en weverijen de industrieën, die nog het best tot vergelijking kunnen dienen. In andere, zooals de machineindustrie, is de maatstaf van de hoeveelheid verricht werk geheel onbruikbaar, omdat daar de kwaliteit van het geleverde werk te zeer uiteenloopt. Enkele ervaringen uit de textielindustrie mogen hier eene plaats vinden.

Naar aanleiding van de bewering van den heer Edward Atkinson, dat de wet van 1874, die in den staat Massachusetts den werktijd in de katoenfabrieken van elf op tien uur had gebracht, den werkman geschaad had, daar zij nu een elfde minder verdienen dan hunne makkers in andere staten, heeft het statistisch bureau van dien staat onder bestuur van Carroll Wright een onderzoek ingesteld, welks resultaat deze aldus weer geeft: het is gebleken, dat Massachusetts, met tien uur arbeid evenveel voortbrengt, zoowel per man, als per getouw, of per spindel, bij gelijk gehalte van den arbeid, als andere staten met elf en meer uren; verder, dat de loonen hier even hoog, zoo niet hooger zijn dan in de staten, waar de fabrieken langer open zijn. ²⁾

¹⁾ Der Normalarbeitstag in seinen Wirkungen auf die Production. in Braun's Archiv, IV, bl. 82, vlg.

²⁾ Webb en Cox, blz. 98.

In eene spinnerij in het canton Glarus stond het werk, dat drie werklieden, het jaar vóór, en dat na de invoering van den werkdag van elf uren, volgens hunne loonboekjes hadden afgeleverd, in percenten, als 100 tot, 98,2, 99, en 97,5, in plaats van de verwachte vermindering met 8½ pCt. Eene andere spinnerij met selfactors produceerde in de jaren 1876 en 77 op 10.000 spindels berekend, met twaalf werkuren 372,18 kg. garen, in 1879 en 80 met elf werkuren 388,88 kg. Toen deze fabriek in 1880 gedurende een geheel vieren-deeljaars één uur overtijd werkte, de werktijd alzoo met 9,1 pCt. steeg, bleek, dat de opbrengst 0,9 pCt. was . . . gedaald. Vier werklieden in eene andere spinnerij verdienden bij gelijk loon, gelijke grondstof, gelijke methode van werken en gelijk fabrikaat, in 1877 in twaalf uur, 2,78 fr.; in 1881 in elf uur 2,81 fr. Twee andere werklieden, beiden sedert negen jaar in dezelfde spinnerij werkzaam, nooit afwezig, die voortdurend dezelfde nummers garens aan dezelfde machines sponnen, verdienden bij hetzelfde loontarief, in 1877 bij een werktijd van twaalf uur, resp. 201,55 fr. en 203,95 fr.; in 1880 in elf uur 223,75 en 233,70 fr.

Het product eener weverij nam tusschen 1877 en 1880 bij een 8,3 pCt. korteren werktijd met 6,5 pCt. toe. Toen daarna weer een uur overtijd werd gearbeid, bedroeg de meerproductie slechts 1,6 pCt.

Voor de fabrieken van gebreide goederen was het, naar Schuler meedeelt, reeds veel moeilijker nauwkeurige opgaven te verkrijgen, terwijl de aard van den arbeid in de overige, dus verreweg de meerderheid der Zwitsersche industrieën geheel niet toelaat, opgaven van eenige waarde te verschaffen. Men mag zeker op algemeene gronden aannemen, dat ook daar de meerdere frischheid der werklieden bij den arbeid in staat stelt, het tekort op de productie geheel of ten deele in te halen. Niet overal echter zal dit mogelijk zijn: vermindering der

werkuren van wisselwachters en conducteurs aan spoor- of tramwegen, of van de stokers in gasfabrieken zal wel eene geheel evenredige toeneming in hun aantal noodzakelijk maken. De ondervinding bij de Londensche gasfabrieken na de werkstaking van 1889, waarna de werkuren van 12 op 8 zijn teruggebracht, heeft aangetoond, dat dit alleen van de stokers geldt: voor het geheele personeel bleek de productie per man, niet met 33½ pCt. maar slechts met 22½ pCt. te zijn achteruitgegaan. ¹⁾

Uit de medegedeelde voorbeelden blijkt voldoende de ongerijmdheid van het streven, op eenmaal in alle bedrijven denzelfden werktijd van acht uren te willen decreteren. Men behoort echter niet alleen op de onmiddellijke gevolgen voor de productie te letten. Ook al gaat in den eersten tijd de opbrengst per man achteruit, er bestaat kans, dat het vroegere productiecijfer op den duur weder wordt bereikt, wanneer, zooals vele werklieden verwachten, de verkorting van den werktijd door verhooging van het loon wordt gevolgd. Wij bespreken hier nog niet de vraag in hoever zulk een loonsverhoging waarschijnlijk is te achten, maar voor zoover ze plaats heeft, zal zij zeker ten deele gebruikt worden voor betere voeding, en deze zal veeltijds niet zonder invloed blijven op het gehalte van den verrichten arbeid. Hoe anders het feit te verklaren, dat door den leider eener groote Zwitsersehe spinnerij aan Schuler werd meegedeeld, dat in de best ingerichte spinnerijen van Engeland, trots den, met Zwitserland vergeleken, negen uur per week korteren werktijd, en trots bijna dubbel zoo hooge loonen, de kosten van den arbeid per kilogram garen aldaar nog iets minder dan in Zwitserland bedragen. Wij staan hier voor het pijnlijke dilemma, dat vooruitgang in den toestand der arbeiders zoo moeilijk maakt: voor den ondernemer is hij geen hoog loon waard, zoolang het gehalte

¹⁾ The Economic Journal 1892, blz. 558.

van den verrichten arbeid niet verbeterd; krachtiger voeding is, in het algemeen gesproken, voor die verbetering de onmisbare voorwaarde, en de werkmán kan zich in den regel niet beter voeden, zoolang hij geen hooger loon verdient.

Ook mag niet worden vergeten, dat dikwijls de verkorting van den werktijd voor fabrikanten een prikkel zijn zal om te trachten, het verlies in te halen, door hunne werktuigen meer op de hoogte van den tijd te brengen, of door nieuwe vindingen eene hoogere opbrengst te verkrijgen. Schuler, zeker een uitnemend kenner van het fabriekwezen, spreekt als zijne overtuiging uit, dat als de wetgever gesproken heeft, het aan de constructeurs van machines wel geen moeite zal kosten de werktuigen zóó in te richten, dat de wet kan worden nageleefd, zonder dat de productiviteit der geheele nijverheid er schade van ondervindt, zonder dat de levensvatbaarheid van bestaande ondernemingen gevaar loopt, en tevens zonder dat de verdienste van den arbeider en daarmee de levensstandaard, die hem tot de vereischte krachtsinspanning in staat stelt, wordt besnoeid. ¹⁾

De voortbrenging behoeft ook dan geen schade te lijden, wanneer de verkorting van den werkdag gelegenheid geeft, het kapitaal der onderneming intensiever te gebruiken. Bij een werktijd van acht uur zal het kunnen blijken, dat het aanstellen van twee ploegen werkvolk voordeel oplevert, omdat de werktuigen thans vier uur per etmaal minder werkeloos staan dan toen twaalf uur arbeid werd geeischt. Dit geldt natuurlijk alleen wanneer de onderneming zich voor onafgebroken, dag en nacht, in gang houden niet leent.

Elders weder, — ik denk hier vooral aan den winkelstand, — zou allicht, zonder gevaar voor vermindering in het debiet, en zonder verhooging der productiekosten

¹⁾ L. c., blz. 102.

van het verrichte werk, verkorting van den werktijd kunnen worden ingevoerd, als de concurreerende ondernemers zich daaromtrent konden verstaan. Herhaaldelijk is dit in Engeland, langs den weg van vrijwillige overeenkomst tusschen de belanghebbenden beproefd, maar telkens is het loffelijk streven van de Early closing association en anderen afgestuit op den onwil of het winstbejag van enkelen, die er een schoone kans in zagen tot uitbreiding hunner clienteele. Evenals de wetgever aan het streven naar Zondagsrust steun verleent door wettelijke sanctie, laat het zich hooren, dat dergelijke steun wordt verlangd voor maatregelen, om het werk der winkelbedienden gedurende de weekdagen, waar dit zonder noemenswaarde schade voor iemand mogelijk blijkt, in een kleiner aantal uren samen te dringen. In verband hiermede mag worden herinnerd aan het betekenismatige feit, dat de Early closing association, die van 1842 af, dus byna eene halve eeuw propaganda had gemaakt voor vroegere sluiting van winkels en magazijnen, door het bevorderen van onderling overleg tusschen de winkeliers, zich in 1888 heeft verklaard ten gunste van een in het lagerhuis ingediend ontwerp, dat op de weekdagen behalve Zaterdag sluiting te acht uur des avonds voorschreef. ¹⁾ Moge de poging, die van 1 Jan. 1893 door winkeliers te Amsterdam zal worden beproefd, tot eene betere uitkomst leiden!

Intusschen, te ontkennen valt het niet, ook wanneer men met al de hier besproken omstandigheden waar het pas geeft rekening houdt, dat er gevallen genoeg zullen overblijven, waarin de beperking van den werkdag voor volwassenen het voor sommige ondernemers, die met moeite het veld behouden, of zelfs voor geheele takken van bedrijf, waarbij de organisatie der voortbrenging achterlijk is, onmogelijk zal maken de mededinging vol te houden. Is daarmede ieder ingrijpen van den wetgever

¹⁾ Webb en Cox, l. c., blz. 71.

veroordeeld? Hij heeft er zich vroeger niet van laten terughouden, aan den werktijd van vrouwen en kinderen grenzen te stellen, ook al stelde hij daardoor het bestaan in de waagschaal van menige onderneming, die op het onmatig gebruik van onmondige werkkrachten dreef. In het vertrouwen, dat hij toonde te stellen in de levenskracht onzer maatschappelijke ordening is hij niet beschaamd. Hij heeft er integendeel die kracht door verhoogd, en zelfs van het eenzijdige standpunt der voortbrenging alleen beoordeeld, heeft de maatschappij er door gewonnen. Menig jong leven is voor vroegtijdige uitputting behoed, en het opkomend geslacht wint door betere verzorging veel meer aan arbeidskracht, dan de werkuren der moeders, ook in guldens en centen berekend, op de markt golden. — Deze overweging moge tot voorzichtigheid aansporen, tot verleenen van voldoende tusschenruimte aan de nijverheid, ten einde zich door wijziging in de voortbrengingswijze of door uitbreiding van het in werktuigen bestaande kapitaal in den nieuwen toestand te schikken: afdoenl bezwaar zal zij in den regel wel niet opleveren. En in die zeldzame gevallen, waarin de nieuwe eischen des wetgevers het doodvonnis over eenige industrie uitspreken, zullen allen, die het behoud van een krachtigen arbeidenden stand stellen boven onmiddellijk stoffelijk voordeel, haar zonder veel leedwezen zien verdwijnen.

Trouwens, het gevaar voor geheel verdrongen worden bestaat alleen voor die bedrijven, welke voor de wereldmarkt arbeiden, niet voor die soorten arbeid, welke noodzakelijk in de nabijheid der verbruikers moeten worden verricht. Neem, bv., de loodgieters. De gemiddelde leeftijd bij overlijden van de negen leden der Engelsche loodgietersvereeniging, die in één vierendeel jaars in 1890 waren gestorven, was volgens Webb en Cox ¹⁾ niet hooger dan 37 jaren. Wanneer eene verkorting

¹⁾ T. a. p. blz. 142.

van den werktijd zelfs tot op de helft. den levensduur in dit noodzakelijk ongezone beroep tot gemiddeld 55 jaar deed klimmen, zou de arbeidsprestatie per man niet behoeven te verminderen. Wel zou hem, wat deze schrijvers verzuimen te vermelden, voor dien arbeid veel meer loon moeten worden uitbetaald dan hij thans in het geheel geniet; de prijzen van loodgieterswerk zouden stijgen, en zulk werk allicht minder worden gevraagd: voor verdwijnen, of zelfs voor het belangrijk inkrimpen van het loodgietersgild zou geen vrees behoeven te bestaan. En afgezien van alle andere, niet zuiver economische overwegingen, zou voor het verrichten van dat bepaalde quantum werk, de maatschappij de opvoedingskosten van één man hebben te dragen gehad, en niet van twee zooals nu.

Op grond van al het aangevoerde zou ik aan de voorstanders van wettelijke regeling van den werkdag willen toegeven, dat de voortbrenging niet dermate zou behoeven te verminderen, als vele tegenstanders beweren. Omtrent een ander punt echter, den invloed van de gewenschte voorschriften op de werkloosheid, zijn zij zelve, m. i., niet van overdrijving vrij te pleiten. En wel in tweeërlei opzicht.

Vooreerst om de onderstelling, die in beschouwingen over dit onderwerp van de zijde der werklieden wel niet uitdrukkelijk wordt uitgesproken, maar die dikwijls niettemin den grondslag van het betoog vormt, dat de hoeveelheid arbeid, welke te verrichten valt, een gegeven bedrag uitmaakt, zoodat een des te grooter aantal werklieden plaatsing vindt, naarmate ieder minder werk aflevert. Breng den werkdag, bv., van twaalf op tien uur terug, en de ondernemer zal naast iedere vijf werklieden, die hij in dienst had, een zesden moeten aanstellen. Hierbij wordt vergeten:

1°. dat, naar door voorstanders zelf wordt erkend, in

een korteren werkdag dikwijls meer wordt verricht dan in een langeren;

2°. dat in andere gevallen nieuwe of betere werktuigen, tot welker in gebruik neming door den korteren werktijd de stoot is gegeven, zullen toelaten, dezelfde opbrengst te verkrijgen zonder vermeerdering van personeel;

3°. dat, waar geen van beide hier genoemde wegen kan worden ingeslagen, en de kosten van den arbeid alzoo aan de verkorting van den werktijd evenredig toenemen, minder zoodanige arbeid zal worden verlangd, tenzij de ondernemer in daling van het dagloon vergoeding vinde. Zoolang andere omstandigheden, in het bijzonder de loonen, onveranderd blijven, zal de ondernemer, die zijn hooger productiekosten in den prijs moet terugvinden, zijn debiet zien verminderen, daar van verreweg de meeste goederen op hooger prijs minder wordt gevraagd.

Ik weet zeer goed, dat op beschouwingen als deze tweeërlei wordt geantwoord: «welnu», zegt men, «regel dan ook de werkloonen»; of ook: «de arbeiders zelf zijn de grootste verbruikers van wat zij zelve vervaardigen, als hun toestand verbetert, behoeven de ondernemers zich over vermindering van den afzet niet bezorgd te maken.» Op de vraag, of het aangaat loon en werktijd te gelijk te regelen, hoop ik aanstonds terug te komen. De andere tegenwerping gaat uit van eene zeer eigenaardige theorie omtrent te gering verbruik (onderconsumtie in tegenstelling met overproductie) als hoofdoorzaak van wanverhoudingen in de maatschappij; eene theorie, welker uiteenzetting en kritiek niet in weinige woorden kan worden gegeven, zoodat het mij niet raadzaam schijnt haar hier ter loops te behandelen.

Liever wil ik nog wijzen op een tweeden grond, waarom m. i. de invloed van een korteren werkdag op de werkloosheid wordt overdreven. Men stelt het namelijk voor, alsof er, wanneer de arbeidsuren bij de wet worden be-

perkt, plaats zou zijn voor een grooter aantal arbeiders, zooveel grooter als het quotient bedraagt van het getal vrijvallende uren, en het aantal, dat als het normale is aangenomen Zoo berekenen Webb en Cox uit aan het Engelsche parlement overgelegde opgaven omtrent de werkuren aan de Rijksarsenalen te Woolwich en Enfield over de jaren 1884 tot 1890, dat, ten gevolge van het overwerken boven den norm van 54 uren per week, over 1884—86 iedere vier man één hunner kameraden tot werkloosheid veroordeelden, die anders regelmatig 54 uren per week had kunnen bezig zijn, en over 1886—90, dat elke vijf man er twee verdrongen.

Deze redeneering gaat alleen dan op, wanneer de aard van het werk toelaat, het volkomen regelmatig over de geheele periode te verdeelen. En nu blijkt uit de door hen zelf meegedeelde cijfers ten duidelijkste, dat de behoefte aan werkkrachten in de genoemde jaren zeer ongelijk was Gedurende het jaar 1886—87 bedroeg het aantal overuren per man per week gemiddeld 8½ uur; in 1889—90 29½ ¹⁾). Men ziet, dat aan het personeel alleen dan een regelmatige arbeidsduur van 54 uren per week had kunnen verzekerd worden, wanneer men reeds in 1886 allerlei werk had kunnen doen verrichten, waartoe de opdracht eerst in 1889 is gegeven, en men zoekt te vergeefs naar eenige aanwijzing, dat die andere distributie van den arbeid mogelijk is geweest. En zelfs, wanneer men mocht willen aannemen, dat in Rijkswerkplaatsen veel meer dan nu in het belang der werklieden op doelmatige verdeling van het werk kon worden gelet, ²⁾ van de nijverheid in het algemeen zal men

¹⁾ T. n. p., blz. 156.

²⁾ Dit schijnt in het hier besproken geval werkelijk uitvoerbaar te zijn gebleken. Volgens de N. Rott. Cri. van 24 December, jl. heeft de Britsche Admiraliteit op aandrang van de Labour Commission aan het stelselmatig overwerk aan de werf te Chatham een einde gemaakt.

moeilijk iets dergelijks kunnen beweren. Er is geen enkele grond om te verwachten, dat door het invoeren van een maximum werktijd alleen, een eind zal komen aan den ongelijken gang der tegenwoordige nijverheid, waarbij perioden van koortsachtige werkzaamheid met andere van ontmoediging en slapte wisselen. Met deze helaas onvermijdelijke ongestadigheid moet de wetgever rekening houden, wanneer hij de werkuren van volwassenen gaat regelen; omtrent de vraag, hoe dit te doen, is tot heden voor zoover ik weet nog geen aannemelijk voorstel gedaan.

In plaats van minder werkloosheid is er veeleer reden, om als gevolg van den voorgestelden maatregel toeneming er van te vreezen. Door in drukken tijd een zeker aantal uren boven het gewone cijfer te arbeiden ontheften de werklieden den ondernemer van de noodzakelijkheid, meer personeel aan te stellen. Is hij eenmaal daartoe overgegaan, zijn ten gevolge daarvan velen er toe verleid, dat bedrijf te kiezen, en breken daarna de slappe jaren aan, dan bederven de ontslagen arbeiders voor de overigen spoedig de markt, en zal licht het aantal werkloozen grooter zijn, dan wanneer vroeger overwerken geoorloofd ware geweest.

Het is op grond van deze overweging, dat de oudere Engelsche vakvereenigingen tot nog toe geweigerd hebben, zich bij de beweging ten gunste van een wettelijken werkdag aan te sluiten. Zij verzetten zich niet onbepaald tegen overwerk; wanneer het verricht wordt in gevallen en onder voorwaarden, door de patroons en de werklieden na onderling overleg vastgesteld, geven zij er, met het oog op de blijvende belangen van hun stand, ver de voorkeur aan boven het openen van de deur voor nieuwe werkkrachten, die waarschijnlijk wel-dra, of als werklooze leden ten laste hunner vereeniging zullen komen, of als blacklegs hun het behoud van

reeds verkregen voordeelen zullen bemoeilijken. Zij zien ook niet voorbij, dat extra-inkomen als loon voor overwerk, in den regel zal worden gebruikt tot verhooging van den levensstandaard, terwijl hetzelfde bedrag, door nieuwe werkrachten genoten, licht de uitbreiding van het deel der bevolking, dat alleen van handenarbeid moet leven, in de hand werkt.

Zij, die met Gunton ¹⁾ van het invoeren van een wettelijken werkdag van acht uur, het verdwijnen te gemoet zien van «bijna alle werkloosheid in Engeland, Frankrijk, Duitschland en de Vereenigde Staten,» geven daardoor blijk van een optimisme, dat bij personen, welke voor de schaduwzijden onzer samenleving anders zulk een scherp oog hebben, verwondering wekt. Immers het is hun toch bekend, dat de leiding der voortbrenging berust bij een ondernemersstand, die hoe goed ook voor hare steeds ingewikkelder wordende taak berekend, onmogelijk fouten vermijden kan bij de bepaling van den omvang, die aan elke nijverheid in elk land zal worden gegeven. Zij weten, dat de keuze van het beroep, die voor de meesten over hun verderen levensloop beslist, moet plaats hebben op een tijdstip, waarop het ook voor de meest zorgvolle ouders onmogelijk is te voorzien, welken loop de behoefte aan die soort arbeid, waartoe zij hunne zonen wenschen op te leiden, in de eerstvolgende vijftig jaren zal nemen. Ziedaar noodzakelijke oorzaken van werkloosheid, die ook bij den werkdag van acht uur in haar vollen omvang blijven bestaan. Het kan dan ook, d. m., aan geen werkman, die met eenig gezond verstand is bedeeid, ontsnappen, dat diegenen, welke hem als gevolg dezer wetgeving het verdwijnen van alle, of bijna alle werkloosheid voorspiegelen, hem vleien met illusiën.

¹⁾ *Wealth and progress*, bl. 255.

Welken invloed verkorting van den werktijd zal hebben op die bedrijven, welke voor de wereldmarkt arbeiden, is niet in het algemeen te zeggen. Alles hangt af van de vraag, of de productiekosten per éénheid al of niet stijgen. Daarvoor bestaat geen vrees, wanneer wat in duur van den arbeid is verloren in gehalte van den arbeid wordt teruggewonnen. Waar dit echter niet meer mogelijk is, en toch bij minder prestatie het arbeidsloon op de oude hoogte blijft, behoeven daar de productiekosten te stijgen? Toch wel alleen dan, wanneer de inkomsten der andere bij de voortbrenging medewerkende factoren, van de kapitalisten en van de ondernemers zelf, onveranderd blijven. Laat de rentestand eene daling toe, zonder dat de kapitalisten aan belegging in het buitenland of aan vertering de voorkeur gaan geven, en getroosten de ondernemers zich liever minder winst, dan zich uit de zaken terug te trekken of ze in te krimpen, dan behoeft het hoogere werkelijke loon op de productiekosten in haar geheel, op den aanbodsprijs der goederen geen invloed te hebben, en zal de uitvoer naar het buitenland kunnen plaats hebben als te voren.

Voor vermindering van den uitvoer behoeft men dus alleen te vreezen, wanneer door de inkrimping van den werktijd de kosten van den arbeid verhoogd zijn, en de ondernemers er niet in slagen door beter techniek of door lager belooning van een der andere medewerkende factoren het verlies te dekken. Maar zelfs dan behoeft de vermindering van uitvoer niet blijvend te zijn. Wel, wanneer de verkorting van den werktijd alleen in enkele bepaalde bedrijven wordt ingevoerd; niet, wanneer zij een algemeen verschijnsel is. Want in dit laatste geval zal de vermindering van uitvoer spoedig zoodanige verhoudingen aannemen, dat de betalingsbalans ongunstig wordt, geld wegvloeit, de algemeene stand van prijzen, o. a. ook de «arbeidsprijs», daalt, en daarmee ook al de uitgaven der ondernemers, zoodat zij bij de in het

buitenland geldende prijzen nu weer kunnen mededingen.

Ik weet zeer goed, dat de overgangstijd ernstig genoeg zijn kan, dat misschien menige onderneming in den tusschentijd, eer het hier beschreven proces is afgespeeld, den strijd zal hebben moeten opgeven. Hier wordt alleen bedoeld, de vrees te matigen, dat door maatregelen als wij bespreken, geheele takken van bedrijf, of zelfs wel de geheele nijverheid van een land, zouden kunnen worden te gronde gericht.

Het ligt voor de hand dat, waar ondernemers en arbeiders strijd voeren omtrent den duur van den werktijd, van beide zijden wordt overdreven. Dat in alle landen bij elke uitbreiding of verscherping der wetgeving op de nijverheid van de zijde der eersten wel de ondergang hunner zaken voorspeld is, en bescherming geeischt als eene compensatie, die hun niet zonder onrecht te plegen kon worden onthouden; — dit alles is bekend genoeg. Maar er mag wel eens op worden gewezen, dat waar de vakvereenigingen der werklieden groote macht hebben verkregen, gevaar bestaat, door het vasthouden aan eischen, welke misschien op zichzelf instemming verdienen, maar met het oog op den toestand van het bedrijf overdreven zijn, het behoud van buitenlandsche débouchés voor de ondernemers werkelijk onhoudbaar kan worden. Wat wij in den laatsten tijd omtrent Lancashire vernemen, geeft den indruk, dat de leiders der werklieden, als deze zich van hunne kracht zijn bewust geworden, niet altijd weten maat te houden en het gevaar, van de hen te slachten om de gouden eieren, te gering schatten. ¹⁾ Ook hier weer straft het kwaad zichzelf. Vakvereenigingen zijn een zegen voor den werkmansstand; veel van wat de wetgever voor hem tracht

¹⁾ Zie het artikel van den Heer A. Ledeboer in de Economist van December 1892.

te doen blijft zonder vrucht, of wordt in nadeel ver-keerd, waar zij ontbreken. Maar hoe grooter de invloed der werklieden wordt, des te grooter ook hunne ver-antwoordelijkheid. Worden door hun overdreven eischen vele patroons genoodzaakt de deuren van hunne fabrieken te sluiten, dan ondervinden zijzelf in toenemende werk-loosheid spoedig de gevolgen van hun misslag, maar menig buitenlandsch débouché is dan reeds, misschien voor goed, verloren.

Te dikwijls is reeds de gunstige invloed van inkrimping van den werktijd gebleken, om nog te kunnen betwijfelen, dat nog in veel meer gevallen niet voordeel voor beide partijen de proef met een korteren werkdag zou kunnen worden gewaagd. En niet alleen vermindering, bv. van twaalf op elf uur, levert bevredigende resultaten; er zijn gevallen bekend, waarin door den patroon geheel vrij-willig de werkdag van negen op acht uur werd gebracht, en wel met het beste succes. Het is voor de patroons, die hart hebben voor hun werkvolk, eene zaak van durven, en van vertrouwen toonen in hun personeel. Achter het werk van Webb en Cox komen verscheidene brieven voor, waarin ondernemers, die den arbeidstijd tot acht uur hebben teruggebracht, hun ondervinding meedeelen, en op eene enkele uitzondering na zijn zij zelven met de verandering evenzeer ingenomen als de werklieden. Hier te lande hebben de firma J. C. Zaalberg en Zoon, deken-fabrikanten te Leiden, en de heer D. G. van Vreuningen, sigarenfabrikant te Gouda, met eene verkorting van den werkdag van 11½ tot 9½ uur gelijke ervaring opge-daan ¹⁾.

Ligt hier dus voor patroons van den echten stempel vermoedelijk nog een ruim arbeidsveld open, — ook de

¹⁾ Zie de verhooren Leiden, vr. 2435, vlg.; en Ondersecheiden Gemeenten der derde Arbeids-inspectie, vr. 7370, vlg.

werklieden kunnen veel bijdragen tot bestrijding van overmatigen of ondoelmatig verdeelden arbeid, mits zij zich slechts aaneensluiten. Zonder krachtige vakvereenigingen kan niemand verwachten, dat in het algemeen bij de regeling der voorwaarden van den arbeid op de belangen der werklieden voldoende zal worden gelet. Waar deze tot nu toe ontbreken roept men om staatshulp, om wetten tot regeling van den arbeidstijd ook voor volwassenen. Men vergeet, dat bij invoering van zoodanigen maatregel aan vele patroons evenredige vermindering van het loon de eenvoudigste weg zal schijnen, om aan vermeend nadeel te ontkomen, wanneer hun dit niet door de vereenigde arbeiders wordt belet.

Dit punt schijnt aan de meergenoemde Engelsche schrijvers over ons onderwerp merkwaardigerwijze geheel te zijn ontsnapt. Om te betoogen, dat niet door den invloed der vakvereenigingen, maar door de wet de vermindering der werkuren op acht tot stand behoort te komen, vullen zij eenige bladzijden met weeklachten over de noodlottige gevolgen van werkstakingen, boven welke de vreedzame oplossing door den wetgever verre de voorkeur verdienen zal. ¹⁾ Een voorstel, om ook het minimumloon bij de wet te regelen, wordt door hen niet gedaan; en het blijkt niet, op welke wijze de werklieden den loonstandaard bij korteren werkdag op eene bevredigende hoogte zullen kunnen houden, anders dan door hetzelfde middel, waarvan zij de schaduwzijden zoo breed uitmeten als maar ooit door eenig patroon is geschied: vakvereeniging en desnoods werkstaking!

Wat een bloeiend vereenigingsleven, ook zonder staats-tusschenkomst vermag, wanneer overigens de omstandigheden gunstig zijn, is uit tal van ervaringen in de Engelsch sprekende landen afdoende gebleken. Reeds in 1856 verkregen in de kolonie Victoria de handwerkslieden

¹⁾ T. a. p., bl. 171—176.

den werkdag van acht uren. In de Vereenigde Staten is op dezelfde wijze in de meeste takken van bedrijf de werktijd tot tien uur beperkt; in 1889 werkten in Massachusetts slechts 6,16 pCt. van de volwassen mannen gedurende langer tijd. In enkele is de verhouding nog gunstiger. Zoo hebben de vereenigingen der glasblazers weten door te zetten, dat wordt gearbeid negen uur daags, maar slechts gedurende tien maanden in het jaar en vijf dagen in elke week. In de heete zomermaanden Juli en Augustus, en iederen Zondag en Donderdag staat de arbeid geheel stil. ¹⁾ In Engeland is in de bedrijven, die geofende werklieden noodig hebben, welke tot de leden der oudere vakvereenigingen behooren, de werktijd in den regel negen uur per dag, 53-55 uur per week.

Bovenstaande feiten bewijzen zeker, hoeveel door het zelfstandig optreden der werklieden te bereiken valt; men mag er echter geen afdoend bewijs aan ontleenen, dat het optreden des wetgevers tot regeling der werkuuren van volwassenen in alle gevallen kan worden gemist. Waar de arbeiders te onontwikkeld zijn, of om welke andere reden ook tot samenwerking ongeneigd, zoodat jarenlang voortgezette pogingen, om hen tot aanéensluiting op te wekken, onvruchtbaar blijven, kan eene wettelijke verbodsbepaling het eenige middel zijn, dat rest, om den sleur te breken, die hen tot eene langere dagtaak noopt, dan het belang der nijverheid zelve meebrengt.

Maar de groote moeilijkheid blijft, dat waar de toestand aan de onderstelling, waarvan wij hier uitgaan, beantwoordt, zeer waarschijnlijk de werklieden evenmin bij machte zijn zullen, zich met kans op welslagen te verzetten tegen verlaging van het loon. De wetgever zou, om de in die mate maatschappelijk zwakken af-

¹⁾ Der Arbeiterfreund, 1884, bl. 124.

doende te helpen, nog een stap verder moeten doen, en het minimum-loon vaststellen, dat in den maximum-werktijd moet worden verdiend. Afziende van alle bezwaren, aan de uitvoering verbonden, zou men zich kunnen voorstellen, dat dit loon niet hooger gesteld werd dan de werkman, gegeven het hooger gehalte van zijn arbeid bij korter werktijd, voor den ondernemer waard was. Dan, maar ook dan alleen, is wettelijke bepaling van loon en werktijd beide door den wetgever theoretisch denkbaar. Handelt de wetgever anders, laat hij zich bij de bepaling van het minimum ook maar eenigszins leiden door de overweging, wat voor een «menschwaardig bestaan» wordt vereischt, dan zal hij, in plaats van den toestand te verbeteren, integendeel de werkloosheid nog in bedenkelijke mate doen toenemen. Allen, die in den bepaalden tijd niet in staat zijn werk te leveren, dat hun loon waard is, blijven zonder werk. De staat, die hun arbeid tegen geringer belooning verbiedt, zou zich aan de zorg voor hun onderhoud moeilijk kunnen onttrekken, wat voor de financieele krachten ook van den rijksten staat wel spoedig eene te zware taak zou blijken, te meer, omdat bij toekenning van zoodanig recht op onderhoud toeneming der bevolking wel niet zou uitblijven.

Theoretische beschouwingen als deze hebben voor de beantwoording der vraag, die ons bezighoudt, slechts betrekkelijke waarde. Immers, in de praktijk zal de bepaling van het loon op het bedrag, dat wij zooeven noemden, wel een onoplosbaar probleem blijven. De staat zal, of het maximum van den werktijd kunnen vaststellen, maar dan de regeling der loonen aan de vrije overeenkomst tusschen partijen moeten overlaten, of een minimum loon voorschrijven, maar dan moeten afwachten, in hoeveel werkuren de arbeiders in staat zijn het te verdienen. Beide te willen doen voor de ontelbare vormen van in loondienst verrichten arbeid zou

hem plaatsen voor moeilijkheden zoo groot, dat de vraag kan rijzen, of het overnemen in haar geheel van de taak van den ondernemersstand, of het Socialisme in zijn volledigsten vorm niet nog te verkiezen zijn zou boven dergelijken toestand. Volmondig kunnen wij toegeven, dat tusschen arbeidsduur en loon eene wisselwerking bestaat, zoodat onvoldoend loon overmatigen arbeidsduur noodzakelijk maakt, en omgekeerd de overmatige arbeidsduur den loonstandaard omlaag drukt; ¹⁾ inaar door deze opmerking wordt geen enkele der moeilijkheden weggenomen, aan de gelijktijdige regeling van arbeidsduur en loon verbonden.

Wij bepalen ons alzoo tot het voorstel, dat de staat de regeling der werkuren ter hand neme, waar overmatige arbeid niet door de ondernemers of door de vereenigde werklieden wordt tegengegaan. Ook hieromtrent schijnt mij geen algemeene beslissing mogelijk. Van de concrete omstandigheden, waaronder iedere arbeid wordt verricht, zal het oordeel moeten afhangen. Van eene staatsbemoeiing met den arbeidsduur op groote schaal schijnen mij de bezwaren ten onzent vooralsnog overwegend; toch zou ik niet durven beweren, dat er niet thans reeds gevallen voorkomen, waarin de tusschenkomst des wetgevers aan alle betrokken partijen, en aan de gemeenschap niet minder, ten zegen zou strekken. Wanneer naar aller oordeel de arbeidsduur in een vak bovenmatig is, zoodat met groote waarschijnlijkheid mag worden verwacht, dat in werkkracht meer zal worden gewonnen, dan in werktijd wordt verloren, dan is er alle reden de proef te wagen, wat de wetgever ten deze vermag. Er ligt waarheid in de meening van den heer Treub, dat bij aanneming van zijn voorstel wel

¹⁾ De heer C. V. Gerritsen in de zitting van den Amsterdamschen Gemeenteraad van 12 October 1892, Gemeenteblad, blz. 687.

eens zou kunnen blijken, dat in het eind de kostprijs der gemeentewerken niet vermeerderde maar verminderde. ¹⁾

Op de bezwaren, die zich ook in de hier genoemde gevallen bij de uitvoering en de handhaving der bepalingen ongetwijfeld zullen voordoen, kunnen wij thans niet nader ingaan, omdat zij bij de onderscheiden takken van arbeid wel van zeer uiteenlopenden aard zullen blijken. Maar er is ééne moeilijkheid, die zich waarschijnlijk telkens zal voordoen, en die ook aan de vakvereenigingen, zoo dikwijls zij hebben trachten te doen wat thans van den wetgever wordt verlangd, steeds veel zorg heeft gebaard, namelijk de regeling van het overwerk. Dat van overwerk somtijds schromelijk misbruik wordt gemaakt is even zeker als dat het onder sommige omstandigheden niet kan worden gemist. Dit laatste wordt ook van de zijde der werklieden toegegeven, maar zij beklagen er zich over, dat door vele ondernemers stelselmatig en bij voortduring overwerk wordt gevorderd, ook waar er hoegenaamd geen reden voor bestaat. Voor Engeland wordt dit door een der meest verdienstelijke fabriekinspecteurs, den heer Lakeman, bevestigd. Ook de sterkste onder de vakvereenigingen schijnen dáár niet in staat geweest te te zijn, het kwaad te weren. De secretarissen der Amalgamated Engineers en der Ironfounders beklagen er zich niet minder over dan de overigen. De oorzaak zal wel te zoeken zijn in den strijd, die op dit punt tusschen het belang der vakvereeniging en hare leden ieder voor zich bestaat. Dezelfde lieden, die in hunne vergaderingen luide tegen het overwerk protest aanteekenen, zijn zelf de eersten om te verzoeken er voor in aanmerking te komen. Voor ieder persoonlijk beteekent overwerk vermeerdering van inkomsten. Zoolang de gelegenheid er zich toe voordoet, denkt ieder allicht: als

¹⁾ T. a. p. blz. 716.

ik het weiger, doet een mijner kameraden het in mijne plaats; mijn overwerk zal op den stand van vraag en aanbod in het vak geen merkbaaren invloed hebben, en dus mijn vakgenooten in geen noemenswaarde mate benadeelen. Maar wanneer deze zelfde werklieden gezamenlijk optreden verklaren zij zich tegen het stelsel, omdat zij overtuigd zijn, dat de gelegenheid om werk te vinden er voor velen door vermindert, en de loonen er door worden gedrukt. En zoo komt het dan niet slechts «een enkele keer voor, dat een werkman, wanneer hij veel uitgaven heeft te doen, gaarne door overwerk meer zou willen verdienen», ¹⁾ maar is overwerk volgens Webb en Cox, die toch wel als «kenners van arbeidstoestanden» zullen mogen gelden, in Engeland in bijna alle takken, zoowel van geoefenden als van ongeoeffenden arbeid algemeen in zwang («extremely common»), tot zelfs in Newcastle, de bakermat der beweging voor den werkdag van negen uur. ²⁾

Zoodra dus de wetgever op dit gebied begint in te grijpen, zal hij er niet buiten kunnen, nauwkeurig de gevallen te regelen, waarin overwerk kan worden vergund, of op andere wijze tegen het in zwang komen van overwerk als blijvenden toestand te waken; anders blijft zijn voorschrift van alle gewicht ontbloot. Dat zeer in détails tredende wetsbepalingen mogelijk zijn, betreffende de omstandigheden, waaronder in eenig vak overwerk geoorloofd zijn zal, leert de Engelsche Fabriekwet van 1878. Alle partijen zijn het er over eens, dat zulke omstandigheden kunnen voorkomen. Herstellingen aan werktuigen, zonder welke niet geregeld kan worden voortgewerkt, bewerking van grondstoffen, die aan bederf onderhevig zijn behooren daartoe ongetwijfeld, en zoo is er meer.

¹⁾ Mr. Treub, t. a. p., bl. 713.

²⁾ T. a. p., bl. 153. Het geheele hoofdstuk over „Overwerk”, waaraan ik nog andere opmerkingen ontleen, is ten volle de aandacht waard.

In andere gevallen bestaat er meer reden tot twijfel. Waar stille en slappe tijden met elkander afwisselen, spreekt het daarom nog niet van zelf, dat in den drukken tijd overwerk behoort te worden toegestaan. Waar het artikel niet aan bederf blootstaat kan in voorraad worden gewerkt. In Engeland behooren daartoe de inlandsche wijnen, waar voornamelijk omstreeks Kerstmis vraag naar bestaat. Een fabrikant van dit artikel, zekere Mr. Beautroy, heeft in 1889 in zijne zaak, waar tot nu toe in drukken tijd tot 10 of 11 uur des avonds werd gearbeid, het overwerk geheel afgeschaft, en in plaats van een werktijd van 9½ uur per dag er een gesteld van niet meer dan 45 uur per week. In het eerste jaar na invoering der nieuwe regeling heeft hij zonder een enkel uur overwerk met een even groot personeel als vroeger, meer afgeleverd dan in haast ieder vroeger jaar. ¹⁾ Weder een bewijs, dat het dikwijls slechts op durven aankomt, en tevens, dat niet voor alle seizoenarbeid overwerk onmisbaar is.

Ten onrechte meenen mijns inziens de meergenoemde Engelsche schrijvers, dat wanneer in een vak geregeld in zekere tijden van het jaar bijzondere drukte voorkomt, altijd aanstellen van meer personeel de voorkeur verdient boven overwerk. Het algemeen belang is het best gediend, wanneer niet meer arbeiders zich aan een bepaald bedrijf wijden, dan er op den duur een goed bestaan in vinden kunnen. Wordt nu het extrawerk in den drukken tijd aan nieuwe werkkrachten opgedragen, dan blijven licht velen van de in dien tijd aangestelden in het bedrijf hangen, en bederven in den slapen tijd voor de anderen de markt. Niets is geschikter voor het aankweeken eener reservearmee van beschikbare arbeiders in een «seizoenvak,» dan volstrekt verbod van overwerk. De werklieden zelf handelen niet

¹⁾ T. a. p., bl. 262.

in het blijvend belang hunner klasse, door het te willen verbieden.

Wel behoort het voor de ondernemers duurder uit te komen, dan het laten verrichten van de gewone dagtaak. Hierin ligt in de meeste gevallen, waarin het wel niet mogelijk zal blijken, de redenen, waarom overwerk mag worden verricht, scherp te omschrijven, de eenige waarborg tegen misbruik. Dat de bestellingen alleen in een bepaald deel des jaars inkomen, is op zichzelf geen afdoende grond. Waren die bestellingen, die eerst op het uiterste oogenblik inkomen, door de meerdere kosten van overwerk alleen tegen hooger prijs uit te voeren, dan zouden de bestellers spoedig zorgen, hunne orders bijtijds in te zenden. Als men weet, op Zondag geen brood te kunnen krijgen, bestelt men het Zaterdag. Buiten twijfel valt er in menig vak in de verhouding tusschen producenten en bestellers nog veel te verbeteren; de ondernemers, ten minste indien zij vereenigd zijn, kunnen daartoe veel bijdragen, maar zij zouden elken prikkel missen om in dezen geest werkzaam te zijn, wanneer de wijze, waarop het werk over het jaar verdeeld is, op hunne kosten geen invloed heeft.

Verder zou het overal, waar met vast personeel seizoenarbeid verricht wordt, overweging verdienen, met het overwerk in den drukken tijd te doen gepaard gaan, wanneer de slapte aanbreekt, een vacantiетijd voor den werkmán, waarin het loon doorgaat. Ongetwijfeld zou zulk een rusttijd op ontwikkelde werklieden denzelfden verfrisschenden invloed hebben, dien zoovele arbeiders met het hoofd aan zichzelf ervaren, en ook hierdoor zou het gehalte van den arbeid winnen.

Hoe zal nu de wetgever, wanneer hij den arbeidsduur gaat regelen, met dit alles rekening kunnen houden? Waar de uitzonderingen nauwkeurig te omschrijven zijn kunnen zij in de voorschriften worden opgenomen, al

moet dan ook de regeling in vele details afdalen en wordt de controle moeilijk. Tot die controle kunnen de werklieden zelf het meeste bijdragen, maar zij zullen het weder alleen wagen te doen, wanneer eene machtige vakvereeniging achter hen staat.

Maar hoe, wanneer zoodanige omschrijving niet mogelijk is? Voor den wetgever, die niet anders dan algemeene voorschriften geven kan, is de taak veel moeilijker dan voor de partijen zelve, wanneer zij onderling overleggen, en aan mannen, die het vak grondig kennen en hun vertrouwen genieten, opdragen eene regeling te ontwerpen, die telkens naar de behoeften van het oogenblik kan worden gewijzigd. Hoe, bijv., zooals Webb en Cox verlangen, «een recht» aan de werklieden toe te kennen op een vacantiетijd, wanneer zij overgewerkt hebben, zoolang naar algemeen gebruik de duur van het arbeidscontract wel nooit eene geheele periode van levendigheid en slapte in het bedrijf omvat? — Wel echter ben ik met hen overtuigd, dat de geheele wetgeving in de gevallen, die wij thans bespreken, weinig zal baten, wanneer niet de wet zelve de ondernemers belang geeft bij het voorkomen van overdreven verlenging van den werktijd. En ik zie niet in, hoe dit in het landbouwbedrijf, bijv., op andere wijze zou te doen zijn, dan door bij overwerk verhooging van het loon met zeker percentage gebiedend voor te schrijven. Het zou onjuist zijn te beweren, dat het steunen van zoodanig voorstel in strijd zou zijn met wat ik zooeven schreef omtrent de onmogelijkheid voor den wetgever, om arbeidsduur en loon te gelijk te regelen. Want het arbeidsloon wordt hier in het geheel niet geregeld; er wordt alleen gezegd, dat, hoe laag het loon in den normalen werktijd ook zij, voor overwerk ten minste een evenredig bedrag meer zal worden betaald.

Ook al dringt langzamerhand de overtuiging door,

dat de arbeidstijd een gewettigd onderwerp van staatszorg zijn kan, en misschien eerlang in toenemende mate zal worden; de moeilijkheden der praktijk zijn zooveel, dat men mag verwachten, dat de Rijkswetgever nog geruimen tijd alleen in die gevallen zal optreden, waar hij er door in het oog vallende misstanden en door den drang der openbare meening toe wordt genoodzaakt. Maar gelukkig valt, ook buiten de medewerking des wetgevers, in deze richting nog veel te doen. Vooreerst door particulieren. Hoe langer hoe talrijker worden onder de koopers zij, wie het tegen de borst stuit, zich waren aan te schaffen bij, of werk op te dragen aan ondernemers, van wie bekend is, dat zij in het exploiteeren van hun personeel geen bezwaar zien. Soms tijds zullen de verbruikers op onvoldoenden grond veroordeelen; talloze malen zullen de misbruiken hun onbekend blijven, maar de stemming is aanwezig en uit zich soms tijds met overweldigende kracht. Getuige het boycotten door de arbeiders in Amerika en elders van winkeliers en fabrikanten, welke in loon of voorwaarden van den arbeid van den door eene vakvereeniging gestelden regel afwijken. En uit hetzelfde gevoel spruit het voort, wanneer de bouwheer aan zijn architect opdraagt, in het bestek voor een bouwwerk bepalingen omtrent maximumwerktijd zoowel als omtrent minimumloon op te nemen.

En nu zal men misschien zeggen: de verbruikers, zij, die bezig zijn hun inkomen te verteren, kunnen op deze wijze edelmoedig zijn; daarentegen hij, die koopt om verder te bewerken, als producent, kan het niet zijn, wegens de mededinging; en de overheid, die moeite genoeg heeft, om aan al de eischen, die aan haar gesteld worden, zonder al te drukkende belastingen te voldoen, mag het niet zijn. — Daarin ligt veel waars. Maar wat de ondernemers aangaat, zien wij, dat hoe langer hoe meer de pogingen veld winnen, om hunne

onderlinge mededinging door kartels en trusts te temperen; naarmate deze pogingen slagen vermindert het argument in kracht. Een ernstig bezwaar is zeker ook, dat bij den omvang van het moderne verkeer de ondernemers wel zelden goed op de hoogte zijn zullen van de gedragingen hunner leveranciers. Maar in elk geval, dat ook in den ondernemersstand het gevoel, dat de patroon tegenover zijn personeel zedelijke verplichtingen heeft te vervullen, aan het wassen is, is een niet te weerspreken feit.

En wat de overheid betreft: edelmoedigheid wordt niet van haar verlangd: alleen, wanneer zij als werkgeefster optreedt, het betoonen van die eigenschappen, die de beste ondernemers bezielen. Daarvan kan zij doen blijken, om ons tot het onderwerp, dat ons bezighoudt, te bepalen: bij de regeling van den werktijd harer ondergeschikte beambten; door bepalingen in de bestekken van voor hare rekening uit te voeren werken; ook door het opnemen van voorschriften ter voorkoming van overmatigen arbeidsduur in de voorwaarden van door haar verleende concessiën.

Aan de Heeren Gerritsen en Treub komt de verdienste toe, het vraagstuk van den arbeidsduur bij werken op last der gemeente het eerst in den Gemeenteraad van Amsterdam te hebben aan de orde gesteld. Ongelukkig zijn, naar ik zou vreezen, juist bij dit onderdeel van de kwestie de moeilijkheden voor den gemeentewetgever nog grooter dan zij voor den rijkswetgever zouden zijn. Wel zou de laatste zich moeten vergenoegen met een algemeen maximum vast te stellen, zonder met plaatselijke toestanden rekening te kunnen houden. Maar bij de bepaling niet van het loon, maar alleen van den werktijd zou dit zonder veel bezwaar kunnen geschieden, daar toch de grens, waarboven de arbeid van verschillende soort «overmatig» begint te worden, wel geen andere zijn zal voor de onderscheiden deelen des lands. En

immigratie van vreemde werklieden zal daardoor niet licht worden in de hand gewerkt.

Daarentegen staat eene gemeente, wanneer zij den werktijd binnen hare grenzen korter tracht te doen worden dan elders nog regel is, aan het groote gevaar bloot van te worden overstroomd door werkkrachten van buiten, waardoor allicht de werkloosheid nog toeneemt en de armenlast wordt vergroot. De heer Treub zeide wel in den raad, dat «ieder, die zich de moeite geeft, over deze dingen niet alleen te spreken, maar er ook een grondig onderzoek naar in te stellen, spoedig tot de overtuiging komt, dat verschil in loon (à fortiori: verschil in werktijd) in verschillende plaatsen in het algemeen geen aanleiding tot verhuizen is.» En waarom niet? Omdat zij, die elders armoe lijden, «door bijgeloof, vrees of lusteloosheid aan de plaats hunner inwoning zoo goed als gebonden zijn. Zulke paupers verhuizen niet, hun energie is door gebrek dermate geknakt, dat zij er niet meer naar trachten zich een beter lot te verwerven.» ¹⁾ Achter de stelling dat paupers niet verhuizen, zou ik mij willen verstouten alsnog een vraagteeken te plaatsen; althans de commissie, die in den laatsten tijd een onderzoek heeft ingesteld naar de werkloosheid in Londen, schijnt tot eene tegenovergestelde conclusie te zijn gekomen: naar haar oordeel zijn door den ophef, die aldaar van de plannen van Generaal Booth is gemaakt, vele leegloopers van het platteland naar de hoofdstad gelokt. ²⁾ Maar daarenboven, niet van paupers was sprake, die het al zijn, maar van misschien knappe handwerkslieden op het platteland, die door de voordeelen, die de gunstige arbeidsvoorwaarden der groote stad hen voorspiegelen, daarheen verhuizen, en aldaar eerst paupers dreigen te worden, of het hunne makkers dreigen te maken. Nu

¹⁾ T. a. p., bl. 719.

²⁾ N. Rott. Crt. van 31 December 1892.
Econ. 1893.

zeiden de voorstellers wel, en terecht, dat voor de aannemers een motief, om werkkrachten van het platteland te lokken, zou vervallen; maar ontwijfelbaar is, dat voor de niet «bijgeloovige en lustelooze» werklieden de prikkel om uit eigen beweging te komen, zou worden versterkt.¹⁾

Gelukkig zullen wij niet te lang op ervaringen behoeven te wachten, die ons zullen in staat stellen in deze met kennis van zaken te oordeelen. De Londensche Graafschapsraad neemt bepalingen omtrent werktijd en loon in hare bestekken op; zelfs is hij er, toen scheen te blijken, dat door de aannemers in onderling overleg bij inschrijving te hooge prijzen werden gevorderd, reeds toe besloten, zijne werken zoo noodig uit te voeren in eigen beheer. Mochten de resultaten dezer proefneming bevredigend uitvallen, dan zullen onze gemeentebesturen zeker overwegen, of het niet raadzaam is het voorbeeld te volgen, zelf eene proef met dergelijke bepalingen te wagen.

Maar niet alleen de verbruikers, de werkgevers, en de overheid, wanneer zij als werkgeefster optreedt, zullen, zoolang de Rijkswetgever het onderwerp nog niet ter hand neemt, veel tot verbetering vermogen; het meest naar mijne overtuiging de werklieden zelf. Wanneer zij hunne aandacht niet meer in hoofdzaak aan politieke vragen, of aan groote hervormingen in de maatschappelijke orde besteden, maar zich meer dan tot dusver ter behartiging hunner belangen als vakgenooten, zonder onderscheid van godsdienstige of staatkundige richting, aanéensluiten, kan door hun eigen initiatief nog veel worden bereikt, menige ernstige grief weggenomen. In het belang van ons vaderland is het te hopen, dat voor

¹⁾ Men raadplege omtrent ons vraagstuk, van het standpunt der gemeente gezien, de leerzame Nota van Mr. A. J. Cohen Stuart, van Mei 1892, Gemeenteblad van Amsterdam, 1892, bl. 311, vlg.

die aanéensluiting de tijd nog niet voorgoed voorbij zal blijken te zijn, door den toenemenden invloed van hen, die de samenwerking tusschen vakgenooten tot de onbeduidende, de aandacht der werklieden onwaardige «lapmiddelen» rekenen.

Leiden, December 1892.

H. B. GREVEN.

IETS OVER GEMEENTE-BELASTINGEN.

Dezer dagen verscheen te Marburg een brochure van Professor ENNECCERUS, Die Steuer-Reform in Staat und Gemeinde, blijkbaar onder inspiratie van den Minister van Financiën Miquel geschreven, met het oog op de hervorming der belastingen in Pruisen, die aan de orde is. Ofschoon daarin veel voorkomt, wat alleen voor Duitschland van belang is, behandelt de schrijver verschillende punten die ook voor ons waard zijn overwogen te worden. Vooral hetgeen hij zegt over gemeente-belastingen is ook voor ons van belang. Immers nu wij aan het hoofd van het Departement van Financiën een Minister hebben, die getoond heeft in staat te zijn, de uitgebreide theoretische kennis, welke hij bezit, praktisch in wetsvoorstellen te formuleeren, is er alle kans, dat eindelijk ook voor de hetere regeling van ons plaatselijk belastingstelsel voorstellen zullen worden gedaan. Daarom kan het van actueel belang gerekend worden, het publiek in kennis te stellen met hetgeen hij onze naburen gerekend wordt op dit punt noodig te zijn.

Waar in de laatste jaren steeds hoger eischen aan de gemeentebesturen gesteld worden, spreekt het van zelf, dat de gemeente-belastingen verhoogd moesten worden. Bij ons kon gelukkig geen sprake meer zijn van het heffen van belastingen op voorwerpen van verbruik, met den nasleep van stedelijke tollinien. Men heeft dus zijn toevlucht moeten nemen tot opcenten op de directe rijksbelastingen of tot invoering van plaatselijke directe of inkomstenbelastingen. Maar hieraan is het nadeel verbonden, dat in gemeenten, die grooto uitgaven moeten doen voor speciale doeleinden, h. v. voor handel en scheepvaart, de verhoogde belasting ook gevorderd wordt van hen, die hoegenaamd geen belang hebben bij die grootere uitgaven. Van deze personen verlaten dikwijls zij, die het meest vermogend zijn, deze zwaarbelaste gemeenten, gevolgd door hen, die wel profiteeren van de gemeente-nitgaven, maar even goed elders kunnen wonen. Op deze wijze worden

voor de overblijvenden eindelijk de lasten zóó groot, dat zij niet meer te dragen zijn. Deze bezwaren bestaan bij onze naburen evenzeer als bij ons.

In een hoofdstuk, dat tot opschrift heeft „De kankor van overmatige gemeentelijke inkomsten-belastingen”, zegt de hierboven genoemde schrijver o. a. het volgende. Tereebt maakt de wetenschap tegenwoordig een wezenlijk onderscheid tusschen staats- en gemeente-belastingen. Terwijl men bij staatsbelastingen alleen op de draagkracht der belastingschuldigen behoeft te letten, is dit bij de gemeente-belastingen geheel anders. Van vele gemeente uitgaven profiteeren gelijkmatig de verschillende klassen van hen die vermogen bezitten of een bedrijf nitoeffenen; bv. van de uitgaven voor politie, onderwijs enz.; deze uitgaven kunnen in dat geval omgeslagen worden naar de draagkracht der belastingschuldigen. Maar van een ander gedeelte der gemeente-uitgaven komt het voordeel vooral ten bate van enkelen, bv. van bezitters van huizen of van grond, of van neringdoenden. Want door die uitgaven werden die eigendommen in waarde verhoogd, of wordt de kans, om door nering of bedrijf te verdienen, grooter, terwijl zij, die buiten dien kring zijn, daarvan dikwijls hoegenaamd niet profiteren. Tot zulke uitgaven behoort wat besteed wordt voor aanleg en onderhoud van verkeerswegen, straten, bruggen, voor een deel ook straatverlichting. De eigenaars van onroerende goederen profiteren vooral van uitgaven voor het verminderen van gevaar voor brand of waterschade. De hoogere uitgaven voor het schoolwezen en voor armwezen staan dikwijls in verband met uitbreiding van het bedrijf in een gemeente. Het zou billijk zijn, dat in sommige van die uitgaven, bv. voor straten en havens, werd bijgedragen door daaraan grenzende gronden of gebouwen, omdat daardoor de waarde daarvan verhoogd wordt. Maar meestal is dit moeilijk, en moeten dus die kosten gebracht worden ten laste van alle bezitters van grond en huizen en van hen die een nering of bedrijf nitoeffenen.

Vele van die uitgaven kunnen niet gelijkmatig over alle inwoners worden omgeslagen. Want doet men dit, dan worden zulke gemeenten verlaten door gepensioneerden, renteniers en anderen, die, wat hun woonplaats betreft, niet aan een bepaalde plaats gebonden zijn. Op die wijze maakt een verhooging van gemeentebelastingen, dat het aantal belasting betalenden vermindert, en dus voor de overblijvenden weer de belastingen moeten verhoogd worden.

Een al te hoog opgevoerde inkomsten-belasting heeft ook nog

het volgende nadeel. De ondervinding leert, dat naar mate de belastingen hooger worden de belastingschuldigen lager aangiften doen, en dus de belasting weer verhoogd moet worden. Zóó werkt men in een vicieusen cirkel. De belasting moet zóó ingericht zijn, dat eerlijkheid niet al te schadelijke gevolgen heeft, en dat niet al te veel personen bezwijken voor de verzoeking, die hun moreele kracht te boven gaat. Een merkwaardig voorbeeld daarvan haalt de schrijver aan uit de ondervinding, in de Vereenigde Staten opgedaan. De vermogensbelasting van den Staat, de provincie en gemeente bedroeg dáár gedurende de jaren 1864—76 gemiddeld 25,⁴³ per mille van het vermogen; en in de jaren 1877—87 nog 17⁸¹ per mille. Dit zou gelijk zijn aan 44½ pCt. van de rente van het kapitaal, als men die rente op 4 pCt. stelt. Door dit exorbitante cijfer van belasting wordt natuurlijk gefraudeerd in de aangifte. Men rekent, dat, ten gevolge van de hoogstgebrekkige manier van aanslag, het onroerend vermogen in de steden slechts voor ½de, op het land slechts voor ¼de getroffen wordt. Bij het roerend vermogen werkt die gebrekkige wijze van schatting nog veel erger. Volgens de kohieren van de belasting zou in de stad New-York de waarde van al het roerend vermogen, dus van effecten, hypotheeken, kapitalen in het bedrijf, etc. nog niet eens bedragen ¼de deel van de waarde van de onroerende goederen!

Een ander, door den schrijver niet genoemd, bezwaar tegen een gemeente-inkomsten-belasting, is de moeilijkheid voor een gemeentebestuur, om de onjuiste aangiften van belastingschuldigen te bewijzen en te bestraffen. De staat heeft, als de belasting goed is ingericht, middelen van controle en van bestraffing, die een gemeentebestuur niet bezit. Een merkwaardig bewijs hiervan levert hetgeen de schrijver mededeelt dat onlangs in Pruisen gebeurd is. Daar werd in 1891 de rijksinkomstenbelasting in dien zin gewijzigd, dat als stelsel werd aangenomen verplichte eigen aangifte, met zware straffen tegen opzettelijk verkeerd gedane aangifte. Het verrassende gevolg daarvan was, dat alleen daardoor de opbrengst steeg van 80 miljoen Mark op 105 miljoen, dus met ruim 25 pCt. ¹⁾

Het bestek van dit tijdschrift gedooft niet, al de belangrijke

¹⁾ De geheele vermeerdering was 44 miljoen, maar daarvan waren 12 miljoen door een verandering in de heffing van naamloze vennootschappen, en 7 miljoen, doordien bij inkomsten boven 100.000 Mark de belasting met 1 pCt. verhoogd werd.

hijzonderheden mede te deelen, die de schrijver vermeldt betreffende de historische ontwikkeling der belastingen in Pruisen, en de wiken, die hij daarbij geeft. Op enkele punten wil ik nog wijzen.

Hij betreurt het, dat niet overal aan ambtenaren is opgedragen de schatting van het inkomen of de beoordeeling van de juistheid van de opgaven der belastingsschuldigen, omdat ambtenaren dit veel beter doen dan partienlieren. ¹⁾ — Hij releveert ook het ontwijfelbaar juiste beginsel, dat inkomen uit kapitaal veel hooger belast moet worden dan inkomen uit het bedrijf of uit arbeid. Immers het inkomen uit kapitaal houdt niet op bij den dood of bij ongeschiktheid tot werken van den belastingsschuldige; hij die kapitaal bezit, behoeft dus veel minder te sparen met het oog op zijn ouden dag, of met het oog op zijn gezin voor 't geval dat hij vroegtijdig kwam te overlijden. De schrijver neemt aan 30 jaar als den gemiddelden tijd, gedurende welken men kan verdienen, en een gemiddelden rentostandaard van 4 pCt.; en dan komt hij tot de conclusie, dat, als het inkomen in 't algemeen belast wordt met 3 pCt., dan hoevendien het inkomen uit kapitaal met 1½ procent, of het kapitaal zelf met ½ per mille belast moet worden. ¹⁾ Ook al is men het met den schrijver niet in alle opzichten eens, het kan niet ontkend worden, dat er veel waar is van hetgeen hij zegt. Maar dan is daardoor ook een gewone inkomsten-belasting, als gemeente-heffing, veroordeeld, omdat natuurlijk een gemeentebestuur hoegenaamd geen controle heeft op de aangifte door den belastingsschuldige betreffende de inkomsten uit zijn kapitaal, en die inkomsten moeilijk extra kan belasten. Een gemeente-inkomsten-belasting is dus ook uit dit oogpunt af te keuren.

Het spreekt van zelf, dat ook in de gemeenten hier te lande, met het oog op den aard der bevolking, de uitgaven, die het gemeentebestuur doen moet, niet alleen wat het bedrag betreft, proportioneel zeer verschillend zijn, maar ook wat de soort van uitgaven betreft. Neemt men hv. als typen aan: den Haag, Rotterdam, Hengelo en een landelijke gemeente, dan zal dit

¹⁾ Curieus is het, dat, terwijl dit overal erkend wordt, en, naar het schijnt de verordening van de inkomsten-belasting te Amsterdam in dien geest gewijzigd zal worden, desniettemin te Rotterdam dezer dagen een nieuwe inkomsten-belasting is vastgesteld, waarbij het veroordeelde beginsel is aangenomen.

²⁾ Een soortgelijke berekening vindt men in het Vaderland van 9 November l.l.

verschil duidelijk zijn. De stad 's Hago heeft bijzondere uitgaven voor verfraaiing etc. te doen, om het verblijf aangenaam te maken voor de Hofhouding en de menigte ambtenaren en renteniers die dáár wonen. Rotterdam, bijna nitsluitend een handelsstad, moet kolossale uitgaven doen voor kaden, havens, bruggen, straten etc. Hengelo, uitsluitend een fabrieksstad, waar voornamelijk werklieden wonen, moet buiten proportie veel uitgeven voor onderwijs en armwezen, evenals een landelijke gemeente, waar veel boerenarbeiders wonen. Zooals boven gezegd is, zet de schrijver niteen, dat, wat de Staatsuitgaven betreft, iedereen moet bijdragen naar de draagkracht, maar dat bij locale belastingen ook in aanmerking moet genomen worden, wie van speciale uitgaven profiteeren; en hetgeen hij zegt over Pruisen geldt evenzeer voor ons. Zoo zou het billijk zijn, dat te Rotterdam en te Hengelo, handelaars, reeders en fabrikanten proportioneel meer betaalden dan renteniers, met het oog op de uitgaven, die noodig zijn, grootendeels alleen omdat dáár die bedrijven uitgeoefend worden. Dit zou kunnen gebeuren door een bedrijfsbelasting, waarin ook zouden moeten aangeslagen worden zij, die hun bedrijf aldaar hebben, en die elders wonen. Diezelfde personen zouden weer minder dan renteniers en ambtonaren moeten betalen te 's Hage, of liever, een plaatselijke vertering-belasting, een extra belasting op gebouwde eigendommen, of nog beter een belasting op de huurwaarde, te betalen door de bewoners van huizen (eigenaars of huurders), zon dáár gemotiveerd zijn. In een landelijke gemeente zouden de grondeigenaren proportioneel meer moeten betalen.

Die verschillende wijze van belasting wil de schrijver voor Pruisen verkrijgen, door aan de gemeenten een grooter deel te geven van de grondbelasting en van de bedrijfsbelasting ¹⁾. Hij motiveert dit aldus. De bestaande Realsteuern werken zeer ongelijkmatig in de verschillende gemeenten, omdat in de gemeenten zeer ongelijksoortige toestanden bestaan. Daarom wil hij de grondbelasting en de bedrijfsbelasting niet meer alleen door den staat laten heffen, maar voor een gedeelte aan de gemeenten overlaten, waar zij meer geheven kunnen worden naar het beginsel dat hij betalen moet, ten wiens behoefte de uitgaven gedaan worden. Met een bedrag, gelijkstaande met hetgeen dan

¹⁾ De Duitschers noemen die twee belastingen te zamen Ertragsteuern. Men stelt die, als Realsteuern tegenover Personalsteuern, zooals de inkomsten-belasting.

aan grondbelasting en bedrijfsbelasting door een gemeente geheven wordt, moet die gemeente de daár bestaande inkomsten-belasting verminderen. Verkeerd zou hij het vinden, alle uitgaven te brengen alleen ten laste van grondeigenaars en neringdoenden. Hij meent, dat in een gemeente minstens een gelijk bedrag aan Realsteuern als aan Personalsteuern geheven moet worden. Dat dit systeem nog niet meer is toegepast meent hij te moeten wijten aan de omstandigheid, dat zij, die op deze wijze extra belast zouden worden, nit den aard der zaak in zulk een gemeente de meerderheid uitmaken, en dus ook de gemeente-belastingen regelen.

Wat nu de toepassing van het bovenstaande bij ons betreft, het spreekt van zelf, dat het niet voldoende zou zijn, om in de behoefte van alle gemeenten te voldoen. Ik heb alleen willen aangeven in welke richting de verbetering zou kunnen worden aangebracht. Misschien zal het bezwaar gemaakt worden, dat, wat de grondbelasting betreft, een tweeledige font aan zulk een plan zon kleven. Als de Staat een gedeelte van de grondbelasting loslaat, zoodat de gemeenten dat gedeelte konden heffen, dan zou het kunnen voorkomen, dat een gemeente dat bedrag niet noodig had, en dat dus, als de grondbelasting daardoor verminderd werd, op die wijze een geschenk zon gegeven worden aan de grondeigenaars in die gemeente. Ik geloof echter, dat dit geval zóó weinig zal voorkomen, dat het gerust buiten beschouwing kan blijven. Het tegenovergestelde kan ook gebeuren. Gesteld dat de gemeenten de vrijheid kregen, om te heffen, niet alleen hetgeen door den Staat niet geheven werd aan grondbelasting, maar nog opcenten bovendien; zonden dan niet grond en gebouwen per slot zoo belast worden, dat dit gelijkatond met een onteigening van een gedeelte? Het antwoord hierop ligt voor de hand. Vrij wel is men het er over eens, dat b.v. in Groningen en Friesland de nitgaven der gemeenten voor het armwezen de hoofdoorzaak zijn van den financieelen nood dier gemeenten; dat die uitgaven voor armwezen noodig zijn, door de te lage dagelden, die aan de boerenarbeiders betaald worden, en dat dus een grooter deel dier nitgaven gebracht moet worden ten laste van de grondeigenaren, omdat zij direct en indirect profiteeren van die te lage loonen.

Bovenstaande beschouwingen zullen zeker geen instemming vinden bij de agrariers, waarvan de heer Mr. van Assendelft de Coningh zich de tolk gemaakt heeft in het vorige nummer van dit Tijdschrift. Het zij mij veroorloofd bij deze gelegenheid eenige

bedenkingen te berde te brengen tegen de door die partij gehzigde argumenten. Als bezwaar tegen de grondbelasting, als motief voor de verlaging daarvan, voeren zij het volgende aan. Gesteld dat een zekere kwantiteit land, h.v. 10 bunders, die belast is met f 25 grondbelasting, vroeger aan pacht ophracht f 500 's jaars, dan drukte die belasting toenmaals met 5 pCt. Wanneer nu echter de pacht gedaald is tot f 300, dan bedraagt de grondbelasting ruim 8 pCt. Nog erger is het, als de eigenaar, door achteruitgang in zijn zaken, genoodzaakt is geworden, geld op hypotheek op dat land op te nemen, stel f 6000 à 4 pCt. Hij moet dan f 240 rente betalen. Vroeger, toen de pacht f 500 was, hield hij, na aftrek van de te betalen rente, nog f 260 over, waarop de grondbelasting drukte met e. 10 pCt. Nu de pacht gedaald is tot f 300 houdt hij slechts f 60 over, waarop de grondbelasting bedraagt circa 40 pCt. Ergo, de grondbelasting moet verlaagd worden.

Dat een grondeigenaar, die in zulk een geval verkeert, alles doet, om zijn toestand te verbeteren, is begrijpelijk. Maar dat men op wetenschappelijke gronden, of om motieven van billijkheid, zoo iets verlangd, is vreemd. Gesteld dat ik een fabriek opricht, die f 100.000 kost, en die in normale omstandigheden f 10/m. winst geeft; gesteld dat ik dit doe met f 40/m. eigen kapitaal en f 60/m. geleend geld, waarvan ik f 3.000 rente moet betalen. Wanneer nu die fabriek achternitgaat, en slechts f 4000 winst oplevert, kan ik dan zeggen, onbillijk behandeld te worden door den geldschieder, omdat hij 80 pCt. van mijn winst krijgt, terwijl dit vroeger maar 30 pCt. was? Zal het iemand in den zin komen, om van den geldschieder te eischen, dat hij de rente vermindert, of zal de Staat mij dan te hulp komen? En toch is dit geval geheel hetzelfde als het bovenvermelde. Hij, die 10 bunders land koopt of bezit, bezwaard met f 25 grondbelasting, en die daarop f 6000 opneemt, handelt eenvoudig dwaas en moet zelf de gevolgen dragen. Iedereen, die land bezit, weet, dat grondbelasting zoowel als rente van opgenomen geld een fixum is. dat altijd betaald moet worden. Wanneer iemand iets koopt, dat variabele inkomsten geeft, maar belast is met een vaste jaarlijksche uitkeering, weet hij, of moet hij weten, dat hij een gevaarlijke zaak doet. Veel rationeeler zou het zijn, de heer Pierson heeft dit ook gezegd, als de grondbelasting was een vaste percentage van het inkomen, dat de grond geeft, en dat dit inkomen telkens herschat werd. Maar recht op reductie heeft niemand, daar men altijd geweten heeft, dat de grond-

belasting was, zooals zij nu is. Bij handel, nijverheid en scheepvaart komen gedurig gevallen voor zooals het voorbeeld, dat ik hierboven gaf van dien fabriekseigenaar. Maar niemand denkt er aan, in die gevallen bij den Staat om hulp te gaan vragen. Wanneer de grondbelasting verminderd wordt, moeten zij, die geen onroerende goederen bezitten, hetzelfde bedrag meer aan belasting opbrengen. En als nu iemand vraagt ¹⁾ „waarom mag men den grondbezitter, die dreigt tot armoede te vervallen, niet trachten staande te houden door verlaging der grondbelasting, ten nadeele zijner medeburgers, die geen land hebben?" dan ligt het antwoord voor de hand, dat men dit evenmin mag doen, als dat men de grondbezitters ging belasten, om, in een tijd van depressie van het fabriekswezen, aan de fabrikanten van Staatswege een nitkeering te doen. Voor groote grondbezitters kan een vermindering van 1 pCt. van de grondbelasting een belangrijk verschil maken. Maar niemand zal er aan denken, dezen van Staatswege te helpen. Dat een eigengeërfde landbouwer, die bv. 20 bunders land bezit, met een belastbare pachtwaarde van f1200, gered zou zijn door een vermindering der grondbelasting van 1 pCt., dus met f12 komt mij onwaarschijnlijk voor. Zou het kwaad voor de kleine landbouwers niet meer liggen in de te hooge pacht, die de landeigenaars vorderen, en in de verkeerde conditiën van verpachting?

Maar ik ben ongevoelig afgedwaald van mijn onderwerp, namelijk de middelen die kunnen aangewend worden door den Staat, om in den financieelen nood der gemeenten te voorzien. Een uitkeering in geld door den Staat aan die enkele gemeenten, die daaraan het meest behoefte hebben, kan alleen als een tijdelijk hulpmiddel beschouwd worden. Een nitkeering in geld aan alle gemeenten, naar het aantal inwoners, of een uitkeering van een gedeelte der belasting, die door den Staat geheven wordt, heeft dit bezwaar, dat de behoeften in de verschillende gemeenten zoo uiteenlopend zijn. Beter schijnt het middel, waaraan men, zooals ik hierboven zeide, in Pruisen denkt, dat de Staat niet heft, en aan de gemeenten toestaat te heffen, een gedeelte van de directe belastingen, die tot nu toe ten behoeve van den Staat werden opgebracht. Wanneer dan tevens bepaald werd, dat een gemeente alleen inkomsten-belastingen mocht heffen, wanneer zij in verhouding bv. zekere procenten grondbelasting hief, dan zou in de verschillende gemeenten naar de uiteenlopende be-

¹⁾ Zie Economist Dec. 1892 pag. 911.

hoeften die grondbelasting bepaald kunnen worden. Denkbaar zou het bijv. zijn, dat eigengeërfd en van kleine percoelen met een mindere percentage belast werden dan groote grondeigenaars; dat uitwonenden hooger belast worden dan zij, die in de gemeenten wonen.

Wanneer de Staat aan de gemeenten toestaat het heffen van een gedeelte der belastingen, die vroeger door den Staat geheven worden, moet het *aequivalent* natuurlijk gevonden worden; en dit kan niet anders geschieden, dan door verhooging van de vermogens-belasting, of van de bedrijfs-belasting, waarin alle inwoners van het land gelijkolijk bijdragen. Maar hiertegen kan geen bezwaar bestaan, wanneer de gemeentelijke inkomsten-belastingen bij zulk een regeling verminderd worden. Het gevolg zou dan zijn, dat enkele categoriën van personen hooger belast werden dan vroeger. Maar dit is onvermijdelijk en billijk. Want wanneer enkele personen ontlast moeten worden, omdat zij nu aan gemeente-uitgaven te veel betalen, dan is het natuurlijk dat anderen meer belast moeten worden; en dan eischt de billijkheid, dat dit hen treft, die vroeger in proportie te weinig betaalden.

Rotterdam, December 1892.

M. MEES.

DE TOESTAND DER GELDMARKT IN 1892.

Terwijl aan het slot van dit opstel ons jaarlijks overzicht volgt van de bewegingen der hoofdrekeningen van de voornaamste banken, wensch ik hier aan deze cijfers er nog eenige andere toe te voegen, die geschikt geacht mogen worden om in enkele hoofdtrekken een beeld te geven van hetgeen de handelsbeweging en den toestand der geldmarkt in het afgelopen jaar heeft gekenschetst.

Omtrent den loop der goederen-prijzen geven de bekende Indexnummers van the Economist de volgende aanwijzing:

1 Januari 1892	2133
1 Jnli "	2081
1 October "	2053
1 Jannari 1893	2120

De soortgelijke berekening van den heer A. Sauerbeck te Londen, die echter de prijzen van een grooter aantal artikelen tot grondslag heeft dan die van the Economist, geeft de volgende uitkomst

Januari 1892	70 ⁰	Juli 1892	67 ⁸
Februari "	70 ⁰	Augustus "	67 ⁴
Maart "	69 ¹	September "	66 ⁸
April "	68 ⁹	October "	67 ⁴
Mei "	68 ⁸	November "	68 ²
Juni "	67 ⁷	December "	67 ⁷

Bij Sauerbeck zijn de getallen verhoudings-cijfers. Hij heeft als punt van uitgang genomen de prijzen van 1867—77 en het gemiddelde der cijfers van deze jaren wordt in zijne berekeningen aangenomen = 100. Het zal niet zonder nut zijn die verhoudings-cijfers eens voor verschillende jaren in herinnering te brengen. Ze waren voor de prijzen op het einde der onderstaande jaren als daarnevens vermeld:

1873	111	1887	68
1880	88	1888	70
1883	82	1889	72
1884	76	1890	72
1885	72	1891	72
1886	69	1892	68

De handelsbeweging van Engeland is in 1892 geweest als volgt:

de goedereninvoeren hebben bedragen

	in 1892	t.	1891	zijnde
	ponden sterling			
	423.892.000		435.691.000	— 11.799.000
de uitvoeren	227.060.000		247.235.000	— 20.175.000
wederuitvoer van inge- voerde goederen . .	64.400.000		61.796.000	+ 2.604.000
Totaal	715 352.000		744.722.000	— 29.370.000

waarbij intusschen valt aan te teekenen, dat de lagere prijzen ook grooten invloed hebben gehad op deze eindcijfers.

Berekend tot de prijzen van 1891 zou de waarde der invoeren geweest zijn pd. st. 442.505.000. Er heeft dus feitelijk een vermeerdering der invoeren plaats gehad ter waarde (tot de prijzen van 1891) van pd. st. 6.904.000, maar daar staat tegenover een waardevermindering door de daling der prijzen van pd. st. 18.703.000. Past men deze berekening toe op het netto bedrag der invoeren — invoer na aftrek van den weder uitvoer — dan is de nitkomst deze: vermeerdering der hoeveelheid goederen tot

een waarde van pd. st. 1.241.000
vermindering door daling der prijzen „ 15.643.000

Ten opzichte der nitvoeren is de stand van zaken deze:

berekend tot de prijzen van 1891 zouden de nitvoeren bedragen hebben pd. st. 238.791.000. Hier heeft dns een achternitgang plaats gevonden:

door vermindering der hoeveelheid goederen

tot een waarde van pd. st. 8.444.000
en door verlaging der prijzen van „ 11.731.000

Teekenen wij eindelijk nog op dat, wat den invoerhandel betreft, er een vermeerdering heeft plaats gevonden in den invoer van levensmiddelen ten bedrage van 9 millioen pd. st., een vermindering daarentegen in den invoer van grondstoffen voor de nijverheid ten bedrage van 2 millioen pd. st., terwijl door de prijsverlaging er op den invoer van deze grondstoffen 10 millioen pd. st. bespaard is.

Nog eene bijzonderheid betreffende de handels- en nijverheidsbeweging in Engeland:

de nitvoer van ijzer en staal, ruw en bewerkt, heeft in 1892 een waarde belooopen van pd. st. 29.969.753 uitmakende tegen 1891 eene waardevermindering

door minderen uitvoer der hoeveelheid, ter	
waarde van	pd. st. 4.073.000
„ prijsdaling van	„ 1.362.000
totaal	pd. st. 5.435.000

Nog aanzienlijker dan de vermindering van den uitvoer was echter die der productie. De totale voorraad ijzer was einde 1892 646.685 ton tegen 1.034.000 ton per einde 1891. De prijs was in doorslag in 1892 41 sh 10 p. tegen in 1891 47 sh. 1½ p.

In Frankrijk is de handelsbeweging met het buitenland geweest als volgt:

	1892 tegen 1891.	
Invoeren:	in duizendtallen francs.	
Levensmiddelen. . . .	1.420.902	1.633.675
Nijverheids-grondstoffen .	2.236.856	2.349.968
„ producten	611.895	669.104
Andere koopwaren. . .	142.726	115.120
Totaal	4.412.379	4.767.867
Uitvoeren:		
Levensmiddelen. . . .	753.262	778.883
Nijverheids-grondstoffen .	731.621	714.552
„ producten. . . .	1.794.004	1.819.334
Andere koopwaren. . .	284.022	256.968
Totaal	3.562.909	3.569.737
Excedent der Invoeren .	849.470	1.198.130

De cijfers der buitenlandsche handelsbeweging van Duitschland zijn geweest als hieronder aangegeven, wordende daarbij in vergelijking gebracht de cijfers der laatstvoorgaande 9 jaar:

JAAR.	Centenaars.	Invoeren.	Centenaars.	Uitvoeren.
		Waarde. in duizendtallen Marken.		Waarde. in duizendtallen Marken.
1883	16.297.187	3.290.896	19.239.596	3.335.000
1884	17.787.766	3.284.928	19.151.756	3.269.401
1885	17.867.330	2.989.969	18.814.023	2.915.257
1886	16.944.869	2.944.854	18.924.283	3.051.371
1887	19.386.565	3.188.798	19.495.689	3.190.147
1888	21.867.627	3.435.877	20.740.384	3.352.602
1889	26.611.896	4.087.060	18.292.587	3.256.421
1890	28.142.803	4.272.910	19.365.081	3.409.584
1891	29.012.719	4.403.404	20.139.376	3.339.755
1892	29.507.301	4.468.009	19.891.050	3.327.980

In de Vereenigde Staten van Amerika is de handelsbeweging met het buitenland geweest:

	Uitvoeren.	Invoeren.	Excedent der uitvoeren boven de invoeren.
	<i>in duizendtallen dollars.</i>		
1892	938.420	876.198	62.222
tegen			
1891	970.510	828.321	142.189

De omzettingen bij het Clearinghouse te Londen hebben bedragen

	in totaal som	waarvan op de betaaldagen der consols en andere fondsen rescontres.
	<i>in duizendtallen pd. st.</i>	
1892	6.481.562	1.322.169
tegen		
1891	6.847.506	1.382.210
Vermindering in 1892	365.944	60.041

Bij de Duitse Rijkbank bedroegen de verrekeningen per elf maanden des jaars (volledige opgaaf ontbreekt nog)

in 1892 Mk. 15.267 millioen.

tegen

1891	„	17.363	„
1890	„	17.891	„
1889	„	18.049	„

In de Vereenigde Staten hebben de omzettingen bij de Clearinghouses bedragen:

te New-York in 1892 ds.	36.662	millioen
tegen „ 1891	33.749	„
en „ 1890	37.458	„
buiten New-York „ 1892	25.446	„
tegen „ 1891	23.197	„
en „ 1890	23.370	„

De nieuwe Emissiën zijn in 1892 van betrekkelijk zeer geringe betoekenis geweest.

De *Moniteur des Intérêts matériels* komt in zijn gewone jaarlijkse berekening tot een totaal som van francs 2.510 millioen tegen 7.658 millioen in 1891.

Voor Engeland komt *The Economist* tot de volgende berekening:

	pd. st.
Buitenlandse Staatsleeningen	23.139.000
Indische en koloniale Staatsleeningen . . .	7.694.000
Engelsche corporaties	5.143.000
Koloniale en buitenlandse corporaties . .	2.503.000
Binnenlandse spoorwegen	6.165.000
Koloniale en Indische spoorwegen	4.181.000
Ver. Staten van Amerika spoorwegen . . .	4.221.000
Zuid-Amerik. en Buitenl. spoorwegen . .	6.289.000
Trnst maatschappijen	2.287.000
Brouwerijen	1.357.000
Mijn-ondernemingen	1.853.000
Diversen	16.305.000
Totaal	81.137.000
togen in 1891	104.595.000
„ „ 1890	142.565.000
„ „ 1889	189.436.000
„ „ 1888	160.149.000

Bovendien waren in het genoemde bedrag van 23 miljoen pd. st. buitenlandse staatsleeningen, voor 19 miljoen pd. st. begrepen de Nederlandsche leening en de Deutsche, waarop de inschrijving ook in Engeland werd opengesteld, maar waarop aldaar genoegzaam in het geheel niet werd ingeteekend.

De opgeroepen stortingen op nieuwe emissiën, waarop in Engeland de inschrijving was opengesteld geweest, bedroegen

in 1892 pd. st.	59.000.000
tegen „ 1891 „ „	76.000.000
„ 1890 „ „	141.000.000
„ 1889 „ „	168.000.000
en „ 1888 „ „	137.000.000

In Duitschland ¹⁾ zijn de nieuwe Emissiën in 1892 geweest als volgt:

	nominaal kapitaal in duizendtallen	werkelijk kapitaal marken.
Staatsfondsen. Deutsche	369.500	313.905
Buitenlandse	41.250	40.570
Gemeentelijke L ⁿ . Deutsche	56.127	55.168
Buitenlandse	14.033	13.990
Pandbrieven. Deutsche	250.000	250.000
Buitenlandse	4.825	4.291
Spoorweg-obligatiën. Deutsche	3.700	3.753
Buitenlandse	106.686	65.643
Transporteeren.	846.121	747.320

¹⁾ Deze opgaven zijn ontleend aan „Der Deutsche Oekonomist”.
Eoow. 1893.

Per transport. . .	846.121	747.320
Spoorweg-aandeelen. Duitse . .	4.825	4.291
Buitenlandsche	4.000	4.000
Bankaandeelen. Duitse	2.000	2.510
Buitenlandsche	—	—
Verzekering Maats. Duitse . . .	—	—
Industrieel obligatiën. Duitse . .	13.090	13.283
Buitenlandsche	—	—
Industrieel aandeelen. Duitse . .	12.891	14.775
Buitenlandsche	—	—
Totaal. Duitse . . .	712.133	657.685
Buitenlandsche . . .	170.794	128.494
Totaal-generaal . . .	882.927	786.179

In de laatstvoorgaande jaren was het bedrag van het werkelijk genegotieerd kapitaal:

in 1891	Mk. 1030	millioen.
„ 1890	„ 1330	„
„ 1889	„ 1700	„
en „ 1888	„ 1920	„

Wat, betreft alleen de Industrieel aandeelen, zoo is de vergelijking met de laatst voorgaande jaren de volgende:

Emissiën.	Nom. kap. in millioenen	Werk. kap. marken.
in 1892	12 ^a	14 ^a
1891	25 ^a	30 ⁷
1890	136 ^a	171 ^a
1889	230 ²	335 ^a
1888	142 ¹	194 ⁷

Nieuw opgericht — gegründet — zijn in Duitschland

	Aantal naamloze vennootschappen	met Aandeelen kapitaal in millioenen Mken.
in 1892	127	79 ^{a 2}
tegen „ 1891	160	90 ^{2 4}
„ 1890	236	270 ^{9 9}
„ 1889	360	402 ^{2 4}
en „ 1888	184	193 ^{9 8}

Daarbij komen evenwel nog in 1892 maatschappijen „mit beschränkter Haftung“, opgericht volgens de bepalingen der wet van 20 April 1892, 56 maatschappijen met t. z. Mk. 26.877.200 kapitaal.

De Fransche emissiën hebben in 1892 in het geheel beloopt een kapitaal van fros. 672.240.000 (waaronder nog voor 244 millioen conversiën)

tegen in 1891	frs. 2.292.703.000
, 1890	, 2.512.233.000
en , 1889	, 3.786.830.000

De rentestand aan de Lendensche markt is in doorslag geweest :

	Bankdisconto.	disc. open mkt.	Zichtdeposito d'count'houcks.
in 1892	2 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	1 ² / ₂
tegen , 1891	3 ¹ / ₂	2 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂

Al deze onderscheidene bijzonderheden betreffende den gang van zaken in het afgelopen jaar wijzen, zonder een enkele uitzondering, op hetgeen in werkelijkheid de groote karaktertrek is geweest van den toestand d. i. een buitengewone lusteloosheid op ieder gebied van handel en nijverheid, m. a. w. op een algemeene depressie.

Wat is daarvan de oorzaak geweest?

Op die vraag het antwoord wenshende te geven, zonden wij kunnen wijzen op verschillende feiten van bijzonderen aard.

Bijvoorbeeld op den nog altijd even verwarden stand van zaken in Argentinië en andere Zuid-Amerikaansche staten, waardoor de handel met deze gewesten zich maar niet herstelt van den ondervonden schok, en de houders van de staats- en spoorwegfondsen dier landen vergeefs naar verbetering bunner voornitzichten blijven nitzien.

Wij zouden kunnen noemen de naweeën van de Baring-erisis, die, naar gezegd wordt, zich nog altijd doen gevoelen door de daarop gevolgde inkrimping van handelskredieten.

Wij zouden, niet het minst, te wijzen hebben op de nieuwe telenstellingen die de houders van staatsfondsen van tweeden en en derden rang getroffen hebben of bedreigen; op het bankroet van Portugal en op de financieele moeilijkheden waarmede Spanje, Italië, Griekenland te worstelen hebben.

Doeh dit alles en zooveel meer, dat genoemd zou kunnen worden, zijn slechts bijzaken. Het zijn althans, of gebeurtenissen waaraan waarlijk geen ingrijpende beteekenis gehecht kan worden, of wel verschijningen die alleen daarom zoo gewichtig zijn, omdat ze, geheel of ten deele, het nitvleesel zijn van een dieper liggend kwaad.

Hetgeen waarop voor alles gelet moet worden, wanneer men de oorzaak wenscht te kennen van de depressie, waarvan alle marktberichten ten opzichte van 1892 getuigen, is dat deze depressie niet slechts van den allerlaatsten tijd dagteekent, maar

veeleer de doorgaande karaktertrek is van een tijdperk welks aanvang nu reeds bijkans twintig jaar achter ons ligt. Zeker, in dit tijdperk zijn wij niet getuige geweest van een onafgebroken en steeds slechts nieuwe vorderingen makende economischen achteruitgang. De depressie is reeds herhaaldelijk, nu weder eens sterker, dan ook weder minder gevoelig geweest. Maar toch, als men in vogelvluucht dit tijdperk overziet en vooral ook wanneer men het vergelijkt met de eerste twintig jaren van de tweede helft dezer eeuw, zoo wordt men getroffen door de telkens weder in die laatste twintig jaren zich openbarende kwijning, die een zeer krasse tegenstelling vormt met de aanzienlijke vermeerdering van welvaart in de vijftiger en zestiger jaren.

En vraagt men zich dan af of in werkelijkheid er een oorzaak is te vinden voor deze ingetreden verstering van den maatschappelijken vooruitgang, voor de vermindering van de maatschappelijke ontwikkeling en welvaart, zoo behoeft men waarlijk ook niet lang te zoeken om die te ontdekken.

Onze eeuw, met haar sterken aanwas van bevolking en met haar steeds toenemende en in alle klassen steeds dieper doordringende zucht naar materielen welstand, eischt aanhoudende vermeerdering der voortbrenging en immer vollediger beschikbaarstelling van de vruchten van deze voor een ieder. Er moet voortdurend meer worden voortgebracht en van de vruchten der voortbrenging moet steeds minder verloren gaan. Al de krachten die tot de voortbrenging ten algemeenen voordeele kunnen samenwerken, moeten in steeds toenemende mate voor deze beschikbaar worden gehouden. Zoowel alle kapitaal als alle arbeid moet zoo uuttig mogelijk worden aangewend. En daarom ook — en waarlijk is dit niet een ondergeschikt belang in deze — moet almede aan het internationaal verkeer de meest mogelijke uitbreiding worden gegeven, van al wat dit kan bijbrengen tot vermeerdering der algemeene voortbrenging partij worden getrokken.

Dit is de eisch der tijdsomstandigheden. Dit had moeten gebeuren opdat de algemeene welvaart zich hadde kunnen ontwikkelen. En wat is er integendeel voorgevallen?

Alsof een demonische geest over Europa was losgelaten, is juist het tegenovergestelde geschied.

Sedert twintig jaar schijnt er als een wedstrijd te bestaan tusschen de groote mogendheden, wie de meeste uitbreiding zal geven aan zijn legermacht. Aan de algemeene wapening, aan doode en levende strijdkrachten, wordt goed en bloed opgeofferd. Loodzwaar drukt die last op de algemeene voortbrenging. Hare vruchten

komen niet aan wie er toe hebben medegewerkt. Vóór dat er van verdeeling dier vruchten sprake komt, moet een aanzienlijk deel in den vorm van steeds toenemende belastingen ter wille der altijd maar op nieuw opgedreven wapeningen worden afgestaan. En tevens wordt telkens en telkens weder een aanzienlijk deel der besparingen onttrokken aan de werken des vredes, om in oorlogstuig verbruikt te worden.

En werd nu ten minste op die wijze ook maar het behoud van den vrede werkelijk verzekerd. Maar neen, en hoe zou het ook wezen? die geweldige legers onderhouden de angst voor een ontkenning van den onderlingen wedstrijd, die te rampzaliger gevolgen zal hebben naarmate de daaraan gebrachte offers te voren reeds grooter waren. En dezo vrees verlamt ook weder den ondernemingsgeest, waarvoor nog plaats gelaten was en gelegenheid om zich te openbaren. Hoe herhaaldelijk toch was in den laatste twintig jaar de politieke toestand een belotsel voor het op tonw zetten van nieuwe ondernemingen.

Doch ook dit is nog niet alles. Niet alleen dat aldus op zóóvor politiek terrein een toestand is geschapen, die aan de economische ontwikkeling der maatschappij eene onberekenbare schade toebrengt.

Tegelijk is op economisch terrein zelf, door maatregelen van wetgeving, een omwenteling tot stand gebracht, waardoor de internationale handel in zijn hartader is aangetast, is namelijk de muntéénheid der handelswereld verbroken. En die maatregel is tovens een tweesnijdend zwaard geworden, waardoor de voortbrenging wordt bestreden. Eensdeels toch wordt het internationale ruilverkeer daardoor belemmerd. Anderdeels — doordat het goud, dat nu nitsluitend in Europa als standaardmetaal dienst moet doen doch niet in voldoende hoeveelheid aanwezig is, aanhoudend in waarde tegenover alle andere koopwaren toeneemt — worden bovendien, voor allen die aan de voortbrenging deelnemen, de voorwaarden waaronder dit geschieden kan aanmerkelijk bezwaard.

En, andermaal noodlottig maar niet onnatuurlijk gevolg van dezen stand van zaken, tegen de prijsdaling waarin de goudappreciatie zich openbaart, is men een redmiddel gaan zoeken in den terugkeer tot het protectionistisch stelsel, dat de voortbrengers soms een tijdelijk, ofschoon altijd meer schijnbaar dan reëel, voordeel aanbrengt, doch ten koste der consumenten, en daardoor de algemeene welvaart nog te meer ondermijnt. Het stelsel is intusschen geheel in overeenstemming met de politieke richting

van het oogenblik. Immers is het gekant tegen het internationalisme en wordt er alleen de bevordering van een uitsluitend nationale welvaart door beoogd, waarbij volkomen over het hoofd wordt gezien, dat bij de tegenwoordige maatschappelijke verhoudingen de nationale welvaart ten nauwste samenhangt met die der andere landen.

Eindelijk is er in de onderlinge samenwerking van den politieken toestand en van den bestaanden munttoestand nog een element, dat vooral in den laatsten tijd zeer op den voorgrond is getreden en dat den nadeeligen invloed van beide nog vermeerderd. Het is dat men in enkele landen, bijzonder in Rusland en Frankrijk, het reeds voor het verkeer in onvoldoende mate voorradig goud, nog bovendien aan dat verkeer zoekt te onttrekken om het als oorlogsschat opte leggen.

Hoe dit alles zal eindigen, is het raadsel der toekomst.

Vooral van dat rampzalig opdrijven der legeruitgaven schijnt het einde niet nabij. Al is het letterlijk een bespotting der toenemende democratie en van het steeds veldwinnend parlementarisme, dat uit den boezem der volken niet een krachtig verzet zich doet gelden tegen die opoffering der volkswelvaart aan een verkeerd begrepen patriotisme.

Maar de muntquaestie nadert met rasse schreden een ernstige crisis. Men ziet het oogenblik komen dat het zal moeten wezen, buigen of barsten.

Buigen van wie nog steeds met onverklaarbare verblindheid zich verzetten tegen de evidentie, dat Europa een fout heeft begaan toen het meende tot het goudmonometallisme te kunnen overgaan. Of bersten van den toestand van onderdrukking der maatschappelijke welvaart, die het gevolg is van den huidige munttoestand.

Er is in de bestaande economische toestanden zeer veel dat herinnert aan die van het midden der veertiger jaren. Niet het minst de nu als toen zich overal steeds ernstiger vertoonende werkloosheid. Een werkloosheid die alle lessen der wetenschap schijnt te logenstraffen. Immers er is ruimte van beschikbaar kapitaal, er is overtollig aanbod van arbeidskrachten, en er is, wel verro van overproductie, steeds toenemende behoefte aan meerdere productie. Doch die tweestrijd tusschen theorie en practijk is in werkelijkheid niet bestaande. Zeker, kapitaal en arbeid komen niet tot elkander om de voortbrenging te vermeerderen gelijk het geval zou kunnen zijn, en de behoeften blijven dientengevolge on vervuld in een mate als niet noodig ware. Doch de oorzaak hiervan ligt niet — gelijk nu als in de veertiger jaren wordt beweerd — in

de tegenwoordige organisatie der maatschappij in tegenstelling met een socialistische of communistische organisatie, waarvan men zich voor verwezenlijking niet vatbare utopien maakt. De oorzaak ligt in den munttoestand, die toch waarlijk in een maatschappij wolke geheel op het ruilverkeer berust, een niet onverklaarbaar overheerschenden invloed oefent. In den munttoestand, omdat bij de bestaande orde van zaken de voortbrenging door dozen belemmerd en benadeeld wordt in plaats van bevorderd.

In één opzicht nochtans is de tegenwoordige toestand beter dan die der veertiger jaren. Toen was er een natuurlijk beletsel tegen de vereischte vermeerdering der ruilmiddelen. Een beletsel dat gelukkiglijk verdween door de ontdekking der Californische en Australische goudmijnen. Nu is dergelijk redmiddel niet noodig, want de bestaande toestand is uitsluitend het gevolg van verkeerde wetgeving. Deze worde gewijzigd, aan het zilver zijn vroegere plaats naast het goud terug gegeven, en de toestand is gered.

Ten slotte nog enkele opmerkingen over de positie van het oogenblik ten opzichte der muntquaestie.

Op de geschiedenis en de betoekenis der Muntconferentie te Brussel behoef ik hier niet terug te komen. Alleen kan ik er nu nog op wijzen, dat in Engeland deze algemeen beoordeeld blijkt te worden in gelijken geest als ik het deed. Een ernstige beweging wordt van de zijde der bimetallicisten voor de eerstvolgende maanden voorbereid. En steeds in wijder kringen dringt de overtuiging door, dat het niet aan de muntpolitiek van de Vereenigde Staten is dat men de moeilijkheden en bezwaren van den bestaanden toestand te wijten heeft, doch integendeel aan het tot heden van de zijde der Engelsche regeering volgehouden verzet om zich met die der Vereenigde Staten te verstaan ter wijziging van den toestand. Dadelijk bij de opening der zitting van het Parlement is ook in het Lagerhuis, voor den 28sten Februari, door een der leiders van de bimetallicisten, Sir H. M. Meysey Thompson, een interpellatie aan de Regeering aangekondigd over hare houding met betrekking tot de Brusselsche Conferentie.

Tegelijkertijd wordt in Engelsch-Indië met vernieuwden aandrang verlangd dat, nu de Muntconferentie te Brussel geen dadelijke gevolgen heeft gehad, voorschands tot de sluiting der Indische Munt voor de vrije zilveraanmuntung worde overgegaan. Maar, opmerkelijk feit, desniettegenstaande schijnt het aantal te verminderen van hen die aan dezen maatregel een blijvend karakter zouden willen geven. Men begint meer en meer te erkennen, dat

in vele opzichten dit geneesmiddel nog erger zou wezen dan het kwaad. Wat men verlangt is alleen, op die wijze tijdelijk gevrijwaard te worden tegen den nadeeligen invloed eener vernieuwde daling van den goudprijs van het zilver, in afwachting dat door algemeene rehabilitatie van het zilver de algemeene stand van zaken gewijzigd worde.

Vermelding verdient verder het debat, dezer dagen in de fransche Kamers gehouden, over de uitbreiding der biljetten-circulatie van de Bank. Niet om de zaak zelve, ofschoon ook in dit opzicht het debat stellig leerrijk genoeg was en er duidelijk uit gebleken is, hoeveel doeltreffender een regeling van zaken is als die der Nederlandsche Bank, waarbij voorschriften zijn gegeven omtrent de verhouding tusschen circulatie en dekking, dan eene waarbij alleen het maximum der biljetten-nitgifte wordt aangegeven. Doch dit is nu de quaestie niet. Maar wat bij deze gelegenheid weder aan het licht is gekomen, dat zijn de bezwaren verbonden aan een overmatige circulatie van teekennunt met volle betaalkracht, alsmede het dubbele gewicht dier bezwaren bij een bankpolitiek als die der Fransche Bank. Er bestaat klaarblijkelijk tegenwoordig bij deze bank een streven tot uitbreiding der circulatie; doch geenszins is het doel om daardoor te komen tot meerdere besparing op het kapitaal dat als ruilmiddel dienst moet doen, en op die wijze meer kapitaal beschikbaar te maken voor andere vruchtbare aanwending. Het eenige doel schijnt te zijn, om den last te verminderen van de overtollige zilveren teekennunt die als dood-gewicht in de kelders der bank rust, en tegelijk den goudvoorraad als oorlogsschat te vermeerderen.

In Amerika is op dit oogenblik de toestand de volgende. Zoo wel bij het Huis als bij den Senaat zijn voorstellen ingediend tot herroeping der wet van 1890. Maar aanneming van eenig dergelijk voorstel door dit Congres wordt niet waarschijnlijk geacht. Ook zal, naar algemeen gezegd wordt, de nienwe President niet dadolijk een buitengewone zitting van het Congres bijeenroepen om de schorsing der zilveraankopen aan de orde te stellen. Wel echter wordt het zeker verwacht dat hij, des noodig, in het najaar die schorsing zal aanbevelen. Maar niet onmogelijk is het dat te voren een poging wordt gedaan, om door diplomatieke onderhandelingen met Engeland tot een verstandhouding te komen die den toestand geheel wijzigt. Trouwens, wordt niet aanstonds overgegaan tot schorsing der zilveraankopen, dan blijft het in ieder geval af te wachten of de Munteconferentie aan haar voornemen tot hervatting der besprekingen in Mei a. s. gevolg kan

geven of niet, en zoo ja wat daarvan de uitkomst zal zijn.

Inmiddels zijn de gouduitvoeren uit de Ver. Staten in de laatste weken weder hoogst belangrijk geweest:

Volgens het dezer dagen verschenen Jaarverslag van den Directeur of the Mint hebben in het dienstjaar 1891—92 de gouduitvoeren in het geheel bedragen ds. 50.305.533 de invoeren „ 50.162.879 gevende een nadeelig saldo der uit- en invoeren van „ 142.654 tegen nadeelig saldo 1890—91 „ 67.946.768

Maar in de laatste 6 maanden van 1892 bedroeg het netto-saldo der gouduitvoeren uit New-York, in ronde som ds. 25 548.000 de in- en uitvoeren te San Francisco geven daarentegen (voor 5 maanden) een voordeelig saldo van „ 3.785.000 blijft nadeelig saldo ds. 21.763.000

En in Januarii dezes jaars zijn de uitvoeren uit New-York weder belangrijker geweest dan ooit te voren. In de eerste 14 dagen bedroegen ze netto ds. 2.032.000; voor het geheel der maand zijn ze vermoedelijk op p. m. 10 miljoen gestegen.

Bij de beoordeeling van de beteekenis dier goudbeweging moet intusschen altijd in aanmerking genomen worden de productie van het metaal in de Ver. Staten zelven. Voor het kalenderjaar 1891 bedroeg deze ds. 33.175.000. Daartegenover staat echter ook weder het industrieel verbruik, dat voor 1891 door den Muntdirecteur berekend is op ds. 19.700.000.

Ten opzichte van den geheelen voorraad goud en zilver, als munt en muntmateriaal in de Ver. Staten aanwezig, geeft de Muntdirecteur de volgende berekening per 1 Juli 1892:

	In de schatkist. dollars.	Bij de natie. banken dollars.	Bij andere banken en in omloop. dollars.	TOTAAL. dollars.
Gouden muntmateriaal	75.095.785	—	—	75.095.785
„ munt . . .	180.610.726	105.221.083	303.347.741 ¹⁾	589.179.550
Totaal goud . .	255.706.511	105.221.083	303.347.741	664.275.335
Zilveren muntmateriaal	77.068.783	—	1.734.548	78.803.331
„ dollars . . .	357.171.273	7.466.596	49.350.866	413.988.735
„ pasmunt . . .	14.227.774	5.579.302	57.714.402	77.521.478
Totaal zilver . .	448.467.830	13.045.898	108.799.816	570.313.544
Totaal geneeraal .	704.174.341	118.266.981	412.147.557	1.234.588.879

¹⁾ Van verschillende zijden, o. n. door Prof. Soetheer, is herhaaldelijk in twijfel getrokken of dit cijfer wel juist zou zijn; men meende dat deze berekening de werkelijkheid moest overtreffen. Schr. had onlangs de gelegenheid het onderwerp uitvoerig te bespreken met den tegenwoordigen Muntdirecteur, den heer Leech; na de ontvangene uitleggingen meent hij, dat men zich gerust op dit cijfer kan verlaten.

Op denzelfden datum waren in handen der verschillende banken of in den algemeenen geldomloop:

	dollars.
Legaltender notes	309.559.904
Idem (wet 1890)	98.258.692
Goudcertificaten	141.093.619
Zilver „	326.693.465
Bankbiljetten	167.221.517
Currency certificaten	29.840.000
To zamen	1.072.667.197

Zoodat (in ronde cijfers) de circulatiemiddelen in de Vereenigde Staten op dien datum bedroegen:

Staats-certificaten en bankbiljetten in omloop ds. 1.072.667.000
af goud en zilver

in de schatkist	ds. 704.174.000	
bij de nationale banken	118.267.000	„ 822.441.000
Blijft ongedekte papier-circulatie	ds. 250.226.000	
Gouden munt	„ 303.348.000	
Zilveren „	„ 108.800.000	

on gedekte papircirculatie

met goud-dekking	ds. 360.928.000	
„ zilver „	461.513.000	„ 822.441.000
Totaal der goldeirculatie	ds. 1.484.815.000	
waarvan dus: ongedekt papier	ds. 250.226.000	
Goud	„ 664.276.000	
Zilver	„ 570.313.000	

Totaal als boven ds. 1.484.815.000

Sedert 1 Juli ll. zijn deze cijfers natuurlijk weder eenigszins gewijzigd, zijnde de zilvervoorraad vermoerdert met het bedrag der maandelijksche inkooppeu na dien tijd en de goudvoorraad eenigermate afgenomen. Nemen wij daarom als den vermoedelijken toestand van het oogenblik

Goud ds 650 millioen.

Zilver „ 600 „

Ongedekt papier „ 250 „

Welnu er is in dezen stand van zaken waarlijk nog geen roden voor ongerustheid betreffende de mogelijkheid van de handhaving der waarde van het ruilmiddel op de goudpariteit.

Maar ten andere kan het toch ook niet ontkond worden, dat deze toestand niet nog voor geruimen tijd het voortdurond opnemen van nieuwe zilveren munt — of tegen zilver uitgegeven certificaten — toelaat.

Willen dus de Ver. Staten hun ruilmiddel op de goudpariteit handhaven en men schijnt als zeker te kunnen aannemen, dat dit het stellige verlangen is van de overgrootc meerderheid des volks, zoo wordt de regeering wel in de noodzakelijkheid gebracht Europa voor het delemma te plaatsen: met de Ver. Staten over te gaan tot het internationale bimetallisme, of het ophouden der zilverinkooopen van de Ver. Staten, en daarmee aan den gouduitvoer van Amerika naar Europa een einde te zien komen. Want die uitvoeren zijn altoen mogelijk, doordat in de Ver. Staten zelven het ruilmiddel toch vermeerdering ondergaat door de opname van steeds meer zilver.

G. M. BOISSEVAIN.

NEDERLANDSCHE BANK. Hoofdrekeningen volgens

1893.	BINNENL. DISCONTOS.				Papier op buitenland. Netto Eigen	BELLENING.				waars	
	Hoofdb.	Bijb.	Agascb.	Totaal.		Hoofdb.	Bijb.	Agascb.	Totaal.	Effecten	Goeder
Jan. 2	12.7	10.8	26.9	50.5	16.8	10.5	4.4	28.8	43.7	87.5	6.1
9	10.9	11.4	25.4	47.8	18.5	10.6	4.5	28.5	43.6	37.2	6.3
16	10.0	10.1	25.5	45.7	18.6	13.1	4.4	28.2	45.8	39.4	6.4
23	9.1	9.1	24.8	43.1	17.2	12.0	4.4	28.1	44.6	38.5	6.1
30	9.3	9.5	23.7	42.6	18.8	12.7	4.4	28.2	45.4	39.0	6.3
Febr. 6	13.9	9.9	23.7	47.6	18.5	15.3	4.6	29.0	49.1	42.9	6.1
13	12.7	9.2	23.4	45.4	17.7	11.9	4.8	29.3	46.1	39.9	6.1
20	9.6	7.9	22.7	40.3	18.5	12.4	4.9	29.4	46.7	40.3	6.3
27	9.0	7.2	22.7	39.0	18.3	12.9	4.9	29.6	47.5	41.2	6.3
Mrt. 5	8.8	7.6	22.6	39.1	17.6	12.6	5.0	29.5	47.2	40.8	6.3
12	8.5	7.3	22.7	38.6	16.5	12.2	5.1	29.4	46.7	40.4	6.3
19	7.3	7.0	23.7	38.0	16.5	11.9	5.0	29.3	46.3	40.1	6.1
26	6.5	6.6	23.9	37.1	16.9	12.1	4.9	29.2	46.2	40.1	6.1
April 2	5.8	7.0	24.2	37.1	17.2	11.8	4.9	29.7	46.6	40.5	6.1
9	6.0	7.2	24.6	37.9	17.8	10.9	5.1	29.7	45.8	39.8	6.0
16	5.4	6.6	24.2	36.4	16.9	10.8	4.7	29.6	45.3	39.4	5.8
23	5.4	5.9	24.3	35.7	16.8	10.4	4.6	29.8	44.9	39.2	5.7
30	5.5	6.0	25.5	38.1	17.2	12.4	5.7	31.0	49.1	43.4	5.6
Mai 7	7.6	6.1	26.1	39.9	19.4	12.5	5.9	31.6	50.1	44.4	5.7
14	7.1	5.8	26.0	39.0	19.6	12.3	6.1	31.9	50.3	44.6	5.7
21	6.3	5.5	25.4	37.3	19.7	22.2	5.6	31.6	49.5	44.0	5.5
28	5.5	4.7	24.5	34.8	19.5	10.8	5.1	31.3	47.2	41.7	5.4
Juni 4	5.1	4.6	24.7	34.5	19.6	9.7	4.7	30.5	45.1	39.7	5.4
11	4.5	5.1	24.8	34.5	20.0	8.9	4.7	29.9	43.6	38.4	5.2
18	4.0	5.2	24.2	33.5	20.4	8.9	4.7	29.5	43.2	38.1	5.1
25	3.8	5.0	23.8	32.6	20.5	8.5	4.5	29.8	42.9	37.8	5.1
Juli 2	4.7	4.8	24.4	33.9	21.2	9.0	4.7	29.9	43.7	38.9	4.7
9	5.2	4.8	24.6	34.8	20.5	8.4	4.3	29.3	42.0	37.5	4.5
16	5.7	5.0	24.0	34.9	21.0	7.9	4.1	29.0	41.1	36.7	4.3
23	5.3	4.5	23.3	33.2	20.5	8.1	4.0	28.8	41.0	36.8	4.2
30	4.9	4.8	22.9	32.7	21.1	8.0	3.8	28.8	40.7	36.9	3.8
Aug. 6	4.5	4.7	22.8	32.1	21.3	7.7	3.8	28.6	40.2	36.5	3.6
13	4.0	4.1	22.4	30.6	21.3	7.6	3.8	28.6	40.1	36.5	3.5
20	4.0	3.5	22.1	29.7	21.9	7.4	3.7	28.7	39.9	36.6	3.3
27	3.8	3.5	22.0	29.4	21.6	7.5	3.5	28.7	39.9	36.7	3.1
Sept. 3	3.5	3.8	22.1	29.6	19.3	7.6	3.5	28.7	39.9	37.0	2.9
10	3.5	4.1	22.2	30.0	18.0	7.4	3.4	28.9	39.8	37.0	2.7
17	4.1	3.4	22.3	29.9	17.4	7.4	3.3	28.7	39.4	36.8	2.6
24	4.7	3.0	22.4	30.1	17.0	7.8	3.1	28.9	39.4	37.0	2.4
Oct. 1	5.6	3.1	23.1	31.9	17.7	8.1	3.2	29.3	40.5	38.3	2.2
8	6.8	4.0	23.5	34.4	18.1	7.2	3.0	29.1	39.3	37.1	2.2
15	7.2	5.3	23.9	36.6	19.2	7.3	3.2	29.2	39.9	37.7	2.2
22	7.4	6.0	24.6	38.2	18.8	7.5	3.0	29.4	40.0	37.8	2.1
29	8.2	6.7	25.7	40.6	18.0	8.0	3.0	29.6	40.7	38.6	2.0
Nov. 5	10.0	7.6	28.1	45.7	20.7	8.3	3.7	29.6	41.7	39.7	2.0
12	9.8	7.4	27.9	45.2	22.9	8.4	3.7	29.4	41.6	39.5	2.0
19	8.8	7.3	27.7	43.9	22.8	8.4	3.2	29.2	40.9	38.6	2.3
26	8.1	7.4	27.6	43.2	23.1	8.6	3.2	28.8	40.7	38.2	2.5
Dec. 8	7.7	7.7	27.7	43.2	22.7	8.7	3.2	28.6	40.5	38.0	2.5
10	7.1	7.6	27.6	42.4	21.7	8.1	3.1	28.6	39.9	37.2	2.6
17	6.7	7.5	27.2	41.5	21.0	8.0	3.2	28.7	40.0	37.1	2.8
24	6.6	7.3	27.1	41.1	20.9	8.1	3.2	28.6	40.0	37.1	2.9
31	7.6	7.5	28.0	43.2	23.7	9.1	3.2	28.4	40.8	37.9	2.9

de weekstaten. (In millioentallen guldens.)

Voorschot Rijk. Art. 7.	MUNT EN MUNT MATERIAAL.				Bb. in circ.	Bank- Ass.	R.-C. SALDO'S.			Surplus dekking.
	Goud		Zilver.	Totaal.			Rijk	diverse.	Totaal.	
	Munt.	Mm.	Munt.							
0.7	23.5	15.2	78.5	117.3	203.1	1.41	—	6.2	6.2	32.9
0.5	23.5	15.0	78.4	117.0	204.8	0.84	—	4.6	4.6	32.8
0.3	23.5	14.3	78.5	116.5	204.7	0.76	—	3.9	3.9	32.7
2.9	23.5	14.4	78.8	116.8	203.6	0.58	—	4.0	4.0	33.5
2.5	23.5	14.4	79.1	117.0	204.2	0.92	—	3.6	3.6	33.5
—	23.5	14.4	79.0	117.0	195.3	0.64	16.0	2.6	18.7	31.1
—	23.5	14.4	79.1	117.1	192.7	0.54	13.3	2.9	16.2	33.3
—	23.5	14.4	79.8	117.8	188.9	0.63	13.5	2.5	16.1	35.6
—	23.5	14.4	80.4	118.5	189.0	0.62	12.8	3.2	16.1	36.1
—	23.5	14.4	80.5	118.6	189.6	0.45	9.4	3.3	12.8	37.4
—	23.5	14.4	81.0	119.1	187.7	0.56	9.6	4.4	14.1	38.1
—	23.6	14.5	81.5	119.6	187.0	0.60	11.0	3.4	14.4	38.8
—	23.6	14.5	81.9	120.1	186.5	0.43	10.6	3.9	14.6	39.4
—	23.6	14.5	81.8	120.0	190.7	0.78	6.3	4.3	10.7	39.1
—	23.6	14.5	81.8	120.0	193.3	0.49	5.9	2.7	8.6	39.0
—	23.6	14.5	81.8	120.0	192.1	0.36	5.1	2.8	7.9	40.0
—	23.6	14.5	80.3	118.5	190.9	0.57	3.3	3.0	6.4	39.3
—	23.6	14.6	80.6	118.9	198.1	1.08	5.6	0.7	6.3	36.7
—	23.6	14.7	80.2	118.5	199.5	1.05	6.8	2.4	9.3	34.6
—	23.6	14.7	80.0	118.4	199.5	1.20	8.3	3.5	11.8	33.4
—	23.6	14.7	80.2	118.7	195.6	0.90	9.9	3.6	13.5	34.7
—	23.6	14.8	79.5	117.9	191.7	0.62	9.0	2.9	11.9	36.2
—	23.6	14.8	80.6	119.1	189.6	0.66	8.7	3.9	12.7	37.9
—	23.6	14.8	81.7	120.2	187.4	0.63	8.0	6.3	14.4	39.2
—	23.6	14.8	83.6	122.2	185.6	0.55	10.9	6.2	17.2	40.8
—	23.6	14.8	85.6	124.1	185.2	0.67	10.6	7.7	18.4	42.4
—	23.6	14.9	85.4	124.0	193.9	1.39	7.2	4.0	11.2	41.4
—	23.6	14.9	85.0	123.6	194.4	0.61	6.8	3.0	9.9	41.6
—	23.6	14.9	85.4	124.0	195.6	0.82	2.6	5.7	8.3	42.1
—	23.6	14.9	85.7	124.3	194.1	0.40	4.9	3.9	8.8	42.9
—	23.6	14.9	87.3	125.9	194.3	0.75	5.2	4.1	9.3	44.1
—	23.6	14.9	87.8	126.4	192.1	0.74	7.0	3.7	10.8	45.0
—	23.6	14.9	88.3	126.9	190.2	0.81	7.5	4.0	11.5	45.8
—	23.6	14.2	88.5	126.4	188.0	0.85	8.2	4.1	12.4	45.9
—	23.7	14.2	89.0	127.0	187.6	0.66	8.6	4.4	13.1	46.4
—	23.7	14.2	88.8	126.8	188.8	0.70	8.5	3.7	12.3	46.0
—	23.7	14.2	88.6	126.5	187.6	0.62	10.6	2.5	13.2	45.9
—	23.7	14.2	88.9	126.6	186.2	0.47	12.1	2.7	14.8	46.2
—	23.7	14.2	88.0	126.0	185.4	0.72	12.5	2.1	14.7	45.6
—	23.7	14.2	86.6	124.6	188.7	0.91	10.6	2.4	13.1	43.4
—	23.7	14.2	85.0	123.0	192.3	0.86	6.2	2.7	8.9	42.1
—	23.7	14.2	83.8	121.8	194.0	0.78	7.0	2.2	9.3	40.2
—	23.7	14.2	83.9	121.9	194.7	0.57	7.6	2.5	10.2	39.7
—	23.7	14.2	83.9	121.9	197.3	1.06	8.6	1.7	10.3	38.4
—	23.7	14.2	83.4	121.4	201.6	0.61	10.0	3.0	13.0	35.3
—	23.7	14.2	83.5	121.5	200.1	1.07	10.1	3.7	13.9	35.4
—	23.7	14.2	83.8	121.8	197.1	0.64	13.1	2.6	15.7	36.4
—	23.7	14.2	84.3	122.3	195.9	0.98	13.7	2.8	16.5	36.9
—	23.7	14.2	84.3	122.3	194.9	0.80	14.2	3.3	17.6	37.0
—	23.8	14.2	84.5	122.6	192.8	0.65	14.5	3.9	18.4	38.2
—	23.8	14.2	85.0	123.1	192.8	0.44	14.3	3.5	17.8	38.6
—	23.8	14.2	85.2	123.3	192.2	1.03	15.7	2.8	18.0	38.7
—	23.8	14.2	85.1	123.2	197.5	1.05	14.8	1.8	16.6	37.1

NEDERLAND.

		OPENB. MKKT.		KORTE WISSELKOERS.		
1892.		Disco.	Prol.	Londen.	Parijs.	Duitschl.
Januari	2	2½	2½	12.07 ^s	47.95	59.20
	9	2½	2½	12.08	47.92 ^s	59.20
	16	2½	2½ 2½	12.07	47.95	59.18
	23	2½	3	12.07 ^s	47.95	59.10
Februari	30	2½	3. 3½	12.07 ^s	47.92 ^s	59.06
	6	2½	3. 3½	12.08	47.97 ^s	59.05
	13	2½	2½ 3	12.09	48.—	59.10
	20	2½	2½ 3	12.10	48.—	59.15
Maart	27	2½	3½	12.12	48.—	59.25
	5	2½	2½ 3	12.09	47.97 ^s	59.15
	12	2½	2½	12.08 ^s	47.97 ^s	59.05
	19	2½	2. 2½	12.08 ^s	47.97 ^s	59.—
April	26	2½	2. 2½	12.09 ^s	47.97 ^s	59.—
	2	2½	2½	12.08	47.97 ^s	59.06
	9	2½	2. 2½	12.08 ^s	47.97 ^s	59.—
	16	2½	2½ 3	12.08	47.97 ^s	59.—
Mei	23	2½	3	12.08 ^s	48.02 ^s	59.—
	30	2½	4. 4½	12.07	47.97 ^s	59.—
	7	2½	4	12.07	47.97 ^s	58.95
	14	2½	3. 3½	12.08	47.95	59.10
Juni	21	2½	2½	12.07	47.97 ^s	59.—
	28	1½	2½	12.08 ^s	47.97 ^s	59.07 ^s
	4	1½	2½	12.08	47.95	59.15
	11	1½	2. 3½	12.08 ^s	47.97 ^s	59.10
Juli	18	1½	2. 2½	12.08 ^s	47.90	59.10
	25	1½	2	12.07 ^s	47.97 ^s	59.10
	2	1½	2½	12.08 ^s	47.95	59.15
	9	1½	2½	12.08	47.97 ^s	59.05
Augustus	16	1½	2. 2½	12.08	47.97 ^s	59.10
	23	1½	2. 2½	12.10	48.10	59.15
	30	1½	2½	12.09	48.05	59.15
	6	1½	2½	12.10 ^s	48.05	59.15
September	13	1½	2	12.09 ^s	48.05	59.27 ^s
	20	1½	2	12.09 ^s	48.05	59.10
	27	1½	2	12.10 ^s	48.07 ^s	59.20
	4	1½	2	12.10	48.07 ^s	59.20
October	11	1½	2	12.10 ^s	48.05	59.20
	18	1½	2½	12.10	48.—	59.25
	25	1½	3½	12.09 ^s	47.97 ^s	59.25
	1	2	3	12.09	47.95	59.15
November	8	2½	3	12.07	47.92 ^s	59.10
	15	2½	3½	12.06 ^s	47.92 ^s	59.20
	22	2½	2½	12.07 ^s	47.95	59.10
	29	2½	3	12.07 ^s	47.95	59.10
December	5	2½	3. 3½	12.06 ^s	47.95	59.15
	12	2½	2½	12.07 ^s	47.95	59.10
	19	2½	2. 2½	12.06 ^s	47.97 ^s	59.10
	26	2½	2. 2½	12.07	48.—	59.25
	3	2½	2½	12.07	47.97 ^s	59.20
	10	2½	3. 2½	12.07 ^s	47.97 ^s	59.20
	17	2	2½ 2½	12.07	48.—	59.15
	24	2	3	12.05 ^s	47.97 ^s	59.10
	31	2½	3	12.06 ^s	47.97 ^s	59.10

RENTENKOERSSEN DER NEDERLANDSCHE BANK.

	Sedert	
	29 Juli 1891.	26 Mei 1892.
Disconto, Wissels.	3	2½
„ Promessen	3½	3
Beleening Goederen	3	
„ Binn. Fondsen	3	
„ Buitend. „	3½	
Voorschot in Rek. Crt.	4	

FRANSCHIE BANK. (In millioentallen francs.)

1892.	Insaento.	Beleening	Mt.oumm.	Mt.oumm.	Bill, in	SALDOS.		DISC. KOERS.	
		foondien.	goud	silver.		Rijk	Part.	Bank.	o. m.
Januari	7	762	337	1340	1248	8161	263	429	3
	14	788	326	1340	1249	3171	271	388	2
	21	745	330	1343	1250	3146	354	356	2
	28	803	322	1353	1252	3136	379	411	2
Februari	4	688	326	1370	1255	3134	333	362	2
	11	670	320	1371	1254	3109	330	374	2
	18	664	317	1378	1258	3091	314	390	2
	25	676	314	1382	1261	3066	310	455	2
Maart	3	672	316	1389	1263	3144	225	441	2
	10	565	314	1389	1262	3098	170	450	2
	17	562	310	1393	1265	3080	174	451	2
	24	519	309	1401	1270	3050	188	453	2
	31	687	312	1407	1273	3166	210	471	2
April	7	542	318	1417	1272	3131	139	451	2
	14	587	310	1428	1272	3161	142	425	2
	21	526	309	1435	1275	3137	160	425	2
	28	603	306	1447	1278	3142	189	491	2
Mei	5	496	314	1466	1282	3168	156	448	2
	12	500	302	1510	1283	3150	172	485	2
	19	450	301	1536	1289	3119	167	485	2
	27	480	290	1549	1291	3091	199	522	2
Juni	3	518	291	1558	1291	3133	209	494	2
	9	427	294	1566	1293	3098	169	508	2
	16	434	290	1577	1295	3104	204	486	2
	23	455	290	1586	1297	3086	242	501	2
	30	620	289	1586	1295	3211	279	479	2
Juli	7	519	296	1591	1294	3173	258	466	2
	15	529	290	1609	1291	3198	329	401	2
	21	509	290	1618	1291	3140	382	395	2
	28	564	286	1626	1293	3123	424	426	2
Augustus	4	467	291	1635	1295	3117	417	385	2
	11	454	295	1660	1295	3081	432	329	2
	18	480	284	1669	1297	3065	425	410	2
	25	431	282	1671	1297	3038	441	410	2
Septemb.	1	500	283	1668	1296	3091	457	389	2
	8	423	286	1672	1294	3077	291	488	2
	15	440	282	1673	1291	3111	302	455	2
	22	421	279	1677	1290	3086	325	449	2
	29	506	280	1679	1290	3136	350	449	2
October	6	464	290	1676	1287	3179	307	381	2
	13	496	283	1673	1283	3207	319	357	2
	20	490	283	1673	1282	3235	330	341	2
	27	537	280	1675	1279	3213	367	352	2
Novemb.	3	636	294	1672	1277	3303	360	349	2
	10	534	294	1674	1273	3247	340	354	2
	17	536	285	1677	1274	3244	350	334	2
	24	429	280	1683	1276	3207	367	338	2
Decemb.	1	546	282	1686	1278	3271	349	363	2
	8	490	293	1692	1275	3238	297	390	2
	15	494	286	1700	1275	3262	309	362	2
	22	487	288	1704	1275	3232	323	388	2
	29	587	297	1708	1270	3298	309	440	2

ENGELSCH E BANK. Weekstaten in

1892.	Munt cu man.	Bankbilj. in circal.	BALDOS.		SECURITIES.		Reserve.
			Gouv.	Part.	Gouverat.	Andere.	
Januari . 6	22.46	25.85	6.47	34.13	13.16	32.50	18.04
13	22.75	25.81	5.85	30.99	12.56	28.55	13.89
20/21	23.86	25.03	6.24	30.73	11.66	28.73	14.78
27	23.03	24.87	5.39	30.62	11.26	28.35	14.60
Februari . 3	23.05	25.14	5.40	28.55	10.16	27.71	14.36
10	23.85	24.63	6.76	27.99	10.22	27.10	15.57
17	24.23	24.50	8.32	27.28	10.21	27.50	16.18
24	24.86	24.59	9.70	26.07	10.50	28.75	16.71
Mart . . . 2	24.97	25.01	10.20	28.28	10.78	29.77	16.41
9	25.29	24.92	10.03	27.56	10.78	28.48	16.82
16	25.62	24.65	10.57	27.53	10.78	28.37	17.41
23	25.69	24.70	10.50	28.14	10.78	29.89	17.43
30	25.90	25.54	11.48	29.93	10.78	32.26	16.81
April . . 6/7	26.08	26.08	7.72	30.46	11.25	29.33	15.44
13	24.33	26.24	6.67	28.10	11.25	26.84	14.53
20	24.40	25.76	5.98	29.55	11.25	25.98	15.10
27/28	24.55	25.72	4.89	29.63	11.25	26.79	15.27
Mei . . . 4	25.47	25.90	4.97	30.88	11.25	27.44	15.02
11	24.65	25.69	5.40	30.33	11.25	26.90	15.41
18	25.19	25.59	5.47	31.19	11.25	27.23	16.04
25	25.65	25.53	6.57	30.33	11.25	26.91	16.59
Juni . . 1	25.91	26.23	6.46	29.60	11.25	26.52	16.12
8	26.09	26.07	6.74	29.24	11.25	26.10	16.46
15	26.87	25.88	6.00	30.45	11.25	26.04	17.41
22	27.66	25.83	6.76	31.36	11.25	26.40	18.27
29	27.81	26.69	7.62	31.73	11.26	28.33	17.57
Juli . . . 6	27.15	27.21	5.55	34.75	13.15	28.82	16.38
13	26.71	26.56	4.20	32.50	13.29	24.89	16.60
20	26.76	26.46	4.78	32.42	13.49	25.05	16.71
27	26.76	26.79	4.50	32.19	13.54	24.79	16.42
Augustus . 3	26.70	27.03	4.02	31.87	13.21	24.67	16.12
10	26.74	26.66	3.54	32.56	13.10	24.61	16.53
17	27.83	26.44	4.03	31.75	11.90	24.67	17.33
24	27.60	26.13	3.79	31.73	11.20	24.52	17.92
31	27.76	26.28	3.66	31.66	11.20	24.55	17.92
September 7	27.58	26.23	3.45	31.70	11.26	24.60	17.79
14	27.77	27.15	8.60	31.37	11.76	24.53	17.07
21	27.92	26.49	4.36	31.58	11.76	24.76	17.88
28	27.65	26.78	5.18	29.76	11.76	27.39	17.22
October . 5	26.89	27.18	5.67	33.16	15.45	25.08	16.15
12	26.08	26.96	4.52	32.58	15.45	23.93	15.56
19/20	25.23	26.56	5.47	31.48	15.45	24.24	15.10
26	24.97	26.34	5.42	30.37	15.50	24.00	15.07
November 2	24.42	26.37	5.28	28.94	14.35	23.16	14.50
9	24.37	26.02	4.86	28.70	13.75	22.86	14.79
16	24.66	25.76	4.82	27.79	12.95	22.18	15.34
23	24.92	25.51	4.02	27.64	11.55	22.11	15.86
30	24.90	25.86	3.70	28.59	11.45	23.25	15.49
December 7	24.69	25.49	3.65	28.76	11.25	23.37	15.65
14	24.75	25.44	3.73	28.88	11.25	23.41	15.75
21	24.56	25.49	4.75	29.26	11.25	25.07	15.52
28	24.39	25.48	4.67	29.38	11.25	25.25	15.36

millioenentallen *pd. st.*

Verh.	DISC KOERS.		Dep. r. banken.	GOEDBEWEGING DER BANK				Zilverprijs te Londen.
	Bank.	o. m.		met in	buitenland nit (duizendtallen <i>pd. st.</i>)	met in	binnenland nit	
32	3½	2	2	—	49	222	—	43½
37½	3	2	2	—	198	484	—	42½
39½	3	1½	1½	8	—	596	—	42½
40½	3	1½	1½	—	823	489	—	41½
42	3	2	2	—	186	206	—	41½
44½	3	2½	2½	8	—	793	—	41½
45½	3	2½	2½	—	410	789	—	41½
46	3	2½	2½	6	—	617	—	41½
42½	3	2	2	43	—	75	—	41½
44½	3	1½	1½	58	—	255	—	41½
45½	3	1½	1½	50	—	329	—	41½
43½	3	1½	1½	—	38	109	—	40½
40½	3	1½	1½	284	—	—	74	39½
40½	2½	1½	1	269	—	—	1.083	39½
41½	3	1½	1½	54	—	—	805	39½
41½	3	1½	1½	94	—	—	22	39½
41½	2	1½	1½	61	—	90	—	39½
41½	3	1½	1½	106	—	—	165	39½
41	3	1½	1½	445	—	—	267	39½
42½	3	1½	1½	91	—	441	—	40½
44½	3	1½	1½	247	—	241	—	40½
44½	3	1½	1½	278	—	—	46	40½
45½	3	1½	1½	512	—	—	332	40½
47	3	1½	1½	195	—	592	—	40½
47½	3	1½	1½	319	—	470	—	40½
44½	3	1½	1½	—	105	255	—	40½
40½	3	1½	1½	315	—	—	980	39½
45	3	1½	1½	—	103	—	330	39½
44½	3	1½	1½	45	—	—	—	39½
44½	3	1½	1½	34	—	—	80	39½
44½	3	1½	1½	423	—	—	484	38½
45½	3	1½	1½	5	—	87	—	37½
45½	3	1½	1½	220	—	361	—	37½
50½	3	1½	1½	271	—	3	—	37½
50½	3	1½	1½	195	—	—	37	38½
50½	3	1½	1½	55	—	—	288	38½
48½	3	1½	1½	187	—	60	—	38½
49½	3	1½	1½	117	—	32	—	38½
49½	3	1½	1½	68	—	—	389	38½
41½	3	1½	1½	—	78	—	689	38½
41½	3	1½	1½	—	247	—	557	38½
40½	3	2½	1½	—	1.249	384	—	39½
41½	3	2½	1½	—	742	493	—	39½
42½	3	2½	1½	—	704	163	—	38½
43½	3	2½	1½	37	—	—	91	38½
46½	3	2½	1½	—	20	310	—	38½
49½	3	2½	1½	—	174	434	—	38½
47½	3	2½	1½	—	31	13	—	39½
48½	3	1½	1½	—	60	—	153	38½
48½	3	1½	1½	—	20	85	—	38½
45½	3	1½	1½	113	—	—	302	37½
44½	3	1½	1½	136	—	—	307	38½

DUITSCH E RIJ KSBANK. (In millioentallen Marken.)

1892.	Discontos.	Beleening	Munt en m. m.	Bb. in cive.	R. C. saldo.	DISC. KOERS. Bank.	o. w.
Januari . . 7	520	126	914	1.085	377	4	2
9	—	—	—	—	—	3	2
15	493	165	935	1.083	406	2	2
23	485	92	959	989	450	1	1
30	520	90	960	988	482	1	1
Februari . . 6	491	88	969	958	491	1	1
15	491	84	970	925	520	1	1
23	529	91	978	878	628	1	1
29	544	99	978	891	636	1	1
Maart . . . 7	536	96	973	889	618	1	1
15	530	93	978	885	635	1	1
23	530	93	986	894	637	1	1
31	578	113	942	1.026	536	1	1
April . . . 7	574	105	938	1.008	528	1	1
14	568	98	935	969	551	1	1
27	545	97	953	951	563	1	1
30	559	105	950	999	535	1	1
Mei 7	540	100	957	966	548	1	1
14	536	96	971	940	583	1	1
23	512	95	998	909	612	1	1
31	525	102	999	928	617	1	1
Juni 7	505	101	995	913	608	1	1
15	519	100	1.008	914	637	1	1
23	534	98	1.007	965	607	1	1
30	583	128	979	1.088	536	1	1
Juli 7	557	114	978	1.052	526	1	1
15	535	98	988	993	552	1	1
23	524	92	994	963	567	1	1
30	532	95	983	980	547	1	1
Augustus . . 6	509	94	979	957	543	1	1
15	506	95	979	943	554	1	1
23	502	90	982	945	547	1	1
31	513	93	968	973	514	1	1
September . 7	503	90	968	954	506	1	1
15	505	88	955	947	510	1	1
23	518	88	945	963	497	1	1
30	599	115	888	1.114	394	2	2
October . . 7	581	108	869	1.086	378	1	1
15	566	97	868	1.058	382	2	2
22	587	90	875	1.085	427	2	2
28	—	—	—	—	—	4	2
31	634	93	864	1.075	426	2	2
November . 7	501	90	862	1.055	395	2	2
15	576	89	860	1.027	408	2	2
23	561	84	875	995	437	2	2
30	565	87	871	1.005	429	2	2
December . 7	544	85	866	992	419	2	2
15	552	89	871	984	453	5	5
28	567	90	861	1.020	489	2	2
31	606	118	837	1.140	361	5	5

BELGISCHE NATIONALE BANK.

(In millioentallen francs.)

1892.	PORTEFEUILLE		Munt en mms.	Bill. in circ.	SALDO'S.		DISC. KOERS.		
	binnenl.	buitenl.			gouv.	part.	Bank.	c. m.	
Januari	7	257	91	104	413	38	25	3	24
	14	261	91	103	421	31	29	"	24
	21	251	91	104	412	36	22	"	24
	28	261	91	102	416	35	29	"	24
Febr.	4	260	91	107	405	51	30	"	24
	11	253	91	105	408	37	31	"	24
	18	242	91	107	403	34	28	"	24
	25	250	91	104	405	25	13	"	24
Maart	3	247	91	109	399	47	29	"	24
	10	241	91	107	403	32	31	"	24
	17	238	90	108	400	34	30	"	24
	24	247	91	107	404	28	40	"	24
	31	251	90	107	417	35	25	"	14
April	7	232	91	108	407	28	24	"	14
	14	238	92	105	409	27	28	"	14
	21	244	92	106	404	35	29	"	2
	28	245	92	104	409	33	26	"	2
Mei	5	252	92	107	409	38	33	"	2
	12	244	91	104	409	26	29	"	2
	19	238	91	106	403	29	28	24	2
	26	239	91	103	403	25	30	"	14
Juni	2	235	91	109	397	41	22	"	"
	9	233	91	107	396	29	31	"	"
	16	223	92	108	391	32	25	"	"
	23	234	92	108	391	33	35	"	"
	29	247	92	107	404	26	43	"	"
Juli	7	236	91	109	405	30	28	"	14
	15	237	91	107	406	27	31	"	14
	21	231	91	108	400	30	27	"	14
	28	235	92	107	402	27	34	"	14
Aug.	4	233	93	111	395	43	29	"	14
	11	225	92	108	394	34	23	"	14
	18	224	92	110	389	35	25	"	14
	25	229	92	109	391	36	29	"	14
Sept	1	229	92	113	392	43	23	"	14
	8	222	93	112	386	39	30	"	14
	15	223	93	112	393	37	28	"	14
	22	222	93	113	387	37	37	"	14
	29	233	93	114	403	44	31	"	14
Oct-ber	6	228	93	116	395	50	29	"	14
	13	220	93	114	396	40	29	"	14
	20	222	93	115	394	45	29	"	14
	27	229	94	114	397	43	34	"	14
Nov.	3	234	94	118	397	52	33	"	14
	10	226	94	115	400	41	35	"	14
	17	226	94	117	396	42	34	"	14
	24	232	93	115	397	38	39	"	14
Dec.	1	227	94	117	399	44	31	"	14
	8	222	94	116	397	37	32	"	14
	15	225	94	114	403	36	29	"	14
	22	231	94	114	402	32	39	"	14
	29	242	94	114	414	36	37	"	14

AMERIKA. New-Yorker-city Clearinghousebanken.
(Millioenen dollars.)

1892.	Rekening's, en voorrech.	Specie.	St. pap. geld.	Deposito's.	Surplus of deficit tegen verpl. reserve	Rente korte bel. op fondseu.	
Januari	2	438.6	95.9	37.8	466.3	\$ 17.23	2 h 5
	9	444.2	99.0	39.2	477.3	» 18.96	1 1/2 » 4
	16	445.8	104.5	41.6	486.3	» 24.57	1 » 3
	23	447.2	110.4	46.9	497.4	» 33.00	1 » 2 1/2
	30	453.5	113.1	50.2	509.5	» 36.02	1 » 2 1/2
Februari	6	460.6	111.9	50.2	515.3	» 38.44	1 » 2 1/2
	13	466.2	112.9	51.1	521.5	» 33.65	1 » 2 1/2
	20	476.5	113.1	50.5	531.2	» 30.85	1 1/2 » 2
	27	480.8	107.8	52.1	531.9	» 26.96	1 1/2 » 2
Maart	5	488.6	104.4	50.2	533.5	» 21.29	1 1/2 » 2
	12	492.9	100.4	48.7	531.9	» 16.19	1 1/2 » 2
	19	494.6	99.7	50.0	534.3	» 16.19	1 1/2 » 2
	26	490.4	101.2	49.3	530.1	» 18.00	1 1/2 » 2
April	2	489.7	101.8	48.2	528.4	» 18.01	1 1/2 » 2
	9	490.8	101.8	45.9	528.0	» 15.83	1 1/2 » 2
	16	493.6	102.9	45.7	531.8	» 15.18	1 1/2 » 2
	23	491.9	106.0	46.9	533.9	» 19.53	1 1/2 » 2
	30	493.0	105.4	48.4	535.7	» 20.03	1 1/2 » 2
Mei	7	493.8	100.2	47.4	531.8	» 14.80	1 » 2
	14	492.0	99.1	49.8	530.7	» 15.77	1 » 2
	21	490.9	101.1	52.0	534.4	» 19.55	1 » 2
	28	488.8	103.7	54.8	536.1	» 24.61	1 » 2
Juni	4	492.7	104.0	55.1	542.0	» 23.67	1 » 1 1/2
	11	493.6	102.9	56.1	542.0	» 23.54	1 » 1 1/2
	18	496.5	101.0	57.6	543.6	» 22.78	1 » 1 1/2
	25	495.2	95.5	58.8	538.4	» 19.87	1 » 2
Juli	2	494.4	91.6	60.1	534.6	» 18.08	1 1/2 » 2
	9	492.1	90.6	57.5	530.7	» 15.57	1 1/2 » 4
	16	482.4	90.0	61.0	533.8	» 20.20	1 » 3
	23	480.3	91.2	62.8	524.0	» 23.06	1 » 2
	30	484.9	91.7	64.7	529.1	» 24.23	1 » 2
August.	6	488.7	90.6	60.2	528.4	» 18.79	1 » 2
	13	489.7	87.7	59.3	525.2	» 15.77	1 » 2
	20	492.0	86.0	57.3	524.4	» 12.37	1 1/2 » 2
	27	490.6	81.7	57.3	517.0	» 9.88	1 1/2 » 2 1/2
Septemb.	3	487.1	79.5	55.3	509.0	» 7.63	2 » 6
	10	482.1	76.5	53.2	500.1	» 4.78	2 1/2 » 5
	17	475.3	75.7	52.1	491.8	» 4.87	4 » 5
	24	466.6	73.4	51.7	480.5	» 5.05	8 » 4
October	1	464.9	71.9	51.6	476.5	» 4.89	8 » 6
	8	463.2	71.9	48.1	472.4	» 1.93	4 » 10
	15	459.5	71.7	45.8	468.1	» 0.53	4 1/2 » 10
	22	452.3	70.6	46.9	460.8	» 2.33	4 » 8
	29	449.1	72.8	45.3	457.0	» 8.89	8 » 7
Novemb.	5	449.0	73.6	42.9	455.8	» 2.67	5 » 8
	12	445.9	75.1	40.4	451.6	» 2.67	4 » 6
	19	444.2	77.7	39.8	452.1	» 4.56	4 » 6
	26	442.6	79.4	40.2	452.0	» 6.72	8 » 6
Decemb.	3	444.6	79.0	41.1	454.8	» 6.49	4 » 6
	10	442.5	77.7	40.5	451.0	» 5.50	4 » 5 1/2
	17	441.8	76.9	40.7	449.1	» 5.44	4 » 25
	24	438.1	76.8	40.3	444.3	» 6.17	8 » 40
	31	437.7	75.9	42.0	444.5	» 6.88	4 » 10

HANDELSKRONIEK.

ORGANISATIE VAN HET CONSULAATWEZEN. — VOORZORGSMAATREGELEN TEGEN CHOLERA. —
AANSTAANDE WIJZIGING VAN DE WETGEVING OP DEN SUIKER-ACCLUIS. — OPBRENGST
DER RIJKSMIDDELEN GEDURENDE 1892. — CONSULAIRE VERSLAGEN,
HAMBURG. — ENOELANDS IN- EN UITVOERHANDEL IN 1892. —
VERVOER VAN LANDVERHUIZERS NAAR AMERIKA. — SCHEEPSBOUW
IN ENGELAND IN 1892. — PROTECTIE VAN DEN SCHEEPSBOUW
IN FRANKRIJK.

Organisatie van het Consulaatwezen. In het afdeelvingsverslag der Eerste Kamer op de begroting voor 1893 was den Minister van Buitenlandsche Zaken verzocht alsnog in het belang, zoowel van den dienst, als van de schatkist eene consulaire regeling voor te dragen. Tevens werd het denkbeeld verdedigd om den diplomatieken en den consulaire dienst tot één tak van dienst zamen te smelten, althans om eene nauwe verbinding tusschen beide tot stand te brengen. Dit laatste kwam blijkens het Regoeringsantwoord den Minister niet gewenscht voor, al kon ook in sommige gevallen, in landen buiten Europa, een consulaat door een diplomatiek ambtenaar worden waargenomen, of aan een consulaire ambtenaar een diplomatieke titel verleend worden. Ook eene consulaire regeling, waarbij volgens eene vooraf vastgestelde indeeling der verschillende werelddeelen, de standplaatsen en de kring van werkzaamheden der consulaire ambtenaren worden bepaald, kwam den Minister minder gewenscht voor. Dit laatste was het systeem, uiteengezet in het belangrijke rapport door de commissie voor de consulaire examens in 1887 ingediend. Voor het plan van organisatie door die Commissie voorgestaan, waarop het advies van de verschillende Kamers van Koophandel en van andere belanghobbenden bijna unaniem gunstig was, werd door mr. E. N. Rahusen bij de beraadslagingen in de Eerste Kamer op 27 Januari jl. een lans gebroken. Volgens bedoeld plan zou de geheele handelswereld verdeeld worden in consulaire kringen, aan het hoofd waarvan een diplomatiek ambtenaar of consul-generaal zou staan. De kosten waren toen door die Commissie

geraamd op ongeveer f 250 000 en, waar slechts f 170.000 op de begroting van 1887 voor den consulaire dienst was uitgetrokken, was het kostencijfer de voornaamste reden, waarom aan de voorstellen der Commissie geen gevolg was gegeven. Thans echter wees mr. Rahnen er op, dat op de begroting voor 1893 het cijfer van f 250.000 reeds was overschreden en verzocht den Minister van Buitenlandsehe Zaken meergenoemd plan nog eens aandachtig te overwegen. Niet alleen omdat het de bijna eenstemmige goedkeuring had verworven van allen, die bij handel en nijverheid betrokken zijn, maar ook omdat bij dat plan de tractementen der Consulaire ambtenaren worden geregeld. Zij, die de betrekking wenschen, kennen daarvan dan a priori de bezoldiging, en de Minister zal niet, zooals nu het geval is, telkens om verhooging behoeven te vragen.

Tegelijkertijd betoogde spreker dat nauwer verband behoorde te bestaan tusschen den diplomatieken en den consulaire dienst. Nederland zal zich weinig kunnen doen gelden bij hooge politieke kwestien; het voorstaan der belangen van handel en nijverheid zal het voornaamste zijn, wat onze diplomaten te doen hebben. Toch zijn deze door hunne opleiding niet altijd bijzonder vertrouwd met die belangen, en daarom achtte spreker het althans wenschelijk, dat de toekomstige diplomaat, alvorens de diplomatieke carrière in te gaan, eenigen tijd eene consulaire betrekking waarneemt.

De Minister bleef echter het in het antwoord ingenomen standpunt in allen deele handhaven. Hij verklaarde uitdrukkelijk, dat de Regeering niet kon toezeggen eene voordracht in te zullen dienen om de consulaire regeling wettelijk te doen vaststellen, daar het zijns inziens de voorkenr verdiende bij instelling van consulaire posten rekening te houden, met de telkens wisselende behoeften van den handel. Voorts betoogde Z. E., dat volgens het stelsel der Commissie op zijn minst 24 bezoldigde consulaten zouden worden vereischt, waar er thans 17 zijn, en dat dientengevolge de kosten van den Consulaire dienst met f 70.000 zouden moeten stijgen. Ook van samensmelting van consulaire en diplomatieken dienst bleek de Minister geen voorstander, voornamelijk op grond van de verschillende vereischten, die aan diplomaten of consuls moeten gesteld worden. Intusschen erkende Z. E. dat tusschen beide een nauw verband bestaat, en dat wat voor de opleiding en meerdere ontwikkeling onzer diplomatieke ambtenaren door waarneming van of werkzaamheid aan consulaten noodig mag worden geacht, ernstige overweging waardig is.

Voorzorgsmaatregelen tegen Cholera. De Kamer van Koophandel en Fabrieken te Haarlem heeft zich gewend tot Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken om te wijzen op de bezwaren, die in het afgelopen najaar door verschillende personen onderonden zijn bij verzending van goederen naar het buitenland, tongevolge van de onzekerheid, waarin men meestal verkeerde, welke maatregelen tot afwering der cholera in het buitenland genomen waren. De Kamer meent, dat hieraan zou te gemoet worden gekomen, wanneer zooveel mogelijk vooraf bekend waren de maatregelen, die ten aanzien van het handelsverkeer zullen genomen worden, zoodra de omstandigheden het vereischen. Als zoodanig verdient haars inziens aanbeveling de regeling, die door den Staat New-York schijnt te zijn getroffen. Men zou aldaar de koopmansgoederen met het oog op de gezondheidsmaatregelen verdeeld hebben in drie klassen:

I. Goederen onderworpen aan eene verplichte quarantaine en desinfectie.

II. Goederen, welke aan eene quarantaine kunnen worden onderworpen, wanneer de omstandigheden zulks meebrengen.

III. Goederen, waarop geen quarantaine noch desinfectie kan worden toegepast.

De goederen tot de heide eerste klassen behoorende worden met name genoemd; alle niet met name genoemde goederen behoeven tot de derde klasse.

De Kamer wenscht dat onze Regeering in deze het voorbeeld geve, als internationale regeling vooralsnog onmogelijk is. Uit de begrootingsdebatten in de Eerste Kamer schijnt echter te blijken dat die mogelijkheid niet zoo geheel uitgesloten is, immers in de zitting van 27 Januari jl. verklaarde de minister van Buitenlandsche Zaken dat de Regeering verwachtte, dat, ter verkrijging van internationale overeenstemming op het gebied der bestrijding van besmettelijke ziekten, op een niet ver verwijderd tijdstip internationale besprekingen zouden kunnen plaats vinden, ten einde meer uniformiteit te verkrijgen. Blijkt dit te veel bezwaren mee te brengen dan zou zeker de handel reeds zeer gebaat zijn, indien hij, door duidelijke en tijdige kennisgeving der in verschillende landen geldende voorschriften en formaliteiten, althans zekerheid had waaraan zich te houden. Ook bij de Kamers van Koophandel te Amsterdam en te Rotterdam maakt deze zaak een punt van onderzoek nit.

Aanstaande wijziging van de wetgeving op den suiker-accijns. In de zitting van de Eerste Kamer van 30 Januari heeft de

Minister van Financiën eenige mededeelingen gedaan omtrent zijn plannen met betrekking tot eene gewijzigde regeling van den accijns op de beetwortel sniker. De tegenwoordige wet geeft aanleiding tot klachten zoowel aan fabrikanten als aan landbouwers, terwijl zij ook niet in het voordeel van de schatkist werkt, aangezien in het vorig jaar aan de gevorderde opbrengst van 8.5 miljoen circa 7 à 8 ton zal tekort komen, omdat het cijfer van 32 miljoen K. G., waarvan de bijslag afhankelijk is gesteld, niet is bereikt. Het zniwere entrepotstelsel zon, aldus de Minister, het eenvoudigst zijn, maar men kan de industrie niet op eenmaal hare voordeelen ontnemen. Er zou dus de keuze blijven tusschen het stelsel van open premie of van verhooging van den aanslag. Die keuze thans te doen is echter nog te moeilijk bij het ontbreken van zekere gegevens omtrent de overponden. De hoofdstrekking der nieuwe voorloopige regeling zal dus zijn de administratie meer licht te verschaffen en enkele grieven tegen de bestaande wet uit den weg te ruimen door verhooging van het wettelijk rendement en van de minimum productie van 32 miljoen K. G. waaronder geen omslag plaats heeft, terwijl de omslag van thans hoogstens f 6 per 100 K. G. over het meêrdero zal verlaagd worden.

Opbrengst der Rijksmiddelen gedurende 1892. De Staatsconrant van 12 Jannari geeft het jaarlijksch overzicht van de opbrengst der middelen gedurende 1892, in vergelijking gebracht met de raming voor dat jaar en de opbrengst over 1891. Dit is de laatste maal dat die staat in dien vorm zal verschijnen na aanneming van de belastingvoorstellen van den Minister Pierson. De totale opbrengst was f 119.4 miljoen, of 2 miljoen meer dan in 1891 en 3.7 miljoen boven de raming.

Wanneer wij de voornaamste posten nagaan, dan zien wij dat de directe belastingen opbrachten 28.6 miljoen, tegen 28.3 miljoen in 1891; de grondbelasting bracht daartoe bij met 12.5 miljoen, zijnde 2 ton meer dan het vorig jaar. De rechten op den invoer gaven 5.7 miljoen, iets minder dan het vorig jaar, toen zij f 30.000 meer opbrachten. De indirecte belastingen brachten op 27.3 miljoen, tegen 26 in 1891 en eene raming van 23.6 miljoen; deze meerdere opbrengst is voornamelijk te danken aan de successierechten, die 15 miljoen opbrachten tegen 13.7 in 1891 en eene raming van 11.1 miljoen. De posten brachten meer op in 1892, nl. f 6.983.000 tegen f 6.840.000 in 1891; de rijksstelegrafen daarentegen slechts f 1.351.000, tegen f 1.392.000

in 1891. Ook bij de loodsgelden is eene geringe vermindering daar deze, tegen f 1.383.000 in 1891, in het afgelopen jaar slechts 1.383.000 opbrachten. Eindelijk brachten de accijnzen in het geheel op 44.5 millioen tegen 44.2 in 1891, doch zij waren geraamd op 44.7. Wanneer men daarbij in aanmerking neemt dat de accijns op de suiker opbracht 7.7 millioen, doch geraamd was op 8.5, ¹⁾ dan ziet men dat de opbrengst van de andere posten gunstig was. Gedistilleerd bracht 24.7 op, een ton boven 1891, ruim twee ton boven de raming; de zoutaccijns 3.9 millioen ongeveer evenveel als in 1891 doch circa f 80 000 boven de raming, de zeepaccijns ruim 2 millioen, eveneens ongeveer evenveel als in 1891, doch ook circa f 70.000 boven de raming.

Het blijkt dus dat de hoogere totaal opbrengst boven de raming voornamelijk te danken is aan de meerdere opbrengst van het recht van successie, uit den aard der zaak eene zeer wisselvallige bate.

Consulaire verslagen. Hamburg. No. 239 van de Verzameling van Consulaire verslagen bevat een nitvoerig verslag over het jaar 1891 en de eerste maanden van 1892 van de Heeren R. von Schmidt Pauli, consnl generaal, en W. L. Bosschart, vice consul te Hamburg, waaraan wij het volgende ontleenen. Eene directe waterverbinding tusschen Hamburg en Sulina ter lengte van 3133 kilometer hoopt men te zien tot stand komen. De kosten van de daartoe ontworpen Donau-Woldau-Elbe kanaalwerken zouden 69½ millioen gulden O. W. bedragen, op welker tijdige beschikbaarstelling bij de Oostenrijksche Regeering door het Oostenrijksch Huis van afgevaardigden moet zijn aangedrongen. Het in uitzicht gestelde tarief zou nog 33 pCt. goedkoopere komen dan zelfs het pfenningtarief der spoorwegen. Na de opening van het Oder-Spreekanaal is ook de verbinding tusschen Weichsel en Elbe voor de groote scheepvaart verzekerd. Met de voorbereidende werkzaamheden van de Moselkanalisatie en het Rijn-Weser-Elbekanaal is men bezig. Intusschen schijnen de werkzaamheden van het Dortmund Emakanaal slechts langzaam voort te gaan. Voorts wordt er op gewezen dat het geprojecteerd Elbe-Travekanaal het geheele West-Duitsche kanaalnet (Rijn-Weser-Elbe kanaal) met de Oostzee zal verbinden, en dus het „directe” goederenvervoer van het Rijngebied naar de Oostzee, voortaan, buiten Nederland om, in de

¹⁾ Vergelijk hierover de mededeelingen van den Minister van Financiën in de Eerste Kamer boven vermeld.

band zal werken. Het transitoverkeer, dat Nederland bezorgt tusschen Rijnstreek en Noordoostelijk Europa zou dus daarvan geen voordeel hebben te verwachten. Het verslag wijst op de wenschelijkheid dat Nederland, door goedkoopte en aanbrengring van alle mogelijke verbeteringen, het transitoverkeer trachtte te behouden. In verband met de pogingen bij ons te lande in het werk gesteld om stoomloodsvaartnigen te krijgen, vermelden wij dat volgens het verslag de Hamburgsche senaat een som van M. 200.000 heeft aangevraagd voor den bouw van een stoomschip voor den loodsdienst in de Elbe monding. Het zal ongeveer van dezelfde grootteverhoudingen zijn en op denzelfden voet worden ingericht als de stoomloods vaartnigen, die onder Dungeness gestationeerd liggen.

Met voldoening wordt voorts in het verslag geconstateerd, dat gevolg is gegeven aan den wenk in een vorig verslag dat werklieden, die zich in den vreemde begeven, door tusschenkomst van den burgemeester hunner woonplaats, of rechtstreeks, bij den Nederlandschen Consul in de streek, waarheen zij willen gaan, de noodige inlichtingen vooraf zonden aanvragen. Vele werkzoekenden hadden zich schriftelijk bij het Consulaat Generaal aangemeld om inlichtingen, en toen deze ongunstig uitvielen werd hun tenminste de teleurstelling van onnoodig reizen en geld uitgeven bespaard.

Engeland's in- en uitvoerhandel in 1893. De n^o van 21 en 28 Januari van The Economist, geven de jaarlijksche beredeneerde overzichten van den in- en uitvoerhandel van Groot-Britannie, gedurende het afgelopen jaar, waaraan het volgende is ontleend:

De waarde van den invoer in 1892 (berekend tegen de tegenwoordige prijzen) was	£ 423.892.178
tegen in 1891 (tegen de toenmalige prijzen berekend)	435.691.279
alzo minder in 1892	£ 11.799.101

Het zou echter onjuist zijn daaruit de gevolgtrekking te maken, dat de invoer in kwantiteit is afgenomen. Immers berekend tegen de prijzen van 1891 zou de in 1892 ingevoerde hoeveelheid goederen een waarde vertegenwoordigen van £ 442.595.000
hetgeen tegen in 1891 435.691.279
eene vermeerdering geeft van goederen ter waarde van £ 6.903.721

Tevens blijkt daaruit dat voor dezelfde quantiteit goederen ingevoerd in 1892 £ 442.595.000 — £ 423.892.178 = £ 18.702.822 minder is betaald, dan in 1891 het geval zou zijn geweest.

Uit de onderstaande cijfers van de invoeren van voedings-

middelen, blijkt voorts de stijging der prijzen van dierlijk voedsel, benevens de daling van die van granen en ander plantaardig voedsel.

Waarde ingevoerd in 1892.

Meer of minder dan in 1891.

	door	quantiteit	door prijsstijging of daling	te zamen
	£	£	£	£
dierlijk voedsel	63.124.000	+ 3.225.000	+ 1.101.000	+ 4.326.000
plantaardig „	91.306.000	+ 4.344.000	— 8.034.000	— 3.690.000
dranken „	24.916.000	+ 548.000	— 907.000	— 359.000

Deze oijfers zijn die van den algemeenen invoer van goederen uit den vreemde en uit de kolonien; om tot het zuivere cijfer van den invoer voor verbruik te komen moet de wederuitvoer daarvan worden afgetrokken. Men krijgt dan in vergelijking met 1891 voor

1892	Algemeene uitvoer. £	Wederuitvoer £	Invoer voor verbruik. £
Tegenwoordige waarde	423.892.178	64.400.429	359.491.758
Waarde berekend tegen de prijzen in 1891 .	442.595.000	67.460.000	375.135.000
Vershil door prijsver- andering	— 18.703.000	— 3.060.000	— 15.643.000
Vershil in kwantiteit .	+ 6.904.000	+ 5.664.000	+ 1.244.000
Feitelijk waardovershil	— 11.799.101	+ 2.603.827	— 14.402.928

De waarde van den uitvoer van artikelen van Britschen oorsprong was in 1892 £ 227.060.224
tegen in 1891 „ 247.272.000

Alzoo minder in 1892 . . . £ 20.174.926
te weten (in ronde oijfers) wegens daling der prijzen £ 11.731.000
wegens vermindering in kwantiteit „ 8.444.000

Uit de verschillende oijfers worden alsdan de volgende conclusies getrokken:

De geheele waarde van den handelsomzet in 1892 bleef £ 29.370.200 beneden die in 1891, zijnde £ 11.799.101 mindere waarde van den invoer en £ 20.174.926 mindere waarde van den uitvoer van Britsche producten; de waarde van de goederen van vreemden oorsprong, die weder uitgevoerd werden, was echter £ 2.603.827 meer.

De quantiteit der in- on uitgevoerde goederen te zamen wijst echter op eene geringe vermeerdering tegen 1891, welke in geldswaarde nitgedrukt bedroeg

vermeerdering algemeenen invoer . . .	£ 6.904.000
„ „ wederuitvoer	„ 5.664.000
	£ 12.568.000

af vermindering van den nitvoer van artikelen van Britschen oorsprong	£ 8.444.000
---	-------------

Blijft alzoo meer . . . £ 4.124.000

Van voedingsmiddelen werd eene hoeveelheid ter waarde van £ 9.000.000 meer ingevoerd, van grondstoffen £ 2.000.000 minder; maar op deze grondstoffen werd £ 10.000.000 op den prijs bespaard, hetgeen voor een groot deel opweegt tegen de verliezen op de nitvoeren.

Vervoer van landverhuizers naar Amerika. Van welken invloed de bezwarende bepalingen op het binnenkomen van landverhuizers in Amerika is geweest, kan blijken uit de volgende cijfers van in Engelsche havens aangekomen vreemde landverhuizers op reis naar Amerika:

Van	October		November		December	
	1891	1892	1891	1892	1891	1892
Gothenburg . . .	2.093	809	1.781	1.429	347	554
Hamburg	2.721	1	3.365	4	2.651	210
Christiania, Arendal en Christianssand	355	78	215	322	83	108
Andere havens van het continent . .	909	549	973	1.158	391	1.002
totaal . .	6.078	1.437	6.334	2.913	3.472	1.874

Scheepsbouw in Engeland in 1892. Volgens „Lloyd's" was de aanbouw van koopvaardij-schepen in Engeland in de laatste 4 jaren als onderstaand:

	STOOMSCHEPEN.		ZEILSCHEPEN.		TOTAAL.	
	Aantal.	Bruto tonnemaat.	Aantal.	Bruto tonnemaat.	Aantal.	Bruto tonnemaat.
1892	512	841.356	169	268.594	681	1.109.950
1891	641	878.353	181	252.463	822	1.130.816
1890	651	1.061.619	92	133.086	743	1.194.705
1889	595	1.083.793	95	125.568	690	1.209.361

Hoewel het aantal nieuw gebouwde schepen belangrijk kleiner was, is de totaal tonnenmaat ongeveer dezelfde gebleven als in 1891, waaruit blijkt dat voornamelijk schepen van grooter charter

in de vaart werden gehracht. De gezamenlijke tonnenmaat van de nieuw aangebouwde zeilschepen was zelfs grooter dan ten vorige jare, niettegenstaande het aantal kleiner was.

Voor de vooruitzichten van den scheepshouw in 1893 is van belang onderstaand staatje van de schepen die in aanhouw waren in Engeland nlt. Dec. 1892 en 1891.

	STOOMSCHEPEN.		ZEILSCHEPEN.		TOTAAL.	
	aantal	tonnenmaat	aantal	tonnenmaat	aantal	tonnenmaat
31 Dec. 1892	227	506.782	306	570.741	533	1.077.523
31 Dec. 1891	354	595.508	494	793.913	848	1.389.421

Protectie van den scheepsbouw in Frankrijk. De Fransche Kamer heeft in de afgelopen maand besloten wederom voor een tijdperk van 10 jaren premien toe te staan voor schepen, die in Frankrijk gehonwd zijn. Tevens is het hedrag dier premies verhoogd. Deze bedragen thans voor ijzeren schepen 90 francs per ton (tegen vroeger 60 francs), voor houten schepen 40 of 50 francs per ton, naar mate van de klasse (tegen 10 of 20 francs vroeger), voor machines enz. 12 tot 15 francs per 100 kilo. Voor elke 1000 afgelegde mijlen werd vroeger een premie gegeven van francs 1.50 per ton netto; in het vervolg wordt per bruto ton nitgekeerd fr. 1.10 voor stoombooten, en voor zeilschepen fr. 1.70.

De regeering had voorgesteld om, zooals tot vóór twee jaren gegolden heeft, voor vreemde schepen, die onder Fransche vlag gehracht worden, de halve premie toe te kennen, hetgeen echter met groote meerderheid werd verworpen.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

— **Carlisle, Minister van Financiën in de Vereenigde-Staten.** De nieuwe President der Vereenigde-Staten, Cleveland, heeft tot zijn aanstaanden Minister van Financiën benoemd het lid van den Senaat te Kentucky, Carlisle, vroeger president van het Oongres. Deze is een warm voorstander van vrijhandel, zooals bleek uit een redevoering, vijf jaar geleden door hem gehouden tijdens den vorigen strijd tusschen Harrison en Cleveland bij de Presidents-verkiezing. Hij toonde toen aan, hoe onrechtvaardig het was, het volk te beletten te koopen waar het dit het voordeeligst doen kan. Vooral zijn het de steden in het Oosten van de Vereenigde-Staten, waar de groote voorstanders van de protectie zijn. In het Westen ziet men in, hoe verkeerd het is, om een schatting te betalen aan particuliere personen door de hooge inkomende rechten, hetgeen aan de consumenten in de Vereenigde-Staten tien of vijftien milliard francs 's jaars kost. Het spreekt van zelf, dat het bestaande Mac Kinley tarief niet op eens gewijzigd kan worden. De Republikeinen hebben dit met opzet onmogelijk gemaakt door het budget te bezwaren met enorme pensioenen aan hen, die in den oorlog gediend hebben. Vroeger werd voor het krijgen van pensioen vereischt, dat men bewees door den krijgsdienst in zijn middel van bestaan geleden te hebben. Dat bewijs werd nu niet meer gevorderd, zoodat nu, 30 jaar na den oorlog, aan 850.000 personen 165 miljoen dollars 's jaars wordt uitbetaald. Maar de bovenvermelde benoeming verlevendigt de hoop, dat gedaan zal worden wat mogelijk is, om terug te komen van het dwaze systeem van protectie.
(le Monde Economique, 28 Janvier 1893.)

— **Professor Molengraaff over West-Indische toestanden.** In ons artikel in de Jannari-afllevering van „de Economist”: „Is Emigratie van Nederlandsche Landbouwers naar Suriname gewenscht?” is een verzuim gepleegd, dat wij ons haasten te herstellen alvorens

anderen er ons op wijzen. Op blz. 82 werd met de woorden van den heer Pyttersen gewezen op het weinige dat door de Regering wordt gedaan voor de vermeerdering van de kennis der natuurlijke gesteldheid des lands. Ten slotte werden enkele geschriften over Suriname vermeld, waarin ook andere onderwerpen dan de kolonisatie- en emigratie-quaestie werden besproken. We hadden dus twee aanleidingen voor één om daarbij ook melding te maken van het belangrijk, ook in het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer over de Begroeting voor Suriname ter spraak gebrachte artikel van Prof. Dr. C. A. F. Molengraaff, „Nationale belangen in West-Indië verwaarloosd,” voorkomende in deel VII, afl. 11, van de „Vragen van den Dag. Populair tijdschrift onder hoofdredactie van Dr. H. Blink.” Wij achten het onzen plicht dat verzuim thans goed te maken, door alsnog de aandacht op zijn zoo lezenswaardig betoog te vestigen. — Prof. Molengraaff toont aan dat de kennis van den bodem onzer West-Indische bezittingen, van de eilanden zooowel als van Suriname, schier nog alles te wenschen overlaat; dat deze toch volstrekt noodig is om te weten te komen wat die bodem kan opleveren; dat die onderzoekingen niot slechts nit een wetenschappelijk, maar ook uit een materieel oogpunt volstrekt noodig zijn. Hij herinnert aan de millioenen door den ondernemenden Engelschman Godden verdiend door de ontginning der phosphaatlagen op enkele onzer West-Indische eilanden, van welker bestaan en waarde ons niets bekend was; aan de veelal van vreemdelingen nitgegene goudontginningen op de eilanden on in Suriname, welke met meer voordeel zonden kunnen worden gedreven zoo nauwenrigger kennis van den bodem meer zekerheid gaf omtrent de streken waar waarschijnlijk met goed gevolg eene ontginning zou kunnen worden aangevangen, enz. enz. Na herinnerd te hebben aan het zeer weinige dat in vroeger jaren ter bevordering der kennis van de geologie van Nederl.-West-Indië was gedaan, maakt hij melding van de, in der tijd ook in „de Economist” van April 1885, p. 410, even vermelde geologische onderzoekingen in 1884—5 door Prof. Martin en hem ingesteld, welke door den korten tijd welke or aan kon worden gewijd, niet anders dan oppervlakkig en voorloopig konden zijn. Hij vermeldt de onderscheiden werken en stukken naar aanleiding dier onderzoekingen in het licht gegeven. Ten slotte wordt krachtig op een grondig natuurkundig, inzonderheid geologisch onderzoek onzer West-Indische bezittingen aangedrongen.

Moge daartoe spoedig worden overgegaan! De eer van Nederland en het belang dier zoo verwaarloosde koloniën vereischen het.

Aan nog eene andere tekortkoming maakten wij ons schuldig. Bij het vermelden van den naam van den heer A. D. van der Gon Netschor had behooren te zijn gezegd, dat ook deze, die in vroeger jaren zoo menig geschrift aan Ned.-West-Indië wijdde, zich steeds tegen eene Europeesche kolonisatie, tegen eene immigratie van Nederlandsche landbouwers verklaarde. Het uitvoerigst, en met aanhaling van tal van autoriteiten, deed hij dit in zijne nog zeer lezenswaardige verhandeling: „Emigratie uit Nederland. Kolonisatie met Nederlanders in Oost- en West-Indië”, opgenomen in de „Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N.-I.”, jaargang 1873.

Ten vervolge op ons artikel in de vorige aflevering wordt hier nog aangeteekend, dat bij de behandeling der begrooting van Suriname in de zitting der Eerste Kamer van 31 Januari over de kolonisatie-quacatie slechts weinig werd gesproken; doch dat uit de belangrijke Memorie van Antwoord van den Minister van Koloniën op het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer over die Begrooting voldoende blijkt dat de aangelegenheden van Suriname den Minister levendige belangstelling inboezemen.

Moge de ontwaakte belangstelling van regeering en natie aan onzo West-Indische bezittingen ten goede komen.

Q. v. U.

DE IMMIGRATIE EN EMIGRATIE TE AMSTERDAM.

De stroom van bevolking van het land naar de stad, die in de laatste twintig jaren in bijna alle beschaafde landen van Europa in mindere of meerdere mate wordt waargenomen en gemeenlijk voor een groot deel wordt toegeschreven aan de uitbreiding der versnelde middelen van gemeenschap, is een verschijnsel, dat ook reeds in vroegere tijden werd opgemeikt. Roscher in zijn welbekend *System der Volkswirtschaft* ¹⁾ en Levasseur in zijn jongst verschenen werk: *La population française*, ²⁾ dat lang eene eervolle plaats op het gebied der demographie zal innemen, noemen tal van oude schrijvers, die van hun tijd gelijke beweging vermelden. Zelts de beweegredenen, die het landvolk naar de steden deden verhuizen, werden reeds in de dagen van het oude Rome nagegaan. Columella, een der klassieke schrijvers over landbouw, zocht haar in de verandering van groote uitgestrektheden bouwland in weiland, Plutarchus meent haar te zien in de grootere veiligheid, die de stad aanbiedt, en Seneca somt tal van oorzaken op en geeft daarbij eene beschrijving van de nieuwe leden der Romeinsche maatschappij, die bijna ook heden nog als eene schets van de immigranten van enkele moderne wereldsteden kon dienst doen, zoo ook van de economische drijfveeren, in die dagen evenwel van weinig beteekenis, gewag ware

1) III. pag. 37

2) II. pag. 342.

Econ. 1898.

gemaakt. «Zie eens, schrijft Seneca, deze talrijke bevolking die de onmetelijke stad naauwlijks kan bergen. Uit de municipiën en haar koloniën, kortom uit de gansche wereld is zij saamgestroomd. Den een drijft de eierzucht er heen, den anderen de plicht van een staatsambt of een hem opgedragen gezantschapspost, of de weelde, die eene rijke en voor ondeugden geschikte plaats zoekt, of de lust tot studie, of de openbare vermakelijkheden; enkele sleepte de vriendschap mede, sommigen de geestkracht, die ruimschoots gelegenheid vindt haar voortreffelijkheid te toonen; eenigen brachten veile schoonheid mede, anderen welsprekendheid, die te koop is. Allerlei slag van menschen stroomt samen naar de stad, die voor deugden en ondeugden groote belooningen uitlooft»¹⁾.

De meeste groote Europeesche steden hebben naar alle waarschijnlijkheid insgelijks aan samenvloeing van de landbevolking, hoofdzakelijk uit den omtrek, haar ontstaan en haar opkomst te danken. De natuurlijke vermeerdering door meerdere geboorte dan sterfte gaat langzaam. Zij heeft weinige steden groot doen worden. Van Amsterdam is het zeker niet twijfelachtig dat zij meermalen eene gelijke periode als thans heeft gekend, waarin hare bevolking door aanwas van elders binnen korten tijd sterk toenam. Oudermeulen beweert dat zij van 1515—1632 met 700 percent vermeerderde²⁾ Het is mogelijk dat deze raming overdreven is, doch zeker is het dat

¹⁾ *Aspice aedum hanc frequentiam, cui vix urbis immensae tecta sufficiunt. Ex municipiis et coloniis suis, ex toto denique orbi terrarum confluerunt. Alios adducit ambitio, alios necessitas officii publici, alios imposita legatio, alios luxuria opulentum et oppertunum vitium locum quaerens, alios liberalium studiorum cupiditas, alios spectacula, quosdam traxit amicitia, quosdam industria latam ostendendae virtutis nacta materiam; quidam venalem formam attulerunt, quidam venalem eloquentiam. Nullum non hominum genus concurrat in urbem et virtutibus et vitium magna praemia ponentem. (Cons. ad Helviam 6.)*

²⁾ Laspeyres, *Geschichte der Volkswirtschaftliche Anschauungen der Niederländer und ihrer Literatur zur Zeit der Republik*. pag. 100.

Zuid-Nederlanders, vooral uit Antwerpen, nadat Amsterdam het Spaansche juk had afgeschud, zich in groote getale binnen hare muren vestigden, dat de bloei van handel en zeevaart velen uit de omliggende gewesten trok, en dat zij, wat haar niet genoeg tot lof kan worden aangerekend, steeds een herbergzaam oord aanbood aan voor den geloove vervolgden. Haar bevolking moest onder deze omstandigheden sterk en snel stijgen en het is wel waarschijnlijk dat Kerseboom's opgaven, volgens welke zij in 1637 145.900, in 1685 185.700 en in 1748 241.000 inwoners had, vrij juist waren, al had zij honderd jaren later blijkens de uitkomsten der vierde volkstelling, in 1849 gehouden, ook slechts 224.000 ingezetenen.

In zooverre is de vermeerdering van bevolking, die in onze dagen plaats vond en voor de zevende maal, na een stilstand van meer dan twee eeuwen tot den uitleg van de stad aanleiding gaf, inderdaad geen vreemd verschijnsel, maar er is groot onderscheid tusschen de wijze, waarop zoodanig accres van bevolking voorheen en thans wordt beoordeeld. In vroegere tijden werd het in het algemeen met vreugde begroet. De nieuw aangekomenen brachten, dus meende men, toeneming van vertier mede en versterkten de algemeene draagkracht, en al was dit laatste ook niet steeds het geval, men liet, althans te Amsterdam, ook de onvermogenen ongemoeid binnentreden.

Thans wordt dengen, die zich vestigen wil, zeer zeker evenmin een hinderpaal in den weg gelegd, maar klachten dat de nieuw aangeworven bevolking vooral uit minvermogenen zou bestaan, zijn volstrekt niet zeldzaam. Integendeel de ongunstige toestand van Amsterdam's finantiën wordt voor geen gering deel toegeschreven aan de vestiging van vele weinig gegoeden, die de kosten van het lager onderwijs en van het armwezen, en in het algemeen de lasten van de gemeentezorg zouden doen stijgen, zonder de geldmiddelen der stad evenredig te

versterken, en hierdoor indirect aanleiding zouden zijn, dat vele welgestelden, om den verhoogden druk der heffingen te ontgaan, de gemeente verlaten.

Oppervlakkig gezien, schijnt deze beschouwing in hoofdzaak juist, doch waar schijn kan bedriegen, kwam het mij van belang voor positieve bewijsgronden op te zoeken, nategaan wie de personen waren, die zich in de laatste jaren hier hadden gevestigd of de gemeente hadden verlaten, en hen zooveel doenlijk te bespieden. Mijn onderzoek bleef met het oog op den tijd, dien ik beschikbaar kon stellen, beperkt tot het tienjarig tijdvak, 1880—89, vallende tusschen de zesde en de zevende volkstellingen, doch, afgescheiden dat waarnemingen uit den laatsten tijd voor de beoordeeling van den tegenwoordigen toestand het meeste belang hebben, is het niet aanneembaar dat de uitkomsten van een onderzoek van de aan 1880 laatstvoorafgegane jaren veel verschillen zouden van die, welke thans werden verkregen. Wat ik bijeensprokkelen kon heb ik bijeengegaard en al is mijn oogst zoo groot niet als ik wel zou wenschen, ik vlei mij dat hij voldoende is om een indruk te geven van den aard en de gesteldheid van onze medeburgers, die zich in die dagen hier vestigden.

§ 1. De omvang van de vestiging en van het vertrek. Volgens een staat, aanduidende de vermeerdering en vermindering der bevolking gedurende het dertigjarig tijdvak 1860 tot 1889, tengevolge van geboorte, vestiging, sterfte en vertrek, in Februari 1891 door Burgemeester en Wethouders aan den Gemeenteraad medege-deeld en in het Gemeenteblad, 1891, afd. I, als bijlage D opgenomen, hebben in het tienjarig tijdvak tusschen de zesde en de zevende volkstelling, waarvan de eerste op den

31sten December 1879 en de andere op denzelfden datum in 1889 plaats vond, 235.262 personen zich te Amsterdam gevestigd en 189.687 personen de gemeente verlaten.

De omvang van het vertrek en de vestiging was in de laatste tien jaren vaak zeer verschillend. Het tijdvak laat zich gevoegelijk in twee periodes verdeelen, waarvan de eerste met het tentoonstellingsjaar 1883 eindigt.

In de jaren 1880—83 immigrerden 95.635 en emigreerden 66.966 personen en vermeerderde de bevolking dientengevolge jaarlijks met gemiddeld 7.167 personen.

In 1884—89 bedroeg het aantal der gevestigden 139.627 en dat der vertrokkenen 122.721 en was het gemiddeld jaarlijksch accres uit dien hoofde dus slechts 2.818 zielen.

Al bedroeg het aantal der immigranten dus in het tienjarig tijdvak meer dan de helft der bevolking, men zou verkeerd doen met daaruit af te leiden, dat de bevolking in 1889 voor de helft of voor een aan de helft eenigszins nabijkomend deel uit andere personen bestond, dan tien jaren te voren. De meesten der gevestigden waren trekvogels, die in het jaar van vestiging weder aftrokken of «moderne nomaden», die wanneer zij te Amsterdam niet vonden, wat zij daar meenden te zullen erlangen, na een verblijf van enkele jaren hun tocht weder voortzetten of naar de plaats, waarvan zij gekomen waren, terugkeerden. Er hadden zich in de tien jaren zonder twijfel zeer vele personen voor goed te Amsterdam gevestigd en niet weinigen, die te Amsterdam geboren waren of daar sinds lang woonden, hadden in die dagen de gemeente wederom verlaten, doch beider aantal moet aanzienlijk geringer geweest zijn dan de genoemde cijfers kunnen doen denken. De statistiek omtrent de vestiging en het vertrek heelt voor de beoordeeling der stabiliteit van de bevolking der gemeenten slechts betrekkelijke waarde, en men wachte zich wel daaruit de verkeerde gevolgtrekking af te leiden, dat de bevolking in hare samenstelling uitermate veranderlijk zou zijn.

Volgens de volkstellingen bestond de

	Bevolking. personen.	Uit te Amsterdam geboren en elders geboren.		personen.	Per 10000 zielen der bevolking.
		personen.	Per 10000 zielen der bevolking.		Per 10000 zielen der bevolking.
in 1879	317.011	235.120	7417	81.890	2583
1889	408.061	278.709	6830	129.352	3170
Vermeerdering	91.050	43.589		47.462	

De verhouding tusschen de in de gemeente en de elders geboren is gewijzigd, en wel ten gunste van de laatsten, maar geen zins in zeer belangrijke mate.

Dit feit is een sterk vermoeden voor de juistheid van de zoo even geuite bewering, waarvoor het nader bewijs overigens niet in de statistieke gegevens maar in de verklaringen van vestiging en van vertrek wordt gevonden.

Amsterdam telt voor eene groote stad betrekkelijk weinig gevestigden. Te Rotterdam, 's Gravenhage en in het algemeen in het Rijk is het aantal der elders geboren betrekkelijk grooter.

De percentsgewijze verhouding der gevestigden tot de geheele bevolking was:

	In 1879.	In 1889.
Te Amsterdam	25.83 pCt.	31.70 pCt.
„ Rotterdam	37.34 „	38.26 „
„ 's Gravenhage	34.41 „	38.91 „
In de voornaamste gemeenten	—	36.63 „
„ alle gemeenten van het Rijk	32.78	34.60 „
Te Londen ¹⁾	—	in 1881 37.10 „
„ Parijs ²⁾	—	„ 1886 64.— „
„ Berlijn	—	„ 1880 56.3 „
„ Weenen ³⁾	—	„ 1880 61.5 „
„ Rome ³⁾	—	„ 1881 55.4 „

1) Ravenstein, the laws of migration. Journal of the statistical Society, 1885 pag. 167.

2) Levasseur l. c. II. pag. 387.

3) Ibid. III. pag. 320

De oorzaak van dit verschijnsel is moeilijk aan te wijzen. Zij kan zijn geringe vestiging van elders geboren en of gering vertrek van te Amsterdam geboren, of wel het een en het ander. Waarschijnlijk is zij het laatste. Althans in de jaren 1880—89 was én de vestiging én het vertrek te Amsterdam betrekkelijk geringer dan te Rotterdam, 'sGravenhage en in het algemeen in de Nederlandsche gemeenten, zooals wordt aangewezen door de

Percentsgewijze verhouding van de gemiddelde jaarlijksche vestiging en het gemiddeld jaarlijksch vertrek tot de gemiddelde bevolking in deze jaren.

	Vestiging.	Vertrek.
Amsterdam	6.292 pCt.	5.108 pCt.
Rotterdam	6.961 „	5.967 „
's Gravenhage	6.859 „	5.294 „
alle Nederlandsche gemeenten .	6.301 „	6.359 „

Het feit, dat zich te Amsterdam betrekkelijk weinig personen vestigen, laat zich, naar het schijnt, verklaren. De hoogere prijschaal van woninghuur en levensmiddelen, de zware belastingen, en het gemis aan schoone omstreken zijn zonder twijfel oorzaak, dat de gegoeden uit de provinciën, die geen bijzondere aanleiding hebben zich te Amsterdam te vestigen, bij verandering van woonplaats aan de hoofdstad niet licht de voorkeur geven, en de stroom van arbeiders en in het algemeen van minvermogenden is, zooals uit bovenstaande gegevens valt af te leiden, naar de hoofdstad niet sterker dan naar de andere groote gemeenten. Dat daarbij ook het vertrek betrekkelijk niet groot is, bevreemdt wellicht, waar algemeen geklaagd wordt over de gestadige emigratie van vermogenden. Doch daartegenover staat, dat Amsterdam, hoe ongunstig haar toestand dikwerf ook wordt afgeschilderd, een groot arbeidsveld schijnt te zijn, dat velerlei gelegenheid voor loonende werkzaamheid aan-

biedt, zoodat zij die hier niet slagen in het algemeen niet licht de gemeente verlaten om elders hun geluk te beproeven.

De aanwas van bevolking, die de hoofdstad door meerdere vestiging dan vertrek ontving, was overigens, schoon iets grooter dan die te Rotterdam waargenomen, niet belangrijk. Te 's Gravenhage was hij omvangrijker. Veelal is dit accres des te sterker, naarmate de bevolking talrijker is.

Dr. Dunant heeft in de *Annales de Démographie internationale* ¹⁾ een staat van de vermeerdering der bevolking in 30 der voornaamste steden van Europa gedurende 10 jaren (voor de meesten van 1865—1874) openbaar gemaakt. Deze staat toont aan, dat 23 dezer steden meer dan de helft van het accres van bevolking aan immigratie danken, dat 7 harer, indien geen meerdere vestiging dan vertrek had plaats gevonden, in bevolking zouden zijn achteruitgegaan, daar de sterfte de geboorte overtrof, en dat de aanwas in de dertig steden gemiddeld bestond uit 785 gevestigden en 215 geboren en per 1000 zielen.

De bevolking van Amsterdam vermeerderde in de jaren 1880—89 met 91050 zielen, en wel door meerdere geboorte dan sterfte met 45.432 en door meerdere vestiging dan vertrek met 45.618 zielen. Natuurlijk en kunstmatig accres waren dus ongeveer gelijk.

§ 2. Van waar de immigranten kwamen en waarheen de emigranten gingen. De statistiek der woonplaatsveranderingen in Nederland leert dat deze in de jaren 1880—89 hoofdzakelijk binnen bescheiden

1) N°. 3. Zie *Levasseur*. II. pag. 386.

grenzen plaats vonden. Ongeveer 63 percent van het aantal personen, die van elders gekomen zich in de bevolkingsregisters der gemeenten lieten inschrijven, kwamen uit eene gemeente derzelfde provincie, waarin ook de gemeente van vestiging gelegen was.

De personen, die zich in dien tijd te Amsterdam vestigden, kwamen evenwel voor het meerendeel uit verder verwijderde plaatsen. Van hen, wier laatste woonplaats bekend was, waren slechts 39.32 pCt. uit andere Noord-Hollandsche gemeenten gekomen. De overigen waren voornamelijk herkomstig uit de andere provinciën.

Ook de personen, die Amsterdam verlieten, vestigden zich gewoonlijk buiten Noord-Holland, doch het percentage dat in deze provincie bleef, was betrekkelijk grooter dan het evengenoemd percentage der immigranten uit de andere gemeenten van Noord-Holland. Niet minder dan 45.36 pCt. van het aantal personen, dat zich uit het bevolkingsregister van Amsterdam liet afschrijven, namen verblijf in eene andere gemeente der provincie.

De verschillen tusschen deze percentages behoeven wel geene verklaring. Zij bewijzen dat Amsterdam meer dan de meeste andere gemeenten, inwoners uit alle oorden des lands trekt en dat betrekkelijk vele personen uit Amsterdam zich in de naburige gemeenten gevestigd hebben.

Welke deze naburige gemeenten inzonderheid zijn, waarvan enkelen haar opkomst in meerdere of mindere mate aan de afvalligen van Amsterdam danken, laat zich bevroeden. De statistiek geeft evenwel ook in dit opzicht eenig licht. Men neme slechts kennis van den volgende staat, ontleend aan de uitkomsten der volkstelling van 1889.

INGEZETENEN, GEBOREN.

	In de gemeente, hunner woonplaats.	In eene andere gemeente binnen de provincie.	Elders.	TOTAAL.
Amsterdam . . .	278.709	34.952	94.400	408.061
Haarlem . . .	28.811	10.377	11.312	50.500
Nieuwer Amstel .	7.213	10.875	6.815	24.903
Hilversum . . .	7.370	1.844	3.254	12.470
Bussum . . .	1.378	1.162	855	3.395 ¹⁾

Per centsgewijze verhouden zich deze verschillende groepen van ingezetenen in deze gemeenten als volgt:

	Geboren in de gemeente hunner woon- plaats.	Geboren in eene andere gemeente binnen de provincie.	Elders geboren.	TOTAAL.
Amsterdam . . .	68.30 pCt.	8.57 pCt.	23.13 pCt.	100 pCt.
Haarlem . . .	57.05 „	20.55 „	22.40 „	100 „
Nieuwer Amstel	28.96 „	43.67 „	27.37 „	100 „
Hilversum . . .	59.12 „	14.79 „	26.09 „	100 „
Bussum . . .	40.59 „	34.23 „	25.18 „	100 „

De vergelijking dezer cijfers geeft den indruk dat het aantal zoogenaamde forensen niet onbelangrijk is. Hoe groot hun aantal is, leeren zij ons niet. Waar evenwel ruim 39 pCt. van het aantal personen, die zich in 1880—89 te Amsterdam deden inschrijven, uit eene andere Noord-Hollandsche gemeente kwam en ruim 45 pCt. van het aantal, dat zich uit het geboorteregister deed afschrijven, naar zoodanige gemeente vertrok, is het geen gewaagde onderstelling, dat minstens 6 percent van laatstgenoemden groep hunne werkzaamheid te Amsterdam bleven voortzetten of tot het huisgezin dezer personen behoorden. Het aantal der vertrokkenen is toch in het algemeen geringer dan dat der gevestigden en behalve in de vier genoemde gemeenten vestigden zich ook elders vele dergelijke uitwonenden. De schatting is dus laag,

1) Ook Baarn behoort tot deze gemeenten, waar velen zich uit Amsterdam gevestigd hebben, doch wordt in dezen staat niet opgenomen, wjl de volkstelling slechts afzonderlijk mededeelt het aantal inwoners dat in dezelfde provincie geboren is, wat Baarn betreft dus niet die in Noord-Holland geboren zijn.

maar reeds volgens haar zouden zich in tien jaren in naburige gemeenten 11.400 personen hebben gevestigd, die als uitwonende Amsterdammers mogen worden beschouwd.

§ 3. De ouderdom der gevestigden. Nadat wij thans een denkbeeld hebben verkregen van het aantal personen, die zich te Amsterdam in den loop des tijds vestigden, en van het aandeel, dat zij in de totale bevolking vertegenwoordigen, zouden wij hen gaarne omtrent hun leeftijd ondervragen. Antwoord is evenwel niet gemakkelijk te erlangen. De statistiek van den loop der bevolking of de uitkomst der volkstelling doet daarvan geene afzonderlijke mededeeling, maar hetgeen men rechtstreeks niet kan vernemen, is vaak langs een omweg wel eenigszins na te gaan. Ik heb dit ook hier beproefd en getracht vast te stellen, hoeveel meer personen zich in de jaren 1880—89 alhier gevestigd hebben dan vertrokken zijn en omtrent deze personen nadere bijzonderheden uit te vorschen. Den weg, dien ik bewandelde, meen ik niet beter te kunnen beschrijven dan hij is afgebeeld in de op de volgende bladzijden voorkomende staten. ¹⁾

1) De bevolking van 31 December 1879 werd ingedeeld in groepen naar haar geboortejaren en de geboren en in 1880—89 daarmede gevoegd. De overledenen in 1880—89 werden daarna in gelijke groepen ingedeeld en hun aantal afgetrokken van dat der bevolking van iederen groep, zooals die was in 1879 of voor zooveel den eerste groep betreft van het aantal der in de tien jaren geboren en. Wij leeren hierdoor het aantal kennen dat op 31 December 1889 per saldo aanwezig zou zijn geweest, zoo vestiging of vertrek niet hadden plaats gevonden of niet juist tegen elkander hadden opgewogen. Vergelijken wij het aldus gevonden in kolom 5 voorkomende cijfer met het werkelijke aantal der bevolking van 1889 op gelijke wijze ingedeeld, dan vinden wij of een verschil in meer, dat alleen door meerdere vestiging dan vertrek of een verschil in minder, dat slechts door meerder vertrek dan vestiging kan zijn ontstaan (kolom 7), en leeren wij dus het aantal

(Zie verder pag. 202).

MANNELIJKE BEVOLKING VAN AMSTERDAM.

31 December 1879.		Geboren in 1880—89, 1880—89.		Overleden in 1880—89, 1880—89.		Verschil tussen kolom 2 of 3 en kolom 4.		31 December 1889.		Onder de hi vorige kolom geraagschikten komen naar de sterfte in de ver- schillende groepen, waarvan schijnt onder de overledenen reeds voor Aceres van bevolking op 31 December 1889 door meerdere vestiging		Decrees van bevolking op 31 December 1889 door meerder vertrek.		Percentagewijze ver- houding van het aecres tot de bevolking van op 31 December 1889 datum = 100	
1. Geboortjaar.	2. Overdorm. Aantal.	3. Aantal.	4. Aantal.	5. Aantal.	6. Overdorm. Aantal.	7. Aantal.	8. Aantal.	9. Aantal.	10. Aantal.	11. Procent.					
1889—1880	—	68.404	21.182	47.222	0—9 jar. 49.176	meer 1.954	195	1.759	—	3.58					
1879—1870	0—9 jar. 36.787	4.014	32.773	10—19	31.520	4.747	266	4.481	—	11.94					
1869—1860	10—19	28.018	1.900	26.118	20—29	31.464	180	5.166	—	16.42					
1859—1850	20—29	23.931	2.191	21.740	30—39	26.057	198	4.119	—	15.81					
1849—1840	30—39	20.225	2.609	17.616	40—49	20.043	162	2.265	—	11.90					
1839—1830	40—49	16.102	3.109	12.993	50—59	14.107	114	1.000	—	7.09					
1829—1820	50—59	12.840	3.903	8.937	60—69	9.393	75	371	—	3.95					
1819—1810	60—69	7.228	3.659	3.569	70—79	3.532	—	—	17	—					
1809—1800	70—79	2.650	2.072	578	80—89	579	1	—	—	—					
1899—1780	80—99	490	478	12	90—99	26	7	—	—	—					
Onbekend 1)	—	7	39	—	Onbekend	20	32	20	—	—					
Totaal . .	148.278	68.404	45.156	171.526	191.927	meer 20.401	1.230	19.188	17	9.99					

¹⁾ Deze rubriek is uit den aard der zaak onbetrouwbaar. Er komen waarschijnlijk in dezen groep personen voor, wier ouderdom bij de volkstelling als onbekend en bij het overlijden geprecieueerd werd opgegeven. Het is nanneembaar dat zoodanige personen tot die van den vorigen groep behooren.

VROUWELIJKE BEVOLKING VAN AMSTERDAM.

	31 December 1879.	Geboren in 1880—89.	Overleden in 1880—89.	Verschil tusschen kolom 2 of 3 en kolom 4.	31 December 1880.	In 1880—89 hebben zich dus gewistigd meer of min- der dan ver- trokken zijn.	Onder de in vorige kolom gemiddelschen komen naar de sterfte in de ver- schillende groepen, waarachtiglijk onder de overledenen reeds voor.	Aanres van bevolking op 31 December 1889 door meerder vestiging dan vertrek.	Decres van bevolking op 31 December 1889 door meerder vertrek dan vestiging.	Procent.
1. Gebortjaar.	2. Onderdom. Aantal.	3. Aantal.	4. Aantal.	5. Aantal.	6. Onderdom. Aantal.	7. Aantal.	8. Aantal.	9. Aantal.	10. Aantal.	11. Procent.
1889—1880	—	64.995	18.042	46.953	0—9 jar. 49.100	meer 2.147	192	1.955	—	3.98
1879—1870	0—9 jar. 36.991		3.757	33.134	10—19 " 38.851	" 5.717	295	5.422	—	13.96
1869—1860	10—19 " 29.257		1.579	27.678	20—29 " 38.023	" 10.945	269	10.676	—	27.64
1859—1850	20—29 " 28.392		2.167	26.225	30—39 " 29.003	" 2.778	111	2.867	—	9.20
1849—1840	30—39 " 23.194		2.279	20.915	40—49 " 22.533	" 1.618	84	1.534	—	6.81
1839—1830	40—49 " 18.717		2.467	16.250	50—59 " 17.371	" 1.121	79	1.042	—	6.—
1829—1820	50—59 " 16.393		3.593	12.800	60—69 " 13.885	" 585	69	516	—	3.86
1819—1810	60—69 " 10.058		4.400	5.658	70—79 " 5.937	" 279	66	213	—	3.59
1809—1800	70—79 " 4.667		3.457	1.210	80—89 " 1.223	" 13	5	8	—	—
1799—1780	80—99 " 1.151		1.066	85	90—99 " 76	minder 9	—	—	9	—
Onbekend.	—	13	4	9	Onbekend	32 meer	2	21	—	—
Totaal . .	168.733	64.995	42.811	190.917	216.134	meer 25.217	1.172	24.054	9	11.13
								24.045		

Zij geven ons, een vrij nauwkeurige schets van het accres, dat de bevolking op 31 December 1889, tengevolge van meerdere immigratie dan emigratie in de jaren 1880—89 had ontvangen.

personen kennen dat in 1880—89 zich in iederen onderdomsgroep boven het aantal der vertrokkenen heeft gevestigd, of het aantal dat boven het aantal der gevestigden de gemeente heeft verlaten. Intusschen moeten wij bedacht zijn dat van de personen, die zich in 1880—89 vestigden, ook verscheidenden reeds op 31 December 1889 overleden waren. Daar deze onder de overledenen voorkomen, en bij de berekening van het aantal personen, dat zonder vestiging of vertrek in 1889 aanwezig zou zijn geweest buiten rekening hadden behooren te blijven, is laatstgenoemd aantal grooter dan wij aannamen en het aantal, dat van de personen, die zich vestigden boven het aantal der vertrokkenen, op 31 December 1889 aanwezig was, evenzeer geringer. Om dit aantal te leeren kennen moeten wij dus nog berekenen hooveelen van laatstgenoemde personen overleden waren. Wij vinden alsdan het aantal, dat van deze personen op 31 December 1889 onder de bevolking voorkwam. (kolom 9).

De sterfte onder de personen, die zich vestigden boven het aantal der vertrokkenen, het zoogenaamd accres, is als volgt berekend (kolom 8).

Aangenomen is dat in elk jaar van het tienjarig tijdvak zich $\frac{1}{10}$ de van het aantal dezer personen gevestigd heeft.

Het geheele aantal was dus gevestigd gemiddeld $5\frac{1}{2}$ jaar of $\frac{11}{20}$ ste van het aantal was gevestigd gedurende het volle tijdperk van 10 jaren.

Stel nu:

de bevolking van iederen onderdomsgroep zooals deze was op 31 December 1879 = h.

het accres = a.

de overledenen van iedere der genoemde onderdomsgroepen in 1880—1889 = d.

de personen, die van het accres van iederen groep gerekend kunnen worden in 10 jaren overleden te zijn = y.

dan kunnen wij bepalen, hoeveel personen van het accres overleden zijn, die wij gelijk x stellen, op de volgende wijze:

$$b + \frac{11}{20}a : d = a : y$$

$$\frac{11}{20}y = x$$

Bij den jongsten onderdomsgroep van 0—9 jaren is dezelfde methode van berekening gevolgd, met dit verschil dat rekening is gebonden met het feit dat de bevolking tot dezen groep behorende ook eerst in 10 jaren is ontstaan.

De bevolking was dus naar deze berekening, die zeker zeer dicht bij de waarheid is, op 31 December 1889 door meerder vertrek dan vestiging in 1880—89 vermeerderd met 19171 mannen of 9.99 pCt. der mannelijke bevolking van dien dag en 24045 vrouwen of 11.13 pCt. der vrouwelijke bevolking van gelijken datum.

Tweeerlei is opmerkelijk.

De vermeerdering van bevolking, voor zooverre zij niet het gevolg is van meerdere geboorte dan sterfte, is vooral te danken aan de uitgebreide vestiging van personen in den bloei des levens. ¹⁾ De overgrootte meerderheid der personen, die zich vestigden boven het aantal der vertrokkenen, waren, naar wij zien, tusschen 16 en 35 jaren oud; de vrouwen waren over het algemeen nog jonger dan de mannen, tenzij men met Levasseur mocht aannemen dat het grootte aantal vrouwen, dat veelal in de ouderdomsgroepen van 20 tot 30 jaren wordt gevonden, moet worden toegeschreven aan coquetterie, die de vrouwen bij de volkstelling haar leeftijd jonger doet aangeven dan deze in werkelijkheid is.

In de tweede plaats verdient het de aandacht dat het accres van personen van hoogen ouderdom betrekkelijk gering is. Naarmate de personen ouder zijn, schijnen zij zich minder te Amsterdam te vestigen, of in grooter getale van daar te vertrekken, en waarschijnlijk vindt zoowel het een als het ander plaats. In verband met het door ons reeds waargenomen gering percentage der elders geboren en, zou ik echter geneigd zijn aan te nemen dat personen van hoogen leeftijd vooral weinig immigreren.

Oppervlakkig gezien zou men licht meenen dat dit van

1) Een rekenmeester zal wellicht de opmerking maken dat ook bij betrekkelijk geringe vestiging gepaard aan gering vertrek een accres kon zijn verkregen, doch met het oog op de uitgebreidheid van het accres is dit geval volstrekt onaanneembaar. Ook heeft er zonder twijfel zelfs in deze ouderdomsgroepen eenig en wellicht een niet onbelangrijk vertrek plaats gevonden.

zelf spreekt. Personen van hoogen leeftijd verplaatsen zich niet gemakkelijk. Oude boomen moet men niet verplanten. Doch dat dit toch niet algemeen opgaat, bewijst de loop der bevolking van 'sGravenhage, die vooral in dit opzicht merkwaardige verschillen met die van Amsterdam aanwijst. De aan het slot van dit opstel voorkomende staat doet ons zien dat aldaar het accres van bevolking, tengevolge van meerdere vestiging dan vertrek, in grootere mate dan in de hoofdstad uit personen van meer gevorderden leeftijd is samengesteld. ¹⁾

De aantrekkingskracht van het staatsbestuur en de schoone natuur, gepaard aan de lagere prijzen van eerste levensbehoefte, lage huishuur en lichte belasting, allerlei omstandigheden, die 'sGravenhage zoo gelukkig is in zich te vereenigen, zijn hier merkbaar.

In welke mate 'sGravenhage en Amsterdam in evengenoemd opzicht verschillen, blijkt duidelijk wanneer wij zooals in onderstaande tabel de percentsgewijze verhouding van het accres in iederen ouderdomsgroep tot het totaal der ingezetenen in dien groep in ieder der beide steden met elkander vergelijken.

Tabel van de percentsgewijze verhouding van het accres in ieder der onderstaande ouderdomsgroepen tot het totaal der ingezetenen in denzelfden groep.

Amsterdam.			's Gravenhage.		
Ouderdom					Ouderdom.
31 Dec. 1879.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	31 Dec. 1889.
—	3.58 pCt.	3.98 pCt.	4.02 pCt.	4.34 pCt.	0— 9 j.
0— 9 j.	11.94	13.96	8.25	16.24	10—19
10—19	16.42	27.64	16.66	33.40	20—29
20—29	15.81	9.20	18.52	15.92	30—39
30—39	11.30	6.81	5.22	11.71	40—49
40—49	7.09	6.—	13.30	12.91	50—59
50—59	3.95	3.86	12.66	13.22	60—69
60—69	—	3.59	11.68	13.02	70—79
70—79	—	—	17.55	15.24	80—89
boven 80	—	—	—	—	boven 90
Totaal	9.99 pCt.	11.13 pCt.	11.13 pCt.	15.40 pCt.	

1) Zie de bijlage A en B.

§ 4. De mannen, vrouwen en kinderen onder de gevestigden. Het is een bekend feit, waarvan de verklaring herhaaldelijk doch vruchteloos is gezocht, dat constant meer jongens geboren worden dan meisjes. In de meeste Europeesche Staten worden met iedere 100 meisjes 105 à 106 jongens geboren. Daar de sterfte onder het mannelijk geslacht echter grooter is dan onder de vrouwelijke sexe, overweegt onder de bevolking het vrouwelijk geslacht.

Ook te Amsterdam nemen wij hetzelfde waar. De bevolking vermeerderde in 1880—89 door geboorte met 68.404 jongens en 64.905 meisjes, welke beide cijfers tot elkander staan in verhouding van 105.2 tot 100, en er stierven, hoewel de mannelijke bevolking kleiner was dan de vrouwelijke 45.156 mannen en 42.812 vrouwen.

Op 31 December 1889 bestond de bevolking uit 191.927 mannen en 216.134 vrouwen. Onder ieder tienduizend zielen kwamen dus gemiddeld voor 4703 mannen en 5297 vrouwen.

Het vrij belangrijk verschil tusschen deze cijfers is echter niet uitsluitend, ja niet hoofdzakelijk toe te schrijven aan de grootere sterfte onder de mannen, maar ook aan het feit dat onder de gevestigden veel meer vrouwen dan mannen waren. Het accres van bevolking in de jaren 1880—89 door meerdere vestiging dan vertrek verkregen, bestond op 31 December 1889, naar wij aannamen, uit 43.242 personen, waaronder slechts 19.197 mannen doch 24.045 vrouwen zich bevonden.

Ieder duizend zielen bestond op laatstgenoemden datum gemiddeld uit:

	Mannen.	Vrouwen.
Bij laatstgenoemd accres.	4439	5561
„ de elders geboren, te Amsterdam gevestigd.	4617	5383
„ de te Amsterdam geboren en aldaar wonende.	4744	5256
„ „ bevolking van Amsterdam.	4703	5297
„ „ bevolking van het Rijk	4940	5060

Amsterdam telt ongeveer 20.000 vrouwen meer dan
Econ. 1893. 14

waarop zij, naar evenredigheid van de verhouding tusschen het aantal mannen en vrouwen in het Rijk, in verhouding van haar mannelijke bevolking aanspraak zou kunnen maken. De vrouwen overheerschen vrij sterk; een verschijnsel dat in bijna alle groote steden wordt waargenomen. Te 'sGravenhage zijn op iedere 4545 mannen gemiddeld 5455 vrouwen, en bestond het accres, in de jaren 1880—89 door meerdere vestiging dan vertrek verkregen, gemiddeld uit 3757 mannen en 6243 vrouwen per 10000 zielen. In Londen, dat ongeveer 10maal grooter is dan Amsterdam, is de verhouding ongeveer dezelfde. Er waren aldaar in 1871 208.704 meer vrouwen dan mannen¹⁾ Ook in Berlijn en in de meeste groote deutsche steden is het vrouwelijk element in weerwil van of wellicht wegens de sterke militaire bezetting evenzeer overwegend. ²⁾ Alleen te Rome den zetel der Rooinsch-Catholieke geestelijkheid en te St. Petersburg, waar veelal mannelijke bedienden gehouden worden, is de schoone sexe in de minderheid.

In het algemeen is de immigratie der vrouwen, zoowel hier te lande als elders, niet sterker dan die der mannen, maar de vrouwen, eenmaal in de stad gevestigd, verlaten haar minder. Zij vinden niet zoo gemakkelijk als de mannen buiten de steden goede vraag voor haar arbeidskracht. Vandaar dat zij zoo sterk in de steden vertegenwoordigd zijn.

Het behoeft wel geene vermelding, dat onder deze omstandigheden het vrouwelijk element, dat reeds een hooger levensduur geniet, onder de ouden van dagen te Amsterdam zeer overheerschend is.

1) Levasseur II pag. 389.

2) Brückner, die Entwicklung der grosstädtischen Bevölkerung im Gebiete des Deutschen Reiches, in het Allgemeines Statistisches Archiv van Dr. von Mayr I pag. 628.

De bevolking van Amsterdam bestond den 31sten December 1889 uit:

Ouderdom.	Mannen.	Vrouwen.	Meer Vrouwen dan Mannen.
0— 9 jaren	49.176	49.100	—,76
boven 10—19 "	37.520	39.851	1.331
" 20—29 "	31.464	38.623	7.159
" 30—39 "	26.057	29.003	2.946
" 40—49 "	20.043	22.533	2.490
" 50—59 "	14.107	17.371	3.264
" 60 "	13.560	20.653	7.093
	191.927	216.134	24.207

Terwijl de verhouding der vrouwen van meer dan 60 jaren tot die der mannen van dien leeftijd in het Rijk als 115.40 : 100 stond, is deze verhouding te Amsterdam 152.3 : 100.

Het aantal kinderen, dat de immigranten medebrengen, is waarschijnlijk niet groot. Zij zijn over het algemeen ongehuwd of jonggehuwden met weinig kinderen. In elk geval is het aantal kinderen beneden 10 jaren door de meerdere vestiging dan vertrek niet belangrijk toegenomen. Terwijl van de 408.061 zielen, die Amsterdam tijdens de laatste volkstelling had, 98276 nog niet den ouderdom van tien jaren hadden bereikt, kwamen onder de 44441 personen, waarmede de bevolking in de jaren 1880—89 door meerdere immigratie dan emigratie toenam, slechts 3237 kinderen van dien leeftijd voor. Het zou evenwel kunnen zijn dat vele groote huisgezinnen met kinderen van dien ouderdom vertrokken waren, en dientengevolge het accres, dat de immigranten medebrachten, ten onrechte klein werd geacht; maar voor zooverre uit eene vergelijking van het aantal der gevestigde en vertrokken personen en dat der zoogenaamde partijen, waarvan ten stadhuize aantekening wordt gehouden, valt af te leiden schijnen ook onder de emigranten weinig kinderen te zijn geweest. Zonder twijfel komen ook onder hen vele jongelieden en overigens een groot aantal ouderen van dagen voor, die geene kinderen van jongen leeftijd hadden.

§ 5. De vermogenstoestand. In de statistiek der inkomstenbelasting over de jaren 1880—85 is eene fout ingeslopen, waardoor het inkomen der immigranten en emigranten gedurende dit tijdvak niet is na te gaan. De gegevens, die daaromtrent in de verslagen van Burge-meester en Wethouders voorkomen, zijn zooals in het verslag over het jaar 1885—86 wordt uiteengezet, zeer onvolledig. ¹⁾

Wij kunnen dus alleen licht ontvangen over de jaren 1886—91.

	Aantal belasting schuldigen.	Inkomen.	Belastbaar inkomen.
Van 1 Mei 1884 tot ult. April 1890 zijn uit de Gemeente vertrokken	7800	f 15.075.900	f 12.614.050
Van 1 Mei 1885 tot ult. April 1891 hebben zich in de Gemeente gevestigd . . .	7177	- 10.135.600	- 7.631.020
Het vertrek overtreft de ves- tiging met	623	f 4.940.300	f 4.983.080

Alleen bij de belastingschuldigen met een inkomen van beneden f1000 overtreft het aantal der gevestigden dat der vertrokkenen. Gemiddeld bedroeg dit aantal in percenten van de aangeslagenen:

Klasse	1—3	f 600 — f 1000	Bij de gevestigden.	Bij de vertrokkenen.
"	4—9	- 1000 — - 2200	4.14	3.91
"	10—18	- 2200 — - 5100	3.04	3.64
"	19—25	- 5100 — - 10000	2.44	3.24
"	26—33	- 10000 — - 20000	1.40	3.20
"	34—43	- 20000 — - 51000	0.89	2.95
"	44 en hooger	51000 en meer	0.41	2.24
		Totaal . . .	3.31	3.66

Verklaarbaar is het dat, waar de immigranten voor een groot deel jongelieden of vrouwen zijn, hun inkomen niet groot is. Zoo men in aanmerking neemt, dat de bevolking in de zes jaren met gemiddeld 6 percent 's jaars toenam, en dat niet weinigen der immigranten slechts kort in de gemeente bleven en reeds vertrokken waren voordat het aanslagbillet hen bereikte, mag men betrek-

¹⁾ Gemeentebled afd. I 1890. Bijlage C, pag. 13.

kelijk nog tevreden zijn, dat de gevestigden 3.31 percent der aangeslagenen leverden en niet meer onvermogensden onder hen voorkwamen. En wanneer men verder in het oog houdt, dat onder de emigranten, die jaarlijks gemiddeld 5.3 pCt. der bevolking uitmaakten en in het algemeen meer vermogend waren, evenzeer slechts 3.66 pCt. der belastingschuldigen waren, blijkt het feit, dat van de gevestigden slechts een klein percentage op de belastingkohieren wordt gebracht, op zich zelf nog niet het meest ernstige te zijn.

De toestand wordt kritiek, doordien zoo weinige welgestelden onder deze belastingschuldigen voorkomen, terwijl hun aantal onder de emigranten niet gering is. Wel behooren ook deze in het algemeen gelukkig nog niet tot de meest gegoeden — het gemiddeld belastbaar inkomen der emigranten onder de belastingschuldigen bedroeg slechts f 1617, terwijl dat van alle aangeslagen ingezetenen f 2259 beliep — maar hun draagkracht is toch aanmerkelijk grooter dan dat der gevestigden, die voorzooverre zij belastingschuldig waren, gemiddeld slechts een inkomen van f 1063 hadden. Het is een veeg verschijnsel dat op deze wijze in zes jaren tijds een belastbaar inkomen van bijna f 5 miljoen de stad verliet, terwijl hare bevolking uit dien hoofde niet meer dan 17.000 zielen vermeerderde. Op den duur zou deze toestand onhoudbaar zijn, tenzij de welvaart der ingezetenen zoodanig toenam dat het verlies hierdoor werd goedge maakt.

Dit laatste vindt gelukkig, zij het ook sints kort, plaats. Tot 1888—89 is het gezamenlijk belastbaar inkomen per hoofd der bevolking gerekend, geregeld jaarlijks gedaald. Na dien tijd is evenwel eene wijziging ingetreden, die voorhands nog wel niet van groote beteekenis is, maar althans hoop geeft dat in dit opzicht het ernstigste is geleden ¹⁾

¹⁾ Voor uadere bijzonderheden veroorloof ik te verwijzen naar een opstel Van de inkomstenbelasting te Amsterdam in de

Omtrent de armlastigen onder de immigranten bezitten wij geene andere gegevens dan de schamele mededeelingen, die de heer Falkenburg in zijn kortelings aangevangen onderzoek naar de armenzorg in Nederland mocht bijeenprokkelen ¹⁾).

Zij betreffen de jaren 1889—91. Waar wij omtrent voorafgaande jaren in het duister tasten, blijft ons weinig anders over dan de gegevens ook van de jaren 1890—91 als maatstaf van den toestand in de vorige jaren aan te nemen.

Van de te Amsterdam door het Burgelijk Armbestuur in 1889—91 bedeelde partijen waren aldaar gevestigd Nog geen jaar gemiddeld 1.25 pCt. der bedeelde partijen.
 Slechts één » » 2.63 » » » »
 twee jaren » 2.73 » » » »
 drie » » 2.50 » » » »
 Drie jaren of korter » 9.13 pCt. der bedeelde partijen.

Bij de beoordeeling dezer cijfers moet men in aanmerking nemen, 1°. dat de immigratie in 1887—91 gemiddeld jaarlijks ruim 6 pCt. der bevolking bedroeg, en 2°. dat de particuliere en kerkelijke liefdadigheid de van buiten gekomen armlastigen weinig helpen.

Van de op Ult°. December der navolgende jaren in het armenhuis verpleegden waren geboren.

Jaar. te Amsterdam.	Elders.	Jaar. te Amsterdam.	Elders.
1881 ± 75 pCt.	25 pCt.	1886 ± 67 pCt.	33 pCt.
1882 , 75 , ,	25 ,	1887 , 68 , ,	32 ,
1883 , 73 , ,	27 ,	1888 , 66 , ,	34 ,
1884 , 69 , ,	31 ,	1889 , 65 , ,	35 ,
1885 , 68 , ,	32 ,		

Hierbij zij herinnerd dat van de geheele bevolking van

Gids van 1886. De zuivere opbrengst per procent en per hoofd der bevolking gerekend bedroeg sinds de invoering der gewijzigde inkomstenbelasting in 1882: 1882—3 f 1.96^s; 1883—4 f 1.89; 1884—5 f 1.84^s; 1885—6 f 1.75^s; 1886—7 f 1.74^s; 1887—8 f 1.72^s; 1888—9 f 1.68; 1889—90 f 1.70, 1890—1 f 1.70; en 1891—2 f 1.72^s.

¹⁾ Bijdragen van het Statistisch Instituut 1892.

1879 alhier geboren was 74.17 pCt., en van die van 1880 68.30 pCt. Het spreekt ook van zelf dat elders geboren, die in den regel hier minder familiebetrekkingen hebben, eer aan het armenhuis vervallen, dan geboren Amsterdammers.

In de jaren 1884—91 — voor de jaren 1880—3 ontbreekt daaromtrent elke aantekening — waren van de in de gasthuizen verpleegden gemiddeld 4.97 pCt. vreemdelingen. De heer Falkenburg teekent bij de desbetreffende tabel aan: De toevloed uit de buitengemeenten is niet groot en is in de laatste jaren nog aanmerkelijk kleiner geworden. Daarenboven kwam slechts een deel dier vreemdelingen ten laste van de gasthuizen. Immers van de 365 vreemden, die in 1884 in de gasthuizen opgenomen lagen, waren er $63 = \pm 17$ pCt. tegen kostgeld; in 1885 van de 322 niet minder dan 74 of ± 23 pCt. en in 1886 betaalden 110 of ± 28 pCt. van de 391 vreemden hunne verpleging. Deze cijfers zijn aanmerkelijk veel gunstiger dan de algemeene percentage van de kostgeld betalenden.

§ 6. De slotsom. Wij zijn aan het einde van ons onderzoek of beter, wij weten niet meer bijeen te garen, en moeten dus trachten reeds uit het verzamelde eene slotsom te trekken.

Wij zagen dat de immigranten voor het meerendeel vrouwen en dat zoowel de mannen als de vrouwen voornamelijk jongelieden zijn.

De redenen, die de bewoners van het land in den tijd van Seneca naar de hoofdstad deden trekken, doen zich waarschijnlijk ook thans nog gelden. Alleen de *venalis eloquentia* is in Nederland gelukkig onbekend, maar het motief, dat thans wel de voornaamste drijfveer is, wordt door den romeinschen wijsgeer niet genoemd. Dit motief is van economischen aard, de begeerte van den arbeider om zijn arbeid op de hoogste markt aan te bieden.

De vele vrouwen, die jaarlijks naar Amsterdam zich

verplaatsen, zijn meerendeels jonge dochters, die aange- trokken door het hoogere loon, dat in Amsterdam wordt betaald, eene plaats als dienstbode of winkeljuffrouw of eene of andere ondergeschikte betrekking zoeken. Nadat zij korter of langer gevestigd zijn, vinden zij hier veelal een echtgenoot, die haar voor goed alhier doet blijven, en zelfs wanneer zij niet huwen, keeren zij der stad, waar zij zich eenmaal vestigden, zelden den rug toe. De groote stad biedt haar nog steeds meer gelegen- heid om in haar onderhoud te voorzien en is voor haar ook in andere opzichten naar het schijnt meer aantrekkelijk dan de kleine gemeente, waar zij geboren zijn.

Van de jongelingen, die het dorp voor de stad verlaten, geldt met geringe wijziging hetzelfde. Ook zij zoeken de beste markt voor hun arbeid. Voor een groot deel zijn zij ambachtslieden. Zij gevoelen zich aangetrokken door de grootere kans om werk te vinden en door de hoogere loonen, die in den regel in de steden worden betaald, en denken niet aan de hoogere uitgaven, die van hen gevorderd zullen worden, of tellen dit bezwaar licht. In het algemeen zijn zij, naar gezegd wordt, bekwame arbeiders en vooral voor werkzaamheden in de open lucht, waarvoor een krachtig gestel gevorderd wordt, beter geschikt dan de stedelingen. ¹⁾ Zij zouden veelal de besten van het dorp zijn, de luiaards en tragen ver- plaats en zich niet, en zijn eer geneigd te blijven waar zij zich bevinden. Van hen, die zich op reis begeven, is het aan te nemen dat zij niet zonder energie zijn, dat zij in het leven vooruit wenschen te komen en daarvoor moeite willen doen. En dat zij in de stad kans van slagen hebben is begrijpelijk. De stedeling moge in het algemeen meer ontwikkeld zijn, de stad is geenszins de meeste geschikte kweekplaats voor forsche ijverige

¹⁾ Van de Londensche politieagenten waren, in 1888, 2900 agenten te Londen en 11616 in de provincie geboren.

werklieden. Aannemers van groote werken, bekend met de eigenschappen, die de arbeiders uit de provincien dikwerf gunstig van die der stad onderscheiden, vooral waar sterke lichaamsbouw gevorderd wordt, brengen, zoo zij zelve elders gevestigd zijn, het werkvolk vaak mede en dat zij daarbij de besten uitzoeken, spreekt van zelf. Alles te zamen genomen zou het dus wel verklaarbaar zijn dat onder het losse volk der steden, onder de zoogenaamde reservearmee van den arbeid betrekkelijk weinig jonggevestigden worden aangetroffen, wellicht ook doordien de arbeiders van elders gekomen, wanneer zij werkeloos worden, licht weder hunne oude haardsteden opzoeken.

Clevellyn Smith heeft de oorzaken, die de arbeiders in onze dagen naar de stad doen stroomen, met groote nauwkeurigheid onderzocht en komt in het werk van Charles Booth: *Labour and Life of the People* tot de slotsom dat bijna uitsluitend economische beweegredenen, als zoo even geschilderd, hen leiden. En wanneer men acht slaat op hetgeen dezer dagen te Amsterdam werd beweerd, dat bij de groote werken der gemeente zeer weinige, en aan het heiwerk van het nieuwe museum zelfs geen enkele Amsterdammer werkzaam is, en dat onder de werkeloze timmerlieden, naar een door hen opgemaakte statistiek, slechts een gering aantal sints kort gevestigden wordt gevonden, dan zou men geneigd zijn aantenemen, dat hetgeen in Engeland door Smith is beweerd en thans vrij algemeen wordt onderschreven ¹⁾, ook hier te lande bewaarheid wordt.

Zoo veel is althans zeker dat de nieuwe uitleg der stad tal van arbeiders hierheen heeft gelokt en met hen, want er zijn ook vele jonggehuwden onder, hunne gezinnen en tal van kleine neringdoenden, die hen als het ware op

¹⁾ Charles Booth. *Labour and life of the people* I. p. 501 en II. p. 444. Thorold Rogers. *The industrial and commercial history of England*. pag. 316. Hobson. *Problems of poverty*. pag. 54.

den voet volgen. «On peut presque dire, schrijft Leroy Beaulieu van Parijs, qu'il suffit de deux ou trois ouvriers pour amener un petit commerçant, qui les suit comme leur ombre, pour les nourrir, les abreuver surtout, les distraire et les loger. Une fois habituée à la vie de la grande ville, une notable partie de cette population flottante s'y fixe et y prend racine.» ¹⁾ Ook alhier is dit gezien.

Dat er verband bestaat tusschen den uitbouw der stad en de immigratie is overigens vrij duidelijk zichtbaar, wanneer men het aantal der in de verschillende jaren gebouwde huizen nagaat.

JAAR.	Vestiging. Personen.	Vertrek. Personen.	Meer vestiging dan vertrek.	Nieuwe huizen. Voltooid.	Ondernomen.
1880	20.293	14.136	6.157	592	579
1881	23.134	15.586	7.548	753	720
1882	25.882	18.311	7.471	931	763
1883 ²⁾	26.326	18.933	7.393	430	633
1884	22.187	20.427	1.760	385	520
1885	21.181	20.522	659	474	222
1886	21.389	20.052	1.337	604	431
1887	23.898	18.075	5.823	735	669
1888	23.689	20.018	3.671	468	362
1889	27.283	23.627	3.656	313	412 ³⁾

Zijn deze nu de eenige redenen, die de bevolking van het platteland naar de hoofdstad drijven? Maken het lager onderwijs, de kindervoeding, en de armenzorg, drie instituten, waaraan Seneca ook zeker niet heeft gedacht, Amsterdam niet voor vele onvermogenen aantrekkelijk? De beide eersten hebben, naar ik meen, weinig invloed. Lager onderwijs is overal te verkrijgen en de kindervoeding is van te jonge dagteekening. Daarbij is het aantal

¹⁾ Essai sur la répartition des richesses, pag. 199.

²⁾ Het groote aantal der immigranten in 1883 houdt waarschijnlijk verband met de in dit jaar gehouden tentoonstelling.

³⁾ In 1890—92 waren deze cijfers:

1890	25.179	20.580	4.599	502	358
1891	26.490	22.355	4.135	402	308
1892	25.573	20.830	4.743		

kinderen, dat de immigranten medebrachten, naar wij zagen, niet bijzonder groot. Omtrent de werking van de armenzorg en vooral van de particuliere liefdadigheid is echter twijfel mogelijk. Niet zelden wordt beweerd, dat de armlastigen uit de provincien op de amsterdamsche armkas afkomen en zelfs door het armbestuur ten platten lande dikwerf in staat zouden worden gesteld naar de hoofdstad te reizen, ten einde de dorpsarmkas te verlichten.

Het kan zijn dat een en ander voorkomt en het spreekt van zelf, dat waar het plaats vindt, het vrij opvallend is en dus licht aangenomen wordt geene uitzondering te zijn, maar de door ons medegedeelde statistiek van het amsterdamsch armbestuur geeft geen aanleiding te beweren dat het veelvuldig voorkomt en dat onder de immigranten zich meer armlastigen zouden bevinden dan onder de bevolking zelve.

Zij leert ons eer, dat in den eersten tijd na de vestiging slechts weinige immigranten armlastig zijn, en al zou het waar zijn dat zij, wanneer na hunne vestiging werkeloosheid of ziekte intreedt, eer den steun van het openbaar armbestuur behoeven dan degenen, die reeds lang ter plaatse woonachtig zijn, men neme daarbij in aanmerking dat zij de hulp van betrekkingen, die anderen in den loop des tijds licht hebben verkregen, missen. Ingeval van nood, is er zoo zij zich zelven niet kunnen helpen, uit den aard der zaak voor hen meestal niemand dan het openbaar armbestuur, tot wien zij zich kunnen wenden.

Wat Hobson van Londen schrijft, geldt waarschijnlijk ook van Amsterdam. Het is gemakkelijk nategaan, hoe het waardeloos element van onze dorpen, de landlooper, de dronkaard, de misdadiger en al degenen, die ten einde raad zijn, van zelf afzakken naar de hun aangewezen plaats onder de sociale schipbreukelingen van onze steden. Maar de omvang van dit element moet niet overdreven worden. Onze stedelijke misdadiger en stedelijke

straatslijper is over het algemeen eigen gewas van de stad en niet rechtstreeks van het land aangevoerd. Indien het waar ware dat alleen het waardelooze deel van onze plattelandsbevolking naar onze steden trok om in den strijd van het bestaan, die in het leven in de stad zoo noodlottig is, ondertegaan, wij zouden over het algemeen slechts reden hebben ons geluk te wenschen. Maar dit is niet het geval. Zij, die zich in de steden vestigen, zijn voor het meerendeel de bloem van de plattelandsbevolking, hoofdzakelijk door economische voordeelen daartoe gedreven. Zij bestaan in groote getale uit krachtige jongelieden, meestal beneden den ouderdom van 20 en 25 jaren, die den landbouw voor de fabrieksnijverheid verlaten of door de vervanging van het handwerk door machinearbeid de steden opzoeken.»

Maar wel aannemelijk is het dat de bekwaanere immigranten de minder bekwaame ingezetenen uitstooten, hen verdringen en eer tot armlastigheid brengen. De wet van the survival of the fittest is ook hier weer zeker werkzaam. Voor de amsterdamsche arbeiders ligt hierin eene krachtige aansporing om door ijver en bekwaamheid hunne oudere rechten te handhaven en eer zij aandringen bij het gemeentebestuur op maatregelen, die schijnbaar hun slechts kunnen baten, wel te overwegen of deze de immigratie van arbeiders niet ten hunnen nadeele zullen bevorderen. Tot dusverre is hierop, naar het mij voorkomt, te weinig gelet.

Ook de gemeente zal evenals de Rijksregeering bij hare finantieële politiek meer en meer rekening dienen te houden met den eb en vloed der bevolking. De vloed brengt minvermogensden aan, de eb neemt meer vermogensden mede. De draagkracht der steden moet onder deze omstandigheden verminderen, terwijl haar lasten stijgen. Voor het Gemeentebestuur ligt hierin eene vingerwijzing om zuinig huistehouden, om bij zijne maatregelen op sociaal gebied bedacht te zijn geene

minvermogenen van elders te trekken en om geene sterk progressieve belastingen te heffen, die den welgestelden burgers tot vertrek aanleiding zouden kunnen geven, noch indirecte baten, die met geringen druk de gemeentekas stijven, te versmaden. En de landsregeering moge hierin eene krachtige aansporing vinden om de lasten, die zij allengs op de schouders der gemeenten heeft opgestapeld, eindelijk te verminderen, en het belastinggebied voor deze zoodanig te verruimen, dat zij in staat zullen zijn de emigranten, die zich langs hare grenzen vestigen, om in hare lusten te blijven deelen zonder in hare lasten bij te dragen, niettemin aan zich cijsbaar te maken.

Amsterdam, Februari 1893.

F. S. VAN NIEROP.

MANNELIJKE BEVOLKING VAN 'S GRAVENHAGE.

1. Geboortjaar.	2. Ouderdom. Aantal.	3. Aantal.	4. Aantal.	5. Aantal.	Verskil tusschen in kolom 2 of 3 en kolom 4.	31 December 1879.	31 December 1889.	In 1880—89 hebben zich dus gevestigd meer of min- der dan ver- trokken zijn.	Onder de in vorige kolom gerangschikten komen naar de sterfte in de ver- schillende groepen, waarschijnlijk onder de overledenen reeds voor.	9. Aantal.	10. Aantal.	11. Procent.
1869—1880	—	26.074	7.583	18.491	18.491	—	—	859	82	777	—	4.02
1879—1880	0—9 jar.	13.768	1.119	12.649	12.649	—	10—19	1.193	51	1.142	—	8.25
1869—1880	10—19	9.620	645	8.975	8.975	—	20—29	1.869	62	1.807	—	16.66
1859—1880	20—29	8.152	736	7.416	7.416	—	30—39	1.783	79	1.704	—	18.52
1849—1880	30—39	6.804	762	6.042	6.042	—	40—49	1.161	65	1.096	—	15.22
1839—1880	40—49	5.370	878	4.492	4.492	—	50—59	763	64	699	—	13.30
1829—1880	50—59	4.356	1.190	3.166	3.166	—	60—69	547	77	470	—	12.66
1819—1880	60—69	2.483	1.204	1.279	1.279	—	70—79	287	60	177	—	11.68
1809—1880	70—79	1.059	835	224	224	—	80—89	95	39	56	—	17.55
1799—1880	80—99	239	224	15	15	—	90—99	6	3	3	—	—
Onbekend	10	—	—	10	10	—	Onbekend	minder 4	—	—	4	—
Totaal . .	51.861	26.074	15.176	62.759	62.759	—	71.268	8.509	582	7.931	4	11.13
												7.927

Perceusgewijze ver-
houding van het accres
tot de bevolking van
op 31 December 1889
datum = 100.

Accres van bevolking
op 31 December 1889
door meerdere vertrek
dan vestiging.

Deeres van bevolking
op 31 December 1889
door meerder vertrek
dan vestiging.

Overledenen reeds voor
waarschijnlijk onder de
verschillende groepen,
naar de sterfte in de ver-
gerangschikten komen

Onder de in vorige kolom
gerangschikten komen
naar de sterfte in de ver-
gerangschikten komen

In 1880—89
hebben zich
dus gevestigd
meer of min-
der dan ver-
trokken zijn.

Verskil
tusschen
in
kolom
2 of 3 en
kolom 4.

31 December
1879.

31 December
1889.

Geboorten
in
1880—89, 1880—88.

Overleden
in
1880—88, 1880—89.

Geboorten
in
1880—89, 1880—88.

VROUWELIJKE BEVOLKING VAN 'S GRAVENHAGE.

31 December 1879.	Geboren in 1880—89.	Overleden in 1880—89.	Verskil tusschen kolom 2 of 3 en kolom 4.	31 December 1889.	In 1880—89 hebben zich dus gevestigd meer of min- der dan ver- trokken zijn.	8. Aantal.	9. Aantal.	10. Aantal.	11. Procent.	
1. Geboortetejaar.	2. Overleden.	3. Aantal.	4. Aantal	5. Aantal.	6. Overleden.	7. Aantal.	8. Aantal.	9. Aantal.	10. Aantal.	11. Procent.
1889—1880	—	24,884	6,410	18,474	0—9 jar.	meer	76	842	—	4.34
1879—1870	0—9 jar.	—	1,039	12,651	10—19	13,219	97	2,471	—	16.24
1869—1860	10—19	10,135	494	9,641	20—29	14,633	105	4,887	—	33.40
1859—1850	20—29	10,500	790	9,710	30—39	11,700	67	1,863	—	15.92
1849—1840	30—39	8,702	725	7,977	40—49	9,089	48	1,064	—	11.71
1839—1830	40—49	6,740	765	5,975	50—59	6,924	55	894	—	12.91
1829—1820	50—59	5,723	1,162	4,561	60—69	5,350	82	707	—	13.22
1819—1810	60—69	3,697	1,600	2,097	70—79	2,520	95	328	—	13.02
1809—1800	70—79	1,929	1,438	491	80—89	656	65	100	—	15.24
1799—1780	80—99	462	458	4	90—99	37	17	16	—	—
Onbekend	—	21	—	21	Onbekend	19 minder	—	—	2	—
Totaal . .	61,599	24,884	14,821	71,662	85,541	13,877	707	13,172	2	15.40
										18,170

Per centageswijze ver-
houding van het accres
tot de bevolking van
op 31 December 1889
datum = 100.

EEN BELANGRIJK DEBAT IN HET LAGER-HUIS.

Sedert de Brusselsche Munteconferentie den 17den December 11 uiteen ging zonder dat hare beraadslagingen tot een bepaalde uitkomst hadden geleid, intusschen, onder voorbehoud van de goedkeuring der vertegenwoordigde regeeringen tot hervatting der werkzaamheden, hare zittingen verdagende tot den 30sten Mei, is in Engeland, meer dan ooit te veren, de muntquaestie aan de orde van den dag geweest.

Talrijke vergaderingen hebben in verschillende deelen des lands plaats gevonden ter bespreking van het onderwerp; tijdschiften en dagbladen komen er telkens en telkens weder op terug.

De regeering heeft harerzijds er zorg voor gedragen dat binnen den kortst mogelijken tijd, nog geen vier weken na de verschijning van den oerspronkelijken bundel der Procès-verbaux van de conferentie ¹⁾, een Engelsche vertaling daarvan verkrijgbaar werd gesteld, waarbij gevoegd zijn de Instructies aan de gedelegeerden der Engelsche regeering en het door hen aan hunne lastgevers uitgebraecht rapport ²⁾.

Dadelijk bij de opening van het Parloment werd ook in het Lager-Huis een interpellatie over het onderwerp aan de Regeering aangekondigd. Wegens het groote aantal der voorstellen van leden waarvan mededeeling werd gedaan, moest over den voorrang daaraan onderling toe te kennen geloot worden, maar het lot was Sir H. Meysey-Thompson, die de gezegde interpellatie zou inleiden, gunstig, reeds den 28sten Februari hem daartoe aangewezen wordende.

Op het laatste oogenblik evenwel dreigde een nieuw gevaar het

¹⁾ Conférence Monétaire Internationale. 1892. Procès-Verbaux, Bruxelles F. Hayez.

²⁾ International Monetary Conference, Brussels, 1892. Instructions to the delegates of Great Britain and their Report, together with the proceedings of the conference. London, Eyre & Spottiswoode.

debat niet tot zijn recht te doen komen. In de zitting van 23 Februari kondigde de Eerste Minister, de heer Gladstone, zijn voornemen aan om op Maandag daaraanvolgende, den 27sten Februari, voor te stellen: dat tot na Paschen de zittingen des Dinsdags en Vrijdags niet, overeenkomstig de bestaande regelen, voor particuliere voorstellen gereserveerd zonden blijven, maar ook op die dagen tot des avonds 9 uur de regeeringsvoorstellen zonden voorgaan. Onmiddellijk beantwoordde de heer Goschen deze mededeeling met het verzoek, dat de Eerste Minister zijn voorstel niet reeds zou doen op den 27sten Februari maar eerst daarna, opdat aan het debat over de interpellatie betreffende de muntquaestie vrij spel mocht worden gelaten. Eerst wilde de Regeering van dit nitstel niets weten, maar zij kwam hier op terug toen vóór de zitting van den 27sten te kennen werd gegeven, dat door 20 der meest invloedrijke leden van het Huis en dat wel vertegenwoordigers der onderscheidene partijen een amendement op het regeeringsvoorstel zou worden aangeboden. Des Maandags zijn aangekondigd voorstel doende, zeide de Eerste Minister dat bij nader inzien het hem gebleken was niet aan te gaan, om de discussie over de muntquaestie slechts om 9 uur te doen aanvangen en dat dientengevolge het voorstel niet den eerstkomenden Dinsdag betrof.

Dit nu was slechts een incident en, zoo men wil, op zich zelf zonder beteekenis. Maar het toont toch welke plaats op het oogenblik door het onderwerp in den algemeenen gedachtenkring in Engeland wordt ingenomen. Een jaar geleden stond er ook bij het Lager Huis een interpellatie over hetzelfde onderwerp ingeschreven, maar ter wille van de behandeling der regeeringszaken moest die toen geheel vervallen; nu wilde men zelfs van bekorting der besprekingen niets weten.

Het debat van den 28sten Februari werd ingeleid door den reeds genoemden Sir H. M. Meysey-Thompson, een der vice-presidenten van de Bimetallie League, die reeds bij meer dan eene gelegenheid van zijn groote belangstelling in het onderwerp en van zijn degelijke kennis daarvan heeft doen blijken en die ook ten onzent niet onbekend is. In 1889 vertegenwoordigde hij met den heer H. R. Grenfell en Prof. Foxwell de League op het Parijsche muntcongres en tijdens de Conferentie te Brussel was hij daar geruimen tijd aanwezig.

De volgende motie werd door hem voorgesteld: dat, in aanmerking genomen de steeds toenemende afwijking in de waarde-
Econ. 1893.

verhouding tusschen het goud en het zilver en de ernstige nadeelen welke daarvan het gevolg zijn, het Huis aan H. M's Regeering vraagt al haar invloed te gebruiken opdat de Muntconferentie weder bijeenkome, en hare vertegenwoordigers aldaar te doordringen van de onmiddellijke noodzakelijkheid om in overleg met andere landen tot een afdoend middel te komen om in den toestand te voorzien.

De spreker wees er op dat hij zijn overtuiging omtrent de muntquaestie in de practijk der zaken gevormd had. In 1874 benoemd tot directeur van een der groote spoorwegmaatschappijen in Engeland, had hij gelegenheid gehad van nabij de kwijning van handel en nijverheid gade te slaan, welko jnist van dat tijdstip dagteekent; en onderzoekende welke de oorzaken waren dior algemeene kwijning, had hij leeren inzien dat dit voornamelijk zijn de zilverontmuntingen van den laatsten tijd en de daardoor te weeg gebrachte gondschaarschte, en dat het beste geneesmiddel gevonden zon worden in het internationale bimetallisme. Dit zeggende, stelde hij er prijs op te doen nitkomen dat hij evenwel in het minst niet is een protectionist, wordende de bimetallisten geheel ten onrechte van protectionisme beschuldigd.

Intusschen, hoezeer ook erkennende persoonlijk een bimetallist te zijn, thans wilde spreker noch voor zichzelf noch voor hen nit wier naam hij mede sprak, de stelling opwerpen, dat alleen het bimetallisme redding kon aanbrengen. Zijne bewering ging nu niet verder dan dat er een of ander gedaan moest worden om nit den bestaanden toestand te geraken en dat daarom de Conferentie haar onderzoek in deze niet moest opgeven.

In eene zeer uitvoerige en zeer doorwrochte redevoering gaf hij daarop een schets van den loop van zaken, waarnit de tegenwoordige toestand geworden is en zette hij de nadeelen van dezen niteen.

Aan het tijdperk van 1853—1873 met zijn buitengewone ontwikkeling van zaken en zijn sterk wassenden voorspoed, stelde hij het tijdperk van 1873—1893 over. Zeker, ook in deze jaren geen volkomen stilstand op handelsgebied; maar welk een traagheid in de bewegingen ten goede en welk een teruggang in de winsten van vroeger. En in alle takken van nijverheid, op ieder gebied, niet het minst op dat van den landbouw, telkens weder na korte vlngen van verbetering, nieuwe terugslag; bij slot van rekening dan ook zeer geringe verdiensten, herhaalde werkloosheid en voortdurende onzekerheid der naaste toekomst. Die stand van zaken ook niet alleen aan Engeland eigen, maar algemeen.

Was het dan wonder dat men den toestand van vóór 1873 terug wenschte. En dit is het wat de twee genoemde tijdvakken van elkander onderscheidt: dat door de verkeerde wetgeving der laatste twintig jaren de band, die vroeger de beide edele metalen verbond, verbroken is, Europa nu gebukt gaat onder een steeds toenemende schaarschte van ruilmiddel, van het goud, en de muntéénheid verbroken is met de zilverlanden, welker bevolking 800 millioen zielen telt op de 1500 millioen waarop die van den geheelen aardbodem wordt begroot, en met welke landen de handelsverbindingen te onderhouden een zaak van dubbel gewicht ware, nu de Europeesche landen onder den invloed van het toenemend protectionisme hunne grenzen al meer en meer voor den vreemdeling sluiten.

Vóór 1873 heeft eenwen lang — volgens prof. Max Muller sedert de 8ste eeuw — een toestand bestaan waardoor feitelijk goud en zilver in een genoegzaam vaste waardeverhouding naast elkander gehandhaafd werden, en dit ondanks dat inmiddels aller belangrijkste wisselingen plaats vonden in de onderlinge verhouding der productie. Maar in 1873 is ongelukkiglijk een omwenteling in den bestaanden toestand te weeg gebracht van diep ingrijpenden aard, en van welker beteekenis men zich vooraf volstrekt geen rekenschap had gegeven.

Het gevolg is geweest dat terwijl in 200 jaar vóór 1873 het grootste verschil in de waardeverhouding tusschen goud en zilver was geweest: 14.14 zilver = 1 goud in 1760 en 16.25 zilver = 1 goud in 1813; in 20 jaar na 1873 de waarde van het goud in zilver uitgedrukt gestegen is van 16.59 onzen zilver voor één ons goud in 1875 tot 23.50 onzen zilver voor één ons goud in 1892.

En nu de gevolgen dezer omwenteling.

Het is, ten eerste, dat door de nitstooting van het zilver het ruilmiddel in de goudlanden kunstmatig schaars is gemaakt, alle goudprijzen kunstmatig gedrukt zijn. In het wezen der zaak komt daardoor de muntwetgeving der laatste twintig jaren hierop neder: dat de wet een roof gepleegd heeft ten koste van alle debiteuren, en wat zij dezen heeft ontnomen aan de crediteuren ten geschenke heeft gegeven.

Het is, ten tweede, dat de nadeelen van dezen toestand voor een groot deel nitaluitend gevoeld zijnde in de goudlanden en niet in de zilverlanden, de landbouw en de nijverheid in de goudlanden in een ongunstige stelling zijn geplaatst, reden waarom in deze landen, zooals dan ook in Engeland, de landbouw en de

nijverheid in vergelijking met die in landen als Indie, China, Mexico wel hebben moeten kwijnen en deze takken van volkswelvaart zich bij handhaving van den bestaanden munttoestand meer en meer van de goudlanden naar de zilverlanden zullen verplaatsen.

In de derde plaats komen in aanmerking de moeilijkheden die voor Engeland uit den toestand zijn voortgesproten ten opzichte van Indie.

Er is wel niemand meer, zeide de spreker, die in twijfel trekt dat wat heeft plaats gevonden is appreciatie van het goud. En bij de behandeling van dit punt over de beteekenis der goud-appreciatie ten opzichte der sociale verhoudingen sprekende, wees hij met nadruk er op dat het kwaad en het onrecht aldus gesticht, veroorzaakt zijn door Engeland alleen, omdat het dit land is dat steeds heeft geweigerd tot een wijziging van den toestand mede te werken. Op de jongste conferentie was dit gebleken nog altijd het geval te zijn.

En nu lette men er op wat hiervan de gevolgen zijn voor Indie. Het is dat Indie voor de geldelijke verplichtingen, die het in Engeland heeft na te komen, jaarlijks 50 pCt. meer van zijn producten heeft af te staan dan anders noodig ware. Wat blijft er, mag men vragen, bij zulk een stand van zaken van de bewerking over, dat Engeland Indie regeert in het belang van de inwoners der kolonie? In Indie zelf verheft men zich met klem tegen dit onrecht, maar Engeland weigert naar de stem der verdrukte kolonie te luisteren. Ieder jaar moeten de belastingen in de kolonie verhoogd worden opdat de schuld aan Engeland afgedaan kunne worden. Heftig zijn daarover de klachten. En het antwoord is: ons verschaft dit tegenwoordig voor een bedrag van 7½ miljoen pond sterling aan Indische producten die wij om niet er door verkrijgen, wij zullen ons wel wachten hierin verandering te brengen. Dan verwondert men zich nog wanneer men elders van de zelfzuchtigheid van Engeland spreekt.

Maar het wordt gezegd, zoo ging de spreker voort, dat Engeland in het algemeen groote vorderingen heeft uitstaan in den vreemde en dat hiermee toch rekening mag worden gehouden. De zaak is deze: een aantal Engelsche kapitalisten hebben in het buitenland geld uitgeleend en over die sommen moet hnn jaarlijks rente betaald worden. En nu is men in Engeland niet eens tevreden wanneer men bekomt hetgeen waarop men recht heeft, maar, erger dan Shylock, verheugt men er zich over anderhalf pond vleesch zelfs in plaats van één pond aan zijn debiteuren te

kunnen afzetten. Voorts, wie zoo spreken en beweren dat Engeland slechts vraagt waar het recht op heeft, zij vergeten bovendien dat er niet alleen zijn crediteuren in Engeland en daartegenover debiteuren in den vreemde, maar in niet mindere mate crediteuren en debiteuren tegenover elkander in Engeland zelf; en ook die inheemsche debiteuren deelen in het nadeel aan de vreemdelingen berokkend.

Wij kunnen den spreker niet volgen in de belangrijke ontwikkelingen waarin hij trad ten opzichte van het drievondige kwaad uit den hestaanden toestand voor Engeland voortspruitende, hoezeer het in vele opzichten loonend zou zijn. Hoe uitvoerig het betoog van den spreker ook was — het vult vier kolommen van den bekenden kleinen druk in *The Times* — het moet een voorrecht zijn geweest hem te hooren, en hem komt de eer toe menig nieuw gezichtspunt geopend te hebben over een onderwerp waarhij dit waarlijk niet gemakkelijk was. Bijzonder belangrijk was zijne uiteenzetting ten opzichte der economische benadeeling van de goudlanden in tegenoverstelling der zilverlanden, eene uiteenzetting die hij besloot met eene ernstige veroordeeling der Engelsche munt-politiek. Doordat wij den hinnenlandschen landbouw benadeelen ten voordeele van het huitenland, drijven wij — zeide hij — onze landelijke bevolking naar de steden; maar wie daar komen vinden ook daar een reeds overvoerde markt van werkkrachten, doordat wij de nijverheid evenzeer onze landpalen uitdrijven en hare verplaatsing naar de zilverlanden veroorzaken.

En wat — dus ging de spreker voort — wat is nu de houding der Regoering tegenover deze feiten? Spreekt zij ze tegen, trekt zij de juistheid in twijfel? Het is immers onmogelijk. Maar wat zijn dan de redmiddelen die zij voorslaat? Wat wil zij doen voor Engeland? Wat voor Indië?

Ten opzichte van Indië de tweeërlei uitweg uit de bestaande moeilijkheden behandelende, waarvan sprake kan zijn: overgang van Engeland tot het bimetallisme, of de sluiting der Indische Munt voor de vrije zilveeraanmuntung, wees hij de bezwaren van het laatste redmiddel aan. Ongetwijfeld, daarvan zou verwacht mogen worden een zekere vastheid van den Indischen wisselkoers en diensengevolge ook het einde der steeds voortgaande opdrijving van den last der schuld tegenover Engeland. Maar tegelijk zou het wezen: over Indië te brengen al de nadeelen van den toestand die nu het deel zijn van Engeland zelf. Voorts zou er een groot gevaar ontstaan voor onwettige aanmuntung van ropyen. En eindelijk zou ernstige ontevredenheid te duchten zijn onder de

inlandsche bevolking, daar deze de geldswaarde harer besparingen op eens een aanmerkelijke vermindering zon zien ondergaan.

Wat den toestand in het algemeen betreft, zoo herinnerde de spreker nog aan de waarschuwing van den heer De Rothschild ter Brusselsche conferentie, dat de gevolgen van een vernieuwden achternitgang van den goudprijs van het zilver niet te overzien waren maar zeker vreeslijk zonden wezen.

Maar was er dan geen uitkomst, geen redmiddel mogelijk; was reeds het niet meer doenlijk om ook de dreigende gevaren te ontgaan?

Naar sprekers meening, zeer zeker wel. Het redmiddel lag stellig in den overgang tot het internationale bimetallisme. Maar getrouw aan het bij den aanvang zijner redevoering aangegeven standpunt, werd op de toepassing van dit redmiddel thans door Sir H. Meysey-Thompson niet aangedrongen. Kon een ander middel aangewezen worden, ook daarmee mocht men vrede hebben.

Hoofdzak was thans allereerst, dat men ernstig wilde komen tot een internationale verstandhouding. En de Brusselsche Conferentie had het bewijs geleverd, dat deze niet onmogelijk was te achten. Slechts eene voorwaarde werd daartoe vereischt. Te weten, dat Engeland wilde medewerken.

Het is een dwaling, zeide de spreker, te meenen dat een aantal der groote Europeesche landen boven alles aan den enkelen gouden standaard vasthouden. Ja, zij doen dit thans, maar slechts om ééne reden; omdat Engeland den gouden standaard heeft. Éénheid van muntstandaard met Engeland, dit is een vereischte voor alle handeldrijvende landen, maar niet de gouden standaard. Vroeger, toen de band nog niet verbroken was tussehen de beide edele metalen, was die éénheid van muntstandaard niet noodig; nu wel.

Men lette ook op de hending der verschillende landen ter conferentie te Brussel. En dit onderwerp behandelende, kwam de spreker in de eerste plaats op tegen de telkens herhaalde, maar daarom toch niet minder onjuiste bewering, dat de muntpolitiek der Vereenigde Staten van Amerika slechts ten doel had de voortbrenging der Amerikaansche zilverbijlen te beschermen. Men had in Amerika de nadoelen leeren kennen eener inkrimping van de geldcirculatie en zocht te voorkomen, dat het land daaraan andermaal werd bloot gesteld. Vandaar dat de Vereenigde Staten voorstanders zijn van het bimetallisme.

Tevens verdedigde de spreker ook de houding der Amerikaansche gedelegeerden ter conferentie. Zij hadden dnidelijk te kennen go-

geven alleen van het internationale bimetallisme heil te verwachten, maar de hording der Europeesche regeeringen in aanmerking nemende, verklaarden zij zich bereid ieder ander voorstel aan een ernstig onderzoek te onderwerpen.

De spreker ging verder ook de houding der andere mogendheden ter conferentie na. Frankrijk — zeide hij — heeft bij monde van den heer Tirard duidelijk te kennen gegeven dat het, hoe betrekkelijk gunstig de tegenwoordige toestand van het land zelf is, een geopend oog heeft voor de solidariteit der verschillende landen ten opzichte van den munttoestand. Voorts herinnerde de heer Tirard er aan dat Frankrijk steeds een voorstander is geweest van het bimetallisme, maar dat het zijn Munt niet weder voor de zilveraanmuntung kan openen wanneer de andere groote landen niet hetzelfde doen.

Maar hoe geheel anders dan van die van Frankrijk was de houding van Engeland ter conferentie! De regeering zond vijf gedelegeerden, waarvan vier zich verklaarde tegenstanders van het bimetallisme toonden. Op die wijze wordt voet gegeven aan de meeuing dat Engeland van geen verandering in zijn muntwezen weten wil, en de landen die vasthouden aan éénheid van muntstandaard met Engeland, aohten het een ijdel werk over wijziging van den algemeenen toestand te beraadslagen.

Toch verklaarden de vertegenwoordigers van Nederland — van welker houding eu optreden met lof door den spreker melding werd gemaakt — zich voor het internationale bimetallisme. Dezelfde neiging tot samenwerking bleek van eenige andere zijden, met name van Spanje en Mexico.

Duitschland en Oostenrijk namen een zeer gereserveerde hording aan, maar voor deze landen inzonderheid lag het voordeel van het bimetallisme voor de hand, mits bij internationale regeling. Eu hetzelfde moest van Rusland gezegd worden.

Spreekers indruk van de conferentie was bepaald dat een internationale verstandhouding mogelijk is, wanneer slechts Engeland wil meewerken.

En welk was nu het optreden geweest der Engelsche gedelegeerden? Samen gekomen om de middelen te bespreken om in een bestaanden toestand verbetering aan te brengen, had men van hunne zijde de bewering vernomen, dat de toestand uitmuntend is en er geen reden is dien te wijzigen.

Ten slotte eindigde de spreker zijne redevoering met een beroep op de tegenstanders van het bimetallisme, dat zij hun verouderde argumenten mochten laten varen. Naar zijne overtuiging zouden

ook de financie mannen, die den bestaanden toestand onder hunne bescherming nemen, bij den overgang tot het bimetallisme wel varen. Maar in ieder geval, men lette op de belangen van Indië en voor Engeland zelf, op de belangen van den landbouwen en de nijverheid, in het algemeen op die der producenten en offere deze niet op ten bate der Londensche financiers. Hij tartte eindelijk de voorstanders van het door hen geprezen goudmonometallisme de voordeelen daarvan aan te toonen, niteen te zetten welke weldaden het heeft voortgebracht. Laten zij hun zaak ruiterlijk verdedigen, gelijk de bimetallisten voor hunne meening nitkomen, opdat het Huis tusschen beide partijen oordeele.

Op Sir H. Meysey-Thompson, den voorsteller der motie, volgde de heer Samuel Montagu ter ondersteuning daarvan. Bij diens redevoering behoeven wij ons echter niet op te houden. Uit den aard der zaak kon deze spreker in dit stadium van het debat geen nieuwe gezichtspunten openen. Alleen worde ter loops aangeeteekend, dat de heer Montagu bleek nog altijd vast te houden aan een detailpunt betreffende eene eventueele bimetallieke overeenkomst, waardoor hij de gewenschte nitwerking van deze ten eenenmale in gevaar zou brengen, maar waarin hij — zeer gelukkig — onder de voorstanders van het stelsel ook genoegzaam alleen staat.

Onmiddellijk na den heer Montagu stond echter Engeland's hoogbejaarde Premier op. En welke meening men ook zij toegedaan omtrent het onderwerp in discussie, is het wel onmogelijk niet verwonderd te staan over het jeugdig vuur van den heer Gladstone. Men zou gemeend hebben dat hij, de grijze staatsman die gezegd heeft nog slechts één taak te kennen voor zijn laatste levensjaren: de regeling der Iersche zaken, de behandeling van het nu besproken onderwerp aan zijn ambtgenooten zou hebben overgelaten. Maar neen, zijn taak als Eerste Minister blijkt hij nog altijd geheel te willen waarnemen. Hij zelf zou allereerst met den voorsteller der motie in het kamp treden, hij beschonwde blijkbaar den aanval als tegen de Regeering gericht en hij zelf zou beproeven zijn aanval te vernietigen.

Waarom de heer Gladstone in zake de muntquaestie heeft goedgevonden deze honding aan te nemen, is voor den niet ingewijde zeker niet volkomen duidelijk. Het zou zoo gemakkelijk geweest zijn, zou men denken, deze quaestie geheel objectief te behandelen, buiten allen partijstrijd. Te meer omdat in werko-

lijkheid de meeningen omtrent het onderwerp in en buiten het Parlement zeer verdeeld zijn, warme voorstanders van het himetallisme zoowel als van het monometallisme evenzeer onder de Gladstonianen als onder de oppositie gevonden worden. Maar, om welke reden dan ook, het is gebleken dat de heer Gladstone er anders over denkt. Daags voor de behandeling der motie zijn de voorstanders der Regeering opgeroepen op hun post te zijn en tegen de motie te stemmen, en op enkele uitzonderingen na hebben zij aan die oproeping gevolg gegeven. Een der vice-presidenten van de Bimetallic League heeft zelfs zich als zoodanig terug getrokken, omdat hij nu tegen de motie wilde stemmen.

Het meest waarschijnlijk komt het voor, dat de Regeering dachtte dat de aanneming der motie in ieder geval als een verzwakking harer positie zou worden opgenomen en daarom zich met al haar invloed daartegen verzette. Zoo besloten dan ook alle leden der anti-Parnellitische fractie der Iersehe partij, die ter wille van de Home Rule tot het besluit zijn gekomen in alles met de Regeering mede te gaan, haar in deze te steunen, ofschoon een aantal hunner eerst verklaard hadden vóór de motie te zullen stemmen. En evenzeer bleven van ongeveer een dertigtal der eigenlijke Gladstonianen, die insgelijks met Sir Meysey-Thompson hadden willen meêgaan, er slechts acht aan hun voornemen getrouw.

Hoe het zij, de heer Gladstone zelf nam het woord ter bestrijding van Sir H. Meysey-Thompson en hij toonde daardoor dat hij van de stemming een partijzaak wilde maken, maar tevens ook dat hij het onderwerp zelf van groot gewicht acht, gelijk hij dan ook begon met te verklaren, dat hij zich niet kon vereenigen met de meening van zijn vriend Sir John Lubbock, die zijn voornemen had te kennen gegeven om voor te stellen over de motie tot de orde van den dag over te gaan. Over een voorstel van dezen aard moest het oordeel der Regeering worden uitgesproken ten opzichte van de zaak zelve.

Het bleek al dadelijk hoe geducht een tegenstander de heer Gladstone nog altijd is voor wie zich aan zijn aanvallen bloot stelt, althans hoe uitmuntend handig debater hij steeds is.

Had Sir H. Meysey-Thompson zijn kracht er in gezocht dat hij, ofschoon verklaard voorstander van het bimetalisme, er zich toe bepaalde voor te stellen om de internationale behandeling van de muntquaestie voort te zetten, alleen nog er bepaald op aandringende, dat de Engelsche regeering aan die beraadslagingen zou deelnemen op een wijze die toonde dat het haar ernst was tot ge-

meenschappelijk overleg te komen; juist uit die houding van den voorsteller der motie smeedde de heer Gladstone een tweesnijdend zwaard om hem te bestrijden.

Gij hebt mooi zeggen, dus begon hij, dat gij bereid zijt ieder rodmiddel aan te nemen, maar het is duidelijk dat het u wel degelijk te doen is om het bimetallisme te doen zegevieren. Wat voor moeite gij n ook geeft om het netjes in te kleeden, uw bekend stokpaardje kunt gij niet verstoppen. En ziet nu eens wat gij ons vraagt: gij wilt, want hierop komt het neer, dat Engeland het roer in handen zal nemen en zich in de plaats van de Ver. Staten van Amerika zal stellen — hoe weinig hoffelijk tegenover uwe vrienden in Amerika, en hoe inconsequent: gij verlangt dat van deze Regeering, die gij tegelijk beschuldigt van geen meening over het onderwerp te hebben — en wat zou het gevolg zijn? Hadt gij ons ten minste nog gezegd, wat wij aan de op nieuw bijeen te roepen conferentie moesten zeggen. Maar neen, wij zullen de uitnoodigingen doen voor de nadere besprekingen, en als daaraan wordt voldaan en men ons dan vraagt, wat wij nu voorstellen, dan zal het antwoord zijn: wij hebben niets voor te stellen.

Voorts: gij kunt ons wel vertellen dat het alleen aan Engeland heeft gelegen dat de Brusselsche uitkomst tot geen nitkomst heeft geleid en dat, bijvoorbeeld, het onmiskkenbaar in het belang zou wezen van Duitschland, Oostenrijk en vooral ook van Rusland om een bimetallieke conventie aantegaan, maar waarom hebben de vertegenwoordigers dier landen het dan niet gezegd.

Engeland's grijze Premier toonde zich — zeide ik — een nitmuntend handig debater, en mij dunkt deze korte schets van het begin zijner redevoering moet reeds voldoende zijn om dit oordeel te staven. Voeg daarbij dat hij vol humor was en er dan ook herhaaldelijk in slaagde de lachers aan zijn zij te trekken.

Maar gevraagd mag het ook worden, of dit het antwoord was dat men van den Eersten Minister had mogen verwachten ten opzichte van een onderwerp dat, het zij dan te recht of ten onrechte, heel Engeland en Indië tegenwoordig ten zeerste bezig houdt en met groote bezorgdheid vervult. Zeker de heer Gladstone heeft het niet alleen bij het reeds uit zijne redevoering aangehaalde gelaten. Hij heeft verder een poging gedaan om ook enkele der beweringen van den inleider van het debat te ontzenuwen; ik kom hierop dadelijk terug. Maar hij heeft streng vermeden in het hart der quaestie te treden. En op de ernstige vragen die Sir H. Meysoy-Thompson had gesteld: wat denkt de Regeering van den toestand, wat zal zij doen om den

stand van zaken in Engeland te verbeteren, wat om Indië te bevredigen? is de heer Gladstone het antwoord ten eenenmale schuldig gebleven.

Het kan, dunkt mij, niet ontkend worden dat de aanval van den heer Gladstone op Sir H. Meysey-Thompson, hoe handig en hoe geestig dan ook, tevens de scherpste veroordeeling bevat van de houding der Regeering.

Had de heer Gladstone geantwoord: de ons voorgehouden schets van den toestand is onjuist en allerminst is het waar, dat de munttoestand de oorzaak is van wat er min gunstig is in de tegenwoordige economische verhoudingen alsmede van de moeilijkheden waarmede de regeering in Indië te kampen heeft; zij zullen ons daarom er wel voor wachten het samenkomen van eenige internationale muntconferentie aan te moedigen; — men zou het al of niet met den spreker eens zijn geweest, maar niemand zou hebben kunnen ontkennen dat uit die houding karakter en overtuiging hadden gesproken. Doch de Minister heeft er zich wel voor gewacht den voorsteller der motie op die wijze te moeten treden. Aan diens schets van den stand van zaken heeft hij geen andere schets tegenover gesteld. En wel heeft hij een poging gedaan om de bimetalisten als dweepers aan de kaak te stellen, maar tegenover het door hen aanbevolen redmiddel heeft hij zijnerzijds geen enkel middel aanbevolen.

De toestand eischt voorziening, van uw middel wil ik niet weten, doch ik weet er geen ander en daarom spreek ik liever maar niet over de zaak; — ziedaar de kern van het antwoord van Engeland's Eersten Minister aan de bimetalisten. Hoe geestig ook ingekleed, prijze het wie het prijzen wil, wij kunnen het niet bewonderen.

Intusschen in enkele onderdeelen, ik zeide het reeds, deed de heer Gladstone toch een poging om de redeneeringen van Sir H. Meysey-Thompson te bestrijden. Wij zullen ook in deze zijn redevoering volgen.

In de eerste plaats stelde de heer Gladstone tegenover de verdediging van het bimetalisme een argument ontleend aan den bekenden tegenstander der leer, den heer R. Giffen. Het argument, dat het bimetalisme onmogelijk is voor Engeland, omdat het alle geldgevers op deposito er toe brengen zou hunne depositos op te vragen. Nu is onder de zeer zwakke argumenten van den genoemden schrijver en die zijn velen, dit zeker wel een der allerzwakste, gelijk reeds herhaaldelijk door verschillende schrijvers is aangetoond. Aangenomen dat door de invoering van het bime-

tallisme de waarde van het pond sterling gedeprecieerd zou worden, zoo zouden toch de geldgevers a deposito zich voor dat verlies niet kunnen vrijwaren door hun depositos terug te nemen en op hun gouden sovereigns te gaan zitten, want deze zouden evenzeer gedeprecieerd worden als de ponden sterling in boekkrediet. Er zou slechts één middel wezen om het gevreesde verlies te vermijden, te weten het aanwenden der boekkredieten tot den aankoop van andere koopwaren zoolang de wijziging der muntregeling nog geen invloed op de prijzen had nitgeoefend. En tot welk bedrag zou dat mogelijk zijn?

In de tweede plaats meende de heer Gladstone de bewering, dat de nijverheid in een toestand van kwijning zou verkeeren, te kunnen weerleggen door er op te wijzen dat het bedrag der katoen invoeren in Engeland van 1877 tot 1891 van 1100 tot 1800 millioen pd. st. zou gestegen zijn. Maar, gelijk de heer Goschen hem later toevoegde, bewijst een dergelijk cijfer op zich zelf eenvoudig niets. En het was zeker een slecht gekozen voorbeeld om van de katoen-industrie te spreken ter bestrijding der bestaande depressie op het oogenblik dat Lancashire een crisis doormaakt zoo erg als ooit, omdat bij gebrek aan verdiensten de fabrikanten geen voldoende loon kunnen nitbetalen. Het aardigste van de zaak is verder, dat de Minister het aantal ponden ingevoerde katoen citeerde als ponden sterling. Het is wel opmerkelijk dat het abuis niet dadelijk werd aangetoond. Doch wat te denken van een bewijsgrond op een dergelijke vergissing berustende?

Maar, vervolgde de Minister, hoofdzaak in de quaestie is het punt van den standaard. De eerste eisch van een goed muntstelsel is een muntstandaard te hebben van de meest mogelijke waardevastheid. En nu zou de voortreffelijkheid van het goud boven het zilver als standaard gebleken zijn doordat, toen in de vijftiger jaren de goudproductie zoo aanzienlijk toenam, het goud slechts ongeveer 3 pCt. in waarde verloor tegenover het zilver, terwijl nu laatstelijk, bij de belangrijke vermeerdering der zilverproductie, het zilver tegenover het goud 40 pCt. in waarde is gedaald.

Edoch aan deze opmerking ontbrak, gelijk ook later werd gerepliceerd, slechts ééne bijzonderheid t. w. dat tijdens de eerstgenoemde waardewisseling de handelawereld feitelijk onder het régime verkeerde van het bimetallisme, ofschoon van een onvolkomen bimetallisme, en dat de laatste waardewisseling juist wordt toegeschreven aan de verstoring van dien toestand.

Voorts is het de vraag of laatstelijk het zilver is gedaald in waarde tegenover het goud, dan of het tegenovergestelde heeft plaats gevonden. Of liever, men is meer en meer algemeen overtuigd dat er is geweest, voornamelijk zoo niet nitsluitend, goud-appreciatie.

Dit is evenwel een punt dat de heer Gladstone de bimetalisten niet toegeeft, maar zijne redeneering dienaangaande was onmiskienbaar zwak. Hoe, zeide hij o. a., spreekt men van algemeene prijsdaling en nog wel ook van daling der loonen. Er zijn dan toch loonen waarvan dit zeker niet gezegd kan worden, en toen wees hij op de hooge honorariums die tegenwoordig worden genoten door geneesheeren en tooneelkunstenaars. — Daarvan, werd hem geantwoord, is alleen de oorzaak dat goede tooneelkunstenaars, evenals goede ministers, tegenwoordig schaars zijn.

Ten slotte nam de Eerste Minister de belangen der crediteuren of van Engeland als het land der vorderingen op den vreemde, tegenover Sir H. Meysey-Thompson onder zijne bescherming. Het moge een nobele gedachte zijn, zeide hij, zijn debiteuren te willen bevoordeelen ten koste van zich zelf, maar ofsehoon ik in beginsel zeer ben voor philanthropie, vraag ik mij toch af, of wij zoo handelende, verstandig zonden wezen.

Het antwoord aan den Eersten Minister werd gegeven door den heer Goschen, den Chancellor of the Exchequer van het vorige Kabinet.

De spreker begon met het een dwaling te noemen, dat de Conferentie geen reden van zijn kon hebben wanneer daar niet alleen de al of niet overgang tot het bimetallisme aan de orde was. De vraag welke daar aan de orde werd gesteld was deze: welke middelen konden worden aangewend om aan het zilver een ruimere plaats terug te geven in den geldomloop der wereld. De heer Gladstone had gesproken van de waardevastheid van den standaard. Maar de vroegere betrekkelijke waardevastheid was juist verbroken door de ontmintingen en de uitstooting van het zilver. En tegenover de bewering dat de waarde van het goud niet zou zijn toegenomen, beriep de spreker zich op de nitspraken der Goud en Zilver Commissie. Hij behandelde verder de bewering omtrent het gevaar der terugtrekking van de depositos bij de banken in het geval eener wijziging in de muntregeling, een bewering die hij zeide zonder eenigen redelijken grond te zijn.

De aandrang bij de Regeering, dat deze zou zorgen voor de

vernieuwde samenkomst der Conferentie, werd door den heer Goschen volkomen gewettigd geacht. Hare werkzaamheid werd verlamd door de honding der Engelsche gedelegeerden; er was dus alleszins reden om te verlangen dat zij haar werk weder zou opvatten en dat dit haar mogelijk werd gemaakt door eene wijziging in de honding van Engeland. Reeds de Goud en Zilver Commissie had den wensch nitgesproken, dat gezocht zou worden naar middelen om aan de waardeverhouding tusschen het goud en het zilver moedere vastheid terng te geven. En in aanmerking nemende welke groote belangen bij de zaak op spel zijn, kon men zich slechts verwonderen over de lichtvaardigheid waarmede de eerste Minister het onderwerp scheen te behandelen. Liet men deze gelegenheid voorbijgaan om mogelijk tot een gewenschte regeling van zaken te komen, de gevolgen konden zeer ernstig zijn.

Onjnist noemde de spreker ook de voorstelling door den heer Gladstone gegeven omtrent de honding der andere Europeesche mogendheden. Van zeer verschillende zijden werden blijken gegeven, dat men een wijziging van den bestaanden toestand gewenscht achtte. Zijns inziens was het aan geen twijfel onderhevig dat, indien Engeland met eenig deugdelijk plan voor den dag kwam om aan het zilver weder een ruimere plaats te geven in den geldomloop, dit voorstel met algemeene voldoening zou worden ontvangen.

Met kracht kwam de heer Goschen ook op tegen de bewering van den heer Gladstone dat wijziging van den bestaanden toestand zou zijn onrecht plegen tegenover de crediteuren. De tegenwoordige stand van zaken is deze: dat, niet door natuurlijke oorzaken, niet door vermindering der goudproductie of vermeerdering der zilverproductie, maar door de gewijzigde muntwetgeving van Duitschland en andere landen, aan alle debiteuren onrecht is en wordt gedaan en dit onrecht moet hersteld worden. De algemeene prijsdaling als een gevolg van den bestaanden munttoestand is een onwederlegbaar feit.

De tegenwoordige toestand is voorspeld. De heer Goschen herinnerde er aan hoe hij ter muntconferentie van 1878 gewaarschuwd heeft tegen de gevolgen der zilverontmunting in Europa en zijne toenmalige voorspellingen zijn volkomen uitgekomen. Onloochenbaar is het nadeel daardoor aan landbouw, handel en nijverheid berokkend.

Ter wille van al deze groote belangen, ter wille van Indië, ter wille niet het minst van den arbeidersstand moet de weg

gezocht worden om uit de bestaande moeilijkheden te geraken. De stand van zaken in Indië, zeide hierbij de heer Goschen, eischt een oplossing; wat dit betreft is het handhaven eener afwachtende honding letterlijk een onmogelijkheid. Maar niet minder dringend noodig is de voorziening in de belangen van de arbeiders; zij allermeeest zijn bij de zaak betrokken.

En het gaat niet aan, dus besloot de spreker zijn redevoering, met den Eersten Minister eenvoudig de eischen van al die belanghebbenden af te wijzen door den spot te drijven met de voorstanders van het bimetalisme en hunne theorie een droombeeld nit Utopia te noemen. Het onderwerp is van het allergrootste gewicht, en het is de plicht van Engeland om mee te werken tot een goede oplossing van het vraagstuk.

Onze ruimte laat ons niet toe al de redevoeringen, die verder gehonden werden, te volgen gelijk die welke wij tot zoover behandelden.

Slippen wij dan nog slechts het een en ander even aan.

Op den heer Goschen volgde de heer Beckett, die op de motie van Sir H. Meysey Thompson voorstelde wat in de taal van het Engelsche parlement genoemd wordt een amendement. Feitelijk echter stelde hij er een andere motie tegenover.

Zijn voorstel luidde als volgt: dat, in aanmerking nemende hoezeer de beraadslagingen der Internationale Muntconferentie voornamelijk liepen over de quaestie van het bimetalisme; dat na herhaalde zittingen geen eenstemmigheid werd verkregen tusschen de vertegenwoordigers der vergaderde Mogendheden; en dat iedere wijziging van den enkelen muntstandaard, gelijk die tegenwoordig in dit land door de wet is vastgesteld, groote bezwaren zou opleveren, dit Huis van oordeel is, dat het ondienstig zou wezen wanneer de Regering eenige stappen zou doen ter vernieuwde samenkomst der Conferentie.

De heer Beckett, conservatief wat betreft zijn politieke meeningen, behoort wijders tot het gilde dier financiers tegen wie Sir. H. Meysoy-Thompson te velde trok; bij is deelgenoot in het bankiershuis Beckett en Co. te Leeds. Zijne redevoering zon bij uitnemendheid geschikt zijn tot voorbeeld van de wijze waarop men foiten en redeneeringen kan inkleeden ter verdediging eener voorop gezette stelling, waarmee zij niets gemeen hebben.

Tot ondersteuning van het amendement — of het voorstel — van dezen spreker trad de heer E. Brodie Hoare op, een andere financieeman, directeur van Lloyds bank en van verschillende

andere hanken en groote maatschappijen; wat zijn politieke meeningen aangaat ook tot de conservatieve partij hohoorende. Hij verklaarde niet te gelooven in de mogelijkheid eener internationale overeenkomst tot regeling van den munttoestand en ook geen hoil te zien in het bimetallisme.

De heer Howell, een der selfmade men van het togenwoordige parlement, die op achttienjarigen leeftijd in Londen is gekomen als metselaar en door zijn arboid en zijn optreden voor de algemeene belangen zich een aanzienlijke positie heeft verworven, thans dagbladschrijver en schrijver van de ook ten onzent welbekende werken: *The conflicts of capital and labour*, en *Trade-unionism, new and old*, kwam als lid der regeeringspartij er tegen op, dat de Eerste Minister van deze quaestie een partijzaak had gemaakt en zijn vrienden wilde noodzaken tegen de motie te stemmen. Hij voor zich schaarde zich aan de zijde van hen die de vertegenwoordigers der Regeering ter conferentie vorwijten dat zij niet hebben medegewerkt tot een schikking, waarvan ook hij ter wille der algemeene belangen zich een voorstander verklaarde.

Na hem nam de heer Naoroje het woord. Deze is de eerste vertegenwoordiger uit Indië afkomstig die in het parlement zitting heeft gekregen. Een man van groote bekwaamheden, vroeger professor te Bombay aan de faculteit der wis en natuurfkunde, ging hij in 1855 tot de handelscarrière over en werd hij te Londen deelgenoot in de firma Cama en Co, het eerste handelshuis van Indischen oorsprong dat te Londen gevestigd werd. Hij kwam op tegen de wijziging van den zilveren standaard voor Indië. Onder dezen, zeide hij, heeft Indië welgevaron en men wake or tegen ook in Indië schaarschte van ruilmiddel te veroorzaken. Wat daarentegen voor Indië gedaan moest worden, ware het te bevrijden van den financieelen last die het is opgelegd door Engeland.

De spreker die hierop volgde was het welbekende parlamentslid de heer Chaplin. Met hem werd de discussie natuurlijk wedor in het hart der quaestie terug gebracht. Hij ging andermaal, gelijk Sir H. Meysey-Thompson reeds gedaan had, de tegenwoordige economische toestanden in al hun bijzonderheden na en hield een krachtig ploidooi voor het bimetallisme, als het eenige afdoende middel zoowel voor Indie als in Engeland zelf, tegen de moeilijkheden die uit den tegenwoordigen stand van zaken zijn ontstaan. Zijne zaakrijke redevoering zou verdienen in alle bijzonderheden te worden oververteld, wanneer ons daartoe maar niet de plaats

ontbrak. Wijzen wij alleen nog even op zijn krassen nitval tegen de verdedigers van de contra-motie. Ik kan begrijpen, zeide hij, dat de heer Hoare voor zich tevreden is met den tegenwoordigen toestand, maar tegenover zijne belangen en die der bankierswereld in het algemeen staan die van allen die een werkdadig aandeel nemen in de eigenlijke voortbrenging des lands. Bijzonder degelijk en afdoend was ook zijne behandeling van het onderwerp in verband met de belangen van Indië. Hij tarte de Regeering voor den dag te komen met hare zienswijze ten opzichte van hetgeen zij voor deze kolonie wil doen, doelend op het verschil van meening dat er schijnt te bestaan onder hen die geroepen zijn dienaangaande voorstellen te ontwerpen, daar men, het bimetalisme verwerpende, zich van alle kanten van onoplosbare moeilijkheden omringd ziet.

Ten slotte onderwierp hij het optreden van de gedelegeerden der Engelsche regeering, die hare eigenlijke vertegenwoordigers waren, aan een zeer scherpe critiek.

Hot woord was nu aan den Chancellor of the Exchequer, Sir W. Vernon-Harcourt. Op dezen rustte de taak de heeren Goschen en Chaplin te beantwoorden.

In de eerste plaats kwam hij op voor de verdediging van de Engelsche delegatie ter Brusselsche conferentie. Hij weigerde echter daarbij te treden in eene scheiding der gedelegeerden onderling. Op zulk eene conferentie, zoide hij, spreken de gedelegeerden niet hunne persoonlijke meening uit, maar die der regeering welke zij vertegenwoordigen. Was niet dit de positie, zij zouden geen invloed kunnen uitoefenen.

De opmerking op zichzelf is zeker niet onjuist, maar hoe de Regeering deze theorie in overeenstemming kan brengen met de samenstelling harer delegatie te Brussel is minder duidelijk.

Hij gaf verder een verhaal van de handelwijze der delegatie in de Conferentie, dat een paraphrase uitmaakte van het rapport der gedelegeerden, en waaruit hij trachtte aan te wijzen dat de Engelsche gedelegeerden, wel verre van de Conferentie te hebben doen mislukken, eigenlijk diegenen zijn die juist gemaakt hebben dat zij niet van den aanvang af reeds op niets uitliep en onmiddellijk weder niteen ging.

Nu er is in dergelijke zaken een waarheid naar den vorm en een diepere waarheid. Het is niet gemakkelijk te zeggen waarin en het rapport der delegatie en het verhaal van Sir W. Harcourt bepaald onjuist zijn, en toch zal men bezwaarlijk kunnen beweren

dat de critiek van het optreden der Engelsche Regeering in de Conferentie, gelijk die door Sir H. Meysey-Thompson en den heer Goschen en nitvoeriger nog door den heer Chaplin werd geleverd, niet volkomen ad rem was.

Maar nu verder. Werd door Sir W. Harcourt de bewering weerlegd, dat er in den bestaanden stand van zaken een kwaad is dat zijn oorsprong vindt in den munttoestand, en in verband hiermee de wenschelijkheid van internationaal overleg tot wijziging van den algemeenen munttoestand hetwist? Werd ten opzichte van Indië door hem eenige aanwijzing gedaan omtrent de maatregelen door de Regeering voor te stellen; of wel, indien de Regeering ook geen voornemen heeft om voor Indië eenigen maatregel voor te stellen, die onthouding gerechtvaardigd; uitgelegd hoe dan de Regeering het rijmt, dat zij voor Engeland niets wil weten van den dubbelsten standaard omdat de waarde van het zilver ten eenenmale onzeker is, en toch het zilver als muntstandaard voor Indië wil handhaven? Niets van dat al.

De spreker bepaalde er zich toe om in antwoord op de redevoering van den heer Goschen, dezen, zijn voorganger in het chancellorschap, te verwijten dat hij nu de vernieuwde bijeenkomst der Conferentie had aanbevolen, terwijl hij in 1890, tegenover den aandrang der himetallisten om een muntconferentie bijeen te roepen, het nu daarvan had bestreden.

Voorts om, ten opzichte der quaestie van goud-appreciatie en zilver-depreciatie, te verwijzen naar een uitspraak van den voorlaatsen leider der conservatieven in het Huis, den heer W. Smith, volgens wien het uit het rapport der Goud- en Zilver-Commissie niet als een absoluut uitgemaakte zaak was aan te nemen, dat er verband bestond tusschen de daling van het zilver en de algemeene prijsdaling. Te verwijzen verder naar een citaat uit genoemd Rapport zelf, van welk citaat echter de juistheid hem dadelijk door den heer Goschen betwist werd.

En het zal ter kenschetsing van den hetoogtrant van den Minister niet zonder nut wezen dit incident hier nader te behandelen.

Sir W. Harcourt zeide dat in het rapport, geteekend door de leden der commissie Herschell, Fremantle, Lubbock en Courtney o. a., het volgende stond: (de spatieering van eenige woorden is door ons geschied) „We do not think that any conclusive evidence of a substantial appreciation of gold is to be derived either from a review of the variations in prices or of the circumstances relating to the production or of the use of that

metal." Welnu de woorden staan inderdaad in bedoeld rapport, maar de zin is daarmee niet uit. Achter „metal.' staat niet een punt, doch een komma-punt en dan volgt: at the same time we are far from denying that there may have been and probably has been some appreciation, though we think it absolutely impossible to determine its extent." 1)

De spreker besloot eindelijk met te zeggen dat de quaestie eigenlijk deze was: dat het de bimetallisten te doen is om door een kunstmatig stelsel een opdrijving van prijzen te veroorzaken. De heer Balfour had het laatstelijk te Manchester volmondig uitgesproken. Met zulk een drijven ging echter de Regeering niet med.

Onmiddellijk stond de heer Balfour op. Hij had gewenscht zich in de discussie te mengen, doch er was hem daarvoor geen tijd gelaten. Alleen dit zou hij nu zeggen, dat Sir W. Harcourt hem een uitdrukking had in den mond gelegd, die volkomen onjuist was weergegeven. Wat hij laatstelijk te Manchester gezegd had, was veelmeer juist het tegendeel. Dit had hij gezegd, dat hij een hervorming van den muntstandaard wenschte, waardoor verkregen zou worden een vaste waardestandaard. Doch dat indien gekozen moest worden tusschen tweeërlei kwaad: een apprecieerende waardestandaard of een deprecieerende waardestandaard, dan, naar zijne meening de ervaring der wereld leerde dat een deprecieerende standaard nog het minst nadeelig was.

De tijd was verstroken; om ongeveer 4 uur geopend had het debat tot 12 uur geduurd en volgens de regelen van het Huis mocht het nu niet langer worden voortgezet.

De stemming over de motie van Sir H. Meysey-Thompson volgde thans. Met 229 tegen 148 stemmen werd ze verworpen, en daarop zonder stemming het amendement aangenomen.

Na de bealissing der Regeering om van de stemming een partijzaak te maken, was de uitslag niet meer twijfelachtig geweest. Tegen de motie stemden, op zeer enkele uitzonderingen na, alle vrienden der Regeering, waaronder bekende voorstanders van het bimetallisme, en met hen ook de leden der overzijde die tegen de motie zelve waren. Onder hen die vóór stemden moet genoemd worden, nevens den heer Goschen, de heer L. W. Courtney, een der leden van de Gond- en Zilver Commissie, die destijds nog onder hare monometallistische fractie behoorde.

1) Final Report Part. II. paragraaf 47, 1ste alinea.

De afstemming der motie is onmiskenbaar een formeele nederlaag der bimetallisten in het parlement. Geeft men zich wel rekenschap van de omstandigheden waaronder die plaats vond, dan verandert de zaak echter aanmerkelijk van aanzien. En wat aangaat de beteekenis van het debat, zoo vermeen ik dat, na het daarvan gegeven overzicht, hierover geen woord meer in het midden gebracht behoeft te worden.

Intusschen zijn nu zeker de kansen voor het weder bijeenkomen der in December verdaagde conferentie zeer gering geworden.

Maar zoolang de heer Gladstone en Sir W. Harcourt hij het door hen ingenomen standpunt volharden en zij aan de regeering zijn, ware hijkbaar toch ook voor het oogenblik van een nieuwe bijeenkomst weinig nut te voorzien.

De quaestie is daarmêe echter in hoofdzaak geenszins van de haan.

De tegenwoordige munttoestand der handelswereld is onhondbaar, en zij die daarvan de nadeelen niet willen erkennen, hoe gaarne en om welke redenen dan ook dat zij het zonden verlangen, zij kunnen het niet tegenhouden dat er verandering moet komen.

Zal, in tijds nog, de strijd op het gebied der wetenschappelijke overwegingen en beraadslagingen uitgevochten kunnen worden? Of zal er een wedstrijd moeten ontstaan op het gebied der munt-wetgeving tusschen verschillende landen, waarhij van alle zijden men er slechts op bedacht zal wezen voor zich zelf de nadeelen uit den stand van zaken voortspruitende zooveel mogelijk af te weren; een wedstrijd waaruit dan mogelijk nieuwe verhoudingen zullen ontstaan, zij het dan ook ten koste van vele individueele verliezen en veel vernietiging van welvaart?

Of zou werkelijk nog een compromis gesloten kunnen worden, een wapenstilstand tusschen bimetallisten en monometallisten?

Het schijnt wel dat ook de heer Goschen hoort onder hen, die hierop den moed niet opgeven. Immers al is hij de bimetallisten merkelyk naderhij gekomen, onder hnnne vanen heeft hij zich nog niet geschaard. Hnnne beoordeeling van den toestand is, grootendeels althans, ook de zijne, maar toch schijnt hij nog te aarzelen of inderdaad buiten hnn redmiddel er geen nitkomst mogelijk is.

Met belangstelling zal het af te wachten zijn of hij zich nader zal verklaren.

Zooveel echter is zeker. Lang zullen zelfs een Gladstone en een Harcourt hij hun tegenwoordige politiek van „laissez faire” niet kunnen volharden. Zij, de in deze meest verantwoordelijke Minis-

ters van Engeland, allermint. Want Engeland moge dan al niet rusten op een vulkaan, het staat dan toch tusschen twee vulkanen: de Ver Staten van Amerika en zijn eigen Indische rijk; en ieder dag kan de uitbarsting van een van beide zijden losbreken, zoo niet van beide zijden te gelijk. En aan de gevolgen dier beide uitbarstingen ontsnapt het stellig niet.

4 Maart 1893.

G. M. BOISSEVAIN.

HANDELSONDERZICHTEN.

Aangevuld met eenige bijzonderheden aan andere bronnen ontleend, laten wij hier weder volgen een overzicht van den inhoud der voornaamste handelsberichten over het jaar 1892.

Granen. Voor den graanhandelaar, zoo leest men in het jaarbericht van de heeren M. en R. de Monchy te Rotterdam, zal het jaar 1892 in herinnering blijven als een jaar van steeds dalende prijzen, waardoor aan de hoopvolle verwachtingen, die men bij den aanvang van het jaar vrij algemeen meende te mogen koesteren, weldra voor goed de bodem werd ingeslagen. Noch de in Februari en Maart ontvangen berichten over den minder gunstigen stand van het winterkoren, noch de omstandigheid, dat Rusland een deel van het vroeger uitgevoerde graan trachtte terug te koopen, waren in staat om de markt te steunen, en toen de gunstige weersgesteldheid gedurende de zomermaanden het vooruitzicht op een rijken oogst steeds meer waarschijnlijk deed worden, terwijl van schier alle kanten bemoedigende berichten over de kwaliteit van het nieuwe gewas vernomen werden, brokkelden de prijzen steeds meer en meer af, zoodat ten slotte bij het eind van December de rogge omstreeks 50 pCt., de tarwe, mais en voergerst ongeveer 35 pCt. lager dan in het begin van het jaar genoteerd stond.

Met uitzondering alleen van Engeland stak de uitkomst van den graanoogst in de voornaamste productielanden van Europa gunstig af bij dien van het jaar 1891. In Engeland, Schotland en Ierland zon de oogst van tarwe, volgens de voorloopige opmaking van het Landbouw-departement (Board of Agriculture), slechts hebben bedragen 58.560.000 bushel tegen 72.127.000 bushel het jaar te voren; maar dit tekort wordt ruimschoots opgewogen door de ruimere oogsten op het vasteland, zoodat ten slotte de totale graanoogst van geheel Europa geschat wordt op 154.050.000 quarters tegen 139.660.000 quarters in 1891 ¹⁾.

¹⁾ Bericht über Getreide- Oel- und Spiritushandel in Berlin und seine internationale Beziehungen im Jahre 1892 von E. MEYER.

Deze vermeerderde opbrengst komt grootendeels aan Frankrijk en aan Rusland ten goede. Aanvankelijk rekende men in Frankrijk slechts op een zeer middelmatigen oogst; doch inderdaad bleek de opbrengst die van de gunstigst bekende jaren zeer nabij te komen, want zij wordt geschat wat betreft

	tarwe	rogge
	op 109.264.000 hectol.	24.391.000 hectol.
tegen in 1891	77.658.000	21.589.000
„ „ 1890	116.916.000	24.170.000
„ „ 1889	108.310.000	23.127.000
„ „ 1888	98.741.000	22.188.000
„ „ 1887	112.456.000	23.676.000

Minder gunstig daarentegen viel de oogst van gerst en haver uit, want tegen respectievelijk 26.524.000 en 106.627.000 hect. in 1891, wordt de opbrengst van 1892 geschat op slechts 17.626.000 en 85.858.000 hectol.

In Rusland volgde op het zeer ongunstige oogstjaar 1891 weder een betero tijd, niettegenstaande in den aanvang van 1892 nog van schier alle kanten geklaagd werd over gebrek aan zaadkoren en ploegvee, en in verband hiermede op eene niet onaanzienlijke inkrimping van de bebouwde uitgestrektheid gerekend werd. Volgens officieele opgaven wordt de oogst van 1892 geschat voor

	rogge	tarwe	haver
	(Tschetw. van 2.097 hectol.		
	117.909.000	43.098.000	86.162.000
tegen in 1891	83.750.000	28.332.000	72.006.000
„ „ 1890	113.066.000	35.759.000	90.814.000
„ „ 1889	94.844.000	34.187.000	87.136.000
„ „ 1888	125.649.000	52.689.000	94.365.000
„ „ 1887	124.999.000	47.645.000	103.386.000

In de gunstige oogstcijfers van 1892 vond de Russische Regeering voldoende aanleiding om over te gaan tot de intrekking van het ten vorigen jare verordende uitvoerverbod; maar dit geschiedde eerst in den loop van Augustus, en van de horkregen vrijheid werd tot aan het eind van het jaar slechts een zeer matig gebruik gemaakt, want feitelijk heeft Ruslands graannitvoer niet meer bedragen dan

	tarwe	rogge
	5.255.000 quarters	630.000 quarters
tegen in 1891	12.240.000	4.776.000
en „ 1890	12.766.000	5.600.000

Op den loop der graanprijzen kunnen dus, in tegenstelling

met vorige jaren (zie *Economist* van Febr. 1891, blz. 161), de uitvoeren van Rusland niet den minsten invloed hebben uitgeoefend; maar des te krachtiger invloed had in dit opzicht de graannitvoer uit de Vereenigde Staten van Noord-Amerika die in 1892 een nog niet gekenden omvang bereikte. Op zich zelf genomen viel de oogst aldaar niet zóó gunstig uit als het jaar te voren, want de opbrengst van de tarwe wordt geschat op slechts 516.000.000 bushels tegen 611.916.000 in 1891; maar tegenover het gemiddeld cijfer van de jaren 1887—1890 ad 440.000.000 bushels toont de oogst van 1892 toch eene vermeerdering aan van bijna 18 pCt., en daar nu de ongekend ruime oogst van 1891 een zeer aanzienlijk excedent voor nitvoer had beschikbaar gelaten, is het alleszins verklaarbaar dat die uitvoer (tarwe en tarwemeel bij elkaar genomen, met herleiding van 1 vat meel tot 4½ bushels tarwe) in 1892 is gestegen tot 198.632.586 bushels

tegen in 1891	179.918.261	„
„ „ 1890	98.245.003	„
„ „ 1889	89.609.799	„

Van maïs werden uitgevoerd: in 1892, 72.982.000; in 1891, 27.912.000; in 1890, 84.978.000 en in 1889, 80.986.000 bushels.

Het deficiit in den graannitvoer van Rusland werd dus door Amerika meer dan vergoed, en bovendien bleven de abnormaal groote aanvoeren uit Britsch-Indië gedurende het jaar 1891 ook gedurende den loop van 1892 niet zonder invloed op den stand der graanprijzen.

In het dienstjaar loopende van 1 April 1891 tot ult. Maart 1892 steeg de uitvoer van tarwe uit Britsch-Indië tot 30.303.425 cwts.

tegen in 1890—91	14.320.496	„
„ „ 1889—90	13.799.224	„
„ „ 1888—89	17.610.081	„
„ „ 1887—88	13.538.169	„

en nu is in het op 1 April 1892 ingetreden dienstjaar 1892—93 de uitvoer wel afgenomen, maar gedurende de eerste negen maanden, dus tot ult. December ll., bedroeg hij toch nog 13.661.780 cwts.

tegen	25.449.634	„
is	11.657.158	„

in hetzelfde tijdverloop van de beide vorige dienstjaren.

Alles bij elkaar genomen heeft Europa in 1892 een belangrijk grooter hoeveelheid graan ter zijner beschikking gehad dan het voor zijn onmiddellijk verbruik behoefde, en al mogen nu de prijzen gedurende de eerste helft van het jaar nog betrekkelijk hoog zijn gebleven, in vergelijking althans met de gemiddelde prijzen van

eenigo vorige jaren, sedert liepen zij van maand tot maand verder terug, en bedroeg de gemiddelde noteering van tarwe op de Londensche markt gedurende December niet meer dan 26 sh. 9 d. per quarter. „In 1745", dus merkt een Engelsch vakblad op (The Miller van 2 Januari 11.) „the wheat average was 24 sh. 5 d., but we have to go back these 147 years to find a lower price than that prevailing as we go to press."

Hier te lande hield de loop der graanprijzen getronw verband met die in het buitenland, ofschoon in de aangevoerde hoeveelheden belangrijke afwijkingen met de cijfers van vorige jaren voorkwamen. Aangevoerd werd (in de Maassteden, Amsterdam en Zaandam te samen):

	tarwe.	rogge.	gerst.
in 1892	225736 last.	80842 last.	85665 last.
„ 1891	256441 „	213568 „	101280 „
„ 1890	196258 „	200050 „	99720 „

Niettegenstaande de aanvoer van rogge dus meer dan de helft beneden het cijfer van de vorige jaren bleef, zijn de prijzen, zooals straks reeds werd opgemerkt, ook ongeveer met de helft teruggelopen; — een verschijsnel dat zijne verklaring grootendeels vindt in de omstandigheid, dat in de meelfabrieken het verbruik van tarwe het verbruik van rogge voor een goed deel heeft verdrongen, en voor veevoeder meer dan vroeger gerst en mals in plaats van rogge gebezigd wordt.

Onze binnenlandsche meelfabrieken hebben over het algemeen een zwaren strijd te voeren gehad tegen de mededinging van het Amerikaansche meel, dat tot steeds lager prijzen werd aangevoerd en aangeboden, en de vraag is reeds geopperd of op den duur het Amerikaansche meel niet evenzeer het binnenlandsche meel van de markt zal verdrijven, als dit in den laatsten tijd reeds het geval is geworden met het Hongaarsche meel, dat vroeger een zoo belangrijke rol op onze markt placht te spelen.

Terwijl aan den eenen kant de aanvoer van meel belangrijk toenam, heeft het verbruik onbetwistbaar geleden onder den buitengewoon gunstigen uitslag van den aardappelooft hier te lande, want zoodra de aardappelen goedkoop worden neemt in verschillende streken van ons land het verbruik van brood merkbaar af.

Omtrent den graanooft van Nederland werden even voor het afdrucken van dit overzicht door de welwillende tnschenkomst van den heer L. Broekema, Directeur van de Rijks landbonwschool te Wageningen, nog de volgende opgaven ontvangen:

	tarwe.	rogge. (duizend hectoliters).	haver.	gerst.
1888	1848	3477	4418	1501
1889	2281	3990	4714	1708
1890	1912	3915	4666	1464
1891	1230	2918	6531	1574
1892	2253	4429	4985	1729

Rijst. Het ligt voor de hand dat het artikel rijst zich niet geheel heeft kunnen onttrekken aan den invloed van de prijsverlaging van de overige voedingsmiddelen; maar de aanvoeren hier te lande waren betrekkelijk niet groot, en over het algemeen hield de markt zich beter dan men had kunnen verwachten. In het geheel werden aangevoerd in 1892 1.253.000 balen

" 1891	1.203.000	"
" 1890	1.297.000	"
" 1889	1.300.000	"
" 1888	1.364.000	"

waarvan aan Java rijst (gewone en tafel rijst te zamen)

in 1892	120.000 balen
" 1891	184.000
" 1890	248.000
" 1889	192.000
" 1888	170.000

en zoodoende voorziet Java slechts voor een zeer gering deel in de behoefte aan rijst hier te lande. De groote aanvoeren komen uit de Britsch-Indische rijsthavens Rangoon, Bassein, Akyab en Moulmain, terwijl ook de aanvoeren van Siam en Saigon, die vroeger minder aanzienlijk waren, de van Java aangevoerde hoeveelheden belangrijk toegenomen zijn. Van Japan daarentegen werd belangrijk minder ontvangen dan eenige jaren geleden: slechts 31.000 balen tegen 260.000 in 1889 en 271.000 in 1888.

Voor het meerendeel der hier te lande verhandeld wordende soorten kan men de prijsverlaging gedurende 1890 op ongeveer een gulden aannemen, en tot dien verlaagden prijs waren de omzettingen in het laatst van het jaar vrij belangrijk. De Java soorten bleven over het algemeen beter prijshoudend. De importeurs waren aanvankelijk zeer vast gestemd onder den invloed van de ontvangen berichten, die van groote schaarschte aan rijst en hooge prijzen op Java gewaagden, en ofschoon de betere berichten omtrent de opbrengst van den nieuwen oogst tot eenie ietwat flauwere stemming aanleiding gaven, kwam hierin later weder eenige verandering, en sloot het jaar met een vrij vaste stemming voor de houders van Java rijst.

Koffie. De koffiemarkt hier te lande ontloent nog steeds hare groote beteekenis aan de aanvoeren uit onze Oost-Indische bezittingen, en eveneens blijven de periodieke veilingen van de Nederlandsche Handel-Maatschappij een factor van overwegend belang voor den handel in het artikel. In die veilingen werden verkocht:

in 1887	612906	balen en	3963	kisten
„ 1888	332001	„ „	3812	„
„ 1889	454946	„ „	3232	„
„ 1890	447334	„ „	1458	„
„ 1891	135039	„ „	1879	„
„ 1892	240216	„ „	633	„

Het geringe quantum dat in de laatste twee jaren aan de markt kwam is een natuurlijk gevolg van den misoogst van 1890, waaruit aan den lande niet meer geleverd werd dan

	95585 pik.	Java,	65050 p.	Sumatra,	960 p.	Menado
tegen in 1889	577561	„ „	48336	„ „	21498	„
„ 1888	564976	„ „	99107	„ „	7716	„
„ 1887	254534	„ „	83627	„ „	4511	„
„ 1886	817716	„ „	48211	„ „	22484	„
„ 1885	499919	„ „	102274	„ „	23561	„
„ 1884	1.012288	„ „	89660	„ „	17070	„
„ 1883	1.080614	„ „	150127	„ „	10284	„

Tot dusver is 1890 het ongunstigste koffiejahr geweest sedert de invoering van het Gouvernements cultuurstelsel op Java in 1830. In 1891 en 1892 echter ken weder op gunstiger oijfers geweest worden, want aan den lande werden geleverd in

1891 382.518 pik. Java 59520 p. Sumatra, 3600 p. Menado

1892 694.350 „ „ 55300 „ „ 11100 „ „

maar de oogst van 1893 laat zich zeer ongunstig aanzien, niet alleen voor het Gouvernement, maar ook voor de particuliere planters, wier product in de laatst verlopen tien jaren een steeds meer belangrijke rol op onze markt is gaan spelen. Voor particuliere rekening toch werden van Java, en wel grootendeels naar Nederland, uitgevoerd:

in 1885	299.300 pik.	in 1889	483.100 pik.
„ 1886	418.900 „	„ 1890	276.900 „
„ 1887	319.200 „	„ 1891	478.000 „
„ 1888	475.200 „	„ 1892	475.100 „

onder welke hoeveelheden intusschen begrepen zijn de 100000 pikels Gouvernements koffie, die telken jare op Java in publieke veiling verkocht wordt, en het koffie product van de nabij gelegen eilanden voor zoover het op Java in den handel gebracht en niet rechtstreeks van daar naar elders wordt nitgevoerd.

De aanvoeren van partienliere koffie uit onze Oost-Indische bezittingen vullen dus nog niet aan het defioit in de aanvoeren van de Gouvernements koffie, dat uit bovenstaand overzicht blijkt, en de gezamenlijke invoer hier te lande van koffie uit die gewesten afkomstig heeft dan ook, volgens een opmaking van de makelaars J. A. Joosten en C^e. slechts bedragen:

	in 1892	542.352 balen
tegen „	1891	622.567 „
„	1890	600.236 „
„	1889	817.835 „
„	1888	675.540 „
„	1887	986 000 „
„	1886	770.110 „
„	1885	1.233.115 „
„	1884	1.348.050 „
„	1883	1.585.445 „

In tegenstelling met den uit deze cijfers blijken den loop van zaken, hebben de koffie-aanvoeren uit Amerika een niet onbelangrijke vlucht genomen, want tegen gemiddeld 64800 balen per jaar in de jaren 1883—1887 werden hier van Santos voornamelijk, en voorts van enkele andere havens in Brazilië en elders in Amerika aan de markt gebrachten

	in 1888	43.200 balen
„	1889	152.670 „
„	1890	250.820 „
„	1891	259.673 „
„	1892	235.837 „

Deze progressie zou in het afgeloopen jaar zeer waarschijnlijk niet zijn afgebroken, indien door het woeden van de gele koorts te Santos het verkeer met die plaats niet min of meer belemmerd ware geworden. Dientengevolge staakte een der stoombootondernemingen hare geregelde vaart tusschen Santos en Rotterdam, en moest men gonoegen nemen met zoogenaamde wilde booten of overlading in andere havens. „Hieraan zeker", dus merken de heeren G. Dunring en Zonen in huu jaarbericht op „is thans een einde gekomen door een geregelde veertien-daagsche vaart van Santos naar Rotterdam door de gunstig bekende booten der Hamburger Süd Amerikanische Dampfschiffarts Gesellschaft, hetgeen ongetwijfeld den invoer van Santos koffie zeer zal doen toenemen, en aan dien tak van handel grootere nithreiding geven zal."

Het zal natuurlijk eenigermate van den toekomstigen Brazil

oogst afhangen, in hoever deze verwachting zich zal verwezenlijken. De nog zeer onzekere oogstraming geeft voor het naderende oogstjaar 1893—94 een quantum aan van 5.750.000 balen, terwijl de productie van 1892—93 geschat wordt op 6.500.000 balen, en die van 1891—92 omstreeks 7.290.000 balen moet hebben bedragen. Kan men aan deze cijfers vertrouwen schenken dan staat een belangrijk minder aanbod van Brazilië koffie voor de deur, en blijft het nog de vraag hoeveel er van zijn weg naar de Nederlandsche markt vinden zal.

De loop der prijzen was in het afgelopen jaar in hoofdzaak als volgt:

	1 Jan.	31 Mei.	31 Dec.
Java, goed ordinair	53	51½	56½
„ blank	58	64	64
„ W. I. B. kleurig	59	58	61
Santos	43	42	48
Afrika	38½	38½	38½

Hieruit blijkt, dat de fluctuaties in goed ordinair Java en Santos het grootst waren, terwijl West Indische bereiding slechts weinig prijsverandering onderging en Afrika in de goede qualiteiten zich het geheele jaar op bijna hetzelfde standpunt staande hield. Deze soort was steeds laag in prijs, hetgeen den afzet aanmerkelijk deed toenemen. Makassar ontbrak bijna geheel, terwijl men zich onthield van aanvoeren uit Centraal Amerika en Venezuela, welke voor onze markt geen rekening lieten.

De omzet op de termijnmarkt was in 1892 veel kleiner dan in de vorige jaren, namelijk:

	te Rotterdam.	te Amsterdam.
in 1892	928.000 balen	520.500 balen
„ 1891	1.624.000 „	720.500 „
„ 1890	1.154.000 „	981.000 „
„ 1889	1.227.000 „	1.145.000 „
„ 1888	1.175.000 „	716.750 „

Van de 928.000 balen, welke te Rotterdam verhandeld werden, zijn slechts 34.500 balen geleverd, of 3½ percent van den omzet, tegen 3½ in 1891, 7½ in 1890 en 9 percent in 1889.

De zichtbare voorraden van koffie op de hoofdmarkten van Europa en Noord-Amerika, met inbegrip van de aanwezige voorraden in Brazilië, en hetgeen van de verschillende landen van productie naar Europa en Noord-Amerika zeilende was, worden geschat als volgt:

ult. December	1892	183.467 tons
"	1891	160.287 "
"	1890	143.491 "
"	1889	160.096 "
"	1818	164.396 "

Thee. De invoer hier te lande, herleid tot kwart kisten, bedroeg in :

	1892	1891	1890	1889
China thee	5600	6500	5300	10.300
Java ,	43.700	20.960	30.700	33.500
en de onverkochte voorraad op ult. December :				
	1892	1891	1890	1889
China thee	1200	2300	2300	2900
Java ,	4400	1500	300	2300

De veilingen van China thee in 1892, ofschoon ongeveer gelijk aan die der beide vorige jaren, toonden toch in vergelijking met vroeger eene niet onbelangrijke vermindering aan, hetgeen in hoofdzak moet worden toegeschreven aan de inkoop op de Engelsche markt, alwaar, met dagelijksch aanbod en ruimere keuze, veelal tot lagere prijzen dan hier kon gekocht worden.

In den loop der prijzen kwamen fluctuatien van eenigen omvang niet voor: de markt sluit voor goed ordinaar Congo op 48—50 cents in consumtie.

Van Javathee vonden in den loop van 1892 zeven veilingen plaats met het volgende resultaat, blijkens eene door Pakhuis-meesteren van de thee samengestelde statistiek :

3 Februari . . .	203 075 halve kilo, middenprijs	41.8
23 Maart . . .	310.665 " " "	36.9
4 Mei . . .	376.794 " " "	32.
10 Juni . . .	372.342 " " "	32.9
10 Augustus . .	560.206 " " "	34.6
28 September .	705.548 " " "	32.9
1 December . .	494 998 " " "	39.6

Slechts in October—November was de omzet in de tweede hand bij stijgende prijzen van eenige beteekenis. De veilingen, grooter dan vroeger, konden thans meer voldoende in de bestaande behoefte voorzien, waardoor men minder van het buitenland behoefte te betrekken, zoodat de prijzen, welke door de verbruikers in veiling werden betaald meer direct aan de planters ten goede kwamen.

Van Britsch-Indische thee werden in de eerste hand aangevoerd 456¼ kisten, tegen 398¼ kisten in 1891. Deze soort

blijft echter op onze markt een tragen aftrek vinden, en van directe aanvoeren van Ceylon thee, die in Engeland algemeen het burgerrecht heeft verkregen en de China thee meer en meer verdringt, blijkt in het geheel niet.

Het theeverbruik in Engeland bedroeg in

1877	151.025.000	Eng. pond,	waarvan	28.013.000	Ind. en Ceylon
1880	155 114.000	"	"	43.807.000	" " "
1890	194.008.000	"	"	136.478.000	" " "
1892	207.114.000	"	"	172.630.000	" " "

Per hoofd der bevolking verbruikte Engeland in het afgeloopen jaar 5.43 Eng. ponden thee, tegen 5.06 in 1885, 4.57 in 1880, 4.43 in 1875, 3.81 in 1870, 3.29 in 1865, 2.67 in 1860, 1.85 in 1850 en 1.22 in 1840, zoodat in de laatste vijftig jaren het verbruik meer dan verviervoudigd is. Het invoerrecht op thee, dat in 1840 nog 2 sh. 2½ d. bedroeg, werd gaandeweg verlaagd, en nu laatstelijk, met ingang van 1 Mei 1890, tot 4 pence per Eng. pond teruggebracht, hetgeen er in niet geringe mate toe heeft bijgedragen om de thee de volksdrank bij uitnemendheid te doen worden.

„The public”, dus leest men in Gow Wilson and Stanton's Tea-report for the year 1892, „have at last the happy satisfaction of knowing that almost every cup of tea they drink tends to increase the prosperity of our own kinsfolk in India and Ceylon, besides assisting to support the vast native population in these portions of the British Empire; for out of every 100 pounds of tea used, 53 lbs. were grown in India, 31 lbs. in Ceylon, and only 16 lbs. in China.”

Inderdaad begint de cultuur van thee in Britsch-Indië en Ceylon gaandeweg reusachtige verhoudingen aan te nemen, en haar ontwikkeling wordt dus niet geschaad door den gebrekkigen munttoestand, waarmede men daar tengevolge van de verbroken waardeverhouding tusschen het goud en het zilver te kampen heeft. Het tegendeel schijnt veeleer het geval te zijn en de theeplanters, zoo in Britsch-Indië als op Ceylon, behooren dan ook tot de heftigste tegenstanders van elken maatregel ten doel hebbende om van regeeringswege in de bestaande muntverhoudingen te doen ingrijpen.

Suiker. De suikerprijzen hadden gedurende het afgeloopen jaar een betrekkelijk vrij regelmatig verloop, en belangrijke fluctuatien kwamen niet voor. De markt opende met f 17 en f 17½ en onder den indruk van een verwachte mindere opbrengst van

den beetworteloogst van 1891 steeg de prijs eerlang tot f 18½; maar zoodra de zekerheid was verkregen, dat de rietooft van 1891 in plaats van minder, een niet onbelangrijk excédent boven den oogst van het jaar te voren zou opleveren, liep de prijs wederom, en bleef dalen tot omstreeks f 15 tegen het midden van het jaar, want in de verwachting dat zich van den kant van Noord-Amerika, onder den invloed van den aldaar met 1 April 1892 in werking getreden vrijdom van invoerrecht, een aanmerkelijk grooter vraag zou openbaren, zag men zich steeds telourgesteld, tot dat het eindelijk in Augustus bekend werd, dat Amerika, voornamelijk te Hamburg, als kooper was opgetreden, en de voorraden aldaar van 80.000 ton begin Augustus tegen einde September tot 14.500 ton waren verminderd.

Daar intusschen van schier alle kanten gunstige berichten over den stand van het beetwortelgewas werden vernomen, bleef eene naamwaardige prijsverhooging vooralsnog achterwege. Einde Augustus noteerde men disponibele suiker f 16½, en werd op levering uit den aanstaanden oogst f 15½ bestoed; doch toen de oogstramingen van Licht en van de Deutsche Statistische Vereeniging een opbrengst van den gezamenlijken Europeeschen oogst van slechts 3.149.000 ton tegen 3.490.000 in '91 waarschijnlijk deden worden, maakten de prijzen goede vorderingen, en noteerde men in het begin November voor November levering f 17¼ en voor December levering f 17½.

Wel meende Licht er aanvankelijk op te moeten wijzen, dat het vermoedelijk te kort in den beetworteloogst meer dan ten volle zou worden gecompenseerd door een rimeren oogst van rietsuiker; maar sedert is gebleken, dat hierop niet valt te rekenen, en het laat zich aanzien dat de gezamenlijke opbrengst van beetwortel en rietsuiker uit den oogst van 1892 p. m. 150.000 ton beneden die van het vorige jaar blijven zal.

Ziehier de ramingen zooals Licht die in zijn laatst bericht mededeelt:

	1892	1891	1890
Duitschland . .	1 180.000 ton	1.198.156 ton.	1.331.965 ton.
Oostenrijk . .	770.000 "	786.566 "	778.473 "
Frankrijk . .	660.000 "	650.377 "	694.087 "
Rusland . .	460.000 "	550.994 "	544.162 "
Belgie . .	190.000 "	180.377 "	205.623 "
Nederland . .	75 000 "	46.815 "	76.635 "
Overige landen.	90.000 "	87.945 "	80.000 "
Beetwortel, totaal	3.365.000 ton.	3 501.230 ton.	3.710.895 ton.
Rietsuiker, "	2.775.000 "	2.793.302 "	2.529 536 "
Te zamen .	6 140.000 ton.	6.294.532 ton.	6.240 431 ton.

Reeds gewagen Engelsche berichten intusschen van de groote waarschijnlijkheid dat de rietnikeroogst beneden het door Licht aangenomen cijfer blijven zal. Van Manilla en Lonisiana is het vrij zeker dat de oogst zal tegenvallen, en dat de oogst van Cnba, evenals ten vorigen jare, andermaal het buitengewoon hooge cijfer van 920.000 ton bereiken zal, wordt alleen mogelijk geacht, indien de weergesteldheid weder in alle opzichten exceptioneel gunstig mocht blijken te zijn.

Opmerking verdient het, dat niettegenstaande de met beetwortelen beplante uitgestrektheid in 1892 en 1891 niet veel minder was dan vroeger, de opbrengst van den oogst toch niet onbelangrijk achter bleef bij die van de laatst voorafgaande jaren. Reeds wordt op grond hiervan door deskundigen beweerd, dat die achteruitgang niet alleen een gevolg is van minder gunstige weersgesteldheid, maar ook nitputting van den grond, en andere natuurlijke oorzaken er bij in het spel zijn. De oogst van riet-suiker daarentegen toont geleidelijken voornitgang aan, dank zij de volharding der planters, die, zooals de heeren W. Connal en C^o. te Glasgow in hun jaarbericht opmerken, „are now alive to the fact, that the aid of science is indispensable to the succesful accomplishment of their agricultural and manufacturing puranits.”

Java sniker kwam hier te lande weder zoo goed als in het geheel niet aan de markt: van de 7.207.681 pikols suiker, die van 1 Januari tot 31 December 1892 van Java werden uitgevoerd vonden slechts 46.699 pikols of ternanwernood $\frac{1}{4}$ percent hnn weg naar Nederland.

Katoen. Als gewoonlijk speelde onze markt weder een zeer bescheiden rol in de katoenwereld; maar toch is er, volgens het bericht van de Amsterdamsche Katoenmakelaars Vereeniging, eenige verbetering in den omvang van zaken gekomen, al bleef de aanvoer in 1892 met 26.288 balen ook nog ruim 2500 balen beneden het laagst bekende cijfer van vroeger, namelijk 28,974 balen in 1889.

Van eene zelfstandige beweging der katoenprijzen hier te lande kan dan ook geen sprake zijn: zij regelen zich getronw naar de prijzen der Engelsche markt, waar zij in de eerste maanden van het jaar, onder den invloed van de kolossale aanvoeren nit Noord-Amerika, tot een ongekend laag peil terugliepen. Vooral in de maanden Maart en April heerschte dientengevolge een gevoel van moedeloosheid, als nog nooit te voren werd waargenomen, en eerst nadat de demoraliseerende indrnk, in de maand Juli te

weeg gebracht door het frauduleus bankroet van een paar groote speculanten te Liverpool, was geweken, begon het vertrouwen weer eenigermate te herleven, om zich eerlang geheel te herstellen, toen het niet langer meer twijfelachtig bleek, dat de groote voorraden in Amerika waren opgeruimd, en uit den eerstvolgenden oogst een veel geringer opbrengst te wachten stond.

In verband met een en ander daalde middling Amerika, die bij den aanvang van het jaar nog 23½ stond, omstreeks medio Maart tot 20½, om in de laatste helft van het jaar van 21½ in Juli, tot 29½ op 31 December l.l. op te loopen.

Per slot van rekening blijkt Engeland in 1892 minder katoen dan in de twee vorige jaren te hebben ingevoerd, namelijk:

15.850.324 cwts.

tegen 17.811.476 „ in 1891

en 16.011.350 „ „ 1890

De uitvoeren van garens en twist uit Engeland bedroegen

in 1892 245.258.700 Eng. ponden

„ 1891 233.224.100 „ „

„ 1890 258.423.700 „ „

„ 1889 252.356.900 „ „

en de uitvoeren van stukgoederen

in 1892 4912 millioen yards

„ 1891 4873 „ „

„ 1890 5124 „ „

„ 1889 5001 „ „

Indigo. De indigomarkt kenmerkte zich gedurende het geheele jaar door eene zeer levendige stemming. Begonnen met een eerste hands voorraad van 3981 kisten, dus schrijven de heeren Cantzlaar en Sebalkwijk te Rotterdam in hun jaarbericht, bleef de bandel gedurende Jannari nog gedrukt, doch allengs werd bij eenige concessies van de eigenaars, de vraag levendiger, en konden flinke partijen worden opgenomen. Sedert bleef de vraag geregeld aanbonden, zonder nog tot noemenswaardige verbetering der prijzen te leiden; maar een gestadige prijsverhooging bleef niet achterwege toen de ongunstige geruchten over den indigo oogst in Bengalen zich bevestigden, en eerlang de zekerheid erlangd werd dat op niet meer dan 90.000, tegen 150.000 maunds, die het vorige seizoen had opgeleverd, zou kunnen gerekend worden. Bij levendigen omzet bleven de prijzen regelmatig stijgen, totdat in de laatste weken van het jaar van 80 tot 100 cents boven de taxatie, gebaseerd op de voorjaarswaarde, betaald werd. Het hoogst bestede

eijfer was 460 cents voor fijnmiddel tot fijn, hetgeen in vele jaren niet bereikt werd.

Voor Duitschland werd meestal, en vooral in den aanvang der rijzing, sterk gekocht. Ook Amerika trad als kooper op, en nam grooter hoeveelheden dan ooit te voren. Rusland ging met de rijzing slechts schoorvoetend mede, en betaalde ten slotte de hoogste prijzen.

De onverkochte voorraad bedroeg op nlt. December 11. 585 kisten, tegen 3976 kisten op nlt. December 1891.

Volgens de heeren Cantzlaar en Schalkwijk is de toegenomen consumtie, door de lage prijzen in de hand gewerkt, meer nog dan de kleine raming van den Bengaal oogst, de groote motor van de ingetreden prijsverbetering geweest, en zou daaruit oppervlakkig geredeneerd de conclusie kunnen getrokken worden, dat de kunstkleuren niet zooveel kwaad aan de consumptie van indigo gedaan zouden hebben; in de laatste maanden werd het bestaan der surrogaten bijna geheel over het hoofd gezien, zooals dit bij een willige markt meer gebeurt; maar toch is het een feit, dat de consumtie van die surrogaten zeer belangrijk is en men er steeds op nit is de fabricatie daarvan te perfectioneeren. Bij de thans ruim 30 pCt. hogere prijzen van indigo blijft de concurrentie van die surrogaten een nog meer dan vroeger te duchten gevaar.

Dit gevaar wordt ook erkend door den heer J. Voute Cz. te Amsterdam, die in zijn jaarbericht echter tevens de aandacht vestigt op de omstandigheid, dat in den laatsten tijd eenige Engelsche fabrikanten van koolteer-derivaten getracht hebben om door eene onderlinge combinatie eene prijsverhooging voor hnnne producten, met name voor bensol en anthracen, in het leven te roepen, en kan nu aan de aanhoudende daling der kunstmatige blauwe verfstoffen een eind worden gemaakt, dan moet de vrees, dat deze meer en meer afbreuk aan de indigo zullen doen, voor een groot gedeelte wegvallen. Of niet reeds de invloed dezer beweging bij de verhooging der indigo prijzen gedurende het afgelopen jaar mede in het spel is geweest, is eene vraag waarop de heer Voute het antwoord moet schuldig blijven.

De uitvoer van indigo uit Britsch-Indië bedroeg in:

1889—90	157.116 cwts.
1890—91	118.425 "
1891—92	125.327 "
eerste 9 maanden 1892—93	77.299 "

terwijl de indigo uitvoeren van Java volgens de statistiek van de Handelsvereniging te Batavia hebben bedragen in het kalenderjaar

1889	1.887.018	Amst. ponden.
1890	1.535.193	" "
1891	1.847.122	" "
1892	1.653.436	" "

Voor de Nederlandsche markt is de Bengaal indigo van geen direct belang: slechts een enkel partijtje van 70 kisten werd in het voorjaar alhier direct aangevoerd, en tot vaste prijzen vlug verkocht.

Tabak. Het jaar dat achter ons ligt, dus leest men in het bericht van de heeren P. Meerkamp van Embden en Zoonen te Rotterdam, is weder een veel bewogen en moeilijk jaar geweest. Wat de hoofdsorten Sumatra en Java betreft, van de eerste kwam weder een oogst, die te groot was voor de behoefte, maar die, door enkele gunstige omstandigheden geholpen, veel beter afliep dan men had kunnen verwachten en circa 20 centen meer opbracht dan zijn voorganger, en van de tweede een veel kleiner oogst dan het jaar te voren, maar in verhouding meer bladtabak zoodat door hooger midden prijzen het verschil in kwaliteit werd gecompenseerd.

Sumatra tabak speelde weer de hoofdrol, maar over den nitval van den in het afgelopen jaar hier aan de markt gebrachten oogst van 1891 kan over het algemeen weder niet geroemd worden. Een klein deel van het product leverde zeer mooie lichtsoortige, rijpe tabak met mooie heldere en lichte kleuren; maar bij het overgrootste deel kwam veel donkere en bonte tabak voor met groote sorteeringen broei en plakkerig. Toch brachten de in den loop van 1892 verkochte 206316 balen Sumatra tabak dooreen 93½ cent op, terwijl de ten vorigen jare aan de markt gebrachte 219.764 balen dooreen slechts 73 centen rendeerden. Beide jaren intusschen leveren een sterke tegenstelling op met de onmiddellijk daaraan voorafgegane jaren, want verkocht werden in

1887	138631	pakken, tegen	154	ct., waarde	bedrag f	32½	miljoen
1888	139513	"	121	"	"	26	"
1889	167918	"	129	"	"	33	"
1890	161959	"	147½	"	"	36½	"
1891	219764	"	73	"	"	24½	"
1892	206316	"	93½	"	"	29½	"

De doorsneeprijzen bedongen voor het product van de onderstaande maatschappijen waren, volgens het jaarbericht van de heeren P. de Vries en Zoon, in

	1891	1892
Deli Maatschappij	105	84
Senembah „	76	71
Maatschij. Arendsburg	124	81
Deli Batavia Mij.	100	98
Amsterdam Deli Comp.	100	57
Deli Langkat Mij.	79	59

Een gewichtige factor voor het gunstige verloop van de laatste campagne was het feit, dat 'Amerika niettegenstaande het verhoogde recht van twee dollars per Engelsch pond of f 5½ per half kilogram weder als belangrijke kooper optrad. Ook in dit opzicht heeft de overdreven protectie haar doel voorbij gestreefd, zoo zelfs, dat de groote seedleaf plantende staten, die enkele jaren geleden met hand en tand streden om de rechten op Sumatra tabak verhoogd te krijgen, geheel zijn omgekeerd, nadat zij de ondervinding hebben opgedaan dat die hooge rechten hun eer nadeel dan voordeel aanbrengen, daar de fabrikanten op de seedleafprijzen trachten te beznigen wat zij ter zake van de voor hen onmisbare Sumatra tabak meer hobbten te betalen. Dat Amerika het niet zonder Sumatra tabak stellen kan is thans een hewezen feit, en op het daar verkregen débonché mag dus ook voor de toekomst gerekend worden, tenzij de Sumatra tabak in kwaliteit zoo achteruit mocht gaan, dat zij niet meer voor dek-materiaal zou kunnen dienen.

Van Java tabak was de uitval van oogst 1891, tengevolge van de ongunstige weergesteldheid, niet alleen kwantitatief maar ook kwalitatief ongunstig, hetgeen intusschen niet wegneemt, dat onder het product van Bezoeki en van de Vorstenlanden zeer gewilde partijen voorkwamen, en de van daar herkomstige blad-tabak dooreen respectievelijk opbracht 52½ en 72 cents tegen 39 en 49 in het jaar te voren. De verkoopen van Java tabak hebben hedragen:

Bladtabak.

	1887	65730	pakken,	middenprijs	49	cents
1888	78996	„	„	53	„	
1889	96041	„	„	36	„	
1890	69629	„	„	39½	„	
1891	71581	„	„	37½	„	
1892	68849	„	„	48½	„	

Krossoh.

1887	40830	pakken, middenprijs	19	eents
1888	59923	"	18½	"
1889	73822	"	15½	"
1890	71497	"	21½	"
1891	110927	"	17½	"
1892	67510	"	18	"

Aan bladtabak en krossoh werd te gelde gemaakt voor een waardebedrag van:

in 1887	f 7	millioen	1890	f 7½	million
" 1888	" 9½	"	1891	" 8	"
" 1889	" 8½	"	1892	" 7½	"

Van Borneo tabak werden ruim 12000 pakken aangevoerd, die dooreen tot omstreeks 62 centen verkocht werden; maar hiermede, dus merken de heeren Meerkamp van Embden op, is het toppunt bereikt, want de meeste ondernemingen hebben den strijd om het bestaan moeten opgeven na schatten te hebben verzwoegen. De aanvoer zal alzoo reeds het aanstaande jaar veel kleiner zijn, en de kans op eenig belangrijk quantum is vooreerst verkeken, hetgeen te meer te betreuren is, wijl de bewijzen daar zijn, dat er prachtige tabak kan groeien, uitstekend van brand en qualiteit; maar de bezwaren waarmede de planters te kampen hebben zijn te groot om de cultuur loonend te kunnen doen zijn.

Kinabast. Het jaar 1892 is weder een jaar vol teleurstellingen geweest voor belanghebbenden bij de kinacultuur, want de verwachting dat eindelijk eenige afdoende verbetering in den stand der prijzen zich zou openbaren werd niet verwezenlijkt. Zij bleven op dezelfde hoogte, fluctueerende tusschen 6 en 6½ cent per unit, tegen 5½ tot 7½ in den loop van 1891. De unitwaarde was in December

1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892
18 c.	13 c.	10 c.	9 c.	7 c.	5½ c.	6 c.

Toch was de in 1892 aan de markt gebrachte hoeveelheid geringer dan in 1891, want de verkoopen bedroegen:

in 1892	2.983.826	kil. bast, met 130.491 kil. zwavelz. kinine
" 1891	3.431.530	" " " 133.724 " " "
" 1890	2.901.891	" " " 108.400 " " "
" 1889	2.073.389	" " " 77.060 " " "

De statistiek van het artikel is niet ongunstig. Wel is de voorraad hier te lande iets toegenomen, en bedraagt hij op ultimo December 11. 11018 colli tegen 10367 colli op ultimo December

1891; maar te Londen liep de voorraad terug van 50523 tegen het eind van 1891 tot 39850 colli in het laatst van 1892, en het schijnt niet twijfelachtig meer, zooals de heer H. A. Van Overzee Jr. in zijn jaarbericht opmerkt, dat het artikel kinabaast een opgewekter tijdperk tegemoet moet gaan. Dit is ook de meening van den makelaar P. Brusse te Amsterdam, volgens wien er alle kans bestaat, dat de prijzen langzamerhand zullen verbeteren, indien de kinaplanterers op Java willen medewerken door hunne afzendingen te beperken, en dat in dit opzicht een vermindering van aanvoer te verwachten is wordt zeer waarschijnlijk geacht met het oog op de omstandigheid, dat vele ondernemingen gerooid worden, en dus spoedig zullen ophouden te produceeren.

Cacao. De markt in dit artikel heeft in de laatste jaren vooral beteekenis erlangd door de aanvoeren van Java, die in 1892 hebben 6860 balen tegen 5823 balen in 1891 en 2739 balen in 1890. De nitmuntende boedanigheden van de Java cacao, gevoegd bij de groote zorg door de planterers op Java aan de bereiding besteed, hebben aan deze soort eene eerste plaats onder het product van andere landen verzekerd; zij wordt beschouwd als een van de fijnste soorten, die in den handel voorkomen. Geen wonder dan ook dat zij den steun ondervindt van een der groote cacao-fabrikanten in Nederland, waardoor de indertijd uitgesproken vrees, dat het artikel zich van hier naar de Engelsche markt zou verplaatsen, volgens het jaarbericht van den makelaar G. Zigeler te Amsterdam, zoo goed als zeker als geweken kan beschouwd worden.

In Februari betaalde men voor de fijnste soorten tot pl. m. 69½ c. per half kilo; maar de prijs daalde sedert tot 60½, om daarna weder op te loopen, en einde December was de marktwaarde p. m. 63 à 65 centen.

Afwijkende soorten Java cacao werden in de meeste gevallen ver boven taxatie verkocht; ook ten deele door gebrek aan goede bijsoorten.

Minder gunstig dan met de Java cacao is het met de Srinnaamsche gesteld. De aanvoer bedroeg slechts 1622 balen tegen 2813 balen in 1891, en tengevolge van den kleineren aanvoer waren de prijzen wel iets hooger dan het jaar te voren, maar naar gelang van kwaliteit kon toch niet meer dan 29½ à 43½ cent worden bedongen. Op sommige plantages, zoo leest men in het bericht van den makelaar B. Harrenstein te Amsterdam, geeft men zich veel moeite om de kwaliteit door wasschen en fermenten

teeren te verbeteren; maar de bedongen prijzen kunnen de hieraan verbonden grootere onkosten, en het daarmede gepaard gaand gewichtsvorlies niet goed maken. Bovendien blijft de kern toch donker, en zelfs wel eens te hoog geroosterd.

De veilingen van cacaoboter van de firma C. J. Van Houten & Zoon blijven in belangrijkheid toenemen, en bedroegen

in 1892 789.000 kilo, middenprijs 64½ c.

„ 1891 776.500 „ „ 65 „

„ 1890 718.500 „ „ 71½ „

„ 1889 520.000 „ „ 69½ „

De productie van de andere fabrieken vond geregeld afnemers tot prijzen, geevenredigd aan die in de maandelijksche veilingen bedongen.

Specerijen. Het afgelopen jaar was voor den handel zeer belangrijk, want de toegenomen aanvoeren van notenmakaat en foelie, waarvan respectievelijk aan de markt werden gebracht 6233 kisten en 2193 kisten, tegen 3904 en 1174 kisten in 1891, werden voor een goed deel opgewogen door een zeer levendige vraag voor het buitenland, en ofschoon de prijzen gaandeweg wat terugliepen hielden zij zich ten slotte beter dan men aanvankelijk verwacht had. De prijzen van noot 1^e soort daalden van 150—155 in den aanvang van het jaar tot 125—120 in het najaar, om echter in December 11. weder tot nabij de 130 op te loopen. Foelie goede soort, die in Januari 150—155 betaald werd, daalde in Mei tot 118—123, en gold in December 11. weder 125—130.

Amboina nagelen werden schier niet aangevoerd, doch de aanvoer en omzet van Zanzibar nagelen nam belangrijk toe. De prijs liep in het begin van het jaar tot 15 cent terug, doch kwam sedert op tot 18 centen. Nog niet lang geleden, in 1889, stond het artikel 40 à 65 centen en in 1890, 37 à 40 centen genoteerd.

Ook met peper was het, wat den prijs van het artikel betreft, treurig gesteld, want hij liep terug tot het nog niet voorgekomen peil van 13 centen, terwijl nog slechts weinige jaren geleden, in 1889 en 1890 de prijs tusschen 20 en 40 centen fluctueerde. De aanvoeren waren in den loop van 1892 buitengewoon groot, en de voorraad van alle soorten op de hoofdmakten van Europa bedroeg op ult^e December 1892 240.600 tegen 203.500 balen op ult^e December 1891.

Tin. De handel in tin hier te lande, dns berichten de heeren Ricard en Freiwald te Amsterdam, was in het jaar 1892, hoewel

beter dan in het jaar 1891, toch nog niet zeer belangrijk te noemen. De prijzen ondervonden verschillende hevige schommelingen. Nadat in het voorjaar en gedurende een gedeelte van den zomer de prijzen ongeveer f 8 gestegen, dus tot circa f 62 waren opgekomen, sluit het jaar weder op ongeveer dezelfde prijzen als nlt. December 1891, circa f 54½ à f 55.

De reden van deze schommelingen moet in Amerika worden gezocht, waar eenige huizen, in het voornitzicht dat in Juli 1893 de rechten op tin, uitgedrukt in de Mac Kinley bill, toepassing erlangen zouden, zich van zooveel mogelijk tin wilden meester maken. De speculatie mislukte echter door de onzekerheid, waarin men over den nitslag der verkiezingen verkeerde. Amerika hield plotseling met koopen op, en gaandeweg gingen de prijzen weder achteruit. Sedert is Amerika niet meer als ernstig kooper opgetreden; maar intusschen gaat de consumtie in dat werelddeel met rezenschreden vooruit, en men kan het maandelijksch verbruik gerust op gemiddeld 1600 ton aannemen. Het verbruik in Europa is ongeveer op dezelfde hoogte gebleven als in 1891.

De totale productiecijfers zijn voor

	1891	1892
Straits en Australie	36998 ton	39639 ton
Billiton	5647 "	5603 "
Banka	5529 "	6478 "
Singkep	—	116 "
totaal	48174 ton	51836 ton.

In hoever op een belangrijke toeneming van de tinproductie van Singkep te rekenen valt, zal de tijd moeten leeren. Dat het eiland rijk is aan tinafzettingen is, volgens den heer M. J. Boissvain in zijn Periodiek Overzicht omtrent Indische waarden van 5 Januari ll., eene uitgemaakte zaak, en dat de exploitatie veelbelovend is, is daarvan het natuurlijk gevolg; de tegenspoeden laatstelijk met het werkvolk ondervonden, mogen op de spoedige toeneming der productie influenceeren, de zaak zelve wordt er niet door in gevaar gebracht.

Petroleum. Er is op onze markt geen artikel aan te wijzen, waarvan de omzet in de laatste tien jaren een zoo groote vlucht nam als het artikel petroleum, want volgens de opgave voorkomende in het bericht van de heeren M. en R. de Monchy bevroegen hier te lande de

Aanvoeren. Afleveringen. Consumtie
(in vaten)

1883	406.000	456.000	470.000
1884	500.000	485.000	505.000
1885	565.000	632.000	506.000
1886	913.000	873.000	542.000
1887	820.000	813.000	600.000
1888	762.000	778.000	600.000
1889	966.000	922.000	630.000
1890	1111.000	1013.000	675.000
1891	1.357.000	1.442.000	769.000
1892	2.144.000	2.061.000	843.000

Maar met dat al was 1892 voor belanghebbenden bij den petroleum handel geen gunstig jaar, want de prijzen liepen gestadig achteruit, en daalden van f 8 in den aanvang van het jaar tot het nog niet voorgokomen lage peil van f 6 in den loop van December. De groote, reeds gedeeltelijk in 1891 afgesloten leveringscontracten per najaar 1892 werden dan ook, zooals de heeren Cantzlaar en Schalkwijk in hun jaarbericht opmerken, met groot verlies gerealiseerd, want schier iedere maand bracht nieuwe daling.

Intusschen hebben de lagere prijzen eene sterke vermeerdering van consumtie ten gevolge gehad, niet alleen voor verlichting, doch ook voor verwarming; en tot voortbrenging van beweegkracht breidt het verbruik van petroleum zich nog dagelijks uit, en voor beide laatste doeleinden is het verbruik eigenlijk nog in zijn kindsheid.

Het ligt voor de hand, dat togenovor een dergelijk toenemend verbruik een reusachtige productie moet staan, en dat de minste teruggang daarin, of het tot stand komen van eene Amerikaanse-Russische combinatie (waarvan meermalen sprake was) geheel andere prijzen dan de tegenwoordige zou moeten brengen.

Op een zoodanige combinatie bestaat echter, volgens een zeer belangrijke mededeeling in de Frankfurter Zeitung van 15 Januari 11, niet veel kans, en wordt het meer en meer waarschijnlijk dat, terwijl Amerika op weg is om zich geheel en uitsluitend van de Europeesche markten meester te maken, de Russische petroleum meer bijzonder bestemd is om in de behoeften van het Oosten te voorzien. Reeds zijn voor het vervoer van de Russische olie naar de Oostersche havens 3 tankschepen van 5000 ton ieder in de vaart gebracht, en moeten nog een twaalfstal dergelijke vaartuigen in aanbouw zijn, speciaal bestemd voor de vaart door het Suez kanaal. Maar of de aanvoer van petroleum in tankschepen

aan het doel zal beantwoorden is nog een open vraag. En in de Straits, en in Britsch- en Nederlandsch-Indië is de bevolking nu eenmaal gewend aan de verpakking in blikken, welke blikken allerwege in de inlandsche huishouding een zeer gewichtige rol spelen. Te Singapore h.v., zoo leest men in het bericht van den heer J. Lyall aldaar, „the agents of the Murex — the first tank steamer arrived — have been struggling with the problem of distribution, and altogether appearances are not in favor of success for the bulk oil trade in the Malayan Archipelago.”

Volgens datzelfde bericht werden te Singapore in den loop van 1892 aangevoerd:

190690	kisten	Amerikaansche
158760	„	Russische, en
52770	„	Langkat petroleum,

deze laatste afkomstig van de onderneming toebehoorende aan de Koninklijke Maatschappij tot ontginning van Petroleumbronnen in N.-L., gevestigd te 's Gravenhage.

Gegevens omtrent den aanvoer van petroleum in de havens van Nederlandsch-Indië waren bij het ter perse gaan van dit overzicht nog niet beschikbaar.

A msterdam, Maart 1893.

v. d. B.

NIEUWE UITGAVEN.

The Journal of Political Economy,
Chicago. Decem^r 1892.

In Chicago, de hloeierende hoofdstad van den staat Illinois in Noord-Amerika, waarheen in dit jaar ter gelegenheid der groote Tentoonstelling ongetwijfeld vele duizenden hunne schreden zullen wonden, verscheen in December jl. het eerste nummer van een nieuw economisch tijdschrift. In afwachting dat wellicht een meer bevoogde daaraan een min of meer grondige studio wijde, als Mr. N. G. Pierson in „de Economist” van Juni 1891 aan het nieuw Engelsch economisch tijdschrift „the Economic Journal” heeft gewijd, wenschen wij ons te haasten met de aankondiging van de verschijning van dit amerikaansche tijdschrift, omdat het ons voorkomt dat de inhoud van dit eerste nummer van dien aard is dat verwacht mag worden dat het eene waardige plaats onder de economische tijdschriften zal innemen.

Het tijdschrift, dat driemaandelijks zal verschijnen, prijs 3 dollars per jaar en 13 shillings buiten de Vereenigde Staten, gaat uit van „the Department of Political Economy in the University of Chicago” en wordt uitgegeven door Heath & Co., „Directors of the University Press of Chicago”.

Het doel, dat wij het liefst in de oorspronkelijke hewoordingen teruggeven, wordt als volgt omschreven: „While welcoming discussions of theory, the Journal will be devoted mainly to a study of the more practical questions of railway transportation, finance, banking, money, agriculture and kindred subjects in Economics and Statistics. Contributions from writers of all shades

„of economic belief are welcomed. While contributions ought to be essentially scientific, they need not necessarily be technical or uninteresting to the general reader”.

Hoe naar de bereiking van dat doel reeds in het eerste nummer is gestreefd, moge uit de volgende inhoudsopgave blijken. I. J. Laurence Laughlin (Hoogleraar te Chicago), „Study of Political Economy in the United States.” II. Emile Levasseur, „Recent Commercial Policy of France.” III. E. Benj. Andrews, „Rodbertus's Socialism” ¹⁾. IV. Thorstein B. Veblen (Hoogleraar te Chicago), „Price of Wheat since 1867.” V. Edw. Atkinson, „Notes: Miscellanies” (allerlei korte mededeelingen op economisch gebied, beginnende met eene hulde aan wijlen Soetbeer); „Adolph Wagner's New Treatise; Veto of the Inflation bill of 1874.” VI. „Book Reviews: Cantillon's *Essai sur le Commerce*. — Palgrave's *Dictionary of Political Economy*, Part III. — Soetbeer's *Litteratur-nachweis über Geld und Münzwesen*. — Levasseur's *La Population Française*. — Taussig's *The Silver Situation*. — Giffen's *Case against Bimetallism*. — Bastable's *Public Finance*.” (Aan sommige boekwerken worden slechts enkele regels, aan andere onderscheidene bladzijden gewijd). VII. „Appendices: Courses of Political Economy in the United States in 1876 and in 1892—93. Tables of French Industry and Commerce. Tables of Prices of Wheat and other articles.”

Blijkt hieruit niet dat zoowel de *Economist* als de *Statisticus* in dit tijdschrift heel wat van zijne gading zal vinden?

Voor de volgende afleveringen zijn reeds de volgende artikelen toegezegd: „Max Wirth, On the financial disturbances of 1890: Dr. von Kanner, The most recent Phase of Central-European Commercial Policy; Mr. Seger, Study of Political Economy in Berlin, Leipsic and Vienna; Geo. S. Coe, The Origin and History of Clearing House Certificates; A. N. Kiaer, Historical Sketch of the Development of Scandinavian Shipping.”

Verder zijn bijdragen toegezegd, behalve door onderscheidene Amerikaansche schrijvers van naam, door mannen als Luigi Cossa en von Böhm-Bawerk. Men ziet dus dat, evenals de bekende Parijsche Hoogleraar Levasseur reeds tot de eerste aflevering medewerkte, zoo ook andere Europeesche geleerden van naam hunne medewerking aan dit jongste onder de economische tijdschriften toezegden.

¹⁾ Een artikel, dat wel de aandacht van onzen hoogleraar Quack waardig schijnt.

Nog zij vermeld dat het tijdschrift in groot 8° formaat, met goede, duidelijke letter is gedrukt en dat de eerste aflevering 161 bladzijden telt.

Het feit dat de voor ons liggende aflevering de woorden: „Second edition” op het titelblad voort, dus dat binnen drie maanden eene tweede uitgave noodig bleek, bewijst wel dat het tijdschrift spoedig veel bijval vond. Bedriegen wij ons niet, dan verdient het dit ten volle door den belangrijken inhoud dezer eerste aflevering. Gaarne zij aan „The Journal of Political Economy”, het nieuwe Amerikaansche Tijdschrift op het gebied, waarop onze „Economist” zich reeds ruim veertig jaren bewoog, een voorspoedig en lang leven toegewenst.

Moge het er krachtig toe bijdragen om in de Republiek der Vereenigde Staten gezonde economische begrippen algemeen ingang te doen vinden.

J. K. W. QUARLES VAN UFFORD.

ECONOMISCHE KRONIEK.

SOCIALE TOESTANDEN IN HET NOORDEN. — BOND VAN AGRARIERS. — BRITSCHE SCHREKPAART. — EEN DEPARTMENT VAN ARBRID — EEN REUSACHTIG KARTEL.

Sociale toestanden in het Noorden. Een allermerkwaardigste plaatselijke enquête naar den socialen toestand is ingesteld in het kiesdistrict Appingedam op initiatief der liberale centrale kiesvereeniging aldaar, waarvan de resultaten zijn neergelegd in een centraal rapport. Dit rapport is te belangrijker, omdat juist in den laatsten tijd door de „troebelen in het Noorden" de aandacht op die streken is gevestigd, en omdat het licht schenkt omtrent landbouwtoestanden voornamelijk, die vallen buiten de groote staats-enquête. De wijze, waarop dit onderzoek is ingesteld waarborgt nauwkeurigheid en onpartijdigheid. In elke afdeeling toch der centrale kiesvereeniging is een commissie van vijf personen benoemd, plaatselijk daar ten volle bekend en vertrouwd, en wel twee werkgevers, twee arbeiders en een neutraal persoon. Deze commissien hebben zich met de besturen der werkliedenvereenigingen in haar ressort in betrekking gesteld en overigens licht gezocht, waar het te krijgen was. Zij hebben een reeks van vragen beantwoord in vier afdeelingen gesplitst, loopende namelijk over: opvoeding; toestand der dienstbaren; toestand der gehuwden; vragen van algemeenen aard. Uit de verschillende rapporten dier commissien is het centraal rapport opgesteld door een centrale commissie, bestaande uit de heeren W. Ellens, predikant te Usquert, R. P. Dojes, landeigenaar te Uithuizen en P. Venhuizen, landeigenaar te 't Zandt.

Uit dit rapport blijkt, dat de schuld van de betrekkelijk onbevreedigende toestanden in die streken te wijten is aan de verwaarloozing der opvoeding van 't jonge geslacht en aan de vervreemding, allenszamen werkgevers en werknemers ontstaan. Overal wordt geklaagd over slecht schoolbezoek en over vroegtijdigen veldarbeid van jengdige kinderen, terwijl van het huis-

gezin weinig opvoedende kracht nitgaat, waar vader en moeder doorgaans beiden op 't veld werken. Daarbij komen de zeer vroege, vaak gedwongen huwelijken, een gevolg van 't samenleven der dienstbaren bij den boer, die zich in den regel om hun zedelijke en verstandelijke ontwikkeling niet bekommert en hen, als zo niet aan 't werk zijn, in een slecht verlicht, niet verwarmd vertrek, van alle comfort verstoken, aan hun lot overlaat. De gedwongen huwelijken worden doorgaans met veel kinderen gezegend. De dienstbaren gedragen zich van hnn kant, behoudens loffelijke uitzonderingen, tegenover de werkgevers onhebbelijk en onbeschaamd. De loonen worden over 't algemeen zeer voldoende genoemd en zonden tot sparen in staat stellen, als de werkgevers daartoe door woord en daad aanmoedigden; doorgaans worden ze echter in brooddronkenheid verteed en wordt het huishouden met niets begonnen. Over den duur der werktijden wordt weinig geklaagd, ofschoon wel vrij algemeen een gewijzigde regeling wordt aanbevolen. Voor de gehnwden zijn de loonen laag, doch algemeen wordt verklaard, dat de werkgever niet in staat is hooger loonen te geven. Intusschen komen die huisgezinnen wel vooruit, die niet begonnen worden voordat gespaard is en die een beperkt aantal kinderen hebben. De woningen zijn over 't geheel slecht; voldoende licht en lucht ontbreekt, gedeeltelijk tengevolge van de regeling der personeele belasting; doorgaans bestaat de woning slechts uit één vertrek. Er heerscht van tijd tot tijd nogal werkeloosheid. Wel is dat in het landbouwbedrijf niet geheel te vermijden, maar een doeltreffender regeling der werkzaamheden zou daarin voor een groot deel tegemoet knnen komen, en in sommige afdeelingen zijn vele werkgevers daarop nit. Intusschen wordt geklaagd, dat het gebrnik der stoomdorschmachine, die in korten tijd alles afdorscht, de werkeloosheid in den winter zeer heeft doen toenemen.

Het rapport bevat verschillende wenken om in deze toestanden verbetering te brengen. Boter zorg voor verstandelijke en zedelijke vorming van 't opkomend geslacht, toezicht op de inwonende dienstbaren en vriendelijker, welwillender verstandbonding tusschen werkgevers en werknemers wordt natuurlijk aanbevolen. Maar daarnevens werden vrij algemeen wettelijke maatregelen noodzakelijk geacht. Leerplicht tot 13 à 14 jarigen leeftijd met inhalings- en herhalingsonderwijs werd algemeen noodig geacht. Daarnevens verbod van allen veldarbeid voor kinderen beneden 13 jaar, waartegen geen bezwaren werden ingebracht. Voor vrouwen wenschte men den veldarbeid geregeld en beperkt te zien. Over de vraag,

of volkomen verbod van veldarbeid voor de gehuwde vrouw mogelijk was, heerschte verschil van gevoelen. In sommige afdelingen achtte men inbreng van loon door de vrouw onmisbaar, in andere zag men er zoo groote materieele en moreele voordelen in, als de vrouw zich aan 't gezin kan wijden, dat die wel tegen den minderen inbreng konden opwegen. Een wettelijke werkdag van 8 uur werd door werkgevers en arbeiders beiden voor landbouwtoestanden ondoenlijk geacht. Instelling van kamers van arbeid, waarin werkgevers en werknemers zitting hebben, werd wenschelijk geoordeeld. Beter overheidstoezicht op de arbeiderswoningen achtte men noodig, terwijl 't op den weg van vereenigingen en maatschappijen lag nieuwe en gezonde woningen te bouwen. Krachtig werd de oprichting van een rijksarbeiderspensioenfonds aanbevolen, omdat op dat gebied particuliere krachten tekort schoten; echter trad men, naar 't schijnt, over de grondslagen daarvan niet in nadere beschouwingen.

Opmerkelijk is, dat even als onlangs in 't Sociaal Weekblad door den heer Westerdijk, wiens beschouwingen over 't geheel kloppen met dit rapport, in de stoomdorschmachine een kwaad wordt gezien, dat zooveel mogelijk beperkt moet worden in 't belang van den handenarbeid. Dat gaat, om een bekend woord te gebruiken, tegen de streek der hedendaagsche (economische) vaart lijnrecht in. Opmerkelijk ook, dat waar herhaaldelijk op de ramp van groote gezinnen wordt gewezen, die aan ontbering en verwildering ten prooi zijn, de voor de hand liggende conclusie niet wordt getrokken.

Over 't geheel is hier een goed stuk werk geleverd, waarop het bestuur der kiesvereeniging met voldoening kan terugzien.

Bond van agrariërs. Op 18 Februari is te Berlijn een buitengewoon druk bezochte vergadering gehouden van grondbezitters uit alle streken des Rijks, om een Bond der Landwirthen te grondvesten met het blijkbare doel voor den Duitschen landbouw heil te zoeken in steeds klimmende protectie. Het voorloopig program eischt in de allereerste plaats een voldoende beschermend recht voor de producten van het landbouwbedrijf en verwante bedrijven. Vervolgens onder meer:

2° geen verlaging der beschermende rechten, geen handelsverdragen met Rusland en andere landen, die de verlaging dier rechten ten gevolge zouden hebben, en een dienovereenkomstige regeling der betrekkingen met Amerika;

3° voorkomende behandeling van de aan den landbouw ver-

wante bedrijven, bepaaldelijk van die door den boer worden uitgeoefend, bij de regeling der belastingen;

4° afsluiting van den veevervoer uit landen, verdacht van besmettelijke ziekten;

5° invoering van het bimetallisme als behoedmiddel tegen de daling der prijzen;

6° wettelijke instelling van kamers van landbouw.

7° scherp staatstoezicht op de productenbeurs, ten einde een willekeurige prijsvorming voor producenten en consumenten even schadelijk, te verhinderen; enz.

De overige punten, meer speciaal het duitsche recht betreffende zijn of te vaag aangeduid of economisch van te weinig belang om ze hier te vermelden. Waarop het voornamelijk aankwam, toont de met groot applaus begroete motie, die in de eerste vergadering werd aangenomen en die in duitsche breedprakigheid aldus luidt:

„Wij bij vele duizenden hier vergaderde vertegenwoordigers van het landbouwbedrijf uit alle deelen van Duitschland, verklaren: Wij verlangen dat de fundamenteu, waarop de kracht van ons vaderland rust, ongerept behouden blijven. Door dit verlangen beziel en overtuigd, dat naar buiten slechts een sterke krijgsmacht ons den vrede, dien wij behoeven, bewaren kan, zijn wij tot elk offer bereid, dat daarvoor geeischt wordt. Wij zijn echter van de vaste overtuiging doordrongen, dat het duurzaamste en zekerste fundament voor de macht en grootheid van ons Vaderland in het gedijen van het landbouwbedrijf te vinden is. De wetgeving der laatste jaren, gepaard aan de gesloten handelsverdragen, heeft echter dat fundament zoo gevoelig geschokt, dat de levensvatbaarheid van het duitsche landbouwbedrijf blijkt in gevaar te zijn gebracht. Wij bespeuren hoofdzakelijk in de dreigende bewilling in verdere begunstigingen van den invoer voor het buitenland een onduidbare benadeeling van ons bedrijf. Wij richten daarom tot den hoogen Rijksdag het verzoek: Hij moge aan alle verdere handelsverdragen, in zooverre zij een verlaging der bestaande rechten inhouden, zijn toestemming onthouden, en ook achtlaan op een bevordering van den uitvoer van landbouwproducten, opdat het duitsche landbouwbedrijf kunne bloeien tot heil van het geheele vaderland.”

Britsche scheepvaart. De bruto-tonnemaat der Engelsche vloot vermeederde in 1892 met 699.359 ton voor de stoomvloot en 285.311 voor de zeilschepen. Hiervan komt 97 pCt. voor rekening van nienwe schepen, alle op 3 na in Engeland gebouwd. Van

buitenlandsche eigenaars werd gekocht 2 pCt. van het geheele bedrag. De stoomvloot verminderde met 264.408 ton, de zeilvloot met 170.132 ton. Hiervan is 63 pCt. wat de stoomschepen, en 75, wat de zeilschepen betreft, van 't Register verwijderd ten gevolge van schiphreuk, afbraak enz. Aan vreemdelingen verkocht is 97.867 ton aan stoomschepen en 41.657 ton zeilschepen. Noorwegen, Duitschland, Frankrijk, Zweden en Turkije waren de grootste koopers. Het aantal verkochte schepen is: stoomhooften 95, zeilschepen 105. In 1891 waren die getallen 122 en 154. Het aantal stoomschepen der Britsche vloot is ten slotte toegenomen met 240; het aantal zeilschepen verminderd met 241, doch de tounemaat is hij beide soorten toegenomen, en wel met 434.951 resp. 115.179 ton. Het geheele aantal bedroeg op 31 December 7960 stoomschepen metende 8.980.203 ton bruto en 13.582 zeilschepen, metende 3.223.558 ton bruto.

Een departement van arbeid. Dit is thans in Engeland opgericht als onderdeel van den Board of Trade, die thans drie afdelingen: handel, statistiek en arbeid omvat. Onder de opperste leiding van Sir Robert Giffen is Llewellyn Smith aan het hoofd van het departement van arbeid gesteld. Onder hem staat Burnett, tot nog toe correspondent van het sints eenige jaren op beperkte schaal werkende arbeidsbureau, als hoofdcorrespondent met drie correspondenten, Dent, lid van 't hoofdbestuur der coöperatieve vereenigingen, Drummond, secretaris der Loudeusche typographenvereeniging, en miss Clara Collet, en verder 30 lagere amhtenaren. Briten Londen worden plaatselijke oorspondenten benoemd. Het bureau heeft ten taak berichten te verzamelen omtrent de arbeiderstoestanden en die te verwerken in een maandelijks uit te geven arbeidscourant. Dit blad zal alles bevatten, wat op 't gebied van den arbeid geschiedt, een overzicht geven van de werking der arbeidswetten, inlichtingen geven omtrent de arbeidsmarkt en wat dies meer zij. Het departement heeft voorts ten taak onderzoekingen in te stellen van allerlei aard betreffende arbeid en werkeloosheid, arbeidstijd en arbeidershudgets enz.; bijzondere enquêtes in te stellen op last van het parlement; en jaarlijksch verslag omtrent zijn werkzaamheden nit te geven.

Een reusachtig kartel is dat der steenkolenmijnen, op 16 Februari te Dortmund gevormd. Terwijl de particuliere mijnen in Pruisen 57 millioen ton steenkolen produceeren omvat dit kartel een aantal mijnen, die 38½ millioen ton produceeren, dus bijna $\frac{2}{3}$ der

geheele productie. Het syndicaat geeft 3000 aandelen van 300 M. uit, die door de aangesloten ondernemingen genomen moeten worden. Het doel is vaste regelen te stellen betreffende het aandeel van elke onderneming in den afzet, alsmede betreffende prijzen en leveringsvoorwaarden. Elke ondernemer heeft een stem per 10.000 ton productie. Voor elk miljoen ton wordt een lid in den raad van beheer aangewezen. De bepaling van het aandeel van elke onderneming in het gezamenlijke product geschiedt door een bijzondere commissie. Het kartel heet niet opgericht om hooge prijzen te bedingen, maar om de prijzen staande te houden, die aan de kapitalen, in de mijnen gestoken, een behoorlijke rente bezorgen. Gerekend zal worden met de natuurlijke behoeften der markt.

HANDELSKRONIEK.

VEREENIGING „HET BUITENLAND“. — VERGELIJKENDE STAAT DER NEDERLANDSCHE KOOP-
VAARDIJFLOOT OP 31 DECEMBER 1891 EN 31 DECEMBER 1892. — INVOER VAN
GRANEN IN DUITSCHLAND. — IN- EN UITVOERHANDEL DER VEREENIGDE STATEN
IN 1892. — IN- EN UITVOEREN VAN FRANKRIJK IN 1892. — GEDRUKTE
TOESTAND VAN DEN HANDEL IN FRANKRIJK. — OORZAKEN VAN DEN LAGEN
STAND DER VRACHTEN. — JAARVERSLAG VAN DE KAMER VAN KOOP-
HANDEL TE BREMEN. — WIJZIGING VAN DE WET OP DE
GEBUSSIDINEERDE STOOMVAARTLIJNEN IN DUITSCHLAND.

Vereeniging „Het Buitenland.“ In het vijfde jaarverslag van de Vereeniging „het Buitenland" geeft het Bestuur allereerst een overzicht van de werkzaamheden der Vereeniging gedurende het afgelopen jaar, waaruit blijkt dat het Bestuur wederom slaagde verschillende jongelieden 't zij met, 't zij zonder toelage in overzeesche gewesten eene plaatsing te bezorgen, en andere, die alvorens te vertrekken zich nog in verschillende opzichten wenschten te bekwamen, daarin steunde. Aan het slot van het verslag komt het bestuur op tegen het in de Tweede Kamer gesprokene naar aanleiding van de ook op de Staatsbegroting voor 1893 wederom voor de Vereeniging uitgetrokken Rijkssubsidie ad f 5000. De heer van Bylandt had deze post bestreden, waarop de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid hem antwoordde dat hij, hoewel met hem van meening verschillende omtrent het doelder Vereeniging, toch bereid was haar mede te deelen, dat de subsidie tot het volstrekt noodige zal worden verminderd. De heer van Bylandt meende uit de woorden des Ministers te mogen concluderen, dat de Regeering het daartoe zal leiden dat de financieele stenn van den Staat spoedig ophonde Hier tegen wenscht het Bestuur op te komen en aan te toonen, dat, al is het zeker ook zijn wensch dat de Vereeniging dien stenn later zal kunnen ontbeeren, zij dezen toch de eerstvolgende jaren zeker nog noodig zal hebben. En waar zulks het geval is en de werkzaamheden van het Bestuur onvruchtbaar zonden zijn, wanneer het niet zeker is dat zij, die

gehoor geven aan zijn oproeping en zich tot de Vereeniging ver-voegen, niet zullen behooven worden teruggesteld meent het Bestuur dat de Vereeniging, al wordt de subsidie vormelijk voor nooit meer dan één jaar toegestaan, de moreele zekerheid moet hebben, dat daarmee zal worden voortgegaan zoolang de gelden de gewenschte aanwending vinden. Gedurende de vier jaar dat het Buitenland werkt zijn nu in verschillende streken 17 jongelieden geplaatst, die volkomen aan de verwachting beantwoorden. Dat die, op een enkele uitzondering na, nog geen eigen handels-huis hebben gevestigd spreekt wel van zelf, wanneer men let op den korten tijd, dien zij ook in het gunstigste geval pas in den vreemde kunnen geweest zijn. In dit opzicht zullen natuurlijk de resultaten eerst later moeten komen en zal moeten blijken of het doel der Vereeniging, scheppen van handelsverbindingen tusschen Nederland en overzeesche gewesten, ook bereikt wordt. Toch kan er ook reeds nu op gewezen worden, dat door bemiddeling van door het Buitenland uitgezonden jongelieden onze nijverheid in de gelegenheid is geweest nieuwe verbindingen aan te knopen. Ten slotte wijst het verslag er nog op dat België jaarlijks voor 45000 frcs handelsbenzen verstrekt, die voornamelijk worden toegekend aan gediplomeerde leden der Antwerpsche handelsschool, en in Frankrijk soortgelijke honoren jaarlijks tot een bedrag van 36000 frcs. door het Ministerie van Koophandel worden verstrekt. Het zou inderdaad al zeer kleingeestig zijn, waar de Vereeniging f6000 aan particuliere bijdragen ontvangt, haar werkzaamheden te belommeren door het weigeren van een zoo inttel bedrag als de toegekende Rijkssubsidie.

Vergelijkende staat der Nederlandsche koopvaardijvloot op 31 December 1891 en 31 December 1892. De Staatscourant van 3 Februari 1893 bevat den jaarlijkschen staat van de Nederlandsche koopvaardijvloot op 31 December 1891 en 31 December 1892, waaruit blijkt dat deze bestond uit

31 December 1891	621	schepen metende	290.076 ton.
31 " 1892	597	" "	290.533 "
31 December 1892	4	schepen minder en meer	457 ton.

Hiervan waren:

Stoomschepen

31 December 1891	143	metende	161.377 ton.
" " 1892	150	" "	169.142 "
meer 31 December 1892	7	metende	7.765 ton.

Zeilschepen

31 December 1891	478	metende	128.699 ton.
" " 1892	447	"	121.391 "
minder 31 December 1892	31	metende	7.308 ton.

Uit de vaart kwamen in 1892

3 stoomschepen	metende	4.302 ton.
48 zeilschepen	"	10.866 "
totaal 51 schepen	metende	15.168 ton.
tegen in 1891		
4 stoomschepen	metende	5.404 ton
56 zeilschepen	"	13.787 "
totaal 60 schepen	metende	19.191 ton.

Voor de eerste maal ontvingen zeebrieven in 1892

10 stoomschepen	metende	11.570 ton.
20 zeilschepen	"	3.678 "
totaal 30 schepen	metende	15.248 ton.
tegen in 1891		
29 stoomschepen	metende	38.589 ton.
34 zeilschepen	"	16.864 "
totaal 63 schepen	metende	55.453 ton.

Binnenslands waren gebouwd

Stoomschepen

1891	6	metende	7.524 ton.
1892	5	"	4.108 „
minder 1892	1	en	3416 ton.

Zeilschepen.

1891	27	metende	13.347 ton.
1892	18	"	3.044 "
minder in 1892	9	en	10.303 ton.
Totaal 1891	33	schepen metende	20.871 ton.
1892	23	"	7.152 "
minder in 1892	10	schepen en	13.719 ton.

Buiten'slands gebouwd:

Stoomschepen.

1891	23	metende	31.065 ton.
1892	5	"	7.462 "
minder in 1892	17	en	23.603 ton.

Zeilschepen.

	1891	7	metende	3516 ton.
	1892	2	"	633 "
minder in	1892	5	en	2883 ton.
Totaal	1891	30	schepen motende	34.581 ton.
	1892	7	" "	8.095 "
minder in	1892	23	schepen en	26.486 ton.

Invoer van granen in Duitschland. De invoer van granen in Duitschland was in 1892 grooter dan in vorige jaren. Die van rogge, tarwe, haver, mais en gerst te zamen bedroeg in:

1889	28.006.537	dopp. centner.
1890	30.430.696	" "
1891	30.017.152	" "
1892	32.332.553	" "

In- en uitvoerhandel der Vereenigde Staten in 1892. Volgens de officieele statistiek bedroeg de waarde der invoeren in de Vereenigde Staten in 1892 876.198.179 dollars, 47.877.236 dollars meer dan in 1891. Het gemiddeld waardebedrag van de invoeren in de laatste tien jaren was 730.009.046; het cijfer voor het afgelopen jaar was dus beduidend hooger dan het gemiddelde. De artikelen, die voornamelijk hebben bijgedragen om tot dit hooger waardebedrag te komen, waren koffie, rietsniker, wol en daarvan vervaardigde goederen, bladtabak en zijde. De invoeren van biet-suiker, ijzer en staal en plantaardige produkten wijzen op vermindering. De geheele waarde der uitvoeren in 1892 was 938.419.893 dollars tegen 970.509.646 in 1891, alzoo 32.089.753 dollars minder. De grootste waardevermindering der uitvoeren vindt men bij katoen, tengevolge van de daling der prijzen, en voorts bij koper, geraffineerde suiker en voorwerpen van ijzer, staal, leder en hout. Het gezamenlijk bedrag van de in- en uitvoeren in 1892 was 1.814.618.072 dollars, 25.787.483 dollars meer dan in 1891, toen de waarde van den geheelen handelsomzet met het buitenland 1.798.830.589 dollars was. Het gemiddeld cijfer voor de laatste tien jaren, van 1882 tot en met 1891, was 1.524.692.025 dollars.

In- en uitvoeren van Frankrijk in 1892. Volgens l'Economiste Français van 4 Februari was het waardebedrag van Frankrijks invoeren in 1892 fr. 4.412.379.000, van de uitvoeren fr. 3.562.909.000. In vergelijking met het vorig jaar worden de onderstaande cijfers gegeven:

In duizendtallen francs.

	INVOREN.		UITVOREN.	
	1892.	1891.	1892.	1891.
Voedingsmiddelen . . .	1.420.902	1.633.673	753.262	778.833
Grondstoffen	2.336.856	2.349.968	731.621	714.552
Gefabriceerde goederen	611.895	669.104	1.794.004	1.819.334
Andere goederen. . . .	142.726	115.120	284.022	256.968
	4.412.379	4.767.865	3.562.909	3.569.737
Goud en Zilver	509.962	538.855	216.393	381.320

Gedrukte toestand van den handel in Frankrijk. Op de jaarvergadering van aandeelhouders der Fransche Bank constateerde de Directie in haar verslag, dat tengevolge van den stilstand in zaken de omzetten van de Bank in 1892 eene belangrijke vermindering aanwijzen. De rede door den President van het Parijsche Tribunal de Commerce gehouden, ter gelegenheid van de installatie van zijn opvolger levert eveneens de bewijzen van den gedrukten toestand van den Franschen handel. Het aantal gerechtelijke likwidaties was in 1892 gelijk aan dat in 1891, nl. 480, maar het aantal faillissementen van firma's steeg van 1.547 in 1891 tot 1.587 in het afgelopen jaar, en dat van maatschappijen van 83 tot 90. Voorts werden 1.070 firma's ontbonden, tegen 822 verleden jaar, terwijl daarentegen het aantal nieuw opgerichte firma's in 1892 1.921 was met een nominaal kapitaal van 349 millioen francs tegen 1.931 in 1891 met een nominaal kapitaal van 446 millioen francs.

Oorzaken van den lagen stand der vrachten. Omtrent de oorzaken van de tegenwoordige lage vrachten en de vooruitzichten voor de scheepvaart zegt het jaaroverzicht van John White het volgende. Telkens wanneer de vrachten weinig loonend zijn, is men gewoon de oorzaak daarvan te zoeken in overproductie van scheepsnimte, doch het is de vraag of de tegenwoordige gedrukte toestand der vrachtenmarkt wel geheel daaraan mag toegeschreven worden. Het groot aantal nieuwe schepen, die in de vaart kwamen, zijn toch voor een belangrijk deel stoombooten bestemd voor speciale diensten, zooals de stoombooten voor de vaste lijnen, waaronder bv. de Campania van 12.500 ton en verschillende andere van 7000 tot 9000 ton, en een groot aantal stoombooten voor vervoer van petroleum. Dit, en het feit dat veel scheepsruimte in beslag wordt genomen voor het vervoer van fruit, bevroren vleesch en andere nieuwe takken van handel, in verband met de uitbreiding van de bestaande takken van handel, rechtvaardigen de gevolgtrekking, dat de tegenwoordige lage vrachten meer moeten

toegeschreven worden aan andere oorzaken dan aan overproductie. De gedrukte toestand van den handel tongevolge van den finantieelen crisis in 1890, de lage graanprijzen, de onzekerheid omtrent de oplossing van de muntkwestie zijn zoo vele oorzaken voor de lage vrachtenmarkt, evenzeer als zij hebben bijgebracht tot den algeheel gedrukten toestand des handels, en waar hierin, zij het ook langzaam, toch onmiskenbaar verbetering is te bespeuren, mag men aannemen dat ook de scheepvaart daarvan voordeel zal trekken.

Jaarverslag van de Kamer van Koophandel te Bremen. De Kamer van Koophandel te Bremen begint haar jaarverslag met de verklaring, dat het oordeel over den handel gedurende het afgelopen jaar niet bevredigend kan zijn. Immers juist toen tegen de tweede helft des jaars het zich liet aanzien, dat eene verandering ten goede zou intreden, brak te Hamburg de cholera uit, en al ligt hij andere plaatsen de schade, die zij daardoor geleden hebben, niet zoo voor de hand als bij Hamburg het geval was, deze was toch belangrijk. De vrees voor de ziekte lokte helemmeringen van het verkeer uit, welke maar al te storend werkten, en speciaal Bremen heeft er onder geleden dat in het huitenland, hoewel in die plaats slechts enkele op zich zelf staande gevallen van cholera zijn voorgekomen, Bremen in vele gevallen zonder grond geheel met Hamburg werd gelijkgesteld. Intusschen constateert de Kamer tegen het einde des jaars een gunstigen ommekeer en heeft goede verwachtingen van de toekomst. Eenerzijds verwacht zij dat de werkelijk goede oogst gunstigen invloed zal uitoefenen op de economische toestanden in Duitschland; anderzijds acht zij het van groot belang voor den handel met overzeesche gewesten, dat de toestand in verschillende Zuid- en Midden-Amerikaansche republieken, zooals Argentinië, Chili, Mexico er eenigszins rooskleuriger begint uit te zien. Eindelijk doet de groote meerderheid der democratische partij in Amerika verwachten — al moet men zich geen te stonte verwachtingen eener wijziging der wetgeving maken — dat althans de protectionistische strooming in Noord-Amerika tot staan is gebracht, en dat men ook in dit opzicht betere tijden tegemoet gaat. Het verslag — waarvan het tweede statistische gedeelte eerst in Mei verschijnt — is voorts gewijd aan de bespreking van verschillende vraagstukken op commercieel en economisch gebied, die zich in het afgelopen jaar in Duitschland en speciaal te Bremen voordeden.

Wijziging van de wet op de gesubsidieerde stoomvaartlijnen in Duitschland. Bij den Duitschen Rijksdag is ingediend een wetsontwerp, strekkende om den Rijkskanselier te machtigen tegen opheffing der zijlijn in de Middellandsche Zee en de daarvoor toegestane subsidie van 400.000 mark per jaar, voor het aandoen van een Zuid-Enropeesche haven 100.000 Mark subsidie uit te keeren. Ook de Samoalijn zal worden opgeheven. In de Memorie van Toelichting lezen wij, dat voorzover de toegestane subsidien beoogden de rechtstreeksche handelsbetrekkingen tusschen Duitschland en Oost-Azië en Australië te bevorderen, dit doel bereikt is. De uitvoer over Bremen en Hamburg was:

1885.	1891.
naar China en Japan 384.349 dopp. centner	521.014 dopp. centner.
Australië 455.998	889.171

De finantieele nitkomsten zijn echter onbevredigend geweest, betgeen daaraan moet worden toegeschreven, dat, tengevolge der gewijzigde omstandigheden, sommige lijnen niet aan de verwachting hebben beantwoord. Dit is vooral het geval bij de Middellandsche Zee lijn. Oorspronkelijk ging deze lijn van Triest over Brindisi naar Alexandrie, en moest dienen om reizigers en post den zeeweg om Gibraltar nit te sparen. In 1887 kwam eene wijziging en werden de eindpunten van de Middellandsche Zee verlegd van Triest en Alexandrie, naar Brindisi en Port Said, terwijl tevens de stoombooten Genna als tusschenbaven zouden aandoen. Het reizigersverkeer werd daardoor van de zijlijn naar de hoofdlijn geleid, zoodat de Middellandsche Zee lijn ten slotte nagenoeg alleen voor de post gebruikt werd en dientengevolge groote verliezen opleverde.

Terwijl die lijn nu wordt opgeheven, zullen de poststoombooten in het vervolg te Genna en te Napels aanloopen. Eveneens wordt de Samoalijn opgeheven en in plaats daarvan komt eene, aan de hoofdlijn naar China aansluitende, zijlijn van Singapore over Nederlandsch Indie naar Nieuw-Guinea. Deze dienst wordt thans door de Nieuw Guinea Compagnie onderhouden, doch een meer geregelde verbinding dan door haar booten is gewenscht, waar de uitgebreide proeven genomen met den aanplant van tabak en katoen naar wensch zijn nitgevallen, en goede verwachtingen rechtvaardigen omtrent de ontwikkeling van dit gebied. Tevens krijgt Duitschland hierdoor eene direkte verbinding met Ned. Oost-Indie, betgeen van belang is met het oog op het levendig verkeer tusschen die beide, dat in 1890 een omzet vertegenwoordigde van 34 miljoen Mark.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

— **Goud en Zilver.** Aan de vriendelijkheid van den Director of the Mint of the U. S., den heer E. O. Leech, danken wij de mededeeling der hieronder volgende cijfers betreffende de goud- en zilverproductie in 1892, enz. welke opgaven door den heer Leech zijn voorgelegd aan het Congres en bestemd zijn voor het jaarlijksche Report upon the Production of the precious metals in the United States.

De productie der goudmijnen in de V. S. heeft in 1892 bedragen ongeveer 33.000.000 doll. tegen

in 1891	33.175.000 doll.
„ 1890	32.845.000 „
„ 1889	32.800.000 „

De productie der zilverbijproducten in de V. S. wordt berekend op 58.000.000 onzen, waarvan de handelswaarde op den gemiddelden prijs van 1892 uitkomt op 50.750.000 doll.
de muntwaarde op 74.989.900 „

Het productie-cijfer is 330.000 onzen lager dan dat van het vorige jaar. Behalve in Montana en Colorado is de productie in alle staten minder geweest dan het jaar te voren; in Nevada was de opbrengst onzen: 2 244.000 tegen 3.500.000 in 1891

in Idaho	„	3.164.000	„	4.035.000	„	„
„ Utah	„	8.000.000	„	8.750.000	„	„

In Montana bedraagt de vermeerdering circa 1.000.000 onzen, in Colorado 3.000.000.

De zilver-inkopen door de Regeering gedaan in 1892 volgens de bepalingen der wet van 14 Juli 1890, hebben bedragen 54.129.727 onzen fijn, die gekost hebben de 47.394.291 nitmakende in doorslag 0.87½ doll. cent per ons.

Van dit zilver hebben aanmuntingen plaats gevonden tot een bedrag van 6.333 245 doll.

Het totaal der zilver-aankopen onder de wet van 1890 bedroeg op 31 December 1892 129.779.322 onzen fijn tot een kostprijs van 124.652.429 doll. nitmakende in doorslag 0.96 doll. per ons. Van genoemd bedrag zijn ongemunt in de schatkist gebleven 102.947.064 onzen, die gekost hebben 96.499.989 doll.

Overzicht van de zilver-inkopen der Regeering sedert 12 Febrnari 1873:

ingevoelde de wet van	onzen fijn	kostprijs doll.	Prijs in doorslag.
12 Febr. 1873	5.434.282	7.152.564	1.314
14 Jan. 1875	31.603.906	37.571.148	1.189
28 Febr. 1878	291.992.019	308.199.262	1.058
14 Juli 1890	129.779.322	124.652.429	0.96
Totaal . .	458.109.529	477.575.403	1.0425

AANMUNTINGEN IN 1892

	Aantal stukken.	Waarde.	
Goud	3.091.163	34.787.222.50	doll.
Zilveren dollars	6.333.245	6.333.245.00	,
groote pasmunt	32.099.252	6.807.835.00	,
kleine ,	49.349.474	961.480.42	,
Totaal . .	90.873.134	48.389.780.92 ¹⁾	doll.

INVOEREN EN UITVOEREN.

De goud-invoeren hebben in 1892 bedragen	18.165.056 doll.
de uitvoeren	76.735.592 ,
Netto-nitvoer	58.570.536 doll.
de zilver-invoeren	31.450.963 doll.
de nitvoeren	37.541.301 ,
Netto-uitvoer	6.090.338 doll.

De laatste goud-nitvoer-beweging nam een aanvang op 19 Februari 1892. Van dien datum tot 15 Februari 1893 (circa 12 maanden) hebben de gondnitvoeren uit New-York bedragen 90.726.839 doll.

Industrieel verbruik van Goud en Zilver.

Gond 19.328.000 doll. waarvan nieuw muntmateriaal 10.588.703 doll.
Zilver 9.350.000 , (muntwaarde), waarvan nieuw
muntmateriaal 7.204.210 ,

¹⁾ In deze opgaaf is een abuis van 2 doll.

Voorraad munt en muntmateriaal in de V. S. op 1 Januari 1893

Goud 649.788.020 doll.

Zilver 593.365.365 „

Totaal 1.243.153 385 doll.

De goudvoorraad verminderde in 1892 met . 39.000.000 doll.

de zilvervoorraad vermeerderde „ . 46.000.000 „

Het totale bedrag der geldmiddelen in circulatie in de V. S. bedroeg op 1 Januari 1893 1.611 321.753 doll. uitmakende eene vermeerdering van 18.928.124 doll. sedert een jaar te voren.

Wereld-productie van het Goud en ZILVER

Jaren.	Goud in doll.	Zilver in onzen fijn.
1890	113.316.600	133.212.600
1891	118.316.850	144.463.200
1892	130.417.050	152.119.300

Van de vermeerdering der goudproductie in 1892 tot een totaal bedrag van circa 12 miljoen dollars komt voor rekening van

Australie 2.500.000 doll.

Zuid-Afrika 9.000.000 „

De vermeerdering der zilverproductie bedraagt ongeveer 7.650.000 onzen, waarvan komt voor rekening van

Mexico 4.600.000 onzen

Australie 2.400.000 „

G. M. B.

DE BELASTING OP BEDRIJFS- EN ANDERE INKOMSTEN.

De Minister Pierson heeft aan de Tweede Kamer ingezonden de Memorie van antwoord op het Voorloopig verslag, betreffende zijn wetsvoorstel over de Bedrijfs- en beroepsbelasting, en tevens een gewijzigd wetsontwerp. Al de veranderingen, in het oorspronkelijk ontwerp gebracht, hier te vermelden, is natuurlijk in een kort overzicht ondoenlijk; ik zal slechts een en ander mededeelen, in aansluiting aan het résumé, dat ik van het eerste ontwerp gaf in het November-nummer van dit Tijdschrift. Ook nu, evenals in mijn vorig opstel, ligt het niet in mijn bedoeling een kritiek te geven. Maar hierover zal een ieder het eens zijn, dat van den kant der Tweede Kamer nog zelden een zóó zaakrijk en uitmuntend gesteld voorloopig verslag verschenen is, en dat de Minister van zijn kant getoond heeft dit te waardeeren, door, zooveel het hem mogelijk was, te gemoet te komen aan de gemaakte aanmerkingen. En niet te ontkennen is het, dat in het wetsvoorstel groote verbetering gebracht is, zoowel wat de volgorde der onderwerpen als wat de redactie betreft. Terecht heeft ook de Minister voldaan aan het verlangen, om zijne denkbeelden in de Memorie van antwoord meer uitvoerig toe te lichten, dan hij in de Memorie van toelichting gedaan had.

De titel van het oorspronkelijk ontwerp: *Bedrijfs- en beroepsbelasting*, die, vooral in de pers, tot zooveel kritiek en verkeerde gevolgtrekkingen had aanleiding

gegeven, luidt nu: *Belasting op bedrijfs- en andere inkomsten*. Daardoor blijkt duidelijker de bedoeling, om alle inkomsten te treffen, natuurlijk behoudens eenige vrijstellingen. Nog duidelijker zou het zijn, als er bijgevoegd was, *behalve die welke onder de vermogensbelasting vallen* ¹⁾. In plaats dat, zooals in art. 1 van het eerste ontwerp, een belasting geheven wordt van winsten en belooningen, wordt nu de belasting geheven van personen voor hunne inkomsten, ook van rechtspersonen. Door dit meer persoonlijk karakter der belasting kunnen allerlei fictiën vervallen, die in het eerste ontwerp tot onduidelijkheid aanleiding gaven.

«In art. 1 wordt gezegd, wie belastingplichtig «zijn. In art. 2 wordt gezegd, waarvoor de hier te «lande wonende personen belastingplichtig zijn.... «Art. 3 geeft te kennen, wat voor binnen het Rijk «wonenden als winst of belooning geldt. Art. 4 wijst «aan, over welke tijdperken voor diezelfde personen het «inkomen wordt berekend. Artt. 5 en 6 regelen de be- «lastingsplichtigheid van anderen. Art. 7 zegt, voor zoover «dit twijfelachtig kon zijn, wie de belasting verschuldigd «is. Art. 8 behelst de vrijstellingen» ²⁾.

Niet belast worden staatsrechterlijke lichamen zooals Gemeenten. De Minister zegt ³⁾: «Na hernieuwde studie «der zaak werd het den ondergeteekende duidelijk, dat «de staatsrechterlijke lichamen uit dit ontwerp moeten «verdwijnen. Want de eenige winsten dezer lichamen, «die men zou mogen heffen, de werkelijke, komen zelden «voor.» Wanneer een gemeente een onderneming drijft, en «wanneer tegenover haar de mededinging onmogelijk «is.... mogen hare «winsten» beschouwd worden als «recognitiën of retributiën, in aard of wezen veel over-

¹⁾ Zooals in het Handelsblad van 18 Maart aangegeven.

²⁾ Memorie van Antwoord pag. 8.

³⁾ M. v. A. p. 5 en 9.

«eenkomst hebbende met belastingen.» — Niet meer belast worden ook: handelingen voor gemeene rekening, consortia en syndicaten, omdat na onderzoek gebleken is, dat «die winsten schier uitsluitend deel uitmaken van de winsten van bankiers en commissionairs in effecten» ¹⁾, die toch al voor hun winst belast worden. Om dezelfde redenen worden niet meer belast: administratiën van inschrijvingen op de grootboeken of effecten bezit ²⁾. Natuurlijk blijven belast naamlooze vennootschappen, die dit bedrijf uitoefenen.

Voor commanditaire vennootschappen is een betere regeling genaakt. Zijn het comm. vennootschappen op aandeelen, zoo worden zij gelijk gesteld met naamlooze vennootschappen (art. 1*b*). Is iemand commanditair in de zaak van een ander, die niet op aandeelen is, zoo betaalt hij over de daardoor verkregen winst, na aftrek van 4 pCt. rente van het kapitaal, even als hij over de winst in zijn eigen zaak zou betalen ³⁾. De aansprakelijke vennoot, die commanditair geld van een ander heeft, mag van zijn winst aftrekken, wat hij aan dien commanditair betaalt. Dit staat niet uitdrukkelijk in de wet, maar volgt uit art. 3 § 2, a.: «Van het denkbeeld, om «de gewone commanditair bij de bron te treffen, is «afgezien» ⁴⁾. Dit was in het 1ste Ontwerp bepaald. Daar moest de aansprakelijke vennoot de belasting betalen voor den commanditair vennoot, behoudens natuurlijk verhaal op deze. In dat systeem mocht de aansprakelijke vennoot niet van zijn winst attrekken de rente of de uitkeering op het commanditair kapitaal ⁵⁾.

In het Voorl. verslag wilden sommige leden dat de inkomsten der kinderen onder die der ouders zouden

¹⁾ M. v. A. p. 11.

²⁾ M. v. A. p. 22.

³⁾ Art. 3 § 5.

⁴⁾ M. v. A. pag. 22.

⁵⁾ Zie 1e Ontw. art. 4, § 1 e en a.

worden opgenomen. Dit heeft de Minister niet gedaan, omdat dit reeds geschied was in de Vermogensbelasting art. 1 3^e 1).

Wat gerekend wordt als belastbaar inkomen, wordt in art. 2 aangegeven. Daarbij is behouden de bepaling, dat zij, die niet in de Vermogensbelasting zijn aangeslagen, omdat hun vermogen gerekend wordt beneden de f 13000 te zijn, bij hun inkomen moeten rekenen f 40 van elke f 1000, die zij bezitten. — Behouden is ook de aftrek van zijn inkomsten, die men mag doen, wegens hetgeen men besteed heeft voor het afdoen van oude schuld of de rente daarvan 2). Maar de redactie van die bepaling is veel verbeterd. — Volgens art. 2 § 2 a en b mag hij, die niet in de Vermogensbelasting is aangeslagen, van zijn inkomen aftrekken, wat hij betaalt voor verschuldigde uitkeeringen aan anderen. Wanneer dus een vader vrijwillig uit zijn tractement of winst aan zijn kinderen een jaarlijksche toelage geeft, dan mag hij dit niet aftrekken van zijn belastbaar inkomen. Natuurlijk betalen de kinderen daarover dan geen belasting 3).

1) M. v. A. pag. 24.

2) Art. 2 § 3 en 4; in het 1^e Ontw. art. 6 onder 4°.

3) Niet zeer duidelijk is die aftrek wegens uitkeeringen aan anderen geregeld. Volgens art. 8 der Vermogensbel. mag men wegens *verschuldigde* uitkeeringen van zijn belastbaar vermogen aftrekken het 20-voud van die uitkeeringen. Is dit geschied, dan moet die aftrek bij de Bedrijfsbelasting niet op nieuw zijn toegestaan. Van daar dat art. 2 § 2 bepaalt dat die aftrek wegens *verschuldigde* uitkeeringen alleen mag geschieden door hem, die *niet* in de Vermogensbel. is aangeslagen. *Onverschuldigde* uitkeeringen mag men *niet* aftrekken. Dit alles betreft hem, die de uitkeering *geeft*. En wat nu betreft hem, die de uitkeering *ontvangt*, deze moet alleen dan daarvoor betalen, als hij die *ze geeft* voor die som niet reeds betaald heeft. Daarom is terecht in art. 2 § 16 bepaald, dat men onder zijn inkomen moet mederekenen *verschuldigde of onverschuldigde* toelagen, ontvangen van *buitenlands gevestigden*, die niet belastingplichtig zijn (in dat artikel moest echter *niet* verwezen zijn naar artikel 1a); en dat men *verschuldigde* uitkeeringen, die men ontvangt, altijd onder zijn inkomen moet rekenen,

De omschrijving van hetgeen als belastbare winst of als belooning beschouwd wordt (art. 3) is veel verbeterd. Bovendien zijn er enkele wijzigingen ingebracht. Er is bepaald, dat men van die winst mag aftrekken ¹⁾ uitdeelingen die men ontvangt op aandeelen in naamloze vennootschappen, in commanditaire vennootschappen op aandeelen, onderlinge verzekering maatschappijen, reederijen, coöperatieve en andere vereenigingen. De reden hiervan is, dat op die uitdeelingen de belasting reeds geheven is. Ook mogen afgetrokken worden «winstuitkeeringen als verzekerden genoten.» Hierdoor worden waarschijnlijk bedoeld b.v. bonussen, die verzekerden op een levensverzekering-polis ontvangen ²⁾. Niet bedoeld wordt de uitkeering, de betaling van het, volgens een polis van verzekering, verschuldigde.

Bij de berekening van het belastbaar inkomen blijven ook buiten aanmerking ³⁾ «winsten of verliezen ontstaan «enkel uit de belegging van kapitaal in fondsen of goederen [ook onroerende?] anders dan in de uitoefening «van het bedrijf.» Daarmede wordt bedoeld, dat iemand die in zijn privé verdiend heeft door speculatie, of doordien, hetgeen hij bezit, meer waard is geworden dan het gekost heeft, die verdiensten niet behoeft te voegen bij de winst, die hij voor de belasting moet opgeven; terwijl hij ook eventueel verlies uit dien hoofde niet van zijn verdiensten mag aftrekken. Heeft hij echter die winst gemaakt of dat verlies geleden in zijn zaken, d.i. in zijn bedrijf, dan moet het wel in aanmerking genomen worden. Door die verbeterde redactie van art. 3 zijn een menigte vragen, in het Voorloopig Verslag gedaan, op-

Daaruit volgt, dat *hij*, die *onverschuldigde* uitkeering ontvangt van iemand, die hier te lande woont, ze *niet* onder zijn inkomen behoeft te rekenen, omdat de gever daarvoor reeds betaald heeft.

¹⁾ Art. 3 § 1, a.

²⁾ Zie ook art. 5 § 1 en M. v. A. op dat artikel.

³⁾ Art. 3 § 1 b.

gelost; vragen, waarvan er eenigen geheel juist waren, maar waarvan de meesten toch eerst belang zouden hebben, als bereikt mocht worden, wat zeker vooreerst onbereikbaar is, dat namelijk met mathematische juistheid het belastbaar inkomen moet opgegeven worden.

De aftrek van rente van kapitalen is ook duidelijker geformuleerd. Men mag aftrekken «de rente van kapitalen, aangewend in het bedrijf of beroep, voor zoover «de vruchten daarvan zijn opgenomen onder de inkomsten «van dat bedrijf of beroep.» En wel «kapitalen waarvan «de belastingplichtige eigendom- of vruchtgenot heeft, «naar den maatstaf van 4 pCt in het jaar over de gelds- «waarde, becijferd volgens art. 7 der Bedrijfsbelasting, «voor andere kapitalen naar den bedongen rentevoet ¹⁾. In de Mem. v. A. merkt de Minister het volgende hierbij aan: ²⁾ «Slechts de rente van die kapitalen mag worden «afgetrokken, waarvan de vruchten onder de inkomsten «zijn opgenomen. Mocht dus een bankier van oordeel «zijn dat een deel zijner effecten tot zijn bedrijfskapitaal «behoort, zoo zal dit, nits hij eerlijk aangeeft, niet «schaden; de coupons dezer effecten komen dan volgens «de wet ten bate van zijn kantoor.» 't Sprekt trouwens vanzelf, dat men alleen dan 4 pCt. van het kapitaal mag aftrekken van de winst, als men de werkelijk met die effecten verdiende rente onder de winst rekent. — Is iemand zoo gelukkig, om van hetgeen hij van zijn kapitaal, buiten zijn zaken belegd heeft, meer dan 4 pCt. rente

¹⁾ Art. 3 § 2 a. In het eerste ontwerp stond dit onder art. 4. a en e.

Het motief voor den aftrek van 4 pCt. over het eigen kapitaal, dat men in zijn zaak heeft, is dit, dat men voor zijn kapitaal reeds in de Vermogensbelasting is aangeslagen. Maar dan moest die aftrek ook *niet* geoorloofd zijn aan hem, die *niet* in de vermogensbelasting is aangeslagen. Misschien bedoelt de Minister, dat zulk een persoon bij zijn winst moet voegen, volgens art. 2 § 2, f 40 voor elke f 1000 die hij bezit. Een duidelijker bepaling schijnt echter gewenscht.

²⁾ M. v. A. p. 26.

te maken, dan behoeft hij dat meerdere niet als winst aan te geven. Want de bedrijfsbelasting belast alleen de winst in het bedrijf gemaakt.

De aftrek van de winst voor de kosten van het huis, het kantoor of de winkel, waarin het bedrijf wordt uitgeoefend, is eenigzins ingewikkeld. Is het huis het eigendom van de firma, en dient het alleen voor het bedrijf, dan mag voor de huurwaarde niets van de winst worden afgetrokken, omdat die aftrek reeds gedaan is in de 4 pCt. rente van de som, waarvoor het huis te boek staat; terwijl de kosten van onderhoud, belasting etc. reeds onder de kantoorkosten van de winst worden afgetrokken. Is het een gehuurd huis, alleen voor de zaak in gebruik, dan mag de huur van de winst worden afgetrokken evenals alle kosten van de zaak (Art. 3 § 2, c). — Dienen die lokalen tevens tot woning van den belastingplichtige of zijn gezin, en is het huis gehuurd, dan mag hij als onkosten van zijn winst aftrekken een gedeelte van de huur, door hem te begrooten. Is het huis eigendom der firma, dan mag hij een gedeelte der kadastrale huurwaarde als onkosten rekenen (art. 3 § 4); maar dan mag hij natuurlijk niet nog bovendien 4 pCt. rente van de waarde, waarvoor het te boek staat, van de winst aftrekken (art. 3 § 2 a).

Ook mogen afgetrokken worden van de winst «kosten van onderhoud en herstelling *in haren vorigen staat* van uitsluitend ten behoeve van het bedrijf, beroep of ambt «gebezigde zaken» (art. 3 § 2 b). De door mij gecursiveerde woorden, die vroeger niet in dit artikel stonden, maken het buiten twijfel, dat b.v. een katoenfabrikant, die oude looms opruimt, en daarvoor nieuwe in de plaats neemt, of die een uitbreiding aan eenig deel van zijn fabriek geeft, de kosten daarvan niet mag aftrekken van zijn winst.

In het 1ste ontwerp stond (art. 4 § 1 d) dat men van de winst mocht aftrekken «de als onverhaalbaar afge-

«schreven schuldvorderingen of gedeelte van schuldvorderingen, voor zoover niet bestreden uit daarvoor bestemde *«fondsen of gereserveerde gelden.»* In het nieuwe ontwerp (art. 3 § 2*d*) zijn de door mij gecursiveerde woorden weggelaten. Dit is m. i. onjuist. Gedurig komt het in zaken voor, dat men, bij het opmaken der winst, voor een dubieusen debiteur een reserve maakt, en dan een volgend jaar, als hij niet betaalt, afschrijft. Wil men die woorden weglaten, dan zou men onder hetgeen als winst gerekend wordt ook moeten noemen: bijschrijving op de winst van hetgeen vroeger gereserveerd was.

Meer uitgebreid is vermeld de aftrek, die men van de winst mag doen, voor uitgaven ten behoeve van personen, bij den belastingschuldige in dienst of in dienst geweest, voor zijn bedrijf; aan premien voor verzekering, pensioenen, of voor hun nagelaten betrekkingen; en winstuitkeeringen (art. 3 § 2 *f* en *g*). Op een aanmerking in het Voorl. Versl. zijn daarbij gevoegd: uitkeeringen aan oude en gebrekkige personen, die vroeger tot het personeel behoord hebben.

De zooveel besproken bepaling (art. 3 § 6) dat, «bij «het verhuren van woningen voor niet langer dan bij «de maand aan tien of meer gezinnen», als winst gerekend wordt 25 pCt. van de ontvangen huurpenningen, is gewijzigd door de bijvoeging: «behoudens tegenbewijs», en voor zoover de huurders niet in dienst worden geacht bij den verhuurder. Volgens de Memorie v. A. geldt deze bepaling ook voor andere dan fysieke personen. Zijn het naamlooze vennootschappen, dan gelden daarvoor de gewone bepalingen.

De Minister heeft vastgehouden aan de vrijstelling, die hij verleende aan de inkomsten van den landbouw. Onder die rubriek zijn ook gebracht: boom- en bloembollen-kweekerij, maar niet bloemisterij. Verder zijn onder de vrijstelling nu niet genoemd, zooals in het 1ste Ontwerp: aanleggers van tuinen of buiten-

plaatsen en tuiniers voor bijzondere personen. Dezen vallen dus in de belasting. De formuleering der vrijstelling is in art. 3 § 8 ongeveer dezelfde gebleven. Doordien die bedrijven niet onder de vrijgestellten zijn opgenomen, maar de wet aanneemt, dat 4 pCt. van het in dat bedrijf gestoken kapitaal genoten wordt, blijven bij deze belasting de verliezen ook buiten aanmerking. «De «persoon die een gesalarieerd ambt bekleedt, en tevens «een landbouwzaak drijft, zal, bijaldien deze zaak hem «schade berokkent, die schade niet in mindering mogen «brengen van zijn tractement: maar evenmin zal hij «verplicht zijn, om, indien er winst is, die winst onder «zijn belastbaar inkomen op te nemen.» (Mem. v. A. p. 15). Misschien is het sterkste argument, door den Minister gebezigd voor de vrijstelling van den landbouw, het volgende: (Mem. v. A. p. 16) «Mochten er leden «zijn, die dit betoog niet bevredigend achten, zoo mogen «zij op de politieke zijde van het vraagstuk letten. De «oude quaestie over de werking der grondbelasting was «jaren lang een struikelblok voor de hervorming van «ons belastingwezen.» — Verder is er bijgevoegd: *hier te lande gedreven*; zoodat bv. een landbouwbedrijf in Indië niet is vrijgesteld. Eindelijk erkent de Minister de juistheid van een aanmerking in het Voorl. Versl., dat voortbrenging voor gezamenlijke rekening, bv. een coöperatieve boterfabriek, niet moet vrijgesteld worden.

Hier te lande gevestigde naamlooze vennootschappen, commanditaire vennootschappen op aandeelen, coöperatieve of andere vereenigingen en onderlinge verzekeringmaatschappijen. Vervallen is de bepaling, dat zij alleen betalen van de uitdeeling boven de 4 pCt. Zij betalen nu over de geheele uitdeeling, maar in plaats van 3³⁰ pCt., zooals in het 1ste Ontwerp, nu slechts 2 pCt. Enkele nieuwe bepalingen zijn gemaakt, o. a. dat als uitdeeling niet gelden: «uitdeelingen of uitkeeringen aan verzekeren en onderstand genietende in deze hunne eigenschap»

namelijk in betrekking staande tot de vennootschap. Waarschijnlijk worden daarmee ook bedoeld bonussen. Dezen waren in het 1ste Ontw. (art. 5a) wel als winst gerekend. Verder zegt de Mem. v. A. dat daardoor ook vrij vallen «uitkeeringen aan zieken of werkloozen door «een vakvereeniging gedaan.» — Als uitdeeling geldt niet, wat daaronder begrepen is als terugbetaling van het kapitaal.

In art. 5 § 1 laatste alinea is bepaald: «Voor uitdeelingen *op aandelen op naam*, toebehoorende aan de in «art. 1 b genoemde vennootschappen, vereenigingen of «maatschappijen [de hierboven genoemde] is geen belasting verschuldigd.» Het door mij gecursiveerde stond niet in het 1ste Ontw. Art. 5a laatste alinea. De reden van die vrijstelling is, dat anders op die uitdeelingen tweemaal de belasting betaald zou worden. Misschien zou het eenvoudiger en juister zijn, niet de dividend betalende, maar de ontvangende maatschappij over dat gedeelte van haar winst geen belasting te laten betalen; dan kon de beperking tot aandelen op naam vervallen, en dan konden er in begrepen worden uitdeelingen op aandelen in reederijen en stichtingen ¹⁾.

In art. 8a worden vrijgesteld stichtingen voor onderwijs, armenzorg, verpleging, en tot het verstrekken van

¹⁾ Een juiste regeling dezer zaak kan voor sommige Maatschappijen van belang zijn. Zoo heeft b.v. de Nederlandsch-Indische Handelsbank van haar kapitaal, groot f 7.200.000 en hare obligatie-leeningen groot c. f 4.500.000, dus te samen f 11.700.000, belegd in aandelen van de N.-I. Landbouw Maatschappij een bedrag van f 9.000.000 in aandelen *aan toonder*. De uitdeeling op die laatste aandelen was over 1891 f 247.225. De N.-I. Handelsbank zelf deelde over dat jaar aan hare aandeelhouders uit f 288.000. Wordt de wetshetling behouden, zooals die nu is voorgesteld, dan zou de N. I. H. B. nagenoeg tweemaal de Bedrijfsbelasting betalen. Indien het door mij voorgestelde werd aangenomen, dan zou de N. I. Landbouw Maatschappij over hare uitdeeling betalen, en de N.I. Handelsbank slechts over f 40.775. — Zóó zou het billijk zijn.

kost, geneeskundige hulp, begrafenisgelden aan minvermogenen. Door deze redactie is verbeterd de gelijksoortige vrijstelling in het 1ste ontw. art. 7*b*, waar gesproken werd van werklieden-vereenigingen, die hetbovengenoemde doen, hetgeen een willekeurige onderscheiding was.

Daar de belasting alleen treft uitkeering van winst, vallen daaronder niet: vereenigingen, die haar winst niet uitdeelen maar bij de reserve voegen ¹⁾, zooals de meeste spaarbanken doen. Maar niet geheel duidelijk is, wat in het 2e ontwerp staat over *stichtingen*. In art. 1*c* worden belastingplichtig verklaard: *hier te lande gevestigde stichtingen die een bedrijf uitoefenen*. In art. 5 § 4 staat, dat zij *belastingplichtig zijn voor het zuiver bedrag van de som der inkomsten, berekend volgens art. 3, uit de door hen uitgeoefende bedrijven*. Misschien is er een reden, waarom bij andere vereenigingen alleen belasting geheven wordt als zij *uitdeelen*, daarentegen bij stichtingen, die een bedrijf uitoefenen over de winst ook al wordt die niet uitgedeeld. Bestaat die reden niet, dan zouden zij kunnen vervallen in art. 1*c*, en gevoegd kunnen worden bij art. 1*b*; en dan kon art. 5 § 4 vervallen. Als voorbeeld van een stichting, die wel winst maakt, maar niet uitdeelt, diene de spaarbank te Rotterdam. Misschien valt zij onder de vrijstellingen van art. 8*a*, ten minste volgens de Mem. v. Antw. op dit artikel zijn spaarbanken, die niet uitdeelen, vrij, ofschoon zij in dat artikel niet genoemd worden.

Voor reederijen (waaronder natuurlijk niet begrepen zijn naamlooze vennootschappen, die reederij uitoefenen) is de bepaling in art. 5 § 2 niet veranderd. De formulering is niet duidelijk; maar wel waar is, hetgeen de Minister zegt in de Mem. v. Antw.: «men zou tot een

¹⁾ M. v. A. pag. 30.

«ingewikkelde regeling komen, wilde men hier in alle «gevallen voorzien.»

De belasting op buitenlandsche assurantie-maatschappijen is duidelijker omschreven in art. 6 § 4. Zij worden nu belast met 10 pCt. «van het in het «vorige boekjaar aan premiën of kapitaal van in Neder-«land gevestigden ontvangen bedrag, na aftrek der cour-«tages, provisiën en rabatten, welke in mindering daarvan «komen.» Het woord kapitaal, hier genoemd, zal zien op het geval, dat iemand voor een som, in eens te be- talen, een uitkeering op later termijn of een dadelijk ingaande lijfrente assureert.

De Minister heeft uitgezien van het belasten van «scheep-«vaart-ondernemingen, in het buitenland gevestigd, die «geregeld de vaart op Nederlandsche havens uitoefenen» (1ste Ontw. art. 5 *i*). Ook het personeel, daarbij in dienst is niet belastingplichtig (art. 6 § 5 *b*). De Minister zegt in de Mem. v. Antw.: «Wat de buitenlandsche scheep-«vaart-ondernemingen betreft, in de meeste gevallen «zouden zij toch reeds vrij zijn op grond van de nu over-«tollig geworden reciprociteitsclausule (oud. art. 7 *d*). En «de juistheid kan niet geloochend worden van de beden-«kingen, in het Verslag ontwikkeld.»

Gehandhaafd is de belasting voor hen, die uit het buitenland herhaaldelijk kleedingstukken etc. in koop toezenden aan niet daarin handelrijvenden hier te lande (art. 1 *i* en art. 6 § 6). Maar als winst wordt gerekend 10 pCt., in plaats van 20 pCt., over de verkoopwaarde der goederen in het voorafgaande belastingjaar door hen naar Nederland gezonden. De belasting bedraagt 2 pCt. Over een waarde van f 1000 wordt dus als winst gere- kend f 100; daarvan 2 pCt. belasting is f 2. De belasting drukt dus op den verkoopprijs met 2 per mille. De Mi- nister pleit zich vrij van een protectionistische richting. In art. 1 sub *i* staat, dat die belasting alleen verschuldigd is wanneer de toezending geschiedt «door bemiddeling

«van hier te lande gevestigde tusschenpersonen.» Terecht zegt de Minister (Mem. v. Antw. pag. 12): «Hebben buitenlandse magazijnen hier te lande tusschenpersonen, «dan oefenen zij door bemiddeling dezer personen hun «winkelbedrijf hier uit en zijn dus naar billijkheid hier «te lande belastingplichtig.» Wanneer dus per postpakket of op andere wijze door het buitenlandsch magazijn iets verzonden wordt direct aan den kooper, valt het niet onder de belasting.

De Minister heeft niet toegegeven aan den aandrang, om rijksambtenaren vrij te stellen van de belasting. Maar hij heeft toegezegd (en sedert ingediend) een wetsvoorstel tot afschaffing van het registratierecht op benoemingen en van de leges op de tractementen. Zeer terecht heeft de Minister niet geaccepteerd het bezwaar, dat de Staat niet zou mogen belasten tractementen, door hem toegezegd. Maar voor kleinere inkomsten, en dus ook voor traktementen, is de belasting verlaagd, zooals hieronder zal blijken.

Voor belastingplichtigen alhier, zoowel bijzondere personen, als naamlooze en andere vennootschappen, die in onze overzeesche bezittingen reeds patent betalen, is de restitutie eenigzins gewijzigd. Bij art. 43 van het 1ste Ontw. werd dit alleen toegestaan aan hen, «die land- «bouw-, mijn- of fabrieksondernemingen in Ned.-Indië «drijven, of ondernemingen van scheepvaart of vervoer «uitsluitend binnen den Oost-Indischen archipel.» In het nieuwe art. 37 is dit toegestaan aan hen, «die in de «Koloniën of bezittingen van het Rijk in andere wereld- «deelen, wegens door hen uitgeoefende bedrijven, beroe- «pen of ondernemingen in het patentrecht of eene belas- «ting naar de inkomsten zijn aangeslagen» voor de som, gedurende het voorafgaande jaar in die koloniën of bezittingen door hen betaald, «evenwel tot geen hooger «bedrag dan twee derde van het naar deze wet hier te «lande door hen voor het loopend belastingjaar in hoofd-

«som verschuldigde.» In de toelichting zegt de Minister: «De Ned.-Indische Paketvaart zal dus een lijn naar «Melbourne of China mogen exploiteeren, zonder van de «hier verleende gunst verstoken te worden.» Hij meent, dat de berekening naar de nieuwe regeling veel eenvoudiger zal worden.

Cijfer van belasting. Volgens het 1ste Ontwerp was er voor een inkomen tot f 1200 een vrijstelling van f 600; voor een inkomen boven f 1200 werd de vrijstelling f 400. Volgens het 2e Ontwerp is die vrijstelling altijd f 600. Daarbij was de opklimming bij een inkomen van f 600 tot f 1200 met f 1 van elke f 40; nu voor elke f 50 tot f 2000; boven f 2000 klimt de belasting met f 2 voor elke f 100. Vroeger was een inkomen beneden f 600 vrij; nu een inkomen beneden f 650.

Dus betalen:

	Eerste Ontw.	Laatste Ontw
f 600.—	f 1.—	nihil.
- 640.—	- 2.—	nihil.
- 650.—	- 2.—	f 1.—
- 680.—	- 3.—	- 1.—
- 700.—	- 3.—	- 2.—
- 1000.—	- 11.—	- 8.—
- 1200.—	- 16.—	- 12.—
- 1300.—	- 18.—	- 14.—
- 2000.—	- 32.—	- 28.—

Hieruit blijkt, dat de kleinere inkomens veel lager belast zijn bij het nieuwe ontwerp. Met het oog op de verhooging van het vrijgestelde minimum blijft nu de belasting 2 pCt. tot f 8200 (in plaats van f 8000). Van hetgeen het inkomen meer is dan dat bedrag wordt de belasting 3¹⁰. Dit alles geldt alleen voor hen, die niet in de Vermogensbelasting zijn aangeslagen ¹⁾. Is dit wel het geval dan geldt het volgende.

¹⁾ Dus ook voor de volgende categoriën, die niet in de Vermogensbelasting zijn aangeslagen omdat daarin volgens Art. 1 dier wet alleen vallen zij die binnen het Rijk wonen:

Indien in de Vermogensbelasting het belastbaar kapitaal gesteld is op meer dan f200.000 dan betaalt men 3²⁰ pCt. over hetgeen het inkomen uit bedrijf enz. meer is dan f200.— Deze laatste bepaling is noodig, omdat bij de Vermogensbelasting een inkomen van f400.— is vrijgesteld; hier van f600.—.

«Voor hen, die in de vermogensbelasting naar een bedrag van f200.000 of minder zijn aangeslagen f2.— van elke geheele som van f100.— der zuivere inkomsten, «waarmede zij het bedrag van f200.— te boven gaan. «Bedragen echter hun zuivere inkomsten, gevoegd bij $\frac{1}{4}$ pCt. van hun belastbaar vermogen, meer dan f8200, «dan zijn zij over dat meerdere nog f1.20 van elke geheele «som van f100.— verschuldigd.»

Uit het bovenstaande blijkt, dat, behoudens den aftrek van f600.— in plaats van f400.—, de berekening blijft zooals bij het eerste ontwerp. Ten einde te groote uitvoerigheid in dit opstel te vermijden, ben ik zoo vrij te verwijzen naar de voorbeelden in cijfers, die ik gaf in mijn opstel over het eerste ontwerp.

In het buitenland gevestigden, die hier te lande rondreizen, om bestellingen op te nemen, betalen, in eens af, f12 'sjaars.

Alle overige belastingschuldigen betalen f2.— van elke geheele som van f100.— Hier heeft dus geen aftrek van f600.— plaats. Hieronder vallen: naamlooze vennootschappen, commanditaire vennootschappen op aandeelen, coöperatieve of andere vereenigingen, stichtingen, rederijen, buitenlandsche assurantie-maatschappijen, buitenlanders, die door tusschenpersonen herhaaldelijk kleedingstukken etc. in koop toezenden aan niet daarin handel-drijvenden alhier.

Zij „die buiten het Rijk in Europa een Nederlandsch stantsambt uitoefenen”;

„de in het buitenland gevestigden, die hier te lande per „oonlijk of door gemachtigden een bedrijf, beroep, ambt, waardigheid, „bediening of betrekking geregeld uitoefenen.”

In het eerste ontwerp was bepaald, dat op deze belasting 25 opcenten zouden geheven worden, zoodat de belasting feitelijk werd 2⁵⁰ pCt. en 4 pCt., in plaats van 2 pCt. en 3²⁰ pCt. De Minister stelt nu (in art. 54) voor, om de opcenten alleen te heffen, wanneer, en voor zoover, op 1 November 1894, de kohieren een bedrag aanwijzen van niet meer (bedoeld is natuurlijk: minder) dan f 4.400.000.

In Hoofdstuk II *Belastingjaar, Beschrijving*, zijn vele verbeteringen gebracht; zoo is de *aanvang* der belastingplichtigheid veel duidelijker geregeld. Enkele bijzonderheden mogen nog hier vermeld worden.

Er zullen volgens art. 12 zijn drie soorten van biljetten, A, B en C. De biljetten C zullen dienen, waar het den aanslag geldt, niet van personen maar van vereenigingen, maatschappijen, reederijen etc. Daaronder vallen niet: societeiten en stichtingen¹⁾. Biljet A dient voor de opgaaf «van alle bijzonderheden, waarvan de kennis gevorderd wordt tot regeling van den aanslag naar deze wet.» «Biljet B is uitsluitend bestemd tot aangifte van inkomsten of ontvangsten, belastbaar volgens deze wet.»

Biljet B wordt alleen gegeven aan hen, die biljet A ontvangen hebben, voor zoover zij:

- a. «geacht worden in de vermogensbelasting belastingplichtig te zijn;
- b. «hunne inkomsten, ongerekend die uit vermogen, «hoofdzakelijk geacht worden te bestaan uit vaste «tractementen en andere inkomsten bedoeld bij art. «4 § 1 [pensioenen, lijfrenten etc.];
- c. «zij den ontvanger der directe belastingen uiterlijk «op 15 Mei hunnen wensch om een biljet B te ontvangen, schriftelijk hebben kenbaar gemaakt »

Als men weet, dat de Minister het systeem van eigen aangifte zooveel mogelijk wil toepassen, schijnt het opper-

¹⁾ Zie art. 12 § 2, n° 2 en 3.

vlaakkig vreemd, dat, alleen aan de bovengenoemden biljet B gegeven wordt, waarin de belastingplichtige zijn belastbaar inkomen moet opgeven. Maar bij nadere beschouwing ziet men, dat onder die personen vallen bijna allen, die geacht kunnen worden in staat te zijn, hun inkomen op te geven. Die een vast inkomen heeft, kan daarvan natuurlijk opgaaf doen. En wat de onder *a* genoemden betreft, merkt de Minister te recht aan, dat hij, die in de Vermogensbelasting valt, die dus meer dan 1 13000 bezit, «en een bedrijf uitoefent, waarin dat «vermogen in den regel wel belegd zal zijn, mag geacht «worden te behooren tot een klasse van personen, bekwaam «tot het doen der aangifte ¹⁾». — Die biljet B niet krijgen en die dus hun inkomen niet behoeven op te geven, maar ambtshalve worden aangeslagen op de inlichtingen, door hen in biljet A gegeven, zijn de kleine winkeliers, handelaars etc., die meestal zelve niet juist weten wat zij verdienen. In de Mem. v. Antw. op art. 12 zegt de Minister: «De ondervinding, onlangs in Pruissen opgedaan, heeft de onniskanbaarheid van dit beginsel [van «eigen aangifte] boven allen twijfel gesteld. De Pruisische «Einkommen Steuer evenwel verplicht alleen tot eigen «aangifte dezulken, die bereids naar een inkomen van «3000 Mark zijn aangeslagen; zij stelt dus een grens. «Dit voorbeeld is gevolgd bij het ontwerpen van art. 12 «der wetsvoordracht.»

De bepaling, dat men, geen biljet B gekregen hebbend, er een kan vragen, kan voor den belastingsschuldige van

¹⁾ In het eerste ontwerp stond (art 12) „wordt de onderneming door „een firma gedreven, dan geschiedt de uitreiking van het biljet of „de biljetten aan de firma.” Het zou niet ondoelmatig zijn, als ook aan de firma biljetten gegeven werden, die door al de firmanten onderteekend moesten worden. Voor de verdiensten en verdere bijzonderheden van de zaak, konden dan de firmanten in hun eigen biljetten verwijzen naar het door de firma ingevulde biljet. Misschien zou daarin een controle liggen voor de opgave der firmanten.

belang zijn. Want hij, die alleen biljet A gekregen heeft, wordt volgens de inlichtingen door hem op dat biljet gegeven, ambtshalve aangeslagen. En het kon zijn, dat het werkelijk inkomen lager was, dan men uit die inlichtingen zou kunnen opmaken. Eigen aangifte kan dus door iedereen gedaan worden.

Terecht heeft de Minister geweigerd, een model van die biljetten in de wet op te nemen, omdat de vorm naar de ondervinding van de behoefte zal moeten worden vastgesteld.

In hoofdstuk III, Aanslag-Beroep, zijn eenige veranderingen gekomen. Volgens het eerste ontwerp, art. 18, werd de aanslag voorbereid door een hoofdami-tenaar der D. B. en een college van zettters; en vastgesteld door een andere commissie. Dit is nu zóó bepaald, dat het college van zettters vaststelt de aanslagen van hen, die geen biljet B krijgen, d. i. van hen, die niet in de Vermogensbelasting zijn aangeslagen of die geen vaste traktementen hebben, dus van de personen met kleine inkomsten. De overige aanslagen worden door een andere commissie vastgesteld. Bij het college van zettters was vroeger de Burgemeester ambtshalve voorzitter. Maar de medewerking van den Burgemeester in het college van zettters en in de andere commissiën, zooals die in het eerste ontwerp bepaald was, is vervallen. Art. 18 bepaalt, dat de wet van 1870, betreffende de colleges van zettters, in dier voege veranderd wordt, dat een aan te wijzen ambtenaar der directe belastingen lid en voorzitter van het college van zettters is, en dat in ééne gemeente meerdere colleges van zettters kunnen benoemd worden. Die veranderingen, en het onttrekken van dien arbeid aan de burgemeesters, waren noodig, nu die colleges van zettters worden: colleges van aanslag, en, zooals hieronder zal blijken, voor die aanslagen, in eersten aanleg, commissiën van beroep.

Voor den aanslag van hen, die zoowel biljet B als

biljet A gekregen hebben, zullen ingesteld worden commissiën, bestaande uit een hoofdambtenaar der direkte belastingen, en 3 personen, van welken één benoemd wordt door de Gedeputeerde Staten, één door den Kantonrechter, en één door den Gemeenteraad. Geldt het aanslagen van personen die ook in de Vermogensbelasting zijn aangeslagen, dan komt bij de commissie de Inspecteur van de registratie, omdat deze dien aanslag in de Vermogensbelasting gemaakt heeft. Verder kunnen in ééne gemeente meerdere commissiën benoemd worden, en kunnen meerdere gemeenten onder ééne commissie gesteld worden. Daarentegen kunnen er adviseurs benoemd worden (art. 19 § 4). De commissie van aanslag is bevoegd, hem, die aangifte gedaan heeft van zijn belastbaar inkomen, voor een hooger bedrag aan te slaan. Heeft iemand geen aangifte van het belastbaar bedrag gedaan, dan wordt dit door de commissie vastgesteld. Behoorde hij tot hen, die tot die aangifte gehouden zijn, dan wordt «het belastbaar uitkomen nooit «lager gesteld dan het tienvoud van de ambtshalve te «begrooten, huurwaarde der perceelen of perceelsgedeelten, «die hij voor andere doeleinden dan uitsluitend voor zijn «bedrijf, beroep, ambt, waardigheid, bediening of be- «trekking in gebruik heeft. Is deze bepaling niet «voor toepassing vatbaar, zoo wordt het be- «lastbaar jaarlijksch inkomen nooit lager «gesteld dan f800.» Die laatste, door mij gecursiveerde bepaling, is nieuw in het tweede ontwerp. Daarentegen is de bepaling in oud-artikel 23 § 3 niet overgenomen, dat, bij niet aangifte, het belastbaar cijfer bij hen, die in handel of nijverheid zijn, niet lager gesteld wordt dan 6 pCt. van het vermogen, dat zij volgens de Vermogensbelasting geacht worden te bezitten.

In het 1ste Ontwerp was voor de Bedrijfsbelasting een speciale Raad van beroep voorgeschreven. Deze is vervallen; maar volgens art. 25 kan de aangeslagene recla-

meeren bij den Raad van beroep der Vermogensbelasting, ingesteld bij art. 29 dier wet. Als motief voor die verandering geeft de Minister op (M. v. A., p. 46) «dat «voor de bedrijfsbelasting partij kan worden getrokken «van de kennis, welke de Raad zich voor de Vermogens- «belasting reeds kan hebben verworven, en dat het voor «belastingplichtigen, die voor beide belastingen in beroep «komen, zeer verkiesselijk is, met slechts één college te «doen te hebben.»

Een nieuwe bepaling is gemaakt in art. 21 § 3. Wanneer over de vraag, of iemand al of niet belastbaar is, de meerderheid der commissie van aanslag het niet eens is met haar voorzitter, die, zoo als boven is aangegeven, de hoofdamtenaar der dir. bel. is, dan wordt de beslissing overgelaten aan den Provincialen Inspecteur der dir. bel., die vooraf daarover den Rijksadvocaat raadpleegt. Bestaat er over het bedrag waarover belasting betaald moet worden, verschil, dan wordt dit eveneens onderworpen aan den Provincialen Inspecteur, «die in «dat geval het bedrag vaststelt doch tot geen hoogere «som dan het hoogste, en geen lagere dan het laagste, «der bedragen waarover het verschil loopt.» In beide gevallen is de uitspraak van den Prov. Inspecteur voor de commissie van aanslag verbindend.

De strafbepaling in art. 30 (oud-artikel 34) is verduidelijkt. Die bepaling bevat de geldelijke straf op niet-, of niet behoorlijke aangifte, namelijk 25 pCt. verhooging van de hoofdsom als de belastingschuldige, die tot aangifte verplicht is, die niet gedaan heeft; 25 pCt. van de verhooging, indien de belastingschuldige te laag had aangegeven. Uit de nieuwe redactie blijkt duidelijk, dat die straf alleen wordt toegepast, als de belastingschuldige tegen den aanslag van de commissie reclamaert bij den Raad van beroep.

De straf van gevangenis van hoogstens 6 jaar op het opzettelijk doen van een valsche verklaring (art. 47),

is geen nieuwe bepaling, maar vervangt de verwijzing naar art. 207 van het strafwetboek, die in oud-artikel 33 voorkwam.

Onder de kleine wijzigingen zij nog het volgende vermeld. In art. 34 is overgenomen de bepaling van oud-artikel 38 dat reizende kooplieden telkens op aanvraag aan de ambtenaren moeten bewijzen, dat zij de belasting betaald hebben. Maar het stuk dat zij daarvoor van den ontvanger krijgen, wordt niet meer genoemd patent (welk woord veel aanstoot ondervonden had) maar een bewijs, en zij ontvangen dit op aanvraag van het hoofd van het Gemeentebestuur. Ook die geheele materie is duidelijker geregeld. — Vervallen is de bepaling in het oud-art. 49, dat, bij het verlijden van akten, de ambtenaar of procureur verplicht was te vermelden het aanslagbiljet, op de wijze zooals tot nog toe het patent in die akten vermeld moest worden.

De Minister behandelt in de Mem. v. Antw. pag. 6 de vraag, of het goed is in de belasting te betrekken buitenlanders, terwijl dezen in de Vermogensbelasting niet worden getroffen, waardoor «het persoonlijk karakter der belasting, bij de Vermogensbelasting streng volgehouden, bij dit ontwerp ten deele wordt losgelaten.» Hij motiveert de toezeggende beantwoording als volgt: «De regel door den ondergeteekende voorgestaan is deze: de rente vrij te laten, in welken vorm zij zich ook «vertoont. Zij kome voort uit land, huizen, of uit welken «bron ook, zoo lang zij rente blijft late de wetgever «haar ongemoeid. Daarentegen belaste hij zonder aarzeling «wat boven de rente genoten wordt. Den ondergeteekende «is ten aanzien van deze materie geen andere regel be«kend, die streng kan worden nageleefd. Tenzij men zou «willen besluiten tot vrijlating van alle inkomen, door «buitenlanders genoten, hetgeen tot de weinig aan«nemelijke slotsom zou voeren, dat een buitenlander, die «hier te lande een fabriek of een winkel vestigt, door

«een gemachtigde bestuur, een nabij onze grenzen
«wonende arts, die hier te lande praktijk oefent,.....
«verschoond zou blijven van de bedrijfsbelasting, die
«Nederlanders zullen hebben te betalen. Weinig aan-
«nemelijk mag deze slotsom genoemd worden, omdat de
«bescherming, die de staat verleent, al kan zij geen
«maatstaf van het bedrag der belasting zijn, toch een
«der gronden is, die het heffen van belasting recht-
«vaardigen»

Blijkens de Mem. v. Antw. p. 40, heeft de Minister
na rijpe overweging «gemeend te moeten aanzien van elke
«poging om deze belasting nu reeds dienstbaar te maken
«aan de heffing van plaatselijke opcenten.» Hij heeft
ook niet «durven voorstellen (zie Mem. v. Antw. p. 49)
«om aan de gemeentelijke ambtenaren inzage te ver-
«strekken van de gegevens van den aanslag in deze be-
«lasting verzameld.» Verder zegt hij (Mem. v. Antw. pag.
2) «Maar zullen de twee nieuwe Rijksbelastingen zich
«nimmer leenen tot de heffing van gemeentelijke opcenten?
«Te vergeefs zocht de ondergeteekende naar gronden,
«waarop daaraan getwijfeld zou kunnen worden. Men
«wees op de vrijgelaten minima «die te hoog zijn om
««door den gemeentewetgever vrijgelaten te kunnen
««worden; op de vrijstelling der landbouwers.» Doch wat
«belet die gemeenten om te belasten wie de Rijkswet-
«gever vrijliet, indien naar billijkheid daarvoor termen
«bestaan? Men sprak ook van «de onmogelijkheid om
««aandeelhouders en commanditaire vennooten in elders
««gevestigde vennootschappen in de plaats hunner in-
««woning te treffen.» Dit is echter niet in allen deele
«als een bezwaar te beschouwen, naamlooze vennoot-
«schappen behooren getroffen te worden waar zij haar
«bedrijf uitoefenen. Verder wordt als een bezwaar ge-
«noemd de «aanslag van het geheele inkomen in een
««gemeente, ofschoon maatschappijen haar bedrijf vaak
««over het geheele land uitoefenen en ook particulieren

«kantoren en inrichtingen in verschillende plaatsen
 «kunnen hebben.» Maar dit bezwaar is denkbeeldig:
 «eenheid van aanslag impliceert niet eenheid van heffing
 «van opcenten. Gereedelijk wordt erkend, dat er gevallen
 «zijn, waarin het moeite zal kosten een goeden maatstaf
 «te vinden ter bepaling wat aan iedere gemeente toekomt;
 «maar in de overgroote meerderheid der gevallen zal dit
 «tamelijk eenvoudig zijn.»

Voor het in werking treden der Bedrijfsbelasting, en de gelijktijdige afschaffing van de Patentwet, is nu in art. 57 gesteld de datum van 1 Mei 1894. De Minister vindt in die latere invoering eene lichtzijde. «Dat het gelijktijdig invoeren van twee zoo ingrijpende belastingen «als de vermogens- en de bedrijfsbelasting, met eigen- «aardige moeilijkheden gepaard zou gaan is zeker; de «invoering dezer laatste zal stellig lichter vallen, wanneer «zij op die der eerstgenoemde na eenig tijdsverloop volgt.»

Het bovenstaande kon uit den aard der zaak alleen de voornaamste veranderingen bevatten, die in het eerste ontwerp gebracht zijn; maar toch genoeg om te doen zien, dat vorm en inhoud van het wetsvoorstel veel verbeterd zijn. Naar het schijnt heeft de Commissie van Rapporteurs uit de Tweede Kamer een nieuw onderzoek in de afdeelingen niet noodig gekeurd. Moge dit een voorbode zijn van de spoedige aanneming van het wetsvoorstel met een flinke meerderheid.

Rotterdam, Maart 1893.

Mr M. MEES.

DE AGRARISCHE PARTIJ IN DUITSCHLAND.

Er schijnt tegenwoordig in Duitschland in vele kringen eene hooge mate van ontstemming te heerschen over den bestaanden gang van zaken. Een van de krachtigste uitingen van dien geest van ontevredenheid is wel in den aanvang van dit jaar geleverd door den meest regeeringsgezinden en den meest conservatieven stand daar te lande, n.l. door de landbouwers.

Doze beweging, welke als het ware schijnbaar plotseling is ontstaan en welke zulke enorme afmetingen heeft verkregen, zal waarschijnlijk in de eerstvolgende tijden zich krachtig doen gelden en het is dus wel de moeite waard er ook bij ons te lande de noodige aandacht aan te schenken.

Evenals in alle andere landen van Europa is de toestand van den landbouw in Duitschland, vooral in het meest graanbouwende oostelijk gedeelte, zeer ongunstig. Wel is waar is de cultuurmethode in Duitschland, dank zij de krachtige hulp van de mannen der wetenschap in de laatste jaren aanzienlijk verbeterd en is de productieprijs van verschillende der belangrijkste cultuurgewassen daardoor aanmerkelijk gedaald, maar eensdeels zijn deze rationeele methoden nog niet overal doorgedrongen en anderdeels daalde de marktprijs der granen tot zulk een laag peil dat geheele landbouwende districten, waar graanbouw hoofdzaak is, met den ondergang bedreigd worden. En kon men slechts hopen dat men met een tijdelijken toestand te maken had en dat na de magere jaren weder betere tijden zouden aanbreken, die illusie wordt tegenwoordig niet meer gekoesterd daar alle optimistische voorspellingen tot nog toe gefaald hebben en men veel meer moet verwachten dat het hoogste punt van de erisis nog geenszins is bereikt. Het enorme stijgen der hypothecaire schulden in Duitschland — thans geschat op 17 milliarden mark — en een toenemend gebrek aan bedrijfskapitaal, waardoor de productie als het ware wordt verlamd, getuigen van den benarden financieelen toestand waarin de landbouw tegenwoordig verkeert.

Zoolang Bismarck Rijkskanselier was, werd met de belangen van den landbouw steeds in hooge mate door de Regeering rekening gehouden. Onder den nienwen koers was dit echter minder het geval, terwijl de wetgeving in den laatsten tijd, om aan de steeds stijgende eischen van het Staatsbestuur te voldoen, aan alle standen van de Maatschappij en niet het minst aan de landbouwers aanzienlijke lasten heeft opgelegd. Vooral de wet tot verzekering van arbeiders voor den ouden dag en de inkomstenbelasting vragen aanzienlijke offers van de landbouwers en van de grondbezitters. Bovendien werden de uitvoerpremiën voor beetwortelsuiker verminderd, hetwelk ten gevolge heeft gehad dat Frankrijk die premiën aanmerkelijk heeft verhoogd, waardoor de Duitsche beetwortelsuiker industrie bedreigd wordt geacht; de aanmerkelijk verhoogde tarieven voor invoer van spiritus in Spanje oefende op de spiritus-fabricage uit aardappelen, welke vooral in Oost-Prusen zulk een groote uitbreiding heeft verkregen, een zeer ongunstigen invloed, terwijl eindelijk het handelsverdrag met Oostenrijk en Italie hetwelk ten vorige jare werd gesloten en waarbij de invoerrechten op graan en vee aanmerkelijk werden verlaagd, zijn invloed op de prijzen der landbouwproductie zeer merkbaar had doen gevoelen.

Al deze oorzaken te zamen hadden zulk een geest van ontevredenheid in de toongevende landbouwkringen gewekt dat een nieuwe aanleiding tot ontstemming een nitbarating ten gevolge kon hebben. Die aanleiding nu deed zich voor toen het gerucht zich algemeen verspreide dat de Regeering met Rusland onderhandelde over het sluiten van een handelsverdrag waarbij de invoer van granen en van vee op denzelfden voet zou worden toegestaan als aan Oostenrijk en Italie. Rusland is nog steeds de groote importeur van graan in Duitschland; zoo bedroeg de invoer van tarwe, rogge, haver en gerst in 1888 nog 54 pCt. van den gheeleen invoer dier granen, in 1889 steeg dit zelfs tot 70.8 pCt. en in 1891, het jaar van den misoogst in Rusland, werden toch nog meer dan 5 miljoen dubbele Centenaars tarwe, 6 miljoen rogge, 1 miljoen haver en 3 miljoen gerst ingevoerd. Door een verlaging van het inkomend recht nu stond het te verwachten dat nog veel aanzienlijker hoeveelheden zouden worden ingevoerd, terwijl men ook van een vergemakkelijkt vee-import, groote gevolgen duchtte, niet alleen met het oog op een daling der prijzen maar ook met het oog op besmettelijke veeziekten.

Door den Heer Ruprecht, een grondbezitter, welke zich tot op dat oogenblik nimmer op den voorgrond gesteld had, werd het signaal tot het gemeenschappelijk verzet gegeven. In een manifest, in de laatste dagen van December geplaatst in „die landwirth-

schaftliche Thierzucht" riep hij in krachtige bowoordingen de landbouwers op om zich te vereenigen en zich eendrachtig tegen den nieuwen koers te verzetten. Het verschijnen van dit stuk had een electriche werking. Van alle zijden uit Duitschland werd op den meest heelisten toon instemming betuigd en erkend dat het oogenhlik van handelen nu gekomen was. De woorden van Bismarck: „als iemand mij op den voet trapt, schreeuw ik niet alleen omdat ik pijn heb maar ook omdat dit een waarschuwing hehelst om mij niet weder op den voet te treden", werden hun wachtwoord. Men heesloot te schreeuwen zóó lang en zóó luid dat het tot aan de treden van den troon gehoord zon worden, maar er moest te gelijktijd gehandeld worden.

De week van 15—20 Februari zal bij de Duitse landbouwers nog lang in herinnering blijven. Er was spoedig na het verschijnen van het manifest een voorloopig hestuur geconstitueerd, hetwelk zich ten doel stelde een Landbouwersbond tot stand te brengen. Tot het vaststellen der Statuten van dezen nieuwen Bond werden allo landbouwers nitgenoodigd op 18 Februari te Berlijn hieen te komen en door een ontzaglijk groot aantal werd aan die roepstem gehoor gegeven.

In die zelfde dagen had te Berlijn ook de algemeene vergadering plaats van den Duitsehe landhouwraad, terwijl den 17 Februari de landwirtschaftliche Genossenschaftstag, ook aldaar vergaderde. Men berekent dat in die dagen + 20.000 landbouwers te Berlijn hieen waren, welke uit alle oorden van Duitsehland adhaesie kwamen hetuigen.

In die zelfde dagen van 15—17 Februari had in den Rijksdag het groote debat plaats over de handelsverdragen en over de heweging onder de landbouwers. Als voorvechters van de agrarische helangen traden op Graaf von Kanitz, Freiherr von Manteuffel, Graaf von Mirbach en von Staudy. De Rijks kanselier von Caprivi en de Staats Secretaris Freiherr Marschal von Biebersheim waren de woordvoerders voor de regeering en hadden hij die gelegenheid geene gemakkelijke taak.

De vergadering van den Bond der Landwirthe had plaats in de groote zaal van Tivoli te Berlijn. Het aantal deelnemers was echter veel te groot om allen gelijktijdig te laten vergaderen, zoodat twee vergaderingen, onmiddellijk achter elkander, werden gehouden alwaar hetzelfde werd behandeld en dezelfde conelusies worden genomen. Als voorzitter trad in beide gevallen op de Heer von Ploetz Döllingen, voorzitter van den Duitsehe boerenbond. De he-sluiten werden met algemeene stemmen genomen en luiden als volgt

1o. Voldoende bescherming te verleenē, door bemiddeling van inkomende rechten aan den landbouw en de industrien die daarop berusten (landwirthschaftlich technische Gewerbe).

2o. Daarom geen vermindering van de bestaande inkomende rechten, geen handelsverdrag met Rusland of andere landen en een voldoende regeling der handelsbeweging met Amerika.

3o. Matiging van belastingen welke op den landbouw en de landelijke industrien drukken.

4o. Geheel verbod van invoer van vee uit landen waar besmettelijke veeziekten heerschen

5o. Invoering van den dubbelen geldstandaard als meest doeltreffend middel om den teruggang van de prijzen der landbouwproducten tegen te houden.

6o. Wettelijke vertegenwoordiging van den landbouw door middel van Kamers van landbouw.

7o. Regeling van de wetgeving op het domicilie van onderstand, op de vrijheid der arbeiders om zich te verplaatsen en op den contractbreuk der arbeiders.

8o. Herziening van de wetgeving op den arbeid, verlaging der kosten van administratie voor het fonds voor de pensioenen der arbeiders.

9o. Scherper toezicht van de regeering op de productienbeurs om eene willekenrige prijsbepaling, waardoor de belangen van den landbouw worden geschaad, te voorkomen.

10o. Ontwikkeling van het privaāt en van het publiek recht volgens het Duitsche rechtsbewustzijn.

Bovendien werd besloten tot het oprichten van een eigen orgaan voor den Bond, hetwelk zoo flink mogelijk geredigeerd zal worden en tegen lagen prijs algemeen verkrijgbaar zal worden gesteld.

Ter bereiking van zijn doel zal de bond der landbouwers trachten invloed op de verkiezingen uit te oefenen in dien zin dat alleen die candidaten gestannd zullen worden, welke het streven van den Bond willen bevorderen. Een bepaalde politieke richting wordt niet aangenomen. Echter behooren bijna alle leiders tot de conservatieve partij en dreigt de geheele beweging eenigszins het karakter aantenemen als te zijn gericht tegen den tegenwoordigen kanselier Caprivi en ten gunste van Bismarck. De naam van den ijzeren Kanselier werd gedurende de vergadering een paar malen genoemd en lokte telkens stormachtige bijvalsbetuigingen uit.

Daar de Regeering groot gewicht hecht aan deze diepgaande beweging werd zoowel door den Keizer als door zijne raadslieden duidelijk uitgesproken. Een direct gevolg was dan ook reeds dat de onder-

handelingen over het handelsverdrag met Rusland op een anderen basis worden gevoerd, terwijl de Regeering reeds toezegging heeft gedaan dat officieele Kamers van Landbouw zullen worden ingesteld. Voor den politieken toestand van Duitschland kan deze Bond echter een groot gevaar opleveren. Wanneer de Bond eenmaal zal zijn georganiseerd kan hij over zeer groote krachten hij de verkiezingen beschikken en hij zal die krachten hoofdzakelijk gebruiken om vertegenwoordigers te doen kiezen, welke zijn programma onderschrijven. Men zal dus sturen in de richting van een zeer eenzijdige volksvertegenwoordiging en het werd zoo juist door Caprivi nitgedrukt: het belang van het geheele Rijk eischt juist dat de Regeering rekening houde met de belangen van het geheel. Het kan dus ook niet uitblijven of er zal een groote oppositie tegen de partij der Agriërs ontstaan hoofdzakelijk hestaaude uit de vertegenwoordigers der grootindustrie en van den handel, welke meer en meer vrijheid van beweging op de wereldmarkt zullen trachten te verkrijgen.

Maar ook in den boezem van den Bund der Landwirthe zullen verwikkelingen niet uithlijven. Reeds nu zijn er van verschillende zijden stemmen opgegaan, welke er tegen opkomen dat de Bond een bijna uitsluitend conservatief karakter draagt. Ook zijn de belangen van de landbouwers in het groote Deutsche Rijk zoo tegenstrijdig dat zij moeielijk bevrediging zullen kunnen vinden onder de vlegelen van een vereeniging welke voor het geheele Rijk werkt.

Als teeken des tijds is de beweging echter hoogst belangrijk en hoogst ernstig. De landbouwers in Duitschland beseffen dat bij den tegenwoordigen gang van zaken hun hestaan op het spel staat en evenals in Engeland het geval is, trachten zij zich te organiseren tot een krachtige politieke partij, welke uitsluitend met haar eigene belangen wenscht rekening te houden. Of zij er in zal slagen tegen den stroom van verval een dam op te werpen is twijfelachtig omdat de factoren, welke dit verval in het leven roepen zoo moeielijk zijn uit den weg te ruimen. Dat de landbouwers echter niet langer geheel lijdelijk den toestand, welke op hun ondergang moet uitloopen, willen aanzien is niet te verwonderen en zij hebben daartoe ook het velle recht. Eene nauwe vereeniging aangevoerd door kundige leiders welke een ruime hlik hebben kan m. i. niet anders dan worden toegejuicht omdat er middelen moeten gezocht worden om den landbouwer nit den treurigen toestand waarin hij tegenwoordig verkeert op te heffen. Het is te hopen dat dit zoeken niet is als een zoeken naar den steen der

wijzen Mocht dit middel voor verbetering niet gevonden worden dan staan zeer zeker hoogst ernstige tijden voor de deur want het belang van den Staat is zoo nauw verbonden met het bestaan van den landbouw dat een voortdurende verarming van de landbouwers de grondslagen van het Staatsbestuur zoude kunnen doen waggelen, en de gevolgen zijn dan niet te overzien.

Den Haag, Maart '93.

F. B. LÖNNIS.

KOLONIALE KRONIEK.

KOLONIALE LITERATUUR.

De Minahassa-zaak en literatuur er over. — Voltooiing van het groot werk: „Midden Sumatra. Reizen en onderzoekingen der Sumatra-expeditie” — De CLERCQ en SCHMELTZ, Nieuw-Guinea en THOMSON, British New-Guinea.

Ten slotte der Kol. Kroniek, opgenomen in „de Economist” van November jl., werd gezegd dat, hadden de omstandigheden het niet belet, we destijds gaarne nog eenige regelen hadden gewijd aan de in den laatsten tijd, vooral na het uithrengen van het rapport—Gallois, zooveel besproken Minahassa-zaak

Thans worde daarmee aangevangen. Maar juist omdat de zaak zooveel besproken is goweest, dus algemeen bekend is, zullen we ons tot een zeer vluchtige herinnering aan de quaestie en aan de vele geschriften, waartoe zij aanleiding gaf, bepalen.

De door de Zendelingen van het Nederlandsche Zendeling-genootschap grootendeels tot het Christendom bekeerde, gernimen tijd zeer aan Nederland gehechte bevolking van dat deel van Noord-Colebos, die er fier op was dat zij altijd als bondgenoot van de Oost-Indische Compagnie was beschouwd, had sedert lang vele grievon. Zij word geplaagd door overdreven, om niet te zeggen willekeurige toepassing der bepalingen betreffende de gouvernementa-koffiecultuur, de heerendiensten ¹⁾, den aanleg van wegen. Zij klaagde over schending van aloude rechten en privi-

¹⁾ Bij mijne bespreking in het rechtskundig tijdschrift *Themis*, te stnk, 1892, van C. F. Seboch's dissertatie over „de heerendiensten op Java en Madoera,” uitte ik ten slotte den wensch dat de schrijver aan de regeling der heerendiensten op de Brittenbezittingen een soortgelijk critisch overzicht mocht wijden als hij het nu voor Java had gedaan. Die wensch zal wel niet worden vervuld omdat de schrijver weldra bij het Departement van Koloniën een werkkring kreeg, die schier al zijnen tijd in beslag neemt. Zou nu niet een ander promovendus voor de heerendiensten op de Brittenbezittingen trachten te doen wat Seboch zoo goed voor die op Java deed?

legiën door de wijze waarop de Regeering de beschikking der woeste gronden aan zich trok, het prestige der hoofden vormindorde, enz. enz. Een der boofden ging in persoon zijn beklag indienen bij den Gouverneur-Generaal te Buitenzorg. Andere hoofden wendden zich tot de Staten-Generaal. In tal van dagbladen tijdschriftartikelen, hier en ginds, was sedert lang op die grieven gewezen en op herstel aangedrongen. De oud-Indische amhtenaar F. S. A. de Clercq, die jaren geleden als controleur in Menado diende, deed het met warmte in de vergadering van het Indisch Genootschap van 8 December 1891, daarbij met kracht aandringende op „hervorming van het Minabassa-stelsel.”

Een en ander gaf den Gouverneur-Generaal aanleiding hij besluit van 8 Februari 1892 aan den heer W. O. Gallois, lid van den Raad van Nederlandsch Indië, op te dragen om in de residentie Menado een onderzoek in te stellen naar den staat van zaken aldaar. De heer Gallois bracht twee maanden in Menado, waarvan Minabassa het belangrijkste onderdeel uitmaakt, door en bracht op 22 Juli zijn rapport uit. Dat nitvoerig rapport is opgenomen in de „Javasche Courant” van 29 Juli, van welke exemplaren werden toegezonden aan de geabonneerden van de mail-editie van het „Batavisch Handelsblad” van 5 Augustus. Het werd in zijn geheel overgenomen in „de Indische Gids” en „Indische Tolk” en terstond in Indië en hier in de persorganen druk en in lang niet altijd voor den steller vleienden zin besproken. Het werd aan de Staten-Generaal overgelegd en maakte een onderwerp van debat uit bij de behandeling der Indische Begrooting voor het jaar 1893. Het is dus overvloedig bekend geworden.

De algemeene indruk, meenen wij, kan wel gezegd worden deze te zijn: dat de heer Gallois, begrijpelijk van zijn gouvernementeel standpunt, er kennelijk naar heeft gestreefd onderscheidene regeeringshandelingen op verschoonende wijze voor te stellen, maar toch het rechtmatige van vele der ingebrachte grieven heeft moeten erkennen en onderscheidene hervormingsmaatregelen heeft voorgesteld, terwijl hij tevens het ongegronde van sommige grieven trachtte aan te toonen.

Braken sommigen het rapport—Gallois reeds bij voorhaat af, omdat van hem, die schier zijn geheelen diensttijd op de bureaux te Batavia had doorgebracht, geen onhevangen, onpartijdig, op juiste kennis der toestanden van land en volk gegrondvest rapport werd verwacht, wij meenen nit den veranderden toon van onkolen dier schrijvers na het verschijnen van het rapport to mogen opmaken, dat de belangstelling daarin voor de goede

Minahassers betoond grooter was dan werd verwacht. Vele van die stukken vindt men hetzij in hun geheel, hetzij in résumé, in „de Indische Gids” en, speciaal wat de Indische dagblad-artikelen betreft, in „de Indische Tolk”, terwijl beide organen aan de zaak ook meermalen hoofdartikelen wijdden. Met deze enkele herinnering meenen wij te kunnen volstaan, ons voorstellende op slechts eenige dier stukken in de volgende regelen nog even terug te komen.

Ook bij het rapport—Gallois mogen wij ons niet lang ophouden. De heer Gallois behandelt daarin de volgende onderwerpen. *A.* Inlandsche bevolking, verdeeld in de volgende paragrafen: 1°. Verplichte diensten, als: *a.* koffiecultuur, *b.* heeren-diensten, *c.* negorydiensten, *d.* persoonlijke diensten ten behoeve van de negory-hoofden; 2°. hoofdelijke belasting; 3°. cultures, als: *a.* padiecultuur met irrigatie, *b.* andere cultures, uitgezonderd die der koffie; 4°. grondbezit; 5. godsdienst en onderwijs; 6°. algemeene toestand. *B.* Inlandsche hoofden. *C.* Inlandsche burgers. *D.* Openbare werken. *E.* Bosschen. *F.* Particuliere ondernemingen.

Ten slotte zegt hij het volgende: „Resumeerende hetgeen in den loop van dit verslag door mij is aanbevolen, zoude derhalve het volgende te doen zijn: 1°. opheffing van de verplichte koffie-cultuur met behoud voorloopig van de verplichte levering tegen een prijs van f 25.— per picol; 2°. uitvaardiging van eene nieuwe heerendienstregeling enz. ¹⁾; 3°. herziening van de verordening nopens de hoofdelijke belasting, enz.; 4°. toekenning van eene vaste bezoldiging nit 's lands kas aan de negory-hoofden; 5°. enz.; 6°. organisatie der negory-besturen enz.; 7°. reorganisatie van het openbaar lager onderwijs voor inlanders met subsidieering der zoogenaamde genootschapsscholen; 8°. oprichting van een civiel hospitaal; 9°. indienststelling van een docter-djawa enz.; 10°. zending eener brigade technisch personeel tot bestudeering van den aanleg van een spoorweg, van irrigatiewerken enz.; 11°. enz.; 12°. zending van een hontvester tot het instellen van een technisch onderzoek betreffende de tot het Staatsdomein behorende bosschen; 13°. uitvaardiging van eene koelie-ordonnantie.” Ten slotte zegt de heer Gallois zeer wel te beseffen dat de verwezenlijking zijner desiderata heel wat geld zou kosten; doch de belangstelling, welke de Minahassa vooral in den laatsten tijd zoo in Indië als in Nederland ondervonden heeft en waarvan

¹⁾ Dit „enz” hier en bij volgende punten, geeft te kennen dat wij de woorden van den heer Gallois slechts gedeeltelijk teruggeven.

de hem gegeven opdracht mede een sprekend bewijs is, doet hem vertronwen dat de Regeering voor die nitgaven niet zal terngdeinzen. Hij beschouwt „de Minahassa met hare nijvere Christenbevolking als een land, dat de belangstelling van zijn bestuurders in hooge mate verdient, dat bij uitnemendheid vatbaar is „om ontwikkeld en beschaafd te worden, en dat dus eene veel „belovende toekomst heeft, mits van Regeeringswege niet worde „onthouden wat daartoe noodig is.”

In „de Indische Gids” van October 1892 en volgende maanden is het rapport-Gallois door een scherp critiens met tal van kantteekeningen voorzien, waarin telkens wordt betoogd dat de steller mistastte, eene onjnistte voorstelling der zaken gaf, onpractische voorstellen deed enz. ¹⁾. Aannemende dat op het rapport-Gallois wel het een en ander valt aan te merken, achten wij het toch een merkwaardig stuk voor de kennis der toestanden in de Minahassa en juichen het toe dat de Regeering door de openbare meening genoopt is geworden een grondig onderzoek naar de toestanden in dat gewest in te stellen. Vergeten wij ook niet dat het rapport slechts het voor openbaarmaking geschikt geachte gedeelte der door den heer Gallois uitgebrachte adviezen behelst en dat hij, gelijk in den aanhef van het stuk nitdrukkelijk wordt gezegd, omtrent afzonderlijke opdrachten, hem door den Gouverneur-Generaal gegeven (vermoedelijk o. a. betreffende de in de residentie Menado dienende ambtonaren) afzonderlijke rapporten indiende. Er dan kunnen wij wel gissen dat de missie-Gallois den geheelen bestuurstoestand in de Minahassa gold.

Dat die missie reeds vruchten gedragen heeft, blijkt o. a. uit de volgende omstandigheden. 1° Is de resident Stakman tegen wiens beleid van vele zijden klachten waren gerezen, en op wiens beleid ook in het rapport-Gallois, zij het in zachte, vergoelijkende termen, onderscheidene waarschijnlijk in de niet openbaar gemaakte afzonderlijke rapporten nader omschreven, aanmerkingen waren gemaakt, van het bestuurn over de residentie Menado ontheven. Al is hij, wiens ontslag eerst in November inging, langer aan het hoofd van dat gewest gelaten dan aan velen wenschelijk voorkwam, en al is hij in de gelegenheid gesteld zelf zijn ontslag te vragen, het feit dat hij ontheven is van het bestuurn over de

¹⁾ Niet gannue zouden wij alle opmerkingen van dien critious onderschrijven. Maar wel gelooven wij dat de nieuwe Resident van Menado wijs zal doen er zijne aandacht nau te wijden en na te gannu welke der vele wenken en opmerkingen nadere overweging verdienen.

residentie Manado is eene genoegdoening aan de publieke opinie. (Pro memorie zij hier slechts aangetoekend dat, blijkens „de Indische Tolk” van 24 Jannari, de heer Stakman in „de Java-bode” van 21 December de geschiedenis gaf van zijn ontslag uit ’s lands dienst en dat uit het door hem publiek gemaskte blijkt dat hij bezig is aan een aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal te richten verzoekschrift. ¹⁾).

2°. Is tot resident van Menado benoemd de assistent-resident van Gorontalo E. J. Jellesma, zoon van den bekenden zendeling van dien naam, van wien als in de Minahassa geboren en groot gebracht, vermoed mag worden dat hij het land, waar hij vele jaren ambtenaar was, grondig kent en hart heeft voor de bevolking. Dat hij zich met ijver op de kennis van de talen van het land toelegde, dus zelf zich met de niet Maleisch sprekende inlanders kan onderhouden, dus niet door anderer bril behoeft te zien, bewijzen zijne in 1892 door het Bataviaasch Genootschap, in het 44° deel zijner Verhandelingen uitgegeven „Bijdragen tot de kennis van het Tompakewasch”, zijnde een der vier dialecten van het door de Minahassers gesproken „Alfoersch.” ²⁾ (Straks komen wij nog even op dat werk terug.)

¹⁾ Zie hieronder p. 8.

²⁾ Dat de heer Jellesma ook in andere opzichten is een man van wetenschappelijken zin, die zich met ijver op de kennis van land en volk toelegt, blijkt ook uit het volgende. In de onlangs hier te lande ontvangen 3e afl. van deel 30, 1892, der Notulen van het Bataviaasch Genootschap is op blz. 67 sprake van „eene zeer belangrijke verzameling ethnografische voorwerpen uit de Tomini-bocht,” door hem tijdens zij assistent-resident van Gorontalo was bijeengebracht en aan het Genootschap aangeboden. In Bijlage XII dier notulen wordt de doorden heer Jellesma van nanteekeningen voorzien lijst dier voorwerpen gegeven. Op p. 81 is sprake van eene nadere bezending van den heer Jellesma.

(Nu we toch van die afl. der Notulen van het B. G. melding maken, vestigen we ook de aandacht op twee andere daarin voorkomende stukken. Bijlage XI geeft de lijst der voorwerpen, afkomstig van de Tebiduh-Dajaks in Sintang voor het B. G. bijeengebracht en beschreven door den resident der Wester-afdeeling van Borneo, S. W. Tromp, die zich voor een paar jaren door zijne geschriften en voordrachten alhier zeer bekend maakte. Bijlage XIII is getiteld: „The political relations „of Japan and Holland under the Tokugawa Regime,” overgenomen (zie Notulen p. 52 en 66) uit „The Japan Daily Mail.” Het geeft een voor ons nationaliteitsgevoel niet immer vleidend, uit Japanse bronnen geput verhaal onzer aloude betrekkingen met dat land).

3°. Is in de zitting der Tweede Kamer van 23 November met 41 tegen 24 stemmen eene door den heer Goertsema voorgestelde motie aangenomen, aldus luidende: „De Kamer het wenschelijk achtende dat het koffiemonopolie in de Minahassa vervalt, gaat over tot de ordo van den dag.” Door die beslissing sprak de Kamer hare meening uit, dat ten aanzien van het koffiemonopolie spoedig verder gegaan behoorde te worden dan de heer Gallois (zie hierboven) en de Staatscommissie van 1888 in haar bekend rapport (zie *Economist* van 1890, p. 230) aanvankelijk nog raadzaam oordeelde. De eer van het succes op dien dag door de vrienden der Minahassers behaald, komt grootendeels toe aan het Kamorlid E. B. Kielstra. Deze, die reeds in „de Indische Tolk” n°. 157 van 27 September jl. een warm pleidooi had geleverd voor de onmiddellijke opheffing van het koffiemonopolie in de Minahassa, stelde daartoe bij de behandeling der Indische begrooting op 23 November een amendement voor, dat hij met warmte en talent verdedigde. Al liet hij zich eindelijk door den Minister overhalen om het amendement in te trekken, vooral omdat door de verwachte aanneming van de motie—Geertsema goeddeels hetzelfde zou worden bereikt, toch komt hem, gelijk „de Indische Gids” van Januari jl., die een breedvoerig, naar zijne gewoonte met opmerkingen doorweven overzicht van het belangrijk toen gevoerd debat gaf, het op blz. 68 uitdrukt, „de benijdenwaardige eer toe” den grooten stoot te hebben gegeven aan de afschaffing van de voor de bevolking der Minahassa zoo drukkende gouvernementen-koffiecultuur.

Al zou door de aanneming van het amendement—Kielstra terstond zijn bereikt hetgeen nu slechts door de aanneming van de motie—Geertsema als een wensch der Tweede Kamer is te kennen gegeven; — al doet „de Indische Gids”, de aanneming der motien Geertsema, van Houten en der Commissie van Rapporteurs betreffende den „bijslag” ¹⁾ vormeldende, op p. 85 terecht de vraag: „Welken indruk zullen die drie Handelingen der Kamer maken op den Gouverneur-Generaal?” — toch gelooven wij, om ons thans alleen tot de Minahassa te bepalen, dat een zeer belangrijke stap is afgelegd op den weg die tot afschaffing van de in de Minahassa gehate gouvernementen-koffiecultuur moet voeren, omdat de Regering ginds en hier de overtuiging moet hebben gekregen dat de volksvertegenwoordiging op dat punt wakker is

¹⁾ Zie „*Economist*” van November jl., p. 833. Ook „*Handelingen van het Indische Genootschap*,” 1892, p. 196.

geworden en niet zal dulden dat de Regeering die motie eenvoudig naast zich nederlegge.

Noode bieden wij weerstand aan de verleiding om ons nog eenigen tijd hezig te houden met de zoo belangwekkende, ons vele jaren lang zoo bijzonder getrouwe, eerst in de laatste jaren tengevolge van gouvernements-handelingen van ons vervreemde, schier geheel tot het Christendom bekeerde bevolking van de Minahassa ¹⁾. Wij durven echter niet meer doen dan over een paar punten nog enkele woorden zeggen.

Tot de grieven der Minahassers, althans van vele hoofden, behoorde het besluit van 8 Maart 1877, waarbij de woeste gronden in dat gewest tot Staatsdomein waren verklaard. Bij zijne voordracht in het Indisch Genootschap van 8 December 1891 gispte de heer de Clercq die handeling fel. Hij vond steun o. a. bij den heer P. J. van Honten, maar bestrijding bij den heer van Heukelom, die evenals hij, de C., in Menado controleur was geweest en den maatregel nog zoo kwaad niet vond en dit nog nader hetoogde in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 10 December. Men leze dat debat in 's Genootschaps „Handelingen" en het „aangeteekend" overzicht er van in „de Ind. Gids" van Fehrnari 1892, p. 277. Maar men leze ook wat de heer Gallois daaromtrent zegt in zijn rapport onder de hoofden „Grondheitz" en „Bosachen". Mogelijk zal men dan tot de conclusie komen dat begrijpelijkerwijze velen door het besluit van 1877 ontstemd waren omdat zij daardoor helemmerd werden in de vrije beschikking over die gronden, maar in het publiek belang, in dat der bevolking in het algemeen nogal veel voor zoodanig besluit pleitte, mits de uitvoering met beleid plaats hebbe.

In zeer vele van de over de Minahassa handelende stukken is sprake van de omstandigheid dat de Minahassers niet zonden zijn onderdanen, maar krachtens oude, nog geldende tractaten „hondgenooten" van het Gouvernement. Dat die meening nog bij de bevolking bestaat, blijkt ond. and. nit de door een inlandsch hoofd geschreven „Oude Geschiedenis der Minahassa volgens de legenden en sagen van het volk," nitgegeven achter de bovenvermelde „Bijdragen tot de kennis van het Tompakewasch verzameld door Jellesma." Daarin wordt gezegd, p. 95, dat afgezanten van

¹⁾ In de jongste Maandberichten en Mededeelingen van het Ned. Zendinggenootschap heeft men kunnen lezen dat de stam der Bantiks, die zoolang heidensch bleef, ook goeddeels tot het Christendom is overgegaan. en dat in het aangrenzende Gorontalo thans ook zendingen gevestigd zijn.

de Nederlanders te Ternate met de gezamenlijke Minahasahoofden een verbond sloten, waarbij o. a. bepaald werd, „dat de hoofden der gezamenlijke Minahassa-stammen de Compagnie als hunnen bondgenoot erkenden” enz. In zijn hoofdstuk B: „Inlandsche hoofden”, wijst de heer Gallois er op dat de in de Minahassa nog steeds hooggeroemde Resident Jansen van dat bondgenootschap kennelijk niets wilde weten, en dat vooral sedert 1881 de inlandsche hoofden geheel beschouwd moeten worden als bezoldigde ambtenaren en dus dienaren van het Gouvernement. Daartegen wordt in „de Ind. Gids” van Jannari jl., p. 34, met kracht opgekomen door den heer van Kesteren in zijn artikel: „Op welke gronden de Minahassa tot Gouvernements-gebied is verklaard.” Zijne conclusie, p. 56, is „dat het gansche samenstel van maatregelen, bedacht en toegepast om de Minahassa te assimileeren met die deelen van den Archipel waarover Nederland als Sonverein gebieden kan, elken rechtsgrond mist, en dat men aan de Minahassa de hand moet rijsen „tot het herwinnen van haar zelfbestuur en haar grond.” Hoe warm de heer van Kesteren ook pleitte, welke krachtige argumenten hij ook aanvoerde, wij zouden hem wel durven voorspellen dat hij zijn proces niet zal winnen, en dat de Regeering veel eer zal trachten aan de in de Minahassa bestaande ontevredenheid een einde te maken door maatregelen in den geest van die door den heer Gallois voorgesteld.

Welke maatregelen ook worden genomen, mogen zij blijken te zijn in het belang van dat schoone gewest en zijne goede bevolking.

Sedert het hovenstaande werd geschreven, zag het door den heer Stakman toegezegde verweerschrift het licht. Het is getiteld: „De Minahassa. Bezwaarschrift opgemaakt naar aanleiding van het rapport nopens den staat van zaken in de Minahassa, uitgebracht door W. O. Gallois, lid van den Raad van Ned.-Indië, door M. C. E. STAKMAN, gewezen Resident van Menado” ¹⁾. Gedachtig aan het: hoor en wederhoor, meenen wij ook op dat stuk de aandacht te moeten vestigen. Het is een zeer uitvoerig adres aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal. door tal van bijlagen toegelicht. Het geheel is eene uitvoerige wederlegging van het rapport-Gallois. Aan dezen regeerings-commissaris wordt telkens oppervlakkigheid, onnauwkeurigheid, overhaasting bij zijn onderzoek, het te veel luisteren naar de inblazingen van enkele sluwe intriganten, ver-

¹⁾ Amsterdam, 1893, 185 blz., kl. 8°; f 1.50.

woten. De voorstellen door den heer Gallois in het eind van zijn rapport geresumeerd, zijn, zoo wordt op p. 90 gezegd, grootendeels met enkele niet altijd gelukkige wijzigingen reeds vroeger door hem, Stakman, aan de Regeering gedaan. Hij is het slachtoffer geworden van eenige intriganten, Nederlanders en inlandsche hoofden, die door adressen en door middel der pers de publieke opinie in Nederland en in Indie tegen hem hebben opgezet, omdat hij hnnne knoeie-reien met kracht tegenging en steeds voor de belangen der bevolking waakte. Deze had geen warmer vriend dan hem. Do slotzinsnede van zijn request luidt dan ook aldus, p. 92: „Het „is minder voor mijzelf dat ik deze beantwoording van het rapport „van den heer Gallois aan uwe Kamer aanhied, maar wel om „van U, vertegenwoordigers van het Nederlandse volk, recht „te verzoeken voor de werkelijk verdrnkte bevolking der Minahassa, „die voor haar trouw, hare gehechtheid aan Nederland, hare „meerdere ontwikkeling als christen, wel verdient tot een werkelijk „vrij volk te worden gemaakt, door ontheffing van alle „persoonlijke „diensten”, waartoe zij verplieht is en die hare ontwikkeling zoozeer „tegenhouden, al moge daardoor ook de persoonlijke belangen van „enkele hoofden worden benadeeld.”

Dat hij steeds oprecht streefde naar bevordering van de belangen der bevolking meent hij ook te kunnen bewijzen door de mededeeling, in de Bijlagen, van sommige zijner voorstellen aan de Regeering. Zie o. a. p. 122—147 zijn hreedvoerig gomotiveerd voorstel tot afschaffing van de Gouvernements-koffiecultuur en van de heeren-, negorij- en pinontoldiensten, om den drnk daardoor op de bevolking gelegd. Zie omtrent die dienaten ook zijn rekest aan den Gouverneur-Generaal van 2 September 1892, p. 176.

Jammer echter voor de bevolking dat deze van die goede gezindheid zoo weinig bemerkto, zoo weinig vrnechten zag en o.a. klaagde, zie onder de Bijlagen, p. 97, het adres van den Majoor van het district Sonder, dat zeer spoedig na 's residents's komst „de heerendiensten op eene voor de bevolking ontzettend drukkende wijze werden opgevoerd” ¹⁾. Jammer zeker voor den heer Stakman dat hij de Regeering niet heeft kunnen overtuigen dat hij steeds met het noodige beleid, den noodigen taet te werk ging. Om slechts op een paar punten te wijzen. Getuigde het van taet dat hij, vooruitlopende op de beslissing der Regeering ten aanzien der koffiecultuur, de cultuur der Liberia-koffie vrij verklaarde? Al verdedigt hij dien maatregel, p. 35, en spreekt

¹⁾ De resident weerspreekt dit wel, p. 26; maar bewijst hij voldoende het ongegronde der klacht?

elders, p. 135, over den ongunstigen indruk dien het maakte toen hij moest te kennen geven dat de Regeering tegen die vrijverklaring bezwaar had, anderen zullen vermoedelijk oordeelen dat hij daarbij niet met genoegzaam beleid te werk ging. Gelijk oordeel zal vermoedelijk worden geuit betreffende zijne maatregelen om gelegenheid te geven tot afkoop van heerendiensten. Al waren zijne bedoelingen goed, nit hetgeen hij zelf omtrent de zaak mededeelt moet men, dunkt ons, tot de conclusie komen dat de tijd nog niet gekomen was voor de maatregelen, welke hij op eigen gezag meende te kunnen nemen.

Gaarne zouden wij bij meerdere punten, in dit geschrift ter sprake gebracht, stilstaan, o. a. bij hetgeen op p. 144 en elders over de geestelijkheid en de zendelingen, op p. 154 over den rechtstoestand der inlandsche christenen ¹⁾ wordt gezegd. Maar wij mogen voor één onderwerp niet te veel ruimte vragen. In afwachting dat de Minahassa-zaak nader in de Tweede Kamer ter sprake komt, moeten wij het dus hierbij laten.

Slechts nog deze opmerking. Van Menado's nieuwen resident, die natuurlijk kennis zal nemen van hetgeen geschreven werd over hetgeen voorafging aan en volgde op het aan zijn voorganger verleend ontslag, zal een groote mate van tact en scherpzinnigheid worden vereischt om te weten te komen wat waar, wat niet waar is in de klachten en beweringen van hoofden en minderen. Moge resident Jellesma weldra blijken de rechte man op de rechte plaats te zijn en het hem gegeven zijn voor de goede, ons steeds zoo getrouwe bevolking der Minahassa, veel goeds tot stand te brengen.

Van de Minahassa wenden wij ons naar Sumatra.

Aan den hoogbejaarden, hooggeachten oud-Hoogleeraar Dr. P. J. Veth bieden wij onzen hartelijken gelukwensch aan, dat het hem gegeven is geweest eindelijk de laatste hand te leggen aan het groot werk: „Midden-Sumatra“, dat hem jaren lang zoo vele zorgen heeft gebaard.

In het „Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap“, 1892, p. 420, kon men Veth's brief lezen, waarbij van die voltooiing werd bericht gegeven. In September jl. ontvingen de intekenaren de laatste aflevering. De daarbij gevoegde „Voor-

¹⁾ Op dit laatste hopen wij terug te komen bij het bespreken der dissertatie over dat gewichtig onderwerp van den heer F. C. Heekmeijer, waartoe tot nu de gelegenheid ontbrak.

rede" tot het laatste deel en de „Inleidingen" tot enkele Afdeelingen van de hand van Veth bewijzen hoe deze tot op gevorderden leeftijd zijn werkkacht en zijne belangstelling in Indische zaken heeft behouden. Die belangstelling was in caan zeer begrijpelijk. Het Aardrijkskundig Genootschap, waarvan hij jaren lang leider en voorzitter was en thans Eere-Voorzitter is, was goeddeels zijne schepping. De Sumatra-expeditie van 1877 was de eerste groote onderzoekingstocht door het toen nog jeugdig, in 1873 in het leven getreden Aardrijkskundig Genootschap uitgerust. Aan de voorbereiding en leiding dier expeditie en aan de publiceering harer resultaten, eerst in den vorm van berichten in 's Genootschaps Tijdschrift (¹), later in het omvangrijk, onder zijn toezicht uitgegeven werk „Midden-Sumatra", nam hij het levendigst aandeel. Zijne toenmalige medeleden in het bestuur van het Genootschap weten hoezeer het hem verdroot dat de publiceering van een deel der resultaten van de expeditie, namelijk de beschrijving van het belangrijk materiaal op natuurkundig gebied, speciaal wat betreft de Fauna en Flora van Midden-Sumatra, door de expeditie-leden bijeengebracht, zoo tragen voortgang had. In de voorwoorden, door Veth aan de laatste deelen van het werk toegevoegd, kan men lezen dat de reden daarvan was of dat sommigen der geleerden, die de beschrijving van de eene of andere klasse dier naturalia op zich hadden genomen, niet den tijd hadden kunnen vinden daarmede vroeger gereed te komen, of dat men, wat sommige klassen betreft, de hoop had moeten opgeven daarvoor beschijvers te vinden. In de op 12 April 1892 door Veth onderteekende „Voorrede" tot het laatste deel, dat ook als slotwoord van het geheele werk kan gelden, ziet men ook in welke andere opzichten van het oorspronkelijk plan is afgeweken en dat niet alles is gegeven wat aanvankelijk in het voornemen lag.

Met dat al durven wij toch gerust zeggen dat in dit werk eene hoogst belangrijke bijdrage wordt geleverd tot de kennis van Midden-Sumatra, dat een zoo belangrijk deel uitmaakt van onze bezittingen in Oost-Indië.

Dit zal nader blijken, wanneer wij in enkele woorden den inhoud der verschillende deelen vermelden.

Vooraf zij zeer in 't kort even aan het doel der expeditie herinnerd omdat het al zestien jaren geleden is sedert zij werd uitgezonden en velen dus waarschijnlijk zich dat doel niet meer herinneren.

¹) Zie het in 1879 verscheuen eerste deel der „Bijbladen."

Aanvankelijk was het plan meer bepaald het gebied der Boven-Djambi en de weinig bekende, belangrijke Korintji-vallei te onderzoeken. Om politieke bezwaren moest, op aandrang der Regeering, van den tocht naar Korintji worden afgezien. Op aandrang van den Luitenant ter Zee. Schouw Santvoort, die het gewichtig rivieronderzoek voor zijne rekening had genomen (en die, men weet het, den gevaarlijken tocht door Sumatra gelukkig volbracht, maar kort daarna overleed ¹⁾) zonder meer dan voorloopige rapporten over zijne bevindingen te hebben kunnen bewerken en wiens taak werd overgenomen door den Luit. ter Zee Cornelissen), werd de expeditie in twee deelen gesplitst. Hij zou zich met het meer nautische gedeelte, met het rivieronderzoek belasten. De overige leden der expeditie zouden onder leiding van den controleur van Hasselt het binnenland van Midden-Sumatra bereizen, land en volk trachten te leeren kennen, zich met ethnologische, linguïstische en natuurkundige onderzoekingen bezig houden en ethnographica en naturalia trachten te verzamelen.

Dit wat het doel van den onderzoekingstocht betreft. Die er meer van verlangt te weten, raadplege het Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap van 1874 en volgende jaren en het door het Genootschap destijds nitgegeven „Bijblad van de afzonderlijke Berichten der Sumatra-expeditie" of onze Koloniale Kroniek opgenomen in „de Economist" van Augustus 1874, November 1876, Juli 1877, Februari 1878 en Maart 1880 ¹⁾, waarin de geschriften er over en de aanvankelijk verkregen resultaten werden vermeld.

De vruchten van het rivier-onderzoek zijn aanvankelijk nedergelegd in de in 's Genootschap's Tijdschrift opgenomen „Berichten der Sumatra-expeditie" en werden later in het grootere werk verwerkt.

De verdere onderzoekingen waren opgedragen aan eene commissie, bestaande uit de heeren A. L. van Hasselt, Controleur bij het Binnenlandsch Bestuur ter Sumatra's Westkust, Chef van dat deel der expeditie, die meer bepaald het ethnologisch onderzoek voor zijne rekening nam; D. D. Veth (zoon van 's Genootschap's voorzitter) die zich meer bepaald met het aardrijkskundig onderzoek

¹⁾ Zie „Reisverhaal" I, p. 265.

¹⁾ Zie ook in Kol. Kron. in Economist van Maart 1882 de opmerkingen over D. D. Veth's plan om de Ombilin-kolen per zwevendens kabelspoorweg te doen afvoeren, en zijne wederlegging dier opmerkingen in het „Algemeen Dagblad van Ned.-Indië" van 8 Mei 1882. Zie ook in „de Economist" van Juni 1884, p. 596, mijne vraag: „Is afvoer der Ombilinkolen Oostwaarts in den eersten tijd denkbaar?"

belaaste, en Joh. F. Snelleman, voor wiens rekening het natuurkundig onderzoek meer bepaald kwam.

Die drie mannen zijn de hoofdbewerkers van het nitgebreide aan de expeditie gewijde werk. Voor de beschrijving der talrijke specimina op natuurkundig gebied, door de commissieleden bijeengebracht, en welke thans onze Musea verrijken, hebben Prof. Veth, onder wiens toezicht en leiding de uitgave plaats had, en de heer Snelleman zich tot specialiteiten in het binnen- en buitenland gewend. Dat dit tot vertraging aanleiding gaf en dat men niet immer slaagde een beschrijver voor het medegebrachte materiaal te vinden, werd hierboven gezegd.

Klagen wij nu echter niet dat ons niet alles werd gegeven wat ons was toegezegd, maar zien wij wat ons werd geschonken.

De algemeene titel van het werk is: „Midden-Sumatra. Reizen en onderzoekingen der Sumatra-expeditie, nitgerust door het Aardrijkskundig Genootschap, 1877—1879, beschreven door de leden der expeditie onder toezicht van Prof. P. J. Veth.” Aan elk onderdeel word een ondertitel gegeven. Het werk verscheen in groot 8° formaat in afleveringen, die in den aanvang elkaar snel opvolgden. Het werd door de bekende firma E. J. Brill te Leiden met zorg uitgevoerd en met atlassen, kaarten en platen geïllustreerd. In 1881 verscheen het „Reisverhaal, eerste gedeelte, door A. L. van Hasselt en Joh. F. Snelleman.” In 1882 werd dit gevolgd door: „Reisverhaal, tweede gedeelte, beschreven door C. H. Cornelissen, A. L. van Hasselt en Joh. F. Snelleman.” In het eerste gedeelte is, in een van den heer W. F. Versteeg, destijds Secretaris van het Comité voor de Sumatra-expeditie, afkomstig hoofdstuk, eerst sprake van het „Ontstaan, doel en voorbereiding der Expeditie” en, in een door Prof. Veth samengesteld hoofdstuk, over den „Politieken toestand van Midden-Sumatra, tijdens de uitrusting der expeditie”; vervolgens worden de door de commissieleden afgelegde tochten beschreven, ook die van Sebauw Santvoort dwars door Sumatra. Daarnit blijkt telkens met hoevele bezwaren van allerlei aard zulken tochten in de onbekende woeste binnenlanden te kampen hebben. Het tweede gedeelte bevat het verdere verhaal der reizen zoewel in Midden- als in Oost-Sumatra en „Opmerkingen omtrent het reizen in Ned.-Indië met wetenschappelijk doel.”

In 1882 verscheen ook de „Aardrijkskundige beschrijving van Midden-Sumatra met Atlas door D. D. Veth.

Het 6e hoofdstuk daarvan handelt over den „afvoer der Om-

bilien-kolen ¹⁾. Verbetering der communicatiemiddelen ter Sumatra's Westkust'. Het eerste hoofdstuk geeft de toelichting op de in den Atlas opgenomen kaarten en doet ons zien welke zorgen door de heeren D. D. Veth, Schouw Santvoort, Cornelissen en Makkink zijn aangewend om nauwkeurige kaarten te leveren. Eene dier kaarten doet ons de door de commissieleden gevolgde reisroutes kennen.

Tot de ontdekkingen der commissie op aardrijkskundig gebied behoorde de bevinding dat de groote, zich op de oostkust in zee stortende Batang Hari-rivier het Ombilinkolenveld heel wat diechter nadert dan men vroeger aannam dat het geval was ²⁾. Dit gaf D. D. Veth aanleiding op p. 117 eene beschrijving en begroting van kosten te geven van een afvoering langs de Batang Hari en om vervolgens na te gaan of misschien nog een andere weg naar de oostkust in aanmerking komt. Zijne conclusie, p. 129, is dat hoofdzakelijk om bezwaren van financieelen en staatskundigen aard voorloopig van een afvoerweg oostwaarts, hetzij langs de Indragiri hetzij langs de Batang Hari niet kan worden gedaan.

Dat de hoofdingenieur IJzerman daarover anders oordeelt en na den afvoerweg westwaarts te hebben tot stand gebracht ³⁾,

¹⁾ Zie de noot hierboven (p. 323). Zie over dien afvoer ook het eerste deel van het „Reisverhaal,” p. 168 e. v., 199, 237.

²⁾ Zie over die ontdekking en de beteekenis van de diep in het binnenland bevaarbare Batang Hari als nitmuntende afvoerweg ook Prof. Veth's brief in „Proceedings of the R. Geographical Society” van December 1879.

³⁾ Waarover echter helans¹ in vele maanden nog geen steenkolen of andere producten zullen kunnen worden afgevoerd, daar, gelijk de dagbladen in Februari jl. berichtten, buitengewoon zware bandjirs den spoorweg en onderscheidene bruggen in de kloof van Aueh vernielden en nieuwe bruggen in Europa aangemaakt zouden moeten worden.

Zou in het gebeurde op die lijn geen wenk zijn gelegen om, liever dan aan een lijn oostwaarts te denken, bedocht te zijn op den aanleg van de kortere Soebanglijn, waartoe het volgens ons en anderen, zie „Economist” van November jl., p. 321, toch eenmaal zal moeten komen? Want al zijn bandjirs als die nu voorkomen gelukkig zeldzaam, zij kunnen meer voorkomen en de verzekering eener goede communicatie tusschen de Padaangsche Boven- en Benedenlanden is van zoo overwegend belang dat twee goede communicatie-wegen, waarvan de eene licht bruikbaar blijft wanneer de andere onbruikbaar wordt, wel niet te veel zou zijn.

In het fenilleton van „de Ind. Tol.” van 21 Febr. jl., n°. 178, vindt

voor een afvoerweg oostwaarts ijvert, is gezegd in onze Kroniek in „de Economist” van November jl., p. 824.

Veth's beide laatste hoofdstukken zijn getiteld: „Geologie en Mineralogie,” op welk gebied de Sumatra-expeditie zeer weinig opleverde, en: „Gedaante, plantbekleeding en dierlijk leven”, waarin hij in eenige algemeene trekken een beeld tracht te geven van de door de expeditieleden bereisde gedeelten van Sumatra en den algemeenen indruk weer te geven dien dat schoone land op hem heeft gemaakt.

Ten einde ook anderen in de gelegenheid te stellen de schoonheid van dat land te beoordeelen en tevens met onderscheidene zaken, dat land betreffende, kennis te maken, gaf de heer D. D. Veth, van wien vele photographiën in het werk zelf voorkomen, in 1880 een „Photographisch Album” uit, bevattende 145 photographiën op 75 bladen, prijs f 75 ¹⁾.

Wij zijn thans genaderd tot hetgeen in ons oog het hoofddeel uitmaakt van het werk „Midden-Sumatra”: het in 1882 verschenen

men een levendig verhaal door een ooggetuige van de verwoestingen door den bandjir aangericht en mededeelingen omtrent de maatregelen door den energieke ingenieur IJzerman terstond genomen om de geduchte geleden schade ten spoedigste zooveel mogelijk te herstellen.

¹⁾ Zie de aankondiging in „de Indische Gids” van Augustus 1880, p. 300 en in het Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap, jaargang 1880.

Behalve eenige stukken over den kabelspoorweg op Sumatra (zie onze bovenaangehaalde Kroniek in „de Economist” van Maart 1882), zag later, althans direct van D. D. Veth's hand weinig meer het licht. Hij wensehte te behooren tot de onderzoekers, die den sluier, die nog over een goed deel van Afrika ligt, wilden trachten, althans gedeeltelijk, op te lichten, en vertrok in 1884 naar Angola. Uit zijne brieven deed zijn vader telkens mededeelingen in het Tijdschrift van het Aardrijksk. Genootschap, maar reeds in 1885 moest de achterswaardige grijsaard, wien reeds meerdere veelbelovende zonen waren overvallen, vermelden dat ook zijn zoon Daniël gevallen was als een offer aan het voor vele Europeanen zoo noodlottig Afrikaansche klimaat.

Die meer over D. D. Veth verlangt te weten, leze het werk: „Daniël Veth's reizen in Angola, voorafgegaan door een schets van zijn leven. Bewerkt door Dr. P. J. Veth, ond-hoogleraar, eere-voorzitter van het Ned. Aardr. Gen. en Joh. F. Snelleman, ond lid der Sumatra-expeditie. Met platen en een kaartje.” Haarlem, 1887. Zie de bespreking er van in het „Tijdschr. v. h. Aardr. Gen., 1888, Verslagen en Mededeelingen,” blz. 137.

deel: „Volksbeschrijving en taal door A. L. van Hasselt", en de daarbij behorende „Ethnographische Atlas van Midden-Sumatra, met verklarenden tekst" door denzelfden.

Het werk is in twee onderdeelen verdeeld. In de eerste plaats de „Volksbeschrijving." In een dertiental hoofdstukken is daarin sprake over de bewoners, hun karakter, godsdienst, kunstzin, dorpen, woningen, huisraad, bestuur, rechtswezen, erfrecht, zwangerschap enz., grondrechten, handel, nijverheid en jacht en visscherij. Al moge de heer van Hasselt in zijn voorwoord te recht zeggen dat hem tijd en gelegenheid ontbroken heeft om eene geheel volledige volksbeschrijving samen te stellen, en overtuigd te zijn dat aan zijn werk veel ontbreekt en veel niet in allen deelen juist is beschreven, toch meenen wij te mogen zeggen dat hij er in geslaagd is eene hoogst belangrijke bijdrage tot de kennis van land en volk te leveren, eene die ons de zoo eigenaardige maatschappelijke instellingen, zeden en gewoonten der bevolking goed doet kennen.

Wij vinden geen vrijheid om op sommige gedeelten van het werk meer bepaald de aandacht te vestigen, doch wijzen er op dat geen deel van het groot werk „Midden-Sumatra" voortdurend meer wordt aangehaald dan dit; dat Dr. M. Uhle het in de „Revue Coloniale Internationale" van Maart 1887 een meesterwerk noemde; dat de controleur Harrebomée, doende wat van Hasselt in zijn voorwoord zeide te hopen dat zijne ambtgenooten ter Westkust zonden doen en in „de Indische Gids" van Januari 1887 eenige aanmerkingen op het werk gevende, het een standaardwerk noemde, vooral dat wijlen de hoogleeraar Wilken het in zijne meesterlijke verhandelingen meermalen als eene vertronwenswaardige bron aanhaalde. Zie ond. and. „de Ind. Gids", 5e jaargang, 1883; blz. 656 e. v. Heeft Wilken met zijn genialen blik en zijn veel omvattende kennis over eenige der ook door van Hasselt behandelde punten meer licht weten te verspreiden dan het dezen gegeven was te doen, het door dezen bijnagebracht materiaal is hem daarbij zeker van groot nut geweest.

Wederkeerig hopen wij eerlang te zullen bespeuren dat Wilken's verhandelingen bevordelijk zijn geweest aan van Hasselt's ethnologische studien. Hij toch is, na eenige jaren te Batavia te hebben gediend, naar de Westkust teruggekeerd en thans resident van Tapanoei. Het mag worden verwacht dat de ethnologische studien welke hem, blijkens zijne „Volksbeschrijving", vroeger zoozeer aantrokken, ook thans zijne belangstelling zullen wekken en dat het publiek met de nitkomsten daarvan bekend zal worden ge-

maakt. Dat hij in die richting werkzaam is, blijkt uit mededeelingen nu en dan in de Notulen van het Batav. Genootschap voorkomende. Zie o. a. dl. 30, 1892, afl. 2, p. 51 en Bijlage VII.

De „Volksbeschrijving” maakt de eerste afdeeling uit van van Hasselt's werk. De tweede is gewijd aan de „Taal.” Wij volstaan met daarop de aandacht te vestigen, alleen er op wijzende dat, blijkens Prof. Veth's hierboven vermeld Slotwoord tot het geheele werk, de gedurende de expeditie verzamelde woordenlijst, waarover van Hasselt op zijn laatste bladzijde sprak, niet door hem is gepubliceerd omdat de nitgave van van der Toorn's „Menangkabauwsch-Maleisch-Nederlandsch Woordenboek”, waarvoor v. H. zijne woordenlijst afstond, dit onnoodig maakte.

Men weet dat Dr. B. F. Matthes en anderen aan hnnne Woordenboeken betreffende de Indische talen ter verdnidelijking ethnographische Atlassen toevoegden. Deze verschenen dan echter in het onhandig folio formaat Van Hasselt's bij zijne „Volksbeschrijving” behorende „Ethnographische Atlas” verscheen echter gelukkig in hetzelfde formaat als het werk zelf, hetgeen het raadplegen ongetwijfeld vergemakkelijkt.

Men ontvangt niet minder dan 128, gedeeltelijk geklenrde, gedeeltelijk ongekleurde platen, met „eene verklaring der platen,” eene voorstelling gevende van personen en zaken. De geheele verzameling ethnographica, op deze platen afgebeeld, is door het Aardrijkskundig Genootschap aan het Rijks Ethnographisch Museum te Leiden afgestaan.

Het vierde deel van het werk is gewijd aan de „Natunrlijke Historie” en is gesplitst in drie gedeelten. Het eerste verscheen in 1884 en is getiteld: „Bijdragen tot de kennis der Flora van Midden-Sumatra door A. L. van Hasselt en Dr. J. G. Boerlage, met medewerking van vorschillende geleerden.” De beide anderen gedeelten voeren tot titel: „Bijdragen tot de kennis der Fauna van Midden-Sumatra door Joh. F. Snelleman met medewerking van verschillende geleerden.” Zij verschenen eerst compleet de eerste helft in 1887, de tweede in 1892 en bevatten beiden tal van door de firma Trap te Leiden keurig uitgevoerde afbeeldingen der beschreven diersoorten en insecten. In Prof. Veth's voorwoorden en inleidingen tot deze drie stukken ziet men hoeveel moeite het kostte om het rijke medegebrachte materiaal, dat na de beschrijving in onze Musea werd geplaatst, door deskundigen beschreven te krijgen en dat een deel daarvan onbeschreven moest blijven. Wij zien er tevens nit dat de woorden op het titelblad

van elk deel: „beschreven door de leden der expeditie onder toezicht van Prof. P. J. Veth" eigenlijk moeten luiden: onder toezicht en medewerking van P. J. V." Er blijkt toch nit dat deze hooggeachte geleerde niet slechts voortdurend ijverig werkzaam was om het groote werk voltooid te krijgen, maar tevens om, zie vooral zijne inleiding tot de „Flora," op de beteekenis van het geleverde de aandacht te vestigen. Geen vrijheid vindende om over den rijken inhoud dezer deelen in bijzonderheden te treden, eindigen wij dan ook onze bespreking van het groote werk „Midden-Sumatra," evenals we aanvingen, met Prof. Veth gelink te wenschen met de voltooiing, zij het dan ook niet geheel gelijk hij het zich had voorgesteld, van een arbeid, waarvoor hij zich vele jaren lang veel moeite heeft getroost.

Het werk: „Midden-Sumatra" is ongetwijfeld een omvangrijk, hoogst belangrijke bijdrage tot de kennis van een zeer gewichtig doel onzer Oost-Indische bezittingen. Al heeft de in 1877 door het Aardrijkskundig Genootschap uitgezonden Sumatra-expeditie, de eerste van dien aard door het Genootschap uitgerust, door politieke en andere omstandigheden niet al die vruchten opgeleverd welke men er zich van had voorgesteld, toch mag het Genootschap, dninkt ons, met fierheid wijzen op het werk: „Midden-Sumatra" als de vrucht zijner bemoeiingen in dit opzicht.

De leden van het Aardrijkskundig Genootschap, die oorspronkelijk voor f 15 op het geheele werk inteekeerden, zijn zeer zeker niet bekocht, al heeft het vele jaren geduurd alvorens zij de laatste afleveringen ontvingen. Ook 'zij die in 1882 gebruik maakten van de hun toen aangeboden gelegenheid tot nienwe inteekening voor f 35, zullen moeten erkennen voor een niet te hoogen prijs een zeer belangrijk, uitstekend uitgevoerd werk te hebben ontvangen. De handelsprijs van het geheele werk is n. f. f 65. Voor het Aardrijkskundig Genootschap en voor de wakkere uitgevers is het te hopen dat het kostbare werk een ruim debiet moge vinden. Het Genootschap zon er zich door aangemoedigd vinden aan de beschrijvingen van later door hem niterguste onderzoekings-tochten meer of min soortgelijke werken te wijden.

Wij hebben de verschijning van een tweetal belangrijke werken over Nieuw-Guinea te vermelden.

De Resident van Ternate F. S. A. DE CLERCQ maakte in 1887 en '88 een viertal dienststreizen naar Nieuw-Guinea. Hij maakte die tochten dienstbaar aan het verzamelen van ethnographica uit dat nog zoo weinig bekende land, kwam zoo „in het bezit van

± 600 soorten van voorwerpen, allen behoorlijk genummerd met opgave van de plaats der herkomst en der inlandsche benaming."

Speedig na de rangschikking van dat alles, werd hij verplaatst naar de residentie Riouw en zond zijne collectie naar Nederland en besloot eene poging te wagen om in wijder kring het resultaat zijner bemoeiingen bekend te maken. Met het voorstel tot kosteloos afstand der geheele verzameling, wendde hij zich tot den heer J. D. E. Schmeltz, redacteur van het bekende „Internationales Archiv für Ethnographie" te Leiden en ontving spoedig het bericht, dat de uitgever van dat tijdschrift, de heer P. W. M. Trap, zich bereid had verklaard de nitgaaf zijner aantekeningen, opgehelderd door de noodige platen, tot stand te brengen.

Nadat de heer Schmeltz kennis had genomen van hetgeen de heer de Clercq omtrent de voorwerpen ter plaatse opteekende, was hij van oordeel dat een meer gedetailleerde beschrijving met raadpleging der uitgebreide Nieuw-Guinea-literatuur onmisbaar was om daarvan werkelijk vruchten te plukken, en nam die taak voor zijne rekening.

Aan de samenwerking dier drie heeren de Clercq, Schmeltz en Trap en aan den welwillenden steun door de Regeering verleend (gelijk wel met dankbaarheid in het Naschrift tot de Voorrede wordt erkend, maar niet, gelijk toch veelal de gewoonte is, op het titelblad wordt vermeld) is dus de nitgave van dit kenrig nitgevoerd prachtwerk, dat in kwartoformaat verscheen, te danken. Luidt de rugtitel alleen: „DE CLERCQ EN SCHMELTZ, Nieuw-Guinea", de volledige titel, die nitvoeriger aangeeft wat het werk eigenlijk bevat, luidt aldus: „Ethnographische beschrijving van de West- en Noordkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea door F. S. A. DE CLERCQ, met medewerking van J. D. E. SCHMELTZ, conservator aan 's Rijks Ethnogr. Museum, Redacteur van het „Internat. Archiv für Ethnogr." enz.; met bijvoeging eener schets der ethnographie van Duitsch en Britsch Nieuw-Guinea. Met 42 platen en 51 tekstillustraties. Leiden, P. W. M. Trap. 1893."

De nitvoering doet, dunkt ons, aan de firma Trap (op wier nitstekend werk reeds hierhoven hij het bespreken der platen van het werk: „Midden-Sumatra" werd gewezen) alle eer aan. Het in een zeer netten band verschenen werk is met fraaie, duidelijke letter op stevig, helder wit papier nitstekend gedrukt. De platen komen ons voor uitstekend te zijn nitgevoerd. De daarop voorgestelde voorwerpen zullen gewis aan velen een

verrassenden indruk geven van den kunstatzin en de kunstvaardigheid der voor vrij onbeschaafd gehonden Papoeas. En de uitvoering is zoo fraai dat het werk waardig schijnt op menige salontafel onder de geïllustreerde werken te prijken.

Wat het werk geeft, werd hierboven reeds, gedeeltelijk met de woorden van den heer de Clercq, die de „Voorrede” onteeekende, eenigszins gezegd. Uit het „Naschrift,” door den heer Schmeltz aan die Voorrede toegevoegd, zij nog het volgende ontleend. Na kennismaking met de door de Clercq bijeengebrachte voorwerpen en met zijne aantekeningen daaromtrent, kwam Schmeltz tot de overtuiging dat zij bonwstoffen bevatten, die tot eene oplossing van menig, de Ethnographie van Nieuw-Guinea betreffend vraagstuk konden dienen, vooral wanneer die konden worden vergeleken bij de belangrijke uitkomsten, die het ethnographisch onderzoek van Britsch en Duitsch Nieuw-Guinea in de laatste jaren heeft opgeleverd. Hij wilde dus het werk maken tot eene bijdrage tot de vergelijkende ethnographie, waarvoor hij in zijn „Intern. Archiv” steeds ijvert en waarvan, we wezen er bij vroegere gelegenheden op ¹⁾, ook wijlen de Hoogleraar Wilken zulk een beslist voorstander was. Bij zijn streven om het werk zoo deugdelijk en volledig mogelijk te maken, ondervond de heer Schmeltz veler steun, gelijk door hem met dankbaarheid wordt erkend.

Over de indeeling van het werk zegt hij nog het volgende. Het bevat drie afzonderlijke hoofdstukken. „Het eerste is door den heer de Clercq en mij gezamenlijk bewerkt; voor den inhoud der beide andere stel ik mij, behoudens een gedeelte van het derde hoofdstuk, alleen aansprakelijk. Meer in 't bijzonder zij opgemerkt dat in het eerste hoofdstuk de beschrijvingen der voorwerpen en de tusschen [] geplaatste voetnoten door den ondergeteekenden zijn bewerkt; voor het overige is de inhoud van het eerste hoofdstuk de arbeid van den heer de Clercq.”

Let men hierop en gaat men verder den inhoud van het werk na, dan schijnt dit te mogen worden gezegd: aan den heer de Clercq zijn wij dank verschuldigd voor het met zorg bijeenbrengen van vele Nieuw-Guineasche ethnographica en voor het maken van nauwkeurige aantekeningen daaromtrent, benevens voor het beschikbaar stellen van een en ander aan de firma Trap ²⁾; doch aan

¹⁾ Zie Economist, Nov. 1891.

²⁾ Wij vertrouwen dat die voorwerpen hunne definitieve plaatsing in 's Rijks Ethnographisch Museum zullen bekomen, waar zij schijnen te huis te behooren. Het komt ons toch rationeel voor dat voorwerpen

den heer Schmeltz komt voornamelijk de eer toe de beteekenis van dat alles te hebben doen inzien, de wetenschappelijke waarde er van te hebben doen nitkomen, door de bewerking welke hij er aan gaf. De eer leverde meer het met zorg hijeengebracht materiaal; de ander bezorgde meer bopaald de bewerking, waardoor dat materiaal eerst op de rechte waarde kon worden geschat. De een was meer de pionier, de ander de man van wetenschap, die des pioniers ontdekkingen en bevindingen tot gemeen goet maakt en de waarde er van doet inzien. Zij vullen elkander aan en heiden zijn wij dank verschuldigd.

Hoe groot het aandeel van den heer Schmeltz (die zich op het titelblad slechts medewerker noemt) aan het werk is, kan nog nader hlijken zoo men, niet vergetende zijne hierboven aangehaalde woorden, de inhoudsopgave nagaat. Wij geven die, eenigzins verkort, terug, zoowel om te doen zien wat het werk eigenlijk inhondt, als omdat wij beducht zijn dat de hetrekkelijke kostbaarheid van het boek, f 30, aan een algemeene verspreiding zal in den weg staan.

Voorop gaat eene breede „opgave der geraadpleegde litteratnur”, waarnit hlijkt welke verhaende hoeveelheid geschriften door den consciëntien heer Schmeltz zijn geraadpleegd om het werk zoo deugdelijk en volledig mogelijk te maken. Daaronder worden tal van vroegere hjdragen tot de kennis van N. Guinea van de hand van den heer de Clereq vermeld.

Het eerste hoofdstuk is getiteld: Bijdragen tot de Ethnographie van de Noord- en Westkust van Ned. N.-Guinea.” Eerst volgt eene „Aanwijzing der ligging van de als plaats van afkomst opgegeven namen mot kaart.” Vervolgens is in een vijfstal onderdeelen of paragraphen, meest nog weér in verschillende rhrieken gesplitst, sprake van: „A. Kleeding en versierselen”. „B. Woningen en voorwerpen tot dagelijksch gebruik”. „C. Voorwerpen, die hetrekking hebben op handel en nijverheid.” „D. Wapenen.” „E. Voorwerpen, die in gebruik zijn hij feesten of dienen tot bijzondere doeleinden.” Daarbij worden de medegehrachte en op de platon en tekstillustraties afgebeelde voorwerpen beschreven en in de inleidingen tot de verschillende onderdeelen, in den tekst en in de noten tal van bijzonderheden en opmerkingen medegedeeld, welke dit eerste hoofdstuk, dat tot blz. 188 doorloopt, tot eene, wij gelooven het gaarne, belangrijke hjdrage tot de ethnographie van door ambtenaren op dienstreisen bijeengebracht, op rijksvaartnigen overgevoerd, op rijkskosten, althans goeddeels, beschreven in de eerste plaats aan het Rijk behooren te worden aangeboden.

een belangrijk deel van N. Guinea maakt. Daarbij wordt door den heer Schmeltz in zijne leerzame noten dikwerf critiek uitgeoefend en geeft hij o. a. meermalen te kennen dat en waarom hij, met alle hulde aan de groote verdiensten van wijlen Professor Wilken, zich met sommige van diens uitspraken en opvattingen niet altijd kan vereenigen ¹⁾).

Hoe belangrijk en leerzaam wij dit hoofdstuk ook achten, en hoe gaarne we erkennen dat het, gelijk ook het geheele werk, ook uit een practisch oogpunt voor den aanstaanden planter, voor den handelaar en den industrieel veel wetenswaardigs bevat ²⁾, toch zij het vergund op iets te wijzen, dat wij er ongaarne in missen, en dat wij, teneinde het boek voor den algemeenen lezer aantrekkelijker te maken, er gaarne in hadden aangetroffen.

De lezers van „de Indische Gids” weten dat de heer de Clercq, na in 1886 in dat tijdschrift zijne niet malsche kantteekeningen op „A. Haga's Ned. N.-Guinea en de Papoesche eilanden” ³⁾ te hebben openbaar gemaakt, sedert dien tijd tal van stukken over N.-Guinea deed opnemen. De lezers van het Tijdschrift van het Bataviasch Genootschap weten dat in den jaargang 1890, deel 34 daarvan, is gepubliceerd zijn „Rapport over drie reizen naar het Nederlandsch gedeelte van Nieuw-Guinea”. Nu had men, meenen wij, mogen verwachten dat hij zou hebben getracht uit dat alles, voor zoover het de ethnographie betreft, een geheel samen te stellen, dat ons, althans wat de door hem bezochte gedeelten van N.-Guinea betreft, een min of meer volledig beeld van land en volk gaf. Van dat alles wordt niets gegeven. Wij ontvingen, in een viertal bladzijden, eene dorre opgave van het viertal reizen door den heer de Clercq verricht, met eene „Aanwijzing der ligging van de als plaats van afkomst opgegeven namen”, benevens een schetskaartje waarop die plaatsen zijn aangegeven. waarna terstond tot de beschrijving der medegebrachte ethnographica wordt overgegaan. Wij brachten hierboven alle hulde aan het vele belangrijke en leerzame dat ons daarbij wordt geschonken, maar het beeld van het geheel, dat wij zoo gaarne hadden ontvangen, wordt ons niet gegeven.

¹⁾ Zie o. a. p. 209, 212, 243, 262.

²⁾ Zie b. v. p. 105 over de producten van Nieuw-Guinea, p. 198 over de overal geteelde tabak, p. 218 over den landbouw der Papoea's, p. 223 over hun vrij ontwikkelde nijverheid.

³⁾ Over welk werk zie de Kol. Kron. in Econ. van Aug 1886. Kolonel Haga beantwoordde de Clercq in Ind. Gids, Februari 1887.

Geldt onze grief in de eerste plaats den heer de Clercq, die o. i. verzuimde zijn deel van den arbeid van eene breede inleiding te voorzien, zij geldt niet minder, om dit hier al dadelijk te zeggen, beide schrijvers te samen en niet het minste den heer Schmeltz, die blijkbaar, al noemt hij zich slechts medewerker, de hoofdbewerker van het boek was.

Vorgeten worde niet dat het werk heet: „Ethnographische beschrijving van de West- en Noordkust van Ned. N.-Guinea." In zulk een werk ware, dunkt ons, eene, zij het beknopte, algemeene beschrijving van land en volk op zijne plaats geweest met mededeeling van bijzonderheden omtrent de verschillende volkstammen, opdat de lezers zich, voor zooverre dit bij de nog gebrekkige bekendheid met land en volk mogelijk was, eenig beeld van het geheel konden vormen.

Dit nu wordt geheel gemist. Het boek bevat tallooze, met groote zorg en vlijt en geleerdheid bijeengebrachte bijzonderheden over de leefwijze, de zeden en gebruiken, handel, nijverheid en landbouw der Papoea's. Het bevat onschatbare gegevens voor hem die eenmaal eene wezenlijke ethnographische beschrijving van N.-Guinea zal trachten te geven, doch zoodanige beschrijving is het, naar onze bescheiden meening, niet. En aan zoodanige beschrijving (waarin, dunkt ons, ook iets had kunnen zijn gezegd omtrent de resultaten van het werk der Christen zendelingen op Nieuw-Guinea, waaromtront nu niets wordt vernomen) bestaat toch inderdaad behoefte, omdat von Rosenberg, Haga, Robidé van der Aa ¹⁾ en anderen die over Nieuw-Guinea schreven, hoe groot ook hunne verdiensten waren, ze nog niet gaven en wellicht nog niet konden geven.

Wij vergeten niet dat het binnenland van het uitgestrekte Nieuw-Guinea, inzonderheid van Nederl. N.-Guinea, nog te veel eene terra incognita is om daarover veel te kunnen zeggen. In 1871 meenden wij, op grond van von Rosenberg ontvangen inlichtingen, in de „Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N.-I.," 3e reeks, deel 6, blz. 47, te kunnen zeggen dat het dezen gelinkt was een klein tipje op te lichten van den sluier, nog over Nieuw-Guinea's binnenland liggend. Bij de verschijning van zijn door het Instituut in 1875 uitgegeven „Reistochten naar de Geelvink-baai op N.-G. in 1869 en 1870 door C. B. H. von Rosenberg", beknopt herdrukt in zijn in 1878 verschenen werk:

¹⁾ Zie de Kol. Kron. in Econ., Januari 1880, Juni 1883 en Augustus 1885.

„Der Malaysche Archipel" ¹⁾ bleek dat hij slechts een uiterst, uiterst klein tipje van den sluier had kunnen oplichten. Die sluier zou wel verder zijn opgelicht wanneer aan ons Aardrijkskundig Genootschap vergund ware geworden den goed voorbereiden onderzoekingstocht van Ned. N.-Guinea te doen plaats hebben, waartoe in 1885 het voornemen bestond. Het is echter bekend dat de Tweede Kamer der Staten-Generaal den op dien tocht hetrekkelijken, op de Indische Begrooting nitgetrokken snabidiepost afstemde en daardoor het uitzenden dier expeditie onmogelijk maakte ²⁾.

Dat alles wordt niet vergeten; maar toch meenen wij, gedachtig aan het vole dat in de laatste jaron over Nieuw-Guinea werd geschreven, dat er materiaal genoeg voorhanden was om in een werk als het thans aangekondigde, een, zij het beknopt, algemeen overzicht van land en volk, voorzoover wij het leerden kennen, te geven.

Ware daarbij gedaan wat Rohidó van der Aa in meerdere zijner stukken over Nieuw-Guinea deed, inzonderheid in zijn groot werk: „Reizen naar Ned. N.-Guinea" 1879, en in zijn „Kritisch overzicht der reizen naar N. N.-G. in de jaren 1879—1882" (opgenomen in het deel van 's Institnnts „Bijdragen," in 1883 ter gelegenheid van het Orientalisten-Congres nitgegeven) ³⁾ on ware daarbij aangegeven wat nog aan onze kennis ontbreekt, het hoek ware een nuttige wegwijzer voor volgende onderzoekers geworden. Het had hnn dan toch niet alleen een overzicht gegeven van al wat roeds over Nieuw-Guinea bekend werd, maar tevens aangegeven wat nog onbekend is, dus nog onderzoek oischt. Het had hun dan tot leiddraad bij die onderzoekingen kunnen strekken.

Men honde ons het niten van deze grief ten goede. Dat wij niottogenstaande die grief zeer erkentelijk zijn voor het inderdaad zeer vele en belangrijke dat ons in het werk der heeren Schmeltz en de Clercq wordt geschonken, bleek hiorboven en zal nog nader blijken wanneer wij kortelijk den verderen inhoud van het work, waarin verder bijna alleen de heor Schmeltz aan het woord is, nagaan.

¹⁾ Zie over beide werken de Kol. Kron. in „de Econ." van Nov. en Dec. 1876 en Jan. 1880.

²⁾ Zie „Aardrijkskundig Tijdschrift," Jaargang 1883 en '86 en Kol. Kron. in „Econ." van Augustus 1885. Zie vooral Kniphorst's warm protest tegen het Kamervotum: „Een koloniaal stantkundig misdrijf" in „Ind. Gids" van Maart 1886, p. 298.

³⁾ Zie daarover de Kol. Kron. in „de Econ" van April 1885.

Het tweede hoofdstuk is getiteld: „Schets der geographische verspreiding van de ethnographische voorwerpen en van eenige zeden en gewoonten in Nieuw-Guinea, alsmede aantekeningen omtrent de ornamentiek en de verwantschap der voorwerpen met die van het aangrenzende gebied.” Brengt men dien uitvoerigen titel in verband met hetgeen hierboven werd gezegd omtrent den aard van het werk en het conserentiense van Schmeltz's wijze van bewerking, dan kan men beseffen welk een schat van wetenschap ons hier wordt geboden.

In de inleiding, blz. 191, wordt gewezen op de groote vermeerdering onzer kennis van de ethnographie, zeden, gewoonten en taal der inboorlingen van Nieuw-Guinea in de laatste tientallen van jaren en gezegd welk het doel was van het tabellarisch overzicht, waarvan vervolgens de „toelichtende verklaring” wordt gegeven. Het bestudeeren van de door den heer de Clercq bijeengebrachte voorwerpen en het vergelijken van deze met het vele uit Nieuw-Guinea dat reeds in 's Rijks Ethnographisch Museum voorhanden was, deed bij den heer Schmeltz den wensch ontstaan de literatuur over Nieuw-Guinea na te gaan. Hij hoopte daardoor eene bijdrage te kunnen leveren „tot de kennis der geographische „verspreiding van de voorwerpen en van een aantal zeden en „gewoonten, alsmede van de verwantschap die de ethnographie „van Nieuw-Guinea met den Indischen Archipel, met de eilanden „der Stille Zuidzee en met Australië vertoont.” De uitkomsten dezer vergelijkende studie legt hij in de door hem opgemaakte tabel neder. Zijn doel was daarbij tweeledig: „in de eerste plaats „dengenen, die in de gelegenheid zijn tot vermeerdering onzer „kennis van Nieuw-Guinea bij te dragen, een middel aan de hand „te doen waarnit met eenige zekerheid blijkt wat aangaande de „ethnographie van dat eiland reeds bekend is en wat en waar „deze nog aanvulling behoeft. In de tweede plaats echter is, „naar onze overtuiging een tabellarisch overzicht der omtrent de „ethnographie van een of ander volk reeds bekende gegevens het „beste middel om vragen te beantwoorden aangaande de ver- „wantschap van dat volk met andere, of aangaande de invloeden „die volkverhuizingen op een bepaalden stam hebben uitge- „oefend.”

Hij zegt verder in de volgende bladzijden (op wier belangrijken, leezamen inhoud wij reeds wezen en waarin onder een twaalfstal hoofden over kleding, woning, spijs en drank, jacht en visserij enz. enz. veel wetenswaardigs wordt medegedeeld) „datgene wat uit de tabel niet duidelijk blijkt eenigzins nader toe te lichten”

enz. en welk systeem hij aan zijne tabel ten grondslag legde, en geeft dan ten slotte die tabel in vier uitslaande bladen.

De samenstelling dier tabel moet den heer Schmeltz verbazend veel tijd en moeite hebben gekost. Slechts vakgeleerden, ethnologen van professie, kunnen hare waarde beoordeelen en nagaan of zij inderdaad het overzicht geeft, een in de praetijk bruikbaar en aan alle rodelijke eischen voldoende overzicht, dat de steller wenschte te geven. Wij matigen ons daaromtrent in het minst geen oordeel aan. Maar wel veroorloven wij ons op het volgende te wijzen. Uit de zooeven aangehaalde woorden van den heer Schmeltz blijkt dat het doel zijner tabel is: een middel aan de hand te doen waaruit blijkt wat aangaande de ethnographie van Nieuw-Guinea reeds bekend is en waar onze kennis nog aanvulling behoeft. Juist dus wat wij, gelijk hierboven werd gezegd, in een overzicht van de hand van den heer Schmeltz hadden gehoopt te ontvangen en noode in dit werk missen. De tabel met de daaraan voorafgaande „toelichtende verklaring” geeft wellicht aan den vakgeleerde hedeeld overzicht in voldoende duidelijkheid. Maar zeer zeker geeft die tabel dit niet aan den gewonen beschaafden lezer, the general reader, wien men bij het uitgeven van dergelijke werken toch ook op het oog moet hebben. Deze heeft aan die tabel, die niet tot hem spreekt, letterlijk niets en zou ongetwijfeld den heer Schmeltz, die zoo vertronwd blijkt te zijn met de uitgebreide literatuur over Nieuw-Guinea, zeer erkentelijk zijn geweest zoo hij hem een flink gesteld overzicht had gegeven van hetgeen aangaande dat eiland reeds bekend is, met aanduiding van hetgeen nog onderzoek vereischt.

Dat de heer Schmeltz bekend is met de reeds zeer uitgebreide literatuur over Nieuw-Guinea in het geheel bleek reeds overvloedig uit de beide eerste hoofdstukken. Het blijkt nog nader uit zijn derde aan het land in zijn geheel gewijde hoofdstuk, blz. 253: „Kaarten, werken en tijdschriftartikelen over Nieuw-Guinea, verschenen sedert 1884.” In dat jaar verscheen Rye's „Bibliography of New-Guinea.” Sedert dien tijd zag zooveel over dat land het licht, dat het geven van een vervolg op Rye's arbeid wenschelijk scheen. Dank aan de medewerking welke hij van verschillende zijden ondervond, hoopt de heer Schmeltz er in te zijn geslaagd zoo wat alle over N.-G. handelende kaarten, werken en tijdschriftartikelen, welke van 1884 tot in September 1892 zijn verschenen, te vermelden. Bedenkt men dat die titel-opgaven een twintigtal kwarto-bladzijden vullen, dan begrijpt men welk groot aantal stukken zijn vermeld. Ongetwijfeld is hij die eene nadere studie over

N.-Guinea wenscht te maken den heer Schmeltz dank verschuldigd voor de moeite, welke hij zich heeft getroost voor het bijeenbrengen eener zoo nitgebreide bibliographie. Misschien zou de een of ander nog wel een werk of tijdschriftartikel kunnen noemen dat onvermeld bleef. (B. v. „De Economist”, waarvan blijkens onze aanhalingen hierboven, meermalen over Nieuw-Guinea sprake was)¹⁾, maar veel zal het gewis niet zijn.

Op die bibliographie volgt nog een „Register van alle inlandsche benamingen door F. S. A. de Clercq”, Registers voor hoofdstuk I en II, eene „Verklaring der Platen met verwijzing naar de nummers en bladzijden in den tekst.” Op die zoo goed nitgevoerde platen zelve, die ons het huisraad, sieraden, landbouwwerktuigen producten der industrie, wapenen, afgodsbeelden enz. enz. der Papoea's en eenige typen der verschillende stammen doen kunnen, behoeven wij, na het daarover hierboven gezegde, niet nader terug te komen.

Wij nemen dus nu afscheid van het werk van de heeren Schmeltz en de Clercq. Vooroorloofden wij ons de vrijheid te kennen te geven dat het ons in één opzicht niet geheel voldoet en zonden wij volgaarne alsnog van de hand van den heer Schmeltz het algemeen overzicht ontvangen, waarover hierboven sprake was, volgaarne niten wij onze erkentelijkheid voor de hoogst belangrijke bijdrage tot de kennis van Nieuw-Guinea, ons in het nu besproken werk geschonken.

De bespreking van het tweede nieuwe werk over Nieuw-Guinea, waarop hierboven werd gedoeld, zal ons slechts een oogenblik bezig houden.

In Schmeltz's zoo even vermelde bibliographie worden onderscheidene bijdragen tot de kennis van Nieuw-Guinea vermeld van Sir Wm Mac Gregor, den energiekeen Gouverneur van Britsch Nieuw-Guinea, den eersten bestijger van Mount Victoria, den hoogsten top van het Owen Stanley gebergte, en van J. P. Thomson. Hij kon daarbij ook nog melding maken van diens eerst onlangs verschenen laatste werk: „J. P. Thomson, British New-Guinea. With map²⁾, numerous illustrations and ap-

¹⁾ Ook de lijvige, den 22 Jan. 1892 te Leiden verdedigde dissertatie van den heer S. R. Steinmetz, „Ethnologische Studien zur ersten Entwicklung der Strafe” (Leiden, S. C. van Doesburgh), waarin toch dikwerf over Nieuw-Guinea en de eilanden der Torres-sstraat wordt gesproken, vonden wij niet vermeld.

²⁾ Van het geheele eiland.

pendix. London, 1892." Over dat keurig uitgevoerde boek, dat met een portret van Sir Wm Mac Gregor prijkt, het volgende. Na 1883, toen de Engelschen Zuid-Oost Nieuw-Guinea bezetten, schreef Thomson talrijke bijdragen tot de kennis van land en volk, beschreef meerdere der onderzoekingstochten van Sir Wm Mac Gregor enz. Van die verscbillende losse stukken maakte hij nu (doende wat von Rosenberg deed in zijn: „Der Malayische Archipel"), een geheel, dat ons voorkomt eene lezenswaardige bijdrage tot de kennis van land en volk te zijn. In een nitvoerigen appendix geeft hij bijdragen van anderen over de fauna en flora en over geologische onderzoekingen, woordenlijsten enz. Daarbij wordt meermalen melding gemaakt van hetgeen door Nederlanders is verricht tot vermeerdering der kennis van Nieuw-Guinea. Ofschoon hoofdzakelijk aan Britsch Nieuw-Guinea gewijd, mag het werk, dunkt ons, eene niet onverdienstelijke bijdrage tot de kennis van Nieuw-Guinea als geheel worden genoemd.

J. K. W. QUARLES VAN UFFORD.

ECONOMISCHE KRONIEK.

GEZONDHEID EN VEILIGHEID DER ARBEIDERS. — VOORKOMING VAN ONGELUKKEN. —
ARBEIDERSWONINGEN. — DE WERKSTAKING IN LANCAHIRE — DE FRANKRIJ-
SPAARKASSEN. — VERZEKERING TEGEN WERKLOOSHEID. — AGRARIËRS
IN DUTSCHLAND.

Gezondheid en veiligheid der arbeiders. In Frankrijk is in 't begin van Maart door de Kamer een wetsontwerp aangenomen betreffende dit onderwerp, dat, na in Kamer en Senaat beide lang in behandeling te zijn geweest en in beide lichamen wijzigingen te hebben ondergaan, in den thans vastgestellten vorm wel wet zal worden. Zooals niet te verwonderen is, zal de toepassing in groote mate afhangen van bestuursmaatregelen en administratieve voorschriften, die aan de wettelijke bepalingen uitvoering moeten geven, doch 't is in elk geval reeds veel, dat een wettelijke grondslag is verkregen.

Volgens art. 1 heeft de wet betrekking op alle fabrieken en werkplaatsen („manufactures, fabriques, usines, chantiers, ateliers de tout genre et leurs dépendances"). Uitgezonderd wordt de huis-industrie, nl. de etablissementen waar alleen werkzaam zijn de leden van 't gezin onder leiding van vader, moeder of voogd. Intusschen als daar gewerkt wordt met een stoommachine of met mechanieke beweegkracht of een gevaarlijk of ongezond bedrijf wordt uitgeoefend, kan de inspecteur van den arbeid maatregelen van veiligheid of gezondheid voorschrijven overeenkomstig de wet.

Art. 2 geeft het algemeen voorschrift, dat de etablissementen in een staat van reinheid moeten worden gehouden, aan de noodige hygiënische voorwaarden moeten beantwoorden en waarborgen voor veiligheid moeten bevatten. Nader wordt bepaald, dat wielen, rijfriemen, tandraden of alle andere werktuigen, die een bron van gevaar kunnen zijn, zoodanig moeten zijn afgescheiden, dat de werkman ze alleen kan naderen, als de dienst het vereischt. Pntten, valluiken, alle openingen moeten omheind zijn. Dan wordt nog eens in 't algemeen gezegd, dat alle machinerieën ge-

steld moeten zijn en onderhouden worden, zoedanig dat zij 't best aan de eischen der veiligheid beantwoorden. De bepalingen van dit artikel zijn ook op schouwburgen en circussen van toepassing.

Art. 3 bepaalt, dat na ingewonnen advies van het „comité consultatif des acts et manufactures" bestuursmaatregelen zullen worden vastgesteld: 1e binnen drie maanden om algemeene voorschriften voor veiligheid en gezondheid te bepalen, hoofdzakelijk betreffende verlichting, lucht en luchtversching, drinkwater, geheime gemakken, verwijdering van stof en damp, voorzorgsmaatregelen tegen brand; 2e naar mate de noodzakelijkheid zich openbaart, om bijzondere voorschriften vast te stellen, hetzij voor bepaalde bedrijven, hetzij voor bepaalde werkwijzen. Voor de vaststelling van den eerstbedoelden maatregel zal het „comité d'hygiène publique" geraadpleegd worden.

Art. 4 draagt aan de inspecteurs van den arbeid het toezicht op over de uitvoering der wet en art. 5 behandelt het opsporen van overtredingen. Art. 6 geeft aan de bestuurders der etablissementen gelegenheid als er overtreding van den bestuursmaatregel is geconstateerd, de fout te herstellen, alvorens zij strafbaar zijn. De inspecteur boekt het verzuim op het „régistre d'usine" met aanteekening van een termijn, minstens 1 maand, binnen welken het verzuim moet zijn hersteld. Dan staat den bestuurder een beroep binnen 14 dagen op den Minister open, die na advies van 't „comité des acts et manufactures" den termijn kan verlengen tot hoogstens 3 jaar, als belangrijke veranderingen geëischt worden in het hoofdsamenstel der fabriek.

De volgende drie artikelen behelzen strafbepalingen. Art. 10 draagt aan de inspecteurs van den arbeid op een jaarlijksch rapport op te stellen met ongelukken-statistiek, in verband waarmede art. 11 aan de bestuurders van bedrijven den plicht oplegt aangifte te doen van elk ongeval, onder overlegging van een medisch certificaat, vermeldende den toestand van den gekwetste, de waarschijnlijke gevolgen van het ongeval en het tijdstip waarop het mogelijk zal zijn de definitieve gevolgen te kennen.

Voorkoming van ongelukken. Op 11 Maart had te Amsterdam een vergadering plaats van afgevaardigden van verschillende vereenigingen bijeengeroepen door een comité uit het bestuur der Vereeniging tot voorkoming van ongelukken, ter bespreking van het onderwerp: Voorkoming van ongelukken in bouwvakken.

Behalve de vertegenwoordigers van de Departementen van

Waterstaat, Oorlog en Marine waren afgevaardigden aanwezig van het Kon. Instituut van Ingenieurs, de Vereeniging van Burgerlijke Ingenieurs, de afdelingen Amsterdam, Alkmaar, Arnhem, 's Gravenhage, Haarlem, Rotterdam en Utrecht van de Maatschappij tot bevordering van bouwkunst, Architectura en Amicitia, Amstels Bouwkring, de aannemer-societeiten „De Eenheid” en „De Vereeniging”, alle te Amsterdam; de societeit „De Nijverheid,” te 's Gravenhage, en „Bouwkunst en Vriendschap”, te Rotterdam.

Tot leidraad van de beraadslagingen waren de volgende vragen aan de vergadering voorgelegd:

A. Ten aanzien van den aanleg van spoorwegen en ten aanzien van waterbouwkundige werken.

1. Is in verschillende algemeene voorschriften voldoende gelet op de veiligheid en gezondheid der werklieden?

2. Vinden niet tal van ongelukken hun oorzaak in verzuim van voorzorgsmaatregelen en in gebrekkige hulpmiddelen of materiaal?

3. Is verbetering van toezicht noodig?

4. Welke voorschriften kunnen dienen om hierin verbetering te brengen.

B. Ten aanzien van het bouwen en sloopen van andere werken.

5. Kunnen algemeene voorschriften gegeven worden voor het toezicht bij het nitvoeren van bouwwerken?

Hoe behoort dat toezicht te zijn ingericht?

Kan en moet het opvolgen van zoodanige voorschriften aan de vergunning tot bouwen of sloopen door besturen van Rijk, provincie of gemeente verbonden worden?

6. Welke zijn de voorschriften van veiligheid, welke op deze soort van bouwwerken in het algemeen toegepast moeten worden?

7. Welke speciale voorschriften kunnen er worden gemaakt voor de veiligheid der werklieden bij het sloopen van bouwwerken?

8. Welke bijzondere veiligheidsvoorschriften zijn er te geven ten opzichte van:

a. het heien;

b. de inrichting en het gebruik van steigers, ladders, hangstoelen enz.

c. alle soorten van vervoermiddelen en hijschtoestellen op bouwwerken;

d. het gereedschap?

9. Welke veiligheidsvoorschriften behooren gemeento-voorordeningen op de bouwpolitie te bevatten?

10. Is eene algemeene wet op de bouwpolitie wenschelijk?

Wat zal zij moeten bevatten?

Hoe zal men tot de redactie van een ontwerp komen?

Is zulk een algemeene wet niet wenschelijk, hoe zal de werkman dan zichzelf behoeden tegen de kans op ongelukken, voortvloeiende uit nalatigheid van den werkgever?

C. Aangelegenheden van beide soorten van bouwvakken.

11. Wanneer verzekering der werklieden tegen de geldelijke gevolgen van ongelukken beschouwd wordt als plicht der werkgevers, welke middelen kunnen dan worden aangewezen:

om te bevorderen, dat zij zooveel mogelijk worde toegepast?

om te beletten, dat zij leide tot verontachtzaming door den werkgever van maatregelen of voorkoming van ongelukken?

dat zij leide tot achteloosheid en veronachtzaming van voorschriften door den werkman?

dat zij leide tot het onnoodig rekken van den verplegingstijd door den getroffen verzekerde, of tot het voorwenden van gebreken?

Bij de discussie, die zich over de onder A. en B. vermelde vragen ontwikkelde, hleek het zeer spoedig, dat er bij de verschillende leden der vergadering een groot verschil van meening bestond. Terwijl sommigen van scherpe gedefinieerde en gedetailleerde voorschriften tot voorkoming van ongelukken alles schenen te verwachten, werd door anderen hetwist, dat men daardoor veel zou heroiken en meenden dezen, dat ongelukken in het algemeen slechts konden worden voorkomen, indien de werklieden zelf hun aandacht daaraan schonken, terwijl nog anderen beweerden, dat alleen in een nitgebreid personeel, belast met het toezicht op de naleving der voorschriften, het middel behoorde gezocht te worden. Ook heerschte groot verschil van gevoelen, wie de aansprakelijke persoon behoorde te zijn.

Besloten werd een commissie in te stellen, die zal overwegen, welke voorschriften verbetering in den toestand kunnen brengen en hoe de naleving daarvan te verzekeren.

Tot leden der commissie werden benoemd de heeren G. J. de Jong van Rotterdam, B. v. Bnnren van Amsterdam, A. C. Paardekoper van 's-Gravenhage, D. E. C. Knüttel van 's-Gravenhage en P. Duinker van Amsterdam; terwijl aan de Ministers van Waterstaat, Oorlog, Marine en Justitie verzocht zal worden, elk een vertegenwoordiger van zijn departement aan te wijzen om in de commissie zitting te nemen.

Een andere commissie bestaande uit de heeren J. A. Lindo, van 's-Gravenhage, mr. E. Goseling, van Amsterdam, Schnnrman, directeur der openbare werken van Amsterdam, Nienwenhuizen, te Utrecht, en H. A. Bekaar, ingenieur van den waterstaat te

Amsterdam, zal zich met de beantwoording van B punten 9 en 10 bezighouden

Eindelijk zal het bestuur der vereeniging een commissie samenstellen die punt 11 in behandeling zal nemen.

Arbeiderswoningen. Het Engelsche Lagerhuis heeft in tweede lezing aangenomen de *Working Men's Dwellings Bill*, waarbij de plaatselijke besturen gemachtigd worden om voorschotten te geven aan werklieden, kleine nijveren, klerken, bedienden en dergelijken, die hun woningen willen koopen of eigen woningen willen bouwen. De plaatselijke besturen kunnen tot dit doel van het Rijk leenen, terwijl de voorschotten door de geldopnemers aan de plaatselijke kas in 50 jaren moeten worden terugbetaald. Het Rijk zal geen voorschot geven dan na inspectie in loco door den *Local Government Board* en de plaatselijke besturen hebben recht voortdurend toezicht te houden op de woningen.

De werkstaking in Lancashire. De werkstaking der katoenspinnners in Lancashire, de grootste deze eeuw, is na 20 weken ten hebben geduurd, in de laatste dagen van Maart ten einde gebracht. Men weet, dat de patroons het loon met 5 pCt. hebben willen verlagen. Ze hebben thans bewilligd in een hervatting der werkzaamheden op den grondslag eener verlaging van 7 pence per pd. st., d. i. ongeveer 2.91 pCt. Voorts is overeengekomen o. a., dat voortaan de overeenkomsten omtrent het loon minstens een jaar zullen stand houden en dat een vermeerdering of vormindoring niet meer dan 5 pCt. zal bedragen; dat zulk een wijziging niet in werking zal treden dan 1 maand, nadat de secretaris der patroonsvereeniging daarvan kennis heeft gegeven of de secretaris der arbeidersvereeniging daarom heeft gevraagd; dat geen strike of lock out weer zal worden begonnen, dan na een poging om de geschillen in der minne bij te leggen door een commissie, bestaande uit patroons en werklieden in gelijken getale. De verdere bijzonderheden der overeenkomst die bestaat uit tien artikelen, doen minder zake, maar ze is in haar geheel belangrijk als een poging om de verhouding van kapitaal en arbeid in dezen tak van nijverheid op vaste grondslagen te vestigen en den oorlogstoestand plaats te doen maken voor een geregelde rechtstoestand. Of de loop van den wereldhandel altijd zal vergunnen, dat de goede verhouding van 't oogenblik gehandhaafd kan worden, is een andere vraag. Men rekent, dat deze werkstaking, die 125.000 arbeiders omvatte een schade heeft berokkend van 2 millioen pd.

De Fransche spaarkassen. Sinds tal van jaren was een herziening der wettelijke bepalingen op de Fransche spaarkassen aanhangig, die eindelijk, eenigermate onder den drang van de politieke omstandigheden, in 't begin dezes jaars in de Kamer van Afgevaardigden tot de aanneming van een wetsontwerp heeft geleid, dat intusschen slechts weinig verandering belooft aan te brengen. Het bedrag der beleggingen was hovenmatig aangegroeid, tengevolge van de hooge rente, die wordt uitgekeerd in vergelijking met den rentestandaard, en de spaarkas werd meer door handel en nijverheid gebruikt voor tijdelijke belegging van beschikbare saldo's dan voor het doel, waarvoor zij bestemd is. In 't begin van het jaar is de Caisse des dépôts daarom aangevangen in plaats van $3\frac{1}{2}$ pCt. uit te keeren $3\frac{1}{2}$ pCt. rente, wat nog ruim voldoende is. Zoo daarop een groote run op de spaarkassen gevolgd is, was dat meer toe te schrijven aan allerlei onzinnige geruchten, onder indruk van het Panama-debâcle, dan aan deze vermindering van rente. Trouwens de terugnemingen waren betrekkelijk zoo belangrijk niet: 103.589.000 fr. tot 21 Febr. is een groote som, maar klein tegenover een tegoed op 31 Dec van 3.218.926.940 fr. (behalve 599.384.887 fr. in de post-spaarbank), en zag de daaropvolgende week inderdaad een bedrag van 28.696.667 fr. opvragen tegen 3.274.296 fr. nieuwe inlagen, van een *sauve qui peut* was toch nog geen sprake en de agitatie is daarna wat bedaard. Inmiddels is een tweede lezing in de Kamer de wet aangenomen, waarvan in de eerste plaats de strekking was de spaarkas meer aan haar eigenlijke bestemming terug te geven en eenige meerdere vrijheid te verleen voor belegging der gelden.

Het maximum van rekening voor elken belegger, in 1891 verhoogd van 1000 tot 2000 fr., is thans teruggebracht tot 1500 fr., maar om eerst trapsgewijze tot dat maximum te dalen, zoodat het voorloopig 2000 blijft, om elk jaar met 100 te verminderen, terwijl terstond de bepaling in werking treedt, dat per jaar niet meer dan 1500 fr. mag worden geplaatst. De bepaling, dat de inleg het eigendom is van hem op wiens naam hij staat, dient om te voorkomen, dat eenzelfde persoon onder allerlei namen verschillende rekeningen heeft staan. Aan de beleggers wordt de gelegenheid geopend hun inlagen in fransche reute om te zetten, zoodra ze groot genoeg zijn om 10 fr. rente te geven. De stikken zijn dan onvervreemdbaar van 1 tot 3 jaar, behalve als ze moeten dienen om een huwelijksgift aan een der descendenten van den belegger te geven.

De Caisse des dépôts et des consignations blijft belast met het beheer der fondsen van de spaarkassen, die zij voortaan kan beleggen in fondsen van den staat of door den staat gegarandeerd, in volgestorte obligatiën van departementen, gemeenten en kamers van koophandel, in obligatiën van 't Crédit foncier en voor hoogstens 100 millioen in wissels met drie handteekeningen met een vervaltijd van hoogstens 3 maanden. De spaarkassen kunnen haar persoonlijk vermogen beleggen in bons van banken van leening of andere instellingen van openbaar nut en in obligatiën (niet in aandelen) van maatschappijen voor den bouw van arbeiderswoningen, terwijl een tiende van de jaarlijksche winst kan gebruikt worden voor voorschotten aan arbeiders ter aanschaffing van werktuigen of ter verbetering van hun woningen en voor inschrijvingen in plaatselijke instellingen van voorzorg en onderstand. Verworpen daarentegen werd de in eerste lezing aangenomen bepaling, dat de spaarkassen, die onder particuliere administratie staan, vrijheid zouden hebben een bedrag van hoogstens 4 maal haar kapitaal, doch niet meer dan een vierde deel harer inlagen te beleggen in sommige fondsen, en tot hoogstens 20 pCt. in het maximum in voorschotten aan landbouwyndicaten en landbouwverenigingen, en in papier van volksbanken of coöperatieve verenigingen. Men vreest, dat door verwerping van deze bepaling het doel der wetwijziging voor een groot deel is gemist. Althans daarmede is het denkbeeld geëcarteerd om de spaarpenningen der bevolking vruchtbaar te maken voor de omgeving en bestendig het centraliseerend karakter der fransche spaarbankregeling, waarbij alles stroomt naar de Caisse des dépôts die er hoofdzakelijk staatsrente voor koopt.

Verzekering tegen werkloosheid. De Bernsche gemeenteraad heeft het voorbeeld gegeven van invoering eener verzekering tegen werkloosheid. Daartoe is met 1 April een verzekeringskas in werking gebracht. De toetreding der werklieden als lid is vrijwillig; elk arbeider, Zwitsers van geboorte, die zich in Bern ophoudt, kan toetreden, hetgeen geschiedt door aanmelding bij zijn werkgever, bij het bestuur van zijn vakvereniging of bij de gemeentelijke arbeidsbeurs. Hij moet maandelijks 40 centimes bijdragen. Verder moet de kas leven van vrijwillige bijdragen van werkgevers en anderen en een bijdrage uit de gemeentekas, die het tekort jaarlijks aanvult tot een maximum van 5000 fr. Het beheer wordt gevoerd door een commissie van 7 leden, waarvan twee door de contribueerende werkgevers, twee door de Arbeiter Union

Bern en de overigen door den gemeenteraad worden aangewezen. De Voorzitter van de Arbeidsbeurs woont de zittingen bij met adviseerende stem en fungeert als secretaris en penningmeester. In verbinding met de arbeidsbeurs tracht het bestuur aan den werklooze arbeid te verschaffen. Is er geen werk, dan wordt van maand tot maand de dagelijksche uitkeering vastgesteld, die zal bedragen ten hoogste 1 fr. voor den alleenstaanden werklooze, fr. 1.50 voor wie voor familieleden te zorgen heeft. Aanspraak op uitkeering krijgt men intusschen eerst na een lidmaatschap van 6 maanden en volledige vervulling der tegenover de kas aangegane verplichtingen, en na een week feitelijk geconstateerde werkloosheid.

Als middelen om tegen misbruiken te waken is bepaald, dat geen uitkeeringen mogen geschieden tot ondersteuning 1e van wie hun werkloosheid door luiheid, slecht gedrag, onaangenaamheden ongehoorzaamheid en dergelijke zelve veroorzaakt hebben, of die aangeboden arbeid zonder voldoende grond geweigerd hebben; 2e van wie wegens oneenigheden over het loon of werkstakingen werkloos geworden zijn. Bezwaren tegen de uitkeering der ondersteuning (ook tegen de niet uitkeering?) worden door de commissie onderzocht en beoordeeld. Als tusschen het bestuur en leden der kas oneenigheden ontstaan (ook over uitkeering en niet-uitkeering?), dan besluit de president der rechtbank te Bern.

Een interessante proefneming, maar — naar wij zonden vreezen — een rijke bron van moeilijkheden.

Agrariërs in Duitschland. Het bestuur van den deutschen handelsdag heeft, naar aanleiding van de in een vorige kroniek vermelde besluiten van den nieuwen bond der agrariërs, op zijn beurt eenige besluiten openbaar gemaakt, die als een protest tegen de agrarische eenzijdigheid zijn te beschouwen. In de eerste plaats de beteekenis van het landbouwbedrijf erkennende, meent het bestuur, dat de welvaart van het rijk slechts bestaan en gedijen kan als de belangen van landbouw, nijverheid en handel gelijkelijk in het oog gehouden en bevorderd worden. Ten tweede oordeelt het bestuur het in 't belang van de aangroeiende bevolking, dat maatregelen genomen worden, die den afzet der boven de binnenlandsche behoefte gestegen productie der industrie bevorderen. Daarbij acht het 't juist in 't belang van den landbouw, als handel en industrie bloeien, omdat dan alleen de volledige afzet der landbouwproducten in het binnenland verzekerd is. In de derde plaats verlangt het bestuur daarom, dat door handels-

verdragen op grondslagen, die een langer duur beloven, de afzet naar 't buitenland wordt verzekerd, en dat met name in de onderhandelingen met Rusland op de belangen en nijverheid, handel en scheepvaart, zoo goed als op die van den landbouw worde gelet.

De beide volgende resolutien veroordeelen het bimetalisme en dringen aan op een nieuwe beroepstelling.

HANDELSKRONIEK.

BEDRIJFSBELASTING. — ONTWERP VAN WET HOUDENDE BEPALINGEN OP DE FABRIEKS- EN HANDELSMERKEN. — OVEREENKOMST MET DE NEDERLANDSCHE HANDELS-MAATSCHAPPIJ. — VERBETERING VAN HET VAARWATER OP LEE EN NEDERRIJN. — WETTELIJKE MAATREGELEN TOT WERING DER CHOLERA. — MAILCONTRACTEN. — RIJNVAART. — ZWEEDSCHE HOUTHANDEL IN 1892. — NORDDEUTSCHE LLOYD. — NEDERLANDSCH-AMERIKAANSCHE STOOMVAART MAATSCHAPPIJ.

Bedrijfsbelasting. De Memorie van antwoord op het wetsontwerp op de bedrijfsbelasting is verschenen, vergezeld van een gewijzigd wetsontwerp. Hierboven is in dit tijdschrift daarover uitvoerig gehandeld.

Ontwerp van wet houdende bepalingen op de fabrieks- en handelsmerken. Tengevolge van de bekrachtiging bij de wet van 12 December 1892 ¹⁾ van de overeenkomst 14 April 1891 tusschen verschillende Staten, waaronder Nederland, te Madrid gesloten, betreffende de internationale inschrijving van fabrieks- en handelsmerken, was wijziging en aanvulling noodig geworden van de bij ons op dit punt geldende wet. Daar nu de praktijk eenigo leemten en gebreken der bestaande wet had doen kennen, en men daarenboven gevaar liep dat die wet, wanneer slechts de tengevolge van bovengenoemde wet noodzakelijke aanvullingen en wijzigingen werden voorgesteld, zeer onduidelijk zou worden, is door de ministers van Justitie, van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Kolonien een geheel nieuw wetsontwerp ontworpen en bij de Tweede Kamer ingediend. Bij dit Ontwerp wordt nu in eens de materie geregeld, zoo voor nationale als voor internationale inschrijving van merken. In de eerste plaats wordt te 's Gravenhage opgericht een Bureau voor den industrieelen eigendom voor het Rijk en zijne kolonien; voor deze laatste kunnen hulpbureau's

¹⁾ Zie Handels-kroniek November 1892.

worden aangewezen. Hij, die nu hier te lande een merk wil doen inschrijven, zendt aan dit Bureau twee ondertekende exemplaren eener duidelijke afbeelding en nauwkeurige omschrijving van zijn merk.

Door de zorg van het Bureau worden in de Nederlandsche Staatscourant van den eersten dag van iedere maand beschrijvingen opgenomen van de sedert de laatste openbaarmaking ingeschreven merken. Deze worden geplaatst in bijlagen van de Staatscourant, die afzonderlijk zijn te verkrijgen, zooals ook thans. De inzender moet daarenboven binnen 14 dagen na de inzending zorgen voor openbaarmaking in een der nieuwabladden zijner woonplaats. Zooals men ziet is dus de taak vroeger aan de griffiers der Rechtbanken opgedragen nu op dit bureau overgegaan. Dit heeft het voordeel dat, wil men weten of eenig merk voor zeker artikel is ingeschreven, men zich nu tot dat Bureau om inlichting zal kunnen wenden, als zijnde dit de centrale bewaarplaats. Vroeger zou men zich daartoe hebben moeten wenden tot alle Arrondissements-Rechtbanken in ons land of wel de Staatscouranten van af de invoering der wet, moeten nazien. Het eene was natuurlijk al even ondoenlijk als het andere. Ook met het stelsel der dubbele handeling, nl. eerst aantekening en dan later inschrijving, wordt thans gebroken. Het Bureau kan de inschrijving weigeren, doch doet het dat niet, dan wordt elk merk, dat is ingezonden, ingeschreven. Wanneer dit merk echter geheel of in hoofdzaak overeenstemt met het merk, waarop een ander voor dezelfde soort van waren recht heeft, dan kan deze bij verzoekschrift aan de arrondissements rechtbank te 's Gravenhage vragen, dat die inschrijving worde nietig verklaard. Dit moet hij doen binnen 6 maanden na de openbaarmaking in de Staatscourant voor de voor Nederland ingeschreven merken, en voor een buitenlandsch merk binnen 9 maanden, nadat in de Staatscourant mededeeling is gedaan, dat een nummer verkrijgbaar is gesteld van het Journal van het Internationaal Bureau te Bern, waarin de aankondiging van de internationaal ingeschreven merken wordt opgenomen.

Het recht tot uitsluitend gebruik van een merk ter onderscheiding van iemands fabrieks- of handelswaren van die van anderen komt toe aan dengene, die het eerst tot omschreven doel van dat merk in Europa gebruik heeft gemaakt, doch alleen voor die soort van waren, waarvoor het door hem gebruikt is, en niet langer dan drie jaren na het laatste gebruik. Tot nu toe werd het recht op een merk verkregen door en ten gevolge van de inschrijving. Nu echter wordt aangenomen, dat op een merk een recht ontstaat

voor hem, die er het eerst gebruik van maakt, onafhankelijk van de voldoening aan zekere formaliteiten door de wet voorgeschreven. Het recht van gebruik heeft natuurlijk alleen waarde, indien de eerste gebruiker een recht erlangt met uitsluiting van alle anderen. Daarom behoort iedere eerste gebruiker van een merk bevoegd te zijn aan derden het gebruik van zijn merk te ontzeggen, maar dan natuurlijk met inachtneming van de bepalingen derzelfde wet, die hem een uitsluitend recht toekent. In dit stelsel, dat nu is aangenomen, kan hoogstens de verdediging van het recht op een merk tegenover derden afhankelijk gemaakt worden van de vervulling van zekere formaliteiten (inschrijvingen), niet het recht zelf.

Wat nu betreft de internationale inschrijving, moet de Nederlander of vreemdeling, binnen het Rijk in Europa wonende of daar zijn voornaamste inrichtingen van nijverheid of handel hebbende, die zich de bescherming wil verzekeren van zijn merk ook in andere Staten, toegetreden tot de Madridsche overeenkomst, behalve de twee, die hij voor Nederland inzendt, nog drie exemplaren van een duidelijke afbeelding van zijn merk aan het Bureau inzenden. Het Bureau zorgt dan voor de onverwijldte aanvraag van inschrijving aan het Internationaal Bureau te Bern. Al hetgeen door dit laatste aan het Nederlandsch Bureau betreffende het merk ter kennis wordt gebracht, en voor den inzender van belang kan worden geacht, wordt dezen medegedeeld.

Wil een vreemdeling zijn merk hier te lande doen inschrijven, dan wordt door het Bureau hier dit merk ingeschreven binnen 3 dagen na de ontvangst van eene bekendmaking van wege het internationaal Bureau te Bern.

Eindelijk behelst de wet aan het slot eenige overgangsbepalingen, betrekking hebbende op de merken, die zijn ingeschreven volgens de thans geldende wet van 25 Mei 1880 (Stbl. no. 85) zooals die gewijzigd is bij wet van 22 Juli 1885 (Stbl. no. 140). De nieuwe wet zou in werking moeten treden 1 Augustus 1893, met welken datum tevens de beide zooeven genoemde wetten zullen zijn afgeschaft.

Overeenkomst met de Nederlandsche Handelsmaatschappij. Bij de Tweede Kamer was ingekomen een wetsontwerp tot bekrachtiging eener overeenkomst met de Nederlandsche Handelsmaatschappij ter vervanging van die, bekrachtigd bij de wet van 12 Juni 1883 (Stbl. no. 67). De nieuwe overeenkomst is gelijkluidend aan de vorige en alleen het feit, dat volgens die vorige overeenkomst,

wanneer zij verlengd werd, dit vóór 30 December 1892 had moeten gebeuren, en het door omstandigheden daarvoor te laat was geworden, maakt dat nu eene nieuwe overeenkomst moet worden bekrachtigd. De Minister van Kolonien verklaarde in de Memorie van Toelichting dat de Handelsmaatschappij zich ten genoegen van de Regeering kwijt van haar taak en dat 1½ pCt commissie bezwaarlijk te hoog kon worden geacht voor de in den tegenwoordigen tijd te verkoopen koffie, doch blijkens het Voorloopig Verslag was men in de atdoelingen daarvan minder overtuigd. De vraag was daar geopperd of behoud van het consignatiestelsel in de tegenwoordige omstandigheden in het belang van den staat was, dan wel of verkoop van gouvernementswege in Indie van koffie, kina en tin de voorkeur verdiende. Ook vroeg men of niet een ander agent zou zijn te vinden, die met een minder hoog commissieloon genoegen zou nemen. Sommige leden waren ook reeds terstond tegen deze overeenkomst, omdat de hulp van de Handelsmaatschappij tot bevordering en ontwikkeling van landbouw en Nijverheid in Nederlandsch Indie minder noodig is geworden dan vroeger, omdat zoovele andere snantieele ondernemiugen, in Indie werken. Ook meende men dat haar beheer niet van commercieel zin getuigde en haar verhouding tot den handel te wenschen overlaat. Er waren echter ook andere leden, die de houding der Handelsmaatschappij verdedigden en getuigden, dat zij haar taak als commissionair tegenover den Staat op alleszins bevredigende wijze heeft vervuld.

Verbetering van het vaarwater op Lek en Nederrijn. Bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal is ingediend een wetsontwerp om art. 29 van hoofdstuk IX. der Staatsbegrooting van 1893, waarbij f 100.000, was uitgetrokken voor de verbetering der rivieren de Rijn en de Lek, met f 200.000, te verhoogen en alzoo te brengen op f 300.000. Reeds verleden jaar werd hiermede een aanvang gemaakt, en het des betreffende artikel van de begrooting 1892 ook met f 200.000, verhoogd en gebracht op f 317.000. Zooals uit de Memorie van Toelichting blijkt, wordt, bij den als gemiddeld laagsten aangenomen waterstand van 1.50 M. aan de peilschaal te Keulen, gestreefd naar een vaardiepte op den Nederrijn en de Lek van 20 d. M. boven Vreeswijk, van daar toenemende tot 25 d. M. bij Krimpen, bij eene breedte der vaargeul van 50 M. De verbetering door normaliseering van de riviervakken bij Huissen, Arnhem — Oosterbeek, Doorwerth, Grebbeberg, Ravenswaay, Tull en 't Waal is ten deele voltooid, tendeele nog in uitvoering.

Door baggerwerk tusschen Huissen en Vreeswijk werd de rivier over hare geheele lengte boven Vreeswijk tijdelijk op de gewenschte diepte gebracht.

Alleen door baggerwerk is echter gebleken dat op zeer vele riviervakken die gewenschte diepte van 20 d m. niet blijvend is te behouden. Dit zal slechts bereikt kunnen worden voor zeer vele riviervakken, indien men het baggerwerk laat gepaard gaan met beperking der overmatige breedte door normaliseering. Hier-voor zullen dus verschillende werken noodig zijn, in breede trekken in de Memorie van Toelichting geschetst, waarvan de kosten geraamd zijn op f 1.000.000. — Misschien echter zal later blijken dat nog meerdere riviervakken genormaliseerd moeten worden; de daardoor te veroorzaken meerdere uitgaven worden globaal begroot op f 550.000, waarmede eerstgenoemde som dan dus nog zal verhoogd worden.

Die riviervverbetering zal, zooals in de Memorie van Toelichting wordt gezegd, in de eerste plaats strekken ten voordeele van de Amsterdamsche Rijnvaart. Wanneer ook op de ondiepste vakken boven Vreeswijk een vaardiepte van 2 M. bij een waterstand van 1.50 M. aan de peilschaal te Keulen wordt aangetroffen, zullen vaartuigen van niet meer dan 1.90 M. diepgang geen beteeke-nend oponthoud wegens te lage waterstanden meer onder-vinden. Gedurende het tienjarig tijdvak van 1881—1890 was toch gemiddeld slechts 14 dagen de waterstand aan de peilschaal te Keulen lager dan 1.50 M. Ten bewijze dat 2 M. diepte aan de billijke eischen van den Amsterdamschen Rijnhandel zal voldoen, haalt de Minister aan het feit, dat tot 1889 ook de Waal geen meerdere doorgaande vaardiepte aanbood. En toch bewoog zich daarlangs de geheele Rotterdamsche Rijnhandel, die in 1888 reeds tienmaal grooter omvang had dan de Amsterdamsche Rijn-handel thans. Eindelijk meent de Minister, dat door het tot stand komen van een diepe genl in het zomerbed, doorgaande over de geheele lengte der rivieren Nederrijn en Lek, de ijsafvoer bevorderd en het gevaar voor ijsdammen verminderd zal worden.

Wettelijke maatregelen tot wering der cholera. Op initiatief van Oostenrijk-Hongarije is 11 Maart te Dresden bijeengekomen een internationale sanitaire conferentie om te trachten tusschen de verschillende landen van Europa tot overeenstemming te komen omtrent de maatregelen in het voorjaar te nemen, wanneer de vrees, dat de cholera opnieuw zal uitbreken, mocht bewaarheid worden. Omtrent de resultaten van die conferentie is nog niets

officieel bekend geworden; mag men de berichten in de courant gelooven dan schijnt er inderdaad eenigo kans te bestaan, dat de afgevaardigden tot overeenstemming zullen geraken. Intusschen zijn bij ons twee wetsontwerpen ingediend ter aanvulling van de op dit punt geldende wettelijke bepalingen. Het eerste is een ontwerp tot wijziging van de wet van 28 Maart 1877 (Stb. n°. 35) tot wering van besmetting door uit zee aankomende schepen. Die wijziging bestaat daarin, dat in het vervolg een schip ook buiten gemeenschap met den wal kan gesteld worden, wanneer het, sedert minder dan een door den Minister van Binnenlandsche Zaken voor elke in art. 2 der wet bedoelde ziekten te bepalen, en in de Nederlandsche Staatscourant aan te wijzen aantal dagen, eene wegens die ziekte besmet verklaarde haven verlaten heeft, of een geval van die ziekte aan boord heeft gehad. Toen toch in het vorig jaar eenige Europeesche havens wegens aziatische cholera besmet waren verklaard, hebben de geneeskundigen, belast met het onderzoek van de uit zee aankomende schepen, herhaaldelijk bezwaar moeten maken aan schepen, ook al waren er geen personen lijdende aan cholera, of daarvan verdacht, aan boord, practica te verleenen wanneer hun niet met zekerheid was gebleken, dat die schepen geen besmette haven hadden verlaten sedert een zoodanig aantal dagen, als het incubatie tijdperk der cholera wordt aangenomen te duren. Om nu in deze een eeuwormige toepassing der wet, overeenkomstig hare bedoeling, te verzokeren, meende de Minister dat het wenschelijk was eene duidelijke bepaling daaromtrent in de wet in te voegen. Dit wetsontwerp word aangenomen in de beide Kamers van de Staten-Generaal.

Door het tweede wetsontwerp worden wijzigingen gebracht in de wet van 4 December 1872 (Stbl. no. 134) tot voorziening tegen besmettelijke ziekten. In de eerste plaats wordt voorgeschreven, dat de burgemeester aan den geneeskundigen ambtenaar onverwijld een afschrift moet zonden van de kennisgeving van den geneeskundige, waarin deze den burgemeester mededeelt, dat hij oen geval van aziatische cholera of van pokken in diens gemeente heeft waargenomen. Voorts wenscht men de wekelijksche bekendmaking in de Staatscourant van het eijfer der in elke gemeente aan de cholera overledenen te doen vervallen. Ook buitendien toch is voldoende voor openbaarmaking gezorgd. Wanneer in eene gemeente cholera voorkomt moet de burgemeester dit terstond aan de ingezetenen bekend maken; voorts moet hij dagelijks bekend maken hoeveel personen in de verloopende 24

uren zijn aangegeven als overleden aan aziatische cholera, en, bij epidemische verschijning van aziatische cholera, maakt hij wekelijks het aantal der aangegeven aangetasten en dat der aan die ziekten overledenen bekend. Dit achtte men voldoende en meende dat een dergelijke publicatie in de Staatscourant, als nu voorgeschreven, afhankelijk moet zijn van een internationale regeling, waarbij de Regeeringen der onderscheiden Staten de verplichting op zich nemen elkander wederkeerig in te lichten omtrent het voorkomen der ziekte in elk land. Eene laatste wijziging strekt den geneeskundigen ambtenaar te machtigen wanneer hem blijkt dat door een burgemeester van een tot zijnen dienstkring behorende gemeente geen of geen voldoende gebruik wordt gemaakt van de hem bij deze wet toegekende bevoegdheid tot het nemen van maatregelen of het verordnen van voorschriften, daarvan met aanhaling van het betreffende wetsartikel aan den burgemeester schriftelijk kennis te geven, met opgaaf van de door hem noodzakelijk geachte maatregelen of voorschriften en van den termijn, binnen welken die naar zijne meening behooren te worden genomen. Hiervan zendt hij afschrift aan den Commissaris der Koningin en de Burgemeester moet aan dezen zoo spoedig mogelijk kennis geven of hij aan het verlangen van den geneeskundigen ambtenaar voldaan heeft, of, zoo neen, waarom niet. De Regeering kan dan, zoo noodig, tusschen beide treden. Ook dit wetsontwerp werd in beide Kamers aangenomen.

Malicontracten. Het wetsontwerp tot goedkeuring van contracten met de Stoomvaartmaatschappijen „Nederland” en „Rottordamsche Lloyd” wegens de uitvoering van een maildienst tusschen Nederland en Nederlandsch Indië ¹⁾, kwam in de afgelopen maand in behandeling bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Het ontwerp ontmoette veel oppositie. Men meende dat de Staat te veel gaf en zich voor een te langen tijd bond, en bovenal had men bezwaar tegen de overeenkomsten, waarbij aan die beide maatschappijen het uitsluitend vervoer van gouvernements-producten en gouvernements-passagiers werd toegezegd. De Regeering gaf toe en deelde in de Kamer mede, dat zij, na overleg met de Directeuren van beide maatschappijen, besloten had de op producten betrekking hebbende overeenkomsten in te trekken, althans uit het ontwerp te lichten. Nadat dit geschied was werd het aldus gewijzigd ontwerp met 51 tegen 30 stemmen in de zitting van

¹⁾ Zie Handelskroniek, December 1892.

17 April jl. aangenomen. Wat betreft vervoer van gouvernements-produkten zal de Regeering dus nu weer, evenals vroeger, van jaar tot jaar overeenkomsten kunnen sluiten.

Rijnvaart. De Nederlandsche Staatscourant van 21 Maart jl. behelst de verschillende staten betreffende het verkeer op den Rijn in 1892, zooals die jaarlijks volgens de opgaven te Lobith door onze Regeering worden gepubliceerd.

Wij ontleenen daaraan onderstaande cijfers van de totalen der in de Nederlandsche Rijnhavens in- en nitgeklaarde goederen en voegen daarbij ter vergelijking de cijfers over 1891 (alles in tonnen van 1000 kilogram).

	INKLARING.		UITKLARING.		TOTAAL.	
	1891	1892	1891	1892	1891	1892
Rotterdam	469.199	537.601	2.129.725	2.123.894	2.598.924	2.661.495
Amsterdam	96.205	104.926	94.352	106.814	187.557	211.740
Dordrecht	68.309	71.854	90.600	112.126	158.909	183.981
Nijmegen	27.067	27.887	39	181	27.106	28.068
Tiel	30.593	23.710	—	—	30.593	23.710
Arnhem	32.818	38.597	4.318	4.331	34.136	39.928
Gorinchem	32.596	27.753	—	41	32.596	27.794
Andere Ned. havens	1.644.099	1.566.899	117.583	122.235	1.761.682	1.689.135
Belgische havens	529.428	665.908	760.250	781.107	1.289.678	1.447.016

Uit het feit dat te Rotterdam bijna 5 maal meer goederen werden nitgeklaard dan ingeklaard, in verband met het feit, dat wij onder het hoofd „andere Nederlandsche havens” juist het omgekeerde verschijnsel waarnemen, blijkt dat een groot aantal rijnschepen na in verschillende rijnhavenplaatsen van ons land goederen te hebben aangebracht, te Rotterdam retourlading gaan zoeken. Onder de goederen, die in die verschillende, niet met name genoemde, Nederlandsche havens worden aangebracht zijn steenkolen, steen (ruw en bewerkt) en aarde, leem, kiezel enz. de voornaamste. Behalve de bovenvermelde cijfers worden nog staten gegeven van de verschillende goederen, die in- of uitgeklaard zijn, van het scheepvaartverkeer, gesplitst in stoom- en zeilschepen met opgaaf der nationaliteit en van het vlotverkeer.

Zweedsche houthandel in 1892. Van wege het Departement van Buitenlandsche Zaken is gepubliceerd een door den Nederlandschen Consul-Generaal te Stockholm ingezonden verslag over den Zweedschen houthandel in 1892. Het onderstaande zij daaraan

hier ontleend Reeds in voorgaande berichten was melding gemaakt van eene overeenkomst tusschen de zweedsche zagerijen om het kappen in de bosschen en daardoor de voortbrengst van gezaagd hout te beperken. Tot nu toe had deze nog geen tastbaar resultaat opgeleverd, doch de cijfers over 1892 schijnen nu toch het resultaat te leveren, dat in de twee voorgaande jaren feitelijk eene beduidende vermindering in het kappen moet hebben plaats gehad. De uitvoer van gezaagd hout toch is verminderd met 94615 standaard, makeude ruim 10 pCt. Nu is daarentegen de uitvoer van gekapt hout wel met 57511 standaard vermeerderd, zoodat de totale vermindering slechts 37104 standaard bedraagt, maar op de wereldmarkt bepaalt het gezaagde hout de prijzen en een vermindering van den uitvoer met 10 pCt. kon dus niet zonder invloed blijven op de prijzen. Deze waren dan ook in doorsnee 10 shillings per standaard hooger dan in 1891. Tengevolge van het nieuwe Fransche tarief is de uitvoer naar dat land aanmerkelijk kleiner geweest dan vorige jaren, en dit is ook niet zonder invloed geweest op bovenvermelde vermindering van den totaal uitvoer.

Nederland's aandeel in den Zweedschen houthandel was in het afgelopen jaar grooter dan in het vorige. Niet alleen werden van gekapt hout, zoogenaamde Hollandsche balken, in 1892 48827 standaard hierheen uitgevoerd, tegen 37491 in 1891, maar ook van gezaagd en geschaafd hout werd meer verscheept dan ooit te voren, nl. 66465 standaard in 1892, tegen 48984 standaard in 1891. Wanneer dit alles voor de Nederlandsche markt was bestemd, zou zulks geen aangenaam verschijnsel zijn voor de nationale houtindustrie. Gelukkig echter is dit niet het geval, daar een groot gedeelte van het alhier aangevoerde slechts transiteert en bestemd is voor Duitschland. Hoe groot dat gedeelte is, kan niet gezegd worden, aangezien daaromtrent geene cijfers bekend zijn. Dat het echter belangrijk zijn moet, blijkt wanneer men ziet in de boven aangehaalde staten omtrent het Rijnverkeer dat in 1892 nitgeklaard werd: hard bezaagd hout 38.936 ton en zacht bezaagd hout 185.133 ton.

Norddeutsche Lloyd. De te Bremen gevestigde Norddeutsche Lloyd, waarvan reeds meer dan eens in deze kronieken is melding gemaakt, zal over 1892 een dividend uitkeeren van 1½ pCt. tegen nihil in 1891. De Europeesche vaart heeft een voordeelig saldo opgeleverd van 676678 Mark (tegen 505667 mark in 1891) en de transatlantische vaart een van 5604971 mark (tegen 1292952

mark in 1891). Na aftrek van algemeene onkosten, rente en afschrijvingen blijft er een netto winst over van 603181 mark, tegen een verlies van 3202672 mark op Ult December 1891.

Nederlandsch Amerikaansche Stoomvaart-Maatschappij. De resultaten van de uit Rotterdam en Amsterdam op New-York en Baltimore varende Nederlandsch Amerikaansche Stoomvaart-maatschappij waren over 1892 niet ongunstig. Terwijl in het jaar 1891 een verlies van ruim f 131.000 moest geconstateerd worden, sluit de balans 1892 — na ruime afschrijvingen — met een winsteijfer van f 137.000. Het verlies door vorige jaren overgelaten wordt daardoor teruggebracht op f 317.000. Te meer mag dit resultaat gunstig genoemd worden, omdat de beperkende maatregelen, tengevolge van het uitbreken van de cholera in Enropa door de Regeering der Vereenigde Staten genomen, hoogst storend werkten op het passagiersvervoer. Ware deze omstandigheid niet tusschenheide gekomen dan zou waarschijnlijk het geheele verlies zijn ingehaald. Ook de vooruitzichten voor 1893 hangen voor een groot deel af van het al of niet weer zich vertoonen van die ziekte.

JAVA'S SUIKERINDUSTRIE.

Was de suikerindustrie weinige tientalllen van jaren geleden nog bijna uitsluitend eene koloniale industrie, werd de positie van het artikel suiker op de wereldmarkt geheel beheerscht door de rietsuiker en stond Java, na Cuba, aan het hoofd der suikerexporteerende landen — omstreeks 1850 evenwel, begon de zich ontwikkelende bietsuikerfabricatie ook haren invloed kenbaar te maken en met het $\frac{1}{4}$ de deel der toenmaals gezamenlijk geproduceerde hoeveelheid, als eene concurrente te gelden, die waarlijk niet meer geheel en al kon worden miskend.

Gelijk voorheen, bleef ook in het daaropvolgend twintigtal jaren de rietsuikerproductie gestadig, hoewel langzaam toenemen; in die periode toch kon zij worden opgevoerd van $1\frac{1}{2}$ tot $1\frac{3}{4}$ millioen ton.

De bietsuikerfabricatie evenwel, in het ontwaakt bewustzijn van zich eenmaal te kunnen meten met het nog immer overheerschend koloniaal zusterproduct, kon geen bevrediging vinden in eene evenredige geleidelijke ontwikkeling — Zij stormde voorwaarts, met uiterste krachtsinspanning wist zij de veelvuldige bezwaren, die zoowel aan de cultuur der bieten, als aan de techniek der fabricatie verbonden waren, te overwinnen, zoodat zij dan ook, na afloop van dien termijn, reeds de helft van het totaal geproduceerde quantum ter markt wierp en zij van eene ter nauwernood erkende, tot eene zeer ernstige mededingster moest worden gepromoveerd.

Thans ook zeker van het standpunt, dat zij eenmaal zou kunnen bereiken, konden de nog komende bezwaren,

die ter harer volmaking alsnog moesten bestreden worden, als zoodanig nauwlijks meer gelden — integendeel, voor de beste krachten waren zij slechts een prikkel te meer voor inspanning, hoe ze op 't glansrijkst te boven te komen. Aan geleerden in allerlei richting bood die industrie der toekomst eene welkome gelegenheid aan, om met hunne wetenschap den stempel te drukken op hare ontwikkeling; van gewoon boerenbedrijf kreeg de landbouw weldra een meer wetenschappelijken tint, de leer der bemesting werd op rationeele gronden gevestigd, kunstmest ijverde met den stoomploeg om het landbouw rendement te verhoogen, waardoor de opbrengst aan bieten, per hectare, van ongeveer 18000 kilo in 1870 tot ongeveer 35000—38000 kilo in 1892 kon stijgen en alzoo bijna verdubbeld werd.

Door goed geleide cultuur en zaadselectie werden bieten gewonnen, die steeds rijker waren aan saccharose; technici zagen er hun voordeel in, om de voor verwerking benoodigde machineriën te verbeteren en te vereenvoudigen, eminente chemici wisten het fabricatieproces te volmaken en zoo mocht door vereende krachten, de suikeropbrengst uit bieten worden verhoogd, van de aanvankelijke verhouding van 5 pCt., tot

in 1880	in 1885	in 1891	
8.92 pCt.	11.02 pCt.	13.5 pCt.	in Duitschland.
8.12	9.66	10.20	» Rusland.
5.70	6.70	11.25	» Frankrijk.

Die verbazend snelle ontwikkeling kon echter niet ververkregen worden, alléén door het particulier initiatief, hoe groot de ondernemingsgeest ook ware en met welk een ijver en talent zij ook bezielde was. Te omvangrijk waren de kapitalen, die zelfs voor eerste proefnemingen gevorderd werden en al te veel scheen het gewaagd om die, zonder eenigen waarborg, te doen opwegen tegen de natuurlijke voordeelen, die de tropische landen aan de rietsuikerindustrie vermochten aan te bieden.

Doch ook die bezwaren werden spoedig overwonnen; voor de industrieelen bleek het geen al te moeilijke taak, om hunne respectieve Regeeringen te overtuigen, dat de cultuur der Suikerbiet een niet te verwerpen middel aanbood, om den landbouw, die langzamerhand begon te kwijnen onder de overstelpende hoeveelheid graan, die Amerika en Britsch-Indië op de Europeesche markten begonnen aan te voeren, uit zijn dreigend verval op te heffen en bovendien aan tal van nevenbedrijven een hoogere vlucht te verzekeren, zoodat zij moest geacht worden, de industrie bij uitnemendheid te zijn, die den volke eene hoogere mate van welvaart zou doen deelachtig worden.

Allerwege werden dan ook fiscale maatregelen genomen, die hare ontwikkeling bevorderlijk konden zijn; door zware invoerrechten werden alle vreemde suikers geweerd, waardoor de ontlukende inheemsche industrie werd aangewezen om in eigen behoefte te voorzien, of wel door directe premiën moest de inheemsche suiker in staat worden gesteld, om in marktprijs met alle anderen te kunnen wedijveren.

Zoo ook zien we in ons eigen vaderland, overigens zoo wars van alles wat naar bescherming gelijkt, wetten gemaakt, waardoor in de laatste dertig jaren het zestal fabrieken, met eene jaarlijksche productie van 3700 ton, zich kon uitbreiden tot een dertigtal met een officieel geconstateerd product van ruim 50000 (in 1891) — wel te verstaan echter, met opoffering, behalve van de premiën, die verscholen liggen in het daadwerkelijk veel hooger rendement, dan waarvoor de aanslag plaats had en die kon geschat worden op minstens 25 pCt. 'der belaste suikerhoeveelheid, ook van zijne zeer gewichtige betekenis als in- en uitvoerland van suiker uit eigen koloniën.

Werden toch vroeger jaarlijks ruim 100000 ton Java-suiker geïmporteerd en onze zeehavens tot de voornaamste stapelplaatsen van dat belangrijk handelsartikel gerekend;

kon door dien invoer aan 23 raffinaderijen voldoende grondstof worden geleverd voor een aanhoudend en voordelig bedrijf; vond die suiker weer, als raffnade, een uitweg naar Engeland, de Middellandsche zee-havens en de Levant waardoor scheepvaart, handel en vertier een ongekenden bloei genoten en aan duizende handen werk kon worden verschaft — thans zien we dien invoer van Javasuiker teruggebracht op 1 200 ton in 't afgeloopen jaar en evenzoo het getal raffinaderijen geslonken tot vier, die thans in de verwerking van wat Hollandsche met Duitsche en Belgische suiker nog slechts een zwak bestaan voortsleepen.

Hoewel nu de voordeelen aan 't verkrijgen eener eigen suikerindustrie verbonden, waarschijnlijk niet zullen kunnen opwegen tegen de groote nadeelen, die de verbanning der koloniale suiker uit onze havens ten gevolge heeft gehad, dient echter ter eere van ons land gezegd, dat de directe begunstiging, van Staatswege aan de bietsuikerindustrie verleend, ten onzent waarlijk nog niet de meest belangrijke was. 't Mag dan ook een natuurlijk gevolg heeten van de zeer gunstige voorwaarden die haar overal geopend werden, dat de bietcultuur weldra zóódanig in uitgebreidheid toenam, dat haar product in de meeste landen, niet alleen de binnenlandsche behoefte geheel kon dekken, doch die zelfs in niet geringe mate overschreed en om nu ook aan het surplus een goed heenkomen toe te kennen, ja, om het in staat te stellen, op de wereldmarkt zelfs het recht van eerstgeboorte aan hare rivale te ontnemen, werden, hoewel tegen elk gezond oeconomisch principe indruischend en ten nadeele der overige belastingschuldigen, in meerdere landen de exportpremiën gecréeerd, waardoor het mogelijk werd, om bietsuiker nog met winst te réaliseeren tegen prijzen, die lager waren, dan hare eigen productiekosten.

Onder een steeds vermeederenden toevloed van suiker naderde eindelijk het jaar 1884, waarvan de statistieke

gegevens ons aantoonde, dat de jaarlijksche hoeveelheid geproduceerde beetsuiker met die der rietsuiker op ééne lijn kon worden gesteld en dat beide industrieën de wereldmarkt voorzagen, elk met ongeveer 2½ miljoen ton.

Alleen Duitschland leverde daarvan. . .	1.146.740 ton.
terwijl de productie van Oostenrijk bedroeg	675.000 »
» Rusland	390.000 »
» Frankrijk	305.000 »
» België.	115.000 »
» Nederland	45.000 »
en van de overigen Europeesche landen te	
zamen <u>±</u>	25.000 »

Aan rietsuiker werd geleverd door:

Java ongeveer.	420.000 »
Cuba	630.000 »
Brazilië	190.000 »
Philippijnen	165.000 enz.

Wijl destijds de algemeene consumtie eene dergelijke kolossale hoeveelheid niet kon opnemen, werd de vraag weldra door het aanbod van het artikel verre overtroffen, waarvan het eerste gevolg was, eene prijsverlaging zóó belangrijk en zóó plotseling als te voren nog nimmer eenig handelsartikel had ondergaan.

Beide industrieën geraakten daardoor in de hoogste verlegenheid. Kon echter de Europeesche, die vooral op betere finantieële grondslagen rustte, door geringe hulp van de velen, die bij hare belangen betrokken waren, zich daaruit betrekkelijk weer spoedig opheffen, voor Java's rietcultuur, gedreven door vele oudere fabrieken, waarvan de vroegere eigenaren zich hadden teruggetrokken en in jongere handen, zonder genoegzaam kapitaal waren overgegaan, zoo ook door tal van andere, eerst kortelings opgerichte ondernemingen, die nog onder den druk verkeerden van hunne eerste kapitaalsuitgaven en voorts op geen enkelen steun van Staatswege konden bogen, scheen het wel alsof de laatste ure weldra zoude aanbreken.

’Doch dankbaar zal het immer door Java worden erkend

hoe in die zorgvolle dagen, Nederland zich het patronaat over die rijke koloniën ten volle waardig toonde. Uit milde hand vloeide het Hollandsch kapitaal toe en voldeed aan alle aanvragen, om die, wel is waar gezonde, doch door ongelijken strijd tijdelijk aan 't wankelen gebrachte industrie zoo krachtig mogelijk tot steun te zijn, terwijl de Regeering het mocht goedvinden, om door afschaffing van den cijns op particulieren aanplant, door tijdelijke opheffing der uitvoerrechten op suiker en door renteloos uitstel te verleenen voor de betaling van den halven cijns, verschuldigd voor den aanplant van riet op Hoog Gezag, haar van eenige lasten te ontheffen en daardoor ook in niet geringe mate het Hare bijdroeg, om de hoop op betere toekomst levendig te houden.

Na den eersten schok doorstaan te hebben, werd in Europa zoo mogelijk nog meer energie ontwikkeld om de overwinning ten top te voeren en door steeds meerdere productien, immer meer terrein te winnen, ten einde hare vroegere overheerscheresse zelfs te vernietigen in haar schuilhoek, waarin ze door die crisis verdrongen was. In «Paasche's Zuckerhandel» vindt men dienovereenkomstig op pag. 10 vermeld, dat onverholen de hoop werd uitgesproken «dass es gelingen werde, die einst so ertragreichen Zuckerplantagen der Kolonien im Konkurrenzkampf zu ruiniren und den Rübenzucker zum alleinigen Beherrscher des Marktes zu machen». In het afgelopen jaar toont de Europeesche productie, hoe men bij dien wensch ook daden wist te voegen.

Duitschland	toch leverde ongeveer	1.194.400 ton,
Frankrijk		635.000 »
Oostenrijk		785.000 »
Rusland		540.000 »
België		146.000 »
Nederland en		50.000 »
Overige landen in Europa		80.000 »

3.430.500 ton.

waarmee thans de totale Rietsuikerproductie met $\frac{1}{2}$ wordt overtroffen. Zij is dan ook de wereldindustrie bij uitnemendheid geworden en wij moeten het erkennen, dat het thans de biet suiker is, die de wereldmarkt beheerscht.

Doch we mogen dat erkennen met opgerichten hoofde, want ook Java, willende toonen, hoezeer het den onderonden steun van het Nederlandsch kapitaal op prijs stelde en slechts vurig wenschende, dien met rijke vruchten te vergelden, begon eene krachtsuiting te ontvouwen, die niet alleen met een dankbaar gemoed in volkomene harmonie was, doch waaruit ook de sterke aandrift van eene edele eierzucht sprak, om zijne oudste rechten tot op het uiterste te blijven verdedigen.

Dienovereenkomstig vond het nieuw aangebracht kapitaal een allergelukkigst emplooi, na alvorens voor alle onderdeelen der industrie, de macht der wetenschap, die ook aan hare aanvankelijk onbeduidende concurrente zoo'n schitterend succes had bezorgd, ter hulpe te hebben geroepen.

Proefstations werden opgericht, en daarmee de eigenlijke rietbouw naar alle richtingen grondig bestudeerd; bekwame technici werden geroepen om hunne voorlichting te schenken, ten einde op alle onderstations der fabricatie de gewenschte verbeteringen in te voeren, terwijl kundige chemici die het fabricatieproces zouden leiden, overal gereedelijk een werkkring vonden, waarin zij hunne moeilijke taak naar wensch wisten te volbrengen en door hunne onderzoekingen en nieuwe vindingen zelfs hooge waardeering mochten genieten bij hunne voorgangers in Europa, getuige b. v. het onlangs verschenen werkje «over de melasse vormende bestanddeelen» van den Heer Prinsen Geerlings, die zich door zijn omvangrijken en accuraten arbeid, eene eervolle plaats heeft weten te verwerven, naast een Scheibler, een Herzfeld en anderen.

Ook aan het administratief beheer der ondernemingen

werd alle aandacht gewijd, met meer overleg werd gearbeid en waar mogelijk werden bezuinigingen ingevoerd. Vroeger uitsluitend geëxploiteerd bij eenvoudige familie-overeenkomst of bij meerdere aandeelhouders in Burgerlijke Maatschap, zijn thans reeds tal van ondernemingen in Naamlooze Vennootschappen geconverteerd, die de wettelijke verplichting hebben, een gedeelte der winst, die bij vroegere verhoudingen meestal geheel, naar gelang der aanspraken, werd verdeeld, voor een reservefonds af te zonderen, terwijl het voorts aan vele dier Vennootschappen mocht gelukken, zich, door het aangaan eener obligatieleening van goedkooper werkkapitaal te voorzien, waarbij de verplichte uitlotingen langzamerhand het groote voordeel zullen doen geboren worden om ten slotte in het bezit te komen van eigen bedrijfskapitaal, gevormd uit geamortiseerd geld.

Zoo mag dan Java neerzien op het gelukkige feit, dat het thans zijn suikers nog met eenig voordeel kan leveren tegen een prijs, die vroeger en in gunstiger tijden werd beschouwd als geheel onvereinigbaar met het voortbestaan dier industrie en in plaats van te zijn vernietigd of slechts te zijn teruggedrongen, mag het thans der wereld verkondigen dat het zijne productie niet alleen op gelijk niveau heeft kunnen houden, doch die zelfs nog iets heeft kunnen doen toenemen, ook niettegenstaande het nog voortdurend te kampen heeft tegen de verwoestende Sereh-ziekte, die de opbrengst aan riet, per eenheid land, in enkele jaren zóó belangrijk heeft doen verminderen, dat de suikerproductie o. a. in 89/90 zelfs daalde tot 332.000 ton.

Is het nu aan Java's industrieelen, door buitengewone geestkracht, die ons bewondering afdwingt, mogen gelukken tot dusverre weerstand te bieden aan tal van machten, die hen ten nadeel waren, de vraag mag evenwel gerechtigd wezen of zij ook in de toekomst hun standpunt zullen kunnen handhaven.

Aan de uitbreiding der bietcultuur toch zijn nog geen

grenzen te voorzien. Wel stelt ook die plant, met betrekking tot klimaat-verhoudingen eenige eischen en gedijt zij b. v. minder voordeelig op zuidelijker breedten dan de isothermen van 70°, doch noordelijk van deze lijnen is voor haar nog overvloedig plaats en wanneer men het komende eenigszins mag afmeten naar den maatstal van het verledene, dan kan het niet miskend worden, dat de toekomst inderdaad hoogst zorgvol schijnt. Van 85—86 tot 91—92 toch, werd de met biet bezaaide oppervlakte uitgebreid o. a. door:

Duitschland van 224116 hectare tot 246000 h. = 54 pCt.

Oostenrijk » 138000 » » 313800 » = 127 »

Frankrijk » 119523 » » 253157 » = 111 »

terwijl alle andere produceerende landen dat voorbeeld in meerdere of mindere mate volgden en de cultuur ook sedert nog werd ingevoerd in landen, waar zij tot voor korten tijd nog onbekend was, zooals in Bosnie, Rumenië, Zwitserland etc.

Ook langs den weg van verhoogd rendement staat nog eene belangrijke vermeerdering van productie te wachten, want kan slechts Duitschland, waar de geheele industrie in al hare onderdeelen, den hoogsten graad van volkomenheid bereikt heeft, bogen op een suiker-oogst van 3468 kilo's per hectare, Oostenrijk wint slechts 2517 kilo's, terwijl 2587 kilo's door Frankrijk en 1795 kilo's door Rusland gewonnen worden per zelfde eenheid grond, waaruit mag worden geconcludeerd, dat in de drie laatstgenoemde landen, een of ander nog niet tot volle recht is gekomen. Maar ook de rietsuikerfabriekanten bejiveren zich algemeen, om door verhoogde productie, den prix de revient hunner suiker te verminderen, ten einde des te beter gewapend te kunnen verschijnen op het slagveld van den algemeenen strijd.

Zoo maakt thans Egypte zich op, om plaats te nemen in de rij der voornaamste rietsuiker-produceerende landen. Door daarstelling van geschikte irrigatiewerken is het

mogelijk geworden, om in Opper-Egypte, daar waar de fabrieken der Dairah Sanieh Cie. gelegen zijn, eenige duizende hectaren land, die vroeger als uitgedroogde woesternijen, tot niets bruikbaar waren, naar willekeur te doen bevoelen, ook bij den laagsten waterstand van den Nijl en ze daardoor in vruchtbare rietvelden te herscheppen. De suikerproductie van verleden jaar bedroeg dan ook reeds 71500 ton, tegen 34000 ton in 1881, zoodat zij in tien jaar verdubbeld werd en thans het verlies, dat zij jaarlijks te boeken had, in eene niet onbelangrijke winst kon doen overgaan.

De winst, die daar te lande een deel uitmaakt der Staatsinkomsten als behoorende die fabrieken aan den Staat en die dus als nieuwe bron voor schulddelging kan worden aangemerkt, levert door haar bedrag prikkel genoeg tot inspanning van alle krachten, om haar zoo mogelijk te doen toenemen en alzoo ten opzichte der industrie, slechts het wachtwoord «vooruit» te huldigen.

In andere landen, waar men eveneens doordrongen was van de groote diensten, die de rietcultuur den landbouw kon bewijzen of waar men aan de onmetelijke, nog braak liggende terreinen evenzoo een nuttig emplooi wilde verleen, werden maatregelen getroffen, die volkomen aan het voorgestelde doel zouden kunnen beantwoorden en het ook ten volle deden.

Door handelsovereenkomsten o. a. werd de Cubaansche suiker in de Vereenigde Staten slechts uiterst weinig belast, waarvan het gevolg was, dat de productie van dat eiland van 486.454 ton in 88—89 klom tot 900.000 ton in 91—92, terwijl oogst 92—93 wordt geschat ± 1.000.000 te zullen bedragen, zoodat Cuba thans eene productie heeft, meer dan dubbel zoo groot als Java en bedragende $\frac{3,5}{0,6}$ van den geheelen rietsnikeroogst. Brazilië en Peru wisten gelijke overeenkomsten te sluiten, waardoor in die landen te zamen, in twee jaren tijds 60.000 ton meer werden gewonnen dan vroeger.

De Philippijnen bleven in ontwikkeling niet achter; van 116.175 ton in 89—90, kon eene toename worden geconstateerd tot 200.000 in 91—92.

Doch grooter gevaar nog begint te dreigen van de zijde der Vereenigde Staten. De groote massa suiker, die daar wordt verbruikt en in de twee laatste jaren telkens toenam met 22 à 23 pCt., terwijl zij in het afgelopen jaar reeds 1.890.000 ton bedroeg, heeft bij de Amerikanen langzamerhand een niet onnatuurlijken weerzin doen ontstaan, om het voor dien aankoop benodigd groote kapitaal, aan andere volken uit te betalen.

Louisiana, de eenige staat, waar tot nu toe rietsuiker gewonnen werd, kon toch niet meer leveren dan ongeveer 200.000 ton, al het overige moest worden geïmporteerd. Bij eene wet van 1 October 1891 werd daarom eene directe premie toegestaan aan eigen suiker, ten bedrage van 2 dollarcent per livre van 90° en van 1½ dollarcent per livre, polariseerende van 80—90°, gelijkstaande met $\pm f 11$ en $f 10$ per 100 kilo.

Met dergelijke buitengewone voordeelen in 't vooruitzicht, werden spoedig alom groote voorbereidselen gemaakt, zoo tot installatie van nieuwe fabrieken en uitbreiding van rietcultuur in Louisiana, Texas en Florida, als van bietaanplantingen in Nebraska, Californië, Utah en Ohio.

Na de laatste verkiezingen, waardoor het weldra optreden eener democratische Regeeringspartij verzekerd werd, mocht het twijfelachtig geworden zijn, of de reeds toegestane premiën zullen behouden blijven of althans ook zullen worden toegekend aan alsnog nieuw te vestigen ondernemingen, waarom die voorbereidselen werden gestaakt en het kapitaal voorloopig weer eene afwachtede houding aannam, doch Republikein of Democraat, bovenal gevoelen zij zich Amerikaan, die den stelregel is toegedaan, dat Amerika slechts voor de Amerikanen mag zijn en hun geld in de eerste plaats daar ook thuis behoort te blijven.

In casu mag dat principe er toe aanleiding geven, dat tusschen partijen een «modus vivendi» zal getroffen worden, waardoor die premiën mogelijk tot kleiner bedrag zullen worden gereduceerd, doch met de meeste waarschijnlijkheid nog immer voordeel genoeg zullen opleveren, om de reeds gedane eerste uitgaven wel minder productief, doch niet tot verliezen te maken.

Houdt men in 't eerste geval rekening met den spreekwoordelijken ondernemingsgeest der Amerikanen, die zich met geen halve maatregelen kunnen tevreden stellen, geen hinderpalen van technischen aard kennen, voorts met de groote kapitalen die zij ter hunner beschikking hebben en die zij bij voorkeur aanwenden tot bevordering van industrieën in 't algemeen dan mag worden voorzien, dat binnen een niet al te ruim genomen tijdperk, ook dat land in eigen behoefte zal kunnen voorzien en Java daarmee wederom een allerbelangrijkst débouché voor zijn product zal verliezen.

Bij dat energisch streven van bijna alle volkeren, om toch zooveel mogelijk suiker te maken, kan dan ook in engeren zin niet meer gesproken worden van een eigenlijken kamp tusschen riet- en bietsuiker.

De aard der grondstof mag thans wel geacht worden van ondergeschikten aard te zijn, en het is de suikerindustrie in 't algemeen, die door hare weidsche verbreiding en haar steeds toenemend product, de vraag doet ontstaan, of zij de behoefte voor verbruik van het artikel niet verre overschrijdt, eene vraag, waarvan de beantwoording ons de gegevens kan verstrekken voor eene prognose betreffende de toekomst.

Gelukkigerwijze mogen wij constateeren, dat met het vermeerderd aanbod en de daling van den marktprijs, het verbruik allerwege belangrijk is toegenomen. Per hoofd bedroeg die toename

	in 1880.		in 1885.		in 1890.	
in Frankrijk.	van 10.—	kilo	tot 12.27	kilo	tot 14.15	kilo.
„ Duitschland	„ 6.50	„	„ 7.50	„	„ 10.50	„
„ Oostenrijk .	„ 4.20	„	„ 5.—	„	„ 6.81	„
„ Rusland . .	„ 3.61	„	„ 4.83	„	„ 6.25	„
„ België . . .	„ 4.8	„	„ 5.3	„	„ 6.07	„
„ Holland . .	„ 8.6	„	„ 9.5	„	„ 9.8	„
„ Zwitserland	„ 9.2	„	„ 11.4	„	„ 16.2	„
„ Italië . . .	„ 2.8	„	„ 3.09	„	„ 3.18	„
„ Spanje . . .	„ 3.1	„	„ 3.60	„	„ 4.5	„
„ Portugal . .	„ 4.1	„	„ 4.4	„	„ 5.25	„
„ Zweden . .	„ 7.5	„	„ 8.50	„	„ 9.43	„
„ Noorwegen	„ 5.3	„	„ 5.72	„	„ 6.24	„ en
„ Engeland .	„ 27.9	„	„ 30.2	„	„ 32.4	„

De verbazende massa suiker, die in Engeland wordt verbruikt, moet wel in 't bijzonder onze aandacht trekken, daar zij geheel buiten verhouding staat tot de consumtie van eenig ander land, waar zij min of meer het peil aangeeft der algemeene welvaart.

Suiker toch heeft het voorrecht te zijn een welsmakend artikel van veelzijdige aanwending in de huishouding, en waarvan gaarne met vrijgevege hand wordt gebruik gemaakt, als de daartoe strekkende uitgaven binnen het bereik liggen van het individueel vermogen. Geen sprake zou er dan ook kunnen zijn van mogelijke overproductie, als niet door accijnzen, invoerrechten of andere fiscale heffingen, de prijs kunstmatig hoog werd gehouden. Vooral Engeland's statistiek geeft dat op duidelijke wijze te kennen: het ondervolgend overzicht, getrokken uit «Paasche's Zuckerhandel» moge het bewijs daarvan leveren.

Jaar.	Bevolking in duizend- tallen.	Totaal verbruik in 1000 tons.	Gemid- delde prijs per Cwt. onbelast.	Gemid- delde belasting per Cwt.	Gemid- delde prijs per Cwt. belast.	Gemiddeld verbruik per hoofd.	Uitgave per hoofd.
			sh. d.	sh. d.	sh. d.	Pd. Onces	sh. d.
1804	16407	107	53—4	22—11	76—	14—9	9—10
1809	17602	125	46—3	26—1	72—4	15—4	9—9
1814	18892	100	73—4	32—9	106—1	11—14	11—2
1819	20398	140	41—4	28—4	69—8	15—5	9—6
1824	21991	168	31—6	27—6	59—	17—2	9—10
1835	25104	193	33—5	24—2	57—7	17—3	9—1
1845	27875	243	32—11	14—6	46—6	19—14	8—4
1847	28093	289	28—3	15—2	43—5	23—1	8—11
1851	27520	312	25—6	12—9	38—3	25—11	8—9
1854	27788	401	22—8	11—9	34—5	30—6	9—5
1865	29862	518	22—5	10—1	32—6	38—11	11—3
1866	30077	460	22—0	9—2	31—2	42—11	11—11
1867	30335	608	24—1	9—3	33—4	38—13	11—3
1870	31205	693	22—7	7—9	30—4	49—12	13—4
1871	31513	702	25—1	4—6	29—7	49—14	13—2
1873	32138	786	23—1	4—2	27—3	54—12	13—4
1874	32438	836	22—3	2—0	24—3	57—12	12—6
1875	32912	749	21—0	0—0	21—0	62—6	11—8
1878	33779	989	19—9	—	19—9	64—2	11—1
1883	35612	1068	18—6	—	18—6	67—2	9—9
1885	36380	1178	13—10	—	13—10	72—10	9—0
1887	37076	1208	12—2	—	12—2	72—15	7—11

In 1889 steeg het verbruik zelfs tot 76.7 Eng. Ponden per hoofd, doch het gemiddelde over de drie laatste jaren bedroeg 73 Ponden = 33.11 kilo. Niet dat die hoeveelheid uitsluitend haren weg vond naar de magen der inwoners van het Vereenigde Koninkrijk, doch ook tal van nieuwe branches van nijverheid werden geboren, die in de verwerking der goedkoope grondstof ruime voordeelen wisten te bemachtigen, terwijl de minder zuivere suikersoorten zelfs als veevoeder algemeen ingang vonden.

Toen in November 91 bij de behandeling van het hoofdstuk «Financiën» enkele afgevaardigden in onze Vertegenwoordiging, met verwijzing naar de Engelsche statistiek aandrongen op verlaging van onzen zeer hoogen accijns, welke verlaging den suikerhandel zou kunnen doen ver-

levendigen en dat nuttige voedingsmiddel meer onder het bereik van het volk zou brengen» meende men van andere zijde tegen die verwachtingen te moeten waarschuwen, in aanmerking nemende, dat het Engelsche volk zoo zeer verschillend zou zijn van het onze.

Geen enkel tijdperk der geschiedenis leert ons echter, dat de Hollander zijn voordeel niet weet te zoeken, daar waar het te vinden is — het tegendeel mag zelfs gerustelijk worden aangenomen — en wanneer nu de Engelschen bij een winkelprijs van 52 cent per kilogram suiker zooals wij die tegenwoordig hebben en die gelijk is aan 43 sh. 4 d. per cwt. zooals zij die hadden in 1847, daarbij verbruikten 23.1 Eng. Ponden = 10.43 kilo en wij gemiddeld tot ons namen 9.8 kilo per hoofd, dan kan dat uiterst geringe verschil, dat eigenlijk geen verschil meer is, niet tot maatstaf dienen voor de bewering, dat wij het niet naar waarde zouden weten te schatten, als wij, evenals de Engelschen, onze suiker konden koopen voor 14 à 15 cent per kilogram.

Zeer waarschijnlijk mag het zelfs geacht worden, dat alsdan onze Hollandsche vruchten en onze koloniale suikers niet meer naar Engeland zouden vervoerd worden tot bereiding van allerlei jams etc. doch dat we daarvan zelf de voordeelen zouden gaan genieten, en wat de fiscus betreft, beschouwen we die statistiek ook in dat opzicht eenigzints nader, dan vinden we, dat zij genoot.

Pd. sterl.

in 1804 van 107000 ton, tegen eene belasting	
van 22/11 per Cwt.	2.450.000
1809 kon zij bij eene verminderde prijs-	
waarde van 6—10 en eene verhooging	
van belasting met 3—10, ontvangen .	3.256.250
Over 't algemeen zien we in de eerste	
jaren de belasting opgevoerd, naar mate	
de marktprijs daalde, doch, ten einde	
het verbruik aan te moedigen, altijd	

	slechts in die mate, dat de waarde van het belaste product steeds eene vermindering onderging, behalve in het jaar 1814, toen waarschijnlijk oeconomisch-politieke toestanden aanleiding gaven, om die belasting op suiker, als niet behoorende tot de meest dringend benooidigde voedings-middelen, bovenmatig te verhoogen, doch soortgelijke toestanden waren ook oorzaak, dat de marktwaarde van het artikel evenzoo buiten verhouding steeg, zoodat ten slotte voor de cwt. moest worden betaald 106 sh.—1 d. tegen 72 à 75/— in vroegere jaren. Het verbruik nam daardoor snel af en in stede van door die belangrijk verhoogde belasting, vermeerderde inkomsten te kunnen verkrijgen bleven de nagenoeg constant en bedroegen 3.275.000
in 1819	was de belasting weer teruggebracht tot 28/4, de marktwaarde weer gedaald tot 41/4, de totale kostprijs bedroeg dus 69/8, de fiscale inkomsten stegen tot . 3.965.000
in 1824	was de marktprijs verder gedaald tot 31/6, de belasting evenzoo verminderd tot 27/6, welke beide gunstige omstandigheden de Staats-inkomsten deden stijgen tot 4.620.000
in 1835	bedroeg de totale kostprijs 57/9; de fiscus ontving 3.660.000

Tot en met 1844 bleven dezelfde toestanden, met geringe schommelingen voortbestaan; de suikerprijzen ondergingen weinig verandering, evenzoo bleven de fiscale bepalingen nagenoeg

in dezelfde mate gehandhaafd, het suikerverbruik bleef stationnair en diensvolgens ook de Staats-inkomsten.

Intusschen hadden de verloopende 40 jaar ten duidelijke aangetoond, hoe onder verschillende omstandigheden het quantum van het suikerverbruik in de hoogste mate afhankelijk was van den winkelprijs, want, wijl de uitgaven per hoofd slechts geringe fluctuaties ondergingen, zag men des te meer suiker in de algemeene consumtie verdwijnen, hoe grooter hoeveelheid voor een zelfde bedrag kon worden aangekocht; omgekeerd bleek het, dat men zich zelfs wist te onthouden van een eenmaal tot gewoonte geworden gebruik, als de prijs de koopkracht te boven ging, getuige het jaar 1814, toen het met bijna 4 Eng. Ponden per hoofd daalde.

Door die ondervinding geleerd, werd beproefd of door eene belangrijke accijnsverlaging, het verbruik niet zóódanig zou toenemen, dat een geëvenredigde vermeerderde invoer een verminderd recht zou kunnen aequivaleeren. In

1845 werd daarom de belasting teruggebracht tot op 14/6, waardoor in den kleinhandel de centner suiker op ruim 11 sh. lager dan voorheen kwam te staan. Het dadelijk gevolg was, dat het gemiddeld verbruik per hoofd eene belangrijke toename aanwees, doch de fiscus ontving slechts 3.523.500

Wel was dat eene belangrijke vermindering van inkomsten, doch voor

eenige conclusie was dit feit nog niet vatbaar, omdat een langere termijn dan één jaar moest worden afgewacht om te kunnen beoordeelen of het genot van zooveel goedkoopere suiker genoegzaam zou worden gewaardeerd. In

1847 toen de fiscus in eene wederom verminderde marktwaarde met 4 sh. 8 ge-reedelijk aanleiding vond, om hare eischen slechts met 8 d. te verhoogen, ontving zij reeds weer. 4.378.300

Doch al die kleine verhoogingen mochten terecht onwaardig worden geoordeeld en grootscher was het voornemen om, gesteund op de reeds opgedane onder-vinding, in den vervolge geleidelijk voort te gaan met verlaging van rechten, totdat de grens zich van zelve zou hebben aangegeven. In:

1851	bedroegen zij slechts	12/9	doch aan rechten werd geïnd	£ 3.978.000
1854	" " "	11/9	" " " " "	4.711.000
1865	" " "	10/1	" " " " "	5.205.000
1867	" " "	9/3	" " " " "	5.624.000
1870	" " "	7/9	" " " " "	5.370.000
1871	" " "	4/6	" " " " "	3.459.000

Wij zien hieruit het merkwaardige verschijnsel, dat bij eene hoogst belangrijke vermindering der rechten op suiker, eene vermindering, die o. a. in 1870 gelijk stond met $\frac{1}{4}$ van hetgeen geheven werd in 1804, de staats-inkomsten zelfs meer dan verdubbelden en dat, toen zij in 1871 nog slechts het $\frac{1}{4}$ bedroegen van het in 1809 geheven recht, die inkomsten nog ongeveer met elkander gelijk stonden.

In 1874 werd dat recht verder teruggebracht tot op 2 sh. per cwt. en in het daarop volgend jaar werd de suiker geheel vrijgelaten. Toen werden wel is waar geen inkomsten uit die bron meer getrokken doch ongetwijfeld

moet de schatkist daarvoor vergoeding hebben gezocht en gevonden in de belasting van tal van nevenindustrieën, die de suiker als grondstof verwerken en zoo mag aldus dat vrije, verstandige inzicht geleid hebben tot de schepping van nieuwe sources van volkswelvaart.

Voor al voor die zoo even genoemde «andere zijde onzer Vertegenwoordiging» mag die statistiek in 't bijzonder leerzaam zijn; zij is ook verblijdend voor onze industrie, evenals die van Amerika, die, sinds men ook daar te lande «free sugar» kan genieten aantoonde, dat het verbruik van 1.522.731 ton = 24.1 kilo per hoofd in 1890, klom tot 1.872.400 ton = 29.9 kilo per hoofd in 1891, en derhalve met ruim 23 pCt. toenam; verblijdend, in zooverre nog een uitweg voor het surplus suiker kan en zal gevonden worden, wanneer door een al te groot excedent wederom een crisis zal zijn ontstaan en de Regeeringen zullen hebben uit te zien naar de mogelijkheid van vermindering van fiscale rechten, ten einde dat surplus spoedig op natuurlijke wijze te doen verdwijnen, want te diep toch heeft die industrie allerwege wortel gevat, om haar zonder gevaar voor de grootste calamiteiten te doen te niet gaan; verblijdend vooral voor ons vaderland, wijl het niet onwaarschijnlijk mag wezen, dat de schoone dagen, thans verkregen door de afschaffing van den zeepaccijns, ook nog eenmaal zullen worden opgevolgd door zoetere dagen na geheele of gedeeltelijke opheffing van den suikeraccijns en onze landgenoten zich naar hartelust zullen kunnen verlustigen in het gellefd artikel, dat thans nog alleen bij wijze van lekkernij, of slechts door de meer bemiddelde klasse, naar behoefte, kan worden aangekocht. Dat overigens, bij onze rechten op suiker, die ongeveer twee maal hare waarde overtreffen, nog betrekkelijk zóóveel per hoofd gebruikt wordt, mag zoowel getuigenis geven van een algemeen gunstigen toestand, alsook vooral, dat de behoefte aan dat artikel in zeer ruimen kring wordt gevoeld.

Of nu die tweede, aanstaande crisis kan worden verwacht binnen een niet al te zeer verwijderd tijdstip, wie zal het wagen daaromtrent eenige voorspelling te doen? mogelijk kan het zelfs zijn dat reeds een enkel jaar, met voordeeligen bietoogst daartoe den aanstoot geeft, getuige de bijzondere gevoeligheid der suikermarkt, die niet onbelangrijk kan stijgen of dalen. al naarmate de overheerschende weersgesteldheid een goeden of minder goeden bietoogst mag doen verwachten. Trouwens niet ten onrechte, want hoezeer het verbruik in enkele landen een bijzonder snellen voortgang aanwijst, bedraagt de toename der wereldconsumtie, in de laatste jaren toch niet meer dan 6 pCt., terwijl de totale productie vermeerderde met 13 pCt. Zoo vermeende dan ook reeds M. E. Kutschera, in in het Wochenschrift van 23 Nov. jl. van het Centraal Comité der suikerfabrikanten van Oostenrijk-Hongarije, attent te moeten maken op de gevaarlijke gevolgen van voortdurende uitbreiding der cultuur, omdat een overvloedige oogst als van 1889, ongetwijfeld eene groote daling in prijs ten gevolge moet hebben. Doch zooals de omstandigheden thans staan, moet een dergelijke stem gelijk blijven aan «die eens roependen in de woestijn;» la chasse à la betterave is dan ook weer in vollen gang, want het zelf behoud eischt, dat elk fabrikant zijne nage-noeg onveranderlijke bedrijfskosten kunne ontslaan over een zoo groot mogelijk product, om zijne waar, tegenover het dringend aanbod, zoo goedkoop mogelijk te kunnen leveren.

Bovenstaand overzicht nu, geeft ten duidelijkste te kennen, dat de toestand der suikerindustrie in zeer wankelbaar evenwicht verkeert, dat, ten tijde, dat de handel zich weer zal bewust worden, dat de «zichtbare hoeveelheden» onevenredig beginnen aan te groeien, de prijs weder belangrijke schommelingen zal ondergaan, die voor velen den val zullen ten gevolge hebben, zooals ook reeds ge-

schiedde in 1884, toen vele kleinere staten, uit de rij der suiker exporteerende landen voor immer verdwenen. Die zich in die dagen het sterkst zal kunnen toonen, zal ook de meeste kans op zelfbehoud kunnen doen gelden. In zekere mate mag het daarom gebillijkt worden, dat elk suikervoortbrengend land zich tijdig wenscht te wapenen tegen de Jobsdagen, die ongetwijfeld komen zullen. De meesten echter zijn met hunne beschermende maatregelen, «au bout de leur latin» en zonder gepaste ontevredenheid te verwekken bij elke andere industrie, mag het wel niet denkbaar zijn, dat aan de onderwerpelijke industrie nog meerdere faciliteiten zal kunnen worden verleend.

Ten opzichte der koloniën kan Holland zich echter nog verheugen in eene hoogst benijdenswaardige positie. De steun, die in de bange dagen van 1884, aan Java's industrie werd verleend, bepaalde zich zooals wij boven gezien hebben, in hoofdzaak slechts tot een indirecten, de twee eerste maatregelen toch golden niet meer dan eene ontheffing van lasten, die zelfs in de goede dagen niet met een gezond oeconomisch beginsel in overeenstemming konden worden gebracht; de laatste alleen kwam neer op eene geldelijke tegemoetkoming, echter niet van het kapitaal van den halven cijns op Gouvernements aanplant, doch alleen van den interest daarop gedurende het vijfjarig uitstel van betaling — alzoo heeft het thans nog een geheel arsenaal van middelen ter zijner beschikking, om zoo noodig, zijne koloniën voor eene al te groote catastrophie te behoeden, wanneer men althans die beschikbare middelen vermag af te meten, naar de bescherming die het aan eigen industrie verleent en die zelfs onze tegenwoordige antiprotectionnistisch gezinde Minister van Financiën, blijkens zijne verklaring in de zitting der Eerste Kamer op 30 Jan. jl. nog voorloopig wil bestendigen, want, ofschoon manoeuvreerende met verhoogingen en verlagingen, ten einde de premie

van ongeveer twee miljoen zooveel mogelijk te verschuilen, zal toch hare handhaving moeten resulteeren omdat de betrokken heeren suikerfabrikanten klaagden, met minder bedrag niet te kunnen volstaan

Echter wel verre van te rekenen op eventueele directe hulp, gaat de Java industrieel voort, om zich met alle goede wapenen, binnen zijn bereik, te omgorden, ten einde, zoo mogelijk, zijne zelfstandigheid te kunnen bewaren; zal hij echter eenigermate kunnen vertrouwen dat zijn onvermoeid streven met blijvend succes zal worden bekroond?

Even als Cuba, is ook Java het land, bij uitnemendheid voor rietbouw geschikt. Eene gewenschte vochtigheid van den dampkring, eene passende en gelijkmatige temperatuur, een westmoesson, die overvloedige en vruchtbare regens schenkt, een daaropvolgende drooge moesson, die het saccharose-gehalte van het riet ten top voert en alle voordeelen aangeeft voor eene regelmatige verwerking van de grondstof enz. zijn alle machten, die in de hoogste mate voor het welslagen der cultuur bevorderlijk zijn. Het is dan ook geen zeldzaamheid, dat goede riettuinen een oogst opleveren van 1000—1100 picols riet per bouw, waaruit gewoonlijk 100 à 110 picols suiker gewonnen worden, 't geen overeenkomt met een opbrengst van 9500 kilo suiker per hectare, die ook meermalen nog tot boven de 10000 kilo's kan worden opgevoerd.

Arbeidskrachten zijn daarbij in voldoende mate en tegen bevredigend loon beschikbaar, zoodat voor Java de hoofdvoorwaarden aanwezig zijn, om het voor de rietsuikerfabricatie een El dorado te maken en het met een Cuba gelijken tred te kunnen doen houden, want ook aan gronden, om die voor den rietbouw dienstig te maken is geen gebrek.

Maar zooals immer en overal, heeft ook hier die kleurige medaille hare keerzijde en hoe schitterender een voorwerp wordt verlicht des te donkerder ook de schaduw, die het afwerpt.

Onder die donkere punten, neemt de verwoestende serehziekte, waardoor thans over geheel Java het riet wordt aangetast, eene eerste plaats in. Meerdere wakkere industrieelen werden in één enkel jaar door zware financiële verliezen, als gevolg van misoogst, uitsluitend door die ziekte te weeg gebracht, in zóó benarde positie gebracht, dat wederom een geheele reeks van gunstige jaren werd geeischt, om zich daaruit te kunnen redden. Doch die goede jaren lieten zich wachten; de ziekte bleef heerschen, tastte voortdurend meerdere ondernemingen aan en meer dan concurrentie, in hoogere mate dan de laagste suikermarkt, bleek zij het «to be or not to be» onzer industrie te beheerschen.

Niet dan met vreeze waagde men het een blik in de toekomst te werpen, doch alvorens het donkere beeld, dat men zich daarvan slechts kon scheppen, zou bewaarheid worden, zou men nogmaals het uiterste beproeven, alle krachten vereenigen, alle praktische ervaring wikken en wegen, alle wetenschap raadplegen en in gezamenlijk overleg zelfs tonnen gouds uitloven aan hem, die een middel wist aan te geven, dat die kwaal met succes zou bestrijden.

Intusschen toog ook iedere planter voor zich aan 't werk en de fabrikanten der besmette streken, reeds zoo gedrukt door verliezen in vorige jaren, offerden nogmaals duizende guldens op, om hun plantmateriaal te vernieuwen, eerst met rietstekken uit andere Residentiën, waarheen de ziekte nog niet was doorgedrongen, daarna met riet van eilanden buiten Java, in 't bijzonder van Borneo en ten slotte zelfs van eilanden, verre buiten onzen Archipel gelegen.

De zeer hooge kosten, die met dat importeerén van plantriet gepaard gingen en die voor enkele ondernemingen soms nog meer dan f 50.000 bedroegen, werden wel beloond door een dragelijken aanplant, doch maakte aan de andere zijde ook alle winst illusoir en wyl nu spoedig daarop nog de nieuwe teleurstelling moest worden onder-

vonden, dat ook het geïmporteerde riet, meestal in tweede generatie serehziek werd, trachtte men zich een middenweg te openen, door op maagdelijke gronden in 't gebergte eenige tuinen aan te leggen, deze met uitgezochte rietstekken te beplanten, welke, aan hunne eigene groeikracht overgelaten, een vrij goed materiaal opleverden ter beplanting der lager gelegene fabrieksvelden.

Langs dien weg is men er thans voorloopig wel in geslaagd, om der sereh veel van hare kwaadaardige, verwoestende natuur te ontnemen en kan men zich alzoo een middelmatige opbrengst der rietvelden verzekeren, doch het zal wel geen nadere aanduiding behoeven, dat die weg zeer kostbaar is en den struggle for life in de algemeene concurrentie zeer bemoeielijkt.

Met verlangen wordt daarom nog altijd uitgezien naar hetgeen de wetenschap in deze vermogen zal. Door ijverige en conscientieuse onderzoekingen en verdere hoogst te waardeeren bemoeienissen, is het wel reeds aan onze landgenooten Dr. Janse en Dr. Valetton mogen gelukken, tot in het wezen der aandoening door te dringen, de ware oorzaken liggen echter nog immer in het duister en diensvolgens blijft een rechtstreeks middel ter bestrijding ook nog immer een desideratum.

Wijl echter langzamerhand de twijfel begint veld te winnen, of wel ooit een dergelijk arcanum zal gevonden worden, valt het aan de andere zijde toch ook bezwarend, om blijvend te gaan berusten in het jaarlijks aanleggen en onderhouden der kostbare bergtuinen die het grootste deel der anders te maken winst absorbeeren.

Men werd er daarom op bedacht om te trachten door zaadwinning en kweeking, een geheel nieuw riet te bemachtigen, dat, naar men hoopte, immuniteit zou bezitten tegen sereh. Voorafgestaan door Dr. Soltwedel, die er in mocht slagen eenige plantjes uit, met moeite verkregen zaad, op te brengen, vond dat goede voorbeeld bij velen spoedig navolging en thans reeds mag de Heer Moquette

van de fabriek Toelangan in Soerabaija er roem op dragen dat hij door zijne volhardende pogingen, de eerste was, dien het is kunnen gelukken eene uitgestrektheid van circa een bouw gronds te beplanten met krachtig, uit zaad gewonnen riet.

Welke de portée zal zijn van dat eerste succes in 't groot, is voorzeker moeielijk te bepalen, doch ofschoon de rietwinning uit zaad, wegens de vele zorgen die zij ongetwijfeld van een groot en vertrouwd personeel zal eischen, waarschijnlijk wel niet op ruime schaal voor fabricatievelden toepasselijk zal kunnen zijn, mag toch in vele andere opzichten, uit de thans verkregene ervaring een onberekenbaar voordeel geboren worden. Zij zal er wellicht toe kunnen leiden om op gemakkelijke en weinig kostbare wijze, uit andere wereldstreken vreemde rietsoorten te kunnen aankweeken, die mogelijk bij hooger suikergehalte, ook nog meer weerstandskrachtig tegen sereh zouden kunnen zijn, dan ons tegenwoordig riet, dat zoo lang reeds onder dezelfde omstandigheden gecultiveerd, wellicht gevoeliger is geworden voor eene mogelijk bestaande endemische gesteldheid.

Evenwel zullen ten opzichte dier laatste mogelijkheid, geen al te sanguinische verwachtingen mogen gekoesterd worden, wijl de ondervinding reeds heeft geleerd, dat alle, uit den vreemde geïmporteerde rietstekken, zoo ook de uit inheemsch zaad gekweekte plantjes, zoo niet reeds bij de eerste, dan toch meestal bij de tweede generatie, door sereh worden aangetast.

't Is daarom ook zeer juist gezien, dat thans, meer dan ooit, beproefd wordt om heil te zoeken in eene meer intensieve grondbewerking en eene rationeele bemesting. Mogen we voor de eerste aangelegenheid het spoedig aanbreken wenschen van den tijd, waarop wederom de ploeg zijne oude rechten zal herwinnen en in de plaats zal treden van het thans gebruikelijke Reynoso-systeem waarbij slechts ongeveer 1/4 de van den grond

wordt bewerkt en waarbij de wortels, binnen den plant-groef, als 't ware opgesloten blijven, — met betere bemesting, die geheel in eigen hand ligt, behoeft niet langer gedraald, althans hoede men zich in deze voor eenzijdigheid. 't Is waar, voor zijn snellen groei, voor de spoedige vorming van een krachtigen stengel met overvloedige bladontwikkeling, heeft het riet in de eerste plaats behoefte aan eene rijke stikstofbemesting, doch men blijve er aan indachtig dat al die plantendeelen ook minerale stoffen bevatten en ze dus ook voor hunne vorming noodig hebben, zoodat het geenzints kan verzuimd worden om ook de laatsten in voldoende hoeveelheid toe te voeren, zonder dat door de natuur verzet zal worden aangeteekend, ook door de tropische, waar overigens de verweering zoo snel plaats heeft en minerale stoffen dus ook spoediger in assimileerbaar plantenvoedsel worden omgezet. Te weinig echter schijnt men overtuigd van de hooge noodzakelijkheid dier hulpvoedingstoffen, mogelijk wel als een gevolg van de omstandigheid dat alleen stikstofbemesting haren weldadigen invloed spoediger aan 't oog vertoont, terwijl de andere, zooals phosphorzuur en kali meer den schijn geven van inactief te zijn; men moge zich echter verzekerd houden, dat ook zij, naar behooren toegepast, vooral bij eene ruime stikstofbemesting, zooals thans in den vorm van zwavelzure ammoniak veelal gebruikelijk is en die de plant tot sterken groei aanzet en dus ook hoogere eischen doet stellen voor hare andere levensbehoeften, niet achterwege mogen blijven, want, zoo zij al niet voor de directe ontwikkeling dienstig zijn zullen zij toch, in algemeene termen gezegd, ongetwijfeld bijdragen tot versterking harer constitutie en de plant alzoo beter tegen nadeelige invloeden bestand doen zijn.

Doch hoe 't ook zij, de tijd der proefnemingen is nog bij verre na niet afgesloten, nog immer blijft de beurs geopend en de moed levendig, om den nijdigste aller

riekwalen nog eenmaal geheel te kunnen overmeesteren. Bestond dan ook slechts alleen het sereibezwaar, dan zou, hoe machtig het ook is en hoeveel geldelijke opofferingen het ook eischt, onze bovengestelde overweging, naar ik vermeen, nog wel in betrekkelijk goeden zin kunnen beantwoord worden — maar, helaas! nog niet tal van andere moeilijkheden heeft onze industrie voortdurend te kampen, moeilijkheden waartegenover zij met al hare wetenschap en met al hare energie, volkomen machteloos staat.

Voor een belangrijk deel worden die gevonden in agrarische aangelegenheden, die beheerscht worden door bepalingen, welke met achterstelling der rietcultuur, bijna uitsluitend de bevordering van den rijstbouw op 't oog hebben. Was het vroeger reeds het principe der Regeering en meer bepaaldelijk onder de Gouverneurs-Generaal Rochussen, Duymaer van Twiss en Sloet van den Beele, om hare ambtenaren te beoordeelen naar den ijver, dien zij betoonden, om die cultuur aan te moedigen en te doen slagen, nog heden ten dage blijft dat principe onverzwakt gehandhaafd, echter zonder voldoende rekening te houden met de veranderde tijdsomstandigheden. In vroeger jaren, toen Java als 't ware nog geïsoleerd lag te midden van den Indischen Oceaan en toen dat isollement in de eerste plaats aauleiding moest zijn, om zorg te dragen dat het kon voorzien in de behoefte van het hoofdvoedingsmiddel, was dat streven ook allezints te waardeeren, ja, waren zelfs de verschillende maatregelen die getroffen werden, om den verhuur van gronden te belemmeren (1841) en dien eindelijk definitief verboden (1846), ten einde alle beschikbare velden voor rijstbouw te kunnen employeeren, ten volle gerechtvaardigd, want nog ligt de tijd niet verre, waarin, als het menschelijk zwoegen niet immer door heilzame natuurkrachten werd ondersteund, dikwijls rijstschaarste en daarmee algemeene ellende ontstond. Op den aanbouw van suikerriet kon

dat verbod geen invloed hebben, omdat die destijds alleen geschiedde op Hoog gezag en daartoe een gedeelte der dessagronden werden benut, die voor den aanleg van rijstvelden minder geeigend waren.

Middelerwijl begon zich ook behoefte te doen gevoelen om suikerriet te planten, geheel in vrijen arbeid en op vrijwillige overeenkomsten met de bevolking. Ten einde die niet geheel en al te keer te gaan, werd in 1855 de verhuur van gronden voor dat doel opnieuw toegestaan en meer bepaaldelijk werd in 1862 de verhuur door dessa-
hoofden geoorloofd, terwijl in 1865, ten aanzien van communale gronden, de toestemming werd vereischt van de meerderheid der deelgerechtigden, doch om dien vrijen aanplant evenwel binnen enge grenzen beperkt te houden, werd zij belast met een extra cijns van f 25 per bouw.

In 1870 woei er weer een andere wind. Den 21 Juli van dat jaar mocht zelfs de geboortedag worden van de wet, die bepaalde, dat de aanplant van suikerriet van Gouvernementswege, langzamerhand zou worden losgelaten, om met dien van 1890 te eindigen en geheel aan het particulier initiatief over te gaan. Alstoen geheel op eigen hulpmiddelen teruggewezen, was het in den beginne slechts met huivering, dat die industrie de haar geschonkene vrijheid aanvaardde, doch wijl ook het eigenbelang van den ondernemer met die regeling meer op den voorgrond trad en voorts gebleken was, dat van de cultuurwet 1865 geen belemmering behoefde gevreesd te worden, werd het vertrouwen op eigen kracht weldra gevestigd en de toekomst zelfs blijde te gemoet gezien. Evenzoo begon het kapitaal, steunende op de stabiliteit onzer wetten, zich in ruimere mate met den particulieren ondernemingsgeest te associeeren en waar in de vruchtbaarheid der gronden slechts eenige waarborg kon gevonden worden, daar verrezen nieuwe vrije fabrieken, die den volke voorspoed brachten, door den grond in huurwaarde te doen stijgen, en de arbeidsloo-
nen te doen toenemen.

Doch, is niets op deze aard bestendig van duur. ook onze wetten moesten weer spoedig eene verandering ondergaan. Bij koloniale ordonnantie van 30 October 1871 toch, werd de verhuur der gronden door de dessa wederom uitgesloten en alleen de eigenaar, de individueele bezitter voor zooveel betreft het hem toegewezen aandeel, mocht gronden verhuren. Kortom tijd daarna werd een veldtocht gearrangeerd om dessahoofden en onderhoorigen te doen begrijpen, dat niets hen meer tot heil zou strekken, dan het communaal in individueel grondbezit te converteeren. In den beginne overrompeld, had die expeditie in hare eerste pogingen bij de bevolking eenig succes, doch deze, weldra tot de overtuiging gekomen, dat die aanbevolen conversie haar niet immer in die mate zou dienstig zijn, als haar met alle overredingskracht werd voorgesteld, bleef, vooral in meer Oostelijk gelegen Residentiën, het communaal bezit in hoogste eere houden et pour cause!

Voor eerst kon bij de jaarlijksche verdeling de billijkheid worden betracht, door aan elken deelgerechtigde beurtelings toewijzing te doen van vruchtbare en minder vruchtbare grondstukken, doch vooral, ten einde voor eene goede irrigatie ten behoeve van den rijstbouw, naar behooren te kunnen zorg dragen, is het ook dringend noodig, dat er aaneensluiting zij tusschen de grondbezitters onderling, want daartoe moeten tal van dammen, groote en kleine, aangelegd, hoofd-waterleidingen en allerlei zijkanalen gegraven, verbindingswegen en bruggen daargesteld en onderhouden worden enz. Zelfs aaneensluiting der grondbezitters eener zelfde dessa, is daartoe niet altijd voldoende, doch meermalen zijn verschillende dessa's, tot eenzelfde watergebied behorende, verplicht zich te dien opzichte met elkander te verstaan. Waar nu die samenwerking niet bestaat, waar een individueel bezitter of eigenaar zich aan die verplichting tegenover dorpsgenooten onttrekt, door aan zijne gronden eene andere bestemming te geven dan rijstbouw, waardoor

die zouden kunnen wegvallen uit den rij der aaneengeschakelde velden, daar loopt ook het algemeen belang, ten gevolge van minder geschikte waterverzorging en diensvolgens door gedeeltelijke mislukking van den oogst, in hooge mate gevaar benadeeld te worden.

Ook voor de suikerindustrie mocht de communale bezitsvorm meer gewenscht zijn, omdat zij eerder kon leiden tot eene goede overeenkomst tusschen grondbezitters en ondernemer, tot de omstandigheid, dat de laatste zijne rietvelden nog als een geheel zou kunnen ontvangen.

Doordat toch slechts de individueele bezitter mocht verhuren zag de ondernemer zich genoodzaakt tot den inhuur van een aantal kleinere velden, aan welker afzonderlijke bewerking, tal van ongeriefelijkheden verbonden zijn, doch juist door communale regelingen, konden die nadeelen nog eenigermate beperkt worden gehouden, door bv. de jaarlijksche verdeeling der gronden onder de deelgerechtigden eerst te doen plaats hebben, nadat tegen het begin van den Westmousson, de ondernemer zijne benoodigde gronden reeds had ingehuurd. De verhuurders werden dan gescheiden en den ondernemer zijn ingehuurd aantal bouws nog als een afgerond geheel toebedeeld, waardoor ook tusschen de rijstvelden het verband behouden kon blijven. Tot eene dergelijke regeling was de bevolking des te eerder genegen, omdat de kwestie van irrigatie door den inlandschen landbouwer, als factor van welslagen wordt gesteld boven elke andere bedenking.

In den laatsten tijd echter worden in enkele Oostelijke Residentiën de Sawah's verdeeld in vaste aandeelen met communaal bezit, en waar de bevolking, met 't oog op bovengenoemde omstandigheden, niet genegen is, om op eerste aansporing der jongere ambtenaren, tot die wijze van Sawah-verdeeling over te gaan, komen weldra hooger geplaatste ambtenaren in 't gareel totdat eindelijk door steeds machtiger invloed, het gewenschte resultaat is afgedwongen.

Om nu in dat geval nog riettuinen van eenige afmeting te kunnen aanleggen, moeten ruilingen op groote schaal plaats hebben, ten einde het eene ingehuurde stuk met het andere te kunnen vereenigen en het is dus thans speciaal het individu dat den doorslag geeft. Hetzij uit fanatisme, dan wel uit andere reden niet immer tot ruiling genegen, wordt het tal van moeielijkheden om een 500 tal bouws met riet te kunnen beplanten, van jaar tot jaar grooter en zeer ernstig wordt die industrie daardoor bedreigd. Voor een riettuin toch is in den West-mousson drainage een even noodzakelijk vereischte als voor de rijstvelden eene goede irrigatie. Worden voor laatstgenoemden bevoeiingskanalen met een zoo hoog mogelijk waterniveau verlangd, de eersten hebben dringende behoefte aan een stelsel van diepe goten, zoowel tot afvoer van het steeds toestroomende Sawahwater, als van het overvloedige water der tropische stortbuien. Het zal wel geen betoog behoeven, dat deze met minder kosten en met meer succes kunnen worden aangelegd bij groote, aan een of meer zijden gedekte, dan bij kleine, door Sawah's geëncloveerde tuinen, bij welke laatsten het veelal niet mogelijk is, zich van het overvloedige water vrij te werken, waardoor de suikerindustrieel zijne beste verwachtingen dikwijls in diepe teleurstelling ziet overgevoerd, als zijn door stagneerend water ingerot riet, hem de verzekering geeft, dat al zijn onvermoeid streven en zijne hooge uitgaven, ook langs dien weg op zware geldelijke verliezen moeten uitloopen.

Was het nu toeval of bekendheid met die ongewone wijze van grondverdeeling, dat in het Afdeelvingsverslag der Eerste Kamer over de jongste Indische Begrooting, de Regeering er aan herinnerd werd «dat de dessahoofden tot hiertoe de conversie altijd hebben tegengewerkt» want slechts als eene pressie tot conversie, onder vermomden vorm, kan zoodanige Sawahverdeeling, tegen den wil der bevolking, gekarakteriseerd worden. En of daarmee

het belang der rijstcultuur bevorderd wordt, mag na al het aangevoerde eveneens nog dubieus zijn — doch in elk geval kan het niet in de bedoeling der Regeering liggen om de suikerindustrie langzaam maar zeker te ondermijnen, en evenmin kan het in haren geest zijn om de beteekenis van art. 71 van het R. R. zóó ver te doen overschrijden dat het der bevolking niet meer gegeven zou wezen, hare eigene huishoudelijke belangen met betrekking tot de exploitatie harer gronden, naar eigen inzicht te regelen. Het moge ons daarom geoorloofd zijn er op te wijzen, dat door telegraaf en stoomvaart, het vroegere isolement van Java thans geheel is opgeheven, dat het daarom geen reden meer heeft, om de aandacht nog immer uitsluitend te blijven wijden aan rijstbouw, want dat rijstschaaarste zoo noodig door spoedige aanvoeren uit China, Siam en Tongkin, voor den vervolge bijna niet denkbaar is;

dat het dus bij de overigens goede zorgen voor rijstcultuur, tevens bestaanbaar mag wezen, om ook die van suikerriet, die der bevolking rijkdom brengt en hare koopkracht zoo zeer verhoogt, bevorderlijk te zijn, — dat het derhalve niet alleen een stap zou zijn tot terugkeer op den wettigen weg, om die proessie tot indirecte conversie te staken, doch dat het ook aanbeveling mag hebben, om slechts die ambtenaren op prijs te stellen, die beide cultures in de beste orde weten te doen samengaan.

Dat hen daartoe ook de macht worde verleend en zij in staat mochten worden gesteld, om al hunne kennis en ondervinding, betreffende land en volk, ten beste aan te wenden van het gewest, dat zij geroepen zijn te besturen!

Om dat doel eenigermate te kunnen bereiken, zou echter gebroken moeten worden met de gewoonte, om belangrijke vraagstukken te willen regelen door algemeene voorschriften, die bij de verschillende toestanden, welke vooral met betrekking tot den zeer afwijkenden aard der bevolking, hare voorheerschende gewoonten enz. bestaan,

ook slechts hoogst zelden algemeen passend zijn en dus ook bijna nimmer algemeene tevredenheid kunnen verwekken.

Daarentegen zou kunnen overwogen worden, of eene gelijksoortige hervorming, gelijk in Britsch Indië door Lord Mayo, ten jare 1870 werd ingevoerd, ook niet aan Java zou kunnen worden bedeed.

Door diens ruime inzichten werden, zooals bekend, Gewestelijke Raden gevormd, bestaande uit een drietal ambtenaren en een gelijk getal niet-ambtenaren, welke laatsten met de eischen van landbouw en nijverheid moesten bekend zijn, welke Raden het initiatief hadden voor Provinciale wetgeving, zoomede ook de bevoegdheid tot het nemen van alle maatregelen die het welzijn van het gewest konden beoogen. De meerdere verantwoordelijkheid, die aan het gewestelijk Bestuur werd opgedragen in het grooter vertrouwen, dat het geschonken werd, deed hem reeds a priori de beste verwachtingen van den toekomst koesteren en hem o. a. ook hopen, «dat ondernemingen met meer kracht en enthousiasme en met minder aarzeling tot stand zullen worden gebracht, wanneer zij worden bewerkstelligd onder de onmiddellijke verantwoordelijkheid van hen, die er het meest belang bij hebben.»¹

De opvolgers van dien Luitenant-Gouverneur volgden allen de staatkunde van dien voorganger-hervormer en konden slechts de wijsheid daarvan erkennen en beaamen, dat het gemis van kleingeestige beperkingen niet anders dan eene zeer goede uitwerking heeft gehad. Zoo zou ook Java kunnen worden opgeroepen tot de taak, die het vervullen kan en tal van industrieën zouden tot bloei kunnen geraken, als hunne rechten konden worden erkend en gehandhaafd, terwijl er voor een Hoofd van een Gewest geen verhevener zelfvoldoening zou kunnen worden gedacht, dan zijne Residentie tot welvaart gebracht te hebben, hare draagkracht te hebben verhoogd en tevens

¹ Pistorius en van der Lith — Britsch Indisch Beheer.
Econ. 1893.

de algemeene tevredenheid en den eerbied voor het Bestuur te hebben afgedwongen.

Eene andere aangelegenheid waarmee, zelfs tegen industrien in 't algemeen gezondigd wordt, bestaat in de tegenwoordige verhouding tusschen werkgever en werknemer.

Als een ware kanker in de verhouding tusschen Ind. en Europeesche maatschappij, moet het diep ingedrongen voorschottensysteem worden aangemerkt. Zonder eene belangrijke praenumeratie op het te verdienen loon, is het bijna niet mogelijk zich van de benoodigde werkkrachten te verzekeren. Bij de suikerindustrie vooral, die zooveel handen noodig heeft, zijn met die gewoonte duizende guldens gemoeid (+ 25 à 30 mille) die in Januari, aan eene veelal vlottende bevolking moeten worden uitbetaald, om van Juni tot November, tijdens den maaltijd, langzamerhand in arbeid te worden gerestitueerd. Doch wordt die arbeid immer geleverd? Te verleidelijk voor velen is de bepaling, dat bij het niet verleenen hunner bij gelde verkochte diensten, zij ook niet strafbaar zijn, als niet het bewijs kan worden geleverd, dat zij dat voorschot aanvaard hebben, onder het vooraf beraamde oogmerk om te bedriegen.

Wij kunnen ons voorstellen, hoe een ontvankelijk gemoed in extase kan geraken, wanneer het zich verdiept in dichtsterlijke fantasieën over de wondervolle verhevene natuur der tropen, doch in meer prozaïsche stemming zal men toch moeilijk kunnen aannemen, dat in dat eeuwig groene palmenparadijs, onder die purper- of ander kleurige zon, in werkelijkheid niets dan engelachtige Godskinderen moeten wonen. Zoolang toch onze ziel aan aardse stol gebonden blijft, zoo lang zal zij ook van hare onvolmaaktheden doen blijken. Voor utopieën wordt geen plaats gevonden, evenmin in Azië als in Europa of elders en 't mag dan ook een natuurlijk gevolg heeten, dat ook de Javaan, ofschoon gelukkigerwijze de gevoelens van het communisme bij hem nog niet zóó diep zijn

ingedrongen als in onze hedendaagsche maatschappij, die al te vrijgeveige bepaling toch zeer dikwijls ten zijnen voordeele weet te misbruiken en daardoor den ondernemer belangrijke schadeposten bezorgt. In een onlangs gericht schrijven aan de Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid en Landbouw te Batavia, maakte het Bestuur der Soerabayasche Vereeniging van suikerfabrikanten er nog op attent, hoe in vroeger jaren die verhouding minder aan het licht kwam en de schaden gering waren, eenerzijds door borgtocht van de goeden voor de kwaden (tangoeng réntèng), anderzijds door de toen nog gemakkelijk aan te jagen vrees, met de bedreiging van klagen bij de autoriteiten, doch dat thans die eerbied en die vrees zijn verdwenen, sinds de vrijspraken in de dessa's de ronde doen, de een zich spiegelt aan het succes van den ander en het volk thans zoo gedegradeerd is, dat het in oplichterij een welbehagen vindt en er zich op beroemt die ongestraft te kunnen plegen.

En zal men, nadat gerechtelijk is uitgemaakt, dat hij, door het niet verleen en zijner verkochte diensten, geen strafbaar feit heeft begaan, hem door eene civiele actie dwingen tot teruggave van het door hem genoten voorschot, hem, die in zulke gevallen wel zorg draagt, niets anders het zijne te kunnen noemen, dan het schamele kleed, dat hij aan den lijve draagt? Ook hier liever berusting, dan nog meer geldelijke verliezen te moeten lijden, ofschoon, hetzij gezegd, niet altijd in opgewekten gemoede; te minder, omdat men zich mag afvragen, waarom het beruchte artikel 328a van het Wetboek van Strafrecht voor Inlanders, ten dienste der Tandjong-Priok havenwerken buiten toepassing werd gesteld en op bijzondere wijze werd voorzien in de behoefte, om bedriegerijen, die niet immer juridisch kunnen bewezen worden, te voorkomen. Trouwens, naar allen schijn, mag dat leed wel spoedig geleden zijn om niet spoedig weer terug te keeren. Uit het Regeeringsantwoord op het Af-

deelingsverslag der Tweede Kamer over de jongste Indische Begrooting toch mocht blijken «dat bij de Regeering geen principieel bezwaar bestaat tegen eene straf op contractbreuk». Wij mogen dus hopen, dat weldra een beteren tijd, ten dien opzichte moge aanbreken.

Ook nog andere goeie vooruitzichten mochten bij de laatste behandeling der Koloniale aangelegenheden geopend worden, nl. uitbreiding der spoorwegen en irrigatiewerken.

't Mag echter billijk zijn, om ten opzichte der spoorwegen de beschikbare middelen niet alleen te besteden voor den aanleg van nieuwe, doch ook om de reeds bestaande zóódanig te verbeteren, dat zij naar wensch kunnen voldoen aan de rechtmatige eischen, die door de nijverheid mogen gesteld worden.

Daar waar, zonder terugzien op de hooge tarieven van het spoortransport, een snel vervoer dringend gevraagd wordt, ontbreekt het aan de middelen daartoe. Door gebrek aan voldoende rollend materieel kan bv. meestal niet naar behooren worden voldaan aan de zoo gewenschte tijdige verzending van plantstekken uit de bergtuinen naar de fabrieksvelden en dat plantmaterieel, dat ter verkrijging, zooveel zorgen en zooveel geldelijke uitgaven heeft geeischt, dat zoo hoog noodig is om de serehziekte slechts eenigermate te kunnen ontgaan en dat zoo mogelijk in verschen toestand moet geplant worden, ligt op haar afvoerplaats soms dagen lang te bederven en aan allerlei gistingsprocessen ten prooi, alvorens aan expeditie kan worden gedacht. Dientengevolge gaat bij een groot deel dier stekken, de kiemkracht reeds dadelijk geheel te loor, terwijl bij een ander deel, door broeiing, schimmelvorming oorzaak wordt van een kwijnenden groei en een vroegtijdig afsterven van het riet. Trachtte men sereh te vermijden:

Roodrot door *djamoer oepas*.

Oogvlekkenziekte door *Cereospora Sacchari*.

Ringvlekkenziekte door *Leptosphaerea sacchari*,

ziektevormen, die in hunne vernietigende werking nog onlangs beschreven werden door Dr. van Breda de Haan, werden binnengehaald.

Hoe mag de suikerindustrieel zoo'n toestand beoordeelen, een toestand die wel is waar gemaskeerd wordt door een tantalus-spoor, doch die eigenlijk nog slimmer is dan voorheen, toen men wist geheel op eigen wicken te moeten drijven en zich dus ook tijdig voorzag van middelen om zich zelf te kunnen helpen.

De Soerabayasche Vereeniging van suikerfabriekanten achtte het zich dan ook eene dure verplichting, Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal, bij zijn bezoek te dier plaatse, in Juni 1891, met alle vrijmoedigheid, zooals die déplorable toestand het voor hare industrie eischte, bekend te maken met al die ongeriefelijkheden en er met klem aan te herinneren, hoe reeds een jaar te voren, de Kamer van Koophandel te Soerabaya, op de dringende noodzakelijkheid had gewezen om het rollend materieel met eenige honderden wagons en tientallen van locomotieven te versterken, zonder dat op die noodlijdende stem eenig regard was geslagen.

Doch voorzeker zijn die bezwaren, hoezeer ook overwaardig om onder de aandacht gebracht te worden der bevoegde autoriteit, meer van lokalen aard, terwijl in algemeenen zin, alle poging, om Java's welvaart door uitvoering van bovengenoemde werken te doen toenemen, door den industrieel met blijde ingenomenheid mag worden begroet. Zouden echter die pogingen geen schaduwzijden hebben?

Voor den aanleg van spoorwegen (en havenwerken te Batavia) vinden we op de Indische Begrooting uitgetrokken f6.145.300, voor nieuwe irrigatiewerken f3.000.000, alzoo komt slechts een kapitaal ter beschikking, waarmee met beide werken, niet dan een zeer oppervlakkig begin kan worden gemaakt en die dus ook, op die wijze voortgaande, wederom tal van jaren zullen vorderen, alvorens zij hunne voleindiging zullen kunnen bereiken. Wekt een

goed voorbeeld op tot goed volgen, omgekeerd moet het den volksgeest dooden, wanneer men in de werken van den Staat, het «go-ahead» zoo geheel ziet missen en door het lange tijdsverloop, dat er gelegen is tusschen het begin en de voltooiing, voor waardeering, onwillekeurig onverschilligheid in de plaats ziet treden. Toch werd de boog nog op 't hoogst gespannen om die genoemde geldsommen uit de «Middelen» te kunnen vinden en daarmee het tegenwoordige geslacht te bezwaren met vooruitbetaling van werken, die eerst aan het nageslacht zullen ten nutte komen. En ware het nu nog maar dat iedere belastingschuldige zijn evenredig deel daartoe moest bijdragen en in meerdere mate moest betalen voor zijne petroleum, lucifers of voor andere artikelen van dagelijks en algemeen gebruik, wij zouden, hoewel noode, daarin kunnen berusten, doch inderdaad moeielijk moet het in 't bijzonder den suikerindustriëel vallen, hem die nog onder den druk verkeert van de geleidelijke albetaling van den vroeger uitgestelden halven cijns voor Gouvernements aanplant, waarvan hij nog slechts de eerste termijn van de vijf heeft voldaan en waartoe hij thans f 423.260 heeft uit te keeren, om met alle gelatenheid den extra omslag van f 575.000 te aanvaarden, welke de Regeering, ter vervanging van het vroeger geheven uitvoerrecht en in afwachting van definitieve belastingwetten tijdelijk wenschte te zien ingevoerd en waartoe hij ook door onze Vertegenwoordiging werd veroordeeld, nadat een eerste voorstel tot heffing van accijns op lucifers en petroleum herroepen was geworden.

Leert dan de statistiek, of leert het koloniaal verslag, dat die suikerindustrie werkelijk in zoo'n exceptioneel gunstigen toestand verkeert dat haar, die toch immers ook, gelijk ieder ander, hare patent of dividend belasting betaalt, eene extra belasting in eenige billijkheid kan worden opgelegd? De rijke inhoud van het laatste kol. verslag is echter waarschijnlijk ontsnapt aan de aandacht

van de groote meerderheid onzer Afgevaardigden; dat het mij daarom gegeven zij dien kortelings te résuméeeren! Japara rapporteert het volgende:

Dit gewest telt twaalf suikerfabrieken. Over 't algemeen hebben zij in 't afgeloopen jaar geen goede zaken gemaakt; dit nadeelig resultaat is hoofdzakelijk te wijten aan de serehziekte, welke zich al meer en meer uitbreidde. Niet alleen dat de productie laag, van ééne fabriek zelfs buitengewoon laag was, maar de noodzakelijkheid om nieuwe bibit in te voeren, sleepte belangrijke kosten na zich, zoodat het niet twijfelachtig is, dat het meerendeel der fabrieken in dit gewest, niet alleen geen rente van het kapitaal heeft opgebracht, maar dat er zelfs is bijbetaald.

Rembang. De contractsfabriek Wriengin Anoem bestaat reeds sinds de eerste dagen van het cultuurstelsel en leverde steeds middelmatige resultaten. In de laatste jaren werkte men met verlies 'en ernstig werd er over gedacht, de fabriek te doen stilstaan. De vrije fabriek Ardjowinangoen kwam, na een viertal jaren te hebben stilgestaan weder in werking — winst werd er niet gemaakt.

Soerakarta. Op slechts enkele uitzonderingen na, hebben bijna alle ondernemingen met verlies gewerkt. In het algemeen was dit te wijten aan de minder gunstige weersgesteldheid en aan ziekte in 't gewas. Wat de suikerindustrie betreft, zoo daalde de productie, ten gevolge van de sereh, aanmerkelijk, terwijl de lager marktprijzen een hoogstnadeeligen invloed uitoefenden.

Madjoen. De suikerondernemingen Poerwadadi, Redjosari, Kanigoro, Pagottau en Soedhono hebben over 't algemeen geen goede zaken gemaakt, hetgeen bijna uitsluitend aan serehziekte in het suikerriet moet worden toegeschreven.

Banjoemas. In dit gewest zijn in exploitatie twee suikerondernemingen; voor de eene was de campagne minder, voor de andere vrij bevredigend.

Cheribon. Op eene enkele uitzondering na werd door

alle ondernemingen met winst gewerkt, zij het dan ook, dat bij de meeste fabrieken, die winst zeer gering is te noemen. Veranderlijke weersgesteldheid, ziekte in het suikerriet, de lage marktprijzen zijn de factoren, die van veel invloed zijn en blijven.

Kedirie. De suikerfabrieken hebben vrij goede zaken gemaakt.

Samarang. Doordien het suikerriet niet zooveel van serehziekte had te lijden als in vorige jaren, terwijl de suikerprijzen ook iets of wat gestegen zijn, hebben de suikerfabrikanten in de Afdeeling Kendal betrekkelijk goede zaken gemaakt. «Betrekkelijk» doordien zij zich groote uitgaven hebben moeten getroosten voor het verkrijgen van behoorlijk plantmateriaal, om zoo veel mogelijk van serehziekte in 't gewas bevrijd te blijven.

Alleen van de Residentien Soerabaija, Passoeroean, Probolingoen Besoeki wordt bericht dat bevredigende winsten gemaakt worden, doch aan welke fluctuaties men ook in die gewesten is blootgesteld, moge worden aangetoond door den productiestaat over '92, voorkomende in de Indische Mercur van 18 Maart jl. die o. a. te kennen geeft, dat in Soerabaija over '92 ongeveer 100.000 picols suiker minder werden gemaakt dan in 't jaar te voren.

Zoo mag dan wel onbekendheid met deze gegevens, onbekendheid met eenige des betreffende statistiek, reden geweest zijn, dat zich in onze Vertegenwoordiging geen enkele stem, ook niet der z. g. Indische Specialiteiten, deed hooren om eenige toelichting te geven op het minder wenschelijke, om aan dat Regeeringsvoorstel instemming te verleen. Diensvolgens werd het ook al te lichtvaardig aanvaard, te lichtvaardig, omdat ook niemand zich reenschap gaf, hoe die omslag zou kunnen werken.

Om niet immer eigen beschouwing te doen gelden, willen we hier teruggeven hetgeen de Locomotief van 19 November jl. omtrent «dit allerzonderlingst staaltje van wetgeving» in 't midden bracht. «Er zijn op 't

oogenblik op Java 190 suikerfabrieken. Gemiddeld zouden die dus per hoofd moeten opbrengen f 3000. De oeconomische toestanden, de grondhuur, de qualiteit van den grond, de werkvolkkwestie, de machineriën, de regenval en het klimaat, de schuldenlast, de afvoermiddelen enz. verschillen in de eene streek en zelfs op de eene fabriek zoozeer van de andere, dat het met verlies werken van een 50tal ondernemingen tegen 140, die winst afwerpen een zeer gewoon verschijnsel is. Die 140 overblijvenden moeten dan reeds gemiddeld f 4100 per hoofd opbrengen. Maar wat, wanneer bv. eene belangrijke daling komt in de suikerprijzen, hetgeen met het oog op de energieke ontwikkeling der bietcultuur in Amerika en de bescherming aldaar, zeer mogelijk is, waarmêe in ieder geval door een wetgever moet worden rekening gehouden. Slechts zeer enkele van de Javasche fabrieken hv. een 20tal zullen dan door buitengewone productie en andere gunstige conditiën, nog een weinig winst maken. Die 20 fabrieken met elkander wellicht een ton of 4 winnende, zullen dan eene belasting moeten opbrengen van f 575.000.» Verdere commentaren zijn hier overbodig.

In overeenstemming met den gemoedelijken geest der Tweede Kamer, lezen we ook uit het Afdeelingsverslag der Eerste Kamer, de opmerking dat «de suikerindustrie ondanks de moeilijke jaren, die pas zijn doorleefd, zich niet alleen heeft staande gehouden, maar dat de productie zelfs is toegenomen en deze tak van nijverheid alzoo de zware mededinging tegen de in Europa beschermde biet-suiker schijnt te kunnen volhouden» m. a. w. ook wij zullen die definitieve belastingsvoorstellen gaarne afwachten.

Doch volhouden, ziedaar het ware woord, en als dat lofwaardig streven moet worden erkend, zal dan daarin voor den fiscus eene reden kunnen gevonden worden, om haar nieuwe lasten op te leggen, haar een meer dan evenredig aandeel te doen dragen in de staatsinkomsten en haar zodoende als 't ware met inquisitoriale vexaties

te achtervolgen totdat zij zieltogend moet ter neder zijgen? Neen, den wakkeren industrieel in 't verre Oosten mag wel in 't allerminst zoo'n lot worden toegedacht, want ook hij kan niet wenschen zich alle risicos eener grootsche koloniale onderneming te getroosten, alleen ter wille van den Javaan of van de schatkist, ook hij wil zijn kapitaal niet gaarne in allerlei ijdele pogingen, ten gronde zien gaan, doch ook hij wil zoo mogelijk, door noesten ijver zich een toekomst scheppen, als althans het moordend klimaat hem niet reeds tot offer zal hebben geeischt, alvorens hij dat ideaal zal hebben kunnen bereiken. Mocht het hier den schijn geven, alsof het individueel belang te zeer wordt voorgestaan, te veel gedacht wordt aan een klein deel der Europeesche bevolking tegenover de massa der Inlanders, dan beschouwe men die industrie uit haar standpunt tegenover de bevolking. Van elk jaar kan het koloniaal verslag ons daartoe de hand reiken. Van alle Residentiën vinden we daarin nagenoeg dezelfde getuigenis; allerwege werden door haar tal van kleinere industrieën voor den Javaan in 't leven geroepen, smederijen, koper- en ijzergieterijen, potten-, pannen- en steenbakkerijen, kalkbranderijen, olieslagerijen, terwijl honderde handwerklieden als metselaars, timmerlieden enz. in vaardigheid belangrijke vorderingen maakten en bovendien aan tal van personen, door werkzaamheden van verschillenden aard, hetzij in de fabriek, dan wel op de velden een ruim bestaan verzekerd wordt. Waar fabrieken gevestigd zijn is dan ook overal welvaart te bespeuren, 't geen ook duidelijk wordt door de ramingen van het bedrag, dat door de ondernemingen onder de bevolking wordt gebracht. Zoo werd het bedrag getaxeerd o. a. door Soerabaya op f 8.335.000, alleen voor die Residentie, Besoeki schatte het op 150 à 200 mille per fabriek en houden we ons aan die laatste taxatie, dan mag veilig worden aangenomen, dat de suikerindustrie

ongeveer 38 millioen onder de bevolking doet circuleeren.

Stelt men zich nu voor den geest, welke weldaden al niet, door die millioenen worden verspreid, hoe voorts de ondernemer tot arbeid aanspoort en den Javaan daardoor tot hooger peil ophelt, hoe hij ook door den omgang voordeelig op zijne ontwikkeling terug werkt en stelt men zich aan den anderen kant de vraag, hoe, zonder die inkomsten, landrente en bedrijfsbelasting zou kunnen worden betaald en de niet deelgerechtigden in het Sawah bezit, de vlottende bevolking in haar levensonderhoud zou kunnen voorzien, dan mag voor den Javanenvriend, in al die gegevens, stof te over worden gevonden, om ernstig te gaan bedenken, of hij diens belangen niet op bijzondere en tevens veredelende wijze zou bevorderen, door mede te werken aan de schepping van betere voorwaarden voor den bloei van eene vrije cultuur, waarbij hij naar zijne diensten ten volle beloond wordt en waarbij hij werkzaam kan zijn op eene wijze, zooals hem 't best convenieert.

Alvorens nu die industrie definitief te gaan bezwaren met lasten, die zij, in 't algemeen genomen, niet dragen, kan, mag eene nauwgezette studie van dit zoo hoogst belangrijk onderwerp alleszints worden aanbevolen. Dit jaar heeft zij zich mogen verheugen in het vroegtijdig intreden van een flinken Wetsmoesson, waardoor de aanplant voor den te verwerken oogst thans gunstig staat en betrekkelijk weinig van de sereh heeft te lijden; ook was het haar voordeel, dat gedurende twee achtereenvolgende jaren, de bietoogst niet te overvloedig is geweest, hetgeen de suikerprijzen deed stijgen en haar de gelegenheid gaf haar product '93 op bevredigende voorwaarden van de hand te doen, zoodat ook nu die omslag over een goed aantal fabrieken zal kunnen worden verhaald doch bij een jaar als '91, zou zij voor verscheidene ondernemingen als eene ware ramp getroffen hebben.

Van eene dergelijke studie mag dan ook verwacht

worden, dat het denkbeeld verre zal worden geworpen, om speciaal de suikerindustrie, bij den moeilijken toestand waarin zij verkeert, eene buitengewone heffing te willen opleggen voor werken ten algemeenen nutte, m. a. w. haar een kapitaal te willen doen bijeengaren voor den Staat, waarvan dezen slechts de vruchten trekt, evenmin zal men zich kunnen vereenigen met de wijze; waarop die wordt opgelegd, door in geval van onvermogen van enkelen, de eene onderneming te doen betalen voor de andere en alzoo dubbel te treffen.

Noodzakelijk als het echter is, om spoorwegen aan te leggen en irrigatiewerken te verbeteren en uit te breiden, de daaraan verbondene werkzaamheden niet te verdeelen over tal van jaren, doch ze met kracht aan te vangen en met spoed te volbrengen, moge men zich tevens afwenden van hen, die vrede kunnen vinden met de jaarlijksche bijlapping van kleine stukjes spoor en nog kleinere waterwerken van dubieuze waarde en daartoe de belastingdruk nog evenredig willen verhoogen, doch men schare zich onder de vaan van hem, die het bij de jongste discussien over de koloniale Begrooting. «eene tendentieuze, absurde politiek,» noemde, om de uitgaven voor productieve werken, uit de gewone middelen te willen dekken, doch daartoe, volkomen gerechtvaardigd door het doel, dat het geldt, eene leening wilde sluiten, eene O. I. schuld wilde vestigen, waarvan rentebetaling en amortisatie ook aan Indië zou kunnen worden opgedragen, omdat mag worden ondersteld, dat de voordeelen, door de spoedige daarstelling van die werken te verkrijgen, ook in staat zullen stellen, die zonder veel bezwaar te kunnen nakomen.

Mocht men als een nadeel daartegenover stellen, dat enkele dier werken b. v. die der irrigatie slechts van plaatselijk belang zijn en dat derhalve alleen direct belanghebbenden daarvan zullen genieten, dan zou wederom het voorbeeld van Britsch-Indië ons tot navolging kunnen strekken.

Dáár wordt elk gewest op zijne eigene hulpmiddelen aangewezen; van het geldswaardig bedrag dat voor elk gewest wordt toegestaan heeft de Raad van Bestuur de volle beschikking; hield zij op het eene iets over, dan mocht zij dat voor eene andere aangelegenheid weer aanwenden, terwijl zij door het heffen van provinciale belastingen in meerdere behoefte kan voorzien.

Mocht in dergelijk geval den suikerfabrikant eene verhoogde bijdrage worden opgelegd voor irrigatiewerken, daarstelling van bruggen, aanmaak van wegen enz. enz., werken die hem zelf direct ten dienste zouden komen, met liefde zou hij daaraan voldoen, omdat het hem gemakkelijk zou zijn, die wederom uit zijne verbeterde gronden te kunnen ontwoekeren of door een spoediger en beter transport te kunnen uitsparen.

Wanneer de natuurlijke voordeelen, aan Java deeltachtig, op die wijze, onder een gesplitst en zelfstandig Bestuur konden worden geëxploiteerd, dan zou de ondernemingsgeest zich weldra krachtiger dan ooit openbaren, in voorspoed, zou ons eenig Java een ongekende vlucht bereiken, het particulier kapitaal zou trachten daarheen een uitweg te zoeken en nieuwe ondernemingen zouden rijkdom in den lande brengen, Holland zou met sterkere banden aan zijne koloniën worden gehecht, want ook den kleinen bezitter, die thans bij den lagen rentestandaard der soliede fondsen, toevlucht zoekt in belegging in vreemde staats- of spoorwegwaarden en daarin telkens zijne spaarpenningen ziet verdwijnen, mocht het eene welkome gelegenheid worden, aan goede Indische ondernemingen te kunnen deelnemen, daardoor op soliede wijze zijne inkomsten te verhoogen en tevens tot den bloei, de grootheid van eigen koloniën te kunnen medewerken.

Dat moge zoo zijn en een jubelkreet moge zich daarvoor weldra doen hooren!

Dr. H. J. E. PEELEN.

DE PARTIJ VAN ORDE.

Het ontstaan der „Partij van Orde” is een belangwekkend economisch verschijnsel, nitsluitend toe te schrijven aan enkele maatschappelijke verhoudingen in een hetrekkelijk zeer klein gedeelte van de provincie Groningen, in den noord-oostelijken hoek. Vooral dáar heeft zich in den loop der tijden, tengevolge der gunstige werking van het heklemrecht, een bij uitstek welvarende boerenstand gevormd, zooals in geen andere provincie van ons land was en nog is aan te wijzen.

Zeer natuurlijk is, dat tegenover een bloeiende landbouwende bevolking, met uitgestrekte grondbezittingen, staat een talrijke arbeiders-bevolking en tevens, dat de boer dien het goed gaat, ook hetrekkelijk royaal is en vrijgevig tegenover zijn werklieden. Ik zeg „hetrekkelijk”, want bij de beoordeeling van landhouwtöo-standen mag men niet uit het oog verliezen en moet voorop gesteld blijven, dat den landbouwers over het algemeen één erfelijk gehrek aankleeft nl. groote bekrompenheid om niet te zeggen gierigheid — tegenover derden.

Ik zal hierover verder niet uitwijden en zoo min mogelijk steenen werpen op anderen, want wanneer het maatschappelijke wanverhoudingen betreft heeft ieder voor zich wel iets op zijne verantwoording. Evenwel, dit is echter zeker, dat de oorzaak der spanning, die zich in de laatste jaren in Groningen heeft ontwikkeld, hoofdzakelijk is toe te schrijven aan de verhouding tusschen de boeren en hun personeel.

In het Noorden zijn, tengevolge van den toenemenden rijkdom der hoeren in de jaren voor 1880 en den onder hen heerschenden vrijzinnigen geest, die licht tot nieuwigheden geneigd is, de hoeren geheel afgeweken van de voorvaderlijke toestanden.

Zij hebben hun huizen hervormd in villa's, zich zelf gemetarmorphoseerd in heeren en mevrouwen, hun zonen en dochteren opgeleid tot heeren en dames.

Nu willen zij niet meer op een lijn staan met hun personeel

dat eenvoudig verbannen werd naar den koegang en nu ontwikkelden zich al de ondengden van den tot heer verhaasterden hoer, aan wien de ware heshaving, ontwikkeling en de voldoende kennis onthreken, om op waardige wijze de plaats te bekleeden in de maatschappij, die hij voor zich zelf heeft gekozen.

De type van den tegenwoordigen Groningschen hoer is dat van een miagewas. Hij heeft iets geleerd, door het bezoeken van goede lagere scholen, H. Burgerschool, gymnasium, landhouwschool of dergelijke, maar, met het oog op zijn praktische bestemming, is er van eigenlijke studie geen sprake. Met die verworven, oppervlakkige kennis pronkt hij gaarne, vergetende, dat tengevolge van het niet voortstudeeren, het blijven staan op de eenmaal bereikte hoogte zijn beetje wetenschap spoedig in het niet verzinkt tegenover die van hen, die zich meer in het bijzonder aan studie wijden en tegenover wien hij, in zijn aangeboren boerentrots, met een stalen gezicht, de enkele theorien, die hij in zijn gehengen heeft geprent, als de grondslagen en het toppunt van alle wijsheid verkondigt, terwijl het gemis van iederen logischen gedachten-gang voldoende aantoont hoe het eigenlijk met zijn wetenschappelijke ontwikkeling gesteld is. Toch heeft dat schijnvertoon ten gevolge, dat hij zich een anreool van geleerdheid verwerft, dat een nieuwe prikkel wordt voor zijn trots en zijn ondragelijkheid nog verhoogt.

Dit alles gaat gepaard met het gemis van die fijne heshaving, die alleen verkregen wordt door de opvoeding en den langdurigen omgang in werkelijk fijn heshaaftde kringen en waardoor vooral de ware aristocratie uitmunt. De schijn-heshaving van den Groningschen boerentype nit zich voornamelijk in de costumes en toiletten, die volstrekt niet in overeenstemming zijn tot de manieren. Natuurlijk vindt men ook hier gunstige uitzonderingen bij hen die streven naar ernst, degelijkheid, eenvoud en welwillendheid.

Door de veranderde leuenawijze alleen moest reeds een andere verhouding ontstaan tussehen den boer en zijn personeel, waarvan dit laatste al het onaangename ondervond en moest aanzien, dat de heeren en dames zich afzonderden in rijk gemenheleerde salons en op allerlei wijze de weelden van het leuen genoten, terwijl het zelf werd verhannen naar den donkeren koegang, overgegeven aan verveling, als paria's nitgesloten en overgelaten aan zijn eigen lot. Daarenboven behandeld met dien boerentrots, die zoo krenkend, vernederend en heerschezuchtig kan zijn, dat ieder, die nog eenig gevoel van eigenwaarde heeft, onwillekeurig

er tegenop komt. Zoo ontstond eene verwijdering, waardoor een kloof is ontstaan, die in geen jaren kan worden gedempt. Het boerenpersoneel zag zeer goed in en gevoelde, dat in de beschaafde burger- en heerenkringen het personeel veel beter werd behandeld en het gevolg van een en ander was, dat al de haat van de werkende klasse zich keerde tegen de boeren, die dan ook de eenige schuldigen zijn aan de demoralisatie van hun volk, voor welks levensgenot en levensgeluk zij niet alleen niet de minste zorg koesterden, maar ook geen penning voor veil hadden.

Bij de beoordeeling van den tegenwoordigen toestand waarbij steeds de welvaart van de boeren wordt gesteld tegenover den achteruitgang der arbeidende klasse, wordt te veel uit het oog verloren, dat de verhouding eenige jaren veel ongunstiger was dan tegenwoordig en dat vele boeren het tegenwoordig zwaar te verantwoorden hebben door de lage korenprijzen en de ongunstige jaren. Er zijn werkelijk vele boeren die in zorg en kommer verkeerden en niet weten hoe zij van het eene jaar in het andere zullen komen. Daarover bekommern de arbeiders zich echter niet en ook anderen vergeten dit te dikwijls in acht te nemen. Waarlijk de agrarische verhoudingen zijn hier ingewikkeld en niet met redeneeringen goed te maken. De wetgever zal tusschen beide moeten komen.

De bestaande verbittering is de aanleidende oorzaak geweest tot de treurige gebeurtenissen van den laatsten tijd, want toen de socialistische leiders kwamen met hunne theoriën over de ellende van de tegenwoordige maatschappij en hunne voorspiegelingen van den toekomstigen heilstaat, vonden zij een toebereiden bodem in de verdrukte harten, waarin het zaad der verbittering welig opschoot, dat aanleiding gaf tot vernieling en verwoesting en wellicht tot moord en doodslag zou hebben geleid als niet door de krachtige tusschenkomst van het gezag de orde was gehandhaafd.

In die omstandigheden trad Mr. A. H. Koning te Finsterwolde, het brandpunt der ongeregelde heden, op met zijn voorstel tot stichting van een Bond van Orde. Zijn optreden was, vooral op dat oogenblik — Januari 1893 — een moedige daad; zijn praemisse was juist, zijn doel uitstekend, maar hij dwaalde in den vorm. Voor weinig verstandigen is dit een bijzaak, voor de meesten is het hoofdzaak. De naam was de eerste aanleiding tot scherpe critiek. De heer Koning redeneerde aldus: daar bestaat eene partij die wanorde wil in de maatschappij; die partij moet met alle kracht bestroden worden en daarom moet tegenover haar een partij van orde worden gesticht. Deze redeneering zou ongetwijfeld

terstond zijn aangenomen, indien zij opging, maar dit is niet het geval. Het is waar, dat de door hem bedoelde partij van wanorde bestaat, maar tegenover haar behoeft geen andere partij te worden opgericht, want zij heeft tegenover zich . . . de Staat. Deze zorgt voor de handhaving der orde en hij had pas het overtuigend bewijs geleverd dat hij en alléén hij dat kon. Wij ordelievende burgers, die gezamenlijk ons aansluiten bij den Staat, wij handhaven de orde en het is niet noodig, dat wij een bijzonderen Bond stichten.

Afgescheiden van den naam ondervond het denkbeeld van Mr. Koning in het Noorden levendigen bijval, om het doel dat hij zich voorstelde: verbetering van maatschappelijke toestanden, opheffing van wanverhoudingen. Op de eerste vergadering dan ook, waartoe hij de voorstanders van zijn plan had opgeroepen, begin Februari te Winschoten gehouden, waren honderden aanwezig nit alle plaatsen in den omtrek en al zeer spoedig kwam de qnaestie van den naam aan de orde. Nu is het merkwaardig hoe men op enkele uit elkander liggende plaatsen dezelfde verschijnselen kon waarnemen en evenals de sociaal-democraten in de hoofdstad des Rijks en hier in het Oldambt de meeste aanhangers tellen, is hier de redeneerzucht niet minder sterk ontwikkeld dan dáár en toen de slnizen der welsprekendheid over dien „Bond van Orde” waren geopend, was geen stremmen meer mogelijk. Het was dan ook niet mogelijk dien avond tot den definitieven doop te geraken, maar wel bleek nader welke richting de heer Koning wilde insturen en daarhij beging hij — volgens mijne bescheidene meening — weder een kleine onhandigheid zeer ten nadeele van zijn goede bedoelingen. Toen nl. op die eerste vergadering het woord werd gevraagd van Sociaal-democratische zijde werd dit onder Inid applaus van de meerderheid der vergadering, niet alleen op de meest stellige wijze door den voorzitter geweigerd, maar werd tevens door hem krachtig betoogd, dat de Partij van Orde zich opwierp als een dam tegenover de Sociaal-democratie en deze op allerlei wijze en zoo krachtig mogelijk zon hestrijden.

Hierdoor werden velen, die aanvankelijk het doel van „den Bond” toejuichten, tegen hem ingenomen en toonde de heer Koning zijn publiek óf niet genoeg te kennen óf geen rekening te willen houden met zijn denkbeelden. Hier in het Noorden loopen de gevoelens bijna zooveel uiteen als er menschen zijn. De nuances varieeren in het oneindige en van een bepaalde overheerschende opinie kan men niet spreken. Daar zijn evenzeer antirevolutionnair

als liberalen met een sociaal tintje, royalisten met republikeinsche neigingen enz. in één woord men kan zich geen varieteit denken, die op politiek sociaal gebied mogelijk is, of men zou die hier kunnen vinden. Daarbij komt het zeer bedenkelijke verschijnsel dat vastheid van overtuiging en daardoor van richting bij de meesten gemist wordt. Zij hebben, door onvoldoende kennis en studie, geen honvast genoeg in zich zelf, maar blijven hangen aan eenige theorien en begrippen, die zij te hooi en te gras opdoen zoodat ze licht te bewegen zijn om van koers te veranderen.

Nu zal het duidelijk wezen, dat velen, die volstrekt nog geen socialisten zijn toch socialistische neigingen koesteren en het dus zeer gevaarlijk was voor de sympathie jegens den Bond om op te treden als de heer Koning deed, waarbij nog komt het — om het zoo uit te drukken — bandeloos vrijheidsgevoel van de hoog-Groningsche bevolking. Men heeft wel, gedurende den laatsten winter, beweerd, dat onder het volk alle orde en tucht gemist worden, maar hoe komt dat? Het volk wordt wat zijn voorgangers er van maken en nu is het altijd als een van de grootste zegeningen van den landbouwenden stand beschouwd, dat een boer het meest onafhankelijke en vrije wezen is van alle burgers in den Staat. Dit is ook volkomen juist, maar daar, waar de gemoederen door niets anders beheerscht worden dan door de zucht der voldoening van begeerten en belangen van het eigen ik, zonder rekening te houden met die der maatschappij, van het algemeen of individueel belang, zonder eenige ideale neigingen en gevoelens, daar slaat die onafhankelijkheid en vrijheid zoo licht over tot ongebondenheid en die hoovaardigheid, die alle superioriteitsgevoel afschndt. In eene nit zoodanige karakters bestaande vergadering was het dus niet te verwonderen, dat het krachtige, maar in de oogen van velen min of meer autocratische optreden van Mr. Koning, juist het tegenovergestelde bewerkte dan hij verlangde of bedoelde en velen van den Bond afschrikte. Hoewel het aanvankelijk in het programma opgenomen beginsel: „bestrijden der sociaal-democratie met alle wettige middelen” ten gevolge van den algemeenen aandrang door den voorzitter werd teruggenomen, bleek toch in het verder verloop der oprichtings-geschiedenis, dat hij zijn standpunt, vooral na het socialistische congres te Zwolle, des te krachtiger handhaafde en daardoor heeft hij aan den Bond — nolens volens — een karakter verleend in strijd met het in de statuten nitdrukkelijk geformuleerde beginsel: „uitsluiting van alle politieke en kerkelijke quaesties”.

Men gevoelt, dat al van stonde aan inconsequentie op incon-

sequentie werd gestapeld. De heer Koning wil van meet af de sociaal-democratie bestrijden met alle wettige middelen, maar hij legt haar het zwijgen op. De wettigheid van dien maatregel was in casu boven twijfel verheven, maar een middel is het niet. De geschiedenis der *économie politique* leert, dat het socialisme heeft bestaan zoolang onder de volken staatsinstellingen zijn aan te wijzen. Het heeft zich geopenbaard in zeer niteenlopende en verschillende vormen en werd bestreden met woord en daad. Daar, waar het werd toegepast, leed het fiasco. Evenwel: dit bewijst volstrekt niet, dat nog niet eenmaal de vorm zal worden gevonden, waarin het zal blijken levensvatbaarheid te bezitten en een zegen te kunnen worden voor de maatschappij; zijn levensvatbaarheid, in weerwil van alle bestrijding, wettigt althans de onderstelling, dat het nog een rol te vervullen heeft in de geschiedenis der menschheid. Mr. Koning weet toch wel, dat beginselen niet kunnen worden bestreden en onderdrukt door geweld, alleen door redeneering en overtuiging. Hij wil echter niet redeneeren met de sociaal democratie, maar toch haar bestrijden met alle wettige middelen! Schieten dan? Dat is ook wettig, nl. voor den Staat, niet voor den Bond van Orde.

Neen, de heer Koning heeft duidelijk ontwikkeld, dat hij de sociaal-democratie wil bestrijden door woord en geschrift maar... alle politiek blijft buiten gesloten. Tweede inconsequentie! Men kan niet aannemen, dat het socialisme zelf eigenlijk geen politiek is, maar zeker is toch, dat eene hervorming der maatschappij in sociaal-democratischen zin ook een geheele hervorming van de Staatkundige organisatie eischt en dus: wil men de sociaal democratie bestrijden dan zal men zich onwillekeurig ook moeten be-geven op politiek terrein; *tertium non dat* nr!

Er is wat water vuil gemaakt over de vaststelling dier formule tot uitsluiting van alle politiek en godsdienst en men is er ten slotte toe overgegaan ter voldoening aan den wensch om zooveel mogelijk allen van verschillende politieke richting en kerkelijke denkwijze de toetreding mogelijk te maken. Heeft men echter daardoor den Bond niet vleugellam geslagen? Ik zal niet treden in de ontwikkeling van het wel ontworpen, maar nog niet vast-gestelde program van actie voor den Bond, maar kan volstaan met de vraag: welk onderwerp van maatschappelijk belang kan men behandelen zonder in aanraking te komen met politiek of godsdienst?

Toch teekent dat ontworpen program on levert het bewijs, dat de eigenlijke oprichters en leiders van den Bond het roer kwijt

zijn en zich hebben overgegeven aan één man, die hen te knap en te slim was, den heer H. Jager, hoofd eener bijzonder school te Midwolda en een krachtig ijveraar voor Patrimonium. Hij en misschien hij alleen, begreep al het onhoudbare der nitalniting van politiek en godsdienst en ik waag de onderstelling, dat hij juist dáarom de benoeming aannam tot medcoprichter van den Bond, hoewel hij daardoor in een dubbelzinnige positie kwam en zich lang niet altijd op zijn gemak zal hebben gevoeld. Hij heeft nu echter een krachtigen invloed nitgeoefend op de samenstelling van het program, waarvan met zeldzame zorgvuldigheid zijn geweerd verschillende zaken, die in de vergaderingen met grooten ophef en veel warmte zijn verdedigd, als b.v. volksleeskamers, volksbibliotheken en andere rechtstreeks op den geest des volks influenceerende instellingen. Het is duidelijk dat de heer Jager die zaken ter zijde heeft gehouden, niet omdat hij er tegen is, maar omdat hij die verlangt in een bijzondere richting, beheerscht nl. door Calvinistische beginselen.

De heer de Jager doorzag ook van stonde aan het verkeerde van de oprichting van een eigen orgaan, waarvoor Mr. Koning sterk ijverde en dat dan ook in de eerste ontwerp-statuten was opgenomen, doch daaruit werd verworpen op grond van financieele bezwaren, maar de heer de Jager doorzag zeer goed, dat het onmogelijk is in zoodanig orgaan politiek en godsdienst te vermijden. Van de zijde der werklieden kwam levendig protest tegen de oprichting van een orgaan en daarenboven werd betoogd, dat het geen nut zou hebben. Ja, de heer Koning zag er in een wapen om de sociaal-democratie te bestrijden, maar hij toonde daardoor volstrekt niet op de hoogte te zijn van het gehalte van het lezend publiek in de werkmanskringen. Hij wil in dat orgaan de theorien der Sociaal-democratie bestrijden, maar hij weet toch wel, dat dat niet anders kan dan door uitvoerige, scherpzinnige, zeer logische betoogen, versterkt door berekeningen, geheele reeksen cijfers, historische herinneringen en feiten en zou hij meenen, dat zelfs een klein gedeelte van het volk, dat zou willen lezen en zou kunnen volgen? Ik wil aannemen, dat wat het materieel lezen betreft, velen dat tegenwoordig kunnen, maar niet het begrijpen is het anders gesteld; daarvoor is noodig een geheel andere voorbereiding, omgeving en gedachtengang. En gesteld, dat zoo'n orgaan ingang vond bij het volk, waar is dan de man die in staat is het te redigeeren? Daarvoor is noodig zóoveel talent, zóoveel ernstige studie, zóoveel grondige wetenschap, dat men al bijzonder pedant moet zijn om te durven zeggen: ik neem het op me!

Toch schijnt die man te zijn gevonden en is een nieuwe inconsequentie gevoegd bij de vorigen, want toen op de constitueerende vergadering door den heer Tiemersma werd medegedeeld, dat do heer Jacobs te Groningen een orgaan voor den Bond beschikbaar stelde tegen een contributie van f 2.50 hapte het Bestuur en de meerderheid der vergadering fluks toe zonder ook een oogenblik te denken over de mogelijke consequenties. Men vroeg niet: welke invloed zal de Bond op dat orgaan hebben? Wie is de redacteur? Hoe groot zal het wezen? enz. De heer Jacobs heeft zich het recht verworven tot uitgifte van een orgaan, dat hij kan noemen: „Orgaan van den Bond van Orde” on voor een abonnement f 2.50 nemen, zonder eenige verbintenis of verplichting jegens den Bond. Als nu de Bond met eischen komt zal de heer Jacobs er de zijne wel tegenover stellen en hij zal gelijk hebben: ieder vischt op zijn getij, maar het gemis aan vaste richting, aan gestrengheid van beginselen geven aan den Bond een kenmerk van losheid en onzekerheid, die de eerste oorzaken van zijn dood kunnen wezen. De heer Koning heeft zich blind gestaard op het socialisme en door zijn streven om dat te bestrijden de waakzaamheid uit het oog verloren en de vastheid, die noodzakelijk zijn voor een krachtige vereeniging.

Artikel 2 der Statuten van den „Bond van Orde door Hervorming” luidt: „Het doel der vereeniging is, de zedelijke en stoffelijke opheffing van hen, die gebukt gaan onder de bestaande maatschappelijke misstanden”.

Ik zal niet terugtreden in de eindeloos gevoerde discussiën over bovengenoemden naam, maar ik vraag: is die in overeenstemming met het in art. 2 omschreven doel: het opheffen van misstanden. Die misstanden zijn geen gevolg van wanorde, maar zijn, terwijl in den Staat volkomen orde heerschte, voortgevloeid uit de logische ontwikkeling van de omstandigheden, onder den invloed van hen, die daar thans tegen opkomen. „Bond van Hervorming” zou geheel in overeenstemming wezen met het doel en die hervorming moet in de eerste plaats aanvangen bij de leden zelf. Nu, dat erkennen zij volmondig en het spreekwoord zegt, dat erkenning van schuld de eerste stap is op den weg tot bekeering. Het zal nu moeten blijken of men den goeden weg daartoe zal inslaan. Aanvankelijk schijnt individueel reeds veel goeds te zijn verkregen door de betere zorg van de boeren voor hun personeel, dat tegenwoordig over het algemeen althans betere, behoorlijk verwarmde en verlichte vertrekken ter zijner beschikking heeft verkregen en wat betreft een meer aangename, menschlievender bejeging, dat gaat

zoo maar niet in eens. Een mensch kan wel een kamer laten bonwen, een kachel en een lamp er in aanbrengen, maar hij kan zich zelf niet verbakken tot een geheel nieuw wezen en eer de onde Adam is nitgerukt nit de harten van het tegenwoordige geslacht zullen nog jaren moeten verlooopen; eerst langzamerhand kan een akker geheel van onkruid worden gezuiverd.

Gemeenschappelijk is nog niets van al den arbeid op het program aangegeven ondernomen en om daartoe te geraken zal men alweer terstond ondervinden het halfslachtige karakter van den Bond, die aanvankelijk meende geen behoefte te hebben aan maatregelen voor vaste geldelijke inkomsten. Men meende, dat middelen alléén moesten worden verkregen door vrijwillige bijdragen en zelfs waren er, die als hunne overtuiging uitspraken, dat zij ruimschoots zouden toevloeien. Dát kan men zoo begrijpen. Als eerste punt van werkzaamheid voor den Bond in het algemeen staat op het program van actie „Kanalísatie van Westerwolde.“ Een groote fout, waardoor waarschijnlijk aan de later te noemen Utrechtsche heeren de beschuldiging in den mond is gegeven, dat de Bond van orde door Hervorming een provinciaal karakter draagt. Hoe nnttig en gewenscht ook, heeft die kanalisatie toch een meer lokaal karakter en is van plaatselijk belang. Daarbij kan men niet zeggen dat zij populair is, zelfs niet in deze streek en daarenboven is zij een treurig bewijs tegen de offervaardigheid van de gegoede landbonwers in deze streken. Hoevele jaren heeft niet reeds de heer B. L. Tijdens met onverdroten ijver gewerkt tot verwezenlijking van dat plan en wat heeft men hem daarvoor niet toegejuicht, aangemoedigd en opgehemeld, in vergaderingen en bijeenkomsten. Wat zijn er al vnrige redevoeringen gehonden, warme discussies over die heilrijke zaak en toch is het nog niet gelukt f 5000 bijeen te krijgen voor de kosten van voorloopige opmetingen en het maken van plannen! Dit nu daargelaten: ik betwijfel of de Bond zal vermogen wat tot nog toe den heer Tydens — wiens persoonlijke invloed en aanhang onder de rijke boeren veel grooter is dan die van den Bond — zooveel moeite en teleurstelling heeft gebaard.

Voorts wil de Bond: inpoldering van slijkgronden; afstand in erfpacht van daarvoor vatbare gronden, enz. Alles zeer mooi, maar hoe wil de Bond dat? Zal hij dat zelf ondernemen? Ik vermoed, dat hierbij de hoop is gevestigd op de hulp van Rijk en Provincie en dat is zeer billijk en geoorloofd, maar het is ook waarschijnlijk, dat die beide verlangen: medewerking van parti-

culieren en dan vrees ik, dat deze evenmin zal worden verkregen als voor de kanalisatie van Westerwolde.

Voor de werkzaamheid der afdelingen is bepaald, dat elke afdeling zal trachten te verkrijgen:

„eene commissie tot aankoop van bouwgrond om deze (in percelen) af te staan aan de arbeiders voor den kostenden prijs;”

„hulpkassen (voorschotbanken) tot het verstrekken van voorschotten aan solide personen;

„eene commissie tot het bouwen van geschikte arbeiderswoningen.”

Zie, men kan dat alles wel decreteeren en commissies in het leven roepen, maar om dat alles tot stand te brengen en om tevens en boven alles te zorgen voor productieve arbeidsverschaffing, daartoe behoort niet alleen geld, maar zelfs veel geld!

Men kwam dan ook tot de overtuiging, dat het noodzakelijk was een weg te openen tot het verkrijgen van inkomsten en bepaalde: „De gelden tot dekking van de noodzakelijk te maken onkosten worden gevonden uit: a. vrijwillige bijdragen,

b. door het heffen van eene contributie van de algemeene leden,

c. door eene bij hoofdelijken omslag vast te stellen bijdrage voor iedere afdeling, van leden die aangeslagen zijn op minstens f 600 inkomen,

d. door andere baten.”

Nu was echter voor velen het moois er af, die begonnen te bedenken, dat de hoofdelijke omslag onder c. bedoeld hun wel eens in de beurs kon komen. De illusie, in den aanvang voorop gesteld, dat de Bond veel zou doen en niets zou eischen, verdween als sneeuw voor de zon, een zon die echter de harten niet verwarmde, maar wel tot het inzicht bracht, dat men zou moeten offeren. Daarvan houden echter de Groninger landbouwers — men denke aan de kanalisatie — al evenmin als die in andere streken, en de vrees is niet ongegrond. dat deze Bond van Orde door Hervorming zal blijken te zijn een kind met een waterhoofd, dat na een moeilijke geboorte een kwijnend bestaan zal voortslepen, totdat het aan verval van krachten stillekens wegwijnt zonder dat er een haan naar kraait.

Aanvankelijk scheen het alsof de Bond groote deelneming zou ondervinden in den lande. Althans de heer Koning kon al spoedig mededeelen, dat ook te Utrecht eene afdeling van den Bond was gesticht, waar hij zelf was geweest om mededeeling te doen van hetgeen hier was geschied. Toen nu op 18 Maart jl. te Winschoten de algemeene vergadering werd gehouden tot vaststelling der statuten, verschenen daar twee heeren uit Utrecht de heeren

Jac. Joh. Deetman en Jhr. J. Hora Siccamo van de Harkstede, die begonnen met rond te deelen „Statuten van den Bond van Orde, gevestigd te Utrecht”, waarvan ook Mr. A. H. Koning lid van het hoofdbestuur was, en nu bleken er twee Bonden van Orde te bestaan, een te Utrecht en een te Finsterwolde. De onaangename en onvruchtbare discussie daarover ontstaan mede te deelen zou noodellooze vermoeienis wezen. Genoeg, dat het duidelijk bleek, dat de Utrechtsche heeren aanvankelijk het hadden doen voorkomen alsof zij eene afdeeling wilden vormen, maar later een zelfstandigen Bond hadden gesticht en nu waren gekomen met hun statuten om die vast te stellen en dan hier eene afdeeling te vestigen. Toen men dit hier niet wilde, verklaarden zij pertinent alsdan te zullen voortgaan met zelfstandig te handelen. Later hebben zij hun Bond gedoopt: „Oranje-Bond van Orde”. Hunne bewering dat de „Bond van Orde door Hervorming” een provinciaal karakter draagt was — zacht genomen — eene onjuistheid, want art. 1 luidt duidelijk genoeg: „Er bestaat in Nederland eene vereeniging onder den naam „Bond van Orde door Hervorming,” domicilie keerende ten huize van den voorzitter der vereeniging.”

Ik erken: in de keuze der plaats van vestiging lag een fout, waarvoor echter Mr. Koning, hoewel bij de beraadslagingen er over opmerkzaam op gemaakt, geen gevoel had en een tweede fout was het voorop stellen der Kanalisatie van Westerwolde op het program van actie. Evenwel die beide zaken hadden gemakkelijk kunnen worden overwonnen, indien er voldoende overleg ware gepleegd tusschen de oprichters te Utrecht en hier, maar eerstgenoemden hebben dat blijkbaar niet gewild en op onderwerping dezerzijds gerekend, een duidelijk bewijs, dat zij totaal onbekend zijn met den hier heerschenden geest van zelfstandigheid, die al terstond in verzet kwam tegen het optreden van de Utrechtsche heeren. Deze hebben hoog opgegeven van de mindere sympathie die de eerste alinea van hun art. 2, waarin het doel van den Bond wordt omschreven, hier ondervond nl. „Trouw te zijn aan het Huis van Oranje, en dien trouw bij anderen op te wekken.” Zeer ten onrechte hebben de Utrechtsche heeren daarnit munt geslagen voor hunne houding. De overneming van die alinea is niet au fond behandeld, anders ware zij wellicht geschied, misschien ook niet. Men is hier niet zoo erg demonstratief en houdt niet van noodellozen omhaal. De trouw aan Oranje is — zoolang wij eene monarchie met Oranje aan het hoofd hebben — de plicht van ieder Nederlandsch Staatsburger en wat behoeft men die dan te deereteeren in een speciale vereeniging, waarin

men alle Staatsburgers, ook die de meest republikeinsche heginselen zijn toegedaan, wil vereenigen? De hartslag van het Staatkundige leven wordt het krachtigst gevoeld in het centrum van het land en evenals in het dierlijk bestaan bekoelen de uiterste doelen het eerst. Het is zeer moeilijk overal gelijkmatige warmte te onderhouden, maar dat de Oost-Groningers nog met har ten ziel het huis van Oranje genegen zijn, dat heeft de hartelijke en waarlijk geestdriftige ontvangst der Koninginnen verleden jaar voldoende bewezen. Die heele alinea van art. 2 der Utrechtsche Statuten trouwens is niets dan een phrase, bijzonder geschikt als motto voor een afterdinner Speech, maar die de Groningsche harten koud laat als het op een nuchtere behandeling van zaken aankomt.

De hoofdbeginselen zijn overigens in beide Statuten dezelfde, hoewel die van Utrecht nog vele bepalingen bevatten die zeer aanbevelenswaardig zijn en meer zijn uitgewerkt, wat voornamelijk hieraan te danken is dat men in Holland dergelijke zaken in petit comité samenstelt en dan later leden aanwerft, terwijl men hier andersom te werk gaat: eerst een tal van leden bijeenroept en dan gaat constitueeren, waardoor eidelooze, vruchteloos en verwarde discussies worden opgewekt en aangemoedigd, waarbij ieder zijn duit in het zakje wil werpen en bij slot van rekening onzekerheid en stelselloosheid worden bewerkt.

De Utrechtsche Bond heeft het stelsel van contributie geheel prijs gegeven, maar spreekt, behalve van vrijwillige bijdragen, schenkingen enz. ook van het aangaan van geldleeningen, het sluiten van hypotheeken en dergelijke financiële operaties, waardoor de noodige fondsen kunnen worden verkregen.

Alzoo heeft Nederland thans twee Bonden van Orde tot hervorming van maatschappelijke misstanden, een zeer belangrijk en een trenrig verschijnsel. Belangrijk omdat er duidelijk uit spreekt, de bij velen heerschende bewustheid, dat er in de maatschappelijke verhoudingen iets hapert dat uit den weg moet worden geruimd, waarin, bij een autoeratisch bestuur, een „capitularium de villis” als van Karel de Groote in eens zou kunnen voorzien, terwijl men thans den langdurigen weg van het particulier initiatief wil opgaan dat toch, indien het voldoende kracht ontwikkelt, ten slotte door den Staat zal moeten worden gesteund om voldoende en afdoende resultaten te verkrijgen. Merkwaardig ook is het verschijnsel, omdat daardoor in de economische wetenschap een nieuwe factor wordt opgenomen, nl. Orde, die tot nogtoe alleen bekend en erkend was als een Staatkundig begrip, niet als een van Staathuishoudkunde. De tijd zal moeten leeren of het begrip Orde

als economisch beginsel kracht van bestaan heeft. Treurig is het gebeurde alweder uit het oogpunt van onze kenmerkende klein-geestigheid en eigenliefde, waardoor het mogelijk is geworden dat gelijktijdig, naast elkander twee Bonden zijn ontstaan met gelijke bedoelingen en ieder met een verschillend orgaan, niet-tegenstaande bij de oprichting weder warme ontboezingen zijn geuit over de kracht, de beteekenis en de waarheid van het voorvaderlijke: Eendracht maakt macht. Ja vóórvaderlijk!

Toen de Utrechtsche heeren niet wilden toegeven wilden de Winschoters ook niet, in weerwil van de lofwaardige poging van den heer B. L. Tijdens, om liever nog eens samen te raadplegen dan ieder zijns weegs te gaan, doch eenige fraai klinkende tirades en phrazen over het schip in nood dat, dreigende te vergaan, nu door alle man moest worden gered, waren voldoende, om de koele taal van den heer Tydens te overbluffen en de scheiding te voltooien.

Het is zeer te hopen, dat het vaderland althans iets goeds van die beide Bonden zal ondervinden en men zij op zijne hoede dat dit — althans in deze stroken — het geval is vóór dat de winter aanbreekt, want anders zullen de hartstochten, die door zooveel mooie voorspiegelingen en beloften tot kalmte zijn gebracht, veel heftiger opbruischen en hunne teleurstelling verhalen op de hoofden van hen, die langs den weg van orde den heilstaat wilden stichten.

Winschoten,
Paschen 1893.

W. J. N. LANDRÉ.

ECONOMISCHE KRONIEK.

DE ECONOMISCHE TOESTAND VAN FRIEHLAND. — RIJKSPORTFAARANK. — WERK-
LIJDENVERZEKERING. — VOORKOMING VAN ONGELUKKEN. — FRIEHSISCHE
VERMOEGENBELASTING. — DUTSCHE LEENINGEN. — OP AFRETAGING. —
ENGELOSCHE FINANCIËN. — STRIKE DER DOERWERKEN. —
HET FRANSCHE BUDGET. —

De economische toestand van Friesland heeft in de Tweede Kamer op 27 April een onderwerp van debat uitgemaakt, naar aanleiding eener interpellatie van den heer Pijltersen, die aan de regeering vroeg, of maatregelen te wachten zijn, om door middel van onteigening van gronden door gemeentebesturen, zoo noodig met financieelen steun van het Rijk, mede te werken tot verlichting van den toestand der arbeidende klasse, vooral ten plattelande. De interpellant kon wijzen op een juist verschenen besluit van den gemeenteraad van Schoterland, die in deze richting werkzaam wenscht te zijn. In dat besluit is namelijk de geleidelijke ontginning der aan de gemeente behoorende woeste gronden tot bosch en bouwland gedecreteerd, terwijl tevens reeds thans bij verordening is bepaald, dat de tot bouwgrond aangelegde gronden in stukken van circa 50 Aren voor 30 jaren in huurgebruik zullen worden gegeven onder nadere voorwaarden en onder toezicht van Burgemeester en Wethouders. Intusschen kan tot deze plannen slechts worden overgegaan, indien het rijk subsidie zou willen geven. Volgens den interpellant zou ook elders tot zulke maatregelen kunnen worden overgegaan onder gelijke voorwaarde, terwijl er verder nog vele gemeenten waren, die zelf geen woeste gronden bezaten, maar die zich in 't bezit zouden kunnen stellen van dergelijke gronden, als de onteigening maar gemakkelijker werd gemaakt.

Het antwoord van de regeering op de vragen van den interpellant was niet zeer beslist. De Minister van Binnenlandsche Zaken legde getuigenis af van zijn gezindheid om gemeentebe-

sturen te steunen, die werkzaam mochten zijn in de aangegeven richting, doch niet werd met eenige bepaaldheid toegezegd, dat hij bereid zou zijn voor dergelijke doeleinden te subsidieeren. Voorta verklaarde hij, dat een voorstel tot wijziging der onteigeningswet reeds in ontwerp gereed was, maar bij den loop der werkzaamheden was een spoedige indiening niet mogelijk, terwijl de regeering ook wenschte af te wachten, hoe de Kamer ten aanzien van het aanhangige voorstel van den heer van Houten zou beslissen. In welken geest die herziening eventueel zou uitvallen, en in hoeverre het doel van den heer Pijttersen daarmede kon worden gesteund, kon dus nog niet blijken.

Het streven van den heer Pijttersen vond nu intusschen zeer krachtige tegenspraak juist bij den heer van Houten, die toch ook door zijn voorstel de onteigening wenscht te vergemakkelijken. De heer van Houten vreesde namelijk, dat zoo meer beoogd word dan zijn ontwerp beloofde, aanmoediging van improductieven arbeid door middel van staatsgeld het gevolg zou zijn. Moeilijk kon ontkend worden, dat het streven van den heer Pijttersen daartoe voeren kon en dat het in dit geval zeker geen afdoende remedie tegen werkloosheid zou zijn, eer een bevordering van het pauperisme in zich zou sluiten. Doch niet scherp genoeg kwam in het debat uit, dat toch inderdaad waar chronische werkloosheid heerscht en overvloed van nog onontgonnen grond aanwezig is, in bepaalde gevallen door uitbreiding van onteigeningsrecht en door 't verleenen van voorschotten hulp kan geschaft worden, nl. als het onteigeningsrecht noodig is om den grond te brengen in handen van hen, die hem tot grooter productiviteit kunnen opvoeren, of als financiële steun gevraagd wordt voor op den duur loonenden arbeid, waarvoor alleen daarom het particulier kapitaal zich moeilijk beschikbaar stelt, omdat, gelijk bij boschaanleg, eerst na zeer lang tijdsverloop de vruchten worden geplukt.

Het debat gaf overigens aanleiding tot het geven van verschillende wenken omtrent te nemen maatregelen, die den economisch betreurenswaardigen toestand van Friesland zouden kunnen verbeteren. De heeren Borgesius en Heemkerk verwachtten nog al veel van een herziening der bepalingen van het Burgerlijk Wetboek betreffende het pachtcontract. De heer Borgesius wees op de wenschelijkheid om bepalingen te maken in dien geest, dat de landheeren zich met een deel van de zuivere opbrengst moeten tevreden stellen, dat zij behoorlijke vergoeding moeten geven voor aangebrachte verbeteringen, en dat officiële pachtcommissiën

ingesteld moeten worden om bij geschil uit te maken, wat moet worden opgebracht. De heer Gerritsen was van oordeel, dat het mogelijk zou zijn inpoldering te bevorderen door het spoediger aan dat doel dienstbaar maken der zoogenaamde slikgeldfondsen. Hij meende, dat de regeering in dat opzicht pressie zou kunnen uitoefenen, in elk geval indirect in die richting werkzaam zou kunnen zijn door openbaarheid der registers te bewerken, die moeten nitwijzen, hoeveel slikgeld op de uitgeveende gronden rust.

Ten opzichte van deze verschillende punten voerde het debat tot geen resultaat.

Rijkspostspaarbank. Een wetsontwerp is ingediend tot wijziging der wet op de Rijkspostspaarbank.

De hoofdwijziging is deze, dat aan de inleggers gelegenheid wordt gegeven, een deel in de inschrijving te erlangen op het Grootboek der 3½ pCts. Nationale Schuld. Hiervoor is, terwijl overigens het rentegevend maximum op f 800 bepaald blijft, een maximum van f 6000 nominaal toegelaten. Aankoop en verkoop zullen geschieden tegen den koers van den dag en tegen gewone provisie. De rente, die de spaarbank ontvangt, omdat de inschrijving staat op haar naam, wordt ter beschikking van den inlegger gesteld door bijschrijving op zijn gewoon spaarbankboekje. Wie reeds een inschrijving op eigen naam bezitten, kunnen tegen intrekking van hun bewijs van aandeel in de inschrijving der spaarbank, tot gelijk nominaal bedrag een inschrijving op hun eigen hoofd erlangen, zonder berekening van provisie.

Door verdere wijzigingen is bepaald, dat minderjarigen inlagen kunnen doen zonder tusschenkomst van vader of voogd, en dat daarop het vruchtgenot van art. 366 B.W. niet toepasselijk is; verder dat zij terugbetaling kunnen vorderen, tenzij vader of voogd zich verzet, terwijl, zoolang ze nog geen 16 jaar zijn, ook vader of voogd de terugbetaling kan vorderen; eindelijk dat de gehuwde vrouw, bepaaldelijk met nitsluiting van en zonder recht van verzet van haar echtgenoot, de bevoegdheid heeft terug te vorderen wat te haren name is ingeschreven, onverschillig of dit geheel of ten deele door haar man is geschied.

Nog is de mogelijkheid geopend een duplicaatboekje te erlangen ook in andere gevallen, dan alleen in dat, waarin het oorspronkelijke verloren is.

Eindelijk is de gelegenheid tot belegging van de beschikbare gelden uitgebreid door belegging te vergunnen, behalve in Nederlandsche schuld, in obligatiën van provinciën, gemeenten of

waterschappen en schuldbrieven van hypotheekbanken of maatschappijen voor grond-, gemeente- of poldercrediet, ook in obligatiën van spoorwegmaatschappijen in 't Rijk of in de Koloniën, en in obligatiën, door deze maatschappijen of door het Rijk, provincie, gemeente of waterschappen, rechtstreeks en onvoorwaardelijk voor rente en aflossing gewaarborgd.

Werkliedenverzekering. Over de pensionering van werklieden is in de kiesvereeniging Burgerplicht te Amsterdam op 17 April een interessant debat gehouden, waaraan de voorzitter van den Katholieken Volksbond, leden van Patrimonium en leden van andere werklieden-vereenigingen, benevens de heer D. W. Stork uit Hengelo, de heer Westeronen van Meeteren en anderen deelnamen. Bij motie werd ten slotte zonder tegenspraak door de aanwezigen de overtuiging nitgesproken, dat bij de zoo noodzakelijke pensionering der oude werklieden de medewerking van den Staat niet kan gemist worden. Intusschen, hoe men zich die medewerking van den Staat dacht, bleek uit de debatten niet duidelijk. Er waren er, die den Staat alles wilden laten betalen, vertrouwend, dat vermindering van armlasten en vermeerdering van welvaart de groote nitgaaf zonden goedmaken. Anderen achtten bijdragen van den werkman noodzakelijk, maar onder hen waren er ook weer, die hem vooralsnog niet bij machte oordeelden bij te dragen. De heer Stork wachtte het meest van samenwerking van patroons en werklieden. Ook werd het denkbeeld eener coöperatie, geregeld van Staatswege, nitgesproken. Dat in elk geval de Staat zich aan de oplossing van het brandende vraagstuk niet kon onttrekken, was aller oordeel.

Voorkoming van ongelukken. De vereeniging, met dat doel opgeriebt, telde op 1 Januari 1893 volgens haar jaarverslag 96 leden, 6 leden-werklieden (waaronder twee vereenigingen), 31 donateurs met jaarl. bijdragen, 3 donateurs-werklieden-vereenigingen met jaarl. bijdragen en 21 donateurs met bijdragen in eens. De leden- en donateurs-werkliedenvereenigingen zijn van 2 tot 9 gestegen. Het zijn.

1. Werkl. vereenig. „Verbetering zij ons streven,” te Amsterdam.
2. Afdeeling Delft van den Ned. R. Kath. Volksbond, te Delft.
3. Schildersvereeniging Schoonheid, onder het motto „Recht en Tronw,” te Rotterdam.
4. Timmerliedenvereen. „Eendracht tot Vooruitgang,” te Rotterdam.

1. Afdeeling Rotterdam van het Alg. Ned. Werkl. Verb., te Rotterdam.
2. Afdeeling Workum „Helpt elkander,” van het Alg. Ned. Werkl. Verb. te Workum.
3. Afdeeling Amsterdam van den Ned. R. Kath. Volksb., te Amsterdam.

In het verslag leest men o. a.

Het bestuur kan niet nalaten hier ter plaatse zijn leedwezen uit te spreken over het gering aantal malen dat tot den technisch adviseur der vereeniging, de uitnoodiging werd gericht, de fabrieken of werkplaatsen der leden te bezoeken, teneinde bij het nemen van veiligheidsvoorzorgen van advies te dienen.

Bedroeg dat aantal bezoeken in 1891 slechts zes, het daalde in 1892 tot twee, een dier bezoeken gold echter een onderneming van niet minder dan negen fabrieken. Met waardeering wordt hier echter vermeld dat de directeur eener groote maatschappij, onzen technisch-adviseur veroorloofde zijne inriehing zoo dikwijls te bezoeken als hem dat wenschelijk mocht voorkomen, en de directie in te lichten omtrent het aanbrengen van verbeteringen, welke in het belang van de veiligheid der werklieden noodzakelijk zouden blijken.

In de onderstelling dat het de, dikwijls vrij hooge kosten zijn, welke den leden van een bezoek van den T. A. afschrikken, wenscht het bestuur thans een wijziging van artikel 14 der statuten, aan de algemeene vergadering voor te stellen. De beste oplossing ware waarschijnlijk, zoo een deel van de kosten dier bezoeken ten laste van de kas der vereeniging kon worden gebracht.

Sedert het einde van 1892 is door ons het besluit genomen, om iederen industrieel, bij wien een ongeluk heeft plaats gehad, dat te onzer kennis kwam, eene aanschrijving te zenden, teneinde te wijzen, in de eerste plaats op het bestaan, doel en werking onzer vereeniging, en verder in het bijzonder op het feit dat onze technisch-adviseur ieder oogenblik bereid is een ieder met raad en daad bij te staan, waar het geldt het nemen van maatregelen, welke voor het vervolg ongelukken zouden kunnen voorkomen. Bovendien wordt in die aanschrijving gewezen op de instructie van onzen T. A., in het bijzonder op artikel 3 dier regeling (vastgesteld op de algemeene vergadering van 19 december 1891) waaruit blijkt, dat de T. A. bij het brengen van bezoeken aan fabrieken en werkplaatsen, gehouden is:

a. zich vóór het binnentreden daarvan, aan te melden bij den eigenaar, den directeur of het bureau; en

b. tot geheimhouding van alle bijzonderheden die daarbij te zijner kennis komen.

Driemaal is door ons aan dit besluit uitvoering gegeven, de beide laatste keeren zonder eenig gevolg.

Pruisische vermogensbelasting. In deze kroniek is in het nummer van Dec. 1892 een uittreksel gegeven van het voorstel tot invoering eener *Ergänzungs-steuer* in Pruisen, die in waarheid is een vermogensbelasting. Dit voorstel heeft, na een grondige behandeling in een commissie van 21 uit het Huis van Afgevaardigden, een hier en daar niet onbelangrijke wijziging ondergaan.

De vrijstelling is behouden van vermogens beneden 6000 M., terwijl bovendien worden vrijgesteld vermogens tot 20.000 M. als tevens het inkomen niet meer dan 900 M. bedraagt, of niet meer dan 1200 M. als het vrouwen zijn, die minderjarigen hebben te onderhouden, of minderjarige weezen of andere *Erwerbsunfähige*. (16.000 in plaats van 20.000 had hier het oorspronkelijk ontwerp).

Het tarief is gesteld op $\frac{1}{2}$ per mille tot vermogens van 200.000 M. toe, met dien verstande dat 't percentage berekend wordt over de laagste som van elke klasse. De klassen klimmen op met 2000 M., boven 24.000 met 4000 en boven 60.000 met 10.000 M. De lagere klassen worden hierbij iets hooger getroffen dan in 't oorspronkelijke voorstel. Van 200.000 tot 220.000 M. bedraagt de belasting 100 M. en verder 10 M. voor elke 20.000 M. vermogen. Volgens een nieuw voorgestelde bepaling zouden personen, wier vermogen niet hooger is dan 30.000 M., wanneer zij niet in de inkomstenbelasting zijn aangeslagen, hoogstens 3 M. en wanneer ze in de laagste vier klassen zijn aangeslagen, hoogstens tot een 2 M. onder hun inkomstenbelasting hijkend bedrag betalen. Aan belastingschuldigen, wien een vermindering van inkomstenbelasting wordt toegestaan, kan ook een vermindering der aanvullingsbelasting met hoogstens twee trappen worden toegekend, als het vermogen niet meer dan 50.000 M. bedraagt.

Ten opzichte der berekening van het vermogen verdient opmerking de bepaling, dat bij levens-, kapitaal- en renteverzekeringen als vermogen beschouwd wordt twee derden van de som der betaalde premien of het bedrag, waarvoor de verzekeringsmij. bereid is de polis terug te koopen. Geschrapd werd de bepaling, dat niet in aanmerking konden komen rechten op nitkeering uit weduwen-, weezen-, en pensioenkasen, ziekenfondsen of verzekeringen tegen ongevallen, zoo mede uit de wettelijke pensioen- en invalidenverzekering.

De verplichte aangifte is geschrapt, en de commissie van aanslag heeft af te gaan op de gegevens der inkomstenbelasting en andere dergelijke stukken, zonder zelfs het recht, getuigen en deskundigen te hooren. Bij eigen aangifte kan de commissie, die de juistheid betwijfelt, daarvan den aangever in kennis stellen, met verzoek zich binnen een bepaalden tijd nader te verklaren. Laat de aangever dien termijn voorbijgaan of kan hij de bedenkingen niet opheffen, dan is de commissie aan zijn aangifte niet gebonden. De commissie van heroep echter kan getuigen en deskundigen hooren en de beëdiging hunner verklaringen vorderen.

De eerste aanslag zal geschieden voor het dienstjaar 1895—96, elke volgende voor drie dienstjaren tegelijk. De aanvankelijke bepaling, dat als de raming meer dan 5 pCt. hij 35 miljoen ternagblijft, de aanslagen evenredig verhoogd worden, is verzacht door de bijvoeging, dat dit alleen zal geschieden zoover het tekort niet door hoogere bijdragen der inkomstenbelasting gedekt kan worden.

De behandeling in 't huis van afgevaardigden leidde tot bijna onveranderde aanneming van de voorstellen der commissie. Voorstellen om het vrijgestelde bedrag te doen stijgen tot 12.000 of 10.000 M. werden verworpen. In de gunstige hepaling voor personen, niet of laag in de inkomstenbelasting aangeslagen, zijn de cijfers van 30.000 en 50 000 tot 32.000 en 52.000 M. verhoogd.

In derde lezing is het wetsontwerp in dezen vorm ongewijzigd aangenomen.

Duitsche leeningen. Op 11 April is de inschrijving opengesteld op 160 miljoen Mark deutsche rijksleening en 140 miljoen Mark pruisische staatsleening, waardoor de schulden van het Rijk en van Pruisen langzamerhand tot een aardig bedrag gestegen zijn. Het Deutsche Rijk ging eerst in 1877 zijn eerste leening aan met het luttele bedrag van 16 miljoen Mark. In 1878 werd reeds voor 72 miljoen Mark geleend, in 1879 voor 136 miljoen, in 1881 voor 268 miljoen, in 1889 voor 884 miljoen, in 1890 170 miljoen, in 1891 210 miljoen, in 1892 160 miljoen, en thans is de som van 2 milliard bijna bereikt. Voor 't meereendeel is dit bedrag voor militaire doeleinden bestemd. En Pruisen doet in de laatste jaren ook dapper mee: 65 miljoen in 1890, 250 miljoen in 1891, 180 miljoen in 1892. Staat Duitschlands crediet nog hoog genoeg aangeschreven, het kan toch niet bepaald voordeelig leenen. Sints 1890 wordt de 3 pCt. type ter markt gehracht: eerst à 87 pCt., in 1891 à 84.40, in 1892 à 83.60, thans à 86.80. Nu werden de

beide aangeboden leeningen wel, naar het heette, 4 maal volteekend, maar dadelijk werd het fonds beneden emissiekoers sterk aangehoden, een bewijs dat wel de bankiers hadden ingeschreven, maar het publiek minder helust was geweest

Op afbetaling. De duitsche rijkadag heeft een wetsontwerp aangenomen om het nit oeconomisch en moreel oogpunt schadelijk geachte afbetalingscontract aan strenge regelen te onderwerpen. Merkwaardig zijn de bij de voorhereiding aan het licht gekomen bijzonderheden omtrent den omvang, dien deze vorm van zaken doen allengs heeft aangenomen. In het vak der menbelverkoopers te Berlijn is het zoozeer tot gewoonte geworden, dat de vereeniging van menbelverkoopers in een petitie verzekert, dat hun geheele bedrijf in moeielijkheden zou komen, als men het afbetalingscontract zon hemoeielijken. In de jaren 1887—1890 is 't hij 36 hunner gezamenlijk 800 maal voorgekomen, dat de schuldenaar er met de op afbetaling gekochte meuhelen spoorloos van door ging of ze wederrechtelijk vervreemde. Men vreesde, dat het wetsvoorstel den toestand voor de verkoopers zou verergeren, daar het hepaalde, dat als de verkooper het contract herroept, de kooper verplicht is het goed, de verkooper alle hetaalde termijnen terug te geven. De kooper nu kan door de betaling te staken, den verkooper als het ware noodzaken het contract op te zeggen, hem daardoor tot terngbetalingen dwingen en hem een in waarde verminderd stuk goed opdringen, waarna hij dan over een mogelijke schadevergoeding procedeeren kan. Een ander hedrijf, waarin het afbetalingscontract zeer gebruikelijk, ja zelfs regel is, is de verkoop van naaimachines; twee derde van alle naaimachines wordt langs dezen weg verhandeld. Het contract, zooals het tot nog toe in den regel gesloten werd, nl. onder voorwaarde, dat het verkochte goed eigendom blijft van den verkooper totdat de laatste termijn is betaald, en dat, zoodra de schuldonaar in gehreke blijft, hij alle recht op het goed verliest, geeft zeker aanleiding tot groote afzetterij en de voorheelden daarvan ontbraken niet, maar er is ook wel aan de doeltreffendheid van het geneesmiddel bovenvermeld te twijfelen. Intusseken de Rijkadag heeft het aangenomen.

Engelsche financiën. Blijkens de budgetrede van Sir William Harcourt heeft het engelsche kabinet voor het fiscale jaar (April) 1893—94 groote moeite to make hoth ends meet. Voor het afgeloopen jaar waren de inkomsten £ 90.395.000 of iets minder

dan de raming, de uitgaven £ 90.375.000 of iets meer dan de raming. De inkomsten uit verschillende bronnen waren dalende, en bepaaldelijk de inkomende rechten waren £ 19.633.000 tegen £ 19.828.000 't voorafgaande jaar, voornamelijk het gevolg van een daling in de ophrengst van spiritualia (— £ 337.000) en wijnen (— £ 22.000) tegenover een stijging van ophrengst bij tabak (+ £ 185.000) en een stationairen toestand bij de thee. De kanselier der schatkist klaagde voorts zeer over het departement der posten. De posten zelf bereikten nauwelijks de raming, de telegraphie bleef er £ 80.000 onder, en dat terwijl de uitgaven voor dezen tak van dienst steeds in belangrijke mate stegen. Over de inkomstenbelasting was hij zeer tevreden: die gaf £ 70.000 meer dan de raming. Ten bewijze der voortdurende stijging van het nationaal inkomen, haalde hij aan, dat deze belasting in 1842 opleverde £ 770.000 per penny, in 1886 £ 1.980.000 en dit jaar £ 2.260.000 per penny. Voor het jaar 1893—94 raamde hij de uitgaven op £ 91.464.000 of £ 1.089.000 meer dan 't afgelopen jaar, en de inkomsten op £ 89.890.000 of £ 605.000 minder, en om het deficit te dekken zag hij geen ander middel dan de inkomstenbelasting van 6 op 7 penny te brengen. Over deze vrij ongunstige cijfers troostte Harcourt het parlement door uit verschillende verschijnselen en statistieken (nevens de reeds gemelde cijfers der inkomstenbelasting) aan te toonen, dat de nationale welvaart stijgende was, terwijl de vermeerdering van uitgaven eenvoudig was toe te schrijven aan de steeds hogere eischen, die voor allerlei zaken aan de schatkist werden gesteld. Voor financiële hervormingen was het oogenblik niet gunstig of do tijd niet beschikbaar. De verwezenlijking van de free breakfast table, een der politieke leuzen van den dag, moest naar de toekomst worden verwezen, en de meest dringende hervorming, die de Minister onder handen had, nl. die der successierechten, die zich meer gelijkmatig over alle soorten van bezittingen moesten uitstreken en een progressief karakter moesten erlangen, was niet zoover gevorderd, dat een spoedige behandeling mogelijk was. De Minister moest zich bij dit budget bepalen tot twee zeer kleine verbeteringen. Het zegelrecht op buitenlandsche effecten, dat per jaar verschuldigd was en tot veel moeilijkheden aanleiding gaf, wordt afgeschaft, waarvoor het zegelrecht op de contract notes verhoogd wordt tot een uniform bedrag van 1 sh. Van de handelaars in buitenlandsch wild zal voorts een recht geheven worden, overeenstemmende met dat, door handelaars in Engelsch wild verschuldigd.

Strike der dokwerkers. Nanwelijks was de groote werkstaking in Lancashire ten einde, of een nieuwe werkstaking brak uit onder de dokwerkers te Hull. Hier was het niet te doen om loonsverhooging, maar hrak de strike uit, omdat een der grootste reederfirma's gehrnik maakte van „Non Union Men”. Te Hull is zoowel het kapitaal als de arbeid in 't scheepsvak georganiseerd: tegenover de Dockers Union staan de Federated Shipowners. De laatsten, beweren de arbeiders, zijn den strijd begonnen door het instellen van een arbeidshureau, dat werk aanbood aan zoogenaamde free labourers en losse werklui lokte uit andere havenplaatsen om hun werk te geven hij voorkeur boven Union Men. De werkstaking hegon bij de firma Wilson, een der grootste reederijen op Scandinavië, die o. a. den Scandinavischen postdienst in handen heeft. Weldra breidde zij zich ook nit tot andere firma's en tot enkele andere bedrijven, terwijl pogingen werden gedaan om leveranciers te boycotten, die de reeders hedienden. De werkstaking werd beantwoord van de zijde der reeders met een hernieuwden invoer van free labourers, die onder hescherming van politie en militaire macht aan 't werk gingen. Verschillende pogingen om de strijdende partijen samen te hrengen zijn tot nog toe mislukt, maar ook de pogingen om den strike algemeen te maken in de havenplaatsen slaagden slechts ten deele.

Het fransche budget. Ter gelegenheid der behandeling van het fransche bndget voor 1893 zijn drie financieele voorstellen aangenomen, waarvan een strekt om de velocipedes met een recht van 10 fr. te belasten; een tweede om het patentrecht voor de groote magazijnen te verzwaren door nevens het daarvoor verschuldigde patent nog bovendien afzonderlijke patenten te rekenen voor de verschillende speciale afdeelingen; een derde om een beursbelasting in te voeren. Deze laatste onderging meer dan één gedaantewisseling alvorens zij definitief tot stand kwam, ja zij heeft aanleiding gegeven tot een botsing tusschen den Senaat en de Kamer en tot een ministerieele crisis. In den vorm, waarin zij eindelijk tot stand kwam, heft zij, te beginnen met Juni, van elken koop of verkoop, à contant of op termijn, een zegelrecht van 5 centimes per 1000 fr. naar de verhandelde waarde. Voor report-operatiën is de helft verschuldigd. Van elke operatie moet een borderel worden opgemaakt, waarop het recht wordt geheven. Bovendien zijn de effectenmakelaars verplicht een repertoire te houden, waarop alle operatiën naar tijdsorde gehracht moeten

worden. De aanvankelijk voorgestelde verschillende behandeling van contante zaken en termijnzaken, van agents de change en courtiers is prijsgegeven.

Door de regeering was nog voorgesteld een wijziging der belasting op de dranken, maar op herhaald verzet van den Senaat heeft zij toegestemd deze quaestie los te maken van het budget en later afzonderlijk te regelen.

HANDELSKRONIEK.

MAILCONTRACTEN. — WETSONTWERP OP HET FAILLISSEMENT EN DE SURSÉANCE VAN
BETALING. — OPHEFFING VAN HET VERBOD VAN INVOER VAN VEE UIT NEDERLAND
IN DUITSLAND EN BELGIË. — VERBODINGSWAAN TUSSEN DE STATIONS
MAAS EN DELFTSCHE POORT TE ROTTERDAM. — SANITAIRE CONFERENTIE
TE DRESDEN. — REORGANISATIE VAN HET CONSULAATWEZEN. — JAAR-
VERSLAG DER KAMER VAN KOOPHANDEL TE HAMBURG. — UIT-
VOEREN UIT AMSTERDAM NAAR DE VEREENIGDE STATEN
VAN NOORD-AMERIKA. — IN- EN UITVOER OP
JAVA EN MADURA IN 1892.

Mailcontracten. Bij de behandeling van de mailcontracten in de Tweede Kamer was de opmerking gemaakt, dat tusschen de Maatschappijen Nederland en Oceaan eene overeenkomst zou gesloten zijn om onderling de vrachten te regelen. De Minister heeft nu bij de behandeling van dit ontwerp in de Eerste Kamer mededeeling gedaan van een door hem van de Maatschappij Nederland ontvangen schrijven, waarin hierover opheldering wordt gegeven. De stoomschepen van de Maatschappij Oceaan brengen geregeld te Amsterdam lading aan van Indie. Wanneer zij nu van daar naar Liverpool vertrekken om voor een nieuwe reis naar Singapore en Java te worden uitgerust, hebben zij behoefte aan ongeveer 500 ton lading voor de reis naar Liverpool. Daarvoor trachten zij lading, die weinig spoed vereischt, naar Java te bekomen. De handel heeft dus nu keus tusschen den wekelijkschen maildienst met een reis van circa 40 dagen, de 14 daagsche vaart via Liverpool met een reis van circa 60 dagen en de zeilschepen, die $\pm$ 100 dagen reis doen. De vrachten regelen zich daarnaar en op dien basis is ook de regeling tusschen de maatschappijen Nederland en Oceaan gemaakt. Indien beide haar vrachten gelijkstelden zou waarschijnlijk de Oceaan niets krijgen, maar de maildienst zou te veel goed van de lagere klasse van vervoer bekomen en ruimte te kort schieten voor artikelen, die betere vracht kunnen betalen. In de zitting der Eerste Kamer van 7 April werd het ontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wetsontwerp op het faillissement en de surséance van betaling. De door de Regeering ingediende, op den leest van het ontwerp der Staatscommissie geschoeide, nieuwe faillietenwet is na eene vijfdaagache discussie in de Tweede Kamer afgehandeld en de verschillende artikelen zijn aangenomen, terwijl om nog enkele redaetiewijzigingen te kunnen maken de eindstemming op een nader te bepalen dag zal plaats hebben. Omtrent enkele amendementen zij in de eerste plaats vermeld, dat verworpen werd het voorstel van Mr. Levy om aan de wet eenige artikelen te laten voorafgaan betreffende een soort accoord buiten faillissement. Art. 1 gaf voorts tot uitgebreide discussies aanleiding. Door dit artikel kan ook faillissement van particulieren in het vervolg worden uitgesproken; kooplieden en niet kooplieden worden ten deze gelijk gesteld. De meerderheid ging mede met het systeem van den Minister. Eene belangrijke verbetering werd echter in het artikel gebracht doordat de Regeering — eenigszins gewijzigd — overnam een amendement van de heeren van der Kaay en Tydeman, waardoor voor de faillietverklaring in het vervolg mede gevorderd wordt, dat deze door de Rechtbank „in het gemeenschappelijk belang der schuldeischers wenschelijk wordt geoordeeld.”

Volgens onze tegenwoordige wet moest de Rechtbank faillissement uitspreken, wanneer de aanvrager aantoonde dat de koopman had opgehouden te betalen. Toch ligt het voor de hand, dat zulks soms wel verre van in het belang, in het nadeel van alle crediteuren kan zijn: Men denke bv. aan eene spoorwag-maatschappij, die een coupon harer obligaties niet kan betalen; één couponhouder moet dan niet voor zich betaling kunnen afdwingen door te dreigen dat hij anders faillissement zal uitlokken, al is zulks ook niet in het gemeenschappelijk belang der schuldeischers. Eindelijk zijn, ondanks het verzet van den Minister, die meende dat zulks niet in het systeem van het ontwerp paste, op voorstel van de Commissie van Voorbereiding eenige artikelen in het wetsontwerp gebracht tot behoud der rehabilitatie. Volgens het Regeeringsvoorstel komt aan het faillissement een einde door homologatie van het accoord of door de slotuitdeeling. Het systeem nu van dit geheele ontwerp is, dat men in faillissement eenvoudig wil zien een algemeen beslag op de goederen van den debiteur en daaraan volatrekt geen verlies van eer vastknoopen. Als eere herstel wilde dan ook de Commissie de rehabilitatie niet beschouwd zien, en was zelfs hereid enig ander woord daarvoor in de plaats te stellen; zij verdedigde echter haar voorstel door te zeggen dat

waar door de openbare behandeling van het faillissement het aanzien van den gefailleerde in de oogen zijner medeburgers achteruit gaat, ook op officieele wijze moet kunnen worden geconstateerd dat alles weer in orde is gekomen. Met zeer geringe meerderheid, 38 tegen 30 stemmen werden deze amendementen der Commissie van Voorbereiding aangenomen.

Opheffing van het verbod van invoer van vee uit Nederland in Duitsehland en België. In de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 15 Maart richtte de heer A. van Dedem eene interpellatie tot den minister van Buitenlandsche Zaken, om mededeeling te vragen van den uitslag der pogingen aangewend bij de Duitse Regeering tot opheffing van het verbod om Nederlandsch fokvee in Duitsehland in te voeren. Uit het antwoord van den minister en de verdere discussie bleek dat de Nederlandsche Regeering in deze alle moeite gedaan had, doch nog geen opheffing had kunnen verkrijgen. Sedert echter is hierin verandering gekomen, daar kort na de interpellatie de Belgische grens, althans gedeeltelijk, weder werd opengesteld, terwijl zulks later ook het geval was voor Duitsehland, behoudens dat bepaalde grensstations en dagen werden aangewezen en dat de invoer slechts kan geschieden na een onderzoek omtrent den gezondheids-toestand door een Duitsch veearts.

Verbindingsbaan tusschen de stations Maas en Delftsche Poort te Rotterdam. Ingevolge de spoorwegovereenkomsten van 1890 had de Hollandsche IJzeren Spoorweg-maatschappij zich verbonden een verbindingsbaan aan te leggen tusschen de stations Maas (het vroegere Rijnspoorstation) te Rotterdam en het station aan de Delftsche Poort. Dit is een zaak, waarvan reeds dikwijls vroeger sprake is geweest. Toen in 1845 de Nederlandsche Rijnspoorweg-maatschappij concessie kreeg voor den aanleg van een spoorweg van Utrecht naar Rotterdam, werd haar de verplichting opgelegd een verbindingslijn te maken van de Maas tot nabij het station van den Hollandschen Spoorweg (ongeveer het tegenwoordige station Delftsche Poort). De Rijnspoorweg heeft zich echter steeds aan deze verplichting weten te onttrekken en ten slotte van de Regeering gedaan te krijgen, dat deze genoegzaam, wanneer zij in de plaats daarvan door de tegenwoordige lijn Leiden—Woerden eene aansluiting aan den Hollandschen IJzeren Spoorweg tot stand bracht. Gelijk gezegd, is nu in de

nieuwe Spoorwegovereenkomsten aan de Hollandsche IJzeren Spoorweg-maatschappij de verplichting opgelegd die verbindingsbaan te maken; de kosten waren volgens de toelichting geschat op 4 à 5 millioen, waarin de staat 12 ton zou bijdragen. Ten behoeve van die lijn is thans door de Regeering een onteigening-ontwerp aan de Tweede Kamer aangeboden. De nieuwe lijn zal met een vrij grooten omweg om Rotterdam gaan. Volgens de toelichting was hieraan echter moeilijk te ontkomen, daar het gemeentebestuur van Rotterdam bezwaar maakte tegen elke nieuwe verbinding door de stad. Ook tegen kortere richting om de stad waren bezwaren, zoowel met het oog op bebouwing tengevolge van uitbreiding der gemeente, als ook om de veel hoogere kosten. Deze toch zouden 36 ton bedragen terwijl die van de thans gekozen richting op 19 ton zijn geraamd. Waar nu ook de Spoorweg naar den Hoek van Holland zijn voltooiing nadert, kan deze verbinding van groot belang blijken voor vervoer van versehe zeovisch naar Duitschland, terwijl daardoor ook de gemeente Rotterdam in staat zal zijn hare plannen voor spoorwegaansluiting van kaden en havens aan den Rechter Maasoever onder het voormalig Delfts haven tot uitvoering te brengen.

Sanitaire Conferentie te Dresden. In onze vorige kroniek vermelden wij, dat te Dresden eene internationale sanitaire conferentie was bijeengekomen om te trachten tot overeenstemming te geraken omtrent de maatregelen, die genomen zouden moeten worden, wanneer in het aanstaande voorjaar de cholera opnieuw in Europa mocht nitbreken. De Staatscourant van 22 April bevat den tekst oener behoudens ratificatie door afgevaardigden van Duitschland, Frankrijk, Italie, Luxemburg, Montenegro, Nederland, Oostenrijk-Hongarije, Rusland en Zwitserland geteekende overeenkomst. De Engelsche, Scaudinavische en Deensche afgevaardigden verbonden zich het toetreden hunner regeeringen tot die overeenkomst zooveel mogelijk te zullen bevorderen, Portugal en Turkije konden geen beslissing nemen, terwijl Spanje niet toetreedt, daar het zijne strenge bepalingen op de quarantaine niet wil afschaffen. Omtrent de bepalingen dier overeenkomst zij vermeld, dat gedurende eene epidemie alleen de invoer van gebruikte kleeren, lijfgood en beddegoed verboden wordt. Lompen moeten gevaarlijk geacht worden als zij niet ontsmet zijn. Quarantaine te land wordt opgeheven, terwijl bij die van uit zee komende schepen drie soorten worden onderscheiden. Ten eerste schepen, die sedert een week choleragevallen aan boord hebben gehad. Deze worden

als besmet beschouwd, de zieken worden afgezonderd en de overigen blijven hoogstens 5 dagen onder toezicht. Ten tweede schepen, die meer dan een week geleden cholera-gevallen aan boord hebben gehad en als verdacht worden beschouwd. Deze worden onderzocht en het lijfgoed ontsmet; de opvarenden kunnen vijf dagen in observatie worden gehouden. Ten derde schepen, die geen cholera-gevallen aan boord hebben gehad. In het algemeen moeten deze niet worden opgehouden, doch er kan ontsmetting worden bevolen en de opvarenden kunnen in observatie gehouden worden tot circa 5 dagen zijn verlopen sedert zij een besmette haven verlieten. In het algemeen worden dus de belemmerende bepalingen zooveel mogelijk beperkt, terwijl een incubatie tijdperk wordt aangenomen van 5 dagen.

Reorganisatie van het consulaatwezen. De Kamers van Koophandel te Amsterdam en te Rotterdam hebben zich met een gezamenlijk adres gewend tot den Minister van Buitenlandsche Zaken om aan te dringen op eene systematische inrichting van ons consulaatwezen. Aanleiding vonden zij daartoe in het door Z.E. bij de beraadslagingen in de Eerste Kamer op 27 Jan. j.l. gesprokene, evenals in eene missive des Ministers betrekkelijk de wijze van raadpleging der Kamers bij vervulling van consulaire posten. Er wordt gewezen op het belangrijk rapport, indertijd uitgebracht door de Commissie voor de Consulaire examens en het daarin in breede trekken omschreven voorstel eener reorganisatie van ons consulaatwezen. Alle belanghebbenden, die daarover advies uitbrachten, toonden zich hoogelijk met dat rapport ingenomen en de reden, waarom geen gevolg werd gegeven aan de voorstellen der Commissie, was hoofdzakelijk dat men afschrikte voor de kosten. Deze die in 1887 f 169.300 bedroegen zonden stijgen tot f 250.000. Thans kan echter dit bezwaar niet gelden, daar dit bedrag toch reeds overschreden is op de laatste begrooting en zulks zonder dat eenig vast stelsel gevolgd wordt. Geschiedde dit dan meenen de adressanten, dat zulks ook aan het gehalte van het corps consulaire ambtenaren zou ten goede komen. Wanneer men toch weet welke de vooruitzichten zijn, dan zullen bekwame jongelieden er eerder toe komen deze carrière te kiezen dan thans, nu men al zeer weinig weet welke kans er bestaat op plaatsing of bevordering, of welke bezoldiging men eventueel zal ontvaagen. Aan de verschillende lichamen, die indertijd advies uitbrachten op het rapport van de commissie voor de Consulaire examens, zal afdruk van dit adres wor-

den gezonden met verzoek het bij den Minister te willen ondersteunen.

Jaarverslag der Kamer van Koophandel te Hamburg. De Kamer van Koophandel te Hamburg begint haar jaarverslag over 1892 met eene herinnering aan de ontzettende nooden, tengevolge van het heerschen der cholera in den nazomer van het afgelopen jaar. In tien weken bedroeg het aantal der aangetasten bijna 18000, en steeg het aantal der aan de ziekte overledenen tot meer dan 7600. Dankbaar wordt erkend de hulp nit verschillende streken ontvangen, doch tevens er op gewezen, hoe tengevolge van overdreven strenge maatregelen in verschillende plaatsen genomen, ten einde besmetting te weren, de schaden en verliezen veel grooter waren dan noodig, of anders het geval zou zijn geweest. Ware de epidemie niet tusschenbeide gekomen dan zouden in het algemeen waarschijnlijk de resultaten van 1892 niet onbevredigend geweest zijn. Intusschen deed de daling van de zilverprijzen haar invloed vooral gelden in de handelsbetrokkingen met Oostersche landen, terwijl ook de verhoogde tarieven en onzekerheid omtrent sluiten van handelsverdragen storenden invloed uitoefenden op het verkeer met Frankrijk, Spanje, Portugal, Zwitserland, Zweden en Noorwegen. Als bewijs van welken invloed het heerschen der cholera-epidemie geweest is op het scheepvaartverkeer, lezen wij dat, terwijl de inhoud der ingeklaarde zeeschepen in vergelijking met het vorige jaar einde Juni 138,000 ton grooter was, en in Juli weder met 73,000, in Augustus nog met 1000 ton steeg, deze in September 190 000 in October 103,000 en in November 32,000 ton minder was, dan gedurende dezelfde maanden van het afgelopen jaar. Voor het eerst sedert jaren wijst dan ook aantal en inhoud der ingeklaarde zeeschepen op eene vermindering nl.

1891 8673 schepen met 5,762,369 reg. ton

1892 8569 „ „ 5,638,433 „ „

Uitvoeren uit Amsterdam naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. De Consul van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika te Amsterdam geeft elke 3 maanden een staat van de uitvoeren naar Noord-Amerika uit zijn consulaire district, met afzonderlijke opgaven voor de voornaamste artikelen. Het fiscale jaar in de Vereenigde Staten loopt van 1 Juli—30 Juni. De nu onlangs 31 Maart verschenen staat van het 3^e kwartaal geeft een totaal bedrag van doll. 2.717.549,58 tegen 1.969.489,90 ge-

durende hetzelfde kwartaal van 1892 alzoo oene vermeerdering van doll. 748.059,68. De artikelen die voornamelijk tot die vermeerdering hebben bijgedragen zijn

	1 Jan.—31 Maart	
	1893	1892
cacao, chocolade doll.	134.486,47	117.449,71
cacaoboter „	117.325,88	42.080,21
koffie „	290.367,68	130.858,60
diamanten „	1.570.226,35	938.962,78
huiden „	53.311,02	9.676,92
spiegelglas „	70.357,36	22.116,88

Tabak (doll. 220.715,48 in 1893 tegen 406.279,90 in 1892) specerijen, lopen, gomelastiek en drogerijen geven oene vrij belangrijk lager cijfer in het afgelopen kwartaal van 1893 dan in dat van 1892.

De totaal uitvoeren naar de Vereenigde Staten waren voor de fiscale jaren

	1891—92	1890—91
van Amsterdam doll.	9.785.102,60	9.950.349,53
„ Rotterdam „	2.076.498,78	2.208.991,64

In- en uitvoer op Java en Madura in 1892. De Nederlandsche Staatscourant van 2—4 April n° 78 geeft voor de voornaamste handelsartikelen de cijfers voor den in- en uitvoer op Java en Madura in 1892 vergeleken met die voor 1890 en 1891. Die cijfers gelden alleen de invoeren van buiten het Oost-Indisch tolgebied; al wat alzoo is aangevoerd van de andere Nederlandsche bezittingen in Indie is niet medegerekend.

Wij meenen dat het niet van belang ontbloomt is voor enkele voornaamste artikelen die cijfers hier weer te geven met vermelding van het aandeel van Nederland in den totaal invoer.

ARTIKELN.	MAATSTAF.	1891.		1892.	
		totaal invoer.	uit Nederland.	totaal invoer.	uit Nederland.
Aardewerk	Guldens	1,363,919	969,045	1,415,726	1,004,199
Bier afgetapt	liter.	1,228,243	1,000,179	1,134,424	955,076
Boter	K. G.	179,139	178,839	182,153	178,047
Brandewijn en cognac	liter.	401,860	290,837	425,404	224,035
Eetwaren	Guldens.	3,400,258	837,813	3,905,022	972,190
Glas en glaswerk	»	574,641	480,576	490,038	387,018
Goud (gemunt) ¹⁾	»	819,185	422,105	705,768	110,500
IJzer- en staalwerk	»	505,725	375,711	615,938	440,156
Jenever	liter.	703,794	644,267	1,195,327	1,111,230
Kaas	Guldens.	138,434	131,595	118,446	114,751
Steenkolen	tonnen.	147,792	7,966	118,486	4,734
Kranterij	Guldens.	3,863,389	1,824,107	4,075,828	1,628,324
Leggers	»	37,760	28,680	119,035	116,140
Manufacturen katoenen	»	28,868,948	15,096,320	29,982,468	16,206,653
» wollen	»	2,146,906	1,432,815	1,669,766	909,870
Meel	K. G.	5,157,531	274,040	7,663,072	277,194
Mineraalwater	flesschen of kruiken.	1,437,983	1,283,052	1,232,498	1,177,501
Petroleum ²⁾	liter.	90,407,866	—	100,346,696	—
Rijst gepelde	K. G.	54,806,768	—	79,624,199	—
Spijkers (ijzeren)	Guldens.	285,973	258,873	238,810	217,121
Wijn (afgetapt)	liter.	743,318	438,428	720,387	467,325
» op fust	»	539,009	212,364	548,370	239,337
Zilver (gemunt) ¹⁾	Guldens.	6,103,065	—	5,252,660	3,800,000

Hieronder geven wij voorts de cijfers voor de uitvoeren van eenige der voornaamste artikelen in 1892 en 1891.

	1891	1892
Arak liter	1,611,186	1,996,609
Cacao KG.	375,749	330,341
Huiden „	3,126,121	3,149,002
Indigo „	720,129	690,871
Kapok „	1,936,193	1,378,689
Kinabast „	3,090,120	2,330,474
Koffie „	23,116,649	22,391,101
Peper „	3,278,750	6,150,854
Rijst „	27,504,559	17,134,221
Suiker „	463,546,914	425,364,176
Tabak „	13,563,765	16,071,152
Thee „	2,672,711	3,670,518
Zilver Gld.	10,315,270	6,230,750

¹⁾ Bij goud en zilver bedenke men dat bovenstaande cijfers alleen den aanvoer van particulieren gelden.

²⁾ De aanvoer van Rusland was in 1891 49,392,609 liter, in 1892 54,754,352 liter.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

— De Clercq's Ethnographische beschrijving van de West- en Noordkust van Ned.-Nieuw-Guinea. Bij het bespreken, in „de Economist” van April jl., van het prachtwerk: „de Clercq en Schmeltz, Nieuw-Guinea” (waaraan Dr. D. W. Horst in de jongste aflevering der „Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N.-Indie” eene belangrijke critische beschouwing wijdde) werd het, zie p. 333, betrenrd dat de heer de Clercq niet had getracht ons een min of meer volledig beeld van land en volk te geven. Op 18 April, dus weinige dagen na het verschijnen van „de Economist”, kwam ons in handen de jongst verschenen aflevering van het „Tijdschrift van het Kon. Nederl. Aardrijkskundig Genootschap”, waarin het eerste gedeelte werd aangetroffen der verhandeling, welker gemis in het groot Nieuw-Guinea-werk wij hadden betreurd. Zij is getiteld: „De West- en Noordkust van Ned.-Nieuw-Guinea. Proeve van beschrijving volgens de mededeelingen en rapporten van reizigers en ambtenaren en naar eigen ervaringen door F. S. A. de Clercq.” In dit eerste gedeelte, dat toch reeds 70 bladzijden vult, wordt, na eene algemeene inleiding, nog slechts eene beschrijving gegeven van „Het gebied der Kalana Fat of vier Radja's”, dat is der eilanden Waigeo, Salawati, Misol en Waigama. Te oordeelen naar dit eerste gedeelte, waarvan met groote belangatelling kennis werd genomen en waarop gaarne de aandacht wordt gevestigd, belooft deze beschrijving juist het stuk te worden, dat we in het groeter werk zoo noode misten. De schrijver geeft eerst een algemeen overzicht der genoemde eilanden, besproekt ze vervolgens afzonderlijk, wijdt dan paragrafen aan „Voortbrengselen, Handel en Nijverheid”, „Bevolking” en „Taal”, daarbij telkens van groote belezenheid en van opmerkingsgave blijk gevende en dikwoef critiseerende wat door vroegere schrijvers was medegedeeld. Bij het stuk behoort eene „Kaart van de West- en Noordkust van Ned. Nieuw-Guinea” op de schaal van 1 : 2.750.000 en „Gezichten en

schetsen" van die kust. — De koopers van het groot werk: „Ned. Nieuw-Guinea" kunnen dus in deze en volgende afleveringen van het „Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap" de inderdaad belangrijke en leerzame ethnographische beschrijving lezen, welke in het grootere werk niet wordt gegeven. Maar waarom die daarin niet werd gegeven, blijft onopgehelderd. Waarom ook in dat grootere werk niet met enkele woorden gezegd dat en waarom die ethnographische beschrijving, die toch met het in dat werk gegevene een geheel uitmaakt, elders zou worden publiek gemaakt?

De noot op p. 331 van „de Economist" vereischt wijziging. De daar bedoelde voorwerpen zijn onlangs door de Regeering voor het Rijks Ethnographisch Museum aangekocht. Zij waren het particulier eigendom van den heer de Clercq, waren door dezen uit eigen middelen aangekocht, op zijne kosten overgevoerd enz.

Nog enkele woorden over een tweetal andere opmerkingen in mijne aankondiging van het Nieuw-Guinea-werk gemaakt. Op p. 330 was gezegd dat het de aandacht had getroffen dat niet, gelijk toch in zulke gevallen meestal de gewoonte is, op het titelblad was vermeld dat het werk met Rijks ondersteuning het licht zag. Op p. 334 was betrouwd dat de schrijvers hunne belangrijke en leerzame mededeelingen niet hadden gecompleteerd door het geven eener algemeene schets of beschrijving van land en volk, waarbij (zoo zij niet een gezamenlijk stuk wilden leveren) o. i. de heer de Clercq de beschrijving van het Nederlandsch gedeelte van Nieuw-Guinea, de heer Schmeltz het geven eener schets van land en volk in zijn geheel voor zijne rekening zou hebben kunnen nemen. In een uitvoerig schrijven deelt de heer Schmeltz mij mede het met die opmerkingen geheel eens te zijn, doch tevens dat omstandigheden van zijnen wil onafhankelijk oorzaak zijn dat het werk in die en andere opzichten niet geheel geworden is wat hij meende dat het had kunnen zijn. Natuurlijk wordt daaromtrent hier niet in bijzonderheden getreden. Aan den heer Schmeltz wordt echter, ingevolge zijn verzoek, bij deze gaarne akte gegeven van zijne verklaring.

Op een tweede belangrijk stuk in de zoeven vermelde jongste aflevering van het „Tijdschrift van het Aardr. Genootschap" worde, naar aanleiding eener uitdrukking in onze jongste Koloniale Kroniek, ook nog met een enkel woord de aandacht gevestigd. Bij het bespreken van de voltooiing van het groot werk: „Midden-Sumatra" werd er op gewezen, zie „Economist" p. 322, dat daarbij gebleken

was dat de werkkraft van den geachten oud-hoogleraar Dr. P. J. Veth nog onverminderd was. Dat dit nog het geval is, blijkt uit zijne van groote belesenheid getuigende, in de jongste aflevering van het „Tijds. v. h. A. G.” opgenomen, belangrijke verhandeling: „De Nederlanders in Afrika.” Veth was nitgenoodigd eene aankondiging te schrijven van het groot plaatwerk: „Industrie des Cafres du Sud-Est de l’Afrique. Collection recueillie sur les lieux et notice ethnographique par Hendrik P. N. Muller, Texte descriptif par Joh. F. Snelleman.” Hij deed dit, maar gaf eerst in een vijftigtal bladzijden een beknopt, doch zeer lezenswaardig, van groote studie getuigend overzicht van „hetgeen door Nederlanders gedaan is met betrekking tot Afrika.” Al kunnen wij geen Livingstone’s en Stanley’s aanwijzen, toch blijkt uit Veth’s overzicht voldoende dat wij ook hebben bijgedragen en blijven bijdragen tot de bekendmaking van het „zwarte werelddeel” en dat speciaal onze handelaars zoowel aan de West- als aan de Oostkust voortgaan met den goeden naam van Nederland te handhaven. Moge dit zoo blijven en moge de geachte oud-Hoogleraar Veth ons nog menige rijpe vrucht zijner studiën voorzetten.

Q. v. U.

EEN STEEDS DRINGENDER EISCH.

De wetenschap der Staathuishoudkunde doorleeft een tijd van crisis. Aan den eenen kant kenmerkt zij zich in onze dagen door een frischheid, een opgewekt leven, een rijkdom van nieuwe verschieten, als in het beste van den zoogenaamd klassieken tijd. Vooral de Oostenrijksche economen hebben in dit opzicht veel gepresteerd en gaan nog dagelijks voort de wetenschap uit te breiden; en ook in Engeland en Amerika is men beziel met een nieuwen ijver aan het werk getogen, om de economische problemen der samenleving te doorvorschcn, het causaal-verband der maatschappelijke verschijnselen bloot te leggen.

Maar aan den anderen kant heeft zij haar vat op het groote publiek voor een goed deel verloren. Talloos velen plegen tegenwoordig zich schouderophalend van de economie af te wenden, haar verwijtend, dat zij tot dusver weinig vermocht op te lossen de sociale raadselen die thans allen bezig houden; immers dat de liberale leuze der vrijheid van verkeer, waarin zij in haar besten tijd haar stelsel resumeerde, ons heeft gebracht in een toestand, diep treurig voor verre het grootste deel der beschaafde menschheid, de arbeidersbevolking. Vergetend hoe juist door het opvolgen der economische stellingen het lot van de arbeiders in deze eeuw belangrijk is verbeterd, verwijt men der staathuishoudkunde dat het vrijheidsideaal harer woordvoerders al bijster slecht in staat is geestdrift te wekken tot het lenigen van den socialen

nood, en dat het niets als grove aanmatiging is, wanneer zij meent wetten te hebben ontdekt door welke 's menschen streven naar welvaart, het economisch volksleven, zou worden beheerscht.

Voor al dit laatste verwijt wordt in allerlei gedaanten der staathuishoudkunde telkens en telkens weer voor de voeten geworpen; door indeterministen en confessioneelen, die een wetmatigheid op geestelijk gebied onbestaanbaar achten met persoonlijke vrijheid en het geloof aan een albesturenden goddelijken wil; en door de velen, die met zorgvuldig vergaderd wetenschappelijk materiaal het bewijs komen leveren dat die deductieve economische wetten zelden plegen uit te komen in de werkelijkheid; personen die, op ander gebied wellicht morgen de wet der zwaartekracht zullen loochenen, omdat onze aardoppervlakte niet geheel rond is, maar bergen en dalen vertoont!

En nu is het merkwaardig dat er, veel minder dan men verwachten zou, contact bestaat tusschen deze beoefenaars en verwerpers der abstracte Staathuishoudkunde. De eersten, wel overtuigd dat alleen een rusteloos voortgezet onderzoek der maatschappelijke verschijnselen, waar mogelijk aan de feiten getoetst, den weg kan wijzen waarlangs verbetering der sociale toestanden verkregen zal worden, en dat de oude welbeproefde stellingen der staathuishoudkunde niet straffeloos op zij te zetten zijn, bekommeren zich niet te zeer om den atkeer die zich steeds meer openbaart tegen alle deductie op maatschappelijk gebied. In de behagelijke stille aristocratie van het studeervertrek, haasten zij zich niet, met de bezwaren van de groote menigte zich in te laten.

Het gevolg hiervan is, dat de anderen wier strijd tegen de economie ook haar eminentste vertegenwoordigers niet tot verweer doet te wapen snellen, door dit zwijgen overmoedig geworden, reeds spreken van het volslagen échec dat de oude manchesterschool zou geleden hebben,

en meenen hij het ontwikkelen hunner theorien met de Staathuishoudkunde niet meer te behoeven rekenen. ¹⁾ Van de nieuwere schrijvers op economisch gebied wordt door hen weinig notitie genomen. Een bespreking b. v. van de neo-economische richting van Menger en zijn school door een der toongevende collectivisten of sociaal-politici ter onzent is mij nog niet onder de oogen gekomen. Mag men wellicht van Prof. Cort van der Linden die, blijkens hetgeen hij onlangs in de Gids zeide, de zeer principieele beteekenis der nieuwere waardeleer zeer goed gevoelt, een bestrijding daarvan tegemoet zien?

Zoo staan, vreemd genoeg, deze beide in beginselen diametraal verschillende groepen niet tegenover, maar naast elkander.

Een toestand naar 't mij voorkomt vol gevaar. Werd alleen nog het algemeen ingang vinden van de vruchten der wetenschap er door vertraagd, men zou dit gevolg hebben te betreuren, maar 't zou betrekkelijk nog zoo erg niet zijn. Men kon althans zich troosten met de gedachte dat, gelijk overal elders, ook in de Staathuishoudkunde slechts eene van twee strijdige meeningen de juiste kan zijn, en deze dan in de toekomst van zelf wel algemeen zou worden geaccepteerd. Maar de tegenstanders der deductieve staathuishoudkunde en haar resultaten stellen practische eischen. De sociale nood heeft hen, en 't is begrijpelijk, ongeduldig gemaakt. Zij eischen maatregelen, krachtig ingrijpen van overheidswege; gelooven niet aan de mogelijkheid dat de maatschappij na volkomener inzicht in haar samenstelling zich zelf langzaam, van onderen op, geneze; althans duurt hun die weg te lang. Zij willen aanstonds doen en zien. En

¹⁾ Zoo werd b.v. door het dagblad „de Amsterdammer“, dat zich gaarne tot woordvoerder maakt van dezen groep, het volkomen stilzwijgen waarmede tot dusver het jongste opstel van Prof. Cort van der Linden werd ontvangen door onze economen, reeds gelijk gesteld met instemming!

de groote massa des volks volgt hen natuurlijk gewillig. Er bestaat op wetenschappelijk gebied gelukkig geen referendum; maar ik geloof niet dat, wanneer het bestond, veel stellingen der Staathuishoudkunde op dit oogenblik door het volk bekrachtigd zouden worden.

De gezeten burgerij, de middenklasse, weet niet wat zij denken moet. Nog altijd leeft zij in het vaag besef, dat de oude economie, met haar oppervlakkig beschouwd strenge leer, het wel bij het rechte eind had; maar het voortdurend wijzen op de ellenden des volks, op den feitelijken toestand heeft haar verleerd zich klare voorstellingen te vormen over het causaalverband der sociale verschijnselen. Het gemeenschapsgevoel is verfijnd, en hoe gelukkig dit ook zij, het heeft maar al te vaak tot gevolg dat het hart gaat meespreken in zaken die alleen het intellect uit te maken heeft. Men is gekomen in een toestand die onnadenkend elk middel doet aangrijpen, dat bij machte schijnt dadelijk eenig deel weg te nemen van de som van socialen jammer. Het beste blijkt deze toestand van verwarring van denken en voelen op het gebied van armenzorg, waar allerlei ziekelijke, en sociaal-schadelijke uitingen van philanthropie, die in 't minst niet in staat zijn de oorzaken van het pauperisme te bestrijden, bij het groote publiek een steun vinden, die zeker haar deel niet zoude zijn, wanneer de wetenschap der Staathuishoudkunde, hier toch voorwaar niet een uitsluitend deductieve, wat meer onder het volk leefde, en krachtiger optrad tegen, zij het ook met de beste bedoelingen gepredikte, valsche armenzorg-theoriën.

De gevaren waaraan de bovengeschetste toestand ons blootstelt, zullen zich verdubbelen, zoodra de consequentie die op het gebied van onze democratische staatsinrichting staat getrokken te worden, een feit zal zijn. Is eens het kiesrecht algemeen geworden, ook voor de gemeenteraden, dan zal de anti-economische

strooming zich nog veel krachtiger in daden doen gelden. Vaststelling van hooge minimumlooncn, een zeer ruime armenbedeeling ook in geld en in de eigen woningen der armen, de kosten daarvan gedekt door sterk progressieve belastingen, en, gaat ten gevolge van dit alles handel en nijverheid kwijnen, dan hooge beschermende rechten om, naar 't heet, onze industrieelen op te beuren en den nationalen arbeid te steunen, dit alles en nog zooveel meer staat ons dan te wachten.

Een krachtig geloof kan bergen verzetten, maar een sterk geloof kan ook de kracht tot handelen verlammen, en 't komt mij voor dat het geloof der «orthodoxe» economen in hun leer wel eens wat te veel op de laatste soort is gaan gelijken.

Dit nu moet anders worden, ook nog om een andere reden.

Men eischt van het volk, en terecht natuurlijk, onderwerping aan de maatschappelijke orde, aan recht en wet. Maar hoe zal men van het zwaar gedrukte volk, dat steeds meer oog begint te krijgen voor eigen stoffelijke en geestelijke ellende, met eenigen grond die lijdzame onderwerping kunnen verlangen, wanneer men het geheel onkundig laat omtrent de oorzaken van zijn toestand en de middelen ter verbetering? Kan het verbazen dat de door werkloosheid buiten zijn schuld broodelooze werkmán, die de zijnen kommer en gebrek ziet lijden, geheel onbekend met den gang der maatschappelijke machine, en met de regelen volgens welke het volksinkomen wordt verdeeld, in blinde woede zich tegen de bestaande orde keert? En mag men volstaan met hem rustig te veroordeelen tot den cel zonder meer? Meent men inderdaad zich hier ter voorkoming van recidive en navolging op het verbeterend en afschrikkend karakter der straf te kunnen verlaten?

Mij dunkt de vragen beantwoorden zich zelf, en het veld winnen der sociaaldemocratische en anarchistische

theoriën onder hen van wien men wel niet zal beweren, dat zij door ernstig nadenken tot deze stelsels bekeerd werden, bewijst dat men iets meer moet doen dan tot dusver.

Juist in dit laatste toch schuilt het gevaar. Niet dat de tegenstanders der bestaande maatschappelijke orde toenemen, moet beduchtheid wekken, maar dat zij voor verre het grootste deel gevonden worden onder de niet-en halfweters. En voor het collectivisme en voor de maatschappij en voor de collectivisten van de bedoelde soort zelf schuilt hier gevaar.

Voor het collectivisme, omdat zooal ooit dit stelsel verwezenlijkt zou kunnen worden, daarvoor algemeene toewijding op een ernstige overtuiging gegrondvest, een onmisbare voorwaarde is. Indien zij meer dan een oppervlakkig succes bereiken willen, moeten de leiders der collectivisten, meer nog dan die van eenige andere politieke partij naar 't mij voorkomt, hun partijgenooten opwekken tot zelfstandig, kritisch, wetenschappelijk onderzoek der maatschappelijke toestanden.

Voor de maatschappij, omdat bij herhaling gebleken is, hoe deze uit ontevredenheid, niet uit overtuiging tot de sociaaldemocraten toegetreden in een oogenblik van opwindning maar al te licht misdadigers worden.

En voor deze collectivisten zelf eindelijk, omdat zij telkens en telkens weer zich, en degenen voor wie zij aansprakelijk zijn, door hun onberaden handelingen in het ongeluk storten.

*
*
*

Zeker, er zijn voor het weinig polemisch optreden onzer economen verzachtende omstandigheden aan te voeren. Op de ouderen onder hen heb ik natuurlijk niet het oog. Zij mogen met recht, althans in den regel, de verdediging der staathuishoudkunde, tot wier ontwikkeling zij zoo krachtig hebben bijgedragen, aan de jongeren overlaten. Doch ook voor dezen wordt de strijd om verschillende

redenen in de meeste gevallen weinig aantrekkelijk gemaakt. In de voornaamste plaats zeker hierdoor, dat de wetenschappelijke motiveering van de eischen hunner tegenstanders zoo bitter veel te wenschen overlaat. Hun kracht ligt, evenals bij de sociaaldemocraten, in hun groote bedrevenheid in het kritiseeren onzer maatschappelijke toestanden. Zij schudden het gemeenschapsgevoel krachtig wakker; wijzen op het spook der werkloosheid dat zoo menig oppassend werkman bedreigt; op de ellende ook in die gezinnen die door de armenzorg heeten geholpen te zijn, kortom op tal van wonde plekken in onze moderne maatschappij die inderdaad aller onafgebroken belangstelling eischen mogen. Hun positieve leer echter is niet de prediking van strenge maatschappelijke hygiëne, die wel vaak langzaam maar tevens zeker helpt, doch toepassing van geneesmiddelen, aanbevolen, niet op grond eener studie van het maatschappelijk organisme in zijn geheel, maar omdat zij worden geacht dienstig te zijn om een deel der bestaande ellende weg te nemen. Geneesmiddelen, die op den keper beschouwd, eigenlijk hierop neer komen den staat (c. q. de gemeente) te maken tot het instrument dat den meergegoeden door middel van sterk progressieve heffingen of een uitgebreid staatserfrecht, goederen ontnemt om ze den armeren te geven. De apotheose der bedeling!

Het is in dit opzicht met deze vijanden der staathuishoudkunde eigenlijk nog slechter gesteld dan met de sociaaldemocraten. De laatsten hebben althans een wetenschappelijk systeem waarover te twisten valt; doch de eersten hebben wel sommige praktische eischen geformuleerd, maar een systeem der samenleving ontbreekt. En waar een enkele maal een hunner eischen op wetenschappelijke gronden wordt verdedigd, zooals bij den eisch tot vaststelling van overheidswege van minimumloon en maximumarbeidsduur inderdaad is geschied, zijn merkwaardiger wijze die gronden alles behalve nieuw, en allermint in strijd met de be-

ginselen der economie. Dat een krachtig, niet oververmoeid, en met toewijding werkzaam arbeider, een meerwaardig product levert, dan een bij wien deze voorwaarden voor intensief werken niet zijn vervuld, geen econoom die het ontkent. Het geschil loopt hier slechts eenerzijds over de vraag of bepalingen van overheidswege als de hierbedoelde, tot gevolg zullen hebben dat, niet enkele maar het gros der werklieden intensiever werken zullen, en wel in die mate dat daardoor de aanvankelijk geringere productiviteit van den arbeid wordt vergoed; en anderzijds over de vraag in hoever de aangevoerde feiten de daaruit inductief getrokken conclusies wettigen.

Acht men gerechtvaardigd, gelijk wel eens werd beweerd, ter wille van eischen als de hiergenoemde, de productie te belemmeren, door de productiekosten te verzwaren, dan past men weder het bovengenoemd stelsel van nemen en geven toe. In dit geval echter op een wijze, die minder nog dan anders, waarborgen biekt, dat de bezittende klassen de benadeelden en de arbeiders de bevoordeelden zullen zijn.

Hoe het zij, door dezen eisch te stellen is in geen enkel opzicht aan wat men smalend noemt «de orthodoxe economie» te kort gedaan. En voor het overige, alle fundamenteele leerstellingen dezer wetenschap zijn nog, ook door onze sociaalpolitici stilzwijgend erkend, althans door geen hunner werd tot dusver een nieuw systeem der economie ontwikkeld.

Waar dit nu zoo is ligt het voor de hand dat de economen hun werkkraft niet besteden aan het bestrijden van wetenschappelijk niet of onvoldoend gemotiveerde eischen, doch liever rustig voortwerken aan de op menig punt nog zoo noodige ontwikkeling hunner wetenschap.

Toch moet dit anders worden. Waar de beginselen der economie volstrekt niet zijn te niet gedaan, en toch de

massa zich steeds meer van haar afwendt, kan dit slechts het gevolg zijn van het feit dat deze met de sociale vraagstukken wordt in kennis gesteld op een weinig wetenschappelijke wijze. En nu komt het mij voor van het grootste belang te zijn om het volk, waar het geroepen wordt de sociale problemen te beoordeelen, ja, ieder naar zijn vermogen, te helpen oplossen, tijdig te oefenen in het wetenschappelijk en in samenhang beschouwen der maatschappelijke verschijnselen. Het volk moet met de beginselen waarnaar onze samenleving zich heeft ontwikkeld, en dagelijks voortgaat dit te doen, worden in kennis gebracht; de economie moet meer tot het volk gaan, het opwekken tot nadenken en onderzoek.

Het is zoo begrijpelijk dat de sociale nooden het volk begeerig maken te grijpen in de bezitten der rijken, hetzij dan langs onwettigen weg, of door tusschenkomst van staat of gemeente langs wettigen. En het is de plicht van alle economen die dit in het ware belang van het volk zelf hoogst bedenkelijk achten, en toch de noodzakelijkheid beseffen eener meer gelijkmatige verdeling van volksvermogen en volksinkomen, het volk te wijzen op de middelen die kunnen dienen om de laatste te bevorderen.

Geen der grondslagen onzer samenleving maakt den bestaanden socialen nood onvermijdelijk; deze kan, ook met behoud dier grondslagen, worden overwonnen. Het moge paradoxaal klinken, denkbaar is een toekomst onzer «kapitalistische maatschappij», waarin de kapitalisten de proletariërs, en de arbeiders de bezittenden zullen zijn. Dit besef bij het volk te wekken wordt een steeds dringender eisch.

Ten einde bij ons volk, en het zijn nu niet uitsluitend de arbeiders aan wie ik hier denk, gezonde economische begrippen ingang te doen vinden, en het zoo in staat

te stellen, de gevolgen te overzien der aanbevolen sociale geneesmiddelen, is veler medewerking onmisbaar.

Het zal naar mijne meening in de eerste plaats noodig zijn, aan de Staathuishoudkunde bij het onderwijs meer dan tot dusver aandacht te schenken. Direct en indirect.

Direct door b. v. het leerplan der hoogere burgerscholen met driejarigen cursus, deze instellingen bij onzen gezeten middenstand zoo populair, en voor een deel ook bezocht door jongens uit de arbeidende klassen, te wijzigen zoodanig, dat daarop meer dan in naam, gelijk thans, aan de staathuishoudkunde een plaats wordt ingeruimd. Eén uur in de week in een klasse van ongeveer 25 jongens te moeten spreken over staatsinrichting en staathuishoudkunde, kan niet anders, ook bij den besten onderwijzer, dan tot oppervlakkig en dus slecht onderwijs leiden.

Bovendien worden, indien ik wel ben ingelicht, die uren in den regel uitsluitend aan staatsinrichting gewijd, wat zeer begrijpelijk mag heeten, daar het veel gemakkelijker is, in zoo korten tijd aan jongens eenige noties van ons staatsbestuur bij te brengen, dan hen voor te lichten omtrent de grondslagen onzer samenleving. Nu komt het mij voor zeer noodig te zijn dat hierin verbetering worde gebracht. Ook omdat lessen in de wetenschap der samenleving zoo bij uitstek nuttig zijn om den blik der leerlingen te verruimen, en hen te oefenen in zelfstandig logisch denken. Mijn, zij het ook korte, tweejarige ervaring als leeraar in de Staathuishoudkunde heeft mij geleerd, dat twee uur per week en per klasse, gedurende twee jaren uitsluitend aan economisch onderwijs gewijd wel het minimum is dat geëischt worden mag, wanneer men met eenigen vrucht werkzaam wil zijn. Zouden deze twee uren op het onderwijs der andere vakken in de beide hoogste klassen der driejarige hoogere burgerscholen niet kunnen worden bezuinigd?

En wat de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus

betreft, zou het dunkt mij noodig zijn, het onderwijs in de staathuishoudkunde niet te beperken tot de hoogste klasse, ¹⁾ maar het ten minste in de beide hoogste klassen te geven.

Indirect behoort de staathuishoudkunde te worden opgenomen in het onderwijs, door haar te maken tot examenvak voor adspirant hulp- en hoofdonderwijzers.

Aan geen enkele kweekschool voor onderwijzers wordt de economie gedoceerd. De aanstaande onderwijzers, die door hun betrekking zoo aanhoudend met de arbeiderskringen in aanraking zullen komen, en op de vorming onzer toekomstige burgers zoo grooten invloed zullen oefenen, worden volkomen onkundig gelaten van de economische en sociale geschiedenis onzer maatschappij, en van de wetten die haar ontwikkeling beheerschen. Is dit niet een toestand die dringend verbetering eischt?

Men klaagt veel over het feit dat zoo tal van onderwijzers sociaal democraten zijn, en op allerlei manier hun overtuiging propageeren. Maar kan men zich verbazen dat zij, ongeoeffend in het logische denken over de sociale vraagstukken, bij het dagelijks zien van de nooden des volks, zich vol verbittering in de armen werpen van de sociaaldemokratie, die den hemel op aarde belooft te brengen. Mij dunkt hier is *periculum in mora*; hoe eer zoo beter behoort men het onderwijs, althans voor onze aanstaande opvoeders, aan te vullen met een wetenschap die te lang reeds werd verwaarloosd.

Zoowel het wijzigen van de leerplannen onzer middelbare scholen, als van de exameneischen voor aspirant onderwijzers, is echter toekomstmuziek. De gevolgen daarvan kunnen eerst later zich openbaren, en in afwachting van deze is het reeds nu noodig de beginselen der economie onder het volk te brengen.

¹⁾ Ik spreek hier van Amsterdamsche toestanden; of het elders even-zoo is, zou ik niet met zekerheid durven zeggen.

Dit kan geschieden, voor zooveel de arbeiders betreft, door geregelde cursussen in de staathuishoudkunde voor kleine kringen van jeuglige arbeiders te geven, in den geest van de Toynbeecursussen, die ook in ons land gelukkig steeds talrijker worden.

Overtuigd van de noodzakelijkheid van zoodanige werkzaamheid, stelde mij in den aanvang van 1892 iemand die het wèl meent met ons volk de vraag, of ik niet bereid zou zijn mij met de leiding van een dergelijken cursus te belasten. Volgaarne voideed ik aan die welkome uitnoodiging, en het zij mij vergund hier omtrent de ervaringen tot dusver met dezen cursus door mij opgedaan, ter opwekking en voorlichting van anderen het een en ander mede te deelen.

Nadat, door welwillende medewerking van het Amsterdamsch gemeenteraadslid, den heer Nolting, een 25tal arbeiders gevonden waren, bereid aan mijn cursus deel te nemen werd deze primo Maart in het gebouw d' Geelvinck geopend. Van de deelnemers werd geen geldelijke bijdrage gevorderd; alleen werd de voorwaarde gesteld dat gedurende de les korte aantekeningen zouden worden gemaakt, en deze thuis uitgewerkt.

Het karakter van de les sloot van zelf de mogelijkheid van debat uit. Debat veronderstelt strijd van twee of meer gevestigde overtuigingen; bij het geven van lessen kan de onderwijzer bezwaarlijk veronderstellen met reeds gevestigde overtuigingen te doen te hebben. Alleen tot het vragen van nadere inlichtingen kon gelegenheid worden gegeven. Dit geschiedde aanvankelijk telkens na afloop van iedere les; later konden inlichtingen over het in de eene les behandelde eerst in de volgende worden gevraagd, ten einde zoodoende tal van tijdroovende vragen, waarop de vrager bij eenig nadenken het antwoord gemakkelijk zelf vinden kon, te voorkomen.

Het feit intusschen, dat de deelnemers aan mijn cursus, allen volwassen arbeiders zijn, sommigen tusschen 30

en 40 jaar, en dat bovendien enkelen, al zijn zij dan ook niet lid van den sociaaldemokratischen bond, toch sterke sympathien hebben in die richting, maakt, dat het vragen van nadere inlichtingen nu en dan toch tot eenig debat aanleiding geeft. Uit dit oogpunt zou het zeker aanbeveling verdienen, de deelnemers te zoeken onder de jeugdige arbeiders van 16—20 jaar, ofschoon ik aan den anderen kant niet verzwijgen wil, juist die kleine debatten zeer aangenaam te vinden, doordien zij een kijk geven op de denkbeelden en opvattingen onder onze arbeiders levende. Beurtelings wordt men daarbij getroffen door hun naiveteit en door hun schranderheid.

Zoo meende een der leden van mijn cursus, dat het probleem der belasting van de forensen, doodeenvoudig kon en behoorde opgelost te worden in dien zin, dat alle plaatselijke en provinciale heffingen werden afgeschaft, en de staat uit zijn belastingen de gemeenten en provincien onderhield!

Een ander wees, bij een terloopsche bespreking van het denkbeeld om, op grond van de afwijkingen in de sterftekanssen en de vermoedelijke oorzaken daarvan, het kiesrecht aan de 23-jarigen nog niet toe te kennen, aanstonds op het zwakke punt, door er aan te herinneren dat de sterftetafel berekend wordt uit de sterfte der geheele bevolking. Kon men, meende hij niet ten onrechte, sterftetafels samenstellen voor de arbeidende klassen alleen, dan zou de afwijking bij den 23 jarigen leeftijd waarschijnlijk niet worden waargenomen, of indien al, toch moeilijk kunnen worden toegeschreven aan de omstandigheid dat meerderjarigen de vrije beschikking over hun vermogen plegen te krijgen. Men kon derhalve, redeneerde hij, op grond van die afwijking een zoo belangrijken maatregel niet verdedigen, zoolang niet door vergelijking der sterfte bij bezittende en arbeidende klassen, de oorzaken nader waren onderzocht.

Wat voorts de wijze van behandeling der onderwerpen

betreft, werd een beknopt excerpt daarvan gedrukt den deelnemers vooraf ter hand gesteld, om te dienen bij het uitwerken hunner aantekeningen, en om den draad van het onderwerp niet uit het oog te verliezen.

Wekelijks, eerst te negen, later te half negen uur, komen wij in d' Geelvinck gedurende anderhalf tot twee uur samen, en ik moet eerlijk verklaren dat die Woensdagavonden voor mij steeds uiterst aangenaam en leerzaam zijn. Het is inderdaad geen offer dat men brengt, door voor zulk samenzijn tijd en werkkraft beschikbaar te stellen.

Een enkele opmerking voor degenen die, ik hoop dat zij velen zijn, lust mochten gevoelen dergelijke cursussen te geven: maakt het deelnemertal niet te groot. De leider van zulk een cursus komt te staan voor personen voor wie systematisch verstandelijk werken, een geheel nieuwe en lang niet gemakkelijke taak is. Men kan aanvankelijk dan ook slechts langzaam vorderen. Zoo leverde het thema «arbeidsloon» met hetgeen daarmede in direct verband staat (bevolkingsleer, arbeidersbeweging, wetgeving enz.) ruim stof op voor een geheel winter cursus van September tot half Mei.

Zal men vruchtbaar werken, dan is het noodig het onderwijs zoo individueel mogelijk te maken; ieders bezwaren moeten geteld en zooveel doenlijk uit den weg geruimd worden. De «onderwijzer» moet zijn «leerling» grondig leeren kennen, en dit is slechts mogelijk wanneer hun aantal niet te groot is, en niet meer dan een 10 à 15 tal bedraagt.

Van de 25 liethebbers die zich voor mijn cursus aanvankelijk aanmeldten, vielen al spoedig verschillenden af, een paar omdat hun de Woensdag avond niet schikte, doch de meesten omdat zij niet genoeg energie hadden om zich blijvend in te spannen voor een wetenschappelijken cursus. Voor een volksvergadering zijn toehoorders bij honderden te krijgen, wanneer het onderwerp eenigszins

pakt, maar voor een geregelde cursus die geen dadelijke praktische resultaten belooft, en waarvoor bovendien eenig schriftelijk werk te verrichten valt, zijn de liefhebbers niet zoo talrijk.

Ik heb echter dit verlies winst geacht. De overgeblevenen zijn trouw opgekomen over 't algemeen, en hebben zelfs voor een paar vrienden toegang gevraagd en verkregen. Ik weet zeker thans te werken met een keurbende van ernstige arbeiders die zich interesseeren voor de maatschappelijke toestanden, en er wat voor over hebben om zich over de geschiedenis en de voorwaarden voor verdere ontwikkeling daarvan te hooren onderrichten. Wel heeft de betrekkelijke kleinheid van het getal deelnemers ook bezwaren. Het gehalte daarvan maakt dat zij behooren tot de personen in de arbeidersbeweging levende, en nu is er onder onze werklieden een manie voor vergaderen ontstaan, die wel eens in tweestrijd brengt, of den cursus verzuimen, of de vergadering. Intusschen met wat inschikkelijkheid over en weer is dit bezwaar wel te voorkomen, zij 't dan ook soms door een week geen cursus te geven.

Bovendien men moet eenig geloof hebben. Er zijn twee wijzen om over maatschappelijke vragen tot de massa te spreken: optreden in volksvergaderingen, en een kleinen kring van ontwikkelde werklieden om zich verzamelen aan wie men zijn denkbeelden mededeelt. Ik ben vast overtuigd dat de laatste wijze verre de voorkeur verdient.

Wat ik van mijn cursus verwacht? De deelnemers te leeren denken over de sociale vragen, en hen te wapenen tegen den suggestieven invloed van volksleiders, die wel niet overtuigen, maar meeslepen, wat veel gevaarlijker is. Een polemisch karakter dragen mijn lessen niet anders dan in zooverre ik natuurlijk mijn eigen overtuiging geef, en waar het te pas komt die verdedig tegenover tegengestelde meeningen. Worden, wat ik niet hoop of verwacht,

de deelnemers ten slotte allen door hun nadere kennis-making met de economie sociaaldemokraten, ik zal er vrede mede hebben, mits zij het worden uit overtuiging. Een arbeid als deze, zal hoop ik in bescheiden mate iets er toe kunnen bijdragen, om het groot aantal te verkleinen van hen die over maatschappelijke vragen meenen te mogen meespreken, zonder daarover met ernst te hebben nagedacht. En met groote voldoening mag ik er op wijzen, dat een sociaaldemokratisch lid van mijn cursus mij verleden jaar bij het ingaan der zomervacantie dankend voor het genoten onderwijs, dit deed op grond dat het hem had gebracht tot denken over dingen die hij zelf erkende vroeger anderen slechts gedachteloos te hebben nagepraat. De man bleef sociaaldemokraat, maar van beter gehalte dunkt mij dan vroeger.

Ik weet wel dat kennis alleen den mensch niet gelukkiger maakt, en dat vermeerdering daarvan het veldwinnen van de sociaaldemokratie nog niet zal stuiten. Rood is een kleur die in de zon snel verbleekt, en om de sociaaldemokratie bij het volk tegen te gaan schijnt 't eenig afdoend middel, vermeerdering van welvaart. Maar ik weet ook dat een blik op de continuïteit van het leven, en op het causaalverband der dingen, al neemt hij ook het leed niet weg, toch de bitterheid van het oordeel kan verzachten. En ligt niet in de handen der arbeiders zelf voor een goed deel de mogelijkheid om hun positie te verbeteren door allerlei middelen? Heeft niet, om maar iets te noemen, de bevolkingsleer hare zeer practische zijde? Toen ik als tegenhanger tot de verzekering een hartig woordje sprak over de loterijen en den werkman roekeloos noemde die daarin, ten koste vaak van het allernoodigste, geregeld «zijn twintigje speelt», voerde mij een tegemoet, dat hij in den tegenwoordigen tijd den werkman tegenover zijn gezin zedelijk verplicht achtte in de loterij te spelen, omdat hem geen andere kans gegeven was in de wereld tot stoffelijke

welvaart te geraken! Heeft het niet zijn nut dergelijke wanbegrippen te bestrijden? En eindelijk is het in onzen tijd overbodig, den werkmán in te lichten omtrent de gronden waarop zoovelen van staatsusschenkomst op allerlei gebied weinig heil verwachten; en, kan het zijn, weg te nemen het misverstand en wantrouwen dat in onze arbeiderskringen nog zoo algemeen bestaat ten opzichte van de meer bevoorrechten?

Ik blijf van meening dat dieper inzicht in het causaalverband der maatschappelijke verschijnselen, onder alle standen der maatschappij broodnoodig is; en ook al was een arbeid als de bovengenoemde niet zoo dankbaar als hij inderdaad is, deze overtuiging zou mij vrijheid geven een krachtig beroep te doen op onze economen om mede in dezen geest werkzaam te zijn. Zelfonderzoek en zelfkennis zijn voor de maatschappij niet minder noodig dan voor den individu; haar daartoe op te voeren is een werk dat veler medewerking vereischt, moeilijk maar loonend.

Dr. C. A. VERRIJN STUART.

DE BELASTINGHERVORMING IN PRUISSEN.

De belastingen in Pruissen voldoen sedert verscheidene jaren niet meer aan de eischen, die men daaraan tegenwoordig mag stellen. Terwijl juist in Duitschland de wetenschap op het gebied van belastingen tot nieuwe theoriën was gekomen, bleven staat en gemeenten naast elkander verschillende en soms dezelfde belastingen heffen, die dikwijls gebrekkig waren en samen niet een stelsel vormden. Het gevolg was, dat bij het voortdurend stijgen der uitgaven, de gebreken van den bestaanden toestand steeds meer werden gevoeld, terwijl het eindelijk thans zoover is gekomen, dat de staat en zeer vele gemeenten in moeilijke finantieele omstandigheden verkeerden.

Eene herziening van het belangstelsel was dus zeer wenschelijk, zelfs noodig geworden. De tegenwoordige Minister van Finantien Miquel heeft haar aan de orde gesteld, en doet alles om haar tot stand te brengen. Na in 1890 en 1891 de inkomstenbelasting, dien de staat heft, te hebben verbeterd, heeft hij thans verschillende voorstellen ingediend van zeer ingrijpenden aard betreffende de verdeeling der belastingen tusschen staat en gemeenten, en de invoering eener vermogensbelasting.

Deze ontwerpen zijn niet alleen voor Pruissen van belang, maar ook voor andere landen, omdat men in die voorstellen en de toelichting daarvan, vindt de ontwikkeling van eene theorie omtrent belastingen en tevens de praktische toepassing van die theorie op de belastingen

van Pruissen. Zijn onze naburen ons dikwijls vooruit in de ontwikkeling van theoriën, in dit geval treft bovendien de eenvoudige en heldere wijze, waarop de toelichting wordt gegeven en de voorstellen zijn geformuleerd, en waardoor het niet veel moeite kost van een en ander kennis te nemen.

Eene theorie toe te passen door een geheel belastingstelsel te herzien, is op zichzelf reeds geen gemakkelijke taak; maar bovendien zijn er in Pruissen omstandigheden, die haar dubbel moeilijk maken.

Vooreerst is Pruissen wel een onafhankelijk en bijzonder krachtig koninkrijk, maar tevens een onderdeel van het Duitsche rijk, en die tweeslachtige toestand wordt bijzonder gevoeld waar het geldt de regeling van belastingen. Om de rijksuitgaven te bestrijden ontvangt het Duitsche rijk bijdragen van de verschillende bondstaten, maar heft het ook zelf indirecte belastingen en legt het op dit deel van het belastinggebied de vrijheid der staten aan banden. In een land, waar zelfs steden en dorpen nog indirecte belastingen heffen, wordt dit wel degelijk gevoeld.

Vervolgens is Pruissen niet samengesteld uit deelen, die sinds lange jaren tot hetzelfde land behoord hebben en zóó inderdaad tot één geheel zijn geworden. Het grondgebied is telkens vergroot door annexatie, en daarbij werden dikwijls de in die streken bestaande wetten gehandhaafd. En al wordt de laatste aanwinst, Helgoland, in de stukken telkens met name uitgezonderd, evenals de Hohenzollernsche landen, zoo zijn toch niet alleen de toestanden maar ook de wetten in Rijnland, in Hessen en in Posen ten eenenmale verschillend.

De ontwerpen hebben dus niet alleen ten doel het bestaande te hervormen, maar tevens eenheid te brengen daar, waar nog verschillende wetten en besluiten van kracht zijn, en waar hierdoor tevens de herinnering wordt levendig gehouden aan den tijd, toen die streken nog niet tot Pruissen behoorden.

Meer dan elders heeft dus in Pruisen zulk eene hervorming groote moeilijkheden te overwinnen, want talrijke en zeer verschillende plaatselijke en bijzondere belangen moeten wijken voor het algemeene welzijn van den staat.

Deze bezwaren hebben echter de hervorming niet kunnen tegenhouden. Nadat de wet van 24 Juni 1801 door Minister Miquel voorgesteld eene nieuwe vorm van inkomstenbelasting had ingevoerd, zijn er nu, gedateerd 2 November 1802, ingediend drie ontwerpen van:

1°. Gesetz wegen Aufhebung directer Staatssteuern.

2°. Ergänzungssteuergesetz.

3°. Kommunalabgabengesetz.

Het eerste stelt buiten werking voor den staat de belastingen op den grond, op de gebouwen en op de gevestigde bedrijven, en schaft af de belasting op den bergbouw.

Het tweede behelst eene heffing van het vermogen, naast de inkomstenbelasting.

Het derde regelt het gemeentelijk belastingstelsel in zijn geheelen omvang.

Bij ieder ontwerp is eene memorie van toelichting gevoegd; bovendien zijn er nog andere stukken en bijlagen, en daaronder een «Denkschrift» dat de hervorming in haar geheelen omvang, en dus de verschillende ontwerpen in hun onderling verband behandelt.

De ontwerpen dragen allen de onderteekening van Graf zu Eulenburg en van Miquel, maar de laatste is als Minister van Finantien meer dan zijn anbtgenoot voor Binnenlandsche Zaken eigenlijk de man van deze hervorming.

Tot goed begrip van hetgeen voorgesteld wordt, moge een enkel woord voorafgaan over de bestaande

directe belastingen in Pruissen. Deze zijn de volgende:

1°. eene inkomstenbelasting, hoogstens 4 pCt. met degressie tot $\frac{1}{2}$ pCt., met verplichte eigen aangifte voor inkomens van meer dan M. 3000.

2°. eene grondbelasting van de ongebouwde eigendommen. Deze is vastgesteld op een cijfer van bijna M. 40 millioen, en dit wordt omgeslagen over de eigendommen die moeten bijdragen. Zij bedraagt volgens berekeningen 4 à 5 pCt. van de netto opbrengst;

3°. eene belasting van de gebouwde eigendommen en de daarbij behorende plaatsen en tuinen. Zij bedraagt bij woonhuizen 4 pCt., bij lokalen voor bedrijven 2 pCt. van de jaarlijksche opbrengst, die op verschillende wijzen wordt geschat, terwijl deze schatting om de 15 jaren herzien wordt. De laatste herziening heeft in 1890 plaats gehad;

4°. eene belasting van de gevestigde bedrijven. Zij zijn ingedeeld in verschillende klassen met verschillende sommen voor elke klasse dus eenigszins in den geest van ons tegenwoordig patent;

5°. eene belasting van de bedrijven, die, «im Umherziehen betrieben werden». Zij wordt geheven van rondreizende kooplieden, die van M. 6 tot M. 144 moeten betalen;

6°. de Bergwerksabgaben, in den regel 2 pCt. van de bruto opbrengst, hetgeen gelijk zou staan met 4 pCt. à 5 pCt. van de netto opbrengst. Dit is eigenlijk een soort recht, dat de staat voor het gebruik van den grond heft, zooals de royalties in Engeland, en behoort tot de regalia;

7°. eene belasting van de spoorwegen: zij is eenigermate progressief, maar ook hierbij is de oorsprong gelegen in de vergoeding, die de staat vordert, omdat de inkomsten uit de koninklijke post door de spoorwegen zijn verminderd. Om dit dubbel karakter en de bijzondere heffing zijn de spoorwegen evenals de bergbouw van de bedrijfsbelasting vrijgesteld.

De opbrengst van deze belastingen werd voor de begroting van 1892-93 geraamd als volgt, in M. 1000.

grond	M. 39.907
gebouwen	35.086
inkomsten	80.000
gevestigde bedrijven	19.289
andere bedrijven.	2.630
spoorwegen	264
bergbouw	6.961
totaal	<u>M. 184.137</u>

Het eerste voorstel van Miquel is thans om de belastingen op grond, gebouwen en gevestigde bedrijven, de zoogenaamde Ertragssteuer, als heffingen van den staat buiten werking te stellen, terwijl de Bergwerksabgaben geheel worden afgeschaft.

Het eigenaardige van de drie eerste is, dat zij natuurlijk wel van personen worden geheven maar zonder dat de persoonlijke omstandigheden van hem, die de belasting moet betalen, eenigen invloed hebben. Of iemand op zijn grond of gebouwen hypotheek, of voor zijne zaken geld heeft opgenomen, komt niet in aanmerking. Het feit, dat hij grond of gebouwen bezit, of een bedrijf uitoefent is voldoende; daarvoor moet hij betalen, en wel evenveel alsof hij volstrekt geen schulden had. Op deze wijze worden zulke belastingen eigenlijk meer van zaken dan van personen geheven, en daarom ook zakelijke belastingen genoemd.

Is nu voor de vier zakelijke belastingen op grond, gebouwen, gevestigde bedrijven en bergbouw, nog plaats in de directe belastingen van Pruissen?

Het Denkschrift zegt daaromtrent, dat zij meer blijven bestaan door de macht der gewoonte, dan door de overtuiging dat zij rechtvaardig zijn. De wetenschap toch kent op het gebied van belastingen twee stelsels: be-

lasting naar belang en belasting naar draagkracht. Het laatste, belasting naar draagkracht, komt, zooals tegenwoordig bijna algemeen wordt erkend, het best bij het begrip en wezen van den staat, en moet dus de grondslag zijn van de praktische belastingpolitiek van den staat. Maar daarbij kunnen — zooals nader zal blijken — de bestaande zakelijke belastingen niet worden gehandhaafd.

Wat belasting naar belang betreft, moeten wel, wanneer de staat diensten bewijst, daarvoor loonen worden betaald. Maar waar de staat o. a. spoorwegen en kanalen aanlegt, is het niet mogelijk te bepalen, welke personen juist daarvan voordeel hebben, en hoeveel ieder. In het groote verkeer verdeelen deze voordeelen zich over zooveel personen, dat iedere poging om die voordeelen te maken tot grondslag van belastingen, niet tot eene rechtvaardige, maar tot eene willekeurige verdeeling van lasten moet leiden.

Wanneer men dan het beginsel van belasting naar draagkracht wil toepassen, zullen de inkomsten uit kapitaal meer moeten bijdragen dan de inkomsten uit arbeid. Hieromtrent is men het tegenwoordig uit een wetenschappelijk standpunt vrij wel eens. De bestaande inkomstenbelasting echter maakt geen onderscheid en belast alle inkomsten even zwaar. Daarom zullen dus de inkomsten uit kapitaal buitendien nog afzonderlijk moeten betalen, en dit kan dan geschieden in den vorm van eene bijzondere belasting van die inkomsten of van het kapitaal zelf.

Nu treffen de bestaande zakelijke belastingen wel het kapitaal, naar op eene hoogst gebrekkige wijze. Immers de bedoeling is, dat het kapitaal meer betaalt, omdat zijne draagkracht grooter is dan die van den arbeid. Maar voor eene onderscheiding tusschen de verschillende soorten van kapitaal bestaat geen reden. Grond, gebouwen en roerend vermogen zijn eenvoudige vormen

van kapitaal, en als zoodanig moeten zij allen, maar tevens allen even zwaar, worden getroffen. Dit nu is bij de bestaande zakelijke belastingen het geval niet; de grond betaalt 4 pCt. à 5 pCt., de gebouwen 4 pCt., het bedrijf 1 pCt. en de effecten niets.

Wilde men hierin verandering brengen, dan zou men de belastingen op grond en op gebouwen moeten verlagen en de eerste bovendien periodiek herzien. Die periodieke herziening wordt echter door de groote kosten onmogelijk; de laatste kwam op M 59 miljoen te staan en men kan er niet aan denken, dit dikwijls te herhalen. Ook als men de schatting der gebouwen niet om de 15 maar bv. om de 5 jaren wilde herzien, zouden de kosten, die de laatste maal M 6 miljoen bedroegen, zeer drukkend worden.

Verder zou de belasting op de bedrijven in dien geest moeten worden herzien, dat daardoor alleen werd getroffen het kapitaal, dat in die bedrijven wordt gebruikt, en de arbeid vrij bleef, omdat men juist bedoelt den arbeid niet op nieuw te belasten.

Ten slotte zou men eene nieuwe belasting moeten vinden voor dat aanzienlijke deel van het kapitaal o. a. effecten, dat door de bestaande zakelijke belastingen wordt vrij gelaten.

Dat door al deze maatregelen wel niet bereikt zou worden hetgeen men beoogt, nl. eene gelijke heffing van alle kapitaal, zal wel geen verder betoog behoeven. Wanneer men dus voor den staat het beginsel van belasting naar draagkracht tot uitvoering wil brengen in het belastingstelsel, dan is er voor de bestaande zakelijke belastingen op grond, gebouwen en bedrijf geen plaats in dat stelsel, en blijft er niets over dan deze belastingen af te schaffen als heffingen van den staat.

Ook de gemeentelijke toestanden — zegt het Denkschrift — maken dezen maatregel noodig. De gemeente

is eigenlijk meer eene huishoudelijke eenheid, al is haar ook een deel van den staatszorg opgedragen, en een belangrijk gedeelte van hare uitgaven komt meer in het bijzonder enkelen ten goede. Hieruit volgt, dat het hoofdzakelijk belasten naar draagkracht door inkomstenbelastingen niet in overeenstemming is met eene rechtvaardige verdeeling der lasten van de gemeente.

Daarentegen zijn de zakelijke belastingen, die niet goed zijn als heffingen van den staat, juist aangewezen voor de gemeenten. Vooreerst kunnen de gemeenten, — hetgeen voor den staat niet wel mogelijk is — die zakelijke belastingen regelen in verband met de plaatselijke toestanden. Vervolgens valt op te merken, dat de personen somtijds in de gemeente slechts tijdelijk vertoeven, en dus slechts de voorbijgaande voordeelen hebben van hetgeen de gemeente doet; terwijl de zaken (huizen, terreinen en ook gevestigde bedrijven) daarvan de blijvende voordeelen genieten. Ten slotte kunnen de zaken zich niet evenals de personen uit de gemeente verwijderen, als de heffingen zwaarder worden. Om al deze redenen zijn de zakelijke belastingen voor de gemeenten tegelijk goede en vaste bronnen van inkomsten.

Er is nog een voordeel, ditmaal voor staat en gemeenten beide. De voorgestelde regeling maakt het in het vervolg onnoodig dat de gemeenten hooge opcenten heffen op de inkomstenbelasting van den staat. En zoo verdwijnt het gevaar, dat deze belasting door de opcenten te hoog, en daardoor minder goed wordt. Een te drukkende heffing toch werkt — de ondervinding heeft het geleerd — zeer verkeerd en heeft ongewenschte gevolgen. En dat zou niet alleen de gemeente maar ook de staat ondervinden.

Het eerste ontwerp van den Minister Miquel stelt de belastingen op grond, gebouwen en gevestigde bedrijven als heffingen van den staat buiten werking, maar geeft

ze tevens aan de gemeenten ten gebruike in denzelfden vorm, voor zoover de gemeenten daaromtrent geen eigen verordeningen maken. Wel is het de bedoeling, dat men overal daartoe zal overgaan; maar tevens is het de verwachting, dat dit slechts langzaam zal geschieden, zoodat ook een datum, waarop alles gereed moet wezen, niet wordt aangegeven.

Een aantal bepalingen omtrent kiesrecht, kosten van inmen, het kadaster enz., die met de belastingen in verband staan, kunnen hier buiten bespreking blijven.

En welke zullen nu de finantieele gevolgen zijn van de bovengeschetste veranderingen?

Volgens de ontwerpen zou de staat verliezen de belastingen op grond, gebouwen, gevestigde bedrijven en bergbouw samen M 101.730.000. En dit groote bedrag moet op andere wijzen worden gevonden.

Vooreerst komt hiervoor in aanmerking hetgeen de staatsinkomstenbelasting meer opbrengt dan M 80 miljoen. Volgens § 82 van de bestaande wet van 24 Juni 1891 moet dit meerdere strekken voor de verdere herziening van het belastingstelsel, dus niet voor de gewone uitgaven van den staat. Dit meerdere heeft bedragen in 1892 M 44.802.848. Niet goed zou het zijn dit meerdere eenvoudig af te staan aan de gemeenten. Vooreerst omdat er geen goede maatstaf voor de verdeling is, en verder omdat de gemeenten zodoende geen meerdere vrijheid krijgen, om hunne belastingen te regelen in overeenstemming met de plaatselijke toestanden. Het zou dus wel tijdelijk verlichting geven, maar geen duurzame verbetering zijn.

Het is daarom beter, dat de staat ook dat meerdere boven M 80 miljoen voor zich neemt. Die meerdere opbrengst is echter in verband met de vele reclamen in plaats van op M 44 slechts op M 40 miljoen geraamd. Tevens wordt er uitdrukkelijk op gewezen, dat de jaar-

lijksche toeneming in opbrengst niet even groot zal zijn als vroeger, omdat er toen ieder jaar ontdekt werden inkomsten, die verborgen waren gehouden, en dit in het vervolg veel minder zal voorkomen, nu er in 1892 door de verplichte eigen aangifte op eenmaal zooveel meer inkomsten voor den dag zijn gekomen.

Ten tweede ontvangt de staat hetgeen tot nog toe volgens de zoogenaamde *lex Huene* aan de gemeenten wordt afgestaan. Tot toelichting diene het volgende. Het Duitsche rijk had zich door de tarieven van 1879 zeer aanzienlijke inkomsten verschaft en een deel daarvan werd volgens de rijkswet van 15 Juli 1879 afgestaan aan de verschillende bondstaten. Nu werd in Pruisen op voorstel van von Huene, bij de wet van 14 Mei 1885 bepaald, dat hetgeen die uitkeering van de rechten op vee en granen, die door de rijksregeering plaats had, meer zou bedragen dan M 15 millioen, verdeeld zou worden over de Kreisen, en wel voor twee derden in verhouding van de opbrengst van de belasting op grond en gebouwen en voor één derde naar het getal inwoners. De Kreisen kunnen het bedrag zelf gebruiken of weder aan de gemeenten afstaan, en het laatste heeft veelal plaats. Het bedrag dat in Pruisen op deze wijze is verdeeld, heeft afgewisseld tusschen M 30 en M 57 millioen; dus is het eene hoogst onzekere bron van inkomsten. Daarbij heeft op de verdeeling de meerdere of mindere behoeften der Kreisen geen invloed, zoodat over de werking der regeling niet valt te roemen. Zelfs is naar het schijnt, von Huene, de vader van de wet, van oordeel, dat de regeling afgeschaft en door eene andere vervangen moet worden.

Het bedrag, dat tot nu toe aan de Kreisen wordt uitgekeerd, zou voortaan aan den staat blijven. Maar niet het oog op de lagere rechten op granen, die het Duitsche rijk in het vervolg heft, wordt het aandeel van Pruisen op niet meer dan M. 39 millioen in het geheel, en dus het overschot, dat de staat boven de hiervoor vermelde

M. 15 miljoen zal ontvangen, op M. 24 miljoen geschat.

Ten slotte vallen nog vrij zekere perceptiekosten ten bedrage van M. 3 miljoen.

Alles bijeengenomen, zou de staat dus verliezen door het afstaan aan de gemeenten van de belastingen op grond, gebouwen en gevestigde bedrijven en het afschaffen van de Bergwerksabgaben M. 102 miljoen;

en slechts ontvangen.

meerdere opbrengst van de inkomstenbe-

lastig	M. 40 miljoen
afschaffing der uitkeering volgens de lex	

Huene	» 24 »
besparing van perceptiekosten	» 3 »
samen	M. 67 miljoen

zoodat er nog M. 35 miljoen moeten worden gevonden.

Dit tekort nu zou gedekt worden door de *Ergänzungssteuer*, die als aanvulling van de inkomstenbelasting maar tevens als zelfstandige heffing het vermogen zou treffen. Terwijl de inkomstenbelasting alle inkomsten onverschillig of zij uit arbeid of uit kapitaal voortkomen even zwaar treft, belast de *Ergänzungssteuer* alleen het vermogen, zoodat op deze wijze de inkomsten uit kapitaal tweemaal getroffen, meer betalen dan die uit arbeid. Tevens wordt aan alle kapitaal, grond, gebouwen, effecten, onverschillig waarnit het bestaat en of het al dan niet rente afwerpt, even zwaar getroffen. Zoo wordt bereikt, wat door de afzonderlijke zakelijke belastingen op grond, gebouwen en bedrijf met elkander niet mogelijk was, eene gelijke heffing van alle vermogen.

Belast zouden worden alleen fysieke personen, die in de inkomstenbelasting zijn aangeslagen. Vrijgesteld worden zij, die geen M. 6000 kapitaal, of die bij M. 900 inkomen minder dan M. 16000 kapitaal hebben. De heffing bedraagt $\frac{1}{2}$ per mille.

Tegen deze ontwerpen zijn groote bezwaren geopperd. Terwijl toegegeven wordt, dat hervorming noodig is, zijn er tevens verschillende andere plannen voor den dag gekomen.

Sommigen willen de grond- gebouwen- en bedrijfsbelastingen niet geheel afstaan, maar slechts ten deele. Hoeveel hangt weder af van hetgeen verder beschikbaar zal zijn.

Hiertegen wordt aangevoerd, dat het beginsel, waardoor zulke zakelijke belastingen beter bij de gemeenten behooren dan bij den staat door zulk een halven maatregel niet tot zijn recht komt.

Anderen willen de meerdere belasting van het inkomen uit kapitaal bereiken, niet door een belasting van het vermogen in eene afzonderlijke wet, maar door deze inkomsten in de inkomstenbelasting zelf zwaarder te treffen, en dus deze wet te veranderen.

Tegen dit denkbeeld komen vooreerst bezwaren van belastingtechniek, die het niet wenschelijk maken de wet, die zoo kort geleden in 1891 geheel herzien is, nu weder te veranderen, terwijl zij nauwelijks in werking is. Bovendien twijfelt men aan de mogelijkheid haar in den bedoelden zin te herzien. En allerlei kapitaal dat geen inkomsten afwerpt, maar door eene geleidelijke toeneming in de waarde dit gebrek vergoedt, zooals bv. zekere noodlijdende fondsen, en bouwterreinen op speculatie gekocht, zouden onbelast blijven, ook bij een verbeterde belasting op inkomsten.

Nog anderen willen het tekort dekken en het kapitaal treffen door de successie belasting uit te breiden tot de rechte lijn en tusschen echtgenooten.

Een ontwerp echter in dien geest, door Minister Miquel ingediend 3 November 1890 bij den Landdag, is niet goedgekeurd, zoodat daarvoor, al heeft het groote voorstanders, geen meerderheid is te vinden.

Juist het verschil van meening bij zijne tegenstanders

geeft Minister Miquel een groot voordeel. Wanneer geen ander plan eene meerderheid vindt, worden de kansen voor zijne ontwerpen beter. En deze kansen zijn op zich zelf reeds goed, omdat de voorstellen uitgaan van de regeering, en dit in den Landdag van Pruissen, waar de kroon eene zoo groote macht uitoefent, op de beslissing een niet geringen invloed heeft.

Uit hetgeen voorafgaat blijkt, dat de Minister Miquel door de vermogensbelasting aan den staat de noodige middelen wil verschaffen om de zakelijke belastingen op grond, gebouwen en gevestigde bedrijven aan de gemeenten af te staan. De wijze, waarop de gemeenten deze nieuwe bronnen van inkomsten moeten gebruiken, vereischte wel eenige regeling bij de wet. Hiertoe echter heeft de Minister zich niet bepaald, maar een ontwerp ingediend van een *Kommunalabgabengesetz*, dat het belastingstelsel der gemeenten in zijn geheel omvang regelt.

Zooals thans de toestanden zijn, kan er van een stelsel moeilijk sprake wezen: een aantal wetten en besluiten regelen in verschillende deelen verschillende belastingen en heffingen. Zoo geeft de memorie van toelichting voor de steden vier en voor de landgemeenten acht groepen van regelingen, meestal afkomstig uit tijden toen die streken nog niet tot hetzelfde Koninkrijk behoorden. Slechts in twee wetten — en dan nog wel wetten van het Duitsehe rijk en niet van Pruissen — vindt men bepalingen die overal geldig zijn, en wel voor zekere indirecte belastingen en voor de privilegien van beambten en militairen.

Wat den feitelijken toestand betreft, geeft eene uitvoerige bijlage van 336 bladzijden een overzicht van de finantiën in 1891/2.

- 1°. van de 205 steden met meer dan 10000 zielen;
- 2°. van één stad en

3°. van twee landgemeenten, alle drie van iederen Kreis der twaalf provinciën van Pruisen.

Uit het overzicht blijkt, wat de directe belastingen der gemeenten betreft, dat het grootste deel zijn persoonlijke en niet zakelijke. In de 205 steden werd geheven aan inkomstenbelastingen M. 104 millioen en aan zakelijke M. 16.7 millioen, dus in verhouding van 6.22 tot 1.

Van de steden boven 10000 inwoners hadden 48 eigen inkomstenbelastingen, de overigen vergenoegden zich met opcenten op de rijksbelasting. Slechts 8 bleven daarbij onder 100, de overigen gingen hooger tot 400 en 500 opcenten. De kroon spande het district Arnsberg met meer dan 600.

Terwijl dus inkomstenbelastingen het grootste gedeelte uitmaken, werden daarnaast ook indirecte belastingen geheven op bier, moutwijn, brandewijn, vleesch, meel, brandstoffen, en petroleum. Dit geschiedde o. a. in 54 van de 205 groote steden, in 102 van de 421 kleine steden, en 188 van de 842 landgemeenten, die in de bijlagen voorkomen. De opbrengst was echter niet groot, 4.69, 3.73 en 2.20 pCt. van het geheel.

Eigenaardig is de positie der zelfstandige Gutsbezirken die buiten het gemeentelijk verband staande, eigen gemeenten vormen, waarin de eigenaar van het goed de plichten der gemeente heeft te vervullen.

Het voorgestelde Kommunalabgabengesetz geeft nu als middelen voor de gemeenten, naast diensten in natura, die als hand en spandiensten vooral op het platteland voorkomen, de volgende:

- 1°. inkomsten uit bezittingen;
- 2°. gebühren;
- 3°. indirecte belastingen;
- 4°. directe belastingen van grond en bedrijf;
- 5°. inkomstenbelastingen.

Daarover komt in het ontwerp en de verschillende memoriën in hoofdzaak het volgende voor.

1°. Bezittingen. De tijd, waarin de gemeenten hare uitgaven konden bestrijden uit de inkomsten van hare bezittingen, en somtijds nog daarvan overhielden, behoort ook in Pruisen tot het verledene. Naast de inkomsten echter uit zulke bezittingen bv. uit land, zijn in den lateren tijd ontstaan andere uit de ondernemingen, die de gemeenten drijven. Deze kunnen monopolieën vormen, rechte of feitelijk. Rechtens wanneer bv. voor gas, water, of electrisch licht of beweegkracht, eene leiding noodig is over of door den openbaren weg. Het gemeentebestuur heeft het in zijn macht de vergunning te weigeren, en zoo iedere andere onderneming onmogelijk te maken. Anders is het bv. met abattoir of markt of badinrichtingen die ieder particulier evenzeer op eigen terrein in het leven kan roepen. Dan kan de gemeente ook wel een monopolie hebben, maar niet doordat zij het oprichten rechtens kan beletten; zij kan echter door hare concurrentie een ander alle winst en daarmede het bestaan onmogelijk maken en zich zelf zoo een feitelijk monopolie verschaffen.

De eenige regel, die het ontwerp stelt, is, dat de gemeente hare ondernemingen zoo moet besturen, dat behalve de uitgaven ook minstens daaruit worden gedekt de rente en aflossing van geldleeningen, die de gemeente voor die ondernemingen heeft aangegaan. ¹⁾

1) Het is eigenlijk juist, dat niet iedere onderneming als een afzonderlijk geheel moet worden beschouwd. Wanneer toch eene gemeente een aantal ondernemingen heeft: gas, waterleiding, electrisch licht, beweegkracht, tramwegen, stoombooten, handelsinrichtingen, markten, abattoirs enz., kan het voorkomen, dat enkele daarvan hare kosten niet goed maken. Dan echter moeten de anderen des te meer winst opleveren, omdat zij allen in handen zijn van éénzelfden ondernemer. Deze, de gemeente, oefent die verschillende bedrijven uit omdat zij het gemeenschappelijk karakter hebben van monopolieën en als zoodanig beter in handen der gemeenschap zijn dan in die van bijzondere personen

2°. *Gebühren en bijdragen.* Het eerste woord wordt vertaald met loonen en rechten, al drukt het Duitsche woord ook meer uit. *Gebühr* is het loon voor een dienst, die de gemeente bewijst. Hierbij komt sterk uit, dat de gemeente meer dan de staat is eene huishoudelijke gemeenschap, waarin het bijzonder belang op den voorgrond treedt, en waarvan de kosten dus niet uitsluitend door belastingen naar draagkracht moeten worden gevonden, maar gedeeltelijk worden betaald in den vorm van loonen, door hen die bijzondere voordeelen genieten.

Zoodra inrichtingen van de gemeente enkelen meer dan anderen ten goede komen, moeten deze daarvoor betalen, dus bv. voor gebruik van lokalen, verpleging in ziekenhuizen, onderricht in vakscholen. Dit komt zeer nabij aan de winsten uit eigen ondernemingen, uitdrukkelijk wordt echter bepaald, dat on- en minvermogenden van deze loonen, geheel of gedeeltelijk, vrijgesteld kunnen worden.

Een tweede soort zijn de «*Verwaltungs-gebühren*» een loon ditmaal voor bewezen diensten, bv. opzicht bij het bouwen, toezicht bij voorstellingen in theaters en concerten. Wanneer er echter op zulke voorstellingen eene afzonderlijke belasting is gelegd, mogen niet bovendien zulke *gebühren* worden geheven. Daar het hier geen vrijwillig gebruik van eene inrichting, maar een dienst is, die men moet aannemen — immers men mag bv. bij bouwen geen toezicht weigeren — zou men deze *gebühren* in tegenstelling met de bovenstaande loonen, kunnen noemen «*rechten*». En daarom wordt ook bepaald, dat zij niet hooger mogen zijn dan de kosten, zoodat de gemeente hier geen winst mag maken zooals bij de eerste soort *gebühren*, de loonen.

Maar dan mag de gemeente ook vorderen, dat het *financieel resultaat van al hare ondernemingen gezamenlijk beoedigend is*, en zoo al geen winst, zeker geen verlies geeft.

Een derde soort zijn de bijdragen. Deze kunnen zijn eene betaling in eens en dus eene soort gekapitaliseerde loonen. Zij kunnen echter ook eene telkens terugkeerende heffing zijn. De gemeente kan deze vorderen voor het tot stand brengen of onderhouden van inrichtingen of wegen, die wel door het openbaar belang worden gevorderd, maar waarvan toch zekere personen, die eigendommen hebben of bedrijven uitoefenen, bijzondere voordeelen genieten. De gemeente is zelfs verplicht zulke bijdragen te heffen, als de kosten anders door belastingen moeten worden gedekt. In de steden zullen deze bijdragen vooral voorkomen bij het aanleggen of veranderen van straten en pleinen. Dan kan er eene bijdrage worden geheven van de eigenaars van perceelen, die door den maatregel gebaat worden, en deze bijdrage kan niet alleen, zooals tot dusver, zijn in verhouding van de lengte langs den openbaren weg, maar ook naar de geheele oppervlakte van het perceel. Dit is dus een soort straatgeld.

Ook marktelden vallen onder *Gebühren*, evenals loonen voor keuren van vleesch en andere levensmiddelen. Naar mate de werkring der gemeente zich uitbreidt onder den invloed van de nieuwere denkbeelden, zal ook het gebied en de toepassing van *Gebühren* grooter worden.

3°. Indirecte belastingen. Hier is de wetgever in Pruissen niet vrij; het Deutsche rijk legt hem aan banden. Het ontwerp gaat verder, en verbiedt wat aangaat vleesch, graan, meel, gebak, aardappelen en brandstoffen, nieuwe verbruiksbelastingen in te voeren of bestaande te verhoogen. Volgens de wet van 25 Mei 1873 zijn in enkele steden zulke heffingen blijven bestaan en brengen soms veel op, bijv. in Potsdam het geslacht M. 200.000 of M. 3.70 per inwoner en in Breslau M. 1.265.750 of M. 3.78 per hoofd. Waar dit het geval is, wil het ontwerp wel de eerste levensbehoeften vrij laten, maar gaat niet zoover om ze vrij te maken, daar, waar zij nog belast zijn.

Er gaan overigens stemmen op in Duitschland, die met

het oog op het stijgen der gemeente uitgaven, niet alleen meer directe maar ook meer indirecte belastingen wenschen. Men voegt er bij, dat het billijk is dat zij, die nu niets betalen, maar voor wie de gemeenschap zooveel doet en door wie nog steeds meer wordt gevraagd, ook iets bijdragen door middel van indirecte belastingen. Men wijst op Frankrijk, waar in een groot aantal steden octrois worden geheven, en waar de klachten niet zoo erg zijn, ofschoon daar per hoofd meer betaald wordt dan in Duitschland.

Tot de indirecte belastingen worden nog gerekend de belastingen op de openbare gemakkelikheden en op de honden. De eerste zou eenigsinds bij de Gebühren kunnen worden gerekend, en waarom de tweede onder deze rubriek voorkomt is niet geheel dundelijk. Zij is evenals de grondbelasting eene directe belasting, en wel eene zakelijke, die van een hond evenals van een gebouw wordt geheven.

Eigenaardig is eene bepaling in verband met de hondenbelasting. Terwijl afgeschaft worden het gebruiken van de opbrengst van enkele belastingen voor een bepaald doel, blijft gehandhaafd de bepaling van 1829, dat de belasting betaald voor honden van militairen door de gemeentebesturen aan de militaire autoriteit wordt afgedragen voor het fonds ten behoeve van weduwen van onderofficieren.

Ook zijn militaire cantines enz. vrijgesteld van de indirecte belastingen der gemeenten.

4°. Directe belastingen. Deze kunnen zijn zakelijk op grond, gebouwen en bedrijf, of persoonlijk naar inkomsten, welke laatste geheel of gedeeltelijk kan worden vervangen door eene verteringsbelasting op woning of huur.

Deze directe belastingen kunnen geheven worden door opcenten op de rijksbelasting of naar eigen verordeningen, die dan goedgekeurd moeten worden. De staat toch moet de zekerheid hebben, dat de belastingen, die aan de ge-

meenten worden afgestaan, behoorlijk tot hun recht komen.

Terwijl de staat tot nog toe de gebouwde en ongebouwde eigendommen afzonderlijk belaste en wel in twee afzonderlijke wetten, worden in het ontwerp beide te samen in één hoofdstuk «vom Grundbesitz» behandeld, en daarin zijn enkele punten gewijzigd.

Zoo waren vroeger nieuw gebouwde panden eerst na twee jaren belastbaar; zij worden nu aangeslagen in het eerste jaar, nadat zij in gebruik zijn of kunnen komen. Verder kunnen terreinen die nog niet bebouwd, maar toch als bouwterreinen te beschouwen zijn, zwaarder aangeslagen worden dan naar de opbrengst. Welke terreinen hiervoor in aanmerking komen, wordt bepaald in verband met de wet van 2 Juli 1875 betreffende het aanleggen van straten, en op deze wijze wordt het gevaar van misbruiken vermeden.

Niet aangeslagen mogen worden paleizen, woningen van gezanten, gebouwen voor den publieken dienst, bruggen, wegen en dijken, gebouwen voor openbaar onderwijs, kerken, kapellen en gebouwen van erkende kerkelijke vereenigingen, aimen-, weezen- en ziekenhuizen, woningen van geestelijken en onderwijzers, zoover deze tot dusver vrijgesteld waren.

Wanneer de gemeente eene eigen belastingverordening maakt, kan deze zijn naar de netto opbrengst van een of meer jaren, naar de pacht of huurwaarde of verkoopwaarde, naar de grootte van het grondbezit, of naar meerdere van deze grondslagen te samen.

De tweede zakelijke belasting is die op de bedrijven. Door deze worden getroffen de gewone gevestigde bedrijven en bovendien de brandewijnstokerijen op het land, den bergbouw, de steen- en andere groeven, het bedrijf van andere gemeenten, van den staat en van de rijksbank.

Inrichtingen van het Duitsche Rijk kunnen niet worden

belast, omdat het Rijk boven de Staten is geplaatst en door deze niet kan worden belast, tenzij het zelf daartoe vergunning heeft gegeven, hetgeen niet het geval is.

Vrij zijn ook de spoorwegen, en, evenals tot dusver, rondreizende personen, omdat hun bedrijf niet in eene bepaalde gemeente wordt uitgeoefend.

Ook de bedrijfsbelasting kan door de gemeente bij eigen verordening worden geregeld naar de opbrengst van het laatste jaar of van eenige jaren, naar het kapitaal, naar de personen, die werkzaam zijn, of de machineriën of naar andere kenteekenen, naar een alleen of naar meerdere te samen.

Enkele bedrijven, die in de gemeente onbeteekenend zijn, mogen worden vrijgesteld. Ook kunnen andere die van de gemeente bijzondere voordeelen genieten, of haar meerdere kosten veroorzaken, zwaarder worden getroffen, voor zoover dit niet reeds door Gebühren en bijdragen is verrekend.

De derde directe, ditmaal persoonlijke belasting is die op het inkomen.

Aan deze zijn onderworpen in eene gemeente:

1°. zij, die in de gemeente hun domicilie hebben, met hun geheele vermogen;

2°. zij, die alleen grondeigendom hebben of een bedrijf uitoefenen, voor het inkomen uit die bronnen;

3°. vennootschappen en rechtspersonen, die in de gemeente gevestigd zijn of een bedrijf uitoefenen;

4°. de staat voor het inkomen uit de bedrijven, eigen spoorwegen, bergbouw of domcinen; ieder afzonderlijk.

Gebouwen en gronden, die vrijgesteld zijn van grondbelasting, worden geacht geen inkomsten op te leveren.

Wanneer een naamlooze vennootschap in meer dan een plaats haar bedrijf uitoefent, wordt zij aangeslagen in de gemeenten, waar eene afdeeling is of een agentuur, die voor de zaak rechtsgeldig kan optreden.

Aangeslagen kunnen worden een inkomen onder M. 420

met hoogstens M. 1.20; van M. 420 tot 600 met hoogstens M. 2.40 en van M. 600 tot 900 met hoogstens M. 4. Ook kunnen verschillende percenten worden geheven van verschillende klassen, maar in geen geval hogere in de lagere, dus wel progressie naar boven maar niet naar beneden.

Aangeslagen wordt hij, die in de gemeente langer dan 3 maanden vertoeft. De gemeente kan echter besluiten vreemden, niet Duitschers en zelfs niet Pruisen, die in de gemeente wonen, gedurende hoogstens drie jaren, lager of volstrekt niet aan te slaan, wanneer het wonen niet plaats heeft om een bedrijf uit te oefenen. Deze regeling vereischt de goedkeuring der regeering; zij dient voor plaatsen, die veel vreemdelingen trekken, en waar het vreemdelingenverkeer een bron van verdiensten voor de inwoners is.

Ook kunnen gemeenten overeenkomsten aangaan met belastingschuldigen, waarbij van fabrieken en bergbouw, in plaats van de belasting op inkomsten en bedrijf een vast jaarlijksch bedrag wordt bepaald voor meerdere jaren. Dit is vooral van belang voor kleinere gemeenten, wier inkomsten anders zeer onzeker zouden wezen, naarmate het bedrijf van enkele belastingschuldigen goede of slechte jaren had; terwijl tevens de uitgaven der gemeente dikwijls juist omgekeerd grooter konden zijn in de slechte jaren door het grooter aantal werkloozen, die onderstand behoeven.

Na eenige bepalingen omtrent de berekening van het belastbaar inkomen van domeinen en spoorwegen, volgt eene regeling om dubbele belasting te voorkomen. Het kan toch zijn, dat zoowel natuurlijke als rechtspersonen in meer dan eene gemeente belastingplichtig zijn, en toch moeten zij niet in iedere gemeente over hun geheele inkomen worden aangeslagen.

Bij verzekerings-, bank- en crediet- instellingen heeft de gemeente waar de hoofdzetel gevestigd is een tiende ge-

deelte, en wordt het overige berekend in verhouding van de bruto ontvangsten van de laatste drie jaren.

Wanneer een ingezetene een deel van zijn inkomen trekt uit grond, of handel of nijverheid buiten de gemeente, wordt wel zijn totaal inkomen genomen, maar bij den aanslag het bedoelde gedeelte buiten berekening gelaten. Bedraagt dan echter hetgeen overblijft minder dan één vierde dan heeft de gemeente het recht toch aan te slaan voor een vol vierde, en wordt het meerdere gekort op de aanslagen in de andere gemeenten.

Heeft iemand meer dan een woonplaats, dan blijft het gedeelte, dat voortkomt uit grond, of kapitaal en arbeid in handel en industrie, voor de gemeente waar die bron van inkomsten zich bevindt. Is dit echter meer dan drie vierden van het geheele inkomen van den belastingschuldige, dan wordt het tot drie vierden verminderd.

Personen, die in eenige gemeenten worden aangeslagen wegens een verblijf van meer dan drie maanden, worden op gelijke wijze behandeld. Gemeenten, waar iemand minder dan drie maanden verblijf houdt, worden niet medegeteld.

Wanneer iemand bezit aandeelen in eene vennootschap, die zelf aangeslagen is, kan hij vorderen dat zijne inkomsten uit die aandeelen bij zijn aanslag buiten berekening blijven.

Het ontwerp bevat eene afzonderlijke afdeeling die regelt hoe het bedrag, dat door belastingen moet worden opgebracht, over de verschillende belastingen moet worden verdeeld. Ook hier wordt aan de gemeenten eene zekere vrijheid gelaten, maar binnen zekere grenzen, die zonder bijzondere goedkeuring niet mogen overschreden worden.

Voor hetgeen in de gemeente door belastingen moet worden opgebracht, komen het eerst in aanmerking de zakelijke belastingen, die de staat heeft afgestaan. De ge-

meenten mogen zich tot deze bepalen, zonder dat zij ook persoonlijke invoeren, maar niet omgekeerd. Zij mogen dus wel uitsluitend grond gebouwen en bedrijf, maar niet alleen inkomsten belasten.

Worden de zakelijke belastingen geheven in den vorm van opcenten op de staatsbelastingen — die dan intusschen als belasting van en voor den staat niet meer bestaan, omdat zij als zoodanig buiten werking zijn gesteld — dan mogen de gemeenten gaan tot 150 pCt. dus de helft meer dan nu de staat vordert.

Wordt naast deze zakelijke belastingen ook eene inkomstenbelasting geheven in den vorm van opcenten op de staatsbelasting — die echter niet is afgeschaft en dus blijft bestaan als heffing van den staat — dan mogen deze opcenten niet hooger zijn dan 100, en moeten bovendien reeds op de zakelijke belastingen volgens de boven onschreven wijze, minstens 100 hoogstens 150 opcenten worden geheven.

En heeft de gemeente eigen verordeningen gemaakt, dan moet toch de verdeeling in dezelfde verhouding plaats hebben.

Afwijkingen of heffingen hooger dan 100 pCt. op de staatsinkomstenbelasting kunnen slechts om bijzondere redenen worden toegestaan, en moeten goedgekeurd worden.

De gemeenten moeten in de eerste plaats rekening houden met de ontlasting, die den belastingschuldigen ten deel valt door de opheffing der zakelijke belastingen, die de staat tot nog toe vorderde. En in de tweede plaats moeten de uitgaven, die in het bijzonder grond of bedrijf ten goede komen, voor zoover niet reeds Gebühren worden geheven, door belasting van grond en bedrijf worden bestreden, en in geen geval door belasting op de inkomsten in het algemeen.

Wat nu betreft de verdeeling van hetgeen door zakelijke belastingen moet worden opgebracht over de

drie, grond, gebouwen en bedrijf, is de regel, dat de procenten in verhouding even hoog moeten zijn, als van de thans afgeschafte belastingen van den Staat. Genieten echter de belastingschuldigen van een der drie, in de gemeente bijzondere voordeelen of veroorzaken zij bijzondere uitgaven, zoo kan dit bij de verdeeling in aanmerking komen; echter met de beperking, dat de eerste hoogstens het dubbel van de laatste kan zijn, en omgekeerd, terwijl de verdeeling moet goedgekeurd worden.

Geheel vrij zijn de gemeenten wat betreft de Betriebssteuer. Deze is naast en benevens de bedrijfsbelasting, eene heffing van tapperijen enz. en kan hooger worden opgevoerd wanneer de behoeften dit noodig maken.

Ieder jaar kan eene gemeente in de eerste drie maanden eigen verordeningen maken. Heeft zij dit echter niet gedaan, dan wordt hetgeen noodig is, opgebracht door de zakelijke belastingen en de inkomstenbelasting, de beide eerste met de helft hogere procenten dan de laatste. En dit blijft zoo geregeld, totdat de gemeente in de eerste drie maanden een geldig besluit omtrent de regeling heeft genomen.

Uit den aard der zaak is het bovenstaande niet meer dan een zeer onvolledig overzicht. Drie groote ontwerpen met memoriën en bijlagen kunnen in enkele bladzijden slechts zeer oppervlakkig worden behandeld, en uitvoerige beschouwingen zou reeds de ruimte verbieden. Het voorgaande kan daarom niet meer dan een indruk geven van de beteekenis der ontwerpen, die eene groote hervorming in het belastingstelsel van Pruissen behelzen.

Over die plannen bestaat veel verschil van meening, en in afwachting van de behandeling in den Landdag, openbaart dit zich in verschillende brochuren en artikelen. Zoo verdedigt Prof. Enneccerus de plannen in twee brochuren, door hem spreekt Miquel zelf. Dr. Strauss heeft enkele maar groote bedenkingen. Dr. Gerlach staat tusschen

beiden in 1). Allen echter erkennen het vele goede, dat de ontwerpen bevatten, zij behandelen de zaak geheel uit een standpunt van belastingpolitiek.

Anderen echter verwijten Miquel, dat hij belanghebbenden bij berg- en landbouw bevredigt ten koste der overige belastingschuldigen, om zoo eene meerderheid in den Landdag te vormen. Daarbij komt, dat in verband met de herziening der belastingen, de uitoefening van het kiesrecht moet worden herzien, zoodat de indeeling in klassen waarin de kiezers hun stem uitbrengen wordt veranderd. De beschuldiging luidt, dat hierdoor weder sommige partijen bevoordeeld worden, ten einde ze gunstig te stemmen voor de ontwerpen, en zeker is het dat andere, met name de vrijzinnige partij zeer ontevreden is, en de ontwerpen sterk bestrijdt. Zoo mengt zich de hoogere of gewone politiek in de kwestie, en maakt de oplossing niet gemakkelijker.

Toch kunnen de ontwerpen alleen tot wet worden, wanneer zij allen worden goedgekeurd.

De staat kan de belastingen op grond, gebouwen en bedrijf niet buiten werking stellen, zonder dat andere heffingen de noodige middelen verschaffen. En het voorgestelde stelsel voor de gemeenten kan niet in werking treden, als de daarin genoemde belastingen door den staat niet zijn afgestaan. Ook Miquel wijst daarop in het Denkschrift: er zijn drie ontwerpen maar de hervorming is één geheel.

Het is hier niet de plaats om kritiek uit te oefenen, al zou men ook bij enkele gedeelten alle bedenkingen niet weerlegd achten. Op één punt echter kan geen

1) Prof. L. Enneccerus. Die Steuer-Reform in Staat und Gemeinde, en Vermögenssteuer, Fundierte Einkommensteuer oder Erbschaftssteuer?

Dr. Wilhelm Strauss. Die Preussische Steuer-Reform und ihre geschichtliche Entwicklung.

Dr. Otto Gerlach: Die Preussische Steuerreform in Staat und Gemeinde.

twijfel bestaan. De ontwerpen van Miquel, ook als zij niet tot wet worden verheven, mogen op het gebied van belastingen eene stoute, bekwame en belangrijke poging heeten.

Rotterdam, April 1893.

Mr. H. N. MEES.

Sedert het bovenstaande werd geschreven, zijn de drie ontwerpen van den Minister Miquel, met enkele wijzigingen, die echter niet van zeer ingrijpenden aard zijn, door den Pruissischen Landdag aangenomen.

Mei 1893.

ECONOMISCHE KRONIEK.

HET NUT EN DE SOCIALE QUAESTIE. — PENSIOENVEREENIGING VOOR WERKLIJDEN.

— BEPERKING VAN ARBEIDSTIJD. — DE STRIKE DER DOKWERKERS. —

VROUWEN- EN KINDERARBEID. — ENKELDE'S KATONNENVERKEID. —

PORTUGEEISCHE SCHULD.

Het Nut en de sociale quaestie. Op de jaarvergadering van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen zijn wederom een paar besluiten genomen, waarvan de uitvoering van groote beteekenis kan zijn voor de gedeeltelijke oplossing der sociale quaestie.

Het eerste raakt het vraagstuk der werkloosheid. De vergadering besloot het hoofdbestuur op te dragen om uit te lokken, aan te moedigen en te steunen bemoeiingen van departementen en anderen in de onderscheiden deelen van het land ter bestrijding van de werkloosheid en haar nadeelen. Zooals reeds uit deze formuleering blijkt en de toelichting nader aantoonde, was het niet de bedoeling een specifiek middel, overal geldend, te vinden ter bestrijding der werkloosheid, maar werd uitgegaan van de overtuiging, dat de werkloosheid velerlei oorzaken heeft, plaatselijk en tijdelijk en naar de verschillende bedrijven verschillend, en dat daarom ook op verschillende wijze moet worden te werk gegaan om dat kwaad te verminderen of weg te nemen. Overigens is het de bedoeling zoowel preventief als repressief te werken, particulier initiatief te steunen en te leiden of ook, waar noodig, de hulp van staat of gemeente in te roepen.

Een tweede besluit, dat slechts indirect de sociale quaestie raakt, maar waarvan de goede uitvoering toch op de volkswelvaart en volkstevredenheid van wijdstrekkenden invloed kan zijn, is dat om in de departementen de organisatie te bevorderen van tijdelijke cursussen in koken en andere huishoudelijke bezigheden tot onderriocht van huisvrouwen en toekomstige huisvrouwen uit de kleine burgerij en den werkmansstand, alsook van aanstaande dienstboden. Tevens werd daarbij besloten een handleiding te doen samenstellen voor de inrichting van dergelijke cursussen.

Pensioenvereeniging voor werklieden. Deze vereeniging hield 13 Mei haar jaarvergadering. Uit het verslag bleek dat er 544

nieuwe contracten waren gesloten bij het Werkliedenfonds en het geheele aantal loopende contracten bedroeg 3222. De uitkeeringen bedroegen f 3539.20. Staking van premiebetaling kwam minder voor dan vroeger; uit dien hoofde moesten 90 contracten gewijzigd worden tegen 107 in 1891 en 181 in 1890.

Er bleek ter vergadering van eenig verschil van meening, of de bereikte resultaten bemoedigend waren. Ons wat langzame volkskarakter in aanmerking genomen, vonden vele sprekers, dat de zaak goed vooruitging, anderen achtten de resultaten onbetekenend en meenden, dat het veldwinnend denkbeeld van pensionneering van Staatswege de werklieden onverschillig maakte voor zelfhelp. In sommige streken van ons land, bepaaldelijk in Twente, merkte men op, dat de fabrikanten meer en meer medewerkten om hun werklieden bij het fonds te verzekeren; anderzijds werd betreurd, dat velen nog aan kleine eigen fondsjes de voorkeur gaven. Overigens werd opgemerkt, dat het fonds nog te zeer afhing van de vrijwillige kosteloze hulp van agenten, geneesbeeren enz., wier bereidwilligheid men roemde, doch op wier kosteloze diensten men niet voortdurend zou kunnen bouwen. Maar dan zou meer geld noodig zijn.

In verband met deze zaak nu verdient in de eerste plaats opmerking, dat de regeering ter gelegenheid der vroeger gemenoteerde interpellatie Pyttersen verklaarde, dat zij met de voorbereiding van het vraagstuk der werkliedenpensionneering een goed eind gevorderd was. In welke richting zij de oplossing zoekt, bleek echter niet, en nu verdient in de tweede plaats opmerking, blijkens het wetsontwerp op de Rijkspostspaarbank, waarbij van de zaak met geen woord melding wordt gemaakt, dat zij er niet aan schijnt te denken deze instelling aan de pensionneering dienstbaar te maken. Daarvoor pleite onlangs, niet voor de eerste maal, prof. van Geer in een artikeltje in de Telegraaf van 27 Mei. Het blijft natuurlijk in dit stelsel een vrijwillige pensionneering, maar die deze voordeelen heeft, dat de kosten gering zijn, de uitkeeringen absoluut zijn gewaarborgd en de verplaatsing van de verzekeringen bij een anderen patroon of naar een andere gemeente niet de minste moeilijkheden geeft. Prof. van Geer is van oordeel dat het aan de uitbreiding der pensionneering zeer bevorderlijk zou zijn, als de postspaarbank de taak van het werkliedenfonds overnam, en ziet daarin voor deze instelling geen gevaar. Wol zou hij er bezwaar in zien de verzekering tegen invaliditeit en de levensverzekering bij de rijksinstelling te brengen, de eerste niet om het grootere, nog niet goed berekenbare risico, de tweede

niet, om het gevaar dat het rijk met alle kwade kansen zou blijven zitten. De pensioenverzekering tegen den ouden dag heeft deze bezwaren niet.

Beperking van arbeidstijd. Onlangs is in 't Engelsche parlement de eerste wet aangenomen tot beperking van den arbeidstijd van volwassenen. Zij betreft de spoorwegbeambten en wel bepaaldelijk diegenen, als machinisten, wisselwachters enz., van wier zorg en oplettendheid de persoonlijke veiligheid afhangt. De wet zelve echter bepaalt geen arbeidstijd, maar laat de regeling over aan het inzicht van den Board of Trade. Dit lichaam erlangt namelijk de bevoegdheid den arbeidsduur te beperken, die hem overmatig voorkomt.

De voorstanders eener wettelijke regeling van den arbeidsdag willen thans een stap verder gaan. Ten behoeve van de mijnwerkers hebben zij een wetsontwerp ingediend, waarbij de werktijd bepaald wordt op 8 uren per etmaal, berekend van het oogenblik, dat het afdalen in de mijn begint, tot het oogenblik, dat men weer komt aan de oppervlakte der aarde. De tweede lezing van dit wetsontwerp is aangenomen, wat echter nog niet wil zeggen, dat het wet zal worden. Verschillende sprekers, het beginsel beaamende, maakten ten opzichte der uitwerking hun reserves. Bepaaldelijk openbaarde zich bij velen een neiging om het stelsel der local option hierbij toe te passen, waartegen de voorstanders der wet zich hevig aankantten, als een middel om haar geheel van haar kracht te berooven.

Onder de mijnarbeiders zelve bestaat tweërlei strooming. Wie tegen de wettelijke regeling gestemd zijn, zijn voornamelijk zij, die door middel hunner unions er reeds in geslaagd zijn de werkgevers te noodzaken een korter arbeidsdag toe te staan. Het zijn vooral de mannen van Durham en Northumberland, die zelfs ten deele reeds een dag van 7 uren hebben verkregen. Maar de ontwerpers der wet hebben juist groot bezwaar aan deze mannen de local option vrij te laten, omdat naar hun beweren de korte werkdag daar slechts veroverd is ten koste eener exploitatie van jongelieden en kinderen, die gedwongen werden 10 à 12 uur onder den grond te blijven.

In den loop der maand Mei is er te Brussel een internationaal congres van mijnwerkers gehouden, waarop echter bijna uitsluitend Engelsche, Fransche en Belgische mijnwerkers vertegenwoordigd waren. Ook daar werden resoluties aangenomen voor een wettelijken werkdag van 8 uur, onder bedreiging met een internationale werkstaking, indien niet binnen een bepaalden termijn daaraan gevolg

was gegeven. Ten aanzien van dit laatste was men echter verre van eenstemmig.

De strike der dokwerkers. Nadat deze strike zeven weken geduurd had en alle fondsen der dokwerkers waren uitgeput, is het tot een overeenstemming gekomen, door de arbeiders slechts noode aanvaard, maar aanvaard omdat zij niet anders konden. Op 9 Mei kwamen de afgevaardigden van beide partijen samen. De werkgevers stemden toe, dat zij voortaan niet aan non-union men, die zich bij hun arbeidsnood liet inschrijven, de voorkeur zouden geven, maar de arbeiders moesten daartegenover hun verzet tegen het aannemen van die werkkrachten op gelijken voet als de leden hunner vereeniging opgeven. In zooverre eindigde dus de werkstaking met een nederlaag. De bijzondere voorwaarden waaronder 't werk zou worden hervat, maakten de nederlaag des te bitterder. Onder die voorwaarden eischten de werkgevers met name, dat de strikers slechts zouden worden aangenomen, naarmate er plaatsen voor hen open kwamen; dat ieder die bedreigingen uitte tegen non-union men, terstond zou worden afgevoerd of ontslagen; dat niemand tot de unions zou mogen behooren, dan die werkelijk sjouwerman was, bepaaldelijk niet weghers, bookers en gangmen; dat van een strike of lock out voortaan drie weken van te voren aanzegging moest worden gedaan. De arbeiders wilden zich ten slotte in de voorwaarden niet schikken en men ging dien dag onverrichter zake uiteen. Den volgenden dag echter kwam men tot overeenstemming toen de voorwaarden eenigszins werden verzacht. Bepaaldelijk werd daarbij de aanzegging drie weken van te voren prijsgegeven en werden eenige meerdere waarborgen verkregen, dat de werkgevers aan de free labourers geen voorkeur zouden schenken. Maar bij de bepaling, dat de werklieden slechts zouden worden aangenomen, naarmate er plaatsen open vielen, moesten zij zich neerleggen. Het is moeilijk aan te nemen, dat dit vredestractaat van langen duur zal zijn; ongetwijfeld zullen de unionisten, als zij sterker zijn, hun poging hervatten.

Vrouwen- en kinderarbeid. De Fransche regeering heeft een bestuursmaatregel uitgevaardigd, op grond van de bepaling der arbeidswet, die beveelt, dat de soorten van arbeid die gevaar opleveren of de krachten van vrouwen of jongelieden te boven gaan of gevaarlijk zijn voor de zedelijkheid, door de regeering zullen worden bepaald.

Daarin wordt o. a. verboden vrouwen en jongelieden beneden 18 jaar te werk te stellen voor het smeren, reinigen of herstellen van machines in beweging. Verder ze te werk te stellen in werkplaatsen waar zich machines bevinden, met de hand of langs mechanischen weg gedreven, als de gevaarlijke deelen niet bedekt zijn. Jongelieden beneden 18 jaar mogen niet gebruikt worden om horizontale raderen in beweging te brengen of om raderen in beweging te brengen door het springen op een pedaal. Beneden 16 jaar mogen zij voor 't in beweging brengen van verticale raderen slechts gebruikt worden gedurende een halven dag met een rustpoos van een half uur. Beneden 16 jaar mogen zij verder niet gebruikt worden om handweefgetouwen door middel van pedalen in beweging te brengen, om te werken met cirkel- of lintzagen en met mechanische snijwerktuigen. In glasblazerijen mogen zij niet gebruikt worden voor het glasblazen, tot hun 13^e jaar in 't geheel niet, tot hun 16^e jaar niet bij 't vervaardigen van flesschen en glasruiten. Beneden 16 jaar mogen jongelieden niet belast worden met den dienst van stoomkranen. Beneden 16 jaar mogen zij niet gebruikt worden voor het reinigen en herstellen van huizen op zwerende stellingen. Zij mogen binnen en buiten de werkplaatsen niet belast worden met het dragen van zwaarder vrachten dan 5 kilo voor meisjes onder 16, 10 kilo voor jongens onder 14 en meisjes van 16 tot 18. 15 kilo voor jongens van 14 tot 18 jaar. Meisjes beneden 16 jaar mogen niet aan trapnaaimachines worden tewerk gesteld. Kinderen en vrouwen mogen niet te werk worden gesteld bij het vervaardigen van geschriften, prenten enz., waarvan de verkoop en de nitstalling door de strafwet verboden zijn als in strijd met de goede zeden. En kinderen beneden 16 jaar en minderjarige vrouwen mogen niet te werk gesteld worden in werkplaatsen, waar geschriften, prenten enz. vervaardigd werden, die zonder bij de strafwet verboden te zijn, toch kwetsend zijn voor de zedelijkheid.

Een ander decreet regelt het werk van jongens in de mijnen.

Tot 16-jarigen leeftijd mogen zij maar 8, tot 18-jarigen 10 uren onder den grond werken, waaronder niet begrepen de tijd van afdalen en opklimmen en niet begrepen de rusttijd, die minstens een uur moet zijn.

Enschede's katoennijverheid. In het verslag der Kamer van koophandel en fabrieken te Enschede over 1892 leest men het volgende.

Het getal der katoenspinnerijen is met één verminderd, door het afbranden der spinnerij van Ter Kuile & Morsman. Het ge-

heele aantal op het einde van het jaar in werking zijnde spullen bedraagt 109,530. De aanvoer van grondstof voor de spinnerijen bedroeg 5,670,000 kilo; de garendproductie 4,850,000, of 1,016,000 kilo meer dan in het voorgaand jaar. Het aantal weefgetouwen steeg van 5284 tot 5708, en vermeerderde dus met 424. Eene nieuwe weverij werd opgericht, die met 35 getouwen werkt, in 7 zijn er 257 bijgeplaatst. In de weverijen werden 7.100.000 kilo garens verweefd, waarvan 3,100,000 van elders zijn aangevoerd. 5,345,000 kilo manufacturen zijn naar het buitenland nitgevoerd, tegen 5,106,000 in 1891. De waarde bedroeg f 5,086,000, tegen f 5,014,000. 5,125,000 kilo manufacturen vonden plaatsing in het binnenland, tegen 5,106,000 in 1891. De waarde was f 4,901,000, tegen f 4,887,000. In het geheel werd dus in 1892 aan manufacturen verzonden een gewicht van 10,470,000 kilo, ter waarde van f 9,988,000, zijnde eene vermeerdering van 258,000 kilo en toeneming der waarde van f 87,000. In de gezamenlijke ververijen werd eene hoeveelheid van 3,170,000 kilo goederen en garens geverfd, zijnde eene vermindering van 507,000 kilo. Gesterkt werden 3,088,000 kilo garens, ongeveer dezelfde hoeveelheid als in het voorafgaand jaar.

Einde 1892 bestonden te Enschede de volgende fabrieken:

A. Katoenspinnerijen.

Van Heek & Co. . . .	met 39,600 spullen,	tegen 38,970 in 1891
Blijdenstein & Co. . .	26,700	even als
B. W. & H. ter Kuile. .	8,030	tegen 7,664
Gebrs. Van Heek . . .	15,200	23,000
Ensch. Katoenspinnerij .	20,000	even als
Ter Kuile & Morsman .	—	tegen 14,000

Totaal 109,530 spullen, tegen 130,334 in 1891

B. Katoenweverijen.

Van Heek & Co.	met 1612 weefget.	tegen 1602 in 1891
Blijdenstein & Co. . . .	522	even als
Stroink & Co.	210	"
G. Jannink & Zn	560	"
Maatsch. Nijverheid. . .	200	tegen 172
Ter Kuile Cromhoff. . .	190	even als
E. Ter Kuile & Zn. . . .	237	tegen 187
J. F. Scholten & Zn. . .	675	660
Gebr. Van Heek.	269	270
Ter Kuile & Morsman . .	550	450
C. Roessingh & Zn. . . .	100	95
N. J. Menko	328	196
S. J. Menko & Zonen . .	180	130
Weijl & Co.	40	even als
Serphos & Zonen	35	nieuw

Totaal 5708 weefget tegen 5284 in 1891

Voorts 39 andere stoomfabrieken.

„Bij een algemeen overzicht van bovenstaande statistiek“, zegt de Kamer, „blijkt dat de resultaten van den arbeid onzer katoen-nijverheid niet ongunstig zijn geweest. Wordt de toestand vergeleken bij dien van de katoen-industrie in de omliggende landen, dan is die zelfs zeer bevredigend. Wel is ook hier het nadeel ondervonden van de groote fluctuatie in de prijzen, en is daardoor de financieele nitkomst der ondernemingen wisselvallig geweest, toch is de positie der Enschedésche nijverheid, als een geheel beschouwd, ook in het veelbewogen jaar 1892, versterkt. Ook nu is de uitzending over zee toegenomen en overtreft deze reeds het belangrijk verbruik onzer artikelen in het binnenland, eene uitkomst die voor weinig jaren nog niet was te voorzien. De concurrentie op onze koloniale markten was zeker scherper dan ooit te voren. De bezwaren van den zilveren standaard en de groote ontwikkeling der eigen katoen-nijverheid in Britsch Indie was oorzaak, dat de aandacht in Manchester meer werd gevestigd op de Javaanache markt. Het aandeel der Nederlandsche katoen-nijverheid blijft echter gestadig toenemen, en het blijkt dus dat zij aan deze mededinging, zelfs door buitengewone omstandigheden verscherpt, met goed gevolg het hoofd kan bieden. De resultaten van een artikel van nitroer, hoofdzakelijk voor Britsch Indie, namelijk bonte weefgoederen, waren in het afgelopen jaar hoogst ongunstig. Tengevolge eener algemeene uitbreiding der productie, werd de hoofdmartk Rangoon overvoerd, de terugwerking daarvan werd ook op andere plaatsen ondervonden, en zelfs in den afzet van het verwante artikel, voor het binnenland, kwam eene tijdelijke stagnatie. De afneming van de hoeveelheid geverfde garens was daarvan het gevolg. Het debiet in het binnenland is wel niet veel vermeerderd, doch goed op de hoogte gebleven. Verminderd gebruik in enkele provincien waar minder welvaart heerscht, viel op te merken. De productie van garens vermeerderde met ruim 1 mM. kilogram, door het in werking treden der nieuwe spinnerijen. Ook in dit artikel kwamen groote prijsverschillen voor en was daarop de in het laatst van het jaar ingestelde werkstaking in Lancashire van grooten invloed. De gevolgen van de staking van den arbeid op eene tot nu toe niet voorgekomen schaal en ondernomen met groote financieele kracht, zijn thans nog niet in haar geheel te overzien.”

„De omzettingen van den handel, de bedrijvigheid der ambachten en het debiet der winkelneringen zijn gunstig te noemen. De vermeerdering der bevolking, de toeneming van het bedrag

aan werkloonen dat in omloop komt, ook de voortdurende drukte in het bonwvak zijn oorzaken, dat de vraag naar artikelen van dagelijksch verbruik toeneemt. Goede werkkrachten vinden hier nog altijd loonenden arbeid, en de geoefende arbeider kan ook allicht blijvende plaatsing vinden. Een ander geval is het echter met de in sociaal opzicht veelal zwakkere werkloden, die in den drukken tijd van het bonwvak door hooge loonen naar bier worden getrokken. Dat op die hooge loonen in den zomer ook een winter moet volgen, schiet hun niet bij tijds te binnen en dit is dan ook wel de voornaamste oorzaak, dat ook hier aan het eind van den winter, voor het eerst een klein getal werklozen de hulp van anderen moesten inroepen. Het viel niet moeielijk hierin te voorzien en gaarne werd er aan voldaan, doch blijft het middel op den duur hoogst bedenkelijk. Het uitzicht op hoog loon in den zomer en kunstmatig half werk of goheele vacantie in den winter, trekt juist de sociaal zwakke werkkrachten aan."

Portugeesche schuld. Niet meer in staat zijn schulden te betalen heeft de Portugeesche Staat na veel onderhandelens eindelijk door een wet zijn schuldeischers gedwongen met een deel der rentebetaling genoegen te nemen. Zij luidt als volgt:

Art. 1. De verklaringen en bepalingen, opgenomen in het decreet van 13 Juni 1892, worden hierbij bevestigd, voor zoover zij niet gewijzigd worden in de volgende paragraphen.

§ 1. Het surplus van de jaarlijksche opbrengst der inkomsten, van 1 Juli 1893 af verkregen, in het moederland en de daarbij liggende eilanden, uit de invoerrechten op de verscheidene soorten van handelsartikelen, met uitzondering van tabak en granen, alsmede uit de uitvoerrechten, boven een totaal bedrag van 11.400 conto's de reis zal, naar den maatstaf van 50 pCt. en in landsmunt, naar evenredigheid verdeeld worden onder de obligatiën der gevestigde buitenlandse schuld, welke tot dusver uitgegeven zijn, met uitzondering van de obligatiën der Tabaksleening, uitgegeven krachtens het decreet van 30 Maart 1891.

§ 2. De helft van hetgeen er blijken zal, van den 1n Juli 1893 af, jaarlijks minder noodig te zijn dan een bedrag van 22 pCt. in landsmunt voor premie op het goud voor de betaling in het buitenland van één derde der coupons van de in § 1 van het decreet van 13 Juni 1892 bedoelde obligatiën en voor storting in de voor die obligatiën bestaande amortisatiefondsen zal eveneens, op dezelfde wijze, onder de obligatiën der gevestigde buitenlandsche schuld verdeeld worden.

§ 3. De sommen, welke op grond der twee vorige paragrafen moeten worden uitbetaald in landsmunt, alsmede het bedrag van 33½ pCt., dat de buitenlandsche obligatiën tegenwoordig ontvangen, zullen te zamen niet meer mogen belooopen dan 70 pCt. van de nominale waarde der coupons van genoemde obligatiën.

§ 4. Ieder voordeel, welk ook, toegekend aan de houders van obligatiën der gevestigde binnenlandsche Staatsschuld, door verlaging der bij de Wet van 26 Febr. 1892 ingevoerde inkomstenbelasting, of door welken anderen maatregel ook, zal onmiddellijk worden toegekend aan de houders der buitenlandsche Staatsschuld.

§ 5. Zoodra de obligatiën van de buitenlandsche en van de binnenlandsche schuld, behandeld overeenkomstig het bovenstaande, met elkander op voet van gelijkheid gekomen zijn, zal de helft van de vermeerdering der opbrengst van de donanerechten en van de vermindering der goudpremie volgens de bepalingen dezer Wet besteed worden om naar evenredigheid de rentebetaling op de obligatiën der gevestigde schuld, buitenlandsche zoowel als binnenlandsche, te verhoogen.

§ 6. De Regeering zal de Junta de Credito Publico weder in functie doen treden, aan haar opdragende den dienst der gevestigde staatsschuld buiten- en binnenlandsche, overeenkomstig de bepalingen van deze wet en van die van 26 Februari 1892. De Junta zal bestaan uit 5 leden, van wie een gekozen door de Kamer van Afgevaardigden, een benoemd door de Regeering en drie gekozen door de houders van obligatiën der geconsolideerde schuld. Uit dezen zal de Regeering den Voorzitter aanwijzen. De leden der Junta moeten Portugezen zijn.

§ 7. Een nieuwe termijn van 3 maanden, ingaande op den dag der publicatie van deze wet, doch niet verschijnende voor den 1sten September 1893, wordt toegestaan voor het inwisselen der obligatiën buitenlandsche tegen binnenlandsche schuld, gelijk bepaald is in het decreet van 13 Juni 1892.

§ 8. De Regeering zal de vereischte maatregelen nemen voor de nauwkeurige ten uitvoer legging van deze wet, waarbij de speciale formaliteiten, toegepast in de vorige halfjaren krachtens art. 3 van het decreet van 13 Juni 1892, vervallen.

Art. 2. De Regeering wordt ontslagen van alle verantwoordelijkheid, voortspruitende uit het decreet van 13 Juni 1892.

Art. 3. Alle wetgeviug, strijdig met deze wet, wordt hierbij ingetrokken.

Het voorloopige decreet van 1892, dat onze lezers vinden in

de Juli/Aug. aflevering van het vorige jaar, is hiermede, althans wat de bepalingen betreffende de rente betreft, buiten werking gesteld. Gelijke behandeling van de buiten- en binnenlandsche schuld is thans verzekerd.

Het bedrag der Portugeesche schuld is volgens de mededeelingen van den heer Serpa Pimentel:

3 pCt. buitenl. schuld fr. 1204 millioen, rente fr. 36,124,000;
4½ pCt. buitenl. amortisabele schuld fr. 444 millioen, rente fr. 19,943,000, 4 pCt. buitenl. amortisabele schuld fr. 62 millioen, rente fr. 2,486,000.

3 pCt. binnenl. schuld fr. 1207 millioen, rente fr. 36,210,000.

4½ pCt. tabaksleening fr. 250 millioen met een annuïteit gedurende 33 jaren van fr. 14,252,000.

Bedongen amortisatie der buitenl. 4 en 4½ pCt. fr. 1,250,000.

De jaarlijksche last aan rente en amortisatie zou dus, bij volledige betaling bedragen 110,265,000 fr.

De schuld drukt met een bedrag van 700 fr. per inwoner.

In een brochure van den heer Max Hausmeister tegen de thans aangenomen wet, wordt beweerd, dat aan de tabaksleening geen voorrecht mocht worden gegeven, omdat de 3 pCt. buitenlandsche schuld bij de uitgifte heeft erlangd recht van hypotheek op alle inkomsten der schatkist, zoodat een speciale verpanding der tabaksinkomsten onwettig zou zijn. Overigens stelt deze Duitsche vertegenwoordiger der obligatiehouders een andere, z i. billijker regeling voor, die echter te laat komt om kans op overweging te hebben.

HANDELSKRONIEK.

NADERE BEPALINGEN OMTRENT DEN ACCIJS OP DE SUIKER. — AANNEMING VAN DE
WETONTWERPEN TOT BERRACHTIGING EENER OVEREENKOMST MET DE NEDER-
LANDSCHE HANDELSMAATSCHAPPIJ, EN TOT VERHOOGING VAN DE INDIEN-
BEGROOTING VOOR 1893 TEN BEHOEVE VAN DEN AANLEG VAN EEN
SPOORWEG VAN PROBOLINGGO NAAR PANAROKKAN EN TEN BEHOEVE
VAN DE SOLO VALLEI. — BANKCRISIS IN AUSTRALIË. —
NOORDSCHE HOUTHANDEL IN 1892. — IN- EN UITVOER-
HANDEL VAN DUITSCHLAND IN 1892.

Nadere bepalingen omtrent den accijs op de suiker. Zooals in onze kroniek van Februari vermeld, had de Minister van Financien in de zitting der 1^e Kamer van 30 Januari jl. eenige mededeelingen gedaan omtrent zijne plannen met betrekking tot eene wijziging der bepalingen omtrent den accijs op de suiker. Hieraan heeft Z. E. gevolg gegeven en bij Koninklijke Boodschap is een desbetreffend wetsontwerp bij de Tweede Kamer der Staten Generaal ingediend. Uitvoerig wordt in de Memorie van Toelichting uiteengezet, dat de wet van 15 April 1891, welke had moeten strekken om de opbrengst van den accijs in 1892 en 1893 te verzekeren, niet aan dat doel heeft beantwoord. Die wet ging uit van de onderstelling dat, wanneer in een werkjaar de aanslag van de beetwortel-suikerfabrikanten stijgt boven 32.000.000 kilogram broodsuiker, de accijs ten minste f 8.500.000 zou opbrengen. Men had echter gerekend buiten de fabrikanten. Dezo toeh sloten voor het werkjaar 1891—92 op veel beperkter schaal dan vroeger contracten voor het uitzaaien van wortels, met het gevolg dat, terwijl de aanslag over het werkjaar 1890—91 51.089.026 was geweest, deze over het werkjaar 1891—92 slechts 31.244.061 kilogram was. De accijs bracht nu slechts op f 7.763.299, hetgeen hoofdzakelijk daaraan is toe te schrijven, dat door de buitengewone kwaliteit der wortels de percentage overponden op den aanslag grooter was dan vroeger. De aanslag der fabrikanten in het werkjaar 1892—93 bedroeg 45.379.759 kilogram.

Volgens berekening der ambtenaren bedroegen de overponden dat

jaar gemiddeld 24.13 pCt., of 10.950.136 kilogram hetgeen 1 27 per 100 kilogram een verlies voor de schatkist oplevert van f 2.856.536. Hiervan kan echter, wanneer in 1893 de accijns geen f 8.500.000 opbrengt $45.379.759 - 32.000.000 = \frac{13.379.759 \times 6}{100} = f 802.785$ worden verhaald. De premie voor de fabrikanten blijft dan echter nog 20½ ton.

De Minister heeft nu echter nog geen voordracht gedaan tot afdoende herziening van de bestaande bepalingen omtrent de accijnsheffing op de binnenlandsche suiker, omdat hij meent dat die zaak nog niet rijp is voor eene principieele beslissing. Waar de beetwortelsuiker-industrie hier te lande zich, evenals zulks elders het geval is, ontwikkeld heeft onder sterke bescherming, meent hij dat het niet aangaat haar die plotseling te ontnemen. Door trapsgewijze vermindering zouden belanghebbenden er op moeten voorbereid worden, dat zij eenmaal dien steun geheel zullen moeten missen. Daarvoor moet de Regeering in de eerste plaats zekerder gegevens krijgen om te kunnen vaststellen, welke de bescherming is, die de fabrikanten thans genieten. De berekeningen, die men thans kan maken, zijn niet voldoende om als grondslag te kunnen dienen voor de mate van bescherming, die nog eenigen tijd aan de suiker-industrie zal moeten worden verleend. Afgescheiden dus van eene beslissing omtrent de vraag, welk stelsel la'ter zal gekozen worden, hetzij de aanlag naar het sap, gelijk thans, hetzij het — door den minister terecht meer rationeel genoemde — stelsel van werken in entrepôt, in de eerste plaats moet de onderhavige wet dienen, om den minister zekerder gegevens te verschaffen. Daarom bepaalt de wet in art. 2 dat inslag of uitslag van suiker alleen geoorloofd is in tegenwoordigheid van ten minste één der ambtenaren belast met het toezicht in de fabriek of de raffinaderij. Hierdoor moet men voor de beetwortelsuikerfabrieken stellige gegevens krijgen omtrent de hoeveelheid suiker, die in de verschillende fabrieken uit het sap vervaardigd wordt. Inslag van suiker komt daar weinig voor, terwijl de uitslag meestal plaats heeft in groote partijen en in zakken van gelijk gewicht. Die opgaaf zou dus volgens den minister voor de fabrikanten geen groot bezwaar opleveren. Alleen zal moeten opgenomen worden de voorraad in de fabriek aanwezig, op het tijdstip dat die maatregel van verplichte opgaaf van uitslag der suiker wordt ingevoerd, benevens de voorraad op het oogenblik, dat het tijdvak gedurende hetwelk die maatregel wordt toegepast, is afgelopen. Doch niet alleen voor beetwortelsuikerfabrieken wil de Minister

gegevens hebben, ook ten opzichte van de suikerraffinaderijen meent hij dat onzekerheid bestaat omtrent de nitkomsten der fabrikage. Het is bekend, dat sedert voor deze in 1884 het stelsel van heffing naar het saccharimetrisch gehalte der ruw suikers is ingevoerd, deze industrie lang geen zoo groote bescherming heeft genoten als de beetwortelsuikerfabrikanten. Toch meent de Minister dat ook hier de overpenden niet zijn vervallen, daar sedert 1884 de techniek der raffinage vooruit is gegaan, en hij ook aanhaalt dat in ééne raffinaderij hier te lande eene geheel nieuwe werkwijze is ingevoerd, waardoor het rendement belangrijk is gestegen (zooals nog onlangs is gebleken door het dividend dat over het afgelopen jaar wordt uitgedeeld).

Intusschen, tijdens dit onderzoek moet de opbrengst van den accijns verzekerd worden, en de Minister stelt nu bij deze wet voor dit althans voorloopig voor de jaren 1894 en 1895 te doen. Voor het werkjaar 1893—94 acht hij het, omdat de fabrikanten den omvang dier campagne nu niet meer kunnen wijzigen, niet wenschelijk den aanslag per hectoliter sap te verhoogen, doch stelt voor hetgeen de opbrengst van den accijns in 1894 minder mocht bedragen dan f 8.500.000, om te slaan over de beetwortelsuikerfabrikanten, die zich in het voorlaatste jaar hebben laten aanslaan.

Voor het werkjaar 1894—95 zou de aanslag met 12 percent werden verhoogd. Blijft er dan te kort dan heeft wederom omslag plaats, doch alleen wanneer de gezamenlijke hoeveelheid droge witte broodsniker, waarvoor de fabrikanten in dat werkjaar zijn aangelagen, 44.000.000 Kilogram te boven gaat. Gelijk men weet heeft thans omslag plaats boven 32.000.000 Kilogram. Die naheffing zal dan daarenboven niet zooals nu f 6 maar slechts f 3.40 per 100 Kilogram bedragen. De minister berekent dat zodoende aan de fabrikanten nog een accijnswinst van f 1.500.000 gelaten wordt. De vermeerdering van ambtenaars-personeel noodig tengevolge van deze wet zal kunnen gevonden worden uit de ambtenaren, die beschikbaar zullen worden door de verlaging van den zoutaccijns en de afschaffing van den zeepaccijns.

Aanneming van de wetsontwerpen tot bekrachtiging eener overeenkomst met de Nederlandsche Handelmaatschappij, en tot verhooging van de Indische begrooting voor 1893 ten behoeve van den aanleg van een spoorweg van Probolinggo naar Panaroekan en ten behoeve van de Solo-vallei. In eene vorige kroniek maakten wij melding van de indiening van een wetsont-

werp tot bekrachtiging eener nieuwe overeenkomst met de Nederlandsche Handelmaatschappij benevens van de opmerkingen waartoe dit in de stukken aanleiding had gegeven. Bij de behandeling in de Tweede Kamer kwamen deze nog eens te berde en verdedigde de heer Gerritsen het gevoelen dat het Gouvernement op ruimer schaal in Indie de produkten moest aan de markt brengen. De hoeren Plate en Hintzen, beide meer van nabij met de belangen en wenschen des handels bekend, pleitten krachtig voor de goedkeuring van de voorgestelde overeenkomst in het welbegrepen belang zoowel van den handel als van de schatkist. Met 64 tegen 9 stemmen werd het wetsontwerp in de vergadering van 24 Mei jl. aangenomen.

Den volgende dag werden eveneens aangenomen twee wetsontwerpen tot verhooving van de Indische begrooting voor 1893. Volgens het eerste wordt toegestaan f 1.650.000 tot bestrijding van de eerste uitgaven voor het maken van een spoorweg van Probolinga naar Panaroekan, waardoor men hoopt eensdeels een gedeelte van de overbevolking uit andere residenties te leiden naar de minder bevolkte streken waardoor deze spoorweg wordt gelegd, en anderzijds de gelegenheid te openen aldaar cultuurondernemingen te vestigen, waartoe naar de minister mededeelde reeds aanvragen zijn ingekomen. De andere voorhooving moet strekken de Solo-valei te verbeteren ten behoeve van landbouw door bevoeling en door bedijking en kanaliaceering der Solorivier.

Na de aanneming van deze wetsontwerpen is de behandeling van de bedrijfsbelasting, welke tijdelijk geschorscht was, voortgezet.

Bankcrisis in Australië. De Londensche geldmarkt heeft in de afgelopen maand den terugslag ondervonden van het staken harer betalingen door verschillende Australische Banken. De meeste dier banken hebben voor groote bedragen geld uit Groot-Britannie, vooral uit Schotland, à deposito en het was dus geen wonder, dat de berichten van de moeilijkheden, waarin zij verkeerden, aan de overzijde van het kanaal ernstige ongerustheid hebben veroorzaakt. Vooral te Edenburg waren vele personen bij die banken geïnteresseerd, hetgeen daarin zijn grond schijnt te hebben dat eensdeels industriele en handelsondernemingen aldaar in den laatsten tijd nog al eens teleurstelling hebben opgeleverd en daardoor in discrediet zijn geraakt, terwijl deze Australische banken als haar agenten meestal advokaten hadden, die in Schotland, meer dan hier te lande, ook raadgevers hunner cliënten in

finantieele zaken, dezo — zeer zeker te goeder trouw — er toe hebben gebracht hun geld in die Australische banken à deposito vast te zetten. Waar meestal nog stortingon op de niet volgefourneerde aandeeleu konden worden opgeeeischt, meende men volkomen gedekt te zijn. Nu echter sedert eenige maanden ongunstige geruchten in omloop kwamen en het vertrouwen geschokt was, werden de deposito's opgezegd en bleek hoe onvoorzichtig verschillende van die banken gehandeld hadden. Terwijl zij er eensdeels op uit waren geweest zooveel mogelijk geld à deposito te krijgen, hadden zij dit grootendeels vastgelegd in voorschotten op onroerende goederen. Er was sedert eenigen tijd in Australie op ontzachelijk grooten voet in terreinen gespeculeerd en, nu dit geëindigd was met een krach, waren de voorschotten, die de banken gegeven hadden niet te realiseeren. Dit en het feit dat zoowel de onderpanden als de kasvoorraad doorgaand niet in verhouding waren tot hare verplichtingen, maakte dat toen er eene paniek ontstond de banken op enkele uitzonderingen na, die degelijker beheerd waren, daaraan niet het hoofd hebben kunnen bieden. Van vijf groote banken die staakten, de Federal Bank of Australia, Commercial of Australia, English Scottist, Australcan Chartered, Australean Joint Stock en London Chartered of Australia stonden tegenover 43.285.000 pd. st. verplichtingen slechts 5.868.000 pd. st. kas, alzoo circa 13½ pCt. Toen de Directie der Commercial Bank of Australia het besluit bekend maakte dat de betalingen gestaakt moesten worden deelde hij mede, dat terwijl 31 December nog 1.330 000 pd. st. in kas was, dit op het oogenblik dat zij dit besluit had genomen geslonken was tot 635 000 pd. st. door terugbetaling van deposito's, en dat zij tot dien maatregel moest overgaan, omdat anders diegenen, wier deposito's thans opeischbaar waren hun volle geld zouden krijgen, terwijl anderen, wier deposito's op langeren termijn waren gegeven achter het net zouden visschen. Het Algemeen Handelsblad gaf het volgende staatje van de deposito's bij de 12 banken, die gestaakt hadden sedert 30 Januari en welke te zamen meer dan de helft hadden van het totaal van het bij de 26 Australische banken gedeponeerde kapitaal

	Engelsche deposito's	Britsche deposito's
Federal Bank of Australia	£ 1.522 000	£ 435.000
Commercial Bank of Australia	6.309.000	5.638.000
Eng. Scott. Australean Chtd. . . .	4 863.000	895.000
Australean Joint Stock	6.833.000	4.008.000

London Chart. of Australia . . .	3.190.000	3.100.000
Standard Bank of Australia. . .	530.000	270 000
National of Australasia	7.056.000	1.805.000
Colonial of Australasia	3.365.000	160.000
Bank of Victoria	5.474.000	1.583.000
Queensland National	4.189.000	4.438.000
Bank of North Queensland . . .	350.000	25.000
Commercial Bank of Sydney . .	10.960 000	485.000
	£ 54.641.000	£ 23.163.000

alzoo te zamen bijna 78 millioen pond, terwijl sedert o. a nog de City of Melbourne Bank, die 4.929.000 pd st. deposito's had hare betalingen staakte.

Bij dergelijke toestanden is het niet te verwonderen dat, moge ook al zooals boven aangeduid, de crisis grootendeels ontstaan zijn tongevolge van het slechte financieele beleid van de Directies der bankinstellingen, de Regeeringen gemeend hebben steun te moeten vorleenen om te traachten erger te voorkomen. Reeds eenige weken geleden was bekend gemaakt dat het gouvernement de bankbiljetten van de banken, die waren staande gebleven, gedurende 6 maanden als wettig betaalmiddel zou aannemen. In Nieuw Zuid-Wales is nu eene wet voorgesteld, waardoor de Regeering gemachtigd wordt aan hen, die golden gedeponceerd hebben, die zij thans niet terug kunnen krijgen, voorschotten te geven tot een bedrag van de helft van hetgeen zij volgens likwidateuren te goed hebben. Dit wordt verstrekt in schatkistbiljetten tot een totaal bedrag van hoogstens 2 millioen pond, die 5 jaar gangbaar zijn. Die voorschotten worden terugbetaald uit het geld door de bank aan hen uit te keeren, en de Regeering zal elke maand ten bedrage van het terugbetaalde van die biljetten uit de circulatie moeten nemen. Sir George Dibbs motiveert de indiening dier wet op grond dat het belangrijk kapitaal, dat vastligt in de banken die staakten, een aanmerkelijk deel uitmaakt van het werkkapitaal der natie en dat het niet dan tot groot uadeel voor de kolonie zou zijn, wauneer hierover gedurende geruimen tijd niet beschikt kan worden. The Economist, hoewel erkennende dat de toestand zoo ernstig is dat de Regeering niet geheel kan stilzitten, wijst toch op het gevaar, dat er in gelegen is voor een zoo belangrijk bedrag niet inwisselbaar papieren geld in omloop te brengen. Vóór de crisis waren in Nieuw Zuid-Wales reeds voor 1.500.000 pd. st. bankbiljetten in omloop en dit bedrag moet thans nog grooter zijn, daar Sir Dibbs zou verklaard hebben dat, indien niet nog meer biljetten waren uitgegeven, op het

huidig oogenhlik waarschijnlijk geen onkele hankinstelling meer staande zou zijn. Waar nu echter nog eens 2.000.000 pd. st. wordt uitgegeven staat zulks gelijk met circa 2 pd. st. per hoofd van de hovolking, hetgeen zeker wel eenigzins huiten proportie is. De vrees is dan ook niet ongewettigd dat, tengevolge van het groote bedrag oninwisselbaar papieren geld, dat op die wijze in omloop wordt gehracht, het goud spoedig zal weg vloeien en er schijnen dan ook reeds hesprekingen te hebben plaats gehad om zulks zooveel mogelijk te voorkomen. Hoe men dit doel echter bereiken zal, wordt niet gezegd.

Noorsche houthandel in 1892. Betrekkelijk den uitvoer van hout uit Noorwegen blijkt uit onderstaande eijfers, getrokken uit de officieele Noorsche statistiek, welk een belangrijk aandeel ons land daarin heeft.

De uitvoeren waren:

	1891	1892
naar Groot Brittannio. .	1.112.000 M ³	1.231.000 M ³
„ Frankrijk	240.400 „	136.000 „
„ Nederland	130.700 „	127.000 „
„ België	114.000 „	117.000 „
„ Duitschland	67.600 „	67.000 „
„ Verschillende landen	266.860 „	216.000 „
Totaal	1.931.560 M³	1.894.000 M³

de uitvoer naar Nederland bestond uit:

	1891	1892
geschaafd hout .	60.400 M ³	72.500 M ³
gezaagd „ .	25.900 „	19.100 „
halken	17.600 „	21.100 „
juffers en spieren	22.100 „	10.200 „
duigen	4.600 „	4.000 „
diverse	100 „	100 „
Totaal	130.700 M³	127.000 M³

De totaal uitvoer uit Noorwegen wijst dus op vermindering, terwijl de verhooging van de rechten op hout in Frankrijk den uitvoer naar dat land belangrijk deed afnemen. Hierbij moet men echter in het oog houden dat met het oog op de aanstaande verhooging de invoer in Frankrijk, voordat het nieuwe tarief in werking trad, bijzonder groot was geweest, daar het totaal cijfer voor 1891 240.400 M³ maar voor 1890 158.000 M³ was.

Naar Nederland nam vooral de uitvoer van geschaafd hout toe.

Hiervoor geldt hetzelfde, wat wij in de Kroniek in het April nummer naar aanleiding van den Zweedschen houthandel opmerkten, nl. dat een groot gedeelte van het hier aangevoerde in transitio voor Duitschland bestemd is.

In- en uitvoerhandel van Duitschland in 1892. De voorloopige cijfers van de in- en uitvoer Statistiek van Duitschland in 1892 zijn verschenen en geven de volgende resultaten.

Invoeren:

	hoeveelheid	waarde
1892	ca 29.000 000 ton	4 463.093.000 mark
1891	„ 28.000.000 „	4.403.404.000 „

Uitvoeren:

1892	ca 19.000.000 „	3.327.980.000 „
1891	„ 20.000.000 „	3.339.755.000 „

De invoeren geven alzoo eene quantitatieve vermeerdering van ca 1.000.000 ton en meerdere waarde van 56.689.000 mark. De uitvoeren quantitatief 1.000.000 ton minder hadden eene mindere waarde van 11.775.000 mark.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

— **De Nederlandsche en de buitenlandsche industrie.** In het algemeen gesproken zou de Consul-Generaal zeggen, dat de Nederlandsche industrie bij die van het buitenland achterstaat:

in verpakking, die over het algemeen veel te wenschen overlaat;

in prijs, die over het algemeen hooger is dan voor concurrerende producten van andere landen, — al geeft de Consul-Generaal toe, dat de qualiteit van het Nederlandsche product meestal zeer goed is, — en eindelijk

in het adverteeren en bekend maken van een artikel, waarvoor tegenwoordig Engeland en Duitschland geen kosten sparen.

— **Uitbreiding van den handel tusschen Nederland en Zuid-Afrika**

De vraag: is uitbreiding van den handel tusschen Nederland en Zuid-Afrika mogelijk? kan zeker toestemmend beantwoord worden; het succes hangt echter bijna geheel en al af van de kooplieden in Nederland en van de personen, die hen hier vertegenwoordigen of met wie zij in relatie treden.

Gedurende de vele jaren, welke de Consul-Generaal in Zuid-Afrika heeft doorgebracht, is het hem herhaaldelijk voorgekomen, dat kooplieden, die in het een of ander artikel zaken wenschten te beginnen, zich tot hem gericht hebben met de vraag hun de namen op te geven van eenige solide huizen, die in het bewuste artikel handelden.

Dikwijls is dan bij hem de gedachte opgekomen: is het waarschijnlijk, dat zaken van eenig belang daarvan het resultaat zullen zijn?

Hij vreest dat dit, helaas! zelden het geval zal geweest zijn; want om een nieuw merk van eenig artikel van dagelijksche consumtie ingang te doen vinden, moet men zich geldelijke op-

offerings getroosten, en het kan dan alleen geschieden ten koste van een concurrerend artikel.

In hoeverre een welgesteld koopman in deze gewesten geneigd zou zijn, zich die opofferingen te getroosten in het belang van fabrikanten of kooplieden in Nederland, laat de Consul-Generaal aan het oordeel van Nederlandsche kooplieden over.

Weder andere personen in Nederland, die de zaken met Zuid-Afrika hebben willen uitbreiden, hebben daartoe kapitaal bijeengebracht, maatschappijen of firma's opgericht en een onervaren persoon nitgezonden om aan het hoofd dier zaken te staan.

Maar de handel hier verschilt zoo geheel van dien van Nederland, dat die personen eerst ervaring en locale kennis moeten opdoen; en die moeten zij dikwijls, helaas, zeer duur betalen.

Willen Nederlandsche kooplieden met Zuid-Afrika zaken beginnen, dan moeten zij hunne plaats in dit gedeelte der wereld veroveren met dezelfde wapenen, waarmede hunne concurrenten strijden. Zij moeten de plaatselijke kennis opdoen, die hunne concurrenten verkregen hebben, zij moeten even goede waar tot econcurrende prijzen leveren, en zij moeten hunne waren bekend maken met evenveel energie en met dezelfde opofferingen, die de concurrenten daarvoor over hebben.

Er zijn hier in de Kaapkolonie nog menschen, die aan Hollandsche zaken de voorkeur geven; maar waar die voorliefde gedurende zoo vele jaren zoo weinig gesteund en aangemoedigd is geworden, daar neemt zij langzamerhand af.

Wat men ook zeggen moge van de taal, die hier nog door het grootste deel der bevolking gesproken wordt, het is een feit, dat die taal door eenen Hollander goed, door eenen Engelschman, die pas uit Europa komt, in het geheel niet verstaan wordt. Dit is dus iets, dat ieder Hollander vóór heeft boven alle andere nationaliteiten; maar hij beelde zich nu niet in, dat die wetenschap alleen voldoende is, om hem hier eene goede carrière te doen maken. Hij vergete niet, dat ieder Engelschman zeer goed dit voordeel inziet, en dat het natuurlijk zijn ernstig streven is, dit voordeel te neutraliseeren.

— **Consulaten.** Eindelijk de vraag: op welke wijze kunnen de consulaten in deze landen van meer direct nut worden voor het Nederlandsch publiek.

Onvoorwaardelijk antwoordt de Consul-Generaal hierop: daardoor, dat het Nederlandsch publiek zich meer in verbinding stelle met de consulaten. Men wissel met de consuls van ge-

dachten. Doordrongen als de Consul-Generaal is van den wensch iets bij te dragen tot den bloei van Nederland en de ontwikkeling onzer belangen in Zuid-Afrika, zal het hem steeds aangenaam zijn alle mogelijke inlichtingen te verschaffen en van gedachten te wisselen met personen, die hetzelfde beoogen. Waar plannen voorgelegd worden, die volgens de meening van den Consul-Generaal geen kans van welslagen hebben, zal hij ronduit zijne meening zeggen, en aan plannen, die iets beloven, gaarne al zijn persoonlijken steun geven.

Maar slechts door samenwerking kan iets nuttigs tot stand komen.

(Verslag van den Consul-Generaal te Kaapstad).

